

5
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΥΘΕΝΤΙΚΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΚΟΥ ΚΥΡ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

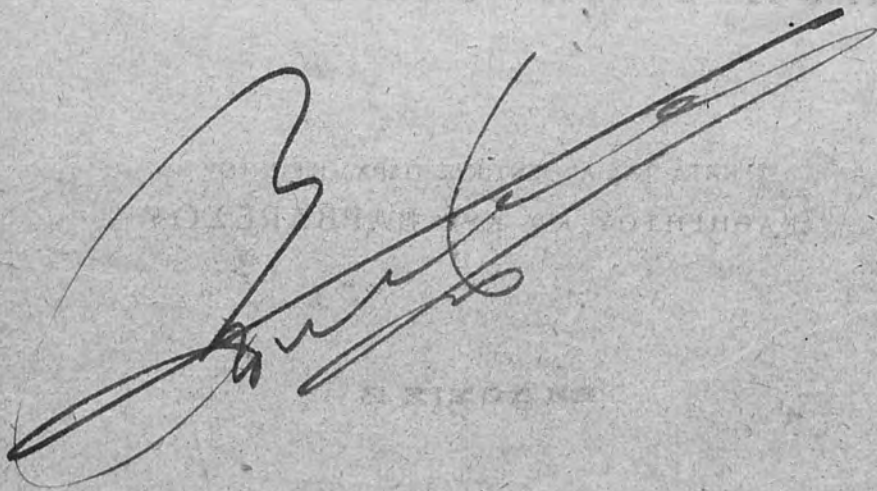
ΕΚΔΟΣΙΣ Β΄

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ — Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ
81 — Λεωφόρος Πανεπιστημίου — 81
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1930

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ὑπογραφήν μου θεωρεῖται
ὡς κλειψίτυπον.

✍

Τύποις ΑΘ. Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ Ὁδὸς Λέκα - Στοά Σιμοπούλου

✍

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Α^{ης} ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Χάριν τῆς ὑποβοηθήσεως τῶν κ. κ. φοιτητῶν εἰς τὴν μελέτην τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας, δεδομένου μάλιστα, ὅτι πολλοὶ τῶν φοιτητῶν δὲν δύνανται νὰ παρακολουθῶσι τὰς διδακτικωτάτας παραδόσεις τοῦ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας διαπρεποῦς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Καθηγητοῦ κ. Κυρ. Βαρβαρέσου, ὁ κ. Καθηγητῆς ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν καλωσύνῃ καὶ ἐξ ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῶν φοιτητῶν **ἐχορήγησεν ἡμῖν τὴν ἄδειαν** τῆς ἐκδόσεως τῶν παραδόσεων αὐτοῦ.

Ἐν τῷ ἐνδιαφέροντι του μάλιστα ὑπὲρ τῶν φοιτητῶν ὁ κ. Καθηγητῆς **ὑπέβαλεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς κόπους τῆς ἐπεξεργασίας καὶ διωρθώσεως τῶν ἐκδιδομένων παραδόσεων αὐτοῦ**, δι' ὅπερ οὐ μόνον ἡμεῖς εὐγνώμονες εἴμεθα, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν φοιτητῶν εὐγνωμοσύνην θέλει ἔχει, οἷτινες οὕτω θέλουσιν ἔχει αὐθεντικὸν βοήθημα διὰ τε τὴν παρακολούθησιν τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τὴν μελέτην καὶ παρασκευὴν αὐτῶν διὰ τὰς ἐξετάσεις.

Πρὸς δὲ ἔχομεν τὴν ἐλπίδα, ὅτι, ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς συνθήκας, τὸ παρὸν βιβλίον περιέχον τὰς διδακτικωτάτας ἅμα δὲ καὶ μεγίστης κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀξίας παραδόσεις τοῦ διακεκριμένου καθηγητοῦ, δύνανται νὰ παράσχῃ

ὠφελιμότητα καὶ εἰς τοὺς περὶ τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐπιστήμας ἀσχολουμένους.

Ἐν Ἀθήναις Ὀκτώβριος 1925.

Β. Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ Β^ας ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἡ παροῦσα β^α ἔκδοσις δὲν εἶνε ἀπλή ἀνατύπωσις τῆς α^ης ἀλλὰ προσετέθησαν εἰς ταύτην αἱ γινόμεναι ὑπὸ τοῦ κ. Καθηγητοῦ εἰς τὰς παραδόσεις του ἔκτοτε προσθήκαι.

Ἐν Ἀθήναις Σεπτέμβριος 1929.

Β. Σ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

¹ Η οικονομική επιστήμη, ἢ επιστήμη τῆς πολιτικῆς οικονομίας ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ τῆς ἐννοίᾳ ἐρευνᾷ τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην τοῦ ἀνθρώπου, ἣτις ἐκδηλουμένη εἴτε ἀτομικῶς, εἴτε ὁμαδικῶς κατευθύνεται εἰς τὴν ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἦτοι τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας.

² Ἀντικείμενον ἐπομένως τῆς οικονομικῆς ἐρεύνης εἶνε μέγα καὶ σπουδαῖον τμήμα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ὁ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὀργανικὸς καὶ ἀνόργανος φυσικὸς κόσμος, τὸ σύνολον τῶν φυσικῶν ἢ οικονομικῶν ἀγαθῶν, ἐνδικαφέρουσι τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐρευνῶνται παρ' αὐτῆς οὐχὶ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ μόνον ἐφ' ὅσον δύνανται ν' ἀσκήσωσι ῥοπήν τινα ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ ὑποστῶσι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἣτις ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταβολῇ τῆς μορφῆς αὐτῶν, ἢ γενικώτερον ἐν τῇ δημιουργίᾳ χρησιμότητος, ἢ ἐν τῇ αὐξήσει τῆς ἐνυπαρχούσης ἤδη εἰς αὐτὰ χρησιμότητος.

³ Ἐν ᾧ κατὰ ταῦτα ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη ἐπεκτείνει τὸ πεδῖον τῆς ἐρεύνης αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐννοίαν καὶ ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐξωτερικῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, τοῦ πλούτου, κύριον ὅμως ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης αὐτῆς εἶναι ἡ **ἀτομικὴ ἢ ὁμαδικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν αὐτοῦ.**

⁴ Ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς ομάδος πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καὶ αἱ ἐκ ταύτης δημιουργούμεναι καταστάσεις καὶ σχέσεις, ἃς περιληπτικῶς ὀνομάζομεν **οικονομικὸν βίον**, καταλαμβάνουσι τὸ μέγιστον μέρος τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ ἐπιδρῶσι σημαντικώτατα ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀνάλυσις τοῦ συγχρόνου ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ὁ κύριος ἐκτελεστὴς τῆς ἰδιαιτέρας μορφῆς, ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται οὗτος κατὰ χρόνον καὶ τόπον εἶναι αἱ κρατοῦσαι οικονομικαὶ συνθήκαι καὶ τὰ διέποντα τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν οικονομικὰ ἐλατήρια. Ἐν δὲ κατὰ τινὰς, ἰδίᾳ παρῳχημένας, ἱστορικὰς περιόδους τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἢ ἐπίδρασις τῶν οικονομικῶν ἐλατηρίων φαίνεται χαλαρωτέρα καὶ ὀλιγώτερον συνειδητή, ἂν καθ' ὥρισμένας ἐποχὰς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ἔτεραι ἐκδηλώσεις,

μη οικονομικαί, τῆς ὁμαδικῆς ἐνεργείας φαίνονται ἐπικρατοῦσαι καὶ προσδίδουσαι ἰδιάζοντα χαρακτηριστῆρα εἰς τὸν ὅλον κοινωνικὸν βίον, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι πολλάκις ἢ ἔντονος ἐκδήλωσις θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ δογμάτων, ἐπιστημονικῶν διδασκαλιῶν, ἔθνικῶν τάσεων κλπ., αἵτινες ἐπιδρῶσιν ὀξύτερον ἐπὶ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἐπισκιάζει πρὸς στιγμὴν τὴν ἐνέργειαν τῶν οικονομικῶν παραγόντων καὶ συνθηκῶν. Ἐπιβλέπων ἡ λειτουργία καὶ ἐπίδρασις τούτων παραμένει σταθερὰ καὶ ἔμμονος καὶ ἀποτελεῖ, ὡς εἴρηται τὸν κυριώτερον συντελεστὴν τῆς μορφῆς τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἰδίᾳ ὁ μελετῶν τὴν σύγχρονον ἐποχὴν δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι αἱ οικονομικαὶ συνθήκαι καὶ τὰ οικονομικὰ ἐλατήρια, ἢ μᾶλλον, ἵνα μεταχειρισθῶμεν ὄρους ἀκριβέστερον ἀποδίδοντας τὰς πραγματικὰς καταστάσεις, ἢ ἀντίληψις περὶ τοῦ οικονομικοῦ συμφέροντος ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον κίνητρον τῆς ρυθμίσεως τοῦ ἀτομικοῦ, ὁμαδικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔθνικοῦ βίου. Οἱ οικονομικοὶ ὑπολογισμοὶ ρυθμίζουσι κατὰ πρῶτον λόγον τὰς σχέσεις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὴν ὁμάδα καὶ τὰς σχέσεις τούτων πρὸς τὴν ὀργανωμένην ὁλότητα, τὴν πολιτείαν. Οἱ οικονομικαὶ ἀπόψεις ἐπικρατοῦσι κυρίως κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς μορφῆς, ἢ λαμβάνει ἐκάστοτε τὸ θεμιτὸν ἰδιωτικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ δημόσιον δίκαιον. Οἱ οικονομικαὶ συνθήκαι καὶ οικονομικὰ ὁμαδικὰ συμφέροντα ἐπηρεάζουσι κατὰ κινῶνα καὶ κατὰ προέχοντα τρόπον τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ κατευθύνσει, ἣτις δίδεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦς Κράτους.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν σκοποῦμεν νὰ ἐκπροσωπήσωμεν τὴν θεωρίαν, ὅτι τὸ οικονομικὸν ἐλατήριον εἶναι ὁ μοναδικὸς καὶ ἀποτελεσματικὸς ρυθμιστὴς πάσης ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς ἐνεργείας καὶ ὅτι αἱ κοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις, ὡς καταστάσεις, ἐξελίξεις, ἢ ἀνατροπαί, ὀφείλονται πάντοτε καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς οικονομικὰ αἷτια, οὐδὲ νὰ θεωρήσωμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀπολύτως ἐγωῦστικὸν ὃν συγκεντροῦν πᾶσαν τὴν προσπάθειαν καὶ ἐνέργειαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς.

Τοῦναντίον θεωροῦμεν τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον, κατὰ τόπον καὶ χρόνον, ὡς ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἐξελιξέως, ὑφιστάμενον τὴν ἐπήρεια πολλοπλῶν καὶ ποικίλων παραγόντων, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ συνόλου τῶν παραστάσεων, αἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐσωτερικὸν ἀτομικὸν βίον. Καὶ τὰ ἐλατήρια ἐπομένως τὰ κινῶντα τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἐνέργειαν, ἀτομικὴν ἢ ὁμαδικὴν, εἶναι ποικίλα, ἢ δὲ κατευθύνσις τῆς ἐνεργείας ταύτης ὡς καὶ τὸ παραγόμενον ἔργον, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας, εἶναι προὐδὸν τῆς συνδρομῆς πάντων τῶν παρα-

γόντων ἐκείνων, οἵτινες ἐπηρεάζουσι τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ ἀπόφασιν κατὰ τόπον καὶ χρόνον.

Ὅ,τι ἠθελήσαμεν νὰ δηλώσωμεν διὰ τῶν ἀνωτέρω εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀποτελεῖ, πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν σύγχρονον βίον, τὸ προέχον, ἔμμονον καὶ σταθερὸν ἐλαττήριον τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ ὅτι αἱ ἐκάστοι κρατοῦσαι κατὰ χρόνον, τόπον καὶ κατὰ κοινωνικὰς τάξεις, οἰκονομικαὶ συνθήκαι, ἤτοι ὁ τρόπος ἢ ἡ μορφή, ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦται ἢ προσπάθεια τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἐμάδος πρὸς παραγωγὴν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς τοῦ ἀποτελέσματος τῆς παραγωγῆς, τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἐπηρεάζουσι ριζικῶς τὸν ἀτομικὸν καὶ κοινωνικὸν χαρακτήρα καὶ τὴν μορφήν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ στενότης αὕτη τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν συνθηκῶν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ τῆς μορφῆς, ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦται καθ' ὠρισμένην ἱστορικὴν στιγμήν ὁ ἀτομικὸς καὶ κοινωνικὸς χαρακτήρ ἀποδεικνύεται ὡς φυσικὴ καὶ ἀναγκασία ἐκ τῆς ψυχρᾶς καὶ ἀπηλλαγμένης προλήψεων καὶ ἐκ τῶν προτέρων δημιουργουμένων ἀξιωμάτων μελέτης τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐμάδων.

Εἴτε συνταχθῶμεν μὲ τὴν θεωρίαν ἐκείνων, οἵτινες λαμβάνουσιν ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τὸν ἀτομικὸν βίον καὶ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ, τὴν δὲ κοινωνίαν θεωροῦσιν ὡς μηχανικὸν ἄθροισμα τῶν καθ' ἕκαστα ἀτόμων, εἴτε δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν, ὅτι ὁ κοινωνικὸς βίος εἶναι ἴδιος συλλογικὸς ὀργανισμὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον μελέτης πάσης κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ἐν εἶναι ἀσφαλές καὶ βέβαιον, ὅτι ἡ μορφή καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ κοινωνικοῦ βίου προσδιορίζεται σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν συνθηκῶν τοῦ ἀτομικοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτήρος αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὡς εἴπομεν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας εἰσαγωγῆς, ἂν παρακολουθήσωμεν τὸ ἄτομον ἐν τῇ καθ' ἡμέραν βίῳ, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ προσπάθεια πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καταλαμβάνει τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἕμως μορφήν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ἣς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, μεγίστην ἐπήρειαν ἐπὶ τῆς σκέψεως καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀτόμου ἀσκεῖ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, ἐν ᾧ τοῦτο κατευθύνει τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς του δυνάμεις πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ οἰκονομικοῦ σκοποῦ. Ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν φύσιν καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῆς, ἢ συνεχῆς ἐπικοινωνία μετὰ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ ἐργα-

σία ἀπασχολουμένων συνεργατῶν, ἢ μορφῆ, ὕφ' ἣν καταβάλλει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ ἐν τῇ παραγωγῇ, εἴτε ὡς μόνος παραγωγός, εἴτε ὡς ἐκμισθῶν τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ἢ ὡς μισθῶν τὰς ὑπηρεσίας ἄλλων, ἀποτελοῦσι τοὺς κυρίους συντελεστάς, ἐξ ὧν δημιουργοῦνται αἱ παραστάσεις καὶ ἀντιλήψεις περὶ τῆς ζωῆς καὶ μορφοῦται ὁ χαρακτήρ.

Πλὴν ὅμως τοῦ συντελεστοῦ τούτου, τῆς μορφῆς τούτέστιν, ὕφ' ἣν τὸ ἄτομον κατευθύνει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πρὸς παραγωγήν καὶ ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἕτερος σπουδαιότατος οἰκονομικὸς παράγων συμβάλλει εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἀτομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτήρος καὶ προσδιορίζει κατὰ κύριον λόγον τὴν μορφῆν, ὕφ' ἣν ἐκδηλοῦται ὁ πολιτισμός. Ὁ παράγων δ' οὗτος εἶναι: **Ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς τῶν ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς δμάδος παραγομένων ἀξιών, ἦτοι τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.**

Ἰπὸ τὴν σύγχρονον μορφῆν τῆς ὀργανώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ὡς μέτρον τῆς κατανομῆς τῶν παραγομένων ἀξιών μεταξὺ τῶν ποικίλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς δὲν λαμβάνεται, οὔτε τὸ μέγεθος τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀτόμου, οὔτε πάντοτε καὶ κατὰ κανόνα ὁ βαθμὸς τῆς συμβολῆς αὐτοῦ πρὸς παραγωγήν τῶν ἀξιών τούτων, ἀλλὰ κυρίως καὶ κατ' ἀρχὴν τὸ μέτρον τῆς παρὰ τοῦ ἀτόμου ἀσκουμένης ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσα πρὸς παραγωγήν. Ἄλλ' ἢ ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἀπόκτησις τῆς ἐξουσίας ταύτης ἐπὶ τῶν μέσων πρὸς παραγωγήν δὲν ἐξαρτᾶται μόνον, οὐδὲ κυρίως ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐντάσεως τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' εἶνε, πολλῶν μᾶλλον, ἀποτέλεσμα ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Αἱ οἰκονομικαὶ καὶ τεχνικαὶ συνθήκαι, ὕφ' ἃς συντελεῖται σήμερον ἡ παραγωγή, ἰδίᾳ δὲ ἡ συγκεντρωτικὴ μορφή αὐτῆς καὶ ἂφ' ἑτέρου τὸ κρατοῦν δίκαιον, ὅπερ ρυθμίζει τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων πρὸς ἄλληλα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ὡς μέσα πρὸς παραγωγήν, ἀπετέλεσαν τὰς οὐσιαστικὰς καὶ τυπικὰς βάσεις τοῦ συγχρόνου συστήματος τῆς διανομῆς τοῦ πλοῦτου, ἐν τῇ ἐννοίᾳ του ὡς κεφαλαίου πρὸς παραγωγήν, καὶ τῶν διὰ τούτου παραγομένων ἀξιών ἦτοι τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ συστήματος τούτου, ὅπερ ἀποτελεῖ μίαν τῶν θεμελιωδῶν βάσεων τῆς ὀργανώσεως τοῦ συγχρόνου οἰκονομικοῦ βίου, εἶνε, ὡς εἴρηται, ἡ ἀνισος κατανομή τοῦ παραγομένου ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, μεταξὺ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν τάξεων, ἀνισος, οὐ μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἀνάγκας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῆς καταβαλλομένης ἐνεργείας πρὸς παραγωγήν αὐτοῦ. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὸ ποσὸν τοῦ ἀποκερδαζομένου εἰσοδήματος εἶνε ἐπαρκές, ὅπως καλύψῃ

τάς απαιτήσεις άνέτου βίου, αί πέραν του όρίου τούτου ύφιστάμεναι άνισότητες μεταξύ ατόμων και τάξεων μικράν, άν μή ουδεμίαν, θά είχαν σημασίαν, ύσον άφορα εις την διαμόρφωσιν και διάπλασιν του ατόμου και της κοινωνίας και την πρόοδον αυτών. "Αν όμως το εισόδημα άφίσταται σημαντικώς του όρίου εκείνου, ή επίδρασις αυτού και του συστήματος της άνίσου διανομής, υπό την άνωτέρω έννοιαν, επεκτείνεται έφ' όλοκλήρου του ατομικού και κοινωνικού βίου και αποτελεί μέγιστον συντελεστήν της διαπλάσεως του χαρακτήρος αυτού. "Η δευτέρα αυτή περίπτωσις έμφανίζεται και έν τη συγχρόνῳ προηγμένη κοινωνία, παρά την σημαντικήν πρόοδον, ήτις από της άπόψεως ταύτης έχει συντελεσθή έν συγκρίσει προς το άμεσον παρελθόν. Και έν τῷ συγχρόνῳ βίῳ, αί κρατούσαι συνθήκαι, προὶδν μακροχρονίου οικονομικής εξέλιξεως και παραδόσεως και αποκρυστάλλωμα της κρατησάσης και κρατούσης περιδικαίου άντιλήψεως, πολύ απέχουσιν από του να έξασφαλίζωσιν εις πάντα, αναλόγως του βαθμοῦ της ένεργείας αυτού, το έλάχιστον εκείνο όριον του εισοδήματος, όπερ θά ήρκει, ίνα θεραπεύση το σύνολον των υλικών και πνευματικών αναγκών, ο νοουμένον υπό τον όρον «βίος άνετος».

Αί μεγάλαι ομάδες του σωματικῶς ή πνευματικῶς εργαζομένου πληθυσμοῦ, ών ή συμβολή εις την πρόοδον της παραγωγής και την ανάπτυξιν του καθόλου οικονομικού βίου είναι μέγιστη, δέν κατορθοῦσι, συνήθως παρά πάσαν έντασιν της ένεργείας, οὔτε τάς ιδίας δυνάμεις να κατευθύνωσι κατά τον σκοπιμότερον τρόπον προς επίτευξιν του οικονομικού αποτελέσματος, οὔτε το εισόδημα αυτών να αυξήσωσι πέραν του ελάχιστου όριου του αναγκαίου προς κάλυψιν των στοιχειωδών αναγκών της συντηρήσεως. Οί άνήκοντες εις τάς τάξεις ταύτας αναγκάζόμενοι εϋθύς από της παιδικής ήλικίας να χρησιμοποιήσωσι τάς ασθενεΐς αυτών δυνάμεις προς επαύξησιν του άνεπαρκοῦς οίκογενειακού εισοδήματος, δέν έχουσι τον καιρόν, οὔδε τά μέσα, όπως αποκτήσωσι τά άπαραίτητα εκείνα έφόδια της ζωής, άτινα ο σύγχρονος πολιτισμός παρέχει και άτινα αναπτύσσουνι τάς πνευματικάς δυνάμεις ευρύνουσι τους όρίζοντας της σκέψεως και πολλαπλασιάζουσι την ένεργειαν του ατόμου. "Αφ' έτέρου ή διαρκής άπασχόλησις εις έργα μηχανικά και επίπονα, και ή καθημερινή επικοινωνία μετά των εις την αυτήν τάξιν άνηκόντων συνεργατών, καταπονοῦσι το σώμα και δημιουργοῦσι τάς έξεις, τάσεις, και έλαττώματα εκείνα, άτινα άμβλύνουσι το πνεῦμα και καθιστῶσι τον άνθρωπον άνίκανον προς άνώτερον τινα βίον. Αί συνθήκαι αύται επηρεάζουσι τον όλον βίον του ατόμου πνευματικόν και ψυχικόν και συντελοῦσι κατά πρώτον λόγον εις την διάπλασιν του χαρακτήρος αυτού και τον προσδιο-

ρισμόν τοῦ μέτρου τῆς ἀτομικῆς εὐτυχίας. Ὁ ἄνθρωπος ἀνεπαρκῶς τρεφόμενος, διαβιῶν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας οἰκίσεως καὶ ἐνδύσεως, ἐστερημένος μορφώσεως καὶ ἀγωνιζόμενος τὸν διαρκῆ καὶ κοπιώδη ἀγῶνα πρὸς ἐξασφάλησιν τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἡμερησίαν συντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν οἰκονομικῶς ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένων, δὲν ἔχει οὔτε τὸν χρόνον, ἀλλ' οὔτε τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν, ὅπως μετάσχη τῶν ἀνωτέρων ἐκείνων ἀπολαύσεων τῆς ζωῆς, αἵτινες διακρίνουσι τὸν ἄνθρωπον ὡς εἶδος ἐντὸς τοῦ γενικωτέρου γένους τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Καὶ αὐταὶ αἱ καθαρῶς ψυχικαὶ ἀπολαύσεις, τὸ συναίσθημα τῆς φιλίας, τῆς οἰκογενειακῆς ἀγάπης, εἰς ἃς θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι ἢ διάκρισις πλουσίου καὶ πένητος δὲν ἔχει εἰσχωρήσει, ἐπηρεάζονται κατ' οὐσίαν, ἢ τοῦλάχιστον κατὰ βαθμόν, ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς δυσφορίας καὶ στερήσεως. Τὰ θρησκευτικὰ δόγματα, αἱ ἠθικαὶ διδασκαλαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι περὶ τοῦ ἀνθρωπίου βίου διδάσκουσι, ὅτι τὸ μέτρον τῆς ἀτομικῆς εὐτυχίας εἶναι ἀνεξάρτητον τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀπολαύσεων, τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἡ ἐξέτασις τῶν καθ' ἕκαστα φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου παρουσιάζει τὰς ἀκροτέρας ἀντιθέσεις ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Ἄλλ' ἡ μελέτη τοῦ κοινωνικοῦ βίου δὲν εἶναι μελέτη τῶν ἀτομικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἐξαιρέσεων ἀλλὰ περιλαμβάνει τὴν καθολικὴν μορφήν, ὑφ' ἣν ἐμφανίζονται τὰ ὁμοδικὰ φαινόμενα. Ὁ ψυχρὸς ἐξερευνητῆς τῶν φαινομένων τούτων, ὁ ἔχων τὴν ἀξίωσιν ν' ἀντικρίξῃ τὴν πραγματικότητα κατὰ πρόσωπον καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν διατύπωσιν αὐθαίρετων ἠθικῶν ἀξιωμάτων, αἵτινα ἀπαλάσσουν τὸ πνεῦμα ἀπὸ ὀχληρῶν σκέψεων καὶ ἱκανοποιοῦσιν εὐκόλως τὴν περὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης συνείδησιν, θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐξασφάλησις ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου τῶν ὑλικῶν ἐκείνων ἀγαθῶν, αἵτινα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς ἀνετόν τινα βίον, ἀποτελεῖ κυριώτατον συντελεστὴν τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀταπτόξεως, δικαιολογεῖται, νομίζομεν ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης εἰσαγωγῆς τεθεὶς ἔρισμός, ὅτι *οἰκονομικὴ ἐπιστήμη* εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου τῆς κατευθυνομένης εἰς ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας.

Οὕτω ἀντιλαμβανόμενοι τὸν οἰκονομικὸν βίον ὡς ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, προβαίνομεν ἤδη εἰς ἐγγυτέραν ἔρευναν τῆς ἐννοίας τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ τῶν μεθόδων αὐτῆς.

Εἶπομεν ἤδη, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριο, ἦται ἡ ἐφεσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀποτελεῖ κύριον παράγοντα τῆς μορφῆς, ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦται ἢ κατεύθυνσις τῆς ὄλης ἐνεργ-

γείας αὐτοῦ. Ἄλλ' εἶδομεν συγχρόνως, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριον δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς καὶ ἀποκλειστικὸς ῥυθμιστὴς τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὅτι τὸὺναντίον αὕτη εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συγχρόνου λειτουργείας ποικίλων ἐλατηρίων, ἐχόντων τὴν πηγὴν αὐτῶν εἰς ἐξωτερικὰς συνθήκας ἢ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν καὶ διαιμερρωθέντων διὰ τῆς μακροχρονίου ἱστορικῆς ἐξελιξέως.

Ἡ γνῶσις αὕτη θέλει χρησιμεύσῃ ὡς θεμελιώδης βᾶσις τῆς ἐννοίας, ἣν ἀποδίδομεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην, τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς καὶ τὴν μέθοδον ἣν ἀκολουθοῦμεν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Πρὸς τοῦτο θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἀποκλείσωμεν δύο ἄκρας, ἀλλ' ἀντιθέτους, κατευθύνσεις, αἵτινες ἐξεδηλώθησαν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων. Ἡ πρώτη ἐξαίρουσα τὴν σημασίαν τοῦ οἰκονομικοῦ ἐλατηρίου καὶ ἀποχωρίζουσα αὐτό, δι' ἀφαιρέσεως, ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐλατηρίων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, δημιουργεῖ ἀφηρημένον τι οἰκονομικὸν ὄν, τὸν *οἰκονομικὸν ἄνθρωπον* (homo oeconomicus) καὶ θεωρεῖ τὰς οἰκονομικὰς πράξεις καὶ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου ἀφηρημένου πλάσματος. Συνέπεια τῆς κατευθύνσεως ταύτης ὑπῆρξεν, ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ ἐνέργειαι καὶ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἐμελετήθησαν ὡς ἀπόλυται ἀφηρημένα ἔννοια ἀνεξάρτητοι τῶν ἐπιδράσεων τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἢ δὲ μέθοδος ἣς ἐγένετο χρῆσις πρὸς μελέτην αὐτῶν ἦτο ἡ μέθοδος τοῦ καθαρῶ ἀφηρημένου συλλογισμοῦ. Ἡ κατευθύνσις αὕτη δημιουργήσασα ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα ἀμέμπτου λογικῆς συνεπείας, ἀπέτυχεν ὀλοκληρωτικῶς ὡς ἦτο ἐπόμενο ἐν τῇ τελικῇ σκοπῇ, ὃν πᾶσα κοινωνικὴ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ, ἦτοι ἐν τῇ ἀκριβοῇ διαγνώσει καὶ ἐξηγήσει τῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῶν, καίτοι εἰς τινὰ θέματα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ περὶ ἀξίας καὶ τιμῆς τμήμα αὐτῆς, παρέσχε σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὴν ὀρθὴν ἀνάλυσιν τῶν συναφῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς μεταξὺ αὐτῶν ὑφισταμένης αἰτιώδους συναφείας.

Ἡ δευτέρα κατευθύνσις ἐξαίρουσα τὸὺναντίον τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν σύγχρονον λειτουργίαν τῶν ἐλατηρίων. ἄτινα ὑποκινούσι τὸν ἄνθρωπον πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν, ἐθεώρησεν ὡς ἐπιστημονικῶς πεπλανημένον τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν οἰκονομικῶν πράξεων καὶ φαινομένων ἀπὸ τοῦ συνόλου τῶν κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τὴν ὑποβολὴν αὐτῶν ὑπὸ ἰδίαν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ὡς ἀποτελούντων ἀντικείμενον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὡς αὐτοτελοῦς κοινωνικῆς ἐπιστήμης. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς κατευθύνσεως ταύτης ἐπειράθησαν νὰ εὐρύνωσι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύ-

νης αὐτῶν ἐπὶ τῆς ὁλότητος τῶν φαινομένων καὶ ἐκδηλώσεων τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ νὰ δημιουργήσωσιν ἰδίαν ἐπιστήμην μὲ τὸ εὐρύτατον τοῦτο ἀντικείμενον ἐρεῦνης καὶ ὑπὸ τὸ περιεκτικὸν καὶ φιλόδοξον ὄνομα «κοινωνικὴ ἐπιστήμη ἢ κοινωνιολογία». Τὰ ἐπιστημονικὰ προϊόντα τῆς σχολῆς ταύτης, παρὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων, ἄς παρέχουσι, δὲν ὑπῆρξαν ἀνάλογα πρὸς τὴν καταβληθεῖσαν προσπάθειαν καὶ κατέδειξαν, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅσονδῆποτε καὶ ἂν ἦ τοῦτο προνομιούχον, εἶναι τοσοῦτον περιορισμένη, ὥστε δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ καὶ ἐξουσιάσῃ τόσον εὐρὺ τμήμα τῆς γνώσεως, ὅλον ἀποτελεῖ ὁ ὅλος κοινωνικὸς βίος. Ἐν τῇ συγχρόνῳ πολιτισμῷ καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς τεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς προόδου, πᾶσα παραγωγή καὶ δημιουργία νέων ἀξιών, ἔν τε τῇ οικονομικῇ καὶ πνευματικῇ πεδίῳ, δέον κατ' ἀνάγκην νὰ συντελήται ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ κατμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς προόδου ἐτέρων τμημάτων τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, καὶ δὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀποδεικνύει τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Ἐφ' ὅσον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπεδίωκε τὴν ἀνεύρεσιν κοινῆς βάσεως πρὸς ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἢ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὑπῆρξεν ἀσήμαντος, προέβη δὲ ἀλματικῶς, ἀφ' ἧς, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατέταξε εἰς τὰ συστατικὰ αὐτῶν μέρη τὰ εὐρέα προβλήματτα, ἅτινα παρρουσιάζουσι τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ ὑπέβαλεν αὐτὰ ὑπὸ ἰδίαν ἐρευναν ἀκολουθοῦσαν δι' ἕκαστον τούτων τὴν προσήκουσαν εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ μέθοδον.

Οὕτω καὶ αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου δύνανται, ἀλλὰ καὶ πρέπει, νὰ ἀποτελέσωσιν ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἰδίων ἐπιστημῶν, οὕτως ὥστε ἐκ τῆς γνώσεως τῶν καθ' ἕκαστα νὰ προκύψῃ γενικωτέρα γνῶσις τοῦ συνόλου τῶν φαινομένων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν κοινωνικὸν βίον.

Τοιαύτην αὐτοτελῆ κοινωνικὴν ἐπιστήμην ἀποτελεῖ καὶ ἡ οικονομικὴ ἐπιστήμη, ἧς ἀντικείμενον εἶνε ἡ μελέτη τῶν οικονομικῶν πράξεων καὶ φαινομένων. Ἀλλὰ τὰ φαινόμενα ταῦτα καὶ αἱ πράξεις μελετῶνται ὡς ἐκδηλώσεις τῆς πραγματικῆς ζωῆς ὡς αὕτη ὑπάρχει κατὰ τόπον καὶ οὐχὶ ὡς ἀφηρημένα δημιουργήματα λογικῆς σκέψεως.

Ἡ πληθὺς καὶ ποικιλία τῶν ἐλατηρίων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ ἐπομένων τῶν συντελεστῶν τῆς διαμορφώσεως καὶ τῶν οικονομικῶν φαινομένων, ἧτις προήγαγε τοὺς ὁπαδοὺς τῆς κοινωνιολογίας εἰς τὴν ὑπαγωγήν τοῦ συνόλου τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ὑπὸ μίαν περιληπτικὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν, ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξετάζωμεν τὰ οικονομικὰ φαινόμενα οὐχὶ μεμονωμένως, ὡς ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρω-

πίνης ἐνεργείας ἀνεξερχτήτους τῶν λοιπῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἀλλ' ἐν ἀμέσῳ συσχετίζει πρὸς αὐτά. Τὰ κοινωνικὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰ θρησκευτικὰ δόγματα, οἱ ἠθικαὶ διδασκαλίαι, ἡ περὶ δικαίου συνείδησις, ἡ σχέσις τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ Κράτος, ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐν γένει τὸ σύνολον τῶν συνθηκῶν, αἵτινες χαρακτηρίζουσι κατὰ χρόνον καὶ τόπον τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀποτελοῦσι τὸ ἀναγκαῖον πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἐρευνῶνται τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ αἱ οἰκονομικαὶ πράξεις. Αἱ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης ἀνευρισκόμεναι σχέσεις τῶν φαινομένων τούτων καὶ οἱ διατυπούμενοι ἐπιστημονικοὶ κανόνες περὶ αὐτῶν, ἔχουσι σχετικὸν μόνον κύρος, καθ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς ὠρισμένας πραγματικὰς καταστάσεις οὐχὶ σταθεράς, ἀλλὰ μεταβλητὰς κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Πᾶσα ἐπιστήμη ἔχουσα ὡς ἀντικείμενον ἐρεύνης, εἴτε τὰς ἀτομικὰς ἢ ὁμαδικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εἴτε τὰ φαινόμενα τοῦ λοιποῦ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου φυσικοῦ κόσμου, ἔχει διττὴν ἀποστολήν : ἀφ' ἑνὸς τὴν περιγραφὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν φαινομένων καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν διατύπωσιν κανόνων ἢ νόμων περὶ τῆς πιθανῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαμορφώσεως αὐτῶν. Πᾶσα ἐπομένως ἐπιστημονικὴ ἔρευνα σκοπεῖ, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν βεβαίωσιν ὑπαρχουσῶν καταστάσεων καὶ σχέσεων καὶ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν πρόβλεψιν περὶ τοῦ μέλλοντος.

Καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἀκολουθεῖ τὰς δύο ταύτας μεγάλας κατευθύνσεις ἐν τῇ ἐρεύνη αὐτῆς, ἧτοι α'.) Χρησιμοποιοῦσα τὴν τε ἐμπειρίαν καὶ τὸν λογικὸν συλλογισμὸν περιγράφει τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται καθ' ὠρισμένην ἱστορικὴν στιγμήν, παρακολουθεῖ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλεξιν τῶν φαινομένων ἀπὸ τῆς γενέσεως μέχρι τῆς συγχρόνου μορφῆς, ὅφ' ἦν ταῦτα ἐκδηλοῦνται, καὶ τέλος ἀποχωρίζουσα κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτῆς πᾶσαν τυχαίαν ἢ ἐποουσιώδη ἐμφάνισιν καὶ περιοριζομένη εἰς τὴν βεβαίωσιν τῶν τυπικῶν καὶ οὐσιωδῶν φαινομένων, αἵτινα ἀναγνωρίζει ἐκ τῆς κανονικότητος τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς ὁμοιότητος τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων, διατυποῖ ἐπιστημονικοὺς κανόνας περὶ τῆς σχέσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων πρὸς ἄλλα καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς μὴ οἰκονομικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου : καὶ β'.) Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν συμπερασμάτων τῆς μελέτης ταύτης τῆς ἐξελίξεως καὶ καταστάσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ τῶν ἐξαγομένων κανόνων περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν, προσπαθεῖ γὰρ διατυπώσῃ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, ἧτοι τοὺς γενικωτέρους κανόνας, οἵτινες ἐκφράζουσι τὴν πιθανότητα περὶ τῆς μελλούσης διαμορφώσεως τῶν φαινομένων τούτων.

Εἶναι ὁμῶς φανερόν, ὅτι τὸ δεῦτερον τοῦτο ἔργον τῆς οἰκονομικῆς

ἐπιστήμης, ὡς καὶ πάσης ἄλλης κοινωνικῆς ἐπιστήμης, εἶναι δυσχαίρε-
στερον καὶ ἐπισημότερον. Ἡ μελέτη τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν φαι-
νομένων ἔχει ὡς ἀσφαλῆ βάσιν πραγματικὰς καταστάσεις καὶ σχέσεις,
αἵτινες ὑποπίπτουσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν καὶ ὧν ἡ ὑπαρξίς
καὶ ἐνέργεια βεβαιοῦται ἐκ τῆς μελέτης τοῦ πραγματικοῦ βίου ἢ τῶν προ-
ϊόντων τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Τὸ τυχόν σφάλμα, ὅπερ ἤθελε παρει-
σῶσει ἐν τῇ ἐρευνῇ αὐτῶν, ἢ πεπλανημένη ἐξήγησις ὀρισμένου φαινο-
μένου, δύναται νὰ ὑποστή τὴν βάσανον νεωτέρας ἐρεύνης, ἢ νὰ ἀποδει-
χθῆ ἐκ τῆς μελέτης νεωτέρας καταστάσεως. Πᾶν ὁμοίως σφάλμα, ὅπερ
ἤθελεν εἰσχωρήσει κατὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἔρων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους προβλέ-
πεται, ὅτι θὰ ἐκδηλωθῶσι τὰ φαινόμενα ἐν τῷ μέλλοντι ἐπαναλαμβανό-
μενον καὶ πολλαπλασιαζόμενον συχνάκις κατὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐρεύνης
ἐπιηραῖζει οὐσιωδῶς τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξαγομένου συμπεράσματος.

Ἐπεὶ ἑτέρου ἢ διατύπωσης τῶν γενικῶν κανόνων περὶ τῆς πιθανότη-
τος τῆς ἐν τῷ μέλλοντι διαμορφώσεως ὀρισμένου ὀικονομικοῦ φαινομέ-
νου γίνεται πάντοτε ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν καὶ ἐπιφύλαξιν, ὅτι αἱ γενικώ-
τεραι ὀικονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι θὰ παραμείνωσιν ἀμετάβλη-
τοι. Ἡ ἔγνοια ἐπομένως παντὸς ὀικονομικοῦ νόμου δὲν δύναται νὰ ἦ
ἄλλη τις, εἰ μὴ, ὅτι τὴν γέννησιν ὀρισμένου ὀικονομικοῦ φαινομένου θὰ
ἀκολουθήσῃ ἢ ἐν τῷ μέλλοντι ἐμφάνησις ἑτέρου φαινομένου, ὑπὸ τὴν
προϋπόθεσιν, ὅτι αἱ λοιπαὶ συνθήκαι θὰ παραμείνωσιν ἀμετάβλητοι.

Ἡ ἀτέλεια τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ἐπιφύ-
λαξιν ταύτην ἐπὶ πάσης προβλέψεως περὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι. Καὶ
αὐτὰ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι διατυποῦσι τοὺς φυσικοὺς νόμους ὑπὸ τὴν
προϋπόθεσιν: *rebus sic standibus*. Ἄλλ' ἢ οὐσιωδестаτή διαφορά,
ἣτις ὑφίσταται μεταξύ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ὀικονομικῶν νόμων εἶναι
ὅτι, ἐπὶ μὲν τῶν φυσικῶν νόμων, τὰ πορίσματα τῆς μέχρι τοῦδε πείρας
διδάσκουσιν, ὅτι αἱ φυσικαὶ συνθήκαι, ὅφ' ἂς ἐμφανίζονται καὶ ἐξελί-
σσονται τὰ φυσικὰ φαινόμενα παρέμειναν μέχρι τοῦδε ἀναλλοίωτοι, τοῦ-
λάχιστον ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ γενικότητι αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ **πιθα-
νότης** τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀλλοιώσεως αὐτῶν εἶναι ἐλαχίστη, ἐνῶ τοῦ-
ναντίον ἐπὶ τῶν ὀικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐν γένει νόμων ἢ πείρα δι-
δάσκει, ὅτι αἱ ὀικονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι εὐρίσκονται ἐν κατα-
στάσει διαρκοῦς ἐξελίξεως καὶ μεταβολῆς ἄλλοτε μὲν ὁμαλῆς, ἄλλοτε δὲ
ἀποτόμου, ὅτι τὰ ἐλατήρια τὰ κινουντα τὸ ἄτομον καὶ τὴν ὁμάδα πρὸς
ἐνέργειαν δὲν παραμένουσιν τὰ αὐτά, οὔτε κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν, οὔτε
κατ' ἐνστάσιν καὶ ὅτι ἡ ἐξουσίαισι τῶν στοιχείων καὶ δυνάμεων τῆς φύ-
σεως παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιφέρει πολλάκις οὐσιώδεις μεταβολὰς καὶ

ἀνατροπὰς εἰς τὴν κρατοῦσαν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς. Ἡ πιθανότης ἐπομένως ὅτι αἱ ἀποτελέσασαι τὴν βᾶσιν τῆς μελέτης οἰκονομικοῦ τινος φαινομένου συνθήκαι θὰ παραμείνωσι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀμετάβλητοι εἶναι μικρά.

Ἀποτέλεσμα τῆς οὐσιαστικῆς ταύτης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν φυσικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν νόμων εἶνε, ὅτι ἐπ' ἐκείνων μὲν ἡ διατύπωσις τῆς ἐπιφυλάξεως ἔχει σχεδὸν θεωρητικὴν μόνον σημασίαν, ἡ δὲ διὰ τοῦ νόμου ἐκφραζομένη πιθανότης δύναται νὰ θεωρηθῇ διὰ τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας ὡς βεβαιότης, ἐπὶ τούτων δὲ (τῶν οἰκονομικῶν νόμων), ἡ πιθανότης περὶ τῆς μελλούσης διαμορφώσεως φαινομένου τινὸς δύναται νὰ χρησιμεύσῃ μᾶλλον ὡς ὁδηγὸς τῆς σκέψεως, ἢ ὡς πραγματικὴ πρόβλεψις περὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἡ σχετικὴ αὕτη ἀξία, ἣν ὀφείλομεν νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἐρεύνης αὐτῶν, δὲν δύναται νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν προέχουσαν θέσιν ἣν αὕτη κατέχει μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες ἐρευνῶσι τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Τὰ θαυμαστά προϊόντα τῆς σκέψεως τῶν ἀσχοληθέντων, εἴτε περὶ τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, εἴτε περὶ τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν, συνετέλεσαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν ἀκριβεστέραν διάγνωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ τῶν ἐλατηρίων αὐτοῦ καὶ συνέβαλον σημαντικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων.

Ἡ ἐξαιρετικὴ πρόοδος, ἣν ἐπετέλεσεν ἡ ἐπιστήμη αὕτη ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς λοιπὰς κοινωνικὰς ἐπιστήμας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ ἐξῆς δύο αἰτίαι; α'.) Εἰς τὴν εἰδικότητα τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς. Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἐμφανίζεται ὑπὸ μᾶλλον συγκεκριμένην μορφήν. Τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα καὶ οἰκονομικαὶ πράξεις, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐλατηρίων αὐτῶν, διακρίνονται καὶ δι' ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων ἀπὸ τῶν λοιπῶν φαινομένων τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ἀφ' ἑτέρου, ἐν τῇ συγχρόνῳ ὀργάνωσει τοῦ οἰκονομικοῦ βίου πᾶσα παραγωγὴ βασίζεται ἐπὶ τὸν καταμερισμὸν τῶν ἔργων καὶ ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ ἀπόκτησις κέρδους, ἡ δὲ ἀνταλλαγὴ καὶ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν παραγομένων εἰδῶν ἀποτυπῶνται, ὑπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα τοῦ κοινοῦ μέτρου τῶν ἀξιών, τοῦ νομίσματος, εἰς τὴν τιμὴν τῶν ἀνταλλασσομένων εἰδῶν. Ἀρα αἱ πλείοσαι τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καταλήγουσιν εἰς σχέσεις κυκλοφορίας τῆς τιμῆς, εἶναι ἐπομένως ἐπιδεκτικαὶ πο-

σοτικής παραστάσεως. Ἡ εὐχέρεια αὕτη τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, ὅπως παριστᾷ τὰς κυριωτέρας οικονομικὰς σχέσεις ποσοτικὰς, κατέστησε δυνατὴν τὴν χρῆσιν μεθόδων παραπλησίων πρὸς τὰς μεθόδους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ θετικότητα τῆς οικονομικῆς ἐρεῦνης.

β'.) Ἡ πρόοδος τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης ὀφείλεται περαιτέρω εἰς τὴν ἀποκτηθεῖσαν συνείδησιν, περὶ ἧς ἀνωτέρω διετρίψαμεν, ὅτι οἱ οικονομικοὶ ὄροι, ὅφ' οὓς βιοῦσιν αἱ μεγάλαι ἰδίως λαϊκαὶ ὀμάδες ἀποτελοῦσι σπουδαιότατον συντελεστὴν τῆς διαπλάσεως τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐπηρεάζουσι βαθύτατα τὴν ὅλην μορφήν τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ συνείδησις τῆς ἀληθείας ταύτης ἤγαγε τὴν οικονομικὴν ἐπιστήμην εἰς ἐπέκτασιν τῆς ἐρεῦνης αὐτῆς καὶ πέραν τοῦ πεδίου τῆς ἐξηγήσεως τῶν οικονομικῶν φαινομένων καὶ ἀνευρέσεως τῶν σχέσεων αὐτῶν. Ἀναχωροῦσα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῆς οικονομίης παρίσταται, κατὰ μέγα μέρος, ὡς ἀποτέλεσμα ἐνσυνειδήτου καὶ σκοπίμου ἐπεμβάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τοῦ οικονομικοῦ βίου, ὑποβάλλει ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ τὰς ἐκδηλουμένας τάσεις ταύτας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ὀμάδος πρὸς τροποποίησιν τῶν ὄρων τῆς οικονομίης, ἢ τῆς μορφῆς τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς, ἐλέγχει τὰ αἷτια καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ διατυποῖ κανόνας περὶ τῆς σκοπιμωτέρας κατευθύνσεως τῆς ἀτομικῆς καὶ ὀμαδικῆς πρωτοβουλίας ἐπὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς οικονομικῆς ἐνεργείας. Τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐπιτελεῖ ἰδιαιτέρος καὶ σχετικῶς νεώτερος κλάδος τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης: **ἡ ἐφηρμοσμένη πολιτικὴ οικονομία ἢ οικονομικὴ πολιτικὴ.**

Τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς ταύτης δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀνευδοιάστως ὡς τὴν ὑψηλοτέραν καὶ εὐγενεστέραν ἐκδήλωσιν τῆς οικονομικῆς σκέψεως.

Θεωροῦντες τὴν ἐν ἐκάστη ἱστορικῇ στιγμῇ κρατοῦσαν ὀργάνωσιν τοῦ οικονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου οὐχὶ ὡς ἀποτέλεσμα φυσικῆς καὶ ἀναγκαιᾶς τινὸς τάξεως, ἀλλ' ὡς προϊόν ἐξελιξέως ἐπηρεαζομένης τὰ μάλιστα ὑπὸ τῆς ἐνσυνειδήτου ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, καταλήγομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς σκοπιμότητος τῆς ἐνεργείας ταύτης καὶ συλλεμβάνομεν τὸ ὅλον πρόβλημα τῆς ζωῆς καὶ τῶν συνθηκῶν αὐτῆς. Ἐν τῇ ἐρευνῇ ταύτῃ προσπαθοῦμεν νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν σκέψιν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, ἅτινα ἐμποδίζουσι τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν αὐτῆς καὶ ἅτινα δημιουργοῦνται ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ ἐξ ὠρισμένων κοινωνικῶν ἀξιωματικῶν θεωρουμένων ὡς κατηγορικῶν ἐπιταγῶν, καὶ νὰ περιορίσωμεν τὸ κριτήριον αὐτῆς εἰς τὸ κοινωνικῶς σκόπιμον, τὸ κοινωνικῶς συμφέρον.

Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, τὸ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἀπεδείχθη πολλάκις ἀνίσχυρον, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς παραδόσεως. Αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης ἐθεώρησε τὴν διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους ὡς φύσει δεδομένην. Καὶ ναὶ μὲν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερωτέρα μετέπειτα ἐκδήλωσις τοῦ πολιτισμοῦ κατήγγησαν τὴν πολιτικὴν δουλείαν καὶ ἀνέτρεψαν τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις καὶ τὰ προνόμια κατὰ τὴν νομικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν, ἀλλ' ἡ μελέτη τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ βίου ἀποδεικνύει, ὡς εἶδομεν ἤδη, ὅτι ἡ θεμελιώδης βάσις καὶ τῆς συγχρόνου ἔτι μορφῆς τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἀνελευθερία καὶ ἡ ἀνισότης τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν,

Καὶ γεννᾶται φυσικῶς τὸ ἐρώτημα: Ἡ τάξις αὕτη τῶν πραγμάτων ὀφείλεται εἰς φυσικοὺς τινὰς καὶ ἀναλλοιώτους νόμους; ἢ διάκρισις τῶν ἀνθρώπων εἰς πλουσίους καὶ πένητας, εἰς τὴν μεγάλην τοῦτέστιν ὁμάδα τῶν ἐργαζομένων καὶ παραγόντων ὑπὸ δυσμενεῖς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας καὶ εἰς τὴν μικρὰν τάξιν τῶν ἀπολαυόντων ἀνέτως τὸ προῖόν τῆς ἐργασίας ἐκείνων, εἶναι φυσικὴ καὶ ἀναγκαία; Δυνάμεθα διὰ σκοπιμωτέρας κατευθύνσεως τῆς ὁμαδικῆς ἐνεργείας νὰ ἐπιτύχωμεν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως καὶ νὰ ἀυξήσωμεν τὴν στάθμην τῆς ζωῆς καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας;

Τὰ προβλήματα ταῦτα θὰ ἀπασχολήσωσιν ἡμᾶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑΙ ΕΝΝΟΙΑΙ

§ 1 *Ἀντικείμενον, ἔννοια καὶ σπουδαιότης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.*

Ἀντικείμενον γενικῶς τοῦ μαθήματος τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ *οἰκονομικὴ ἐπιστήμη*. *Ἀντικείμενον* δὲ τῆς οἰκ. ἐπιστήμης εἶνε ἡ *ἔρευνα* τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου εἴτε ὡς ἀτόμου εἴτε ὡς ὀργανωμένης τάξεως ἢ καταβαλλομένη πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς ὡς καὶ ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως ταύτης.

Βάσις τῆς ἐρεύνης εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἴτε ὡς *ἄτομον* λαμβανόμενος εἴτε ὡς *ὀργανωμένη τάξις* ἔχει ἀνάγκας ὠρισμένας, ἃς πρέπει γὰρ θεραπείῃ καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν ὁποίων προστρέχει εἰς τὴν φύσιν,

Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν ἐξετάζει τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, πρᾶγμα, τὸ ὅποιον εἶναι ἔργον τῆς φυσιολογίας, οὔτε τὸν ἀντικείμενον κόσμον, ὁ ὅποιος ἀπασχολεῖ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἐνδιαφέρει ἡ *ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου*, προσπαθοῦντος ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς φύσεως τ' ἀγαθὰ μέσα, τ' ἀπαιτούμενα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς του. Ἐξετάζοντες τὴν ἐνέργειαν ταύτην τοῦ ἀνθρώπου, παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ φροντίς του πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν μέσων καταλαμβάνει τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς του καὶ τοῦτο, διότι αἱ ἀνάγκαι σὺν τῇ χρόνῳ αὐξάνουσιν. Ἐν τῇ τοιαύτῃ δὲ φροντίδι τοῦ ἀνθρώπου γιννῶνται: 1) σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν *ἐξωτερικὸν κόσμον* καὶ 2) σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς *ἀλλήλους*.

§ 2. *Τρόποι πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν.*

Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν μέσων διαφόρους ἀκολουθεῖ τρόπους εἴτε 1) ἐργάζεται *αὐτοτελῶς*, εἴτε 2) ἐργάζεται *ὑπὸ τύπον ἐπιχειρήσεως* (ἐκμισθῶν δηλ. τὴν ἐργασίαν ἄλλου) καὶ εἴτε 3) ὡς *ἐργάτης* δηλ. ἐκμισθώνει τὴν ἐργασίαν του. Οἱ τρόποι οὗτοι συντελοῦσι καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος γενι-

κῶς. Ὁ ἐργάτης π. χ, ἐργάζεται, κοπιάζει, ἐξαντλεῖται σωματικῶς, δὲν διαθέτει πολλὰ μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς καὶ τῶν μέσων δι' ἐλεύθερον βίον. Ἐξ ἄλλου εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ ἐργάτας, τῶν ὁποίων ἀποκτᾶ τὰς ἕξεις. Οὕτω διαμορφοῦνται αἱ διάφοροι ἀντιλήψεις του, ὅσον αἱ θρησκευτικαὶ του πεποιθήσεις κλπ. Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐξασκεῖ μείστην ἐπιρροὴν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας του. Ἐκ τῆς προσπάθειάς του συνόλου παράγεται τὸ **ἐθνικὸν εἰσόδημα**, τὸ ὁποῖον κατανέμεται μετὰξὺ τῶν ἀτόμων. Ἡ κατανομὴ ὅμως αὕτη εἶναι ἄνισος καὶ πρὸς τὴν καταβαλλομένην προσπάθειαν καὶ πρὸς τὰς τάξεις. Αἱ διαφοραὶ αὗται τῆς κατανομῆς θὰ ἦσαν ἐλαχίστης σημασίας, ἐὰν πᾶς τις εἶχεν ἐξασφαλίσαι μέσα ἀνέτου βίου δηλ. τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν διαφορῶν του ἀναγκῶν. Σήμερον ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτὸ παρὰ τὴν πρόσδοσιν τῆς οἰκ. ἐπιστήμης. Σήμερον οἱ ἐργάται μόνον ἐξαρκοῦν νὰ θεραπεύσουν τὰς ἀνάγκας των διὰ τῆς ἐργασίας των, διότι ἡ μὲν ἀμοιβὴ εἶναι μικρὰ, ἐνῶ ἐξ ἄλλου αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς πολλαὶ καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν εἰδῶν τῆς ζωῆς μεγάλη. Ἡ διαφορὰ, αὕτη, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ ὅλου χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ὁλόκλητης.

Ἐφ' ὅσον ὁ ἀνθρώπος δὲν τρέφεται καλὰ, δὲν ἀπολαύει ψυχικῶς, δὲν ἐκπαιδεύεται κλπ., φυσικῶν εἶναι νὰ διαμορφώνηται πρὸς τὴν κατάστασίν του ταύτην. Ἐπομένως ἡ ἔρευνα τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν μέσων πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ οἴκου. βίου.

Ἡ οἶκον. ἐπιστήμη (1ον) ἔχει καθήκον νὰ **βεβαιώσῃ καὶ περιγράψῃ τὴν γέννησιν ὠρισμένων φαινομένων** ὡς καὶ **σχέσεων** πηγαζόντων ἐκ τῆς προσπάθειας πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ἢ τὰ φαινόμενα ταῦτα περιγράφῃ ἱστορικῶς ἢ οἰκονομικῶς ἢ τὰ παρακολουθεῖ καὶ τὰ περιγράφῃ ἀπὸ τῆς γεννήσεώς των διὰ μέσου τοῦ χρόνου μέχρι σήμερον καὶ παρατηρεῖ πῶς ἔχουσι σήμερον. Ποῖα στοιχεῖα π.χ. χρειάζονται διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τῆς παραγωγῆς. Ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἀρκεῖται ἡ ἐπιστήμη εἰς τὸ νὰ ἐξακριβώσῃ καὶ περιγράψῃ πῶς ἦτο τὸ ζήτημα τοῦτο κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν καὶ πῶς ἔχει σήμερον. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐπιστήμην καθόσον αὕτη προσπαθεῖ ν' ἀνευρῆ τὰς αἰτιώδεις συναφείας. Ἀνευρίσκει π.χ. τὰς αἰτίας ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ εὐρίσκεται εἰς τὸ σημερινὸν σημεῖον. Πῶς δηλ. ἐξελίχθη ἀπὸ τὴν μορφήν τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως εἰς τὴν μέσσην καὶ πῶς ἀπὸ τῆς μέσης εἰς τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν.

2ον) Ἡ οἶκον. ἐπιστήμη, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ζῶσα ἐπιστήμη (οὐχι

νεκρά ὡς αἱ φυσικαί) ἐξετάζει **καὶ τὰ ἀποτελέσματα** τῆς ἐνσυνειδήτου τοῦ ἀνθρώπου ἐργασίας καὶ προσπαθεῖ νὰ διατυπώσῃ ὄρισμένους κανόνας πρὸς κατεύθυνσιν τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη δ' εἶναι ἡ δυσκολωτέρα ἀποστολή τῆς οἰκον. ἐπιστήμης, ἡ καλουμένη **ἀποστολή ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος**. Τὸ μέρος τοῦτο ἐξετάζει ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία.

§ 3. Πῶς ὁ οἰκονομικὸς βίος ἀποχωρίζεται τοῦ λοιποῦ κοινωνικοῦ βίου

Περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ δύο θεωρίαι ὑπάρχουσι, δύο δηλ. εἶναι αἱ σχολαί, αἱ καὶ ἀντίθετοι, αἱ ὅποσαι ἀντιπροσωπεύουσι τὰς θεωρίας ταύτας. Ἡ πρώτη εἶναι ἡ **κλασσικὴ οἰκον. σχολή**, ἡ ὅποια ἀνεπτύχθη κυρίως ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ οἰκονομολόγου **Ρικάρδ**. Αὕτη βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἀρχῆς: Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς προάγεται ἀπὸ ὄρισμένον ἐλατήριον, **ἐλατήριο καθαρῶς ἰδιοτελές**, καθαρῶς οἰκονομικόν, **προσπαθεῖ δὲ διὰ μικρᾶς ἐνεργείας καὶ ἀντὶ μικρᾶς θυσίας νὰ ἐπιτύχῃ μέγιστα ἀποτελέσματα**. Οἱ ὅπαδοι τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρμώμενοι ἀπ' αὐτῆς εἶπον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ ἐποχῇ ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἐλατήριον ὠθεῖται. Ἐδημιούργησαν οὕτω ἐν **ὄν ἀφηρημένον**, ὅπερ τὸ ἐθεώρησαν τὸ αὐτὸ ἐν πάσῃ ἐποχῇ καὶ ὅπερ ἐνεργεῖ ὀρμώμενον πάντοτε ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐλατηρίου. Εἶπον δηλ., ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐνεργῶν οἰκονομικῶς ἀκολουθεῖ τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριον καὶ ἐπομένως ἰσχύουσι πάντοτε οἱ αὐτοὶ κανόνες.

Ἐδημιούργησαν οὕτω οἰκονομικὸν οἰκοδόμημα ἄρτιον λογικῶς, ἀλλ' ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἐξηγήσῃ τὰ φαινόμενα.

Ἡ ἄλλη σχολή, ἡ **κοινωνιολογικὴ**, τῆς ὅποιας ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Ἀγγλὸς Σπένσερ, βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἀρχῆς: **Τὰ φαινόμενα τὰ οἰκονομικὰ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ὡς μέρος τοῦ συνόλου τῶν ἄλλων φαινομένων**, καθότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ὀρμάται μόνον ἀπὸ οἶκον. ἐλατήριον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διάφορα ἄλλα ἐκ τῶν θρησκευτικῶν του δηλ. ἀντιλήψεων καὶ πεποιθήσεων, τῶν ἐθίμων καὶ ἠθῶν κλπ. ἀπορρέοντα. Ὡς ἐκ τούτου, λέγουσιν οἱ τῆς σχολῆς αὐτῆς, δὲν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν τὸν οἶκον. βίον τοῦ λοιποῦ καὶ νὰ τὸν ἐξετάσωμεν καὶ ἐρευνήσωμεν αὐτοτελῶς. Πρέπει συγχρόνως νὰ μελετήσωμεν καὶ τὸν ἄλλον κοινωνικὸν βίον πρὸς ὃν εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένος. Εἶπον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερος οἶκον. βίος, ἀλλ' ὅτι εἷς καὶ μόνον ὑπάρχει, ὁ κοινωνικὸς. Ἡ ἐπιστήμη δὲ αὕτη καλεῖται **Κοινωνιολογία**.

Ποία ἐκ τῶν δύο θεωριῶν ὀρθωτέρα. Ἡ πρώτη δὲν εἶναι ἐν τῇ ἀληθείᾳ, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀφηρημένον ὄν, μόνον ἐξ οἰκονομικῶν ἐλατηρίων ὠθεύμενον, ἀλλ' ὠθεῖται καὶ ἐξ ἄλλων ἐλατηρίων, ἐπηρεάζεται καὶ ἐξ ἄλλων φαινομένων καὶ πραγμάτων. Καὶ μὲν ἀποτελεῖ ἡ θεωρία αὐτὴ μίαν λογικὴν συνέχειαν, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ ἐσφαλμένου τῆς βάσεώς της ἀπέτυχεν εἰς τ' ἀποτελέσματά της, εἰς τὴν ἐξήγησιν δηλ. τῶν φαινομένων.

Ἡ ἄλλη σχολὴ παρὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεών της δὲν κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ πραγματικὴν οἶκον. ἐπιστήμην, διότι ὁ ἄνθρωπινος βίος εἶναι περιωρισμένος καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ καταλάβῃ τόσῃν ἑκτάσιν, ὅσῃν ἔχει ὁ κοινωνικὸς βίος. Ἐξ ἄλλου δὲ ἔλα τὰ κοινωνιολογικὰ φαινόμενα εἶναι δύσκολον ν' ἀναχθῶσιν ὑπὸ ἓνα κόσμον.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ποίαν θεωρίαν θ' ἀκολουθήσωμεν; Παρατηροῦμεν ὅτι μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ οἴκου. βίου μεταβάλλεται καὶ ὁ πολιτισμός. Ἐξ ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι δὲν ὑπάρχουσι μόνον οἶκον. ἐλατήρια, ἀλλὰ ὅτι καὶ ταῦτα ὑφίστανται ἐπιρροὴν ἐξ ἄλλων φαινομένων. Ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις π. χ., δημιουργοῦνται καὶ ἄλλαι οἶκον. ἀρχαί. Οὕτω κατὰ τὸν μεσσίωνα κατὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις ἐθεωρεῖτο ἄδικος ἡ ἀπόληψις τόκου, πράγμα, τὸ ὁποῖον ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ οἴκου. βίου, Ἐξ ἄλλου ἄλλη ἡ ἀντίληψις σήμερον περὶ τοῦ οἰκονομικῶς ὀρθοῦ καὶ ἄλλῃ ἄλλοτε, ἄλλη εἰς μίαν χώραν καὶ ἄλλην εἰς ἄλλην.

Ὅταν λοιπὸν ἐξετάζωμεν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας καὶ τὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ τὸν ἄνθρωπον δὲν πρέπει νὰ τὸν θεωρῶμεν ὡς ἀφηρημένον ὄν, ἀλλ' ὡς πραγματικὸν μὲ τὰς τάσεις του, τὰς ἀντιλήψεις του, τὰς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις καὶ ἐπομένως πρέπει νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν ἐξασκοῦν αἱ ἄλλαι αὐταὶ συνυπάρχουσαι συνθήκαι.

Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν, ὅτι δηλ. θ' ἀποχωρῶμεν μὲν τὰ οἶκον. φαινόμενα, ἐνῶ τὸν ἄνθρωπον θὰ θεωρήσωμεν ὡς πραγματικὸν ὄν.

§ 4. Μέθοδος ἐρεῦνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων,

Μέθοδος καλεῖται ἡ ὁδὸς ἣν ἀκολουθεῖ ὁ ἐπιστήμων πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς σχετικῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας. Ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ δύο εἶναι αἱ δυναταὶ μέθοδοι πρὸς μελέτην τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινομένου

ή εκ συναγωγής και ή εξ επαγωγής. Και ο οικονομικός θθεν επιστήμων τας δύο ταύτας μεθόδους έχει να ακολουθήση.

Ἐκ συναγωγής (inductio) μέθοδος. Ὁ επιστήμων ὁ μεταχειριζόμενος τήν μέθοδον ταύτην υποβάλλει ὑπό τήν ἄμεσον παρατήρησίν του περιωρισμένον ἀριθμὸν φαινομένων (πραγματ. καταστάσεων) τὰ δ' ἐξαγόμενα ἐκ τῆς παρατηρήσεώς του ταύτης συμπεράσματα, ἀνάγει εἰς γενικωτέρους ἐπιστημονικούς κανόνας.

Ἐπομένως ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει ὡς βάσιν τήν πείραν, τήν παρατήρησιν τῶν φαινομένων τοῦ πραγματικοῦ βίου¹.

Τῆς ἐκ συναγωγής μεθόδου ποιεῖται χρῆσιν ἡ «**Ἱστορικὴ Σχολή**». Αὕτη ἐξετάζει τήν ἐξέλιξιν τῶν οἰκον. φαινομένων καὶ σήμερον. Ἀναχωροῦσα ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ἐκ τῆς πείρας, ἐξετάζει τὰ πραγματικά οἰκονομικά φαινόμενα, παρακολουθεῖ ταῦτα κατὰ τήν γένεσιν, ἐξέλιξιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῶν, ζητεῖ ν' ἀνεύρη τὰ αἷτια καὶ ἀποτελέσματα καὶ διατυποῖ γενικούς οἰκονομικούς κανόνας βασιζομένους ἐπὶ τῆς πείρας αὐτῶν.

Μέθοδος ἐξ επαγωγής. Ὁ χρησιμοποιοῦν τήν μέθοδον ταύτην ἀναχωρεῖ ἐκ μεμονωμένων παρατηρήσεων μεταχειριζόμενος δὲ τὸν συλλογισμὸν ἐξάγει συμπεράσματα καὶ διατυποῖ γενικούς κανόνας, οἵτινες δὲν εἶναι προῖον τῆς πείρας ἀλλ' ἀπλῆς λογικῆς σκέψεως².

Τήν ἐξ επαγωγής μέθοδον ἠκολούθησεν ἡ γνωστὴ ὑπὸ τ' ὄνομα **Ὁρθόδοξος Οἰκονομικὴ Σχολή**. Αὕτη ἀναχωρεῖ ἐξ ὀρισμένων παρατηρήσεων π. χ. ἐκ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος προάγεται ἐν τῇ οἰκονομικῇ του ἐνεργείᾳ ὑπὸ τοῦ οἰκονομ. ἐλατηρίου, τοῦτέστιν ὑπὸ τῆς ἐφέσεως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ μεγίστου ἀποτελέσματος διὰ τῆς

(¹) Διηλονότι κατὰ τήν μέθοδον ταύτην ὁ επιστήμων ἐρευνᾷ πῶς ἐδημιουργήθη ἓν φαινόμενον, ποῖα τὰ πρὸς δημιουργίαν του συνετελέσαντα αἷτια. Κατόπιν δὲ τῆς τοιαύτης μελέτης του δημιουργεῖ μίαν ἀρχήν καὶ λέγει ἐάν παρουσιασθοῦν τὰ Α φαινόμενα ἔπονται τὰ Β. Τὸν κανόνα δὲ τοῦτον μεταφέρει καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὁμοίων πραγμάτων.

(²) Ἡ ἀπαγωγικὴ (deductive) μέθοδος ἀναχωρεῖ ἐκ τινῶν γενικῶν δεδομένων, θεκτῶν ὡς ἀναμφισβητήτων, ἵνα ἐξαγάγῃ διὰ λογικοῦ συλλογισμοῦ σειρὰν ἀπροσδιοριστῶν προτάσεων. Τήν μέθοδον ταύτην ἀκολουθεῖ ἡ Γεωμετρία.

Ἡ επαγωγικὴ (inductive) μέθοδος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς παρατηρήσεως μεμονωμένων τινῶν γεγονότων, διὰ ν' ἀνέλθῃ εἰς προτάσεις γενικῆς π. χ. ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἄλλα τὰ σώματα πίπτουσιν εἰς τὸν νόμον τῆς βαρύτητος (C. Gide Πηλ. Οἰκον. Μετάφρ. Κροκιδᾶ σελ. 14).

ελαχίστης θυσίας, βασιζομένη δὲ ἐπὶ τῆς ἐκ τῶν προτέρων τεθείσης ἀρχῆς ταύτης διατυποῖ τοὺς κανόνας ἢ νόμους οἵτινες διέπουν ἢ δεόν νὰ διέπουν ἐκάστην ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου κατευθυνομένην εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

§ 5. Ποία ἐκ τῶν δύο μεθόδων ἢ κατάλληλος πρὸς μελέτην τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Αἱ δύο αὗται μέθοδοι δὲν ἀποκλείονται ἀμοιβαίως, καθ' ὅσον ὅλαι αἱ ἐπιστήμαι μεταχειρίζονται ἀμφοτέρας.

Ὁ οἰκονομ. βίος ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸν τόπον καὶ χρόνον. Ἐξετάζοντες π. χ. ἐν φαινόμενον εἰς ἓνα τόπον παρατηροῦμεν ὅτι ἀληθεύει ὁ Α κανὼν, ἐνῶ εἰς ἄλλον τόπον ὁ Β κανὼν, διότι τὸ φαινόμενον παρουσιάζεται κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐπομένως παρίσταται ἀνάγκη, ὅπως ἐν τῇ οἰκονομ. ἐπιστήμῃ συνδυάσωμεν τὰς δύο μεθόδους.

Τοῦτο δὲ καὶ γίνεται. Θὰ ἐξετάσωμεν δηλ. πῶς γεννᾶται ἐν φαινόμενον, πῶς ἐξελίσσεται, πῶς ἔχει σήμερον, ποῖα αἰτία συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσίν του κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κλπ. Αὐτὸ ὅμως ἢ ἐξιστόρησις δηλ. καὶ μόνον, δὲν ἀρκεῖ, ἀλλὰ πρέπει νὰ προβῶμεν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ὠρισμένων κανόνων. Ἐστω π. χ. ἡ ἐξέλιξις τῆς παραγωγῆς. Θὰ παρατηρήσωμεν πῶς ἐξελιχθη, πῶς ἔχει σήμερον κλπ. καὶ τότε θὰ διατυπώσωμεν κανόνας. Ὡσαύτως καὶ αἱ τιμαὶ διαμορφοῦνται κατὰ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Οἱ κανόνες δ' οὗτοι ἰσχύουσι καὶ θὰ ἰσχύωσι πάντοτε.

§ 6. Ποία ἢ ἀξία τῶν κανόνων;

Πᾶσαι αἱ ἐπιστήμαι δημιουργοῦσι τοιοῦτους κανόνας. Αἱ φυσικαὶ π. χ. ἐπιστήμαι ἔχουν δημιουργήσει τοὺς κανόνας τῆς βαρύτητος, τῆς ἔλξεως κλπ. δημιουργοῦνται δ' οἱ κανόνες ἀφοῦ προηγουμένως ἐξετασθοῦν καὶ ἐρευνηθοῦν τὰ φαινόμενα. Ὡτω συμβαίνει καὶ ἐν τῇ οἰκονομ. ἐπιστήμῃ. Παρατηρεῖται π. χ. ὅτι τὸ Α φαινόμενον ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ Β. πάντοτε δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον ὁσάκις θὰ ἐμφανισθῇ τὸ Α φαινόμενον τ' ἀκολουθεῖ τὸ Β.

Διαφέρουσι ὅμως οἱ φυσικοὶ τῶν οἰκονομικῶν κανόνων, διότι οἱ μὲν φυσικοὶ ἔχουσι ἀπόλυτον ἰσχύον καὶ κῆρος, ἐνῶ οἱ οἰκονομικοὶ σχετικὴν μόνον ἰσχύον. Τοῦτο δέ, διότι αἱ συνθήκαι τοῦ οἰκονομικοῦ βίου μεταβάλλονται.

λονται. Ὄταν διατυποῦμεν οἰκονομικὸν τινὰ κανόνα πρέπει νὰ ἐκφράσωμεν καὶ κάποιαν ἐπιφυλακτικότητα, νὰ εἰπωμεν δηλ. ὅτι θὰ ἔχωμεν μὲν τὰ δεῖνα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι αἱ λοιπαὶ συνθήκαι καὶ καταστάσεις παραμένουσιν αἱ αὐταί. Ἔστω π. χ. ὁ Νόμος τῆς ζήτησεως καὶ τῆς προσφορᾶς. Ἐὰν ἐμελετήσωμεν ἀρχικῶς τὸ φαινόμενον ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, πρέπει πάντοτε ὁσάκις μελετῶμεν τὸ αὐτὸ φαινόμενον νὰ ὑπάρχη ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἐνῶ ἐὰν τὸ κράτος ἰδρῦσῃ μονοπώλιον π. χ. θὰ ὑπάρχη μὲν ζήτησις, ἀλλ' ἡ τιμὴ θὰ παραμένῃ ἢ αὐτῇ.

Συγχεφαλαιοῦντες λοιπὸν τ' ἀνωτέρω, λέγομεν, ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ οἰκονομ. βίου θ' ἀποχωρίσωμεν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα τῶν λοιπῶν, θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ ὠθούμενος ἀπὸ ὅλα τὰ ἐλατήρια καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ οἰκονομικόν, θὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ τὰς δύο μεθόδους (ἐκ συναγωγῆς καὶ ἐξ ἐπαγωγῆς) θὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἐρευνήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ τέλος θὰ δημιουργήσωμεν τοὺς σχετικoὺς κανόνας.

Οὕτω δὲ ἡ σχολὴ αὕτη ἐδημιούργησε τὰ οἰκονομικὰ ἀξιώματα καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς διαφόρους κανόνας ἀπόλυτον κύρος, εἶπε δηλ. ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε μόνιμος καὶ ἐνεργεῖ ὁμοίως. Ἐξετάζοντες θθεν ἐγγύτερον τὰς δύο ταύτας μεθόδους θὰ συμπεράνωμεν, ὅτι δὲν ἀποκλείονται ἀμοιβαίως διότι οὐδεμίαν ἐπιστημονικὴν ἔρευνα δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ τῆς χρησιμοποιοῦσεως ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων τούτων, αἵτινες κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον εἶναι ἀντίθετοι πράγματι ὅμως ἀλληλοσυμπληροῦνται.

Πᾶσα ἔρευνα οἰκονομικῆ δέον νὰ βασισθῇ κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς πείρας ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως τοῦ οἰκονομ. βίου. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ οἰκονομ. Ἐπιστήμων πρέπει διὰ τῆς σκέψεως, τῆς λογικῆς νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης του καὶ ἐπὶ ἄλλων φαινομένων καὶ σχέσεων, αἵτινες δὲν ὑπέπεσαν εἰς τὴν ἀντίληψίν του. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπέκτασις αὕτη δέον νὰ ἐξακριβοῦται καὶ ἐπαληθεύηται ἐκ τῶν ὑστέρων διὰ τῆς πείρας, διότι ἄνευ τούτου εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ ἐπιστήμων θὰ καταλήξῃ εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Π. χ. ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν κυκλοφορίαν οἰκονομ. τινων ἀγαθῶν κατὰ τὸν κανόνα, ὃν ὀνομάζομεν «νόμον προσφορᾶς καὶ ζήτησεως» περὶ οὗ θὰ εἰπωμεν ἑκτενῶς κατωτέρω, θὰ εὕρωμεν ἐκ τῆς πείρας, ὅτι ἐὰν ἡ προσφορὰ οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ εἶναι μικροτέρα τῆς ζήτησεως, ἡ τιμὴ του αὐξάνει καὶ ὅτι ἐὰν ἡ προσφορὰ παρακολουθῇ τὴν ζήτησιν ἡ τιμὴ παραμένει ἢ αὐτῇ.

Ἀφοῦ γνωρίσωμεν τοῦτο ἐκ τῆς πείρας ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆςπραγματικῆς σχέσεως τῶν φαινομένων δὲν περιοριζόμεθα εἰς τὴν ἀπλήν

ταύτην βεβαίωσιν, ἀλλὰ σκεπτόμεθα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ παραγωγή καὶ κατανά-
λωσις ὄλων τῶν ἀγαθῶν διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν σχεδὸν κανόνων, δυνα-
μεθα νὰ διατυπώσωμεν τὸν γενικὸν κανόνα, ὅτι ἐπὶ παντὸς προϊόντος ἢ
αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς φέρει ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς αὐτοῦ καὶ τὰν ἀπαλιν.
Ἄλλὰ καὶ πάλιν τὸ συμπέρασμα τοῦτο δέον νὰ ἐπαληθεύωμεν ἐκάστοτε
διότι θὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ διατυπωθεὶς οὕτω κανὼν δὲν ἔχει ἀπόλυ-
τον ἰσχύν. Οὕτω βλέπομεν πολλάκις ὅτι ἐνῶ ἡ προσφορὰ παρέμεινεν ἢ
αὐτῇ αἰ τιμαὶ τῶν προϊόντων ἠλαττώθησαν, ἄλλοτε δὲ ὅτι ἐνῶ ἡ προ-
σφορὰ ἠϋξήθη συμφώνως πρὸς τὴν ζήτησιν ἠϋξήθησαν καὶ αἰ τιμαί.

Ἐπομένως μόνον διὰ τῆς χρήσεως ἀμφοτέρων τῶν μεθόδων εὐρί-
σκομεν τὴν σχετικὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ὁ οἰκονομικὸς ἐπι-
στήμων ἐν τῇ ἐρευνῇ του ἀπαντᾷ καὶ ἄλλας δυσχερείας πλὴν τῶν ἀνω-
τέρω, τὸ μὲν **ὑποκειμενικὰς**, ὀφειλομένας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ παρα-
τηρητοῦ, τὸ δὲ **ἀντικειμενικὰς**, ὀφειλομένας εἰς τ' ἀντικείμενον ἐφ' οὗ
στρέφεται ἡ παρατήρησις του.

I. Ὑποκειμενικαί. Ἡ ἐρευνα τοῦ παρατηρητοῦ ἄλλων ἐπιστημο-
νικῶν κλάδων (λ. χ. τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν) ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν
κόσμον, τοῦναντίον ὁ οἰκονομικὸς ἐπιστήμων ἐξετάζει τὰ φαινόμενα
τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, φαινόμενα συνεχόμενα πρὸς τὴν προσωπικότητά
του καθ' ὅσον καὶ αὐτὸς οὗτος εἶναι μέλος τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Δυνατὸν
ἐπομένως ἐν τῇ ἐρευνῇ του νὰ ἐπηρεάζεται ὑπὸ διαφόρων συνθηκῶν
ὑφ' ἃς δικτελεῖ, ὅσον ἐκ τῶν ἀντιλήψεων τῆς τάξεως εἰς ἣν ἀνήκει ἢ
ἄλλων ὑποκειμενικῶν ἐλατηρίων.

II. Ἀντικειμενικαί. Ἡ ἑτέρα δυσχέρεια ἦν συναντᾷ ὁ ἐπιστήμων
ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἐρευναν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων εἶναι
συμφυγῆς μὲ τὸ ἀντικείμενον τὸ ὅποιον ὑποβάλλει εἰς ἐξέτασιν.

Ἀντικείμενον τῆς ἐρευνῆς εἶπομεν ὅτι εἶναι ὁλόκληρος ὁ οἰκονομι-
κὸς βίος, ὡς βάσιν ταύτης θέσαντες τὴν πείραν, τὴν ἐξέτασιν δηλ. τῆς
πραγματικῆς ζωῆς. Εἰς ἄλλας ἐπιστήμας ὅσον τὰς φυσικὰς, ἀρκεῖ νὰ ἐξετά-
σωμεν ἐν ἡ δύο φυσικὰ φαινόμενα ἐν γένει π. χ. τὸν κανόνα τῆς
βραδύτητος. Ὁ οἰκονομικὸς ὅμως ἐπιστήμων δὲν δύναται νὰ πράξῃ τὸ
αὐτό, διότι τὰ μὲν φυσικὰ φαινόμενα ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφήν ἀπλήν,
ἐνῶ τὰ γεγονότα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου εἶναι πάντα σύνθετα. Ἔνεκα
τοῦ λόγου τούτου ὁ οἰκονομ. ἐπιστήμων δὲν δύναται νὰ μεταχειρισθῇ
τὴν μέθοδον τοῦ μὲ τὰς φυσικὰς ἐπὶ παραδείγματι ἐπιστήμας ἀσχολου-
μένου, καθόσον ὁ οἰκονομικὸς βίος ἐπηρεάζεται ἀπὸ τε τὸν τόπον καὶ
χρόνον. Ἐὰν π. χ. θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἐργατικὸν μισθόν, δὲν
δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν γενικὸν κανόνα ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἡμερο-

μισθίου ἐπὶ μιᾶς ἢ δύο σχέσεων, διότι τὸ ἐργατικὸν ἡμερομισθιον δὲν παρίσταται ἀπλοῦν, ἀλλὰ ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τοῦ εἵδους τῆς ἐργασίας, τῆς ἰκανότητος καὶ ιδιότητος τοῦ ἐργάτου κλπ.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου συναντῶμεν καὶ ἄλλας δυσχερείας ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν οἰκονομ. φαινομένων. Οὕτω προκειμένου λ. χ. νὰ ἐξετάσωμεν μίαν ἀπεργίαν καὶ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα αὐτὴν θὰ καταφύγωμεν κατ' ἀνάγκην εἰς πληροφορίας, κατὰ τὴν συλλογὴν τῶν ὁποίων θὰ ἴδωμεν ὅτι ἕκαστον τῶν προσώπων, ἅτινα εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὸ φαινόμενον παρουσιάζει τοῦτο ὑπὸ διάφορον ὄψιν ἀναλόγως τῶν συμφερόντων ἢ τῆς ὑποκειμενικῆς κατευθύνσεώς του. Πρὸς μερικὴν ἄρσιν τῶν ἀντικειμενικῶν τούτων δυσχερειῶν χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην τὴν **Στατιστικὴν Μέθοδον**.

Εἶδομεν ὅτι ἐὰν περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν ἑνὸς μόνου φαινομένου καὶ θελήσωμεν ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης νὰ διατυπώσωμεν γενικὸν κανόνα, τὸ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ἐξαγόμενον συμπέρασμα θὰ εἶναι πεπλανημενον. Τούτου συνέπεια εἶναι, ὅτι ὅσον αὐξάνομεν τὸν ἀριθμὸν τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν τόσοον πλησιάζομεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς στατιστικῆς ἐπιστήμης, ἣτις ἀκολουθοῦσα ἰδίαν μέθοδον, ἐξακριβώνει τὰς σχέσεις τῶν διαφορῶν φαινομένων ἐπεκτείνουσα τὴν ἔρευνάν της ἐπὶ πάντων σχεδὸν τῶν φαινομένων, ἅτινα πρόκειται νὰ ἐρευνηθῶσιν, ἐπεξεργαζομένη δὲ τὰ ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἐξαγόμενα συμπεράσματα διατυποῖ αὐτὰ δι' ἀριθμῶν, οἵτινες ἐκφράζουσι κατὰ κανόνα τοὺς μέσους ὄρους. Ἡ ἄνω μέθοδος, ἣν ἀκολουθεῖ ἡ στατιστικὴ, καλεῖται **μέθοδος τῶν μεγάλων ἀριθμῶν**.

§ 7. Τὰ καθ' ἕναστον τμήματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Τὰ τμήματα ταῦτα εἶναι:

- 1) Ἐρευνα **γενικῶν συνθηκῶν** ὑπ' ἃς ἐξελισσεται ἡ οἰκονομία. Αἱ συνθήκαι αὗται διακρίνονται: α') εἰς **φυσικὰς** καὶ β') εἰς **κοινωνικὰς**.
- 2) Ὅροι τῆς παραγωγῆς καὶ κτήσεως οἰκονομικῶν ἀγαθῶν (συντελεσταὶ παραγωγῆς, ὀργάνωσις παραγωγῆς ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς, πρὸδος τῆς παραγωγῆς).
- 3) Ὁρισμένα φαινόμενα ἐμφανιζόμενα ἰδίᾳ κατὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν (ἄξια-τιμὴ-χρῆμα-πίστις).
- 4) Διανομὴ καὶ κατανάλωσις ἐθνικοῦ εἰσοδήματος (ἔροι δημιουργίας ἐθν. εἰσοδήματος, διανομὴ αὐτοῦ, ἀμοιβὴ κεφαλαίου, ἔγγειος πρὸσδος, κέρδος ἐπιχειρηματίου, ἐργατικὸς μισθός).

5) Ἀναφαινόμεναι νέαι τάσεις πρὸς τροποποίησιν ἢ ἀνατροπὴν τῶν θεμελιωδῶν βάσεων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ οἰκονομία.

Πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν καθ' ἕκαστον τούτων τμημάτων τῆς οἰκον. Ἐπιστήμης πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων μίαν τῶν θεμελιωδῶν βάσεων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ σύγχρονος ὀργάνωσις τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Ἡ βᾶσις αὕτη εἶναι ὁ λεγόμενος **κοινωνικὸς καταμερισμὸς τῶν ἔργων**.

§ 8. Περὶ κοινωνικοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Βᾶσις τῆς ὅλης οἰκον. ἐπιστήμης εἶναι, ὡς ἐλέχθη τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ὀρισμένας ἀνάγκας, ἃς πρέπει νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἃς ἵνα θεραπεύσῃ ἔχει ἀνάγκην ὀρισμένων ὕλικῶν στοιχείων πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὁποίων καταβάλλει ὡς ἐλέχθη προσπάθειαν, ἵνα διὰ τῆς ὅσον τὸ δυνατόν μικροτέρας θυσίας καὶ ἐνεργείας ἐπιτύχῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὰ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα.

Γεννᾶναι ὅμως ἤδη τὸ ἐρώτημα πῶς γίνεται αὕτη ἡ ἐνέργεια, ποίαν ἐκδηλώσιν λαμβάνει; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἡ μορφή, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ δὲν **εἶναι παγία**, ἀλλὰ, ἐξαρτᾶται ἐκ **τοῦ τόπου καὶ χρόνου** (ἄλλη π. χ. ἦτο εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν καὶ ἄλλη νῦν). Πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ μελετήσωμεν αὐτὴν ἱστορικῶς.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχουσι διαμορφωθῆ διάφοροι θεωρίαι.

Ἡ **πρώτη** λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔζη ἐν ἀρχῇ **νομαδικὸν βίον** καὶ ὅτι τὴν ἐνέργειάν του περιόριζεν εἰς τὸ ν' ἀποσπᾷ ἀμέσως ἐκ τῆς φύσεως ὅτι αὕτη τοῦ προσέφερε, διὰ τῆς ἀλιείας καὶ τῆς θήρας.

Βραδύτερον ὅμως διὰ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης παρῆγε τ' ἀγαθὰ του. Καὶ **τέλος** ἐπενόησε καὶ τὸ ἀνταλλακτικὸν σύστημα (χρῆμα). Πλὴν αὐτῶν ἔχουσι ἀναπτυχθῆ καὶ ἄλλαι θεωρίαι μέχρι σήμερον.

Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν τοιαύτην τινὰ θεωρίαν, καθ' ὅτι ὑπάρχουν λαοί, οἱ ὅποιοι δὲν διήλθον ὅλα αὐτὰ τὰ στάδια, ἀλλὰ παρῆγον ἀπ' εὐθείας τ' ἀγαθὰ των.

Ἐπάρχει δὲ καὶ ἄλλη βᾶσις διακρίσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἅμα τῇ ἐμφανίσει του εἶχεν ὀρισμένας ἀνάγκας, ὅπως καὶ σήμερον καὶ διὰ νὰ θεραπεύσῃ αὐτὰς κατέφευγεν εἰς τὴν φύσιν. Αὕτη ἡ ἐνέργεια ὅμως κατεβάλλετο κατὰ τρόπον ἐντελῶς πρωτόγονον. Ἐπρεπεν ὁ ἄνθρωπος νὰ αἰσθανθῆ ἀνάγκην τινὰ, διὰ νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν φύσιν. Τάσις προβλέψεως, ἡ ἀπο-

ταμιεύσεως δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο χαρακτηριστικὸν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἢ το ὁ **ἀτομικισμός**, ἡ τάσις δηλ. τοῦ ἀνθρώπου νὰ παράγῃ μόνος του, ὡς ἄτομον, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον συνέβαινε καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς οἰκογενείας ἢ ὁποῖα ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν. Τὸ πολὺ μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ὑπῆρχεν εἰς δεσμός, ὁ δεσμὸς τῆς συνοικίσεως καὶ τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο ἀναγκαῖον, καθ' ὅτι ἀπὸ τοῦ 10ου ἔτους ἀκόμη ἀφίνοντο τὰ τέκνα νὰ ἐνεργῶσιν αὐτὰ ταῦτα πρὸς ἀποκτησιν τῶν ἀγαθῶν δηλ. ν' αὐτενεργῶσιν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως μορφοῦται ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Ὅποτε παύει πλέον ὁ ἀνθρώπος νὰ εἶνε οἰκονομικὴ μονὰς καὶ ἀρχίζει ἡ οἰκογένεια νὰ εἶναι οἰκονομικὴ μονὰς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἄρχεται ὁ **καταμερισμὸς τῶν ἔργων**. Οἱ ὄριμοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν θήραν, τὴν ἀλιείαν καὶ τὴν γεωργίαν, αἱ γυναῖκες μὲ τὰ οἰκογενειακὰ ἔργα καὶ οἱ γέροντες τέλος δίδουν συμβουλὰς διὰ τὸν οἰκογενειακὸν βίον.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια καὶ ἐνέργεια δὲν ἔχει σκοπὸν τὸν πορισμὸν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν μόνον διὰ τὸ παρὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέλλον, ἀναπτύσσεται δηλ. ἡ τάσις τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἐναποθηκεύσεως.

Οὕτω ἤρχισαν οἱ ἀνθρώποι συστηματικώτερον νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐπαρκέσουν τὰ εἰσοδήματα μέχρι τῆς ἐπομένης ἐσοδείας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ αὐτῆς τίθενται αἱ πρῶται βάσεις οἰκονομίας ὀργανωμένης, καθ' ὅσον τὴν ἄλλην οἰκονομίαν, τὴν περιορισομένην δηλ. εἰς τὸ παρὸν ἔχουσι καὶ τὰ ζῷα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς αὐτάρκτου οἰκογενειακῆς οἰκονομίας σκοπὸς τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἡ ἄμεσος θεραπεία τῶν ἀναγκῶν μόνον τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, καθ' ὅσον ὁ ἀνθρώπος παρῆγε μόνον τὰ εἶδη τὰ χρήσιμα τῇ οἰκογενείᾳ του. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ὁ πληθυσμὸς ὁ ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς γῆς ἤρχισε νὰ συγκεντροῦται καὶ ἄρχονται νὰ δημιουργοῦνται αἱ πρῶται κοινότητες, βραδύτερον δ' αἱ κωμοπόλεις, αἱ πόλεις καὶ τέλος τὰ Κράτη. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς πλέον αὐτῆς ἤρξατο λαμβάνουσα διαστάσεις ἡ ἔννοια τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, καθόσον αὐξάνουσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, ἡ παραγωγή καὶ ἐξοικονόμησις τῶν ἀγαθῶν καθίσταται δυσχερεστέρα, καθόσον ἕκαστον τμήμα γῆς διάφορον προῖδν παρῆγε, ἐξ ἄλλου ἕκαστος ἀνθρώπος διάφορον εἶδος παρῆγε. Καὶ οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ οἱ ἀνθρώποι ἀντελήφθησαν ὅτι ἕκαστος ἔχει ὀρισμένην δεξιότητα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤρχισεν ἕκαστος νὰ παράγῃ ὅτι ἠδύνατο νὰ παράγῃ, διὰ τῆς καταβολῆς πάντοτε ὅσον τὸ δυνατὸν μικροτέρας ἐνεργείας καὶ θυσίας (ὁ εἰς ἀγρὸς π. χ. παρῆγε ἄλλο προῖδν, ὁ ἄλλος ἄλλο καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς).

Προϊόντος του χρόνου ανεπτύχθη και ή έννοια *της ανταλλαγής*, καθ' ότι δέν είχαν ανάγκηγν όλων των ειδών, τὰ όποία παρήγουν. Έπομένως μέρος μέν αυτών εκράτουν, τὸ δ' υπόλοιπον αντήλλασσον με άλλα είδη μεγαλυτέρας ανάγκης. Κατά την εποχήγν ταύτηγν πλέον γεννάται τὸ ζήτημα του καταμερισμού των έργων υπό την ευρείαν σημασίαν της λέξεως.

Και σήμεραγν ή οικονομία μας βασίζεται εις τὸ αυτό σύστημα δηλ. *την ανταλλαγήγν*. Καπνέμπορός τις π. χ. ενώ ο ίδιος δέν καπνίζει, όμως παράγει τὸν καπνόν, τὸν όποίον ανταλλάσσει, με μόνηγν την διαφοράγν, ότι ή ανταλλαγήγν δέν γίνεται κατ' είδος, αλλά μέσωγν του χρήματος. "Ανευ του χρήματος, ή ανταλλαγήγν θά ήτο δυσχερεστάτη, διότι ο λαμβάνων π. χ. πράγμα τι παρ' άλλου τινός, ίσως να μή είχεν εις αντάλλαγμα να δώση εκείνο όπερ χρειάζεται ο άλλος.

Σήμεραγν λοιπόν, ή οικονομία βασίζεται *επι του καταμερισμού των έργων* άφ' ενός και άφ' έτέρου *επι του χρηματικού συστήματος*. Την έννοιαν αυτής της όργανώσεως του οικ. βίου πρέπει να έχωμεν πάντοτε, ίνα δυνάμεθα να έννοήσωμεν άλλας τινάς έννοιάς.

Κοινωνικός όθεν καταμερισμός των έργων καλείται τὸ σύστημα καθ' ό εκαστος παράγει ούχι πάντα τὰ οικονομικά αγαθά, ών έχει ανάγκηγν πρὸς θεραπείαγν των αναγκών του, αλλά κατευθύνει τὰς δυνάμεις του πρὸς ώρισμένον κλάδον παραγωγής με τὸν σκοπόν να ανταλλάξη τὰ παραγόμενα αγαθά πρὸς άλλα. Και ούτω δια της εξέλιξεως έχομεν σήμεραγν τὸ φαινόμενον του χωρισμού των παραγωγών εις διαφόρους τάξεις.

§ 9. Στοιχειώδεις οικονομικαί έννοιαι.

Είναι σκόπιμον να εξηγήσωμεν εϋθύς άμέσως στοιχειώδεις τινάς οικονομικάς έννοιάς, ών συχνότατα θά γίνεται χρήσις έν τοις έπομένοις και τὰς όποίας θά αναπτύξωμεν ειδικώτερον εις τὰ οικεία κεφάλαια.

Αί θεμελιώδεις αὐται έννοιαι είναι :

α') Αί ανάγκαι ή χρειαί του ανθρώπου.

β') Τὰ οικονομικά αγαθά.

γ') Τὸ κεφάλαιον.

δ') Η αξία, ή τιμή των οικονομικών αγαθών, τὸ χρήμα, ή πίστις.

§ 10. α') Αί ανάγκαι του ανθρώπου.

Αί ανάγκαι του ανθρώπου αποτελοϋσι τὸ κίνητρον της οικονομικής αυτού ενεργείας.

Ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἀπλή. Ἐν τούτοις εἶναι ἀπαραίτητον νὰ τὴν ἐξετάσῃ εἰδικώτερον ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς, διότι, ἔταν κρίνομεν τὴν οἰκονομικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλομεν νὰ συγκρίνωμεν αὐτὴν πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, θὰ ἀποδώσωμεν δὲ τόσον μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τὴν καταβληθεῖσαν ἐνέργειαν, ὅσον τὸ ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα εἶναι ἱκανὸν νὰ θεραπεύσῃ μεγαλύτερον κύκλον ἀναγκῶν.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τίνων ἀναγκῶν ἡ θεραπεία ἀποτελεῖ τὸ ἐλαττήριον τῆς προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου τῶν οὐσιωδῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ ὡς φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὄντος, ἢ ἄλλων ἀναγκῶν μὴ οὐσιωδῶν καὶ ἴσως περιττῶν.

Ἄν ἐξετάσωμεν ψυχολογικῶς τὴν ἔννοιαν «ἀνάγκη» ἵνα ἀπαντήσωμεν εἰς τ' ἄνω ζήτημα, θὰ ἴδωμεν ὅτι τοῦτο εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον, διότι ἡ ἔννοια «ἀνάγκη» εἶναι ἔννοια σύνθετος, καθόσον ὁ ἄνθρωπος ἀποδίδει εἰς τὰς ἀνάγκας του διάφορον σημασίαν ἀναλόγως τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἄλλων συνθηκῶν ἀτομικῶν ἢ γενικῶν καὶ ἄλλας μὲν θεωρεῖ ἐπιτακτικὰς, ἄλλας δ' ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον χρησίμους.

Ἐξετάζοντες γενικῶς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεθα νὰ διαίρῃσωμεν αὐτάς εἰς δύο εἶδη εἰς **φυσικὰς ἀνάγκας**, ἃς ἔχει ὁ ἄνθρωπος ὡς φυσιολογικὸς ὀργανισμὸς καὶ εἰς ἀνάγκας ἃς ἔχει ὡς **κοινωνικὸν ὄν**. Ἐξ οὗ καὶ ἡ διάκρισις τῶν ἀναγκῶν εἰς **φυσικὰς καὶ κοινωνικὰς**. Αἱ φυσικαὶ ἀνάγκαι εἶνε ἐπιτακτικαὶ ἢ ἱκανοποιήσις των εἶνε ἀπαραίτητος συμφυεῖς πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἢ δὲ μὴ ἱκανοποιήσις των προξενεῖ πόνον. Φυσικαὶ ἀνάγκαι εἶνε αἱ τῆς τροφῆς, τῆς οἰκίσεως, τῆς ἀμφιέσεως κλπ.

Αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι δὲν εἶνε συμφυεῖς τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ διμιουργοῦνται ἐκ τῆς συμβιώσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀνάγκαι αἱ συνδεόμεναι μὲ τὸν πνευματικὸν καὶ ψυχικὸν ἄνθρωπον π. χ. ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἀπολαύσεως καλλιτεχνικοῦ ἔργου κλπ.

Αἱ ἀνάγκαι **κατ' ἔκτασιν** μὲν ἢ **ποσὸν** εἶναι ἀπεριόριστοι, ἐνῷ **κατ' εἶδος** εἶναι περιωρισμένοι.

Ἡ ἀνάγκη τῆς τροφῆς, π. χ. κατὰ ποσὸν μὲν ἢ ἔκτασιν εἶναι περιωρισμένη, διότι ἔταν πεινάσῃ τις θὰ φάγῃ τόσον μόνον ὅσον ἀρκεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀνάγκην του αὐτὴν ἐνῷ κατ' εἶδος εἶναι ἀπεριόριστος, διότι οὐδέποτε τρώγομεν τὴν αὐτὴν τροφήν.

Ὅσον ὁ ἄνθρωπος πληρέστερον θεραπεύει τὰς ἀνάγκας του, τόσον αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι καὶ τὸ κατ' ἔκτασιν ἀπεριόριστον αὐτῶν αὐξάνει. Αὐτὸς δ' εἶναι ὁ διαρκὴς νόμος τῆς προόδου, τὸ τοιοῦτον ἐνέχει σπουδαιότητα διὰ τὸν ἐξῆς λόγον, διότι ἐνῷ ὁ ἄνθρωπος θὰ ἔπρεπε νὰ στρέφῃ τὴν προσοχὴν του μόνον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀπαραιτήτων του

ἀναγκῶν τούναντιον σήμερον τείνει νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἄλλας μὴ ἐπιτακτικὰς. Ἐξ ἄλλου παρατηροῦντες τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, ἀντιλαμβανόμεθα, ὅτι ἡ προσπάθεια πρὸς θεραπείαν μὴ ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν προάγει αὐτὴν, ἐνῶ διὰ τὰς ἐπιτακτικὰς ἀνάγκας δὲν συμβαίνει τὸ αὐτό. Πρὸς κατανόησιν τούτου ἔστω τὸ παράδειγμα τῆς διατροφῆς. Ἡ φυσιολογία λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην νὰ καταναλώσῃ ὀρισμένης ὕλης ἡμερησίως, π.χ. ἀμύλου, λίπους, ζακχάρους κ.λ.π. διὰ τῆς καταναλώσεως τῶν ὁποίων θὰ παραχθῇ ἡ διὰ τὴν ζωὴν ἀπαιτούμενη θερμότης κ.λ.π.

Ἐν τῇ πράξει ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν τρώγει μόνον τὰς ἀπαραιτήτους τροφὰς ἀλλὰ ποικιλλίαν τροφῶν, ὠθούμενος πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς **ποικιλίας** καὶ τῆς **ἐπιδείξεως**. Οὕτω παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ πλοῦσοι δαπανοῦσιν ὑπέρογκα ποσὰ εἰς γεύματα, ἐπιπλώσεις, οἰκοδομὴν μεγάρων κ.λ.π. καὶ ταῦτα ὄχι πρὸς θεραπείαν τῶν ἐπιτακτικῶν φυσιολογικῶν των ἀναγκῶν, ἀλλ' ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἐπιδείξεως καὶ ποικιλίας, ἵνα δηλ. δείξουν τὴν ὑπεροχὴν των ἀπὸ τοῦς ἄλλους.

Ἡ ἐπιθυμία ἰδίᾳ τῆς ἐκανοποιήσεως δύο συγκεκριμμένων ἀναγκῶν ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν ἐλατήριον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἀνάγκαι αὗται εἶνε **ἡ ἀνάγκη τῆς ποικιλίας** καὶ **ἡ τῆς ἐπιδείξεως ἢ ὑπεροχῆς**.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπιδείξεως δὲν εἶναι μόνον. προῖδν τῆς κοινωνικότητος τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς σημερινῆς περιστάσεως, ἀλλ' εἶναι καὶ ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ οἱ ἄγριοι καταφορτώνονται μὲ κοσμήματα, ὑφίστανται μύρια βασανιστήρια διὰ νὰ καταστήξουν τὸ σῶμά των μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν ὑπεροχὴν των ἀπὸ τοῦς ἄλλους.

Ὡσαύτως τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ σημερινὴ ἀμφίεσις, ἰδίως τῆς γυναικός. Παρατηρεῖται δὲ τοῦτο ἰδίως εἰς τὰς γυναῖκας, διότι αὗται λόγῳ τῶν προλήψεων καὶ λοιπῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν, ἔχουν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν δράσιν καὶ συγκεντρῶνουν ὅλην των τὴν προσπάθειαν εἰς τὸν καλλωπισμὸν, ἐνῶ οἱ ἄνδρες ἐπιδεικνύονται ἐν τῇ κοινωνικῇ δράσει, εἴτε ὡς ἐπιστήμονες, εἴτε ὡς τεχνῖται κ.λ.π.

Γεννάται ἤδη τὸ ζήτημα: συγχωρεῖται ὅπως δλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης καταβάλλῃ τὴν μεγίστην δύναμιν, ἵνα παράγῃ ἀγαθὰ, μὴ ἐξυπηρετοῦντα τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ δύναται σήμερον νὰ πράττῃ ὁ ἄνθρωπος διότι ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις βασίζεται ἐπὶ τοῦ δόγματος τῆς **ἀτομικῆς ἐλευθερίας**. Ἐκαστος δηλ. εἶναι ἐλεύθερος νὰ κατευθύνῃ ὅπως θέλει τὰς δυνάμεις του πρὸς ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν

κῶν ἀγαθῶν, ἀρκεῖ νὰ μὴ προσκρούη πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὰ χρηστὰ ἦθη. Ἐφ' ἑτέρου ἔχομεν τὸ ἀξίωμα τῆς σχεδὸν ἀπολύτου ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ κληρονομίας. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν δογμάτων τούτων ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος οὐ μόνον νὰ ἀποκτήσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ διαθέσῃ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ὅπως βούλεται καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἐπομένως οἰασδήποτε ἀνάγκας θέλει καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὰς καθ' οἰονδήποτε τρόπον διὰ τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του μέσων.

Θὰ ἦτο ἄρα γε δυνατόν νὰ διαρρυθμισθοῦν τὰ πράγματα κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ κατευθύνουν τὰς ἐνεργείας των πρὸς παραγωγὴν ὀρισμένων ἀπαραιτήτων ἀγαθῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὅλοι νὰ ἀπολαμβάνωσι καὶ νὰ μὴ δημιουργοῦνται περιττὰ καὶ πολυτελεῖς ἀνάγκαι :

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο τρεῖς ἐδόθησαν ἀπαντήσεις :

Κατὰ τὴν πρώτην τὴν *ὀρθόδοξον* σχολήν, ἡ σημερινὴ κατάσταση εἶναι ἡ ἀρίστη καὶ δεόν νὰ μὴ μεταβληθῇ αὕτη καθόσον ἡ δαπάνη παρέχει εἰς τὸν ἄλλον ἐλαττήριον πρὸς παραγωγὴν. Διατίθενται μὲν κεφάλαια, ἀλλ' ἐξυπηρετοῦνται ἐργάται. Ἡ σπατάλη λοιπὸν ἀποτελεῖ, κατὰ τὴν σχολὴν τούτην, τὸ μόνον κέντρον πρὸς παραγωγὴν. Ἀπὸ οἴκον. ἀπόψεως ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἡ καταβαλλομένη θυσία παράγει ἀγαθὸν μὴ ἀπαραίτητον, ἐνῶ ἐκεῖνο ὑπερ ἀπαιτεῖται καὶ δεόν νὰ ἐπιδιώκεται εἶνε, ἵνα ἡ καταβαλλομένη θυσία ἔχῃ ἀποτελέσματα κοινωνικῆς ἀξίας. Πρὸς τοῦτο ἔθεν δεόν ἡ καταβαλλομένη προσπάθεια νὰ πρᾶγῃ ἀγαθὰ θεραπεύοντα ὄχι περιττὰς ἀνάγκας ἀλλὰ χρήσιμους.

Κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἄλλης θεωρίας τὸ νὰ δύνανται ἄλλοι μὲν καὶ ἄλλοι νὰ μὴ δύνανται νὰ θεραπεύσουν τὰς ἀνάγκας των ὀφείλεται εἰς τὴν κρατοῦσαν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς παραγωγὴν, συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ παραγωγός, ἵνα ἐπιτυχάνῃ κέρδος, παράγει ἀγαθὰ μὴ χρήσιμα ἐξυπηρετοῦντα τὴν ἀπόλαυσιν καὶ ἅτινα ἀγοράζει ὁ πλοῦσιος καταβάλων μεγαλῆτερον τίμημα.

Ἡ βᾶσις αὕτη εἶναι κακὴ καὶ δεόν νὰ διορθωθῇ. Ἐντὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἀπαιτεῖται κοινωνικὴ ὀργάνωσις κανονίζουσα τὰ τῆς παραγωγῆς καὶ μὴ ἀφίνουσα ταύτην εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν.

Κατὰ τὴν τρίτην θεωρίαν εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐνέργεια ἐντὸς τοῦ κρατοῦντος οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος, πρὸς τοῦτο δὲ δεόν τὸ κράτος νὰ λαμβάνῃ τὰ κατάλληλα μέτρα οὕτως, ὥστε νὰ θέτῃ ὄρια εἰς τὰς ἀνωμαλίας, ἀναλαμβάνον ἐπιχειρήσεις, οἷον κατασκευὴν σιδηροδρόμων κλπ. καὶ λαμβάνον μὲν τ' ἀναγκαῖα

ποσά ἀπὸ τοὺς ἔχοντας περίσσευμα, δίδον δὲ ἐργασίαν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Οὕτω θ' ἀπεκαθίστατο ποιά τις ἰσότης.

§ 11. β') Τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου
(οἰκονομικὰ ἀγαθὰ)

Ὁ ἄνθρωπος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του καταφεύγει εἰς τὸν ἔξω κόσμον, εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὴν πηγὴν παντὸς ὑλικοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ ἔξωτερικοῦ φυσικοῦ κόσμου, τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, θὰ ἐξετάσωμεν οὐχὶ καθ' ἑαυτά, οὐχὶ τοῦτέστιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἀποτελοῦντα καὶ ταῦτα ἐλατήριον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τῆς ἀπόψεως, ὅτι ὁ ἀνθρώπος διὰ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀποδίδει εἰς αὐτὰ ὥρισμαμένην χρησιμότητα.

Τ' ἀντικείμενα ταῦτα ἄτινα εἶναι χρήσιμα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὀνομάζονται ἀγαθὰ.

Οὐχὶ ὁμοῦ πᾶν ἀντικείμενον χρήσιμον πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν ὀνομάζομεν οἰκονομικὸν ἀγαθόν, διότι οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ὡς ἀντικείμενον τῆς οἰκονομ. ἐπιστήμης, εἶναι μὲν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, δηλ. τὰ ἐνσώματα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντα ταῦτα, διότι δεόν καὶ πάλιν γὰ ὑποδιακρίνωμεν τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ α) εἰς ἐλεύθερα ἀγαθὰ καὶ β) κατ' ἐξοχὴν οἰκονομικὰ ἀγαθὰ.

Φυσικὰ ἢ ἐλεύθερα ἀγαθὰ εἶναι τὰ εὐρισκόμενα ἐν τῇ φύσει εἰς τοιαύτην ἀπερίοριστον ποσότητα, ὥστε ἡ ἀπόκτησίς των δὲν εἶναι ἀντικείμενον προσπαθείας τοῦ ἀνθρώπου, ἄτινα δύναται τοῦτέστιν ὁ ἀνθρώπος γὰ ἀποκτήσῃ ἄνευ ἰδιαιτέρας φροντίδος. Τοιαῦτα εἶναι ὁ ἀήρ, τὸ φῶς, τὸ ὕδωρ κλπ.

Κατ' ἐξοχὴν οἰκονομικὰ ἀγαθὰ εἶναι τὰ εὐρισκόμενα εἰς περιορισμένην ποσότητα ἐν σχέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις διὰ τὴν ἀπόκτησίν των καταβάλλει ἐνέργειαν, προσπάθειαν, φροντίδα. Μόνον περὶ τῶν τελευταίων τούτων ἀσχολεῖται ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία.

Ἡ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως ταύτης καθίσταται φανερά, ἐὰν ἀναμνησθῶμεν τὸν ὄρισμόν τῆς Πολιτ. Οἰκονομίας, ὃν ἐθέσαμεν ἐν ἀρχῇ. Ὡς εἴπομεν εἰς τὴν Οἶκον, Ἐπιστήμην ἐξετάζομεν τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ὁ ἀνθρώπος κατευθύνει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσιν ἀγαθὰ χρήσιμα εἰς τὸν ἀνθρώπον, αἵτινα δύναται πᾶς τις ἐλευθέρως γὰ καρπωθῆ καὶ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη

ἐναργείας τινός πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν, τ' ἀγαθὰ ταῦτα δὲν ἐνδιαφέρουσι τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν. Περιορίζομεν ἔθεν κατ' ἀνάγκην τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν μόνον εἰς τὰ λεγόμενα «*καθ' ἑαυτὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ*».

Ἡ διάκρισις αὕτη τῶν ἀγαθῶν εἰς ἐλεύθερα καὶ οἰκονομικὰ δὲν εἶναι ἔμφυτος, διότι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀγαθόν, τὸ ὅποῖον εἶναι φυσικὸν καὶ ἐλεύθερον, δύναται μεταγενεστέρως νὰ καταστῇ οἰκονομικόν. Οὕτω τὸ ἔδαφος, ἔπερ εἶναι σήμερον τὸ μέγιστον τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, δὲν ἦτο πάντοτε τοιοῦτον, ἀλλὰ ἦτο ἐλεύθερον ἀγαθόν. Τοῦτο συνέβαιεν ὅτε ὁ πληθυσμὸς ἦτο πολὺ ἀραιός, ὁπότε ἡδύνατο πᾶς τις ἐλευθέρως νὰ ἀποκτήσῃ τεμάχιον ἐδάφους ἄνευ καταβολῆς προσπαθείας τινός.

Ἄφ' ἧς ἕμως ἐποχῆς ὁ πληθυσμὸς ἤρχισε ν' αὐξάνῃ, αἱ διαθέσιμοι ἐκτάσεις τοῦ ἐδάφους καθίσταντο ἀνεπαρκεῖς διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ἐκτοτε τὸ ἔδαφος, καταστὰν ἀντικείμενον φροντίδων, μετεβλήθη ἀπὸ ἐλευθέρου εἰς οἰκονομικὸν ἀγαθόν καὶ οὕτω σήμερον τὸ ἔδαφος εἶναι ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἡ ἰδιότης τῶν ἀγαθῶν τοῦ νὰ εἶναι ἐλεύθερα ἢ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι ἔμφυτος, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων.

Ἡμεῖς θὰ ἐξετάσωμεν τὰ καθαρῶς οἰκονομικὰ ἀγαθὰ.

Ταῦτα διαιροῦμεν εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας ἀναλόγως τῆς χρησιμότητος αὐτῶν, εἰς *ἄμεσα* καὶ *ἐμμεσα* ἀγαθὰ. Ἐν ὑλικὸν ἀγαθὸν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι χρήσιμον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου εἴτε *ἀμέσως*, ἔταν τοῦτο, ὅφ' ἦν μορφὴν ὑπάρχει, εἶναι κατάλληλον νὰ θεραπεύσῃ ἀνάγκην τινὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε *ἐμμέσως* ὅταν διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου χρειάζεται ἐπεξεργασία, καταβολὴ ἐργασίας. Τοιοῦτον ἀγαθὸν εἶναι π. χ. ὁ σίτος ὅστις δέον νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄλευρον καὶ εἶτα εἰς ἄρτον, ἵνα καλύψῃ μίαν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διάκρισις αὕτη ἔχει σημασίαν ὅσον ἀφορᾷ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀξίας ἐνὸς οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ. Οὕτω ἡ ἀξία ἦν ἀποδίδομεν εἰς τὰ ἄμεσα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς χρησιμότητος αὐτῶν ἀφ' ἐνός καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀνάγκης, ἣν πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ. Τοῦναντίον ἡ ἀξία τῶν ἐμμέσων ἀγαθῶν ἐξαρτᾶται καὶ ἐξ ἄλλων παραγόντων, διότι τὴν ἀξίαν, ἣν ἀποδίδομεν εἰς ταῦτα τὴν ἀποδίδομεν ἔχοντες ὅπ' ὄψει καὶ τὰ ἕτερα ἐκ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὡς καὶ τὴν ἐργασίαν δι' ἣν θὰ καταστῶσι χρήσιμα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου Ὁ ἐν ἐρήμῳ ἄνθρωπος ἀποδίδει μέγιστην σπουδαιότητα εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι *ἀμέσως* χρήσιμα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ,

εις δὲ τὰ ἔμμεσα μόνον θ' ἀποδώσῃ σπουδαιότητα ἐφ' ὅσον δύναται νὰ διαθέσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς συντελεστάς, οἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι, ἵνα καὶ τὰ ἔμμεσα ταῦτα ἀγαθὰ καταστῶσιν ἀμέσως αὐτῷ χρήσιμα.

Ἐξετάζοντες τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ θὰ ἴδωμεν, ὅτι πᾶν οικονομικὸν ἀγαθὸν δύναται ν' ἀναλυθῇ εἰς τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν παρήχθη π.χ. ὁ ἄρτος, ἔπερ εἶνε ἄμεσον ἀγαθὸν παρήχθη ἐκ τοῦ σίτου καὶ οὗτος ἐκ τοῦ ἐδάφους διὰ καταβολῆς ἐργασίας. Ἐκ τῆς ἐννοίας ταύτης καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἵνα παραχθῇ οἶκον. ἀγαθὸν ἀπαιτεῖται ἡ πλειόνων συντελεστῶν σύμπτωσις. Ἐχομεν τοῦτέστιν ἀνάγκην ἀφ' ἑνὸς μὲν ὕλικῶν στοιχείων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ ὕλικὰ στοιχεῖα διαιροῦμεν εἰς 2 ὁμάδας: εἰς τὴν μίαν ἐξετάζομεν ἰδιαιτέρως τὸ ἔδαφος, εἰς δὲ τὴν ἄλλην περιλαμβάνονται τὰ ἄλλα οικονομικὰ ἀγαθὰ, ἅτινα χρησιμοποιοῦντες δυνάμεθα νὰ ἴχωμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς καὶ ἅτινα καλοῦμεν γενικῶς *παραγωγικὸν κεφάλαιον*. Τὴν διάκρισιν μεταξὺ τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν λοιπῶν ὕλικῶν στοιχείων εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσωμεν, διότι ὑπάρχουν οὐσιώδεις διαφοραὶ μεταξὺ αὐτῶν, ἃς θὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον κατωτέρω. Μία τούτων εἶναι ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι *ἰεδομένον ἐκ τῆς φύσεως*. Ὁ ἀνθρώπος δὲν δύναται μὲν ν' αὐξήσῃ τὴν διαθέσιμον ἔκτασιν τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξαντλήσῃ αὐτήν. Οὕτω διὰ τῆς καταβολῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ κεφαλαίου τοῦτο ἀνακτᾷ τὰς ἀπωλεσθείσας δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπενεργείας, τὸ ἔδαφος ἀνακτᾷ ἀφ' ἑαυτοῦ τὰς διατεθείσας πρὸς παραγωγὴν φυσικὰς δυνάμεις.

Τοῦναντίον τὰ λοιπὰ ὕλικὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς, ὡς π.χ. τὸ κεφάλαιον εἶναι μὲν ἀπεριόριστα, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶναι φθαρτὰ εἴτε ἀμέσως διὰ μιᾶς χρήσεως εἴτε ἐμμέσως διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ χρόνου.

Ἡ διαφορὰ αὐτὴ ὡς καὶ πλείστοι ἄλλαι περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ ἐξετάσωμεν ἰδιαιτέρως τὸ ἔδαφος καὶ ἰδιαιτέρως τὰ λοιπὰ ὕλικὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς.

Πλὴν ὅμως τῶν ὕλικῶν στοιχείων ἀναγκαῖα διὰ τὴν παραγωγὴν εἶναι καὶ ἡ *ἐργασία* τοῦ ἀνθρώπου, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἴχωμεν παραγωγὴν ἀπὸ οικονομικῆς ἀπόψεως. Ἡ ἐργασία ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐν τῶν μεγίστων οικονομικῶν ἀγαθῶν, διότι ὁ ἐργαζόμενος ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἕνα μέγιστον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς. Σήμερον ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου ὡς οικονομικὸν ἀγαθόν, διότι ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀναποσπᾶστος συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἀτομικότητα αὐτοῦ, καὶ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεώς του. Διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῆς

ἐργασίας τοὺς κανόνας τοὺς ἰσχύοντας ἐπὶ τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, δὲν δυνάμεθα τοὔτεστιν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ ἀποταμιεύσεως, ἀνταλλαγῆς, τῆς ἐργασίας κλπ. Τοῦτο ἦτο δυνατόν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ὅτε οἱ ἄνθρωποι διηροῦντο εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους, ὁπότε ὁ δούλος ἐθεωρεῖτο res ἦτο δηλ. ἀντικείμενον. (καὶ οὐχὶ ὑποκείμενον) δικαιοματιῶν, καὶ ἐπομένως ἀντικείμενον συναλλαγῆς, δι' ἣ ἡδύνατο πᾶς τις ἐλευθερος ν' ἀποκτήσῃ δούλον ὡς στοιχεῖον τῆς περιουσίας αὐτοῦ, καὶ ὡς ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ τὰ λοιπὰ στοιχεῖα τῆς περιουσίας αὐτοῦ, οὕτω ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ καὶ τὴν ἐργατικὰς δυνάμεις τοῦ δούλου ὅπουδῆποτε.

§ 12. γ') Τὸ κεφάλαιον.

Διάκρισις ἀντικειμένων συναλλαγῆς ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Εἴπομεν ὅτι ἡ ἀπόκτησις οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι πάντοτε ἀποτέλεσμα παραγωγῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἵνα θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παραγάγῃ αὐτὸς οὗτος, διότι ὑπὸ τὸ σήμερον ἰσχύον σύστημα τῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας ὁ ἄνθρωπος κατευθύνει τὰς δυνάμεις τοῦ πρὸς ὠρισμένον κλάδον παραγωγῆς, ἀνταλλάσσων δὲ τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ πρὸς τὸ χρήμα ἀποκτᾷ τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν, ἵνα θεραπεύσῃ δι' ἄλλων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν τὰς ἀνάγκας τοῦ. Ἄλλ' ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἀποκτᾶται μόνον διὰ τῆς ἐξουσιάσεως τῶν ὑλικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λεγομένων **ἀύλων ἀγαθῶν**, ἅτινα ἐμφανίζονται ὡς σχέσεις προσώπων πρὸς ἄλληλα καὶ εἰδικώτερον ὡς **ἀπαιτήσεις**. Τὰ ἀγαθὰ ταῦτα τὰ αὐτὰ ἔχουσι καταστῆ σήμερον ἀντικείμενον συναλλαγῆς. Οὕτω δύναται τις νὰ ὑποχρεώσῃ τρίτον πρὸς προχθὴν ὠρισμένης δυνάμεως. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν τὰ **οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ὑπὸ τὴν στενωτέραν ἔννοιαν**, ἀπὸ τῶν **ἀντικειμένων τῆς συναλλαγῆς**, δι' οὗ ὅρου δὲν ἐννοοῦμεν μόνον τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς θεραπείαν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ τοιαῦτα, δηλὸν ὅτι τὰς **ἀπαιτήσεις**.

Οὕτως ἀγόμεθα εἰς τὴν ἔννοιαν **τῆς περιουσίας, ἥτις εἶναι τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν (ὑλικῶν) τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἐξουσίαν προσώπου τινὸς καὶ τὸ σύνολον τῶν ἀπαιτήσεων**, ἃς ἔχει τὸ πρόσωπον τοῦτο ἕναντι τρίτων.

Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς περιουσίας ἀγόμεθα εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κεφαλαίου, οὐχὶ ὅμως ἀπὸ τῆς παραγωγικῆς αὐτοῦ ἀπόψεως, ἣν συνηγνήσαμεν ἤδη καὶ καθ' ἣν **κεφάλαιον** εἶναι τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν

τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς περαιτέρω παραγωγήν, ἀλλὰ ἀπὸ συναλλακτικῆς ἀπόψεως, καθ' ἣν *κεφάλαιον εἶναι τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς περιουσίας, ὅπερ δὲν καταναλίσκεται πρὸς ἄμεσον θεραπείαν ἀναγκῶν, ἀλλὰ διατίθεται πρὸς ἀπόκτησιν προσόδου.*

Ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ κεφαλαίου εἶναι καὶ οἰκονομικὴ καὶ νομικὴ δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τῆς παραδόσεως καὶ τοῦ Δικαίου, προσαρμόζεται δὲ πρὸς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

§ 13 δ') *Θεμελιώδης ἔννοια τῶν ὄρων, ἀξία τιμῆ, χρῆμα καὶ πίστις.*

I. Περὶ ἀξίας. Τί ἐννοοῦμεν οἰκονομικῶς ὑπὸ τὸν ὄρον *ἀξία*; Τὸν ὄρον τούτον μεταχειρίζομεθα εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην ὑπὸ τρεῖς διαφόρους ἔννοιαι, αἵτινες εἶναι: 1ον) Ἡ *ἀξία χρήσεως ἢ ὑποκειμενικὴ ἀξία.* 2ον) Ἡ *ἀνταλλακτικὴ ἀξία ἢ ἀντικειμενικὴ ἀξία.* 3ον) Ἡ *ἀξία παραγωγῆς ἢ κόστους.*

Ἰνα ἀντιληφθῶμεν τὴν διαφορὰν τῶν τριῶν τούτων ἐννοιῶν ἄς ἀποδίδομεν εἰς τὸν ὄρον *ἀξία*, δεῖον ν' ἀνεκνησθῶμεν τὰ περὶ μορφῆς τῆς ὀργανώσεως τῆς Οἰκονομίας. Κατὰ τὰς πρώτας περιόδους τῆς ἐμφανίσεως τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας ἡ οἰκογένεια ὡς οἰκονομικὴ μονὰς παρήγεν αὐτὴ πάντα τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀπαιτούμενα ἀγαθὰ, ἀπετέλει τὴν λεγομένην *αὐτάρκη οἰκονομίαν*. Κατὰ τὴν αὐτάρκη οἰκονομίαν ἡ ἀπόκτησις οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἢ διὰ ἀμέσου παραγωγῆς αὐτοῦ. Παρήγετο δὲ τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθὸν ἐφ' ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ χρησιμότητα πρὸς θεραπείαν μιᾶς ὀρισμένης ἀνάγκης, ὅτε ὁ παράγων καὶ κατέχων τὰ οἰκονομικὰ ταῦτα ἀγαθὰ ἀπέδιδεν εἰς αὐτὸ ὀρισμένην ἀξίαν. Τὴν ἀξίαν ἀκριβῶς ταύτην, ἣν ὁ ἄνθρωπος ἀποδίδει εἰς οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ θεραπεύσῃ ὀρισμένην ἀνάγκην του καλοῦμεν *ἀξίαν χρήσεως*.

Ἄρα ἀξία χρήσεως ἢ ὑποκειμενικὴ εἶναι ἡ σημασία. ἣν ἀποδίδει τις εἰς ἀγαθόν τοῦ ὁποίου θὰ κάμῃ χρῆσιν ἐν σχέσει πρὸς ὀρισμένην ἀνάγκην, ἣν δι' αὐτοῦ θὰ θεραπεύσῃ. Καλεῖται δὲ καὶ ὑποκειμενικὴ ἢ ἔννοια αὕτη τῆς ἀξίας, διότι ἕκαστος ἀποδίδει διάφορον ἀξίαν χρήσεως εἰς τὸ αὐτὸ οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης, ἣν πρόκειται νὰ θεραπεύσῃ.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη τὴν νεωτέραν περίοδον τῆς ὀργανώσεως τῆς Οἰκονομίας πρὸς κατανόησιν τῆς δευτέρας ἔννοιαι τοῦ ὄρου *ἀξία*. Εἶπομεν ὅτι

ἡ σημερινὴ ὀργάνωσις τῆς βασιζέται ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Ἐκαστος παράγει οὐχὶ πρὸς ἄμεσον διὰ τοῦ παραγομένου εἶδους θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, ἀλλὰ παράγει μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν παραγομένων ἀγαθῶν τούτων, μὲ ἕτερα τοιαῦτα, Βλέπομεν ἐπομένως, ὅτι ἡ κτῆσις οἶκον. ἀγαθοῦ δὲν πηγάζει μόνον ἐκ τῆς ἀμέσου παραγωγῆς αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς. Κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἕμως ἐνὸς οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ πρὸς ἕτερον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ κατέχοντος καὶ ἐπιθυμοῦντος νὰ ἀνταλλάξῃ τοῦτο, μία δύναμις. Τὴν δύναμιν ταύτην καλοῦμεν *ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν*. Δυνάμεθα ὅθεν νῦν νὰ εἰπωμεν ὅτι :

Ἀνταλλακτικὴ ἢ ἀντικειμενικὴ ἀξία εἶναι ἡ δύναμις, ἣν ἀποδίδομεν εἰς ὄρισμένον οἶκον. ἀγαθόν, ὅπως δι' αὐτοῦ ἀποκτήσωμεν ἕτερα.

Λέγομεν ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ, ἀλλ' ἀντικειμενικὴ διότι ἡ ὑπαρξίς καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς κρίσεως τοῦ κατόχου, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ τῆς ιδιότητος τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως θεραπείση ἀνάγκας κοινωνικᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξ ἄλλων συνθηκῶν ἐκτὸς τοῦ ὑποκειμένου λειτουργουσῶν. Οὕτω ἐὰν εἶναι τις κάτοχος καπνοῦ καὶ δὲν καπνίζει οὗτος βεβαίως δὲν ἀποδίδει εἰς τὸ ἀγαθόν τοῦτο ἀξίαν χρήσεως ἢ ὑποκειμενικὴν, ἀλλὰ μόνον ἀνταλλακτικὴν τοιαύτην, διότι διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἕτερον ἀγαθόν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του.

Σήμερον ἡ ἐπικρατοῦσα ἔννοια εἶναι ἡ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἢ ἀντικειμενικῆς ἀξίας. Δὲν πρέπει ἕμως νὰ νομίσωμεν ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας χρήσεως ἔχει ἐξαφανισθῆ, τοῦτο δὲ δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ ἐννοήσωμεν ἐὰν παρατηρήσωμεν πῶς γίνεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν Οἰκ. ἀγαθῶν, ὅποτε βλέπομεν, ὅτι ἡ ἀνταλλαγὴ πραγματοποιεῖται τότε μόνον, ὅταν ὁ κατέχων ἀγαθόν τι ἀποδίδει μικροτέραν ἀξίαν χρήσεως ἐκείνης, ἣν ἀποδίδει εἰς ἕτερον ἀγαθόν, ὅπερ θέλει ν' ἀγοράσῃ. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ διαφορὰ χρήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν 3ην ἔννοιαν τῆς ἀξίας παραγωγῆς ἢ ἀξίας κόστους παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἔννοια τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, τοῦ κόστους, δὲν εἶναι ἔννοια προσιδιάζουσα μόνον εἰς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας, ἀλλ' εἶναι ἔννοια, ἣτις ἐμφανίζεται εἰς πᾶσαν περίοδον τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας. Ἀνέκαθεν ἦτο γνωστόν, ὅτι διὰ νὰ παράγῃ τις ὤφειλε νὰ χρησιμοποίησῃ ὀρισμένα ὕλικά καὶ δυνάμεις, ἄς τότε μόνον θ' ἀποφάσιζε νὰ καταβάλλῃ, ὅταν ἡ ἐκανοποίησις, ἣν θὰ εἶχε ἐκ τοῦ παραγομένου εἶδους θὰ ἦτο μεγαλύτερα τῆς θυσίας.

ἦν θὰ κατέδαλεν. Ἡ ἔννοια ὅθεν τοῦ κόστους ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς πρώτης μορφῆς τῆς οἰκονομίας, καθ' ἣν ὅμως παρήγομεν ἄνευ σκοποῦ ἀνταλλαγῆς.

Ἄλλ' ἡ ἔννοια τοῦ κόστους ὑπάρχει ἐμφανεστέρα εἰς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας.

Σήμερον ἵνα παραγάγωμέν τι δέον νὰ διαθέσωμεν τὸ μὲν τὰ ἔμμεσα ἀγαθὰ, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς παραγωγὴν, τὸ δὲ τὰς πρὸς παραγωγὴν ἀναγκαίας ἐργατικὰς δυνάμεις. Ἀποκτῶμεν δὲ ταῦτα δι' ἀνταλλαγῆς, δίδοντες ὡς ἀντάλλαγμα. Δαπανῶμεν δηλ. ὠρισμένην ἀξίαν εἰς χρῆμα, ἵνα ἀποκτήσωμεν τὰ παραγωγικὰ μέσα καὶ χρησιμοποιήσωμεν αὐτὰ πρὸς ὠρισμένην παραγωγὴν.

Κατὰ ταῦτα, **ἀξία κόστους εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἀξιῶν**, αἵτινες κατηναλώθησαν πρὸς παραγωγὴν οἰκονομ. τιος ἀγαθοῦ. Ἡ ἀξία αὐτῆ διαφέρει καὶ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας καὶ τῆς ἀξίας χρήσεως. Μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας ὁμοιάζει ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς.

II. **Περὶ τιμῆς. Τιμὴν οἶκον.** ἀγαθοῦ ὀνομάζομεν τὴν ποσότητα τῶν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν δίδομεν πρὸς ἀπόκτησιν ἀγαθοῦ. Ὡ εἶπομεν ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας φαίνεται ὅτι ὁμοιάζει. Ἐν τούτοις ὑπάρχει διαφορά τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς. Ὅταν λέγομεν **ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν** ἐννοοῦμεν τὴν γενικὴν δύναμιν, ἣτις ὑπάρχει εἰς οἰκονομικόν τι ἀγαθόν, ὅπως ἀνταλλάσσεται πρὸς ἄλλα, ἐνῶ **τιμὴν** ἐννοοῦμεν τὴν ἐκάστοτε συγκεκριμένην καὶ πραγματοποιηθεῖσαν εἰς χρῆμα ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν.

III. **Περὶ χρήματος,** Χρῆμα ὑπὸ τὴν στοιχειώδη ἔννοιαν εἶναι οἰκονομικὸν ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον.

Ἐννοια τοῦ χρήματος. Ἡ ἔννοια τοῦ χρήματος εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν. Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος δὲν εἶχεν ἀνάγκην τοῦ χρήματος. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, ὅτε ἀνεπτύχθη ἡ ἀνταλλαγή, ἀνεπτύχθη καὶ ἡ ἔννοια τοῦ χρήματος, διότι συνηντῶντο μεγάλα κωλύματα ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀνταλλαγὴν. Ἐπρεπε π.χ. ὁ βοσκός, εἰάν ἤθελε ν' ἀπολαύσῃ ἀγαθόν τι νὰ ζητήσῃ τρίτον τινα ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἔχῃ παραγάγῃ τὸ ζητούμενον ἀγαθόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ εἶχεν ἀνάγκην τοῦ ζώου τοῦ βοσκοῦ. Ἐξ ἄλλου τὰ ἀγαθὰ δὲν ἦσαν πάντοτε οἰκονομικῶς διαιρετὰ π. χ. ἡ οἰκία, ὁ βοῦς. Ἐσκέφθησαν λοιπὸν τότε νὰ ἐκλέξουν ἓν ἀγαθόν, διὰ νὰ τὸ καταστήσουν κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον. Ὑποθέσωμεν ὅτι ὡς τοιοῦτον ἔθεσαν τὸν σίτον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐδιδέ τις σίτον, ἵνα ἀποκτήσῃ τὸ οἶκ. ἀγαθόν, οὐ εἶχεν ἀνάγκην.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἔννοια τοῦ χρήματος εἶναι, ὅτι εἶνε οἰκονομικόν

ἀγαθόν, ὅπερ ἐχρησίμωσεν ὡς **κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον**. Αὐτὴ ἢ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ χρήματος εἶναι, ἢ στοιχειώδης ἔννοια τοῦ χρήματος, ἢ ὅποια ἰσχύει καὶ σήμερον, διότι μέσῳ αὐτοῦ δύναται ν' ἀποκτήσῃ τις ὅλα τ' ἀγαθά.

Ἐὰν δὲ τὸ χρήμα ἔχει καὶ ἄλλας λειτουργίας νὰ ἐπιτελέσῃ. Ἐν πρώτοις χρησιμοποιεῖται ὡς **κοινὸν μέτρον ἀνταλλακτικῆς ἀξίας** πραγμάτων, ὅπως ἀκριβῶς χρησιμοποιεῖται τὸ μέτρον διὰ τὸ μήκος. Λέγομεν π. χ. ὅτι τὸ Α οἶκ. ἀγαθὸν ἔχει ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν 5 δραχμῶν, τὸ Β οἶκ. ἀγαθὸν 10 δραχμῶν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν. Ἀμέσως ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι τὸ Β οἶκ. ἀγαθὸν ἔχει διπλασίαν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῆς τοῦ Α. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ χρήμα δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν συγκεκριμένην ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν πραγμάτων, διότι ὁ εἰς θὰ ἐμέτρα μὲ σίτον ὁ ἄλλος μὲ πρόβατον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Τελευταία δὲ λειτουργία τοῦ χρήματος εἶναι ὅτι χρησιμοποιεῖται τοῦτο ὡς μέσον **ὑποχρεωτικῆς ἐξοφλήσεως** ὑποχρεώσεων, μέσον δηλ. λυτρώσεως τοῦ ὀφειλέτου. Ὡς τοιοῦτον ὅμως εἶναι μόνον ἐκεῖνον τὸ χρήμα, εἰς τὸ ὅποτον τὸ Κράτος ἔχει δώσει νομικὴν δύναμιν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς μέσον υποχρεωτικῆς ἐξοφλήσεως τῶν ὑποχρεώσεων.

Ὁ ὀφειλέτης ὑποχρεοῦται ἐκ τοῦ νόμου νὰ καταβάλῃ τὸ νόμιμον χρήμα, ὅπως καὶ ὁ δανειστής νὰ τὸ δεχθῇ. Ἐνῶ δηλ. τὰς δύο πρώτας ιδιότητας τοῦ χρήματος, ὡς μέσου δηλ. κυκλοφορίας τῶν οἶκον. ἀγαθῶν ἢ κοινοῦ ἀνταλλακτικοῦ μέσου καὶ ὡς μέτρον ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων, τὰς ἔχει δώσει ἢ κοινωνία, τὴν τρίτην, ὡς **μέσου δηλ. υποχρεωτικῆς ἐξοφλήσεως** ὑποχρεώσεων, ἔχει δώσει **τὸ Κράτος**. Αἱ δύο πρώται ἀποτελοῦν σύμβασιν, διότι. πρέπει νὰ ὑπάρχη σύμπτωσις ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως καὶ ἡ ἀνταλλαγή ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὀφείλεται εἰς τὴν θέλησιν ἑνὸς ἐκάστου τῶν συμβαλλομένων καὶ οὐδεὶς νόμος δύναται νὰ ὑποχρέωσῃ τινὰ ν' ἀνταλλάξῃ ἀκίνητόν τι μὲ χρήμα. Εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν ἀναφαίνεται ἡ ἐπιταγή τοῦ νόμου τοῦ κράτους. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τὸ χρήμα ὑπὸ τὴν τρίτην ἐποψιν ὁ ὀφειλέτης θὰ ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του. Ὑποχρεοῦμαι π.χ. νὰ πληρώσω εἰς τινὰ ἴππον. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ὁ ἴππος ἀποθνήσκει. Τότε δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ἐκπληρώσω τὰς ὑποχρεώσεις μου. Σήμερον ὅμως δὲν συμβαίνει οὕτω, διότι ὁ ἴππος ἐκτιμᾶται μὲ χρήμα καὶ ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρεοῦμαι ν' ἀποδώσω χρήμα ὡς καὶ ὁ δανειστής ὀφείλει νὰ δεχθῇ χρήμα. Τοῦτο ἔχει σημασίαν διότι ἡ ἀνταλλαγή βοηθεῖται πλέον καὶ ἀσφαλίζεται διὰ νόμου.

Μεταγενεστέρως ὅμως ἐπενέβη τὸ Κράτος καὶ ὥρισεν ὡς χρήμα ἐν

τεμάχιον πολυτίμου μετάλλου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει θέσει τὴν σφραγίδα του ἐγγυόμενον διὰ τὸ βάρος καὶ τὴν γνησιότητα αὐτοῦ. Τὸ εἰδικὸν τοῦτο χρῆμα καλεῖται **νόμισμα**.

Τὸ χρῆμα ὅπερ ἔχει προικισθῆ ὑπὸ τοῦ κράτους διὰ τῆς ἰδιότητος ταύτης νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὑποχρεωτικὸν μέσον ἐξοφλήσεως τῶν ὑποχρεώσεων καλοῦμεν **νόμιμον χρῆμα**.

IV. Περὶ πίστεως. Πίστιν λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν παροχὴν ἐν τῷ παρόντι ὠρισμένων οἰκ. ἀγαθῶν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἡ ἐννοια αὕτη τῆς πίστεως διεμορφώθη ὅτε ἀνεφάνη τὸ χρῆμα, διότι αὐτὸ εἶναι τὸ μέσον δι' οὗ ἀποκτῶμεν ἕλα τὰ ἀγαθὰ. Πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἐννοίας τοῦ χρήματος, ἡ ἐννοια τῆς πίστεως ἦτο ἐννοια στοιχειώδης, ἐπεστρέφετο δηλ. τότε αὐτὸ τοῦτο τὸ λαμβανόμενον ἀγαθόν. Σήμερον ὅταν λέγομεν πίστιν ἐννοοῦμεν πάντοτε τὸ χρῆμα, τὸ ὅποιον δυνάμεθα νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμεν ἢ πρὸς κατανάλωσιν καὶ θεραπείαν ἐπομένως τῶν ἀναγκῶν μας ἢ πρὸς παραγωγὴν οἰκ. ἀγαθῶν.

Τὰ περὶ πίστεως καταναλώσεως, παραγωγῆς καὶ τῶν πρὸς διευκόλυνσιν αὐτῶν ἰδρυμάτων, δηλ. τῶν τραπεζῶν ἐξετάζονται λεπτομερῶς ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ.

§ 14. Διαιρέσις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα ἀποτελοῦσιν τρόπον τινὰ τὸ προεισαγωγικὸν μέρος τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Εἰσερχόμεθα ἤδη εἰς τὰ κύρια αὐτῆς κεφάλαια.

Τὸ σύστημα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας διαίρεται εἰς πέντε μεγάλα **τμήματα**.

Τὸ **πρῶτον** τμῆμα ἐξετάζει τὰς γενικὰς συνθήκας, ἐξ ὧν ἐξηρτήθη καὶ ἐξαρτᾶται ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ πρόοδος αὐτῆς.

Τὸ **δεύτερον** ἐξετάζει τὴν ἐννοιαν τῆς παραγωγῆς, τοὺς συντελεστάς αὐτῆς καὶ τὴν ὀργάνωσίν της.

Τὸ **τρίτον** τὰς στοιχειώδεις μέχρι τοῦδε ἀναπτυχθείσας θεμελιώδεις ἐννοίας, ὡς ἡ τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, τῶν οἰκ. ἀγαθῶν, πίστεως κλπ.

Τὸ **τέταρτον** τὰ τῆς διανομῆς τῶν παραγομένων ὑλικῶν ἀγαθῶν. Τὸ τμῆμα δηλ. τοῦτο ἐξετάζει ποῖα εἶναι ἡ συμμετοχὴ ἐκάστου συντελεστοῦ εἰς τὴν παραγωγὴν. Ὡσαύτως τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου, τοῦ κεφαλαίου τὸν τόκον δηλ. ὃν λαμβάνει τὸ κεφάλαιον, τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐπιχειρηματίου, τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κατόχου τοῦ ἐδάφους, τὴν ἔγγειον δηλ.

πρόσοδον, διότι, ως είδομεν, τὸ ἔδαφος κατέστη οἶκ. ἀγαθόν, ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐγεννήθη ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐγγείου προσόδου.

Τὸ πέμπτον τέλος τμήμα ἐξετάζει τὰς νεωτέρας τάσεις, τὰς ἀναφανείσας εἰς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τοῦ οἴκ. βίου καὶ τεινούσας πρὸς τροποποίησιν καὶ θεμελίωσιν τοῦ οἴκου. βίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς καὶ γενικώτερον ἡ μορφή τῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ πρόοδος τῆς οἰκονομίας, ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ὀρισμένων ὄρων ἢ προϋποθέσεων, ἃς διαιροῦμεν εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας (1ον) εἰς **Φυσικὰς** καὶ (2ον) εἰς **Κοινωνικὰς**. Εἰς μὲν τὴν πρώτην τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐξετάζομεν ποῖα τὰ φυσικὰ δεδομένα εἰς δὲ τὴν δευτέραν ποῖα τὰ κοινωνικὰ τοιαῦτα, ἅτινα ἀσχοῦσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

§ 15. Φυσικαὶ προϋποθέσεις.

Αἱ φυσικαὶ προϋποθέσεις ἀνάγονται εἴτε εἰς τὸν *ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου* φυσικὸν κόσμον εἴτε *εἰς αὐτὸ* τὸ ὑποκείμενον τῆς οἰκονομίας, τὸν *ἀνθρώπινον*. (τὰς ἀπορρεούσας ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου),

§ 16. Α΄. Προϋποθέσεις ἀναγόμεναι εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου φυσικὸν κόσμον.

Εἴπομεν ὅτι ἡ φύσις ἀποτελεῖ τὴν *πηγὴν* τῆς παραγωγῆς παρέχουσα ἀφ' ἐνὸς πάντα τὰ ὕλικα στοιχεῖα καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς δυνάμεις.

Ἄλλ' ἢ πηγὴ αὐτὴ τῆς παραγωγῆς δὲν παρουσιάζεται ὑπὸ τὴν αὐτὴν μορφήν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς. Τοῦναντίον τὰ φυσικὰ ὕλικά ἀγαθὰ καὶ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις κατανέμονται ἀνίσως. Οὕτως ἐφαρμόζεται καὶ ἐν τῇ φύσει ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, ὃν εἶδομεν ἰσχύοντα καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας. Εἶναι ἄρα ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν τίνα φυσικὰ δεδομένα ἐπηρεάζουσι τὴν παραγωγὴν καὶ οἰκονομίαν, ἵνα ἐκτιμήσωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐλλείψεως ἢ τῆς διαφόρου κατὰ χώρας ἐμφανίσεως αὐτῶν. Τὰ φυσικὰ ταῦτα δεδομένα εἶναι :

1ον) **Ἡ γεωγραφικὴ θέσις μιᾶς χώρας** (ἂν εἶναι παράλιος ἢ μεσόγειος, ὄρεινὴ ἢ πεδινὴ κλπ.).

2ον) **Ἡ γεωλογικὴ σύστασις τοῦ ἐδάφους**, Σήμερον ἔτε ἔχομεν ἀνεπτυγμένην τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν, ἢ γεωλογικὴ σύστασις μιᾶς χώρας ἀποτελεῖ σπουδαιότατον συντελεστὴν τῆς προόδου τῆς παραγωγῆς. Οὕτω ἢ χώρα, ἣς τὸ ἔδαφος εἶναι πλούσιον εἰς κάσιμον ὕλην, αἰδηρον, ἢ ἄλλα μεταλλεύματα, ἔχει τὴν κυριωτέραν βᾶσιν τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς προόδου, Τοῦναντίον ἢ χώρα, ἣτις στερεῖται τούτων εὐρίσκεται ἐν μειονεκτικῇ θέσει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐν τῷ παγκοσμίῳ συναγωνισμῷ.

3ον) **Τὸ κλίμα**. Τοῦτο οὐ μόνον ἐπηρεάζει τὴν παραγωγὴν καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ ἀσκεῖ καὶ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἀτομικοῦ καὶ λαϊκοῦ χαρακτήρος. Ἄλλην ἔφεσιν καὶ ἀντοχὴν πρὸς ἐργασίαν ἔχουσι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς βορείους χώρας καὶ ἄλλην οἱ εἰς τὰς μεσημβρινάς.

Ἄλλ' ἢ φύσις προικίζουσα πολλάκις χώρας τινὰς διὰ τῶν δώρων τῆς, ἐξουδετεροῖ αὐτὰ δι' ἐτέρων δυσμενῶν ἔρων. Οὕτως οἱ κάτοικοι θερμῶν κλιμάτων ἀναπτύσσονται ταχύτερον, ἀλλ' ἐξαντλοῦσι τὰς δυνάμεις τῶν πρὸς παραγωγὴν ἐνωρίτερον τῶν κατοίκων τῶν ψυχρῶν κλιμάτων. Ἐπίσης ἐν ᾧ οἱ πρῶτοι εἶναι λιτότεροι, ἢ παραγωγικὴ δύναμις τῶν δευτέρων εἶναι συνήθως ἀνωτέρα.

4ον) **Τὸ μέγεθος τῆς χώρας**. Σήμερον οἱ ἄνθρωποι δὲν ζῶσιν ὡς μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλὰ ὡς ὀμάδες ὀργανωμένοι εἰς ἀνωτάτας κοινωνικὰς ὀργανώσεις, τὰς Πολιτείας. Αἱ ὀμάδες ἀνθρώπων οἷτινες, συνδέονται πρὸς ἀλλήλους μὲ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μὲ τὰς αὐτὰς ἱστορικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις, τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν συνείδησιν εὐρίσκονται συνήθως ὀργανωμένοι ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Ἐὰν ἢ χώρα ἐν ἣ ζῆ λάβῃ τις εἶναι μεγάλη ἢ μικρὰ ἔχει σημαντικὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ ἐν γένει τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ.

5ον) **Τὸ ἔδαφος καὶ ἡ παραγωγικότης αὐτοῦ**. Αἱ λοιπαὶ ἐξωτερι-

καί συνθήκαι τῆς παραγωγῆς, ἄς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἢ εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητοι τῆς ἐπεμβάσεως καὶ θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐλάχιστα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐπενεργείας αὐτοῦ. Τοῦναντίον τὸ ἔδαφος ὑπόκειται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐπέμβασιν. Ἀφιέμενον ἐλεύθερον ἐλάχιστα δύναται γὰρ παραγάγῃ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾗ διὰ τῆς καταβολῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς χρήσεως τῶν λοιπῶν στοιχείων τῶν παρ' αὐτοῦ παραγομένων πολλαπλασιάζεται ἡ παραγωγικότης τοῦ ἐδάφους καὶ διατίθενται σκοπιμότερον αἱ δυνάμεις αὐτοῦ. Ἐνεκα τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης σημασίας, ἣν ἔχει τὸ ἔδαφος ἀποχωρίζομεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν λοιπῶν φυσικῶν προϋποθέσεων ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ παραγωγή καὶ ἐξετάζομεν αὐτὸ ἰδιαιτέρως ὡς ἓνα τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

§ 17. Β'. Φυσικαὶ προϋποθέσεις συμφυεῖς μετὸν ἀνθρώπον.

Πλὴν τῶν φυσικῶν ὄρων, οὓς ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι ἐπηρεάζοντες τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν, οἵτινες εἶναι συμφυεῖς πρὸς τὸν ἀνθρώπον. Αἱ **φυσικαὶ καὶ πνευματικαὶ** ἰδιότητες τοῦ ἀνθρώπου, ὁ **χαρακτήρ** αὐτοῦ διάφορος κατὰ χώρας ἐπηρεάζουσιν οὐ μόνον τὴν οἰκονομίαν ἐκάστου, ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον τῆς οἰκονομίας, τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν. Ἰδίᾳ τὸ **σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ** ἐν ταῖς διαφόροις χώραις παρουσιάζει διαφορὰς καὶ κατὰ τὴν σύστασιν καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν, αἵτινες μεγάλως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Οὕτως ἡ **ἐσωτερικὴ σύστασις** τοῦ πληθυσμοῦ, ἤτοι ἡ ἀναλογία μεταξὺ ἄρενος καὶ θήλεως πληθυσμοῦ, ἡ ἀναλογία τῶν τάξεων τῶν ἀνηκουσῶν εἰς τὰς διαφόρους ἡλικίας κλπ εἶναι διάφορος κατὰ χώρας. Ἡ παραγωγικὴ δὲ δύναμις τοῦ πληθυσμοῦ ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέτρον ἐκ τῆς ἀνωτέρω συστάσεως καὶ ἐκ **τῆς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν καταναλωτῶν καὶ παραγωγῶν**, διότι ἐνῶ πάντες οἱ ἀνθρώποι εἶναι καταναλωταὶ μόνων τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ συμβάλλει εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν. Ἐπομένως ἔχει μεγάλην σημασίαν ἡ ἐσωτερικὴ σύστασις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἀναλογία μεταξὺ παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς συστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι καταφανὴς ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ὧν ὁ πληθυσμὸς ἐλαττοῦται διὰ τῆς μεταναστεύσεως, ἣτις ἀποσπᾷ ἀπὸ τῆς χώρας κυρίως τμήματα τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρετηρήθη καὶ κατὰ τὸν μέγαν πόλεμον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποῦοῦ ἀνετράπη ἡ σχέσις μεταξὺ

παράγοντος και καταναλίσκοντος πληθυσμοῦ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα ἀποκλειστικῶς τοῦ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ. Μάλιστα δὲ μέγα μέρος τῶν οικονομικῶν ἀνωμαλιῶν, αἵτινες προέκυψαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου και μετὰ τὴν λῆξιν αὐτοῦ ὀφείλονται εἰς τὴν διατάραξιν ταύτην τῆς οικονομικῆς συστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐμπολέμων.

Πλὴν τῆς συστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ και τὸ μέγεθος αὐτοῦ ἔχει σημασίαν διὰ τὴν παραγωγὴν και τὴν οἰκονομίαν. Αἱ χώραι αἵτινες ἔχουσι μέγαν πληθυσμὸν πλεονεκτοῦσιν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν διότι αὐταὶ παρέχουσι εὐρὺ πεδίου καταναλώσεως ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ παραγομένων προϊόντων. Σήμερον δὲ ὁπότε ἡ παραγωγή συντελεῖται ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, ἣτις ἀπασχολεῖ μεγάλα κεφάλαια, χρησιμοποιοῖ πάντα τὰ τεχνικὰ παραγωγικὰ μέσα και παράγει εἰς μεγάλας ποσότητας, ἡ αὐξησης τῆς παραγωγῆς πρέπει νὰ παρακολουθεῖται και ὑπὸ ἀναλόγου καταναλώσεως, ἵνα εἶναι οἰκονομικῶς σκόπιμος, Παρ' ὅλην δὲ τὴν διεθνή συναλλαγὴν ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ μίαν χώραν ἂν τὰ ἐν αὐτῇ παραγόμενα δύναται νὰ καταναλωθῶσιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἢ πρέπει νὰ ζητήσωσι τὸν καταναλωτὴν ἐκτὸς τῆς χώρας. Τὸ μέγεθος ἐπομένως τοῦ πληθυσμοῦ συνδυαζόμενον μετὰ τὴν κατάστασιν τῆς παραγωγῆς ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας. Τοῦτο ἰσχύει ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.

Ὁ πληθυσμὸς ὅμως μιᾶς χώρας δὲν εἶναι πάγιος και ἀμετάβλητος, ἀλλὰ εὐρίσκεται ὑπὸ διαρκῆ ἐξέλιξιν. Ὑπάρχουσι γεγονότα φυσικά, ἅτινα ἐπιφέρουσι τὴν αὐξησην και ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ, Τὰ γεγονότα ταῦτα, αἱ γεννήσεις και οἱ θάνατοι, εἰς ἃ ὀφείλεται ἡ φυσικὴ κίνησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἔχουσι μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομίαν. Ἡ συχνότης τῶν γάμων, ἡ ἡλικία τῶν ἐρχομένων εἰς γάμου κοινωνίαν, ὁ ἀριθμὸς τῶν γεννήσεων και τῶν θανάτων ἐπηρεάζουσι τὴν μορφήν και τὴν σύστασιν τοῦ πληθυσμοῦ και ἐπομένως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς. Πρέπει ἐπομένως νὰ ἐξετάσωμεν οὐ μόνον τὴν κατάστασιν και τὴν σύστασιν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ και τὴν κίνησιν και ἐξέλιξιν αὐτοῦ και νὰ ἀνεύρωμεν τὰ αἴτια εἰς ἃ ὀφείλεται ἐκάστοτε αὐτῇ.

Ἡ μελέτη τῆς κινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ και τῆς προοῦσης αὐξήσεως αὐτοῦ ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν ὅταν συγκρίνωμεν τὴν αὐξησην τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ διαθέσιμα μέσα πρὸς διατροφήν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς σημασίας τῆς κινήσεως ταύτης τοῦ πληθυσμοῦ και τῆς σχέσεως τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ πρὸς διατροφήν του ὑλικῶν μέσων ἀνεπτύχθη θεωρία, κατα-

στάσα περίφημος ἐν τῇ Οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Θεωρία τοῦ Μάλθου.

§ 18. Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου.

Ἰνα ἀντιληφθῶμεν τὴν βᾶσιν τῆς θεωρίας ταύτης δεόν νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς κοινωνικὰς συνθήκας, αἵτινες ἐκράτουν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφάνισεώς της. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 αἰῶνος (1800—1805) ὅποτε ὁ Μάλθος ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν του ὑπῆρχεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως μία τάξις μεγαλυτέρα, ἢ τῶν ἐργαζομένων, ἣτις διετέλει εἰς μεγάλην καὶ διαρκῆ ἀθλιότητα. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς διαρκοῦς ἀθλιότητος, εἰς ἣν εὐρίσκετο ἡ τάξις αὕτη τῶν ἐργαζομένων ἐξητάζετο καὶ ἀνεζητοῦντο τὰ αἷτια αὐτοῦ. Ὁ τότε ἀπόστολος τῶν σοσιαλιστικῶν θεωριῶν Γκόντουϊν ἀπέδωκε τὴν ἀθλιότητα ταύτην εἰς τὸ κρατοῦν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σύστημα καὶ ἀνέπτυξεν, ὅτι ἡ ἀθλιότης τῶν κατωτέρων τάξεων ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, δι' ἣ ἐκήρυξεν, ὅτι ἐὰν ἠθέλωμεν νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατὰστασιν ταύτην θὰ ἔπρεπε ν' ἀνατρέψωμεν ἄρδην τὰς ἀρχὰς, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωσις, καὶ ἰδίᾳ τὴν βᾶσιν αὐτῆς, τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν.

Ὁ θεολόγος Μάλθας ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ κρατοῦν καθεστῶς ἐναντίον τοῦ Γκόντουϊν καὶ ἐνόμισεν, ὅτι ἀνεῦρεν ἀλλαχοῦ καὶ δὴ ἐν τῇ φύσει τὰς αἰτίας τῆς ἀθλιότητος. Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Μάλθου εἶνε ἢ ἐξῆς :

Ὁ Μάλθος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κινεῖται ὑπὸ ἰσχυροτάτου φυσικοῦ ἐλατηρίου πρὸς ἀναπαραγωγὴν καὶ διατυπώνει τὸν κανόνα, ὅτι τὸ ἐλατήριον τοῦτο ἔχει τοιαύτην δύταμιν ὥστε, ἀνευ ἐξωτερικῶν ἐμποδίων, ὁ πληθυσμὸς θὰ ἡδύνατο ν' ἀναδιπλασιάζεταὶ ἀνὰ ἐκάστην 25ετίαν. Ἀφ' ἐτέρου δὲ εἶπεν ὅτι: διὰ τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπαραίτητος εἶναι καὶ ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς, ἣτις ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθῆσῃ τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, διότι ὡς γνωστὸν, ἡ ἔκτασις τοῦ διαθεσίμου ἐδάφους, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς παραγωγῆς, εἶναι περὶωρισμένη καὶ δὲν ἐπιδέχεται αὐξησιν. Καὶ καὶ μὲν ὁ ἄνθρωπος δύναται δι' ἐντάσεως τῆς ἐνεργείας του νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' αὕτη ἀφ' ἑνὸς βραίνει βραδέως, ἀφ' ἐτέρου εἶναι περὶωρισμένη, διότι ὑπάρχει ἐκάστοτε ἐν ὄριον, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ περαιτέρω αὐξήσις. Διετύπωσε δὲ τὴν θεωρίαν του ταύτην διὰ τῆς ἐξῆς μαθηματικῆς παραστάσεως. Εἶπεν

ἔτι, ὁ μὲν πληθυσμὸς ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἀυξάνη κατὰ γεωμετρικὴν πρόοδον, ἤτοι ὡς οἱ ἀριθμοὶ 2, 4, 8, 16, 32, κλπ., ἐνῶ τὰ μέσα τῆς διατροφῆς ἀυξάνουν μόνον κατ' ἀριθμητικὴν πρόοδον, ἤτοι ὡς οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4, 5, ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῆς παραστάσεως ταύτης ὑπελόγησεν, ἔτι μετὰ δύο αἰῶνας ἢ σχέσις τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ μέσα τῆς διατροφῆς θὰ εἶναι 236 πρὸς 9.

Ἡ ἀπερίοριστος ὁμῶς αὕτη τάσις πρὸς ἀναπαραγωγὴν καταστέλλεται λόγῳ τῆς ἐπενεργείας ἐξωτερικῶν ἐμποδίων, οἷα εἶναι οἱ πόλεμοι, λιμοὶ καὶ κυρίως ἡ παγία ἀθλιότης τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν τάξεων, ἣτις οὕτω κατὰ τὸν Μάλθον εἶναι ἀποτέλεσμα φυσικῶν νόμων καὶ οὐχὶ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, ὡς ἰσχυρίζεται ἡ ἀντίπαλος θεωρία, διότι ὅταν ὁ πληθυσμὸς ἀυξάνει, τὰ πρὸς διατροφήν αὐτοῦ διαθέσιμα μέσα μὴ δυνάμενα νὰ ἀυξήσωσιν ἀναλόγως, δὲν εἶναι ἐπαρκῆ πρὸς διατροφήν τοῦ ὄλου πληθυσμοῦ καὶ ἐπομένως εἶναι φυσικὸν ἔτι αἱ κατώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις θὰ εὐρίσκοντο ἐν στερήσει, διότι λόγῳ τῆς μεγάλης ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ θ' ἀυξήσωσιν αἱ τιμαὶ τῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ ἂφ' ἑτέρου θὰ ἐπέλθῃ ἀθρόα προσφορά ἐργασίας καὶ ἐπομένως ἐλάττωσις τοῦ ἡμερομισθίου. Τοῦτο θὰ ἔχει μὲν ὡς συνέπειαν τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ οἱ παραγωγοὶ θὰ σπεύσωσι νὰ ἐκμεταλευθῶσι τὴν προσφορὰν ἐργασίας καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ θὰ ἀυξήσωσι τὴν παραγωγὴν, ὅποτε θὰ δημιουργήσωσι συνεπῶς ζήτησιν ἐργασίας, ἣς συνέπεια θὰ εἶναι ἡ ἀυξήσις πάλιν τοῦ ἡμερομισθίου καὶ ἡ βελτίωσις τῆς ζωῆς, ὅποτε ὁμῶς ὁ πληθυσμὸς θὰ ἀναλάβῃ πάλιν τὴν προτέραν τάσιν πρὸς ἀυξήσιν καὶ οὕτω θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Τοῦτέστιν εὐρισκόμεθα πρὸ ἐνὸς φαύλου κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου θὰ κινούμεθα ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει περιορισμὸς εἰς τὴν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τάσιν. Δι' ὃ πρὸς βελτίωσιν τῆς κατάστάσεως ταύτης καὶ ἄρσιν τῶν συνεπειῶν αὐτῆς ὁ Μάλθος προέβη εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ περὶ **ἠθικῆς ἀποχῆς κηρύγματος**, ἕπερ ἀποτελεῖ τὸ δευτέρον μέρος τῆς θεωρίας του. Κατὰ τὸ κήρυγμα περὶ ἠθικῆς ἀποχῆς ὁ ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ ἀναμένῃ τὴν ἐπενέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν φυσικῶν ἐκείνων αἰτίων, ἣτοι πολέμων, λοιμῶν κλπ., ἅτινα ἀναστέλλουσι τὴν πρὸς ἀναπαραγωγὴν δύναμιν ὀφείλει λελογισμένως ἐνεργῶν νὰ ἀναστείλῃ ταύτην καὶ λέγει «ἔτι ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ὑποχρέωσιν ν' ἀναβάλῃ τὴν τέλεισιν τοῦ γάμου του μέχρις οὗ ἐξασφαλίσῃ τ' ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἄνετον συντήρησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἦν θ' ἀποκτήσῃ οἰκογενείας». Τὸ κήρυγμα τοῦτο τοῦ Μάλθου ἀπηυθύνετο κυρίως εἰς τὰ κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις καὶ συνίστα εἰς αὐτὰς νὰ

ἐνεργῶσιν ὡς λογικὰ ὄντα καὶ ἠθικοὶ ὀργανισμοί, ἤλπιζε δὲ ἐκ τῆς τηρήσεως τοῦ παραγγέλματος τούτου, ὅτι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ θὰ παρακολουθῆ κατὰ πόδαν τὴν αὔξησιν τῶν μέσων τῆς διατροφῆς καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη τῆς ἐνεργείας τῶν κατασταλτικῶν μέσων.

Ἔννοια τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου. Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου, ἰδίᾳ ἀφ' ἧς διευτυπώθη εἰς ἰδιαιτέρον βιβλίον τῷ 1803, ἐγένετο τ' ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ διαμάχης, οὐ μόνον μεταξὺ τῶν οἰκονομολόγων, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ πάντων τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Οἱ ἐπιστήμονες διηρέθησαν εἰς ὀπαδοὺς καὶ εἰς πολεμίους τῆς θεωρίας ταύτης καὶ ἀπετέλησαν δύο διακεκριμένας σχολάς.

Ἄλλ' ἐὰν παρακολουθήσῃ τις τὴν ἐξέλιξιν τῆς θεωρίας ταύτης θὰ ἴδῃ, ὅτι κυρίως ἡ ἀμφισβήτησις τῶν πολεμίων τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου ὀφείλεται εἰς παρανόησιν τῆς βάσεως αὐτῆς. Καθόσον ἐνομήσθη ὅτι ὁ Μάλθος διὰ τῆς θεωρίας του ἠθέλησε νὰ προφητεύσῃ περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐξέλαβον ὅτι ὁ Μάλθος ἠθέλησε νὰ προεῖπῃ ὅτι ἐπειδὴ ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει ταχύτερον τῶν πρὸς διατροφήν του ἀναγκαίων μέσων θὰ ἔλθῃ στιγμή καθ' ἣν τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ κινδυνεύσῃ ἐξ ἐλλείψεως μέσων πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπεχείρησαν διὰ τῆς λογικῆς ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ κίνδυνος ὅστις ἠπεῖλει δῆθεν τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῆ τοῦλάχιστον εἰς τὸ ἄμεσον μέλλον. Σφάλλονται ἕμως οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Μάλθου, διότι ὁ Μάλθος οὐδέποτε εἶπεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἔχῃ τὰ μέσα πρὸς διατροφήν, ἀλλ' ὠμίλησεν μόνον περὶ τῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀναπαραγωγὴν καὶ διετύπωσε τὴν γνώμην, ὅτι ἐὰν ἡ πρὸς ἀναπαραγωγὴν αὕτη τάσις ἀφίετο ἐλευθέρα θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὲρ τὰ μέσα πρὸς διατροφήν. Ἄλλ' ἡ τάσις αὕτη εἶπεν ὁ Μάλθος ἐμποδίζεται ἐκ τῶν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου κειμένων ἐμποδίων, ἀντὶ λοιπὸν λέγει ὁ Μάλθος ὁ ἄνθρωπος ν' ἀναμείνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν φυσικῶν γεγονότων, ὀφείλει οἰκεία θελήσει καὶ λογισμένως ἐνεργῶν νὰ περιορίσῃ τὴν ἀναπαραγωγὴν ἐντὸς τῶν ὀρίων, ἅτινα ἐπιτρέπουσι τὰ διαθέσιμα πρὸς διατροφήν μέσα.

Αὕτη δ' εἶναι ἡ **πρώτη βᾶσις** τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου καὶ εἶναι ἀπολύτως ὀρθὴ καὶ ἐφαρμόζεται εἰς ὀλόκληρον τὸν ἐνὸργανον κόσμον.

Ἡ θεωρία αὕτη τῆς πρὸς ἀναπαραγωγὴν τάσεως οὔτε νέα εἶναι οὔτε ἰσχύει μόνον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ὡς ἀπέδειξαν οἱ ἀσχολούμενοι μετὰ τὸν ζωϊκὸν καὶ φυτικὸν ἐν γένει κόσμον τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἀπεριορίστου τάσεως πρὸς ἀναπαραγωγὴν εἶναι γενικὸν εἰς ὀλόκληρον τὸν ἐνὸργανον φυσικὸν κόσμον. Ὁ Μέγας φυσιοδίφης Darwin ἐδίδαξεν

ἔτι ἕκαστος φυσικός ὀργανισμός ἔχει τὴν δύναμιν ν^ο αὐξάνη ἀπεριορί-
στως καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ πλυμμυρίσῃ ὀλόκληρον τὴν γῆν, ἀλλ^ο ἐμποδί-
ζεται ἐξ ἐξωτερικῶν φυσικῶν λόγων. Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ με-
τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ἔτι διὰ τὰ ἄλλα ὀργανικὰ ὄντα ἢ
ἀπερίοριστος δύναμις τούτων πρὸς ἀναπαραγωγὴν εἶναι ἀπαραίτητος,
πρὸς συντήρησιν τοῦ εἶδους ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ζωῆς, καθ^ο ὃν τὰ κατώτερα
εἶδη κατὰ φυσικὴν οἰκονομίαν ὑποκύπτουσι καὶ χρησιμοποιοῦνται παρὰ
τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν πρὸς συντήρησιν. Ἡ κατανάλωσις τῆς ζωῆς εἰς ὅλην
τὴν φύσιν εἶναι παμμειγίστη. Καθ^ο ἑκάστην καταναλίσκονται χιλιάδες
ἑκατομμυρίων μικροτέρων ὀργανισμῶν πρὸς συντήρησιν τῶν ἀνωτέρων,
ἐπομένως ἢ τάσις αὕτη πρὸς ἀναπαραγωγὴν εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον
τῆς συντηρήσεως τοῦ εἶδους. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅμως δὲν ἰσχύει τὸ
αὐτό, δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ ἀνθρώπου ἀγὼν ἐξοντώσεως, ἀλλ^ο ἀγὼν
κοινωνικός, ἀγὼν ὑπεροχῆς. Οἱ κίνδυνοι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς λοιπῆς
ὀργανικῆς φύσεως εἶναι ἐλάχιστοι, διότι ὁ ἄνθρωπος λόγῳ τῆς πνευματι-
κῆς ὑπεροχῆς του καὶ τῶν μέσων, ἅτινα διαθέτει, περιορίζει τὸν ἀγῶνα
περὶ ζωῆς μεταξὺ τῶν ὁμοίων του, εἰς ἀγῶνα μόνον κοινωνικὸν καὶ
ὄχι ἐξοντώσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἔθεν ὡς ἐν λογικὸν δὲν διατρέχει τὸν κίν-
δυνον τῆς καταστροφῆς. Ἐπομένως ἢ πρώτη αὕτη βᾶσις τῆς θεωρίας τοῦ
Μάλθου ἀποδεικνύεται ὀρθή.

Στατιστικὴ θεμελίωσις τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου. Ἡ δευτέρα
βᾶσις τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου εἶναι, ἔτι τὰ ὕλικὰ μέσα πρὸς διατρο-
φὴν δὲν ἀκολουθοῦν τὴν ταχύτητα τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ὁ ἄνθρωπος
ὡς ἐλέχθη, λαμβάνει ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἰδίως τοῦ ἐδάφους τὰ ὕλικὰ
στοιχεῖα, ἀλλὰ τὸ ἔδαφος εἶναι περιορισμένον. Μόνον λοιπὸν ἔταν κα-
ταβάλλει ἔντασιν ἐργασίας καὶ δυναθῆ οὕτω νὰ καταλάβῃ πᾶσαν ἕκτασιν,
μόνον τότε θὰ πολλαπλασιασθοῦν τὰ ὕλικὰ στοιχεῖα, εἰς τὴν παραγωγὴν
ἐξ ἄλλου ἰσχύει ὁ κανὼν, καθ^ο ὃν ἢ ἔντασις τῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώ-
που δὲν δύναται πάντοτε ν^ο ἀποδώσῃ ἀνάλογον ποσόν. π. χ. παρθένον
ἔδαφος παρέχει ποσότητά τινα 100 ἐὰν καταβάλωμεν ἔντασιν θὰ εἶναι
δυνατὸν τὴν ποσότητα ταύτην ν^ο αὐξήσωμεν εἰς 200, ἀλλ^ο ἢ αὐξησις
αὕτη ἐὰν ἐπὶ πλέον ἐντείνῃ ὁ ἄνθρωπος τὰς προσπάθειάς του δὲν θ^ο αὐ-
ξήσῃ εἰς 400, ἀλλὰ εἰς 300.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν δευτέραν λοιπὸν βᾶσιν εἶχε δίκαιον ὁ Μάλθος ἀπὸ
ἀπόψεως θεωρίας. Δὲν ἠρέκασθη ὅμως εἰς μόνην τὴν θεωρίαν, ἀλλὰ
προέβη καὶ εἰς τὴν ἀριθμητικὴν παράστασιν τῆς θεωρίας του καὶ εἶπεν,
ὅτι ὁ μὲν πληθυσμὸς αὐξάνει κατὰ **γεωμετρικὴν** πρόοδον, ἢ δ^ο ἔντασις τοῦ

εδάφους κατ' *ἀριθμητικὴν*. Ἐνταῦθα ὑπάρχει τὸ ἐσφαλμένον τοῦ Μάλθου, διότι ὁ Μάλθος ἔθεσεν ὡς βάσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ του περὶ τῆς προόδου τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, ὅτι εἰς ἕκαστον γάμον ἀναλογοῦσι κατὰ μέσον ἔρον τέσσαρα τέκνα καὶ ἐπομένως ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται ἐντὸς 25 ἐτῶν. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ μαθηματικὸν τοῦτο παράδειγμα ὁ Μάλθος ἔφερεν ἀπλῶς ὡς παράδειγμα μὴ δίδων μεγάλην ἀξίαν εἰς αὐτό, ἐν πάσει ὅμως περιπτώσει ὁ ὑπολογισμὸς δὲν εἶναι μαθηματικῶς καὶ στατιστικῶς ἀκριβής, διότι πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ χρόνου καθ' ὃν ὁ πληθυσμὸς δύναται θεωρητικῶς νὰ διπλασιασθῇ δεόν νὰ λάθωμεν ὑπ' ὄψει τμήμα μόνον τοῦ πληθυσμοῦ τὸ $\frac{1}{2}$ καὶ ἐκ τούτου μόνον τοὺς ἀνήκοντας εἰς ὠρισμένην ἡλικίαν, ὅποτε μὲ τὴν βάσιν τοῦ Μάλθου, ὅτι εἰς ἕκαστον γάμον ἀναλογοῦσι τέσσαρα τέκνα ὁ πληθυσμὸς ἐὰν μὴ ἐλάμβανον χώραν ἄλλα αἷτια, ἀλλ' ἀφίετο ἐλεύθερος θὰ ἀνεδιπλασιάζετο εἰς 70 ἔτη καὶ οὐχὶ εἰς 25. Ἐφ' ἑτέρου ὅμως ὁ Μάλθος ἔφερεν εἰς ἀντιπαράστασιν τοῦ πληθυσμοῦ τὰ μέσα τῆς διατροφῆς καὶ εἶπεν ὅτι ταῦτα δὲν αὐξάνονται ὡς ὁ πληθυσμὸς. Τὴν τάσιν ταύτην τῆς ἀναπαραγωγῆς ἐμποδίζουν διάφορα ἐξωτερικὰ αἷτια μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀθλιότης τῆς κατωτέρας τάξεως.

Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή. Ἐκ τῆς μεταγενεστέρας πείρας ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ἔχει τὴν δύναμιν ν' αὐξάνῃ τὰ μέσα πρὸς διατροφήν αὐτοῦ, διότι καὶ μὲν δὲν δύναται νὰ αὐξάνῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐδάφους, δύναται ὅμως διὰ τῆς καταβολῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χρησιμοποίησεως ὀλονὲν τελειότερων μέσων νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν καλλιέργειαν καὶ ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἀχρήστων ἐκτάσεων καὶ νὰ αὐξάνῃ τὴν παραγωγικότητα τῶν ὑπαρχουσῶν.

Τὸ κηρύγμα περὶ ἡθικῆς ἀποχῆς. Θὰ διορθωθῇ ἡ κατάστασις διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ ἡθικοῦ παραγγέλματος. Ὁ Μάλθος διεκήρυξεν ὅτι ἕκαστος ἔχει ὑποχρέωσιν ν' ἀναβάλῃ τὴν ἔγγαμον συμβίωσιν μέχρις οὗ ἐξασφαλίσει τὰ πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του μέσα, ἀπευθύνεται δὲ εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, τοὺς ἀκτήμονας. Ἐνταῦθα ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ κηρύγματος τούτου δεόν νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν πραγματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πληθυσμοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθου καὶ ἐφεξῆς. Ἐκ τῆς ἐξισώσεως ταύτης θὰ ἴδωμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς διατυπώσεως τῆς θεωρίας ταύτης καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικωτάτη αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, μὲ ἐλαχίστας ἐξαιρέσεις.

Ἡ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ ἐξαρτᾶται ὡς εἶδομεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων καὶ τῶν θανάτων.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἕκαστον τῶν συντελεστῶν τούτων βλέπομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς θεωρίας ἕως σήμερον οἱ γάμοι ἀντὶ τὰ ἐλαττωμένα αὐξάνουσι, τὸ ποσοστὸν τῶν ἐγγάμων ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ἀνώτερον σήμερον ἀπὸ τοῦ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Μάλθος διετύπωσε τὴν θεωρίαν του. Βλέπομεν δ' ὅτι ἡ αὐξήσις αὕτη παρατηρεῖται ὄχι τόσο εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις ἐν αἷς ὑπάρχει ἐπάρκεια τῶν πρὸς διατροφὴν μέσων, ὅσον εἰς τὰς κατωτέρας. Ἐνῶ τούτέστιν αἱ ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις σπανιώτερον καὶ βραδύτερον ἔρχονται εἰς γάμον, αἱ κατώτεροι συχνότερον καὶ ταχύτερον. Ἐξ ἄλλου παρατηροῦμεν ὅτι ἐνῶ οἱ γάμοι ἠῤῥησαν αἱ γεννήσεις ἠλαττώθησαν, ἐνῶ τούτέστιν τὸ ποσοστὸν τῶν γάμων ἠῤῥησε τὸ ποσοστὸν τῶν γεννήσεων ἠλαττώθη κάτωθι τοῦ 12 τοῖς χιλίοις· ἀφ' ἑτέρου ἡ θνησιμότης τοῦ πληθυσμοῦ ἠλαττώθη σημαντικώτατα, οὕτως ὥστε τὸ ποσοστὸν τῶν θανάτων εἶναι κατώτερον ἐκεῖνου, τὸ ὅποιον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μάλθους ὑπελογίζετο ὡς ἰδανικόν.

Ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι, ὅπως οἱ γάμοι, οὕτω καὶ τὸ ποσοστὸν τῶν γεννήσεων ἐλαττοῦται ὅσον ἀνερχόμεθα εἰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις.

Καὶ ἐρωτᾶται : ποῦ ὀφείλεται τὸ φαινόμενον τοῦτο ;

Εἶπομεν ὅτι ὁ Μάλθος τὸ κήρυγμά του ἀπηύθυνεν εἰς τὰς κατωτέρας κοινωνικὰς τάξεις, δηλ. τοὺς ἀκτήμονας, συνιστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπὸ τοῦ γάμου ἀποχῆν. Ἄλλ' οὗτοι ὄντες ἤδη βεβαρυμένοι δι' ἀρκετῶν κοινωνικῶν βαρῶν, δὲν ἐδείχθησαν διατεθειμένοι ν' ἀναλάβωσι καὶ τὸ νέον τοῦτο βᾶρος καὶ νὰ προσθέσωσι εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνισότητά, ὑφ' ἣν ἐτέλει ἡ τάξις αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνισότητά τοῦ ἠθικοῦ βίου. Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦτο ἐφάνη τοσοῦτον μᾶλλον ἄνιστον καὶ ἄδικον εἰς τὰς τάξεις ταύτας, καθ' ὅσον προϊόντος τοῦ χρόνου καθίστατο ὄλονεν δυσχερεστέρα ἢ βελτίωσις τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου, καὶ ἐπομένως ἀπεμακρύνετο ὄλονεν περισσότερον ἢ ἐλπίς ὅτι θὰ δυναθῆ καὶ οὗτος νὰ μετᾶσχη τῶν ἀνωτέρων ἠθικῶν ἀπολαύσεων τῶν συνδεομένων μὲ τὴν δημιουργίαν ἰδίας οἰκογενείας.

Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς τάξεις ταύτας ἐθεώρησαν ἐντελῶς ματαίαν τὴν ἀναμονὴν βελτιώσεως τῆς οἰκονομικῆς τῶν θέσεως καὶ προέβαινον ἄνευ δισταγμοῦ καὶ εἰς νεκρὰν ἡλικίαν εἰς τὴν σύναψιν γάμων καὶ τὴν τεκνοποιίαν.

Τοῦναντίον αἱ ἀνώτεροι κοινωνικαὶ τάξεις, εἰς ἃς ταχύτερον εἰσεχώρησεν ἡ ἀτομιστικὴ ἀντίληψις τῆς ζωῆς καὶ εἰς ἃς ἡ ἰδέα τοῦ κοινωνικοῦ καθήκοντος ὑπεχώρει πρὸ τῆς ἰδέας τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος ἐδίστασαν ν' ἀναδεχθῶσι τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς ὑποχρεώσεις, ἃς ἐπιβάλλει

εις τὸ ἄτομον ἢ δημιουργία οἰκογενείας, καὶ παρηγοῦντο τῆς ἰδέας τῆς συνάψεως γάμου ἢ ἀνέβαλον αὐτὴν εἰς βραδύτερον χρόνον. Ἐφ' ἑτέρου ὅπως ἢ ἀτομιστικῇ ἀντίληψις τῆς ζωῆς, οὕτω καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ μέσα πρὸς πρόληψιν τῶν γεννήσεων ἦσαν προσιωτέρα εἰς τὰς τάξεις ταύτας καὶ ἔτυχον γενικῆς σχεδὸν ἐφαρμογῆς. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον, ὅτι εἰς τὰς τάξεις ταύτας, οὐ μόνον οἱ γάμοι εἶναι ὀλιγώτεροι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν τέκνων τῶν ἀναλογούντων εἰς ἕκαστον γάμον εἶναι σημαντικῶς μικρότερος ἢ εἰς τὰς κατωτέρας καὶ ἀπόρους τάξεις.

Ἐξετάζοντες τὰ ἀνωτέρω ἀποτελέσματα βλέπομεν ὅτι, ἐνῶ ὁ Μάλθος ὀρθῶς διετύπωσε τὴν θεωρίαν του, ἐσφαλμένως ὑπελόγησε τὰ ψυχολογικὰ ἐλαττήρια, ἅτινα κινοῦν τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἐνέργειαν.

ΤΜΗΜΑ Β'.

§ 19. Κοινωνικαὶ συνθήκαι τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς οἰκονομίας.

Κοινωνικὰς συνθήκας τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας ἐννοοῦμεν 1) τὴν **πολιτείαν** καὶ τὸ ἐκ ταύτης ἐκπορευόμενον **δικαίον** 2) τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ **δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας** 3) τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ **κληρονομικοῦ δικαιώματος** καὶ 4) τὴν ἀναγνώρισιν **τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας**.

§ 20 1) Περὶ Πολιτείας.

Ἡ ἱστορία διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνωρίτατα ἔπαυσεν διάγων βίον μονήρη καὶ συμβιωτὸν ἐν κοινωνίᾳ. Ἡ πρώτη ἀπαρχὴ τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, ἔχει βᾶσιν τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν δηλ. τὴν οἰκογένειαν, ἣτις ἀπετέλεσε τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ πολιτισμοῦ δημιουργοῦνται καὶ εὐρύτεροι ὀργανισμοὶ καὶ οὕτω μεταβαίνομεν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς εἰς τὰς συνθετωτέρας μορφὰς δηλ. εἰς τὴν φυλὴν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν κοινότητα καὶ εἶτα εἰς τὴν πόλιν μέχρις οὗ καταλήγομεν εἰς τὴν σημερινὴν σύνθετον μορφήν ὀργανώσεως, τὴν **Πολιτείαν**.

Κατὰ πάσας τὰς μορφὰς ταύτας γεννῶνται ὀρισμέναι σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀποτελούντων τὴν κοινωνίαν προσώπων. Ἡδὴ εἰς τὴν πρώτην μορ-

φήν κοινωνίας, τὴν οἰκογένειαν, ἀναφαίνονται σχέσεις τῶν προσώπων τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν πρὸς ἄλληλα, οἰκονομικαὶ καὶ προσωπικαί.

Προϊόντος τοῦ χρόνου αἱ σχέσεις αὗται καθίστανται μᾶλλον σύνθετοι καὶ ἐπεκτείνονται ἐπὶ πάντων τῶν προσώπων, ἅτινα συνδέονται διὰ τινος θεσμοῦ κοινωνικοῦ, δι' ὠρισμένου γεγονότος ἢ ἰδιότητος, γλώσσης, ἡθῶν, κοινῆς συνειδήσεως, ἔθνικῆς συνειδήσεως.

Ἄλλ' αἱ σχέσεις αὗται δὲν παρουσίζονται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὡς τι αὐθαίρετον, δημιουργούμεναι ἐκ τῆς αὐτοδούλου ἐνεργείας τῶν προσώπων, ἀλλ' ὡς σχέσεις διεπόμεναι ὑφ' ὠρισμένων κανόνων.

Ἡ ὀργανωμένη μορφή, ὑφ' ἣν παρίστανται αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν *κοινωνικὴν συνθήκην*, ἣτις βασιζομένη ἐπὶ τῆς περὶ Ἡθικῆς καὶ Δικαίου ἀντιλήψεως τοῦ πληθυσμοῦ ὀρίζει τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν δύνανται ν' ἀναφανῶσιν ἐκάστοτε. Ἡ κοινωνικὴ συνθήκη δημιουργεῖ τὸ ἔθιμον δηλαδὴ τὴν συνείδησιν περὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ δικαίου.

Εἰς τὴν σημερινὴν ἕμως μορφήν τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἡ κυριώτερα πηγὴ, ἐξ ἧς ἐκπορεύεται ἡ *περὶ τοῦ ὀρθοῦ καὶ τοῦ ἴσου κοινωνικὴ ἀντίληψις* εἶναι τὸ *Δίκαιον*, ἕπερ ρυθμίζει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους, πηγάζει δὲ ἐκ τῆς ἀνωτάτης μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τῆς Πολιτείας.

*Πολιτεία*ν (¹) δὲ λέγοντες ἔννοοῦμεν νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου, ἕπερ συνδέει ὠρισμένον πληθυσμὸν, ὅστις ἐξ ἱστορικῶν λόγων κατοικεῖ εἰς ὠρισμένην χώραν. Καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην τῆς πολιτείας ὑπάγονται πᾶσαι αἱ μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

Σκοπὸς κύριος τῆς Πολιτείας εἶναι νὰ προσαρμόσῃ τὸ *ἀτομικὸν* συμφέρον πρὸς τὸ *γενικόν*, νὰ περιορίσῃ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ἐκάστου ὑπὲρ τοῦ κοινού. Οὕτω ἕμως ἐνεργοῦσα, ἀναγνωρίζει καὶ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ἐντὸς τῶν ὀρίων, ἅτινα θέτει. Τὸ ὄργανον δι' οὗ ἡ Πολιτεία ἐπιτυγχάνει τοῦ σκοποῦ τῆς εἶναι τὸ *δίκαιον*, ἢ ἔννομος τάξις, ἦτοι τὸ σύνολον τῶν κανόνων τοῦ ὀρίζοντος τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων δύνανται νὰ κινηθῇ ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία.

Πῶς ἡ Πολιτεία ρυθμίζει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν προσώπων καὶ πῶς δίδει διὰ τοῦ δικαίου εἰς αὐτὰς ὠρισμένην μορφήν; Διὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας τῶν προσώπων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν Κοινωνίαν καὶ περιορίζει αὐτήν.

(1) Ἀμφισβητεῖται ἡ βᾶσις τῆς δημιουργίας τῆς Πολιτείας. Τινὲς θεωροῦν ταύτην ὡς προϊόν βίας, καὶ ἄλλοι ὡς προϊόν τῆς θελήσεως τῶν ἀποτελούντων αὐτήν.

Τὸν περιορισμὸν δὲ τοῦτον ἐπιβάλλει, ἵνα προασπίσῃ ἄλλα γενικώτερα συμφέροντα. Καθορίζει τοὔτεστιν ἡ Πολιτεία τὰ ὄρια ἐντὸς τῶν ὁποίων δύναται νὰ ἐνεργήσῃ ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Ἐφ' ἑνὸς ἐπομένως περιορίζει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἄφ' ἑτέρου ἀναγνωρίζει αὐτὴν ἐντὸς τῶν ὁρίων, ἅτινα αὐτὴ ἔχει θέσει.

Ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ δικαίου εἶναι τὸ **ἔθιμον**, δηλ. ἡ περὶ Δικαίου ἀντίληψις τοῦ κοινοῦ, ἣτις ἐπιβάλλεται διὰ τῆς μακροχρονίου ἐφαρμογῆς. Ἡ Πολιτεία κατ' ἀρχὰς περιορίζεται εἰς τὸ ν' ἀνευρίσκῃ καὶ ἀναγνωρίζῃ τὰ ἔθιμα, ἣτοι τοὺς κανόνας τούτους, οὓς ἡ κοινὴ συνείδησις ἔθεσε.

Πρὸ τῆς παρεμβάσεως τῆς Πολιτείας καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς ἡ κύρωσις τῶν κανόνων τοῦ ἔθιμου, δηλ. ἡ ἀναγκαστικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀντιλήψεως. Τὸ ἄτομον, ὅπερ ἐνῆργει παρὰ τοὺς κανόνας τοὺς ἀπορρέοντας ἐκ τοῦ ἔθιμου, δὲν ἠδύνατο νὰ φορηθῇ ἢ τὴν κοινωνικὴν ἀντίληψιν.

Ἄλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς Πολιτείας ἀποδίδεται ἰδιαιτέρα ἰσχὺς εἰς τὸ ἔθιμον. Ἡ Πολιτεία ἀναγνωρίζει τοῦτο καὶ ἐπιβάλλει διὰ τῆς δυνάμεώς της τὴν τήρησίν του.

Ἐφ' ὅσον ὁ οἰκονομικὸς βίος προήγητο καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἐπολλαπλασιάζοντο, ἡ πηγὴ αὕτη τῆς θέσεως κανόνων Δικαίου κατεδεικνύετο ἀνεπαρκής. Τὸ ἔθιμον εἶναι πηγὴ βραδεία καὶ δυσχερὴς διὰ τὴν δημιουργίαν κανόνων Δικαίου, καθ' ὅσον ἀπαιτεῖ τὴν ἀνάπτυσιν παρὰ τῆ λαῶν συνειδήσεως, ἣτις εἶναι ἀποτέλεσμα μακροχρονίου ἐφαρμογῆς.

Ὁ οἰκονομικὸς ὁμιος βίος δὲν ἠδύνατο ν' ἀναμείνῃ τὴν δημιουργίαν τοιοῦτου Δικαίου πρὸς ῥύθμισιν τῶν γενομένων σχέσεων, ἀλλ' ἀπῆτει ἄμεσον ῥύθμισιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως ἀνωτέρου ὄργανου, ἐπιτάσσοντος εἰς τὸ ἄτομον τὴν προσήκουσαν ἐκάστοτε πράξιν ἢ παράλειψιν.

Ὅθεν ἀπὸ τοῦ ἔθιμου καταλήγομεν εἰς τὸ **τεθνημένον Δίκαιον**, τὸν **Νόμον**, ὅστις ἀπορρέει οὐχὶ ἐκ τῆς περὶ Δικαίου συνειδήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τῆς ὀργανωμένης Πολιτείας. Ἄρα ὁ Νόμος ἐμφανίζεται ὡς τι αὐθαίρετον μὴ ἐξελισσόμενος φυσιολογικῶς, ὅπως τὸ ἔθιμον, ἀλλ' ὡς ἐπιταγὴ ἐπιβαλλομένη ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Διὰ τοῦ νόμου ἡ Πολιτεία ἐπεμβαίνει καὶ ρυθμίζει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν προσώπων. Ἡ ῥύθμισις δ' αὕτη συνίσταται ὡς εἴρηται, ἄφ' ἑνὸς εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἄφ' ἑτέρου εἰς ἀναγνώρισιν καὶ προστασίαν τῆς ἐλευθερίας ταύτης ἐντὸς τῶν τεθέντων ὁρίων.

Τίνες αἱ βάσεις ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ Πολιτεία, ἵνα περιορίσῃ τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ τίνα τὰ συμφέροντα, ἅτινα διὰ τοῦ περιορισμοῦ θέλει νὰ προστατεύσῃ ;

Ἡ Πολιτεία εἶναι νομικὸν πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου, χαρακτηρίζει δὲ ταύτην ἰδιότης τις, ἥτις δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ λοιπὰ νομικὰ πρόσωπα Δημοσίου Δ., ἢ τῆς κυριαρχίας. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἐξουσία κυριαρχος, οὐδεμία τοῦτέστιν θέλησις ἐκτὸς τῆς Πολιτείας κειμένη δύναται νὰ περιορίσῃ τὴν θέλησιν αὐτῆς.

Ἀφ' ἐτέρου ἡ Νομικὴ ἐπιστήμη μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτείας εἶναι, ὅπως διὰ τοῦ Δικαίου περιορίζει τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν, τὸ ἀτομ. συμφέρον, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ ἐξετάζῃ κατὰ πόσον ἢ πραγμάτωσις ἀτομικοῦ τινος συμφέροντος προσκρούει εἰς τὸ τῆς ὁλότητος.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πραγμάτων τὰς θεμελιώδεις βάσεις τοῦ Κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ βίου θὰ ἴδωμεν, ὅτι παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, ἣν ἐμφανίζει οὗτος, ἡ βάση τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀντίθεσις τῶν συμφερόντων. Ὁ οἶκον. βίος παρουσιάζεται ἐξωτερικῶς καὶ ἐν τῇ συνόλῳ αὐτοῦ ὡς τι εὐρυθμον καὶ ἀρμονικόν, ἐν ᾧ ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτοῦ ἐμφανίζει τὰς ἀκροτέρας ἀντιθέσεις συμφερόντων καὶ κατευθύνσεων.

Ἡ ἀναγνώρισις συμφέροντός τινος γίνεται ἐπὶ θυσίᾳ ἐτέρου συμφέροντος. Καὶ ἐρωτᾶται : Ὅταν ἡ Πολιτεία θέτει κανόνας Δικαίου, οἵτινες περιορίζουσι τὴν ἄσκησιν ὀρισμένου συμφέροντος. Ὑπὸ τὸν ὄρον δὲ συμφέρον ἐννοεῖται τὸ ὁμαδικὸν τοιοῦτον καθ' ὅσον ἢ βαθυτέρα ἐξέτασις τοῦ κοινωνικοῦ βίου δεικνύει ὅτι τὸ λεγόμενον ἀτομικὸν συμφέρον σπανίως εἶναι πράγματι ἀτομικόν, ἀλλ' ὅτι συνειθέστατον εἶναι ὁμαδικὸν συμφέρον ἐκπροσωπούμενον παρ' ὀλοκλήρου τάξεως, ὑπὲρ τινος ἐνεργεῖ ; **Ποῖον τοῦτέστιν εἶναι τὸ συμφέρον, ὅπερ προστατεύει ἡ Πολιτεία διὰ τῆς ἐννόμου τάξεως ;** Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν γενικὴν ἀπάντησιν καθ' ὅσον ἢ ἀπάντησις αὕτη ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μορφῆς τῆς ὀργανώσεως τῆς Πολιτείας καὶ ἄλλων συνθηκῶν, αἵτινες ἐπηρεάζουσι τὴν ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μορφήν τῆς Πολιτείας, καθ' ἣν πηγῇ τῆς ἐξουσίας εἶναι ἐν πρόσωπον, ὁ Μονάρχης βλέπομεν, ὅτι ὁ ἐκάστοτε κανὼν τοῦ Δ, ὁ περιορίζων τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν πηγάζει ἐκ τῆς ἀπολύτου θελήσεως τοῦ Μονάρχου, ὅστις ὑφίσταται καὶ οὗτος τὴν ἐπιβολὴν ὀρισμένης τάξεως ἐξ ἧς ὁ Μονάρχης ἀντλεῖ τὴν ἰσχὴν αὐτοῦ, ἥτις ἐπηρεάζει οὐσιαστικῶς τὴν θέλησιν αὐτοῦ,

Ἰπὸ τὴν τοιαύτην μορφήν τῆς ὀργανώσεως τῆς Πολιτείας φυσικὸν εἶναι, ὅτι οἱ κανόνες τοῦ δικαίου οὕτω τιθέμενοι προορισμὸν ἔχουσι νὰ εὐνοήσωσιν τὰ συμφέροντα τῆς κρατοῦσης τάξεως, ἣτις δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς θελήσεως τοῦ Μονάρχου. Ὑπῆρξαν περιπτώσεις, ἔλωσ ἐξαιρετικά, καθ' ἃς ἡ προσωπικότης τοῦ Μονάρχου καὶ ἡ ἀνωτέρα ἀντίληψις αὐτοῦ περὶ τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος ἐπεβάλλοντο, οἱ δὲ οὕτω τιθέμενοι κανόνες δικαίου ἐξεπροσώπουν τὴν περὶ δικαίου κρατοῦσαν ἀντίληψιν, ἀλλ' αἱ ἐξαιρέσεις αὗται δὲν ἰσχύουσι νὰ ἀνατρέψωσι τὴν τεθεισαν ἀνωτέρω ἀρχήν.

Ἐξετάζοντες ἤδη τὰ σύγχρονα πολιτεύματα βλέπομεν, ὅτι ἡ ἀσκησις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας γίνεται δι' ὠρισμένων ὀργάνων, ἅτινα πηγάζουσι ἐκ τῆς λαϊκῆς θελήσεως ἀνεξαρτητῶς τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς, ὅφ' ἦν εἶναι ὀργανωμένοι αἱ Πολιτεία.

Ἡ ἐξουσία πηγάζει ἐκ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀντιπροσωπεύεται ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας, ἣτις κυβερνᾷ τὴν μειοψηφίαν. Οἱ κανόνες δηλαδὴ τοῦ Δικαίου προέρχονται ἐκ τῆς πλειοψηφίας. Θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐφ' ὅσον οἱ κανόνες τοῦ Δ. ἐκπορεύονται ἐκ τῶν ὀργάνων, ἅτινα πηγάζουσιν ἐκ τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ θὰ εἶχον σκοπὸν τὴν προστασίαν τῶν συμφερόντων τῆς πλειοψηφίας, καὶ ὅτι ἄρα ἡ Πολιτεία περιορίζουσα τὸ ἀτομικὸν συμφέρον προστατεύει τὸ τῆς πλειοψηφίας.

Ἐν τούτοις ἐὰν ἐξετάσωμεν τοὺς πραγματικοὺς ἔρους ὅφ' οὗς ἀσκεῖται ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, βλέπομεν ὅτι πολλάκις οἱ κανόνες τοῦ Δικαίου προστατεύουσι συμφέροντα μειοψηφίας ἀσθενοῦς μὲν ἀριθμητικῶς ἀλλ' οἰκονομικῶς ἰσχυρᾶς.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων τοῦ Δικαίου, οἷτινες ἰσχύουσι εἰς διαφόρους Πολιτείας βλέπομεν, ὅτι τὰ λαμβανόμενα νομοθετικὰ μέτρα ἔχουσι μὲν κατ' ἐπίφασιν ὡς σκοπὸν τὸν περιορισμὸν ὠρισμένων ἀτομικῶν συμφερόντων ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ συνόλου, πράγματι ὅμως προστατεύουσι συμφέροντα τάξεων, αἵτινες ἔχουσι οἰκονομικὴν ἰσχύν. Καὶ τοῦτο, διότι ἵνα τὰ ὁμαδικὰ συμφέροντα ἐκδηλωθῶσι καὶ ἐκπροσωπηθῶσι δεόν νὰ εἶναι καὶ συνειδητὰ καὶ ὀργανωμένα. Ὀρισμένα τάξεις, ἰδίᾳ αἱ τῶν παραγωγῶν, ἔχουσι συνειδήσιν τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων αὐτῶν, ὀργανοῦνται καὶ ἀσκοῦσι ῥοπήν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἐν ᾗ τουναντίον ἄλλαι τάξεις, ἰδίᾳ ἡ εὐρυτάτη τάξις τῶν καταναλωτῶν, παραμένουσι ἀνοργάνωτοι καὶ ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως πολλάκις λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν κατεύθυνσιν, ἣν λαμβάνουσιν αἱ διάφοροι ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας.

Ἄρα σήμερον πολλάκις ἡ Πολιτεία λαμβάνει μέτρα, ἅτινα κατὰ τὸ

φαινόμενον μόνον είναι απόρροια τῆς θελήσεως τῆς πλειοψηφίας, οὐσιαστικῶς ἔμως είναι μέτρα προστατεύοντα τὰ συμφέροντα ὀρισμένης μειονοψηφίας ὀργανωμένης καὶ ἰσχυρᾶς οικονομικῶς, ἣτις ἔχει ἐκάστοτε τὴν δύναμιν νὰ ἐπιηράξῃ τὴν πολ. ἐξουσίαν ἐν τῇ λήψει τῶν μέτρων τούτων.

Διὰ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς Πολιτείας καταλήγει πάντοτε εἰς τὴν προστασίαν συμφερόντων τοιούτων μειονοψηφῶν, ἀλλ' ὅτι ἐπειδὴ αἱ μεγάλαι ὁμάδες εἶναι ἀνοργάνωτοι, δὲν ὑπάρχει συνειδήσις τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων αὐτῶν, ἅτινα πολλάκις ὑποτάσσονται εἰς τὰ ὀργανωμένα συμφέροντα μικροτέρων ὁμάδων.

Εἶναι ἐπομένως ἀπαραίτητον, ὅπως αἱ μεγάλαι κοινωνικαὶ ὁμάδες διαφωτίζωνται ἐκάστοτε περὶ τῆς ἐννοίας ὀρισμένων κανόνων τοῦ Δικαίου καὶ περὶ τῆς σημασίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων ὀρισμένων μέτρων τῆς Πολιτείας, ἵνα δύνανται ν' ἀσκήσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Πολιτείας, καὶ νὰ κατευθύνωσιν αὐτήν, οὕτως ὥστε τὰ δικαιώματα καὶ συμφέροντα αὐτῶν νὰ τυγχάνωσι τῆς δεούσης ἀναγνώρισεως καὶ προστασίας.

Ὑπὸ ποίαν ἐξωτερικὴν μορφήν ἐμφανίζεται ἡ ἐπέμβασις τοῦ δικαίου ἐπὶ τῶν ἀτομικῶν σχέσεων. Εἴπομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἵνα θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του, καταφεύγει εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ὕλικόν κόσμον καὶ ὅτι πρὸς πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου μέσων δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ παραγάγῃ ἕκαστος τὰ χρήσιμα ἀγαθὰ μόνος, ἀλλὰ δύναται ν' ἀποκτήσῃ ταῦτα καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς.

Ὁ ἄνθρωπος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του ἀναγκάζεται ἄρα, νὰ εὐρίσκηται εἰς ὀρισμένας σχέσεις μὲ τοὺς ὁμοίους του οὕτω ἀγοράζει προϊόντα, ἐκμισθοῖ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς τρίτον ἢ μισθοῖ ὑπηρεσίας τρίτου κλπ.

Αἱ πράξεις αὗται εἶναι οικονομικαί. Ἄλλ' ὑπὸ κράτος τῶν κανόνων τοῦ Δικαίου ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ συγχρόνως ὀρισμένα νομικὰ γεγονότα.

Ἴν' ἀντάλλάξῃ προϊόντα ὀφείλει ἐκτὸς τῆς οικονομικῆς πράξεως νὰ τελήσῃ καὶ μίαν δικαιοπραξίαν, ἣτις δημιουργεῖ νομικὴν σχέσιν· οὕτως ἢ κτήσις γίνεται ὑπὸ τύπον ἀγοραπωλησίας, ἢ παροχὴ τῆς ὑπηρεσίας ὑπὸ τὸν τύπον μισθώσεως.

Αἱ σχέσεις αὗται δημιουργοῦνται ἐκ τῆς ἐξαρτήσεως τῆς οικονομίας τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τῆς τοῦ ἐτέρου. Ἡ πραγμάτωσις ἔμως τῶν σχέσεων τούτων δὲν ἀπόκειται εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνου, ὅστις ἀντλεῖ δικαιώματα. Ἴνα πραγματοποιησῇ τὸ δικαίωμα ἐκ τῆς δημιουργουμένης σχέσεως δὲν ἀρκεῖ ν' ἀφεθῇ εἰς τὰς ἰδίας του δυνάμεις, ἀλλὰ δεόν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν

ἔννομον τάξιν ἢ ὅποια ἐξασφαλίζει τὴν πραγμάτων τῶν ἐννόμου δικαιοματος. Ἡ ἔννομος τάξις, τὸ **Δίκαιον** ἐπομένως, **δίδει ὠρισμένην μορφήν** εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις καὶ ρυθμίζει αὐτάς. Τὸ δίκαιον ὀρίζει τ' ἀντικείμενα τὰ ὅποια εἶναι ἐντὸς συναλλαγῆς καὶ ὡς τὰ ἐκτὸς συναλλαγῆς, ρυθμίζει τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἐκάστοτε συναλλασσομένων καὶ γενικώτερον κανονίζει τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας καὶ ἐμποδίζει τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς εἰς ὠρισμένα ἀποτελέσματα, ἅτινα δὲν ἀναγνωρίζει ὡς ἔννομα.

Ἐρωτᾶται ἡ ἀποστολὴ τῆς Πολιτείας τῆς συγκεντρούσης τὴν ἀνωτάτην δύναμιν περιορίζεται μόνον εἰς τοῦτο νὰ ὀρίξῃ τούτέστιν διὰ τῆς ἐννόμου τάξεως τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας καὶ νὰ προστατεύῃ ταύτην ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων ἐνεργοῦσαν :

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὑπάρχουν 2 σχολαὶ ἀντιμαχόμεναι πρὸς ἀλλήλας. Ἡ πρώτη σχολὴ ἢ γνωστὴ ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ὁρθόδοξος Οἰκονομικὴ Σχολὴ** πρεσβεύει, ὅτι ἡ Πολιτεία διὰ τῆς ἐννόμου τάξεως, τοῦ Δικαίου τούτέστιν, ἔχει μοναδικὴν ἀποστολὴν νὰ προστατεύῃ καὶ ἐξασφαλίζῃ τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου τεταγμένων ὁρίων καὶ οὐδὲν πλέον. Ἄρα αἱ λειτουργίαι τῆς Πολιτείας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλαι ἢ ἡ φροντίς πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας, τῆς παροχῆς δικαιοσύνης, καὶ ἡ διάθεσις τῆς ἐννόμου δυνάμεως πρὸς τήρησιν τῶν κανόνων τοῦ δικαίου. Κατὰ τὴν σχολὴν λοιπὸν ταύτην ἡ Πολιτεία χρησιμεύει μόνον **ὡς φρουρὸς τοῦ ἀτόμου**.

Κατὰ τὴν δευτέραν θεωρίαν, ἣτις ἐξεπροσωπήθη ὑπὸ τῆς νεωτέρας **Γερμανικῆς σχολῆς**, ἡ Πολιτεία ἔχει συνάμα καὶ τὴν ἐξῆς ἐτέραν ἀποστολὴν, νὰ διαθέτῃ τὰ ἐκ τῆς δυνάμεως ταύτης ἀπορρέοντα μέσα πρὸς κατεύθυνσιν τῆς ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς πρωτοβουλίας καὶ πρὸς βελτίωσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς θεωρητικῆς ταύτης ἀντιθέσεως τῶν δύο τούτων θεωριῶν σήμερον ἡ Πολιτεία δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀποστολὴν. Οὕτω ἐὰν ἐξετάσωμεν τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν Κρατῶν θὰ ἴδωμεν, ὅτι μεγάλα χρηματικὰ μέσα διατίθενται πρὸς σκοποὺς ἄλλους πλὴν τῆς στενῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως θεωρητικῆς, ἀνεξαρτήτως τούτέστιν τῆς κατευθύνσεως, ἢν βλέπει τις ἐξετάζων τὴν δρᾶσιν τῆς συγχρόνου Πολιτείας, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὑπάρχουν πλεῖσταί λειτουργίαι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν πρόσδον τῆς οἰκονομίας, αἵτινες δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀφεθῶσιν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἐλευθέρως πρωτοβουλίας. Διότι ὡς γνωστὸν σήμερον καταβάλλει τις ἐνεργεῖαν, θυσίας, δαπάνας, ἐκεῖ ἔνθα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρή-

σεως προβλέπεται ανώτερον τῶν θυσιῶν, ἐπομένως ἐκεῖ ἔπου δύναται νὰ προκύψῃ κέρδος ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου. Ἐπὶ τὴν ὑπάρχουσι καὶ ἔργα ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καὶ ἀτομικῆς οἰκονομίας (συγκοινωνικά, ἀρδευτικά κλπ.) καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα διὰ τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ (Βιβλιοθήκαι, Μουσεῖα κλπ.) ἐκ τῆς ἀναλήψεως τῶν ὁποίων δὲν προκύπτει ἄμεσον κέρδος ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀλλὰ γενικωτέρα ὠφέλεια ὑπὲρ τοῦ συνόλου. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία ἀποδεικνύεται ἀνεπαρκῆς καὶ ἐπομένως δεόν νὰ καταφύγωμεν εἰς τὴν Πολιτείαν ὡς ἐκπροσωποῦσαν τὴν ὁλότητα τῶν συμφερόντων.

Ἐπὶ τὴν ἄφ' ἑτέρου τὸ Κράτος ἔχον τὴν δύναμιν, δεόν οὐ μόνον νὰ δημιουργήσῃ τὰς ἀνωτέρω συνθήκας, ἀλλὰ καὶ νὰ κατευθύνῃ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐμάδων εἰς ὠρισμένους σκοποὺς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος νὰ πραγματοποιῇ ὠρισμένα ἀποτελέσματα. Οὕτω σήμερον ἔχομεν τὴν βιομηχανικὴν, γεωργικὴν, ἐμπορικὴν **πολιτικὴν** τοῦ Κράτους.

Ἐπὶ τὴν ἡ Πολιτεία ὡς ἀνωτάτη ὀργάνωσις ἐμφανίζεται καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως.

Ἐἴπομεν ὅτι ἡ Πολιτεία εἶναι νομικὸν πρόσωπον καὶ ὡς τοιοῦτον ἔχει ὠρισμένην ἀποστολὴν νὰ ἐπιτελέσῃ, ὠρισμένας ἀνάγκας νὰ θεραπεύσῃ πρὸς θεραπείαν τῶν ὁποίων ἔχει, ὡς καὶ τὸ ἄτομον, ἀνάγκην ὑλικῶν μέσων. Ἐμφανίζεται ἄρα ἡ Πολιτεία, οὐ μόνον ὡς ἐπιδρωσὰ ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ ἀσχοῦσα ἰδίαν οἰκονομίαν ὡς καὶ τὸ ἄτομον. Ἐπὶ τῇ Πολιτείᾳ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ αὐτῆς ἐφαρμόζει ὠρισμένας ἀρχάς, αἵτινες εἶναι διάφοροι τῶν ἰδιωτῶν.

Εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν, δηλ. τὴν ἀνταλλακτικὴν, ἵνα παράσχωμεν ὠρισμένην ὑπηρεσίαν πρέπει νὰ λάβωμεν τὸ κατὰ τὰς συνθηθείας τῆς ἀγορᾶς ἀνάλογον ἀντάλλαγμα. Ἐὰν θέλει τις ν' ἀποκτήσῃ οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἢ ὑπηρεσίαν πρέπει νὰ καταβάλῃ ἀντάλλαγμα σύμφωνον μετὰ τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν ἐκείνου, ἢ ἄλλωθι νὰ ἀποκτήσῃ.

Ἡ σχέση ἐξ οὗτοῦ τοῦ Κράτους ὡς ἔχοντος ἀνάγκας, παρέχοντος ὑπηρεσίας καὶ ζητοῦντος ἀνταλλάγματα, δὲν εἶναι ὅμοια ἢ ὡς ἡ σχέση τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Εἰς ἀλύψιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένων ὑπηρεσιῶν ἔχει ὠρισμένα ἔσοδα, πρὸς ἀπόκτησιν δὲ τῶν ἐσόδων τούτων καταφεύγει εἰς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Ἐπὶ τῇ εἰσφορᾷ, ἣν ζητεῖ τὸ Κράτος παρὰ τῶν ἀτόμων πρὸς ἀλύψιν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ, δὲν ἐνυπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου ἀνταλλάγματος ἔναντι τῶν εἰς ἕκαστον ἄτομον παρεχομένων ὑπηρεσιῶν καὶ ὠφελημάτων. Τὸ Κράτος ἐπιβάλλει ἀναγκαστικὰς εἰσφορὰς τοὺς φόρους, εἰς τοὺς πολίτας ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἢ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν ἢ τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς τῶν δυνάμεως καὶ οὐχὶ ἀναλόγως

τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀντιπαρεχομένων ὑπηρεσιῶν. Εἶναι πιθανὸν δὲ καταβάλλων μεγαλύτερον φόρον νὰ ἔχη θλιωτέραν ἀνάγκην νὰ προστρέξῃ εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους (1). Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι τὸ Κράτος ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἀκολουθεῖ ἀρχὰς δικφόρους] ἐκείνων, ἅς ἀκολουθεῖ ὁ ἰδιώτης, ἐφαρμόζει τοῦτέστιν οὐχὶ ἀνταλλακτικὸν σύστημα ἀλλὰ τὸ σύστημα τοῦ λεγομένου **καταναγκασμοῦ**.

Εἶδομεν ὅτι τὸ Κράτος ἀφ' ἐνὸς **προστατεύει τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα διὰ τῆς ἐννόμου τάξεως** καὶ ἀφ' ἑτέρου **ἀσκει μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελίξεως**, οὐ μόνον τῆς Ἑθνικῆς Οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδιωτικῆς, διὰ τε τῆς οἰκονομικῆς του πολιτικῆς, καὶ διὰ τῆς πρὸ αὐτοῦ ἀσκουμένης οἰκονομίας.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν θεσμῶν τινῶν τοῦ δικαίου, οἵτινες ἔχουσιν ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν Οἰκονομίαν. Οἱ θεσμοὶ οὗτοι εἶναι: **ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας.**

§ 21. 2) Περὶ ἰδιοκτησίας

Ἡ ἰδιοκτησία εἶναι **νομικὸς καὶ οἰκονομικὸς** θεσμὸς ἀποτελῶν τὴν βᾶσιν, ἐφ' ἧς εἶναι ὀργανωμένη σήμερον ἡ κοινωνία καὶ ἡ οἰκονομία.

Ἰδιοκτησίαν ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ **Δικαίου**, ἦν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ἀναγράφει, ἐννοοῦμεν τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν προσώπου τινὸς ἐπὶ ἐνσωμάτων πραγμάτων. Ἀπὸ τῆς νομικῆς ἐπομένως ἀπόψεως ἡ ἰδιοκτησία περιορίζεται μόνον ἐπὶ τῶν ἐνσωμάτων πραγμάτων καὶ ἔχει διττὴν σημασίαν: 1) **Θετικὴν** καὶ 2) **Ἀρνητικὴν**.

Ἡ θετικὴ ἔννοια τῆς ἰδιοκτησίας συνίσταται εἰς τὸ ὅτι αὕτη παρέχει εἰς τὸ πρόσωπον ἀποκλειστικὸν δικαίωμα χρήσεως καὶ καταχρήσεως τοῦ ἐνσωμάτου πράγματος.

Ἡ ἀρνητικὴ ἔννοια συνίσταται εἰς τὸ ὅτι παρέχει εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς πάντα τρίτον τὴν ἐπέμβασιν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ πράγματός του. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ ἰδιοκτησία περιλαμβάνει πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὕλικὰ δηλ. στοιχεῖα, ἅτινα εἶναι χρή-

(1) Οὕτω σήμερον συμβαίνει, ὥστε ὁ μὲν ἄπορος, ἐνῆ δὲν καταβάλλει φόρους, ν' ἀπολαύῃ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Πολιτείας, τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ παραδείγματι, ἐνῆ δὲ πλούσιος, ἂν καὶ οὗτος πληρώνει φόρους καὶ δὴ τὴν μεγαλύτεραν μερίδα τούτων, νὰ μὴ ἀπολαύῃ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἣν παρέχει ἡ Πολιτεία, ἀλλὰ νὰ καταφεύγῃ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν τοιαύτην.

σιμα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἰδιοκτησία παρέχει ἐξουσίαν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐπὶ κινητῶν πραγμάτων, ἅτινα χρησιμεύουν πρὸς παραγωγὴν ἐτέρου οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, ἥτοι τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου.

Ἡ ἔγνοια ὅμως, ἣν ἡ **Οἰκονομία** ἀποδίδει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν, εἶναι **εὐρυτέρα**. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως **ἰδιοκτησία εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἐξουσία προσώπου ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου τῆς συναλλαγῆς**. Ἡ κατοχὴ δικαιώματός τινος, ἔστω καὶ ἐνοχικοῦ νοεῖται οἰκονομικῶς ὡς ἰδιοκτησία.

Ἐπομένως βλέπομεν ὅτι ἡ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἰδιοκτησία περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, διότι παρέχει ἐξουσίαν ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου συναλλαγῆς καὶ ἐπὶ παροχῶν ἀκόμη, εἴτε πραγματικῶν, εἴτε ὑπηρεσιῶν.

Ἡ ἔγνοια αὕτη τῆς ἰδιοκτησίας ἀσκεῖ σπουδαιότητα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καθόλου οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τάξεως, διότι ὑπάρχουσιν ὀρισμένα γεγονότα, τὰ ὅποια εἶναι παρακολουθήματα τῆς ἰδιοκτησίας ἀσχοῦντα ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς τάξεως. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων, ἅτινα εἶναι ἰδιοκτῆται, ἢ δύναται νὰ καταστῶσι τοιοῦτοι, ὁ τρόπος τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἰδιοκτησίας, αἱ σχέσεις τῶν προσώπων, ἅτινα κατέχουσι τὰ λεγόμενα παραγωγικὰ ἀγαθὰ, ὧν ἡ ἀπλή κατοχὴ παρέχει τὰ μέσα τῆς ἐξασφαλίσεως ἀνέτου βίου πρὸς τοὺς λεγομένους ἀκτήμονας, καὶ τοιοῦτοι εἶναι ἐκεῖνοι ὧν ἡ ἰδιοκτησία περιορίζεται εἰς ἀγαθὰ, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς ἄμεσον θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἅτινα δεόν διὰ τῆς ἡμερησίας ἐργασίας ν' ἀντικαθίστανται, ταῦτα πάντα ἀσχοῦσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς τάξεως καθόλου.

Σημασία δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ σημασία τοῦ δικαιώματος τούτου εἶναι μεγάλη, ἐνδικφέρουσα ἡμᾶς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀτομικῆς οἰκονομίας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς τοιαύτης. Οὕτω ἀπὸ ἀπόψεως **ἀτομικῆς οἰκονομίας** ἐνδιαφέρει, διότι διὰ τῆς ἰδιοκτησίας τὸ ἄτομον καὶ ἡ οἰκογένεια δύνανται ν' ἀποκτήσωσι πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν συντήρησίν των. Ὅσον μεγαλύτερα δὲ εἶναι ἡ ἰδιοκτησία τόσοσ ἐπαρκέστερα ἔχει τὸ ἄτομον τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, ἐπομένως ἡ αὔξησις τῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον **ἐλατήριο τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας**. Ἡ ἰδιοκτησία πλὴν τῆς σημασίας τῆς ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ἔχει καὶ μεγάλην σπουδαιότητα ἀπὸ ἀπόψεως **ἐθνικῆς Οἰκο-**

μίας διὰ τὴν κοινωνίαν ἐν γένει. Σήμερον ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. ὁ τρόπος τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἰδιοκτησίας πρὸς παραγωγὴν ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας. Ἡ θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν γίνεται χρῆσις τῆς ἰδιοκτησίας. Διότι ἂν τις π. χ. δὲν καλλιεργῇ τὸ εἰς αὐτὸν ἀνήκον ἔδαφος τοῦτο θὰ ἔχει συνέπειαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς οἰκονομίας ἐπομένως ἐξετάζομεν τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ὄργανον ἐξυπηρετικὸν τῶν γενικωτέρων ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας.

Περὶ δημοσίας ἰδιοκτησίας. Τὸ σύστημα καθ' ὃ τὸ Δίκαιον ἀναγνωρίζει εἰς ὄρισμένα πρόσωπα φυσικά ἢ νομικά τὸ δικαίωμα τῆς κατοχῆς καὶ χρησιμοποίησεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν των ὀνομάζεται **σύστημα ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας**. Τὸ Δ. ἀναγνωρίζει εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα ὅπως κατέχη ὄρισμένα ἀγαθὰ καὶ χρησιμοποιεῖ ταῦτα πρὸς ἴδια συμφέροντα. Ἐξετάζοντες ἱστορικῶς τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας βλέπομεν ὅτι παραλλήλως πρὸς τὸ ἄνω σύστημα βαίνει καὶ ἕτερον τὸ τῆς **δημοσίας ἰδιοκτησίας**. Ἡ Κοινωνία σχεδὸν οὐδέποτε ἐθεώρησεν ἐπαρκῶς ἐξυπηρετούμενα τὰ συμφέροντά τῆς διὰ τῆς ἀπλῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας.

Ἀναγνωρίσθη ἀνέκαθεν ὅτι ὄρισμένων λειτουργιῶν ἢ ἐξυπηρέτησις δὲν δύναται ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν πρωτοβουλίαν δηλ. ἐκείνου ὅστις ἔχει τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ. Οὕτω ὀργανισμοὶ Δημοσίου Δικαίου, ὡς αἱ Κοινότητες, Δήμοι, Ἐπαρχίαι, Κράτος, ἔχουσιν ὑπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν των ὄρισμένα ἀγαθὰ καὶ ἰδίως ἀκίνητα.

Τί ἐννοοῦμεν ὅμως λέγοντες **Δημοσίον ἰδιοκτησίαν**; Εἶπομεν ὅτι ἡ Πολιτεία, ὡς καὶ τὸ ἄτομον ἔχει ἀνάγκας δι' ἃς ἀπαιτοῦνται οἰκονομικὰ μέσα, ἅτινα ἐξευρίσκει κατὰ διαφόρους τρόπους. Καὶ εἶπομεν ὅτι ἡ κυρία πηγὴ ἐξ ἧς ἡ Πολιτεία ἀντλεῖ τοὺς πόρους αὐτῆς εἶναι **αἱ ἀναγκαστικαὶ εἰσφοραὶ**, οἱ φόροι. Πλὴν ὅμως τούτων ἡ Πολιτεία δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλας **πηγὰς** οἴας καὶ τὸ ἄτομον, λ. χ. ἡ Πολιτεία δύναται νὰ ἔχῃ ἀκίνητα, ἅτινα νὰ ἐμισθοῖ καὶ συλλέγῃ τὰ μισθώματα κλπ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐφαρμόζει τὰς αὐτὰς ἀρχὰς οἴας καὶ τὸ ἄτομον διότι καὶ μὲν ἐνταῦθα πρόκειται περὶ δημοσίας ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς ἔγκειται κυρίως μόνον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδιοκτήτου. Πολλάκις ὅμως τὸ κράτος δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν ἰδιοκτησίαν κατὰ τοὺς αὐτοὺς κανόνας καθ' οὓς καὶ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ διαχειρίζεται ταύτην πρὸς ἐξυπηρέτησιν γενικωτέρων ἀναγκῶν. Οὕτω τὸ Κράτος λ. χ. ἔχει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του ὄρισμένον ἔδαφος ἢ ἀκίνητα, ἅτινα χρησιμοποιεῖ

διὰ γενικωτέρας ανάγκης λ. χ. ὁδούς, δάση, βιβλιοθήκας, μουσεῖα κλπ. Ταῦτα βεβαίως ἀνήκουν εἰς τὸ Κράτος, ἀλλ' ἢ ὑπὸ τούτου ἐκμετάλλευσίς των δὲν γίνεται κατὰ τὸ ἀνταλλακτικὸν σύστημα τὸ ἐφαρμοζόμενον ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ τίθενται εἰς κοινὴν χρῆσιν ἄνευ ἀμέσου ἀνταλλάγματος πρὸς ἐξυπηρέτησιν γενικωτέρων ἀναγκῶν. Ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν ταύτην ἐννοοῦμεν τὴν κυρίαν δημοσίαν ἰδιοκτησίαν. Ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀτομικῆς καὶ δημοσίας ἰδιοκτησίας δὲν ἔγκειται μόνον εἰς τὴν διαφορὰν τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι οἱ κανόνες οἱ ρυθμίζοντες αὐτὰς εἶναι διάφοροι.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἐξετάζοντες ἱστορικῶς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ θεσμοῦ τούτου παρατηροῦμεν ὅτι παλαιόθεν ἐγένετο θεμελιώδης διάκρισις μεταξὺ τῆς ἰδιοκτησίας **ἐπὶ τοῦ ἐδάφους** ὡς πηγῆς τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τῶν **ἄλλων ὕλικῶν ἀγαθῶν.**

Προκειμένου περὶ τοῦ ἐδάφους εὐρίσκομεν, ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τὸ διαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ τῆς δημοσίας ἰδιοκτησίας ἰδιαίτεραι δὲ ἔρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι εἰς πλείστας χώρας ἡ πρώτη μορφή ὑφ' ἣν ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἔδαφος ἦτο **ἡ μορφή τῆς κοινοκτημοσύνης.** Τὸ ἔδαφος δηλ. ἀνήκε εἰς τὸ σύνολον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ ἔδαφος ἀνήκεν εἰς κοινωνίαν καὶ ἕκαστος διὰ τῆς ἐργασίας του ἀπέκτα τὰ μέσα πρὸς συντήρησίν του. Κατόπιν τὸ ἔδαφος καταστὰν λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ ἀνεπαρκές πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν πάντων περιέπεσεν εἰς τὴν **ἀτομικὴν κτήσιν**, οὐχὶ ἕμως διὰ κοινῆς συμφωνίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἰσχυροτέρων. Μέχρι τῶν τελευταίων περιόδων τοῦ Μεσαίωνος τὸ ἔδαφος ἀνήκεν εἰς τὸν **χωροδеспότην** τὸν τοπάρχην, τὸν κυρίαρχον. Τὸ ἔδαφος τοῦτο κατενεμήθη κατόπιν εἰς τοὺς εὐγενεῖς τοὺς ἀποτελοῦντας ὄρισμένην τάξιν ἔναντι προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς οὗτοι παρεῖχον εἰς αὐτόν. Ἡ πηγὴ ἄρα τοῦ δικαίωματος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι **πηγὴ δυνάμεως.**

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἔδαφος **τὰ λοιπὰ πρὸς παραγωγὴν μέσα**, τὰ κινήτὰ δηλ. οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, κατέστησαν ἀρχαίῳθεν ἀντικείμενον ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλ' ἢ ἄσκησις τοῦ δικαίωματος τούτου ὑπεβάλλετο εἰς ὄρισμένους περιορισμούς, τοὺς ὁποίους τὸ σύνολον ἐπέβαλεν. Οὕτω μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18 αἰῶνος τὸ σύνολον ἦσκει ἔλεγχον οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἀκινήτου ἀλλὰ καὶ τῆς κινήτης ἰδιοκτησίας. Ὁ τρόπος παραγωγῆς ἦτο ὑπὸ τὸν διαρκῆ ἔλεγχον τῆς ὀλότητος. Τὸ ἐμπόριον ἐκανονίζετο ἐντὸς αὐστηρῶν κανόνων, οὓς ἔτασσε τὸ σύνολον καὶ εἰς οὓς

ᾧ φείλε νά ὑπακούῃ ὁ ἰδιώτης. Ἐπιπλέον καὶ αὐτὸ τὸ χρήμα δὲν εἶχεν ἀφεθῆ
εἰς τὴν ἀπόλυτον διαχείρισιν τοῦ ἀτόμου. Οὐ μόνον ἡ Πολιτεία, ἀλλὰ
καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐπέβαλεν εἰς τοῦτο περιορισμούς. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν
ἔτων ἡ ἀπόληψις τόκου ἐθεωρεῖτο ὡς παράνομος. Τὸ κανονικὸν μάλιστα
δίκαιον ἐπρέσβευεν, ὅτι δὲν ἦτο δίκαιον τὸ χρήμα διὰ τῆς ἀπλῆς μεταπι-
βάσεως τῆς χρήσεως αὐτοῦ ν' ἀποφέρῃ τόκον.

Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας διήρ-
χησε μέχρι τῶν μέσων τοῦ 18 αἰῶνος. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἤρχισαν
ἀναφαινόμεναί νέα ἀρχαί.

Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἐθεωρήθη ὡς **δικαίωμα ἀπόλυτον**.
Πρώτη ἡ σχολὴ τῶν **φυσιοκρατῶν**, καὶ ἰδίως ἡ τοῦ **Adam Smith**
διεκλήρυξε τὴν ἀπόλυτον ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίωματος τῆς ἰδιοκτησίας,
τῆς ἀπολύτου τοῦτέστιν ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ὅπως ποιήσῃται χρῆσιν
αὐτῆς ὡς θεμελιώδες δόγμα τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας. Κατὰ τὴν
θεωρίαν ταύτην τὸ Κράτος δὲν ἔχει ἄλλον σκοπὸν ἢ ν' ἀφίση εἰς τὸν
ἰδιοκτήτην ἀπόλυτον ἐλευθερίαν χρήσεως τῆς ἰδιοκτησίας καὶ νά προστα-
τεύῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ δικαίωματος τούτου.

Ἡ βᾶσις τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι, ὅτι ἡ **προαγωγή τῆς κοινωνίας** ἐξαρ-
τάται ἐκ τῆς **προαγωγῆς τοῦ ἀτόμου**, ἣτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐντά-
σεως τῆς ἐνεργείας του. Τὸ πραγματικὸν ὅμως ἐλατήριον τοῦ ἀτόμου πρὸς
ἔντασιν τῆς ἐνεργείας του εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἀπόκτησιν οἰκονομικοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ χρῆσιν αὐτοῦ διὰ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ σκοπούς. Ἄνευ τῆς ἐλπίδος
τῆς κτήσεως τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς αὐξήσεως αὐτῆς πᾶσα
οἰκονομικὴ ἐνέργεια θὰ παρέλυνεν.

Ἡ θεωρία αὕτη ἴσχυε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου ἡμίσεως τοῦ παρελ-
θόντος αἰῶνος, ὅτε ἀναφαινόνται τὰ στοιχεῖα νέας θεωρίας, ἣτις ἄλλα δι-
δάσκει περὶ τοῦ δικαίωματος τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς φύσεως αὐτοῦ, καὶ τῆς
σκοπιμότητος τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ ἄτομον.

Πρὸ ταύτης ἔμως ἀνεφάνη νέα σχολή, ἣτις ἠμφισβήτησε τὴν ὀρθό-
τητα τῆς θεωρίας τοῦ Smith, καὶ αὕτη εἶναι ἡ **Σχολὴ τοῦ Σοσιαλι-
σμοῦ**, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀναγωγῆς αὐτῆς εἰς ἐπιστημονικὴν Σχολὴν ὑπὸ
Καρόλου Μάρξ.

Αἱ ἀντιρῆσεις τῆς Σοσιαλιστικῆς Σχολῆς ἐναντίον τῆς Σχολῆς τοῦ
Smith καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου κυρίως
εἶναι δύο :

1ον) Λέγουσιν ὅτι τὸ πλεονέκτημα τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἀτομικῆς
ἰδιοκτησίας, ὅπερ ἐξάγει ἡ Σχολὴ τοῦ Smith εἶναι ὅτι ἡ **ἐλλειψὶς τῆς κτή-
σεως ἰδιοκτησίας καὶ αὐξήσεως αὐτῆς** ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον κίνη-

στικὴν Σχολὴν δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι τὸ πλεονέκτημα τοῦτο λόγῳ τῆς σημερινῆς μορφῆς, ὅφ' ἦν ὀργανοῦται ἡ παραγωγὴ, ἰσχύει δι' ὠρισμένην τάξιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν μειοψηφίαν, τὴν τάξιν τῶν κατεχόντων. Σήμερον ἡ αὐτόθουλος οἰκονομικὴ ἐνέργεια ἀπαιτεῖ τὴν χρησιμοποίησιν μεγάλων κεφαλαίων, δι' ὃ καὶ ὑπάρχει τάσις πρὸς συγκέντρωσιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦτο, διότι ἡ χρησιμοποίησις τῶν σημερινῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας.

Ἡ πλειοψηφία συμβάλλει μόνον εἰς τὴν παραγωγὴν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πλειοψηφίαν, εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀκτῆμόνων, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ θέτωσιν ὅλας τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ παρέχοντος τὰ μέσα πρὸς παραγωγὴν, ἡ δὲ ἀμοιβὴ των νὰ εἶναι μόλις ἐπαρκῆς, ἵνα καλύψῃ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας των, χωρὶς νὰ κατορθώωσιν ν' ἀποκτήσωσι μικρὸν τι ἀποταμίευμα. Ἐπομένως πῶς δύνανται νὰ ἐλπίσωσιν οὗτοι ὅτι οἰαδήποτε ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς των ἐνεργείας θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν μεταβάσιν των ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ἀκτῆμονος εἰς τὴν τάξιν τοῦ κατέχοντος καὶ ν' ἀποτελέσῃ ἐπομένως κίνητρον πρὸς οἰκονομικὴν ἐνέργειαν ὁ ζῆλος αὐτῶν πρὸς ἀπόκτησιν ἰδιοκτησίας, ἂν οὐ εἶναι εἰς αὐτοὺς καταφανές, ὅτι οὐδέποτε ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ἐργαζόμενοι, θ' ἀποκτήσωσι τοιαύτην. Ἄρα διὰ τὴν πλειοψηφίαν ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία οὐδὲν κίνητρον παρέχει.

2ον) Ἄφ' ἑτέρου καὶ ἡ γνώμη τοῦ Smith, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον εἶναι τὸ κυριώτερον ἐλαττήριον τῆς καλῆς παραγωγῆς, καὶ αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη κατὰ τοὺς ἀντιγινωμοῦντας ὁπαδοὺς τῆς σοσιαλιστικῆς σχολῆς, διότι ἐπειδὴ ἡ οἰκονομία σήμερον βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, ὁ σκοπὸς τοῦ παραγωγῶ δὲν εἶναι ἡ δημιουργία οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ τὸ κέρδος. Σήμερον ὁ ἐπιχειρηματίας παράγει, ἵνα μεταπωλήσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ ἀποκτήσῃ κέρδος. Ἐπομένως ἡ παραγωγικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἀγαθῶν εἶναι συμπτωματικὸν φαινόμενον κατὰ τὴν σοσιαλιστικὴν σχολὴν. Ἐφ' ὅσον σήμερον ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι τὸ κέρδος καὶ τὸ ἐλαττήριον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας εἶναι τὸ κέρδος καὶ οὐχὶ ἡ παραγωγὴ. Ἐπομένως κατὰ τὴν σοσιαλιστικὴν σχολὴν οὐ μόνον τὸ 1ον προσὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας κατὰ τὸν Smith καὶ τοὺς φυσιοκράτας ἰσχύει μερικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ 2ον μικρὰν ἔχει ἀξίαν, καθ' ὅσον δὲν δύναται ἡ κοινωνία νὰ ἐπαφεθῆ ἀπολύτως εἰς τὸ ἀτομικὸν συμφέρον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν διότι τοῦτο εὐρίσκειται συχνότατα εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον.

Σύγχρονος θέσις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς νομοθε-
Παπασπυροπούλου, Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθ. κ. Κ. Βαρβαρίου 5

σίας έναντι τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας. Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπεκράτει ἡ Σχολὴ τῶν φυσικοκρατῶν καὶ τοῦ Smith καθ' ἃς τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας ἐθεωρεῖτο **ἰερόν καὶ ἀπαραβίαστον.**

Συνέπεια τούτου ἦτο, ὅτι ἡ ἔννομος τάξις ἀνέλαθε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ δικαίωματος τούτου καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ιδιοκτήτου ἀπὸ πάσης ἐξουθην ἐπεμβάσεως. Ἡ σημασία ἣτις ἀπεδόθη εἰς τὴν ἀτομικὴν ιδιοκτησίαν ἦτο τοιαύτη ὥστε ἐθεωρήθη ἐπάναγκος, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας προστατευθῆ καὶ κατὰ πάσης ἐπεμβάσεως τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς νομοθετικῆς.

Ἡ προστασία αὕτη ἐγένετο διὰ τοῦ **Συνταγματικοῦ χάριτος** τῶν διαφόρων χωρῶν, περιλαμβανόντος διατάξεις προστατευούσας τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας κατὰ πάσης προσβολῆς καὶ ἐξαρτώσης τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριῶσιν τῆς ιδιοκτησίας ἐξ ὠρισμένων προϋποθέσεων. Οὕτω κατὰ τὸ ἡμέτερον σύνταγμα (ἄρθρ. 19) ὀρίζεται ὅτι «οὐδεὶς στερεῖται τῆς ιδιοκτησίας του ἄνευ νόμου παρὰ μόνον διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν καὶ πάντοτε μετὰ προηγουμένην ἀποζημίωσιν». Διὰ μείζονα δὲ ἀσφάλειαν τίθεται ὁ ὅρος, ὅτι ἡ ἀποζημίωσις δεόν νὰ ὀρίζεται παρὰ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς.

Τὰ διάφορα ὅμως συντάγματα ἀπέβλεψαν, οὐχὶ εἰς τὴν ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν ιδιοκτησίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν νομικὴν ἔννοιαν τῆς ιδιοκτησίας, καθ' ἣν ὡς τοιαύτη ἐννοεῖται ἡ ἐπὶ ὠρισμένου ἐνσωμάτου πράγματος ἐξουσία προσώπου τινός, οὐδέποτε δὲ ἡ ἔννοια τῆς προστασίας ἐξήχθη μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ προστατευθῆ ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, δι' ἣς ἐννοοῦμεν τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀτόμου ἐπὶ οἰουδήποτε ἀντικειμένου συναλλαγῆς.

Εἴπομεν ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπεκράτει ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ νομοθεσίᾳ διάφορος ἔννοια περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας. Ἡ ἔννοια αὕτη ἐβασίζετο ἐπίσης ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς, ὅτι ἡ ἀναγκώσις τοῦ δικαίωματος τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς σημερινῆς κοινωνίας, διότι καὶ κατὰ τὴν ἀποψιν τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀπετέλει τὴν ὀρθὴν βάσιν τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας, τὸ κύριον ἐλατήριον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας.

Ἄλλ' ἡ ἀποψις αὕτη συνεπληρώθη καὶ δι' ἑτέρας, καθ' ἣν σήμερον ἡ δημιουργία ἡ συντήρησις καὶ ἡ ἀύξησις τῆς ιδιοκτησίας, **δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας** τοῦ προσώπου. Αἱ διαφοροὶ ἀτομικαὶ οἰκονομίαι κατὰ τὴν ἀποψιν αὐτήν δὲν λειτουργοῦσιν αὐτοτελῶς

ἄλλ' εἶναι συνδεδεμένοι μετ' τὴν οἰκονομίαν τῶν ἄλλων, τῶν βιούτων ἐν τῇ αὐτῇ Πολιτείᾳ. Ἡ πρόοδος ἄρα τοῦ ατόμου, ἢ αὔξησης τῶν ἀξιών, ἀξέχει τὸ άτομον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, εἶναι προῖον τῆς **κοινῆς προσπάθειας** καὶ οὐχί τῆς ἀτομικῆς. Ἡ αὔξησης τῆς ἀξίας τῆς ἰδιοκτησίας ἥτις ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν περιλαμβάνει πᾶν περιουσιακὸν στοιχεῖον, δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς οἰκονομικῆς τοῦ ατόμου ἐνεργείας, ἀλλ' εἶναι προῖον τῆς κοινῆς προσπάθειας. Ἄρα μετὰ τὴν ἀποφιν ταύτην τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας δὲν δύναται νὰ ἐχῆ τὴν ἔννοιαν καὶ ἔκτασιν, ἥτις ἐδόθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς κλασικῆς ἐπιστήμης, δι' ἣν ἐπικρατοῦσα σήμερον ἀρχὴ εἶναι, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι σεβαστόν, ἀλλ' οὐδέποτε δύναται νὰ θεωρηθῆ ἑπικρατέστερον τοῦ κοινῶς συμφέροντος, ὡσάκις δηλ. δημοσία ὠφέλεια ἐπιβάλλει τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἰδιοκτησίας. Ἡ νόμιμος ἐξουσία ἐπομῆνως οὐ μόνον δικαιούται ἀλλ' ἔχει καὶ ὑποχρέωσιν νὰ ἐπέμβῃ καὶ ν' ἀφαιρέσῃ αὐτήν, ὡσάκις τὸ ἀπαιτεῖ τὸν κοινὸν συμφέρον. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην δεχθεῖσα καὶ ἡ Νομοθεσία ἡμῶν ἀντεκατέστησε τὸν ἐν τῷ συντάγματι τοῦ 1864 στενὸν ὅρον «δημοσία ἀνάγκη» ἰδιὰ τοῦ εὐρύτερου «δημοσία ὠφέλεια».

Τὰ σύγχρονα κράτη ἐν τῇ πολιτικῇ ἦν ἀσκούσιν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τούτων ἰδεῶν, ἔναντι τοῦ δικαίωματος τῆς ἰδιοκτησίας διακρίνουσι τὴν ἀκίνητον ἀπὸ τῆς κινήτης κτήσεως. Ἐπὶ τῆς ἀκινήτου κτήσεως λόγῳ τῆς μεγάλης κοινωνικῆς αὐτῆς σημασίας, ἢ ἐπέμβασίς τοῦ Κράτους εἶναι συχνοτέρα καὶ μᾶλλον ἔντονος. Οὕτω τὰ πλεῖστα τῶν κρατῶν ἐθεώρησαν ὡς ἀντικείμενον νομοθετικῆς ρυθμίσεως τὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας, **τὴν ἀγροτικὴν κτήσιν.**

Παντοῦ ἢ ρύθμισις τῆς ἀγροτικῆς κτήσεως ἐπέβαλλε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους, καὶ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν μεγάλων κτήσεων τῶν ἀνηκόντων εἰς ἄτομα καὶ τὴν διανομὴν τούτων εἰς τοὺς καλλιεργητάς.

Ἐθεωρήθη ὡς ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν τῆς κοινωνίας ἢ παροχῆ τοῦ ἀποκλειστικοῦ δικαίωματος εἰς ὄρισμένα ἄτομα, ὅπως ἔχωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ χρησιμοποιοῦσι καθ' ὃν τρόπον βούλονται μεγάλας ἐκτάσεις γῆς. Ἡ ἀνάγκη αὕτη ἐπέφερε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν κτημάτων ὑπὲρ τῶν προσώπων, ἅτινα εἰργάζοντο εἰς αὐτά.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις ἐξεδηλώθη ἢ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς ἀκινήτου κτήσεως. Καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς πλεῖστα κράτη μέχρι πρό τινων ἐτῶν ὑπῆρχεν ἢ ἀναγνώρισις τοῦ δικαίωματος τῆς ἀτομικῆς κτήσεως ἐπὶ τῶν μεταλλείων, ἤρκει δηλ. ἢ ἀπλή δῆλωσις τοῦ μεταλλείου, ἵνα ἀποκτήσῃ ὁ δηλῶν ἀποκλειστικὸν δικαίωμα ἐκμεταλλεύσεως

τοῦ φυσικοῦ τούτου πλούτου. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τούτου εἶχεν ὡς συνέπειαν, ὅτι πολλοὶ ἐκ τοῦ ἀπλοῦ γεγονότος, ὅτι ἦσαν οἱ πρῶτοι δηλώσαντες, ἠδύνατο διὰ τῆς διαθέσεως κεφαλαίων καὶ ἐργασίας παρὰ τρίτων νὰ ἀποκτώσι ἰκανὴν πρόσδοον παρέχουσαν αὐτοῖς ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν των.

Σήμερον ὅμως τοῦτο εἶναι ἀσυμβίβασταν πρὸς τὴν ἀντίληψιν περὶ δικαιοσύνης καὶ σκοπιμότητος. Κατὰ τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν μόνον τὸ κράτος, ἡ δόλητος, δύναται νὰ ἀπολαύσῃ ὠφέλειαν ἐκ τῆς υπέρβουως τοιοῦτου φυσικοῦ πλούτου, τὸ δὲ ἄτομον δικαιούται νὰ μετάσχῃ εἰς τὴν ὠφέλειαν ταύτην ἀναλόγως τῆς συμβολῆς του πρὸς ἐξακρίθωσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν αὐτοῦ.

Ἄφ' ἑτέρου ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἀποτέλεσμα κοινῆς προόδου καὶ προσπαθείας ἐξεδηλώθη εἰς ἄλλα μέτρα τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Οὕτως υπάρχουσι φορολογικοὶ νόμοι φορολογοῦντες τὴν αὐτόματον αὐξήσιν τῆς ἀξίας τῆς ἐγγείου κτήσεως, τὸ αὐτόματον ὑπερτίμημα. Ἡ φορολογία τούτου βασίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ αὐτόματος αὐξήσις τῆς ἀξίας τῆς κτήσεως δὲν ὀφείλεται εἰς προσπάθειαν τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ εἰς κοινὴν προσπάθειαν καὶ πρόσδοον καθ' ὅσον ὅταν αὐξάνει ὁ πληθυσμὸς καὶ βελτιοῦνται αἱ κοινωνικαὶ συνθήκαι ἐπέρχεται ζήτησις τῆς ἀκινήτου ἀξίας καὶ ἐπομένως αὐξήσις τῆς ἀκινήτου κτήσεως. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος θεωρεῖ ἄδικον τὴν πλήρη ὑπὸ τοῦ ἀτόμου ἐκμετάλλευσιν τῆς αὐξήσεως ταύτης καὶ ἐπιβάλλει φορολογίαν ἐπ' αὐτῆς, ἣτις ἰσοδυναμεῖ πρὸς συμμετοχὴν τῆς συνόλου εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν αὐξήσιν τῆς ἀξίας (1).

Καὶ ἐπὶ τῆς **κινήτης ἰδιοκτησίας** καὶ τῶν **ἀξιώσεων** ἐπεμβαίνει τὸ Κράτος, ἡ ἐπέμβασίς του ὅμως δὲν εἶναι ἐμφανῆς ὡς ἐπὶ τῆς ἀκινήτου ἀλλ' ἐκδηλοῦται κυρίως ἐν τῇ φορολογικῇ του πολιτικῇ. Βλέπομεν ὅθεν ὅτι ἡ παλαιὰ θεωρία, καθ' ἣν τὸ Κράτος φορολογοῦν ὡς μόνον σκοπὸν ἔδει νὰ ἔχῃ τὴν αὐξήσιν τῶν δημοσίων προσόδων ἐγκατελείφθη σήμερον, διότι εἶναι κοινῶς παραδεδεγμένον ὅτι τὸ Κράτος ἐπιβάλλον φορολογίαν ἔχει διττὸν σκοπὸν, ἄφ' ἑνὸς μὲν νὰ πορισθῇ τὰ μέσα τῶν ἀναγκῶν του, ἄφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν μείωσιν τῆς ἀνισότητος περὶ τὴν κατανομήν τοῦ πλούτου καὶ τοῦ εἰσοδήματός. Ἐτέρα ἔνδειξις τῆς τάσεως πρὸς περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας χάριν τῆς κοινωνικῆς ὠφελείας εἶναι, ὅτι ἐνῶ ἄλλοτε δικαιοσύνη τοῦ φόρου ἐθεωρεῖτο ἡ ἀνάδημος φορολογία σήμερον ὡς φορ. δικαιοσύνη θεωρεῖται ἄφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς φορολογίας τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, ἄφ' ἑτέρου δὲ ἡ φορολογία οὐχὶ ἀνα-

(1) Παρ' ἡμῖν καθηργήθη ὁ φόρος ὑπερτιμήματος ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ φόρου μεταβιβάσεως ἀκινήτων.

λόγως τῆς περιουσίας ἀλλ' ἀναλόγως τῆς οικονομικῆς δυνάμεως, ἡ προοδευτικὴ τουτέστι φορολογία τοῦ εἰσοδήματος καθ' ἣν ὅσον αὐξάνει τὸ φορολογιτέον εἰσόδημα ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου.

Ὡς συμπέρασμα τῶν ἀνωτέρω ἔχομεν τοῦτο, ὅτι ἡ ἀντίληψις τοῦ συγχρόνου Κράτους εἶναι ὅτι ἡ ἀναγκώρησις τοῦ δικαίωματος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἀναγκαία, ἀλλ' οὐδόλως δύναται νὰ γίνῃ εἰς βάρος τῆς κοινῆς ὠφελείας. Ὅσακις ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον δεόν νὰ παροραθῇ.

Ὡς συμπλήρωσις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ὡς ἀποτελοῦσας τὴν κυριωτέραν βᾶσιν τῆς σημερινῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας θεωρεῖται ἡ ἀναγκώρησις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίωματος.

§ 22. 3) Περὶ Κληρονομικοῦ δικαίωματος.

Ἰπὸ τὸν ὄρον τοῦτον ἐννοοῦμεν ἅφ' ἐνὸς μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου παρεχομένην ἐξουσίαν προσώπου τινος, ὅπως τὴν περιουσίαν του μεταδιδᾶσθαι εἰς ἕτερον πρόσωπον, καὶ ἅφ' ἑτέρου τὴν ὑπὸ τοῦ νόμου παρεχομένην ἐξουσίαν εἰς ὠρισμένον πρόσωπον, ὅπως ὑπείσθηται εἰς τὴν περιουσίαν τινός, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Οὕτως ἔχομεν τὴν *ἐκ διαθήκης* καὶ ἐξ *ἀδιαθέτου* διαδοχὴν. Τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα θεωρεῖται ὡς ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, διότι ὁ ἔχων τι εἰς τὴν οικονομικὴν του ἐξουσίαν δύναται, οὐ μόνον νὰ κάμῃ χρήσιν αὐτοῦ ἐν ζωῇ ὡς βούλεται, ἀλλὰ καὶ νὰ ὀρίσῃ ἐκεῖνον εἰς οὗ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν θὰ περιέλθῃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, (τοῦ τέως κυρίου).

Ὁ *δικαιολογικὸς λόγος* τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαίωματος εἶναι *οικονομικός*, διότι, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο, ἐπειδὴ εἰς τὸν ἐργαζόμενον εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ἀποκτηθησομένη περιουσία του θὰ περιέλθῃ μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς ἐκεῖνα τὰ πρόσωπα, ἅτινα αὐτὸς θέλει, καὶ οὐχὶ εἰς ἕτερον τι πρόσωπον ξένον πρὸς αὐτόν, ἀποτελεῖ ἔντασιν τοῦ ἐλαττηρίου τῆς οικονομικῆς ἐνεργείας του.

Ἐὰν δ' ὁ θανὼν δὲν ἐξεδήλωσε τὴν θέλησίν του περὶ τῆς μετὰ θάνατον τύχης τῶν στοιχείων τῆς περιουσίας του, τὸ δικαίωμα τῶν συγγενῶν πρὸς αὐτὸν προσώπων, ὅπως ὑπείσθησιν εἰς τὴν κληρονομίαν δὲν ἐκλείπει, ἀλλ' ὑφίσταται εἰς τὸν δεσμόν, ὃν δημιουργεῖ ἡ ἐξ *αἵματος συγγένεια* καθ' ὅσον κοινοὶ δεσμοὶ οικονομικοὶ καὶ πνευματικοί, οἵτινες συνδέουσι ὠρισμένα πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἢ τὸ αὐτὸ γένος ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Δικαίου δικαιολογικὴ βᾶσις τῆς παροχῆς τοῦ κληρονομικοῦ δικαίωματος. Ἡ ἀντίληψις αὕτη

ἐπεκτείνεται καὶ περαιτέρω καθόσον ὑπάρχουν ὀρισμένα πρόσωπα, οἱ ἀναγκαῖοι κληρονόμοι, ἅτινα καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ θανόντος ἔχουσι δικαίωμα νὰ ὑπεισέλθωσιν εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ θανόντος ἢ εἰς τμήμα αὐτῆς.

Ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, οὕτω καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας, δὲν εἶναι σήμερον ἀνεγνωρισμένον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ γενικῶς καὶ ἄνευ ἀντιρρήσεων.

Οἱ ἀρνούμενοι τὴν ἔννοιαν καὶ σκοπιμότητα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἀποκρούουσι πολλῶν μᾶλλον καὶ τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες δέχονται τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπάρχουσιν οἱ ἀρνούμενοι εἰς τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα πᾶσαν δικαιολογικὴν βάσιν.

Οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν θεωρίαν ταύτην βασίζονται ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἐπιχειρημάτων :

1ον) Καταφέρονται κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας ἐκ τῆς ἀπόψεως, ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς περιουσίας ἢ συντήρησις καὶ ἡ αὔξησις αὐτῆς **δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ τοῦ συνόλου.** Ἐὰν δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ δίκαιον καὶ σκόπιμον νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ ἐξουσία εἰς τὸ τὸ ἄτομον νὰ διαθέτῃ ἐν ζωῇ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ διὰ τοὺς ἰδίους σκοποὺς, οὐδεμίαν ἀντίληψιν σκοπιμότητος ἢ δικαιοσύνης ἐπιβάλλει τὴν ἐπέκτασιν τοῦ δικαιώματος τούτου καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κατόχου. Ἄρα διαρκούσης τῆς ζωῆς ἐνὸς προσώπου σκόπιμον εἶναι ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἅμα ὅμως τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὅσον τοῦτο νὰ ἐκλείψῃ.

2ον) Ἐπίσης λέγουσιν ὅτι τὸ δικαίωμα ὀρισμένων προσώπων, ὅπως ὑπεισέρονται εἰς τὴν περιουσίαν τρίτου εἶχεν οἰκονομικὴν βάσιν, ἣτις σήμερον ἐξέλιπε. Διότι ἄλλοτε ἡ οἰκογένεια δὲν ἦτο μόνον προσωπικὸς δεσμὸς ἀλλ' ἀπετέλει καὶ οἰκονομικὴν κοινωνίαν. Ἡ ἀπόκτησις δὲ τῆς ἰδιοκτησίας ὠφείλετο εἰς τὴν κοινὴν προσπάθειαν ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, θὰ ἦτο ἐπομένως δίκαιον, ὅπως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας, ἡ οἰκογενειακὴ περιουσία νὰ μεταδιβάλληται εἰς τὰ λοιπὰ μέλη αὐτῆς.

Σήμερον ὅμως ὁ οἰκονομικὸς οὗτος δεσμὸς εἶναι χαλαρὸς, ὑφιστάμενος μόνον μέχρις ἐνγλικιώσεως τῶν προσώπων. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας χρησιμεύουσι σήμερον συνήθως ὡς καταναλωταὶ καὶ οὐχὶ ὡς παραγωγοί. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν διαρκούσης τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχηγοῦ δαπανᾶται τμήμα τῆς περιουσίας, ἵνα καταστῶσι τὰ λοιπὰ μέλη αὐτῆς ἱκανὰ πρὸς ἀπόκτησιν ἰδίας περιουσίας, οὐδεὶς λόγος συντρέχει, ἵνα ἐξακολουθήσῃ ἡ κυριότης τῶν ἀποτελούντων τὴν οἰκογένειαν προσώπων ἐπὶ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς, θὰ ἦτο ἐπομένως δίκαιον ν' ἀποκτήσῃ τὴν

κυριότητα αὐτῆς τὸ Δημόσιον, τὸ σύνολον ὕπερ συμβάλλει τὰ μέγιστα. ὡς ἐλέχθη, εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς περιουσίας τῶν ἀτόμων.

Ἐκτὸς τῶν ἐπιχειρημάτων τούτων καὶ ἐξ ἄλλου λόγου ἀρνοῦνται τὸ κληρονομικὸν δικαίωμα.

Εἰς τῶν κυριωτέρων λόγων τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου εἶναι καὶ τὸ συμφέρον τῆς κοινωνίας, ὅπως ἢ παρά τινος ἀσκουμένη ἐπιχείρησις μὴ ἐξαφανισθῆ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου ἐξασφαλίσθῃ ἢ συνεχίσις αὐτῆς. Ἄλλὰ καὶ τὸν λόγον τοῦτον ἀρνοῦμενοι λέγουσιν ὅτι ἢ συνεχίσις αὕτη δὲν εἶναι ἀσφαλῆς οὐδὲ δύναται νὰ ἐξαρτηθῆ ἐκ τῆς αἰθαιρέτου κρίσεως τοῦ διαθέτου περὶ τοῦ προσώπου, ὕπερ θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκ τοῦ δεσμοῦ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας, ὅστις εἶναι τυχαῖος καθ' ὅσον οὐδεμία ὑπάρχει ἐγγύτης, ὅτι ὁ κληρονόμος, εἴτε δριζύμενος παρὰ τοῦ διαθέτου, εἴτε κληρονομῶν ἐξ ἀδιαθέτου θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ συνεχίσῃ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον τὴν ἐπιχείρησιν.

Σήμερον ἢ νομοθεσία εἰς πάντα τὰ Κράτη ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας, ἀλλ' ἢ ἀναγνώρισις αὕτη δὲν εἶναι πλέον οἷα ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἴσχυον αἱ θεωρίαι περὶ τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἱερότητος καὶ τοῦ ἀπαραδιάστου τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Αἱ σύγχρονοι νομοθεταί, καίτοι ἀναγνωρίζουν εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα, ὅπως ὀρίξῃ τὴν μετὰ τὸν θάνατον τύχην τῆς περιουσίας αὐτοῦ, περιορίζουσιν ὁμῶς τὸν κύκλον τῶν προσώπων, ἅτινα δικαιοῦνται νὰ κληρονομήσωσιν ἐὰν ὁ διαθέτης δὲν ἐξεδήλωσε τὴν βούλησίν του. Οὕτω ἄλλοτε πᾶς τις δυνάμενος ν' ἀποδεῖξῃ δεσμόν τινα ἔστω καὶ ἀπομεμακρυσμένης συγγενείας εἶχε δικαίωμα κληρονομίας μὴ ὑπαρχόντων ἐγγυτέρων συγγενῶν. Πολλάκις δὲ μάλιστα μὴ ὑπάρχοντος στενωτέρου συγγενοῦς, ἐνεφανίζοντο ὡς κληρονόμοι πρόσωπα μὴ γνωριζόμενα οὐδὲ προσωπικῶς μὲ τὸν θανόντα. Τοῦτο ἀντιτίθεται εἰς τὴν κοινὴν συνειδήσιν δι' ἣν καὶ τὸ Δίκαιον περιώρισε τὸ δικαίωμα τοῦτο μόνον μεταξὺ προσώπων συνδεσμένων πρὸς τὸν θανόντα διὰ στενωτάτου δεσμοῦ συγγενείας. Ἄλλὰ τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας ἀναγνωρίζεται περιορισμένον οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔκτασιν τῶν προσώπων ἀλλὰ καὶ κατὰ ποσόν. Οὕτω ἢ Πολιτικὴ ἐξουσία ἐπιβάλλει φόρον ἐπὶ τῆς κληρονομίας μὴ ἀπαλλάσσουσα τούτου μηδὲ τοὺς κατιόντας. Ὁ φόρος δὲ οὗτος εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀντιληψίν τῶν Κρατῶν, ἅτινα ἐπιβάλλουσιν τοῦτον ἀλλαγῶν μὲν εἶναι βαρύτερος, ἀλλαγῶν δὲ ἐλαφρὸς. Συνήθως ὁ φόρος εἶναι προσδευτικὸς, τὸ ποσοστὸν τοῦτέστιν αὐτοῦ αὐξάνει ὅσῳ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένον εἶναι ὁ βα-

θμός τῆς συγγενείας καὶ ὅσω μεγαλύτερον εἶναι· τὸ ποσὸν τῆς κληρονομικῆς περιουσίας. Ἡ δικαιολογικὴ βάσις καὶ τοῦ φόρου τούτου εἶναι ὅτι τὸ Δημόσιον, ἢ ὁλότης, λαμβάνει τὴν εἰς αὐτὸ ἀναλογοῦσαν μερίδα.

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ Ἀστικὸν Δίκαιον τῆς Πολιτείας τῶν Σοδιῶν ἀναγνωρίζει κατ' ἀρχήν, καίτοι περιορισμένον, τὸ κληρ. δικαίωμα. Ἀναγνωρίζον περιορισμένον δικαίωμα ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν κινητῶν πραγμάτων παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τὸν κάτοχον νὰ διαθέσῃ ποσοστὸν τῆς περιουσίας του παγίως ὀριζόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου δι' ὀρισμένα πρόσωπα, καὶ τοιαῦτα θεωροῦνται ἐκεῖνα ἅτινα ἀποτελοῦν τμήμα τῆς οἰκονομίας τοῦ θανάτου δηλ. τὰ συζῶντα καὶ συνεργαζόμενα μετ' αὐτοῦ. Ἄρα καὶ ἂν ξένον πρόσωπον ἐκτὸς τῶν διὰ τοῦ γάμου συνδεομένων πρὸς τὸν θανόντα εὔρεθῃ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ αὐτοῦ ἔχει δικαίωμα κληρονομικῆς μίρας ἐπὶ τῆς περιουσίας του. Πᾶν ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας περιέρχεται εἰς τὸ Κράτος αὐτοδικαίως.

§ 23.— 4) Περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας.

Εἶπομεν ὅτι τὸ Δίκαιον διὰ τῶν κανόνων του ἀφ' ἐνὸς μὲν περιορίζει τὴν ἔκτασιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου προστατεύει τὴν ἐλευθέρην λειτουργίαν αὐτῆς ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὅποια τάσσει ὁ νόμος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ Δίκαιον καθιστᾷ τὸ ἄτομον ὑποκείμενον δικαιωμάτων, ἀναγνωρίζει τοῦτέστιν εἰς αὐτὸ τὴν δύναμιν νὰ ἀποκτᾷ δικαιώματα. Τὸ σύστημα τῆς ἐννόμου τάξεως καθ' ἃ πάντα τὰ φυσικὰ πρόσωπα εἶναι ὑποκείμενα δικαιωμάτων ὀνομάζομεν **σύστημα ἐλευθερίας**, ἐνῶ τὸ σύστημα καθ' ἃ ἡ ἔννομος τάξις εἰς ὀρισμένα πρόσωπα ἀναγνωρίζει τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ εἶναι ὑποκείμενα δικαιωμάτων εἰς ἄλλα δὲ ὄχι ὀνομάζομεν **σύστημα τῆς ἀνελευθερίας**.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρχε τὸ σύστημα τῆς ἀνελευθερίας διακρινομένων τῶν ἀνθρώπων εἰς **ἐλευθέρους** καὶ **δοῦλους**. Μόνον οἱ ἐλεύθεροι εἶχον προσωπικότητα, ἦσαν ὑποκείμενα δικαιωμάτων, οἱ δούλοι ὁδὲν δικαίωμα ἠδύνατο νὰ κτήσωνται δι' ἑαυτοῦς· πᾶν ὅ,τι ἐκτῶντο ἀνήκεν εἰς τὸν κύριον αὐτῶν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ τὸ δίκαιον εἶχε καταστήσει τὸν δούλον ἀντικείμενον δικαιωμάτων, ἐθεωρεῖτο δηλ. ὡς πρᾶγμα, ὁ δὲ ἐλεύθερος ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἐπ' αὐτοῦ παντὸς εἶδους δικαιώματα καὶ κυριότητα ἀκόμη. Ὁ θεσμός τῆς δουλείας εἶχε θέσει τὴν σφραγίδα του οὐ μόνον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὅλου τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ ἀσχολεῖσθαι μὲ τὰ ἔργα τῆς παραγωγῆς καὶ ἰδίως τῆς καλλιερ-
γείας τῆς γῆς ἐθεωρεῖτο ὡς ἀνήκον εἰς τοὺς δούλους, ὁ ἐλευθέρος ἡσχο-
λεῖτο μόνον μὲ τὰς τέχνας, ἐν μέρει δὲ καὶ μὲ τὴν βιοτεχνίαν. Ὁ θεσμὸς
τῆς δουλείας ἐξηκολούθησεν ὑπάρχων ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας. Ἄλλ' ἢ
διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αἱ νεώτεραι θεωρίαι περὶ ἐλευθερίας
τοῦ ἀτόμου ἐξεργίωσαν τὸ θεσμὸν τοῦτον μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ
πάσας τὰς πεπολιτισμένας χώρας.

Εἰς τινὰ τῶν Κρατῶν ἐξηκολούθησε καὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου
αἰῶνος καὶ σήμερον δὲ ἔτι εἰς πολλὰ μέρη τῆς Κεντρῶς Ἀφρικῆς ὑπάρ-
χει ἐν ἰσχύϊ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας. Μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ
τούτου ἢ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις δὲν ἐβασίσθη ἀμέσως ἐπὶ τοῦ συστήματος
τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας.

Τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας διεδέχθη ὁ θεσμὸς τῆς **κληρονομικῆς ὑπο-
τελείας**, ὅστις ἴσχυσεν ἰδίως ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ γεωργοῦ, τοῦ χωρικοῦ,
πρὸς τὸν τοπάρχην, οὗτινος ἦτο ὑποτελής, ἢ δὲ ὑποτελεία ἦτο κληρονομικῆ.
Δὲν ὑπάρχει βεβαίως σχέσις ἐλευθέρου πρὸς δούλον ὡς ἐν τῇ ἀρχαίῳ
δικαίῳ, ἐθεωρεῖτο ὅμως ὁ χωρικὸς ὡς προσκεκολλημένος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους
μὴ δικαιοῦμενος νὰ μετακινήθῃ οὐδὲ νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα
ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ τοπάρχου. Εἶχε δὲ ἐκ τοῦ νόμου ὑποχρέωσιν νὰ πα-
ρέχη, εἰς τὸν κυρίαρχον ὄρισμένας ὑπηρεσίας καὶ τμήμα τοῦ προϊόντος
τῆς ἐργασίας αὐτοῦ.

Ἡ ὑποτελεία αὕτη ἐδέσποζεν ὀλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ βίου, οὐδὲ
γάμον ἠδύνατο νὰ συνάψῃ ὁ χωρικὸς ἄνευ ἐγκρίσεως τοῦ τοπάρχου.

Ὁ θεσμὸς οὗτος διετηρήθη μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19 ου αἰῶνος εἰς
πλείστας πεπολιτισμένας χώρας. Οὕτω ἐν Πρωσσίᾳ κατηργήθη τῇ 1850.

Οἱ ἐργάται τῶν πόλεων, οἱ χειροτέχναι, εἶχον ἀποκτήσει ἐνωρίτερον
τὴν ἐλευθερίαν τῶν καὶ τοῦτο διότι εἰς τὴν βιοτεχνίαν δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἄμε-
σος δεσμὸς μεταξὺ ἐργάτου καὶ τοῦ κυρίου τῆς ἐπιχειρήσεως. Αἱ κοινω-
νικαὶ συνθήκαι καὶ ἀντιλήψεις, οἱ διάφοροι κοινωνικοὶ ὀργανισμοί, οἱ κα-
νόνας οὓς ἐξέδιδον ὄρισμέναί σωματικαὶ ἐνώσεις τῶν ἐργαζομένων, ἀπετέ-
λεσαν τὸν θεσμὸν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τοῦ βιοτέχνου καὶ τοῦ ἐρ-
γάτου τῶν πόλεων.

Σήμερον ἔχομεν τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου σχεδὸν προσωπικῆς ἐλευ-
θερίας, ἢ ἀναγνώρισις δὲ αὕτη παρὰ τῆς ἐννόμου τάξεως ἔχει τὴν σημα-
σίαν, ὅτι πᾶν πρόσωπον ἔχει ὄρισμένα δικαιώματα, ὧν ἢ ἀναγνώρισις
θεωρεῖται ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Τοιαῦτα δικαιώματα εἶναι :

Τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας κατευθύνσεως τῆς οἰκονομικῆς

ἐνεργείας. Σήμερον ἕκαστος δικαιούται νὰ διαθέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς ἓν οικονομικὸν σκοπὸν θέλῃ καὶ ἕπως θέλει. Τὸ δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει ἐξαναγκασμὸν τοῦ προσώπου. Ἐν τούτοις καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόλυτον.

Τὸ Κράτος πρὸς ἐξυπηρέτησιν πολλάκις γενικωτέρων συμφερόντων ἄλλοτε μὲν ἐπιβάλλει ὠρισμένην ἐνέργειαν εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἄλλοτε ἀπαγορεύει τὴν κατεβῆναι αὐτοῦ πρὸς ὠρισμένον σκοπὸν.

Ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶναι τόσον σπουδαῖον ὥστε, ἕπως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, προστατεύεται διὰ συνταγματ. διατάξεων. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἔχει ἰδιαίτην σημασίαν ἀπὸ οικονομικῆς ἀπόψεως, ἐκδηλοῦται δὲ ὑπὸ διττὴν μορφήν, ἦτοι:

1) **Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ,** τῆς ἐνώσεως τουτέστιν δύο ἢ πλείονων προσώπων καὶ δημιουργίας νέων οικονομικῶν ὀργανισμῶν, αἵτινες ἀσκοῦσιν **ἰδίαν οικονομίαν** διὰ κοινὸν λογαριασμὸν τῶν συνεταιριζομένων ἀτόμων. Τοιοῦτοι ὀργανισμοὶ εἶναι αἱ πάσης μορφῆς Ἑταιρεῖαι.

2) Διὰ τῆς δημιουργίας συνεταιρισμῶν, νέων ὀργανισμῶν, οἱ ὅποιοι ὅμως δὲν ἔχουσι σκοπὸν τὴν ἄσκησιν ἰδίας οικονομίας, ἰδίας κοινῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν προστασίαν τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῶν ἐνουμένων προσώπων, ὧν ἕκαστος ἐξακολουθεῖ ἀσκοῦν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οικονομίαν. Τοιαῦται μορφὰὶ συνεταιρισμῶν εἶναι αἱ παντοειδεῖς **σωματιακαὶ ὀργανώσεις** καὶ μέγα μέρος τῶν ὑπὸ τὴν στενωτέραν ἐννοίαν συνεταιρισμῶν. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς ὅρους τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς οικονομίας ἐν γένει, διότι κατορθοῦται διὰ τούτου ὁ συνδιασμός καὶ ἡ συνεργασία ἀτόμων καὶ κεφαλαίων πρὸς κοινὸν σκοπὸν, π. χ. κατορθοῦται διὰ τῶν ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν. Ἀφ' ἐτέρου ἡ δευτέρα μορφή τῶν συνεταιρικῶν ἐνώσεων, ἦτοι οἱ **Σύλλογοι, τὰ ἐπαγγελματικὰ Σωματεῖα** κλπ. ἡσκησαν μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς οικονομίας, διότι οὐ μόνον ἐπροστάτευσαν τὰ γενικώτερα οικονομικὰ συμφέροντα τῶν μελῶν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μετριάσωσι τὰς ἀνίσους οικονομικὰς συνθήκας κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων. Οὕτως εἰς τοὺς ἐργάτας ἐδημιούργησαν νέας δυνάμεις αἵτινες ἐθεωρήθησαν ὡς ἀντίρροποι τῆς οικονομικῆς δυνάμεως τῶν ἐργοδοτῶν.

Ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκαταστάσεως, Ἐτέρα συνέπεια τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκατα-

στάσεως. Είδομεν ὅτι εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν οἱ ἀγρόται, οἱ χωρικοί, ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὸ ἔδαφος μὴ δυνάμενοι νὰ μεταβάλλωσι ἔδραν ἐπιχειρήσεως καὶ κατοικίαν ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ κυριάρχου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἀστικός πληθυσμὸς δὲν ἀπῆλαυε πλήρους ἐλευθερίας ἐγκαταστάσεως καὶ ἐπικοινωνίας. Σήμερον ὅμως τὸ ἄτομον δύναται νὰ ἐκλέξῃ ἐλευθέρως τὸν τόπον τῆς ἐγκαταστάσεώς του χωρὶς νὰ ἐξαρτᾶται ἐξ ἄλλης βουλήσεως.

Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκαταστάσεως εἶχε μίαν σπουδαίαν συνέπειν, *συνέτεινε εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν μεγάλων ἀστικῶν κέντρων τῶν πόλεων, καὶ εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τόπου τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς γεωργίας ἀπὸ τῆς βιομηχανίας*, ἣτις τὴν ἔδραν τῆς ἐγκαταστάσεως ἔχει συνήθως ἐν τῇ κέντρῳ τῆς καταναλώσεως. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκαταστάσεως ἀνεγνωρίσθη ὄχι μόνον διὰ τὰς διαφόρους πόλεις μιᾶς χώρας, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν, καὶ οὕτως ἐπήγαγε τὸ δικαίωμα *τῆς μεταναστεύσεως ἀπὸ τινος χώρας εἰς ἕτεραν*.

Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἔχει σπουδαιότητα οικονομικᾶς συνεπειᾶς καθ' ὅσον *συνέτεινε εἰς τὴν ἰσοζύγισιν τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς*. Αἱ Πολιτεῖαι αἱ ἔχουσαι μεγάλους πόρους καὶ μικρὸν πληθυσμὸν ἐδανείζοντο δυνάμεις ἀπὸ τὰς ἄλλας πόλεις ἐχούσας πολὺν πληθυσμὸν.

Ἀμφότερα ταῦτα τὰ δικαιώματα, δηλ. τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ τὸ τῆς μεταναστεύσεως, *δὲν εἶναι ἀπόλυτα*. Τὸ τῆς ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ ἐσωτερικῇ δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀπόλυτον, διότι οἱ ἐλάχιστοι ὑπάρχοντες περιορισμοὶ ἀφορῶσιν εἰς πρόσωπα, ἅτινα εἴτε δὲν ἔχουσι πόρον ζωῆς, εἴτε εἶναι ἐπικίνδυνα εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Προπολεμικῶς δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς μεταναστεύσεως ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπόλυτον· κατὰ τὰ πολεμικὰ καὶ μεταπολεμικὰ ὅμως ἔτη, ὅτε ἐδημιουργήθη ἀνεργία εἰς τὰ διάφορα κράτη, τμῆμα τ. ἔ. τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν ἐστερεῖτο ἐργασίας, ἤρχισαν οἱ περιορισμοὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ δικαιώματος τῆς μεταναστεύσεως καὶ οὕτω σήμερον τὰ πλεῖστα τῶν Κρατῶν θέτουσι περιορισμοὺς εἰς τὴν ἐξ ἄλλων χωρῶν μεταναστευσιν, οἷτινες ἔχουσι σκοπὸν *νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν δυνατότητα τῆς ἐργασίας* εἰς μόνον τὸν ἐθνικὸν πληθυσμὸν. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς ἀναγνωρίζει ἀμφότερα τὰ δικαιώματα τῆς τε ἐλευθέρας ἐπικοινωνίας καὶ ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ τὸ τῆς μεταναστεύσεως, τὸ μὲν ἀπόλυτον, τὸ δὲ ὑπὸ τινος περιορισμοῦς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΚΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΤΜΗΜΑ Α΄.

§ 24. Διάκρισις τῶν ὄρων παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων καθίσταται φανερά ἡ ἀνάγκη τῆς διακρίσεως μεταξὺ παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Εἴπομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἵνα θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του καταφεύγει εἰς τὴν ἔξω φύσιν καὶ διὰ τῆς ἐργασίας του δημιουργεῖ τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα εἶναι χρήσιμα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του. Ἄλλ' εἶδομεν συγχρόνως, ὅτι ἡ σημερινὴ μορφή, ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται ὀργανωμένη ἡ οἰκονομία ἐν γένει, βασίζεται ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τῆς συναλλαγῆς, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Σήμερον ὁ ἔχων ἀνάγκην οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ παραγάγῃ αὐτὸς τοῦτο, ἀλλὰ δύναται νὰ τὸ ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς.

Βλέπομεν ἄρα ὅτι ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἥτις τελευταία δύναται νὰ γίνῃ οὐ μόνον διὰ τῆς ἀμέσου παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς.

Ἐξετάσωμεν ἤδη ἐκάστην τῶν ἐννοιῶν τούτων.

Ὅταν λέγωμεν *παραγωγὴν οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ* δὲν ἐννοοῦμεν δημιουργίαν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑλικῶν ἀγαθῶν, διότι ὁ ἄνθρωπος πάντως καταφεύγει εἰς τὸν ἐκτὸς αὐτοῦ φυσικὸν κόσμον καὶ χρησιμοποιοεῖ τὰ διάφορα ὑλικά ἀγαθὰ ἅτινα παρέχονται ὑπὸ μόνης τῆς φύσεως.

Παραγωγὴν λέγοντες νοοῦμεν *τὴν καταβολὴν ἐργασίας παρὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως τὰ ἐν τῇ φύσει ὑλικά ἀγαθὰ καταστήσῃ χρήσιμα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του.* Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν καθ' ἣν ἔχομεν δημιουργίαν χρησίμου ἀγαθοῦ ἔχομεν τὴν ἐννοιαν τῆς παραγωγῆς. Διὰ τῆς παραγωγῆς ἢ ἀποδίδομεν *χρησιμότητα* εἰς τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχόμενα ἀγαθὰ ἢ *αὔξάνομεν τὴν χρησιμότητα* αὐτῶν.

Ἡ ἐννοια αὐτῆ τῆς παραγωγῆς εἶναι *καθαρῶς τεχνική.* Ἐξετάζον-

τες τὴν παραγωγὴν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τῆς τεχνικῆς, ποιούμεθα τὴν διάκρισιν τῶν διαφόρων παραγωγικῶν ἔργων, ἐξετάζομεν τ. ἔ., τοὺς τρόπους καθ' οὓς ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ νὰ ἀποδώσῃ χρησιμότητα εἰς τὰ ὄλικα στοιχεῖα αὐτῆς. Οὕτω διαιροῦμεν τὰ παραγωγικὰ ἔργα εἰς **συλλεκτικά, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα μεταφορᾶς** κλπ. καὶ ὀρίζομεν οὕτω τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν ἐκάστοτε ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει τὰς δυνάμεις του, ἵνα δημιουργήσῃ χρήσιμα ἀγαθὰ.

Οὕτω εἰς τὰ λεγόμενα **συλλεκτικά ἔργα** (ἀλιεῖαν, ἐξόρυξιν μεταλλευμάτων κλπ.) ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὴν ἀπόσπασιν ἢ τὴν συλλογὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τῆς φύσεως. **Εἰς τὰ βιομηχανικά ἔργα** ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου σκοπεῖ τὴν μεταβολὴν τῆς μορφῆς τῶν ὄλικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρέχει ἡ φύσις. Ἐπὶ τῶν **γεωργικῶν ἔργων** ἔχομεν καταβολὴν ἐργασίας καὶ κεφαλαίων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μὲ τὸν σκοπόν, ὅπως τὴν παραγωγικὴν δυνάμιν τοῦ ἐδάφους, ἣτις ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, κατευθύνωμεν πρὸς ὠρισμένην παραγωγὴν καὶ αὐξήσωμεν τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους. Ἐπίσης ὡς παραγωγικὰ ἔργα θεωροῦμεν καὶ τὰ **μεταφορικά** δηλ. τὰ ἔργα ἐκεῖνα δι' ὧν ἐπιτυγχάνομεν τὴν μεταφορὰν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἤδη παρηγγμένων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον.

Ἄρα ὁ ὅρος **παραγωγή** ἔχει εὐρύτεραν ἔννοιαν περιλαμβάνουσαν οὐ μόνον τὴν αὐξήσιν τοῦ ποσοῦ, ἢ τὴν μεταβολὴν τῆς μορφῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐν γένει πᾶσαν αὐξήσιν τῆς χρησιμότητος αὐτῶν. Οὕτω τὰ μεταφορικά ἔργα θεωροῦνται ὡς παραγωγικά, διότι διὰ τῆς μεταφορᾶς ἀγαθοῦ τινος ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς του ἔνθα ἀφθονεῖ, εἰς ἕτερον τόπον ἔνθα ὑπάρχει ἔλλειψις, αὐξάνουσι τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ ἔννοια αὕτη τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς **δὲν εἶναι ἐπαρκῆς** διὰ τὴν οἰκονομίαν. Κατὰ τὴν καταβολὴν ἐνεργείας παρὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς παραγωγὴν λειτουργεῖ τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριον, ὅπερ ἐξαρτᾶ τὴν καταβολὴν τῆς ἐνεργείας ἐκ τοῦ προβλεπομένου ἀποτελέσματος αὐτῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀποφασίζει νὰ καταβάλῃ ἐνέργειαν πρὸς παραγωγὴν ἔταν ἡ θυσία ἣν πρόκειται νὰ ὑποστῇ εἶναι μικροτέρα τῆς σημασίας, ἣν ἀποδίδει εἰς τὸ παραχθισόμενον εἶδος.

Κατὰ τὴν παραγωγὴν ἐπομένως **ὑπάρχει σύγκρισις μεταξὺ θυσίας καὶ ἀποτελέσματος** (ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς ὁμιλοῦμεν περὶ σχέσεως κόστους καὶ ἀξίας). Παράγει τις ἔταν ἐλπίζει ὅτι ἡ ἀξία ἣν θὰ δημιουργήσῃ θὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀξίας ἣν θὰ καταναλώσῃ. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν οἰκονομικὴν ἀποψιν τῆς παραγωγῆς. Ἴνα

ἔχωμεν *οικονομικὴν παραγωγὴν* δέον ἢ ὑφέλεια ἦν προσδοκᾷ τις ἐκ τοῦ παραγομένου εἵδους νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς θυσίας ἣν καταβάλλει πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ. Ἡ σύγκρισις δὲ αὕτη εἶναι σύγκρισις γινομένη ὑπὸ οἰανδήποτε μορφῆν καὶ ἂν ἐκτελεῖται ἡ παραγωγή καὶ εἰς τὴν πρῶτον ἀκόμη παραγωγὴν.

Ἐξετάζοντες τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας εἶδομεν, ὅτι εἰς τὰ οἰκ. ἀγαθὰ δὲν ἀποδίδομεν μόνον τὴν λεγομένην ἀξίαν χρήσεως ἀλλ' ἐξετάζομεν καὶ τὴν σχέσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων πρὸς ἄλλα καὶ λέγομεν ὅτι ἡ ἀξία τῶν οἰκ. ἀγαθῶν εἶναι ἡ δύναμις ἣν ἔχει ἀγαθόν τι, ὅπως ἀνταλλαγῇ πρὸς ἄλλο. Ἔχομεν τ. ἔ τὴν *ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν* τῶν οἰκονικῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ ἐκπεφρασμένην εἰς χρῆμα, εἰς τιμὴν.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ταθεῖσαν βᾶσιν περὶ τῆς ἔννοιᾳς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴπωμεν ὅτι ἵνα ἔχωμεν σήμερον παραγωγὴν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως πρέπει ἡ ἀξία τοῦ παραγομένου εἵδους νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῶν δαπανῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν θὰ ἴητο ὀρθόν, διότι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία ἐνὸς οἴκου. ἀγαθοῦ δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι προϊόν καὶ ἄλλων συντελεστῶν, οἵτινες εἶναι ἀνεξάρτητοι τοῦ παραγωγοῦ καὶ ὀφείλονται εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ *νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως*, περὶ οὗ θὰ πραγματευθῶμεν κατωτέρω.

Εἶναι δυνατόν ἄρα νὰ ὑπάρξῃ παραγωγή ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ ἐν τούτοις τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγικῆς ταύτης ἐπιχειρήσεως νὰ ἦ δυσμενὲς διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν.

Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν τὴν ἔννοιαν τῆς κτήσεως. Εἶπομεν ὅτι ὑπὸ τὸ Κράτος τῆς σημερινῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας ἔχομεν καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς κτήσεως διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ οὐχὶ μόνον διὰ τῆς ἀμέσου παραγωγῆς. Ἐπίσης δὲ ὅτι παραγωγή καὶ κτήσις εἶναι διάφοραι ἔννοιαι. Τοῦτο δὲ διότι προκειμένου περὶ τῆς παραγωγῆς τῶν οἰκον. ἀγαθῶν εἶπομεν ὅτι τότε θ' ἀποφασίσῃ τις νὰ παραγάγῃ ὅταν τὸ παραχθισόμενον εἶδος θὰ εἶναι ἀνώτερον τῆς θυσίας ἣν θὰ καταβάλλῃ. Προκειμένου ὅμως περὶ κτήσεως δὲν γίνεται ἡ αὐτὴ σύγκρισις ἀλλ' ἡ σύγκρισις γίνεται μεταξὺ τῆς καταναλωθείσης ἀξίας καὶ τῆς ἀξίας τοῦ παραχθισομένου εἵδους.

Ἄφ' ἑτέρου εἶδομεν ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ τὴν κρατοῦσαν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας ὁ παρὰ γων δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν διὰ τῶν παραγομένων εἰδῶν ἄμεσον θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν καὶ τὴν ἀπόκτησιν κέρδους, ἄρα ἡ παραγωγή τῶν οἰκον. ἀγαθῶν χρησιμοποιοῦται μόνον ὡς βᾶσις πρὸς κτήσιν ἄλλων ἀγαθῶν.

Βλέπομεν λοιπόν ὅτι ὑπὸ τὸ σημερινὸν ἀνταλλακτικὸν σύστημα ἡ ἔννοια τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτήσεως συμπλέκονται καὶ ἡ παραγωγή χρησιμεύει ὡς βάσις πρὸς κτήσιν τῶν οἰκ. ἀγαθῶν διὰ τοῦ μέσου τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἐνεκα τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὅρου τῆς κτήσεως τῶν οἰκ. ἀγαθῶν δι' ἀνταλλαγῆς ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ *μὲ τὴν παραγωγὴν* διότι, ἂν διὰ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν ἡ παραγωγή καὶ κτήσεις συμπλέκονται, τὸ σύνολον τῆς Διεθνοῦς οἰκονομίας ἐξαρτᾶται ἐκ μόνης τῆς παραγωγῆς διότι εἶναι φανερόν ὅτι ὅσονδῆποτε καὶ ἂν βασιζώμεθα ἐπὶ τοῦ συστήματος τῆς ἀνταλλαγῆς, ὁ πληθυσμὸς δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ περισσότερα ἀγαθὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ἅτινα παράγονται. Ἐπομένως μᾶς ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον ἡ ἀνταλλαγή ἀλλὰ καὶ ἡ παραγωγή.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῆς *παραγωγικότητος μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας* καὶ τοῦ *προσοδοφόρου αὐτῆς ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας*. Ἄν π. χ. καλλιεργεῖται μία ἔκτασις γῆς καὶ καταβάλλονται δαπάναι, (ἐργασία, οἰκ. ἀγαθὰ) πρὸς παραγωγὴν ἐνὸς ὀρισμένου ποσοῦ, ἕπερ ἀνταλάσων ὁ παραγωγὸς θ' ἀποκτήσῃ δι' αὐτοῦ ἕτερα ἀγαθὰ καὶ δὴ τὸ χρῆμα, αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης θὰ ἔχωμεν, ὅταν διὰ τῶν αὐτῶν δαπανῶν παρήχθῃ μείζον ποσὸν ἐκείνου ἕπερ μέχρι τοῦδε παήγγο.

Ἄλλ' ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς αἱ τιμαὶ ἠλαττώθησαν καὶ οὕτως ὁ παραγωγὸς ἀπέκτησεν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν παραχθέντων προϊόντων τοῦ ὀλιγώτερον κέρδος, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ μὲν παραγωγή ἠῤῥξῆσε ἀπὸ ἀπόψεως Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, διότι τὸ παραγόμενον ποσὸν εἶναι ἀνώτερον τοῦ παραγομένου μὲ τὰς αὐτὰς δαπάνας, ἀλλ' ἠλαττώθη τὸ κέρδος, ἡ πρόσοδος τοῦ παραγωγοῦ, ἕπερ σημαίνει ὅτι δι' αὐτόν, τοῦτέστιν ἀπὸ ἀπόψεως ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ παραγωγή ἠλαττώθη. Καὶ ἀντιστρόφως δυνατὸν ἡ παραγωγή νὰ ἐλαττωθῇ καὶ αἱ τιμαὶ ν' αὐξήσουν ἕπερ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐλαττώσεως, ὅποτε ἔχομεν μεγαλύτερον κέρδος, ἐνῶ ἔχομεν μικροτέραν παραγωγὴν.

Ἄρα καίτοι σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ μεταπώλησις πρὸς ἀποκτησιν κέρδους, δὲν ἀρκεῖ τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι ἔχομεν αὐξήσιν κέρδους, ἵνα ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἔχομεν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, διότι δυνατὸν νὰ ἔχωμεν μείωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ αὐξήσιν τοῦ κέρδους ἢ πραγματοποιήσιν κέρδους ἄνευ οἰασδῆποτε παραγωγῆς, διότι ὡς γνωστὸν σήμερον τὸ κέρδος προκύπτει ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἀλλ' ἀνταλλαγὴν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν κάμνει ὄχι μόνον ὁ παράγων αὐτά, ἀλλὰ

καὶ ἄλλαι τάξεις οἰκονομικαί, αἵτινες, μεσολαβοῦσι κατὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Δύναται τις κατὰ τὰς ἀνταλλακτικὰς αὐτὰς πράξεις χωρὶς κᾶν ὡς αὐξήσῃ τὴν χρησιμότητα τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὡς ἀποκτήσῃ κέρδος π. χ. ἐπὶ τῇ προβλέψει ἐλλείψεως συγκεντρῶναι τις εἰς τὴν ἰδιωτικὴν του οἰκονομίαν ὠρισμένα ἀγαθὰ, ἀντὶ δὲ νὰ προσφέρῃ ταῦτα εἰς τοὺς ζητούντας παρακρατεῖ αὐτὰ καὶ ἐκμεταλλεῦόμενος τὴν ἀνάγκην αὐξάνει ὑπερμέτρως τὰς τιμὰς των, οὕτω δὲ πραγματοποιεῖ κέρδος, ὅπερ προέβχεται ἐκ τῆς ἀπλῆς μεταθέσεως ὠρισμένων ἀξιών καὶ οὐχὶ ἐκ παραγωγῆς.

§ 25. Στοιχειώδεις ὅροι τῆς παραγωγῆς

Ἐρωτᾶται ἔνα ἔχωμεν παραγωγὴν, δημιουργίαν ἢ αὐξήσιν τῆς χρησιμότητος τῶν οἰκον. ἀγαθῶν, ποίων παραγόντων ἔχομεν ἀνάγκην, τ. ἔ. τίνες οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς; Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν παραγωγὴν ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ συντελεσταὶ αὐτῆς εἶναι δύο, **ἡ φύσις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία.** Ἀπὸ οἴκον. ἀπόψεως ὅμως λαμβάνοντες τὴν παραγωγὴν βλέπομεν, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχωμεν ὠρισμένον ἀποτέλεσμα, ἔνα ἔχωμεν παραγωγὴν, ἀλλὰ πρέπει τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπέλθῃ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀξιώματος, ὅτι ἡ θυσία, ἣν θὰ καταβάλλωμεν δέον νὰ ἦ μικροτέρα τοῦ ἀποτελέσματος. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἄρα ταύτης ὡς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς νοοῦμεν πᾶν στοιχεῖον ὅπερ συντελεῖ εἰς τὴν δαπάνην πρὸς παραγωγὴν μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκτὸς τῆς ἐργασίας καὶ τῆς φύσεως συμπεριλαμβάνεται καὶ τὸ πρὸς παραγωγὴν καταναλωθὲν κεφάλαιον. Ἄρα συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι οὐ μόνον **ἡ φύσις καὶ ἡ ἐργασία** ἀλλὰ καὶ τὸ **κεφάλαιον.**

Τὴν φύσιν θεωροῦμεν ὡς συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς πάντοτε ἐν σχέσει πρὸς τὴν δαπάνην, ἐπομένως, ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς φύσιν δὲν θεωροῦμεν ὁλόκληρον τὸν φυσικὸν ἐξωτερικὸν κόσμον δηλ. τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἀποχωρίζομεν ἐκεῖνα ἅτινα εἶναι δεδομένα ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ δὲν κτῶνται διὰ τῆς προσπάθειας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰς φυσικὰς ἄρα συνθήκας ἃς εἶδομεν ἀνωτέρω καὶ αἵτινες δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς δὲν θεωροῦμεν συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ἀλλ' ὡς τοιοῦτον νοοῦμεν ἀποκλειστικῶς **τὸ ἔδαφος καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ** καὶ τοῦτο διότι τὸ ἔδαφος εἶναι μὲν ἡ πηγὴ τῆς παραγωγῆς ἀλλὰ δὲν εὐρίσκειται ἐν τοιαύτῃ ἀφθονίᾳ ἐν σχέσει πρὸς τὴν πληθυσμὸν, ὥστε νὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ παντός. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν

πρὸς τὸν πληθυσμόν, ὥστε νὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ παντός. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν αὐτοῦ ἀπαιτεῖται ἡ καταβολὴ ὠρισμένης θυσίας δαπάνης. Ἄρα καὶ τὸ ἔδαφος ἐκπροσωπεῖ δαπάνην διὰ τὴν παραγωγὴν.

Πλὴν τοῦ ἐδάφους συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς εἶναι καὶ τὸ σύνολον τῶν ἄλλων ὑλικῶν στοιχείων, ἅτινα εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς καὶ ἅτινα ὀνομάζομεν **κεφάλαιον**.

Ἴνα συντελεσθῇ ἡ παραγωγὴ δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ φύσις, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη βοήθηματός τινος, ὑπερ συνίσταται εἰς ὠρισμένα ὑλικά ἀγαθὰ καὶ χρησιμεύει πρὸς ἐνίσχυσιν ἢ ἀντικατάστασιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπίσης ὡς κύριον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς θεωροῦμεν **τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου**.

Προκειμένου περὶ τοῦ κεφαλαίου ὑπάρχει θεωρία τις, ἣτις ἀρνεῖται εἰς αὐτὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν θεωρίαν αὐτὴν λέγουσιν, ὅτι συντελεσταὶ εἶναι δύο μόνον, ἡ **φύσις** καὶ ἡ **ἐργασία**, διότι τὸ κεφάλαιον οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συσσωρευμένη ἐργασία, **ἄρα εἶναι καὶ τοῦτο ἀποτέλεσμα παραγωγῆς καὶ ὄχι συντελεστὴς αὐτῆς**.

Ἀπὸ ἀπόψεως θεωρητικῆς δύναται ἡ θεωρία αὕτη νὰ ἔχη βάσιν τινα, ἀλλὰ σήμερον δὲν ἔχει ἀξίαν, διότι τὸ κεφάλαιον, ὑπερ ἀναμφισβητήτως εἶναι δημιουργημὰ τῆς συνδρομῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ὑφίσταται καὶ χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν ἀποτελεῖ στοιχεῖον αὐτῆς. Ὁ διαθέτων κεφάλαια δύναται νὰ παράγῃ περισσότερον καὶ συντομώτερον ἐκείνου, ὅστις στερεῖται τούτων. Ἐπομένως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως (ὡς σύνολον δηλ. οἰκον. ἀγαθῶν χρησιμευόντων πρὸς παραγωγὴν) εἶναι συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς καὶ ἄνευ αὐτοῦ πολλὰκις ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀδύνατος.

Εἰς πᾶσαν παραγωγικὴν ἐπιχείρησιν ὑπάρχει μὲν ἡ ἐλπίς τοῦ κέρδους ἀλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ζημίας. Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἀνάγκην τῆς παρεμβάσεως προσώπου τινός, ὑπερ θ' ἀναλάβῃ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον τῆς παραγωγῆς καὶ ὑπερ ἕνεκα τούτου ἔχει συμφέρον νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς τρεῖς συντελεστάς τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ καὶ νὰ ὀργανώσῃ τὴν παραγωγὴν οὐ μόνον ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνταλλαγὴν.

Τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι ὁ **ἐπιχειρηματίας**.

§ 26. *Ἐξέτασις ἐνὸς ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.*

Εἶπομεν ὅτι οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι τρεῖς φύσεις, *ἐργασία, κεφάλαιον*. Τοὺς συντελεστάς τούτους δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δύο γενικωτέρας κατηγορίας, ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς ὕλικούς συντελεστάς, τὰ ὕλικά στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς, τὴν φύσιν καὶ τὸ κεφάλαιον, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν *ἐργασίαν τοῦ ἀνθρώπου* ἣτις εἶναι ὁ *προσωπικὸς* συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς.

Προβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν συντελεστῶν τούτων καὶ δὴ πρῶτον τῆς ἐργασίας.

ΤΜΗΜΑ Β'.

§ 27. *Ἐργασία*

Ἐργασίαν λέγοντες νοοῦμεν τὴν καταβολὴν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου εἴτε σωματικῶν εἴτε πνευματικῶν. Ἡ καταβολὴ αὕτη δυνάμεων δύναται νὰ ἔχη πλείονας σκοπούς. Εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν ἐργασίαν ἐκείνην, ἣτις ἀποβλέπει εἰς σκοπὸν *οἰκονομικὸν* δηλ. εἰς τὸν σκοπὸν *παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν*.

Τῆς ἐργασίας ὑπὸ οἰκονομικὴν ἔννοιαν γίνεται συνήθως διάκρισις εἰς *σωματικὴν καὶ πνευματικὴν*. Ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Ὁ ἐργάτης ὁ ἐργαζόμενος διὰ τῶν σωματικῶν τοῦ δυνάμεων καταβάλλει συγχρόνως καὶ πνευματικὰς δυνάμεις καθ' ὅσον οὐδεμία ἐργασία εἶναι μόνον σωματικὴ ἢ μόνον πνευματικὴ.

Ἄρα ἐν τῇ διακρίσει ταύτῃ δηλοῦται, ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις τὸ *πρόεχον στοιχεῖον* εἶναι ἡ καταβολὴ *σωματικῶν* δυνάμεων, εἰς ἑτέρας δὲ περιπτώσεις τὸ πρόεχον στοιχεῖον εἶναι ἡ *καταβολὴ πνευματικῶν* δυνάμεων.

Σκοπιμώτερον εἶναι νὰ διακρίνωμεν τὴν ἐργασίαν εἰς 3 μεγάλας *κατηγορίας* συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιαίτεραν μορφήν, ὑφ' ἣν αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου καταβάλλονται.

1ον) *Εἰς ἐργασίαν ὀργανωτικὴν* ἣν ἐκτελεῖ ὁ ἐπιχειρηματίας καὶ ἣτις ἀποβλέπει εἰς τὴν κατάστροφωσιν τοῦ γενικοῦ σχεδίου τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ συσχέτισιν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν καταγέλωσιν.

2ον) *Εἰς ἐργασίαν τεχνικὴν*, ἣτις εἶναι ἡ ἐργασία τῆς τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς διευθύνσεως τοῦ ἔργου, ἣτις ἀνατίθεται εἰς ὀρισμένα πρόσωπα τοὺς καλούμενους ὑπαλλήλους.

Ὁ τεχνικῶς μορφωμένος υπάλληλος ἐκτελεῖ ἐντὸς τοῦ γενικοῦ σχεδίου, τὸ ὅποσον κατέστρωσεν ὁ ἐπιχειρηματίας, τὸ ἔργον ἐν ταῖς λεπτομερείαις του, δηλ. διευθύνει αὐτό, συντελεῖ εἰς τὴν σκοπιμωτέραν κατανομήν τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας, καὶ ἰδίως φροντίζει περὶ τῆς οἰκονομικωτέρας ἐκτελέσεως ἐκάστου τμήματος τοῦ ἔργου.

3ον) Εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐργάτου δηλ. τοῦ ἐκτελεστοῦ, τοῦ καταβάλλοντος κυρίως σωματικὰς δυνάμεις. Οὗτος ἐκτελεῖ τὴν ἀνατιθεμένην εἰς αὐτὸν ἐργασίαν αὐστηρῶς κατὰ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τῶν τεχνικῶν διευθυντῶν ἄνευ τινος πρωτοβουλίας.

Ἐν τῇ οἰκονομικῇ Ἐπιστήμῃ ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ ἐργασίας ἔχομεν ὑπ' ὄψει τὴν **3ην ταύτην κατηγορίαν τῆς ἐργασίας**, τοῦ ἐργάτου, ὡς ἐργάτην δὲ ἐν κυριολεξίᾳ χαρακτηρίζομεν τὸν ἐκτελεστήν τοῦ ἔργου.

Καὶ ἐρωτᾶται: Διατί περιορίζομεν τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου «ἐργασία» εἰς τὴν 3ην ταύτην μορφήν τῆς ἐργασίας, μήπως αἱ ἄλλαι μορφαὶ δὲν εἶναι οἰκονομικαί; Βεβαίως εἶναι οἰκονομικαί, περιορίζομεν ὅμως τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου «ἐργασία» εἰς τὴν τρίτην μόνον μορφήν αὐτῆς, διότι ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ ἐκτελεστοῦ παρουσιάζει χαρακτηριστικὰ τινα γνωρίσματα διακρίνοντα αὐτὴν ἀπὸ τῶν λοιπῶν μορφῶν ἐργασίας διότι:

1ον) Ἡ ἐργασία τοῦ ἐκτελεστοῦ, τοῦ ἐργάτου, παρουσιάζει ποίαν τινα ὁμοιομορφίαν. Αἱ ποιοτικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῶν ἐργατῶν δὲν εἶναι μεγάλαι, ἡ ἀπόδοσις δηλ. τῆς ἐργασίας ἐκάστου ἐργάτου ὁρισμένης τάξεως καὶ ὁρισμένου ἐπαγγέλματος δὲν διαφέρει κατὰ πολὺ τῆς ἐργασίας τοῦ συνεργάτου του. Ἡ ἐν γένει δὲ παραγωγικότης τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐξαρτᾶται, ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἀναπτύξεως, τῆς ἀποδόσεως, ἐνός ἢ δύο ἐργατῶν, ἀλλὰ κυρίως ἐκ τοῦ μέσου ὅρου τῆς ἀποδόσεως τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

Τοῦναντίον εἰς τὰς ἄλλας μορφὰς τῆς ἐργασίας ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ ποιότητος ἐργασίας. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἢ ὁ υπάλληλος, ἀναλόγως τῆς ἰκανότητός του, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ, αὐτὸς ὡς ἄτομον, τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου δυνάμεθα ἐξετάζοντες τὴν ἐργασίαν τοῦ κυρίως ἐργάτου τοῦ ἐκτελεστοῦ, νὰ διατυπώσωμεν γενικοὺς κανόνας περὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐργατικῆς σχέσεως, περὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας, τῆς ἀμοιβῆς, τοῦ ἔργου του κλπ. πρᾶγμα ὅπερ εἶναι ἀδύνατον προκειμένου περὶ τῶν λοιπῶν μορφῶν τῆς ἐργασίας, λόγῳ τῶν ποικιλοτάτων ἀτομικῶν διαφορῶν.

2ον) Οἱ ὑπὸ τὴν στενὴν ταύτην ἔννοιαν ἐργάται ἀποτελοῦν ἰδιαιτέραν κοινωνικὴν τάξιν, διακρινομένην διὰ κοινῶν χαρακτηριστικῶν ἀπὸ τῶν λοιπῶν τάξεων.

Κατὰ κινύνα οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν ταύτην εἶναι οἱ ἀκτήμονες δηλ. οἱ μὴ ἔχοντες περιουσίαν, ἰδιοκτησίαν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐργάτης ὡς μόνον πόρον τῆς ζωῆς του ἔχει τὴν διάθεσιν τῶν ἐργατικῶν του δυνάμεων ὑπὲρ τρίτου, τοῦ ἐπιχειρηματίου, ὅστις καταβάλλει ὠρισμένον ἀντάλλαγμα, τὸν μισθόν. Ἐπομένως δέον νὰ ἐρευνησῶμεν κατὰ πόσον καθίσταται ἐκάστοτε δυνατὴ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην κοινωνικὴν τάξιν ἡ ἐκμίσθωσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων, τοὺς ἄρους ὑφ' οὓς δημιουργεῖται ἡ ἐργατικὴ σχέσις καὶ τὰς συνθήκας, αἵτινες ἐπηρεάζουσι τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου.

§ 28. Συστήματα ἐργασίας.

Ὅταν λέγομεν *σύστημα ἐργασίας* ἐ νοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν ἢ προϋποθέσεων, αἵτινες ἐνθμιζουσι τὴν σύστασιν, τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργατικῆς σχέσεως.

Ἐργατικὴν δὲ σχέσιν ἐνοοῦμεν τὴν νομικὴν καὶ οἰκονομικὴν σχέσιν, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ προσώπου τινος παρέχοντος τὰς ἐργατικὰς του δυνάμεις καὶ ἑτέρου προσώπου χρησιμοποιοῦντος αὐτάς.

Ἐπομένως πᾶν σύστημα ἐργασίας ὑπὸ τὴν ἐγγαίαν ταύτην δέον νὰ ρυθμίζῃ :

1ον). Τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας 2ον) τὴν σχέσιν τοῦ ἐργάτου πρὸς τὸν ἐργοδότην τὸν χρησιμοποιοῦντα δηλ. τὰς ἐργατικὰς αὐτοῦ δυνάμεις 3ον) τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου, τοῦτέστιν τὸ ἀντάλλαγμα τῆς διαθέσεως τῶν ἐργατικῶν του δυνάμεων καὶ 4ον) τὸν χρόνον τῆς διαρκείας τῆς ἐργατικῆς σχέσεως. Ἴνα ἀνεύρωμεν ἐκάστοτε τὸ ἰσχύον σύστημα τῆς ἐργασίας θ' ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ ἰσχύον δίκαιον καὶ εἰς τὰς κρατούσας οἰκονομικὰς συνθήκας. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης διακρίνομεν 4 συστήματα ἐργασίας.

1ον). Τὸ σύστημα τῆς δουλείας ἢ γενικώτερον τὸ σύστημα τῆς ἀνελευθερίας.

2ον) Τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως ἀτομικῆς ἐργατικῆς συμβάσεως.

3ον) Τὸ σύστημα τῆς ὁμαδικῆς ἢ σωματιακῆς ἐργατικῆς συμβάσεως.

4ον) Τὸ σύστημα τῆς ὑπηρεσιακῆς σχέσεως.

Τὸ 1ον) καὶ 2ον) σύστημα ἔχουσι σχέσιν πρὸς ὅσα ἀνεπτύξαμεν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Δικαίου ἀναγνωρίσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Ἐφ' ὅσον ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τοῦ δουλείας δηλ. ἐφ' ὅσον τὸ Δίκαιον ἐπέτρε-

πεν εις ὠρισμένα πρόσωπα, ἅτινα ἐθεωροῦντο ὑποκείμενα τοῦ Δικαίου ν' ἀποκτήσωσιν ἐμπράγματα δικαίωματα ἐπὶ ἄλλων προσώπων θεωρουμένων ἀντικειμένων τοῦ Δικαίου (τῶν δούλων) ἢ ἀπόκτησις ἐργατικῆς δυνάμεως τρίτου πρὸς χρησιμοποίησιν εἰς παραγωγὴν ἡδύνατο νὰ γίνῃ διὰ τοῦ συστήματος τούτου. Δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη συμβάσεως μετὰ τοῦ ἐργάτου.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καθ' ἣν ἡ ἔννομος τάξις ἀνεγνώριζε τὴν μορφὴν τῆς δουλείας ὑπῆρχεν ἐκτὸς τούτου ἀνεγνωρισμένον καὶ τὸ 2ον ἐργατικὸν σύστημα τὸ βασίζομενον ἐπὶ τῆς ἐλευθέρου ἀτομικῆς συμβάσεως τῆς ἐργασίας. Ὁ ἔχων ἀνάγκην ν' ἀποκτήσῃ ἐργατικὰς δυνάμεις τρίτου πρὸς παραγωγὴν ἡδύνατο ν' ἀποκτήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἐμπράγματον δικαίωμα ἐφ' ὅσον ἦτο δούλος, ἐφ' ὅσον δὲ ἦτο ἐλεύθερος ἡδύνατο νὰ συνάψῃ ἐλευθέραν σύμβασιν ἐργασίας μετ' αὐτοῦ. **Τὸ κρατοῦν σήμερον σύστημα ἐργασίας εἶναι τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρου ἀτομικῆς συμβάσεως ἐργασίας**, καθ' ἣ, ὁ ἔχων τὴν ἀνάγκην ἐργάτου ὀφείλει νὰ μισθώσῃ διὰ συμβάσεως τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ, ὁ δὲ θέλων νὰ χρησιμοποίησῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς παραγωγὴν ὀφείλει νὰ συνάψῃ σύμβασιν μισθώσεως ἐργασίας μετὰ τοῦ ἐργοδότη ἐπιχειρηματίου.

Σύστημα συλλογικῆς ἢ σωματικῆς συμβάσεως. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο βλάσις τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως εἶναι ἡ ἐλευθέρου ἐκδήλωσις τῆς βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων μετὰ τὴν διαφορὰν, ὅτι οἱ συμβαλλόμενοι δὲν εἶναι ἄτομα, (δηλ. ὁ ἐργάτης δὲν προβαίνει ὡς ἄτομον εἰς κατάρτισιν συμβάσεως μετὰ τοῦ ἐργοδότη ὡς ἀτόμου) ἀλλὰ σύνολον ἐργατῶν ὀργανωμένων συνήθως ὑπὸ νομικὴν προσωπικότητα, ἕπερ σύνολον συνάπτει σύμβασιν πρὸς τὸν ἐργοδότην ἢ πρὸς σύνολον ἐργοδοτῶν ὀργανωμένων εἰς νομικὸν πρόσωπον.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ συστήματος τούτου κατέστη δυνατὴ ἀφ' ἧς τὸ Δίκαιον, ἡ ἔννομος τάξις, ἀνεγνώρισε τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι. Χρῶμενοι τῇ δικαίωμάτι τούτῳ οἱ ἐργάται, ἵνα ἄρῳσιν ὠρισμένας ἐπιζητήσιους συνεπειάς, ἃς εἶχεν δι' αὐτοὺς ἢ παράστασις αὐτῶν ὡς ἀτόμων ἔναντι τοῦ ἐργοδότη, ἤρχισαν συνερχόμενοι εἰς Σωματεία τὰ ὅποια τὸ Δίκαιον ἀνεγνώρισε ὡς ἔχοντα ἰδίαν νομικὴν προσωπικότητα. Οὕτω οἱ ἐργάται ἐμφανίζονται πλέον ἔναντι τοῦ ἐργοδότη οὐχὶ ὡς ἄτομα, ἀλλ' ὡς ὀργανωμένοι ὁμάδες, διὰ τῆς σωματικῆς δὲ ταύτης ὀργανώσεως καὶ τῆς συνάψεως ὁμαδικῆς ἢ συλλογικῆς συμβάσεως ἤρχισαν ν' ἀποκτῶσιν ἰδιαιτέραν δύναμιν καὶ νὰ θέτωσιν ἐκποδῶν τὰς δυσμενεῖς συνθήκας, αἵτινες ὑπῆρχον δι' αὐτοὺς ἕνεκα τῆς ὑφισταμένης οἰκονομικῆς ἀνισότητος.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἐργοδοταὶ ἔκκαμον χρῆσιν τοῦ δικαίωματος τοῦ συνεται-

ρίζεσθαι ἰδρύοντες ἰδιαιτέρα Σωματεία ἀποτελούμενα ἐξ ἐργοδοτῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, ἐνεφανίζοντο ὡς ὀργανωμένοι ὁμάδες. Οὕτως ἤρξαντο συναπτόμεναι τοιοῦτου εἶδους συλλογικαὶ συμβάσεις μεταξὺ σωματικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργατῶν καὶ σωματικῶν ὀργανώσεων τῶν ἐργοδοτῶν.

Τὸ περιεχόμενον δὲ τῆς τοιαύτης συμβάσεως δύναται νὰ εἶναι διττόν: 1ον) τὰ σωματεία τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν κανονίζουσιν *οὐ μόνον τὸ περιεχόμενον* τῆς συμβάσεως, *ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐργατικὴν σχέσιν* δηλ. οἱ μὲν ἐργάται ἀναλαμβάνουσιν ἐν τῇ ὁμαδικῇ συμβάσει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ παρέχῃσι ἐργασίαν, οἱ δὲ ἐργοδοτοὶ νὰ χρησιμοποιοῦσι ταύτην παρέχοντες τὴν συμπεφωνημένην ἀμοιβήν. Κατάρτιζεται δηλ. ὑποχρεωτικὴ ἐργατικὴ σύμβασις δι' ἀμφοτέρα τὰ μέρη καὶ συνήθως ὀρίζονται *καὶ κυρώσεις* τῶν συμβάσεων τούτων δηλ. ὀρίζονται αἱ συνέπειαι τῆς παραβάσεως τῆς συλλογικῆς ταύτης συμβάσεως. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ μόνον περιεχόμενον τῆς συλλογικῆς συμβάσεως.

2ον) Τὸ σὺνθηες περιεχόμενον εἶναι, ὅτι *ὀρίζονται μόνον οἱ ὅροι τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως* δηλ. οἱ ὅροι ὑπ' οὓς θὰ παρέχηται ἡ ἐργασία, ὁ χρόνος αὐτῆς, ὁ ἐργατικὸς μισθὸς καὶ πᾶν ἕτερον στοιχείον, ἕπερ ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐργατικῆς σχέσεως. Ἄλλὰ δι' αὐτῆς τῆς ὁμαδικῆς ἐργατικῆς συμβάσεως δὲν δημιουργεῖται καὶ ἡ ἐργατικὴ σχέσις. Ἐκαστος ἐργάτης καὶ ἕκαστος ἐργοδότης δέον *νὰ συνάψωσιν ἰδίαν ἀτομικὴν* σύμβασιν ἐργασίας μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι τὸ περιεχόμενον ταύτης εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ὀρισθὲν ἐν τῇ ὁμαδικῇ συμβάσει.

Ἡ 2α αὕτη μορφή τῆς ὁμαδικῆς συμβάσεως εἶναι *ἡ συνηθεστέρα*. Αἱ συμφωνίαι μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νὰ ὀρίσῃσι τοὺς ὅρους τῆς ἐργατικῆς σχέσεως, διὰ τὴν κατάρτισιν ὅμως τῆς τοιαύτης σχέσεως ἀπαιτεῖται εἰδικὴ σύμβασις μεταξὺ ἐργοδότου καὶ ἐργάτου.

Σύστημα τῆς ὑπηρεσιακῆς σχέσεως. Ὑπάρχουσιν ἐργατικαὶ συμβάσεις καθ' ἃς ἡ μὲν σύστασις τῆς ἐργατικῆς σχέσεως καὶ ἡ λήξις αὐτῆς κανονίζονται ἐκ τῆς ἐλευθέρως συμπώσεως τῆς βουλήσεως τοῦ παρέχοντος τὴν ἐργασίαν καὶ τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν, ἤτοι τοῦ ἐργάτου καὶ ἐργοδότου. Ἄλλὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐργατικῆς σχέσεως, ὀρίζεται οὐχὶ διὰ συμπώσεως τῆς βουλήσεως ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἐνὸς μόνον. Τοιαύτη σχέσις ὑπάρχει εἰς τὴν *δημοσίαν ὑπηρεσίαν*. Ἴνα δημιουργηθῇ τοιαύτη σχέσις μεταξὺ Κράτους καὶ ὑπαλλήλου ἀπαιτεῖται σύμβασις, ἣς ὅμως τὸ περιεχόμενον δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συμπώσεως τῆς βουλήσεως ἀμφοτέρων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ

ένος τοῦ ἐργοδότης δηλ. τοῦ Κράτους, ἕπερ διὰ τῶν ἐκάστοτε μονομερῶς ἐκδιδομένων ὀργανισμῶν ὀρίζει τὸ περιεχόμενον τῆς ἐργατικῆς ταύτης σχέσεως π. χ. τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας, τὸν μισθὸν κλπ. Ἡ βούλησις τοῦ ὑπαλλήλου δὲν συμπίπτει μετὰ τῆς τοῦ Κράτους πρὸς κανονισμόν τοῦ περιεχομένου τῆς τοιαύτης σχέσεως. Ἄρα ὡς ἀνέλαθεν ὁ ὑπάλληλος ὑπηρεσίαν, ἀπεδέχθη καὶ τὸ γεγονός, ὅτι τὸ Κράτος μόνον δι' ἀποφάσεώς του κανονίζει τὸ περιεχόμενον τῆς τοιαύτης ἐργατικῆς σχέσεως.

Καὶ ναὶ μὲν δὲν ὑπάρχει καταναγκασμὸς πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς σχέσεως ταύτης, καθ' ὅσον ὁ ὑπάλληλος ἔχει ἀπόλυτον ἐλευθερίαν ἐργασίας, δυνάμενος νὰ παραιτηθῆ, νὰ λύσῃ δηλ. τὴν τοιαύτην ἐργατικὴν σχέσιν, ἀλλὰ δὲν δύναται ν' ἀντλήσῃ δικαίωματα ἐκ τῆς παρὰ τοῦ Κράτους τροποποιήσεως τῆς ἐργατικῆς σχέσεως. Ἐπομένως ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ μετὰ τὸ Κράτος καὶ ἰδιώτου **ὑπάρχει μικρὸν σύστημα**· διὰ μὲν τὴν κατάρτισιν τῆς συμβάσεως ἀπαιτεῖται σύμπτωσις τῆς βουλήσεως Κράτους καὶ ὑπαλλήλου, διὰ τὸν ὄρισμὸν ὅμως τοῦ περιεχομένου ἀρκεῖ ἡ ἀπόφασις τοῦ ἑτέρου τούτων, τοῦ ἐργοδότης Κράτους.

Ἐὰν ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐργατικῶν σησμημάτων βλέπομεν ὅτι οὐδέποτε ἐπεκράτησεν ἐν ἀμιγρῆς σύστημα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντων. Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας, ὡς ἐλέχθη, καθ' ἣν ἠδύνατό τις ν' ἀποκτήσῃ ἐργατικὰς δυνάμεις ἀνευ τῆς θέλησεως καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἐργάτου, ὑπῆρχε παραλλήλως καὶ τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως συμβάσεως ἐργασίας.

Σήμερον εἰς τὰ πεπολιτισμένα Κράτη ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἔχει ἐκλείψει. Τὸ κρατοῦν δὲ σύστημα εἶναι τὸ τῆς ἐλευθέρως συμβάσεως ἐργασίας. Βεβαίως ἡ ἐλευθερία αὕτη ὑπόκειται εἰς ὀρισμένους περιορισμούς, οἵτινες ἀφ' ἐνός μὲν δημιουργοῦνται παρὰ τῶν συμβαλλομένων, ὅπως ἐπὶ τῆς ὀμαδικῆς συμβάσεως ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς ἐννόμου τάξεως, ἣτις περιορίζει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν ἐκ λόγων ἀνωτέρου συμφέροντος (Κυρικὴ ἀργία, περιορισμὸς ἐργασίας γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων κλπ).

Ἄλλὰ οἱ περιορισμοὶ οὗτοι εἶναι τόσον ἐλάχιστοι, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ ἡ παροχὴ ἐργατικῶν δυνάμεων καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν γίνεται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθέρως συμβάσεως ἐργασίας. Καὶ ἐνταῦθα δέον νὰ ἐξετάσωμεν τί ἐννοοῦμεν ἐλευθέρως σύμβασιν ἐργασίας.

Ἐλευθερίαν ἐν τῇ καταρτίσει τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως ἐννοοῦμεν τὴν ἔλλειψιν νομικοῦ καταναγκασμοῦ, ὅτι δὲν ὑπάρχει τ. ἔ.

άνωτέρα τις θέλησις ἐκτὸς τῆς τῶν συμβαλλομένων, ἣτις νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς νὰ δεχθῶσιν ὠρισμένην ἐργατικὴν σχέσιν.

Ἐρωτᾶται : Ἡ ἔλλειψις νομικοῦ δεσμοῦ καθιστᾷ πραγματικῶς ἐλευθέραν τὴν βούλησιν τοῦ ἐργάτου κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως ; Ἐὰν ἐξετάσωμεν τοὺς ἄρους ὑφ' οὓς ὁ ἐργάτης σήμερον παρέρχει τὰς ὑπηρεσίας του θὰ πεισθῶμεν ὅτι **ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ νομικῆς καὶ οὐσιαστικῆς** ἐλευθερίας τοῦ ἐργάτου. Ὡς εἶδομεν ἤδη τὴν ἐργατικὴν τάξιν χαρακτηρίζει τὸ γεγονός, ὅτι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν της εἶναι ἠναγκασμένη νὰ διαθέτῃ τὰς δυνάμεις της ὑπὲρ τρίτων ἔναντι μισθοῦ, ὁ ἐργατικὸς δὲ οὗτος μισθὸς εἶναι ὁ μόνος πόρος πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ὁ ἐργάτης μὴ ἔχων ἄλλον πόρον πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ συνάπτῃ συμβάσεις ἐργασίας καὶ ὑπὸ ἄρους, οὓς θ' ἀπέκρουεν ἐὰν ἡ βούλησίς του ἦτο πραγματικῶς ἐλευθέρη καὶ δὲν ὑφίστατο τὸν καταναγκασμὸν τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν.

Ἄφ' ἑτέρου ὁ ἐργάτης δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πάντοτε πλήρη καὶ πεφωτισμένην ἀντίληψιν περὶ τῆς πραγματικῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς προσφερομένης καὶ τῆς ζητούμενης ἐργασίας. Ὁ ἐργάτης συνήθως συμμορφοῦται πρὸς τὴν σχέσιν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας τοῦ τόπου εἰς ὃν διαμένει, ἀν δὲ εἰς ἕτερον τόπον ὑπάρχουσιν εὐνοϊκώτεραι συνθήκαι ἐργασίας, δὲν δύναται πάντοτε νὰ ἐκμεταλλεῖθῃ αὐτάς, εἴτε διότι δὲν ἔχει γνωσιν αὐτῶν, εἴτε διότι δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ μεταβάλλῃ τὸν τρόπον διαμονῆς.

Ἐκτὸς τούτου αἱ **δυσμενεῖς ἐξωτερικαὶ συνθήκαι** ὑφ' ἃς εὐρίσκειται ὁ ἐργάτης τὴν στιγμὴν τῆς καταρτίσεως τῆς συμβάσεως ἐνισχύονται καὶ ἐξ ἄλλου λόγου τεχνικοῦ. Ἐκάστη πρόδος τεχνικὴ ἐπιφέρει μεταβολὴν τῶν τεχνικῶν ὄρων τῆς ἐργασίας. Ἡ εἰσαγωγή μηχανῶν, ἡ μεταβολὴ τῆς κινητηρίου δυνάμεως καὶ ἐν γένει ἡ τεχνικὴ τροποποίησις τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας καθιστῶσι πολλάκις ἄχρηστον τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐργάτου. Εὐρίσκειται λοιπὸν οὗτος ὑπὸ ψυχολογικῆν βίαν μὴ δυνάμενος νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς σωματικὰς του δυνάμεις καὶ τὴν εἰδικότητά του εἰς κλάδον εἰς ὃν ὑπηρετήσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Διὰ τοῦτο εἶναι ἠναγκασμένος νὰ ζητήσῃ ἐργασίαν ὑφ' οἰονδήποτε ὄρον καὶ μισθόν.

Ἡ ἐργατικὴ τάξις δυσφορεῖ σήμερον ἔχουσα τὴν ἀντίληψιν ὅτι εἶνε καταδικασμένη νὰ παρέχῃ τὰς ἐργασίας της ὑπὸ δυσμενεῖς ὄρους καὶ ν' ἀπολαύῃ ἡμερομισθίου μόλις ἐξαρκούντος διὰ τὰς ἀνάγκας της. Ἐφ' ὅσον ἡ δυσφορία αὕτη ἀναφέρεται εἰς τοὺς τεχνικοὺς ὄρους τῆς ἐκτελέσεως μιᾶς ἐργασίας δυνατὸν μὲν νὰ ἦ δεδικοιολογημένη, ἀλλὰ προέρχε-

ται ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων, ἔχει πηγὴν τοὺς τεχνικοὺς ὄρους ὑφ' οὓς διεξάγεται ἡ ἐργασία. Εἶπομεν ὅτι διὰ τὴν ὑπάρξιν παραγωγῆς ἔχομεν ἀνάγκην ἐργασίας, ἣτις εἶναι, ἢ ἀνωτέρας μορφῆς, τεχνικῆς, ἢ ἐκτελεστικῆς, δηλ. ἢ ἐργασία τοῦ ἐργάτου. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει ἀνάγκη τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου δημιουργεῖ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπάρξεως διακρίσεως τῆς ποιότητος τῶν ἐργασιῶν μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων τάξεων. Οὕτω ὁ θερμαστῆς ἢ ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐνὸς οἰκοδομήματος ὑποχρεοῦται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων νὰ παρέχῃ κοπιώδη ἐργασίαν. Ἄρα ὑφ' οἰανδήποτε μορφῆν τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομικῆς τάξεως ἢ διακρίσις αὕτη θὰ ὑπάρχῃ καὶ ἡ δυσφορία θὰ ὑφίσταται. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν ὑπάρχει τάξις ὑποχρεωμένη νὰ καταβάλλῃ σωματικὰς δυνάμεις ὑπὸ ὄρους οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι εὐχάριστοι. Ἡ βελτίωσις τῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τούτης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς μορφῆς τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας. Ἐπομένως ὅταν κρίνωμεν τὸ σημερινὸν σύστημα τῆς Οἰκονομικῆς δέον ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς οἰκονομικὰς βάσεις καὶ οὐχὶ εἰς τὰς τεχνικὰς. Ἐκεῖνο ὅπερ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν εἶναι ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη βελτίωσις εἰς τὰς γενικωτέρας συνθήκας ὑφ' ἃς τελεῖ ἡ ἐργατικὴ τάξις, ὥστε ἡ φυσικὴ αὕτη δυσμένεια τῶν ὄρων νὰ μὴ ἐπιτείνηται καὶ ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνισότητος.

§ 29. Παραγωγικότης ἢ ἀπόδοσις ἐργασίας.

Ὅταν λέγομεν ἀπόδοσιν ἐργασίας ἐννοοῦμεν τὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς καταβαλλομένης ἐνεργείας καὶ τοῦ ἐπιτυγχανομένου ἀποτελέσματος.

Ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἐπιτυγχανόμενον ἀποτέλεσμα τόσοσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ὁ Adam Smith ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὴν σημασίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς, τὸ ζήτημα τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας κατέστη ἀντικείμενον μελετῶν οὐ μόνον παρὰ θεωρητικῶς ἀσχολουμένων μὲ τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομ. ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πρακτικῶν ἐπιχειρηματιῶν.

Τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐργασίας δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ἀπὸ διττῆς ἀπόψεως.

1ον) Ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ

2ον) Ἀπὸ ἀπόψεως τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας ἢ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Και πρώτον **ἀπὸ ἀπόψεως ἐθν. οικονομίας** ἐξετάζομεν τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐργασίας, διότι εἶναι φανερόν, ὅτι ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταβαλλομένης ἐνεργείας παρὰ τῶν ἑκατομμυρίων τῶν ἐργατῶν τῶν ἀσχολουμένων μὲ τὰ ἔργα τῆς παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν οἰκ. ἀγαθῶν, τόσο ἀφθονώτερα εἶναι τὰ μέσα δι' ὧν ὁ λαὸς δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του. Δηλαδή τὸ μέτρον τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας τῆς καταβαλλομένης παρὰ τοῦ συνόλου τῶν ἐργατῶν.

Ἐχομεν ἐπομένως ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ἵνα ἐξετάσωμεν τοὺς ὅρους τοὺς συντελεστάς, ὑφ' οὓς δύναται ν' αὐξήσῃ ἡ ἀπόδοσις, ἢ ἡ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, διότι ἐκ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποδόσεως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ πληρεστέρα θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ.

Δεύτερον, **ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οικονομίας ἢ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως** ἐξετάζεται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας διότι καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας.

Εἶπομεν ὅτι ὁ ἰδιώτης ἐπιχειρηματίας ἔναν κυρίως σκοπὸν ἐπιδιώκει νὰ παραγάγῃ, ἵνα πωλήσῃ ἀποκτῶν οὕτω κέρδος, ἢ ἀπόκτινις δὲ τοῦ κέρδους ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τοῦ παραγομένου εἴδους. Ὅσον μικρότεραι εἶναι αἱ δαπάναι τῆς παραγωγῆς, τόσο αὐξάνει ἡ πιθανότης τῆς πραγματοποιήσεως κέρδους.

ὑπὸ τὸ κρατοῦν δὲ σύστημα τῆς παραγωγῆς δηλ. τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἢ ἐργασία ἀπὸ συντελεστῆς τῆς παραγωγῆς μετατρέπη εἰς συντελεστὴν τῆς δαπάνης. Ὁ ἐπιχειρηματίας καταβάλλει τὸν μισθὸν τοῦ ἐργάτου, διότι ἔχει τὴν ἐλπίδα, ὅτι οὗτος διὰ τῆς ἐργασίας του θ' ἀποδώσῃ εἰς τὸ παραγόμενον εἶδος ἀξίαν μεγαλυτέραν ἐκείνης, ἣν λαμβάνει.

ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εἶναι φανερόν, ὅτι ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου ἐπὶ τοσοῦτον ἐλαττοῦνται αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐὰν ὁ ἐργάτης λαμβάνων τὴν αὐτὴν ἀντιμισθίαν παράγει περισσότερα εἶναι φανερόν, ὅτι ἕκαστον τῶν παραγομένων οἰκ. ἀγαθῶν θὰ στοιχίσῃ ὀλιγώτερον εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν Ἐπομένως τὸ ζήτημα τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας ἐνδιαφέρει καὶ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ διὰ τοῦτο ἐξετάζεται καὶ παρὰ τῶν πρακτικῶς ἀσχολουμένων μὲ τὰ ἔργα τῆς παραγωγῆς.

§ 30. Όροι εξ ὧν εξαρτᾶται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας.

Οἱ συντελεσταί, (οἱ ὄροι), ἐξ ὧν εξαρτᾶται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἶναι 4 οἱ ἑξῆς :

1ον) Ἡ δύναμις τοῦ ἐργάτου. 2ον) Ἡ βούλησις τοῦ ἐργάτου
3ον) Ἡ σκόπιμος ὀργάνωσις, τῆς ἐπιχειρήσεως δηλ. σκόπιμος χρη-
σιμοποίησις τῶν ἐργατῶν ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος ἐκάστου καὶ 4ον) Ἡ
χρησιμοποίησις τῶν προόδων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. (τε-
χνικός καταμερισμὸς τῶν ἔργων).

§ 31.— 1) Ἡ δύναμις τοῦ ἐργάτου.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει σχέσιν μὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας, ἥτοι τὸν χρόνον καθ' ὃν ὁ ἐργάτης δύναται νὰ καταβάλῃ τὰς ἐργατικὰς του δυνάμεις πρὸς παραγωγὴν. Πρὸς διερεύνησιν τοῦ ζητήματος τούτου λαμβάνομεν ὡς βᾶσιν τὴν μονάδα τοῦ χρόνου, δηλ. τὸ 24ωρον χρονικὸν διάστημα τοῦ ἡμερονοκτίου, καὶ ἐξετάζομεν ἐπὶ πόσον χρόνον δύναται ὁ ἐργάτης σκοπίμως νὰ καταβάλῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ πρὸς παραγωγὴν. Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ὁ ἐργάτης ἔχει ἀνάγκην ὠρισμένων ὠρῶν ἀναπαύσεως, ἐρωτᾶται δὲ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὠρῶν τούτων ἐπὶ πόσας ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ὠρῶν δύναται ὁ ἐργάτης νὰ καταβάλλῃ τὰς δυνάμεις του πρὸς παραγωγὴν, ἵνα ἐπιτευχθῇ τὸ μέγιστον τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας αὐτοῦ. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου εξαρτᾶται ἐκ τῆς διάρκειας τοῦ χρόνου καθ' ὃν καταβάλλει τὰς δυνάμεις του, ἐπομένως κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν καταβάλλει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐστηρίχθη παλαιότερα τὴν θεωρίαν ἐμπροσωπηθεῖσα παρὰ τῶν πρακτικῶς ἀσχολουμένων μὲ τὰ ἔργα τῆς παραγωγῆς. Κατὰ ταύτην ἡ τάσις τοῦ ἐπιχειρηματίου πρέπει νὰ εἶναι, ὅπως ἀπασχολῇ τὸν ἐργάτην ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον διάστημα, ἐκ τοῦ ὑπολειπομένου μετὰ τὰς ὠρισμένας ἀναγκαίας ὥρας ἀναπαύσεως αὐτοῦ, ἵνα οὕτω ἐπιτύχῃ τὸ μέγιστον τῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐργάτου. Ἐὰν ἐπομένως κατορθωθῇ, ὅπως ὁ ἐργάτης ἀσχολεῖται ἐπὶ 16ωρον ἢ 14ωρον ἐπὶ παραδείγματι, τοῦτο θὰ εἶναι τὸ ἰδανικὸν σημεῖον, εἰς ὃ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ ὀργάνωσις τῆς οἰκονομίας.

Ἡ θεωρία αὕτη ὅμως δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ἕκαστον ὀργανικὸν ὄν ἔχει ὠρισμένην φυσικὴν δύναμιν πρὸς ἐνέργειαν ὅσον δὲ ἐντονωτέρα εἶναι ἡ ἐκμετάλλευσίς τῆς δυνάμεως ταύτης τοσοῦτον ἐλαττοῦται τὸ χρο-

νικόν διάστημα καθ' ὃ δύναται νά συντηρηθῆ ἡ ὑπάρχουσα δύναμις. Οὕτως ἐνθ' εἰς ὑγιᾶς ἐργάτης δύναται νά ἐργασθῆ ἐπὶ 40 ἔτη ἐργαζόμενος ἐν δεκάωρον καθ' ἡμερονύκτιον, ἐὰν ἐργάζεται ἐντατικῶς π. χ. ἐπὶ 16 ὥρας καθ' ἡμερονύκτιον, δὲν θὰ κατορθώσῃ νά ἐργασθῆ ὁλόκληρα τὰ 40 ἔτη, διότι ὅσον αὐξάνει πέραν ὀρισμένου μέτρου ἡ ἐντασις τῶν δυνάμεών του ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαντλοῦνται αὐταὶ ταχύτερον.

Εἰς τὴν τάξιν ὅμως τῶν ἐπιχειρηματιῶν, οἵτινες ἐξεπροσώπησαν τὴν ἀνωτέρω θεωρίαν τοῦτο ἦτο ἀδιάφορον, διότι οὗτοι ὑπελόγιζον ἐπὶ τοῦ ἐργάτου ὡς συντελεστοῦ τῆς δαπάνης τῆς παραγωγῆς καὶ ἐφρόνουν μάλιστα ἐπὶ πλεόν, ὅτι ὅπως ὁ ἐπιχειρηματίας ἐχθὴ ἀνάγκην μιᾶς μηχανῆς, οὕτω ἔχει ἀνάγκην καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως ἡ ἀμειβομένη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου δεόν νά θεωρηθῆ ὡς δαπάνη τῆς παραγωγῆς, μὲ τὴν διαφορὴν ὅμως, ὅτι τὴν μηχανὴν δὲν δύναται νά χρησιμοποιήσῃ ὁ ἐπιχειρηματίας ἐξαντλητικῶς, διότι αὕτη καταστρέφεται ἐνωρίτερον, ὅποτε ἀναγκάζεται ὁ ἐπιχειρηματίας νά καταβάλλῃ νέα κεφάλαια πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει προκειμένου περὶ τοῦ ἐργάτου, διότι ἐὰν ὁ ἐπιχειρηματίας κατορθώσῃ νά ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸν ἐργάτην τὸ μέγιστον τῆς ἐργασίας του τοῦτο εἶναι σύμφωνον μὲ τὸ συμφέρον τῆς ἐπιχειρήσεως, διότι καὶ ἂν ὁ ἐργάτης καταταστῆ ἐνωρίτερον ἄχρηστος δὲν θὰ χρειασθῆ ὁ ἐπιχειρηματίας νά καταβάλλῃ κεφάλαια, ἵνα τὸν ἀντικαταστήσῃ, ἀλλὰ δύναται νά προσλάβῃ νέον ἐργάτην εἰς τὸν ὅποιον νά καταβάλλῃ τὸ αὐτὸ ἡμερομίσθιον.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁρμώμενοί τινες διετύπωσαν τὴν ἀνωτέρω ἀρχήν, ὅτι ἡ τάσις τοῦ ἐπιχειρηματίου δεόν νά εἶναι τοιαύτη, ὥστε, ἐνόσω οἱ ὅροι τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως ἐπιτρέπουσι τοῦτο ν' ἀπασχολῆ τὸν ἐργάτην ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο.

Ἡ ἀποψις αὕτη ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐσφαλμένη οὐ μόνον παρὰ τῶν θεωρητικῶν οἰκονομολόγων καὶ κοινωνιολόγων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ πρῶτον μεγάλοι ἐργοῦδοί, κατόπιν μακροχρονίων πειραμάτων κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐ μόνον διὰ διὰ τὴν Ἐθν. Οἰκονομίαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχείρησιν εἶναι ἀσύμφωρος ἡ τοιαύτη ἐκμετάλλευσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πρόωρος ἐξάντλησις αὐτῶν, διότι ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη, ὅτι ὅταν ἠλαττώθῃ ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ 24ώρου, εἴτε ἐκ λόγων οἰκονομικῶν γενικῶς, εἴτε ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἐργοῦδοῦ εἴτε καὶ τῆ ἐπεμβάσει τοῦ Κράτους, εἴχομεν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας ἀντὶ νά ἐλαττωθῆ ἠϋξανε.

Τοῦτο δ' εἶναι καὶ ἀπολύτως φυσικόν, διότι ὁ κανὼν, ὅτι ἡ αὐξήσις

τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας ἐξαρτάται ἐκ τοῦ χρόνου τῆς καταβολῆς τῶν δυνάμεων τοῦ ἐργάτου δὲν εἶναι κανὼν μαθηματικός, διότι ὑπάρχει ἐν ἀνώτατον ὄριον τῆς ἐντάσεως τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παραγωγή αὐξάνει διὰ τῆς ἐντάσεως μέχρις ὀρισμένου ὁρίου. Ὅταν ὑπερβληθῇ τὸ ὄριον τοῦτο τότε ὁ ἐργάτης καθ' ἕλον τὸ διάστημα τῆς ἀπασχολήσεώς του ἀποδίδει ὀλιγώτερα.

Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης προέκυψαν αἱ νεώτεραι τάσεις πρὸς κανονισμόν τῶν ὥρων τῆς ἐργασίας. Ὁ κανονισμὸς οὗτος προέρχεται εἴτε ἐκ συμφωνιῶν μεταξὺ ἐργοδότηου καὶ ἐργάτου, εἴτε ἐκ τοῦ Κράτους, ὕπερ μέχρι μὲν πρό τινων ἐτῶν δὲν ἤθελε νὰ ἐπέμβῃ καὶ κανονισμὸς ἐν ἀνώτατον χρονικὸν ὄριον διὰ πᾶσαν ἐργασίαν, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὸ νὰ ὀρίξῃ τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας τῶν ἀσθενῶν ἐργατῶν δηλ. τῶν ἀνηλίκων καὶ τῶν γυναικῶν. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἐτους 1919 καὶ ἐφεξῆς αἱ διάφοραι Πολιτεῖαι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν διὰ διεθνῶν συμβάσεων ἐργασίας νὰ εἰσαγάγωσι βαθμηδὸν γενικῶς τὸ ὄριον εἰς πάσας τὰς παραγωγικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἰδίως τὰς βιομηχανικὰς.

§ 32.—2) Ἡ βούλησις τοῦ ἐργάτου.

Πλὴν τῆς δυνάμεως τοῦ ἐργάτου καὶ ἡ βούλησις αὐτοῦ εἶναι ὁ συντελεστής τῆς αὐξήσεως τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας. Ὁ ἐργάτης ὄχι μόνον πρέπει νὰ δύναται, ἀλλὰ καὶ νὰ θέλῃ νὰ ἐργασθῇ. Ὁ συντελεστής οὗτος εἶναι καθαρῶς ψυχολογικὸς ἐπιδρῶν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου ἀναλόγως τῶν ὄρων ὑφ' οὓς ἐκτελεῖται ἡ ἐργασία ἐν τῇ ἐπιχειρήσει.

Σήμερον εἶναι κοινῶς παραδεδειγμένον, ὅτι ἵνα ἔχωμεν αὐξήσιν τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας, πρέπει οἱ τεχνικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ὄροι ὑφ' οὓς ἐκτελεῖται αὕτη νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ὥστε νὰ μὴ δημιουργεῖται εἰς τοὺς ἐργάτας τὸ συναίθημα, ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι κόπος καὶ ἀγχαρία, ἀλλὰ νὰ καθίσταται αὕτη ὅσον τὸ δυνατόν ἀνετωτέρα καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος.

Εἶναι φυσικὸν ὅτι ὁ ἐργάτης ὁ ἐργαζόμενος ὑπὸ ὄρους ἀνθυγιεινοὺς ἢ ἀπειλοῦντας τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀκεραιότητα αὐτοῦ, δὲν δύναται ν' ἀποδώσῃ τὸ μέγιστον ἀποτέλεσμα, ἀνάλογον πρὸς τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Τοῦτου γενομένου ἀντιληπτοῦ τὰ Κράτη καὶ οἱ ἐπιχειρηματῆαι ἐπιδιώκουσι τὴν δημιουργίαν συνθηκῶν ἐργασίας, αἵτινες νὰ καθιστῶσιν ἀνετωτέραν τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν ἐργάτην, ἐπὶ τῇ σκοπῷ, ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν συντηρήσωσι κατὰ τὸ δυνατόν τὴν διαθέσιμον ἐθνικὴν ἐργασίαν, ἀφ' ἑτέρου δέ, ὅπως αὐξήσωσι τὴν ἀπόδοσιν αὐτῆς.

Πράγματι ἀπὸ τῆς εὐσαγωγῆς τῶν νομοθετικῶν μέτρων δι' ὧν προστατεύεται ἡ υἰεία καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἐργάτου παρετηρήθη σημαντικὴ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰς τὴν βούλησιν τοῦ ἐργάτου τὰ μέγιστα συντελεῖ καὶ ἡ ἀμοιβὴ του. Ὁ ἐργάτης ὁ γλίσχρως ἀμοιζόμενος, ὁ λαμβάνων ἡμερομίσθιον μὴ ἐξαρκοῦν διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὴν θέλησιν νὰ ἐργασθῇ. Τὸ μικρὸν ἡμερομίσθιον ἐλαττώνει τὴν παραγωγικότητα αὐτοῦ. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἀπόρροια θεωρητικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ βατίζεται καὶ ἐπὶ τῶν διδαγμάτων τῆς πείρας. Οὕτω ἐκεῖ ὅπου τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐργοδότη ἢ δι' ἄλλου τρόπου ἠῤῥήθησε τὸ ἡμερομίσθιον, καθ' ὄρισμένον μέτρον ἠῤῥήθησε καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου.

§ 33.—3) Ὁργάνωσις τῆς ἐργασίας ἐν τῇ ἐπιχειρῶσει.
Τεχνικὸς καταμερισμὸς τῶν ἔργων

Ὁργάνωσις τῆς ἐργασίας λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας εἰς ἕκαστον ἐργάτην ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ. Ἐκαστον παραγόμενον ἔργον δύναται νὰ ἀναλυθῇ εἰς πλείονας μερικωτέρας ἐργασίας. Τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μερικῶν τούτων ἐργασιῶν δυνάμεθα ἢ ν' ἀναθέσωμεν εἰς ἕνα ἐργάτην, ὅστις θὰ ἐκτελῇ ταῦτας τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης, ὁπότε εἰς θὰ ἐκτελῇ ὁλόκληρον τὸ ἔργον, ἢ ἐκάστην τῶν μερικῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ν' ἀναθέσωμεν εἰς εἰδικὸν ἐργάτην ἢ εἰδικὴν ὁμάδα ἐργατῶν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενόν **σύστημα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.**

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας καὶ ἐπομένως τῆς παραγωγῆς. Ὅταν λέγομεν αὐξήσιν τῶν παραγομένων εἰδῶν, διότι τοιαύτη δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ ἄνευ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, αὐξάνοντες π. χ. εἶτε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργατῶν εἶτε τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας. Μεταξὺ τῆς οὕτω ἐπιτυγχανομένης αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐκ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐπερχομένης αὐξήσεως ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ ἔχουσα ἰδιαιτέραν οἰκονομικὴν σημασίαν. Ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς, ἣτις ἐπέρχεται διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν χρησιμοποιουμένων ἐργατικῶν δυνάμεων γίνεται μὲ ἀνάλογον αὐξήσιν τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, τὸναντίον διὰ τοῦ συστήματος τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὁ αὐτὸς ἐργάτης ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας καταβάλλων τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἀποδίδει περισσότερα. Εἶναι ἐπομένως φανερὸν ὅτι ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς γίνεται ἄνευ ἀναλόγου αὐξήσεως τῶν δαπανῶν, ἐφ' ὅσον ὁ αὐτὸς ἐργάτης ἐντὸς τοῦ

αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος παράγει περισσότερα, καὶ ὅτι διὰ τοῦ συστήματος τούτου προκύπτει μέγα ὄφελος καὶ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐν γένει, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ διαθεσίμου ποσοῦ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως τῆς δαπάνης. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὀφείλεται εἰς ὠρισμένα πλεονεκτήματα, ἅτινα παρακολουθοῦσι τὸ σύστημα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων.

Πρῶτον πλεονέκτημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου εἶναι **ὅτι ὁ ἐργάτης ἀσχολούμενος εἰδικῶς καὶ διαρκῶς** εἰς ἓν τμήμα τῆς παραγωγῆς ἀποκτᾷ **ἰδιαιτέραν δεξιότητα** λόγῳ τῆς ὁποίας καθίσταται ταχύτερος καὶ δύναται οὕτω νὰ ἀποδώσῃ πλεόνα.

Ἔτερον πλεονέκτημα εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ ὁ ἐργάτης ἀσχολεῖται εἰδικῶς εἰς ἓν τμήμα τοῦ ὅλου ἔργου, **ὁ χρόνος τῆς μαθητείας αὐτοῦ ἐλαττοῦται** καθ' ὅσον χρειάζεται πολὺ ὀλιγώτερον χρόνον, ἵνα ἐκμάθῃ ἐν τμήμα τοῦ ἔργου ἢ ἵνα ἐκμάθῃ τὸ ὅλον ἔργον. Ἐπομένως ὁ ἐργάτης γίνεται ταχύτερον παραγωγικός.

Ἐπίσης ἕτερον πλεονέκτημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ τὸ ἔργον διαιρεῖται εἰς μερικὰς ἐργασίας, αἵτινες κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς ἀξίας, καθ' ὅσον ἢ μὲν ἀπαιτεῖ σωματικὴν δύναμιν ἢ δὲ πνευματικὴν ἱκανότητα ἢ δεξιότητα, **καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀνάθεσις εἰς ἕκαστον ἐργάτην τοῦ τμήματος τῆς ἐργασίας διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι καταλληλότερος.** Ἄνευ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων ἐκεῖνος μόνον ὁ ἐργάτης θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ ὀλόκληρον τὸ ἔργον, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ καὶ τὸ δυσκολότερον τμήμα αὐτοῦ ὅτε θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῶνται εἰς τὴν παραγωγὴν μόνον οἱ ἱκανοὶ καὶ ὄρμιοι ἐργάται. Διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων κατορθώθη, ὅπως ὁ ἱκανὸς ἐργάτης περιορίζεται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν μόνον τῶν δυσχερεστέρων τμημάτων τοῦ ὅλου ἔργου, τὰ δὲ ἀπλούστερα τμήματα ἀνατίθενται εἰς κατωτέρας ποιότητος ἐργάτας. Οὕτω ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων κατέστησε δυνατὴν τὴν εἰς τὴν παραγωγὴν χρησιμοποίησιν καὶ κατωτέρας ποιότητος ἐργατῶν δηλ. τῶν ἀνηλίκων, γερόντων, γυναικῶν κλπ.

Πάντα τὰ στοιχεῖα ταῦτα συντελοῦσιν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν σχετικὴν ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν, διότι ἐνῷ ἄλλοτε μόνον ὁ ὄρμιος ἐργάτης ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ, σήμερον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ κατωτέρας ἱκανότητος ἐργάται λαμβάνοντες μικρότερον ἡμερομίσθιον, ἐξ οὗ ἔχομεν σχετικὴν ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν καὶ αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς.

Αὐτὰ ὅμως ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων

ἀποτελοῦν καὶ τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ συστήματος τούτου ἀναφέρομεν καὶ τὰ ὅτι ὁ ἐργάτης ἀσχολεῖται εἰδικῶς καὶ διαρκῶς εἰς ἓν τμῆμα τοῦ ἔργου καὶ ἀποκτᾷ οὕτως εἰδικότητα αὐξάνουσαν τὴν ἀπόδοσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ εἰδικότης του αὕτη εἶναι περιορισμένη καὶ μονομερής, ἡ ἀνάπτυξις τῶν σωματικῶν του δυνάμεων περιορίζεται εἰς τόσον μόνον ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ μικροῦ τούτου τμήματος τοῦ ἔργου. Ἐξ ἄλλου ὁ νεαρὸς ἐργάτης ὁ ἀπασχολούμενος ἐν τινι ἐπιχειρήσει δὲν ἐκμανθάνει ὠρισμένην τέχνην, ἀλλὰ μανθάνει νὰ ἐκτελῇ ἐν ἐλάχιστον τμῆμα τοῦ ὅλου ἔργου, οὗ συνέπεια εἶνε ὅτι ἡ **μόρφωσις τοῦ ἐργάτου καθίσταται μονομερής** καὶ περιορισμένη. Τοῦτο ἔχει σημασίαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν παραγωγὴν. Οὕτω π. χ. μεταβαλλομένων τῶν τεχνικῶν συνθηκῶν ἐπιχειρήσεώς τινος εἰσαγομένων λόγου χάριν μηχανῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, τινὲς τῶν μέχρι τοῦδε ἀπασχολουμένων ἐργατῶν θὰ καταστῶσι περιττοὶ καὶ ἐπομένως θὰ ἀπολυθῶσι τῆς ἐργασίας, ἣν ἐξετέλουν μέχρι τοῦδε. Οἱ ἐργάται οὗτοι εἶναι πλέον ἀνίκανοι νὰ εὕρωσι πόρον ζωῆς, ἀφ' οὗ ἐπὶ μακρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔτη τῆς ζωῆς των ἠσχολοῦντο μονομερῶς εἰς ἓν μόνον τμῆμα ὠρισμένου ἔργου καὶ οὐδὲν πέραν τούτου ἐξέμαθον ἀποκτήσαντες οὕτω περιορισμένην καὶ μονομερῆ ἐργατικὴν μόρφωσιν.

Ἄφ' ἐτέρου ἡ κατάτμησις τοῦ ὅλου ἔργου εἰς ἀπλουστέρας ἐργασίας κατέστησεν ὡς εἴρηται δυνατὴν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀνηλίκων καὶ τῶν γυναικῶν. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ παρασχεθεῖσα εἰς τοὺς ἐργοδότας εὐχέρεια αὕτη ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς καταχρήσεις καθ' ὅσον ἤρξατο ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀνηλίκων ἀπὸ τῆς νεαρωτάτης ἡλικίας, πολλάκις δὲ καὶ τῶν μὴ συμπληρωσάντων τὸ 7ον ἔτος εἰς τὴν παραγωγὴν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐξήντλουν παρακαίρως τὰς δυνάμεις των ἀσχολούμεναι ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἡμερησίως εἰς ἐπίπονα ἔργα μὴ ἔχοντες οὐδὲ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ ἀποκτήσωσιν ἔστω καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα ἐκπαιδεύσεως. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου πάντα τὰ πεπολιτισμένα Κράτη ἠναγκάσθησαν νὰ λάβωσι μέτρα περὶ περιστολῆς τῆς καταστρεπτικῆς διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν καταχρήσεως ταύτης καὶ νὰ περιορίσωσι τὸν χρόνον τῆς ἀπασχολήσεως τῶν ἀνηλίκων ἐργατῶν πολλάκις δὲ καὶ νὰ ἀπαγορεύσωσιν ἀπολύτως τὴν κάτω ὠρισμένης ἡλικίας ἐν γένει χρησιμοποίησιν αὐτῶν.

§ 34. — 4) Χρησιμοποίησις εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προόδων
τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Διὰ τῆς σημαντικῆς προόδου ἦν ἐπετέλεσαν αἱ τέχναι καὶ αἱ Ἐπιστήμαι κατὰ τὸν 1ον αἰῶνα κατέστη δυνατὴ ἡ ἀντικατάστασις ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν ἀπλῶν ἐργαλείων διὰ τῶν μηχανῶν. Σήμερον εἶναι σχεδὸν γενικῶς διχθεδομένη ἐν τῇ παραγωγῇ ἡ χρήσις τῶν μηχανῶν δηλ. τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας.

Θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ποίαν σημασίαν ἔχει ἡ μεταβολή, ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς καὶ ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.

Ἰνα ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῆς τεχνικῆς ταύτης προόδου δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι πρὸς πᾶσαν παραγωγὴν ἔχομεν ἀνάγκην ἐνεργείας τινος, δυνάμεως, ἄνευ τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατος ἡ παραγωγή.

Πρὸ τῆς χρήσεως τῶν μηχανῶν ἡ μόνη μηγῆ ἐξ ἧς ἡδυνάμεθα νὰ ἀντλήσωμεν τὴν ἐνέργειαν πρὸς παραγωγὴν ἦτο ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου δηλ. ἡ καταβολὴ τῶν σωματικῶν του δυνάμεων καὶ ἐν μέρει ἡ χρῆσις τῶν ζώων. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς δυνάμεώς του ἐχρησιμοποίησεν ὠρισμένα ὕλικά ὄργανα, τὰ ἐργαλεῖα. Ἄλλ' ἡ ἐνέργεια καὶ πάλιν προήρχετο ἐξ αὐτῶν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἐνισχυομένη ἀπλῶς διὰ τῶν ἐργαλείων, ἐνῶ ἡ μηχανὴ ἔχει προσρισμὸν καὶ ἀποτέλεσμα οὐχὶ τὴν ἀπλὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν. Δι' αὐτῆς ἀντικαθίστανται αἱ μυϊκαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἐτέρων δυνάμεων τῆς φύσεως ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑφισταμένων. Ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἐργαλείου καὶ μηχανῆς εἶναι, ὅτι τὸ μὲν ἐργαλεῖον ἐνισχύει τὴν δύναμιν τοῦ θρώπου, ἡ δὲ μηχανὴ ἀντικαθιστᾷ ἀπολύτως αὐτὴν διὰ τῆς χρησιμοποίησεως ἐτέρων δυνάμεων τῆς φύσεως (ἀνέμου — ὕδατος — ἀτμοῦ — ἤλεκτρισμοῦ κλπ).

Γενικωτέρα οἰκονομ. σημασία τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν ἐν τῇ παραγωγῇ. Εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ παραγωγικότητος ἡ χρησιμοποίησις τῶν μηχανῶν ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταπληκτικὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, διότι διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν κατέστη δυνατὸν νὰ διατεθῶσιν ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς, πλὴν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων, καὶ αἱ μέγισται καὶ ἀνεξάντλητοι δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ ἐπομένως νὰ ἐκτελεσθῶσι παραγωγικὰ ἔργα, ἅτινα ἄνευ τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, διὰ τῆς ἀπλῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκτελεσθῶσι λ. χ. σιδηραὶ

γέφυραι, λιμενικά ἔργα κλπ. Ἄλλὰ χρήσις τῶν μηχανῶν δὲν γίνεται μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνεπαρκής ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὅπου καὶ ἄνευ αὐτῶν θὰ ἦτο δυνατόν κατ' ἀρχὴν νὰ ἔχωμεν παραγωγὴν. Ὁ λόγος τῆς καὶ εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν καὶ ἐπομένως τῆς δι' αὐτῶν ἀντικαταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, εἶνε ὅτι ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χρονικοῦ διαστήματος διὰ τῶν μηχανῶν ἔχομεν καταπληκτικὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς. Ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν κολοσιαίαν ἐνέργειαν, ἣτις καταναλίσκεται διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν οἰκον. ἀγαθῶν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον διὰ τῶν διαφόρων μηχανικῶν μέσων, σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοίων κλπ. Ἐνα ἀντιληφθῶμεν τὴν σημασίαν τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων διὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως.

Ἄλλ' ἡ καταπληκτικὴ αὕτη αὐξήσις τῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν. Εἴπωμεν ὅτι ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς μόνον ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς καθ' ἑαυτήν, ἦτοι τοῦ ποσοῦ τῶν εἰδῶν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ μᾶς ἐνδιαφέρει συγχρόνως καὶ ἡ δαπάνη τῆς παραγωγῆς. **Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐλάττωσις τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς**, ἣτις ἐλάττωσις μάλιστα εἶναι μεγίστη. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι καίτοι πρὸς προμήθειαν τῶν μηχανῶν ἀπαιτοῦνται μέγιστα κεφάλαια καὶ πρὸς λειτουργίαν αὐτῶν μέγαλα δαπάναι, ἐν τούτοις ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς εἶναι τοιαύτη, ὥστε κατὰ μονάδα παραγομένου εἶδους αἱ δαπάναι ἐλαττοῦνται. Ἡ ἐλάττωσις δὲ αὕτη τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς οὐ μόνον εἶναι φυσικὸν ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν, **ἀλλ' εἶναι καὶ ἀναγκαῖος καὶ ἀπαραίτητος ὄρος τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν**. Ἰνα ἔχωμεν δηλ. οἰκονομικῶς σκόπιμον χρησιμοποίησιν τῶν μηχανῶν, δεόν νὰ ἔχωμεν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς χρησιμοποίησεως ταύτης σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, διότι ἄλλως δὲν συμφέρει κἄν ἡ χρησιμοποίησις τῶν μηχανῶν. Ὡς εἴπομεν ἤδη, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν αὐξάνει ἡ παραγωγή, ἀλλ' ἔνα ἡ αὐξήσις αὕτη ἢ οἰκονομικῶς σκόπιμος δεόν νὰ παρακολουθεῖται ὑπὸ ἀναλόγου αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως, διότι ἄλλως ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς δὲν θὰ ἔχη χρησιμότητα καὶ θὰ ἀπολήξῃ εἰς ζημίαν. Ἡ τοιαύτη ἀπαιτούμενη αὐξήσις τῆς καταναλώσεως ἐπιτυγχάνεται πράγματι διὰ τῶν μηχανῶν. Ἄς εἴπωμεν ἤδη πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ αὐξήσις τῆς καταναλώσεως ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπιτυγχανομένην αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς. Εἶνε φανερόν ὅτι ὁ πληθυσμὸς δὲν ἔχει ὀλόκληρος τὴν αὐτὴν ἀγοραστι-

κλήν δύναμιν, καθ' ὅσον τὸ εἰσόδημα δὲν εἶναι διανεμημένον ἐξ ἴσου εἰς πάντα, συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι δὲν εἶναι πάντες ἀγορασταὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀλλὰ ἕκαστος κανονίζει ἂν θὰ ἀγοράσῃ ἢ ὄχι ἀντικείμενόν τι, ἐκ τῆς τιμῆς αὐτοῦ συγκρίνων ταύτην πρὸς τὸ οἰκονομικόν του περίσσευμα. Ἄρα ἵνα ἔχωμεν αὐξήσιν τῆς καταναλώσεως δέον νὰ προσελκύσωμεν καὶ τὰς τάξεις ἐκεῖνας, αἵτινες ἔχουσι μικρὰ εἰσοδήματα καὶ αἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν ἠδύναντο νὰ ἀγοράσωσι τὸ παρουσιαζόμενον εἶδος λόγῳ τῆς ὑψηλῆς του τιμῆς. Ἴνα ἐπιτύχωμεν τοῦτο δέον νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν τιμὴν τοῦ παραγομένου εἶδους χωρὶς ἀφ' ἑτέρου νὰ προκύψῃ ἐκ τούτου ζημία διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν. Ἡ τοιαύτη ἐλάττωσις τῆς τιμῆς μόνον διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς εἶνε δυνατή, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν μηχανῶν.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐλάττωσις τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς καὶ κατὰ κανόνα καὶ τῆς τιμῆς τοῦ παραγομένου εἶδους,

Ἄλλ' ἡ δυνατότης τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν ἐν τῇ παραγωγῇ δὲν εἶναι ἀπόλυτος, καθ' ὅσον δὲν δυνάμεθα οὔτε εἰς πᾶν εἶδος παραγωγῆς οὔτε πάντοτε ν' ἀντικαταστήσωμεν τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῶν μηχανῶν. Ὑπάρχουν ὄρισμένα ὄρια ἀφ' ἑνὸς μὲν **τεχνικὰ** καὶ ἀφ' ἑτέρου **οἰκονομικά**, ἅτινα καθιστῶσιν ἀδύνατον ἢ ἀσύμφορον τὴν χρησιμοποίησιν τῶν μηχανῶν εἰς ὄρισμένην παραγωγὴν.

Ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως ἢ χρησιμοποίησις τῶν μηχανῶν εἶναι δυνατὴ ἐκεῖ ὅπου τὰ παραγόμενα εἶδη εἶναι ὁμοιόμορφα παραγόμενα καθ' ὄρισμένον τύπον εἰς μεγάλας ποσότητας, ἐκεῖ τοῦτέστιν ὅπου ὑπάρχει ἡ **λεγομένη καθ' ὁμάδας παραγωγή**. **Τοῦναντίον ἐκεῖ ὅπου ἕκαστος παραγόμενον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἔχει ἴδιον τύπον ἢ ἀξία** δὲ αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τὴν καταβαλλομένην ὑπὸ τοῦ παραγωγοῦ προσωπικὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιμέλειαν, δὲν δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν μηχανικὴν παραγωγὴν. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου πᾶσα παραγωγὴ μετέχουσα καὶ καλλιτεχνίας δὲν δύναται νὰ γίνῃ μηχανικῶς. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ μηχανικὴ παραγωγὴ εἶναι ἐν εὐρυτάτῃ χρήσει ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς πρώτης ὕλης, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, περιορισμένη δὲ ἐν τῇ γεωργικῇ παραγωγῇ καὶ δὴ εἰς τοὺς κλάδους τῆς κηπουρικῆς, τῆς ἀνθοκομίας κλπ., ἔνθα ἀπαιτεῖται προσωπικὴ ἐπιμέλεια τοῦ παραγωγοῦ.

Ἀφ' ἑτέρου τὰ οἰκονομικὰ ὄρια τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως καὶ

ιδίως ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς καταναλώσεως. Καὶ εἰς ἄς περιπτώσεις εἶναι δυνατὴ τεχνικῶς ἢ χρησις μηχανῶν ἐν τῇ παραγωγῇ δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀπολύτως καὶ πάντοτε ὅτι ἡ χρησις αὐτῶν εἶναι καὶ οἰκονομικῶς πρόσφορος. Πολλάκις λόγῳ ειδικῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς ἢ λόγῳ τοῦ φυσικῶς περιωρισμένου πεδίου καταναλώσεως ἢ χρησις τῶν μηχανῶν δυνατὸν νὰ ἔχῃ τὰ ἀντίθετα τῶν προσδοκωμένων ἀποτελέσματα. Καὶ τοῦτο διότι ὡς ἐλέχθη ἐκάστη μηχανὴ ἵνα λειτουργήσῃ ἔχει ἀνάγκην ἐνὸς ἐλαχίστου ὀρίου δαπανῶν, ἐὰν τοῦτο δὲν καλύπτεται ἐκ τῶν εἰσπράξεων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν παραγομένων προϊόντων, ἐφ' ὅσον τὸ πεδίου τῆς καταναλώσεως τοῦ τόπου ἐν ᾧ εἰσάγεται ἡ μηχανὴ εἶναι περιωρισμένον, εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῆς μηχανῆς θὰ εἶναι ἀσύμφορος, διότι τὸ περιωρισμένον ποσὸν τῶν καταναλισκομένων εἰδῶν θὰ βαρύνεται μὲ δυσαναλόγους δαπάνας τῆς παραγωγῆς τῶν ὑπολοίπων καὶ μὴ καταναλισκομένων εἰδῶν, καὶ οὕτω ἀντὶ ἐλαττώσεως θὰ ἔχωμεν αὐξήσιν τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.

Εἶπομεν ὅτι ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἶναι ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἐργατικῶν χειρῶν. Πράγματι ἂν μίᾳ ἐπιχειρήσει χρησιμοποιεῖ ἐργατικὰς δυνάμεις, μεταβάλλει δὲ τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν, τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἐργατῶν καθίσταται περιττόν, ὅποτε ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν χρησιμοποιούμενων ἐργατῶν. Τὸ ἀπότελεσμα τοῦτο εἶναι σύμφωνον μὲ τὸν σκοπὸν τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν. Ἐκ τούτου θὰ ἠδύνατό τις νὰ συναγάγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀφ' οὗ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐν τινι ἐπιχειρήσει εἶναι ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν, εἶναι φυσικὸν ὅτι καὶ προκειμένου περὶ τῆς παραγωγῆς ἐν συνόλῳ ὅσον περισσότερον γίνεται χρησις μηχανῶν ἐν τῇ παραγωγῇ τόσον θὰ ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐργατῶν ἐν συνόλῳ. Ἐν τούτοις ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὸν ἐργατικὸν πληθυσμὸν χώρας τινος βιομηχανικῆς, θὰ εἰδῶμεν ὅτι, εἰσαγομένων τῶν μηχανῶν, ὁ ἐργατικὸς πληθυσμὸς αὐξάνει οὐ μόνον ἀπολύτως, ἀλλὰ καὶ ἐν συσχετίσει πρὸς τὸν ὅλον πληθυσμὸν τῆς χώρας. Ἐν ᾧ ἐπομένως ἐν ἐκάστη συγκεκριμένῃ ἐπιχειρήσει, ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ τῶν μηχανῶν ἔχομεν σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐργατῶν, ἂν ἐξετάσωμεν τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς θὰ εἰδῶμεν ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν τὸ σύνολον τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἐλαττοῦται ἀλλ' αὐξάνει καὶ δὴ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα ἢ τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὕπερ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται παράδοξον εἶναι φυσικὸν καὶ ὀφείλεται εἰς τὰ ἐξῆς κυρίως αἰτία. Πρῶτον ἦδη

αὐτὴ ἡ παραγωγή τῶν μηχανῶν δημιουργεῖ κατ' ἀνάγκην ζήτησιν ἐργασίας, ἣτις ἀπαιτεῖται πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν μεταλλευμάτων, καταργασίαν αὐτῶν, κατασκευὴν μηχανῆς, μεταφοράν, λειτουργίαν αὐτῆς κλπ. Ἄλλ' ὁ λόγος οὗτος δὲν θὰ ἦτο ἐπαρκὴς ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενον τῆς αὐξήσεως τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ ἐν συνόλῳ. **Τὸ κύριον αἷτιον τῆς αὐξήσεως τῶν εργατῶν ἐν συνόλῳ**, παρὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ἦν ἔχομεν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐν ἐκάστη ἐπιχειρήσει εἶναι τοῦτο. Εἶπομεν ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἔχομεν καταπληκτικὴν αὐξήσιν τῶν παραγομένων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ σημαντικὴν ἐλάττωσιν τῶν τιμῶν αὐτῶν, ἣτις καθίσταται δυνατὴ διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.

Ἐὰν ἦδη ἐξετάσωμεν τὴν οὐσασιν τοῦ πληθυσμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν κατανομήν τῶν εἰσοδημάτων, βλέπομεν ὅτι, ὅσον κατέρχεται τις εἰς κατωτέρας βαθμίδας, δηλ. εἰς πτωχότερας τάξεις, τόσοσ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποτελούντων αὐτὰς εἶναι μεγαλείτερος. Αἱ πτωχότεραι τάξεις εἶναι πολυαριθμότεραι τῶν πλουσιωτέρων.

Ἐπομένως ὅσον ἐλαττοῦται ἡ τιμὴ ἑνὸς ἀντικειμένου καὶ καθίσταται δυνατὸν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις νὰ προμηθευθῶσιν αὐτό, προστίθενται εἰς τὴν κατανάλωσιν καὶ αἱ πολυαριθμότεραι αὐταὶ τάξεις καὶ αὐξάνει ἡ ζήτησις τοῦ παραγομένου εἴδους. Ἡ αὐξήσις αὕτη τῆς ζήτησεως δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην αὐξήσεως σημαντικῶς τῆς παραγωγῆς, ἣτις ἐπίσης προκαλεῖ ζήτησιν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἐπιφέρει τὴν αὐξήσιν ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

Τὴν αὐξήσιν ταύτην τῆς ζήτησεως ἐργατικῶν χειρῶν ἐνισχύει καὶ ἕτερον γεγονός. Αἱ τάξεις ἐκεῖναι τοῦ πληθυσμοῦ αἵτινες μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἠδύναντο ν' ἀγοράζωσι τὰ παραγόμενα εἶδη ἔστω καὶ εἰς μεγάλην τιμὴν, δύνανται νῦν νὰ προμηθεύωνται ταῦτα εἰς μικροτέραν τιμὴν καὶ ἐπομένως ἐξηκονομοῦσι τὴν διαφοράν. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν ἤδη αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι περιωρισμένα, ὅσον αὐξάνει τὸ εἰσόδημά του ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνουσι καὶ αἱ ἀνάγκαι του.

Αἱ τάξεις ἐπομένως ἐκεῖναι τοῦ πληθυσμοῦ, αἵτινες ἔχουσι περίσσειμα λόγῳ τῆς ἐλαττώσεως τῆς τιμῆς εἴδους τινὸς θὰ χρησιμοποιοῦσιν τοῦτο πρὸς θεραπείαν ἄλλων ἀναγκῶν, ἃς μέχρι τοῦδε δὲν ἠδύναντο νὰ θεραπεύσωσι, θὰ δημιουργήσωσιν ἐπομένως ζήτησιν καὶ αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἄλλων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἀρα καὶ νέαν ζήτησιν ἐργατικῶν χειρῶν.

Μειονεκτήματα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν. Ἡ εἰσαγωγή τῶν μηχανῶν εἰς τὴν παραγωγὴν δὲν ἔχει μόνον πλειονεκτήματα. Ἡ ἀντι-

κατάστασις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων διὰ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως εἶχεν ὄρισμένα ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα διὰ τοὺς ἐργάτας τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰς πωραγωγικὰς ἐπιχειρήσεις. Τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων **ἄλλα μὲν εἶναι παροδικά**, ἀφρονται δηλ. διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, **ἄλλα δὲ μόνιμα** ἐπηρεάζοντα τὴν θέσιν τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐργοδότην.

Εἴπομεν ὅτι τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἶναι ὅτι αὐξάνει ἢ ζητήσις τῆς ἐργασίας, ἐπομένως πολλαπλασιάζεται ὁ ἐργατικὸς πληθυσμὸς. Ἄλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὕπερ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι εὐνοϊκὸν διὰ τοὺς ἐργάτας, δὲν ἀποβαίνει **κατ' ἀνάγκην εἰς ὄφελος τῶν ἐργατῶν ἐκείνων, οἵτινες διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἀπώλεσαν τὴν ἐργασίαν των ἐν ὄρισμένῃ ἐπιχειρήσει**, διότι δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ἡ ζητήσις τῆς ἐργασίας θὰ παρουσιασθῆ εἰς τόπον ὅπου εἰσῆχθησαν εἰς πρώτην φοράν αἱ μηχαναὶ καὶ ἐπομένως ἂν θὰ δυνηθῆ ὁ ἀντικατασταθεὶς διὰ τῆς μηχανῆς ἐργάτης νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς ζητήσεως ταύτης.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν βλέπομεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας δὲν ἀπέβη πάντοτε οὐδὲ συνήθως ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν, οἵτινες ἀντικατεστάθησαν ἐν ὄρισμένῃ ἐπιχειρήσει διὰ τῶν μηχανῶν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ κρατήσαν σύστημα τῆς παραγωγῆς. Εἴπομεν ὅτι ἡ παραγωγή σήμερον γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὁ ἐργάτης ἐκμανθάνει ἐν ὄρισμένον τμήμα τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἡ δημιουργημένη ζητήσις δὲν ἀφορᾷ κατ' ἀνάγκην οὔτε εἰς αὐτὸν τὸν ἐργάτην οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς ἐργασίας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν **δημιουργεῖται ζήτημα ἀνεργείας** τῶν ἐργατῶν ἐκείνων, οἵτινες κατέστησαν περιττοὶ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν μηχανῶν.

Ἄφ' ἑτέρου εἴπομεν ὅτι εἰς τῆς μηχανῆς ἀντικαθίστανται αἱ μυϊκαὶ δυνάμεις τῶν ἀνθρώπων, ἐπομένως εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἐργασία ἣτις πρόκειται ν' ἀντικατασταθῆ διὰ τῆς μηχανῆς εἶναι ἢ τοῦ ὀρίμου ἐργάτου, ἐκείνου δηλ. ὅστις δύναται νὰ ἀποδώσῃ μεγάλην ἐνέργειαν. Ἐπιπροσθέτως δὲ κατέστη δυνατὴ ἢ ἀντικατάστασις τῶν ὀρίμων ἐργατῶν διὰ γυναικῶν καὶ ἀνηλίκων διὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἐπιβλέψεως καὶ παρακολούθησεως τῆς μηχανῆς, διότι ἡ λειτουργία, ἡ παρακολούθησις μιᾶς μηχανῆς, τοῦλάχιστον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῆς, ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ παρὰ ἐργάτου κατωτέρας ποιότητος. Τοῦτο ἕμως εἶχε συνέπειαν ὅτι οἱ ἐργοδοτοὶ δυνηθέντες ν' ἀντικαταστήσουν τοὺς ἐργάτας διὰ κατωτέρας ποιότητος ἐργασίας ἠδυνήθησαν νὰ ἐλαττώσωσι τὰ ἡμερομύ-

σθια και επομένως ακριβώς τήν στιγμήν εκείνην, καθ' ἣν λόγῳ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς τῆς ἐργασίας, ἥτις ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν ἐργατῶν διὰ τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, τὰ ἡμερομίσθια κατήρχοντο ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἔτι μείζονα ἐλάττωσιν τῶν ἡμερομισθίων χρησιμοποιοῦν ἀντὶ ὠρίμων ἐργατῶν ἀηλίλους γυναίκας κλπ.

ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ δυσμενῆς συνέπεια τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς ἐργάτας ἐκείνους, οἵτινες στεροῦνται τῆς ἐργασίας τῶν λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται και ἐπὶ τοῦ ὅλου ἐργατικῷ πληθυσμοῦ, διότι ἡ αὐξήσις τῆς προσφορᾶς τῆς ἐργασίας και ἡ χρησιμοποίησις γυναικῶν και ἀηλίλων ἐν τῇ παραγωγῇ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν γενικῶς τοῦ ἡμερομισθίου ὅλων τῶν ἐργατῶν και επομένως τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς ἐν γένει θέσεως τῶν ἐργατῶν.

Πλὴν ὅμως τούτου ἡ εἰσαγωγή τῶν μηχανῶν εἰς τὴν παραγωγήν ἔχει ὡς ἐπὶ ἀποτέλεσμα τὴν **γενικωτέραν μεταβολὴν τῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ παραγωγῇ και τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐργοδότην.**

Και πρῶτον μὲν, ὁ ἐργάτης ὅστις εἰργάζετο ἄλλοτε ἐν τῇ βιοτεχνίᾳ και παρῆγε διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του ἐν ὠρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἠσθάνετο ὅτι ὑπῆρχε σχέσις τις μεταξὺ αὐτοῦ και τοῦ παραγομένου οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, ἐθεώρει τούτο, οὕτως εἰπεῖν, ὡς **ἐκδηλωσιν τῆς προσωπικότητός του** και επομένως, πλὴν τοῦ οἰκονομικοῦ ἐλατηρίου, ἔπερ τὸν ὤθει πρὸς παραγωγήν, δηλ. τοῦ μισθοῦ, **ὑπῆρχε και ψυχολογικὸν ἐλατήριο**, ἡ ἐπιθυμία και προσπάθεια αὐτοῦ, ὅπως τὸ προῖδὸν τῆς ἐργασίας του εἶναι ἀνώτερον τοῦ προῖδόντος τῆς ἐργασίας ἄλλου. ἠδύνατο επομένως ν' ἀναπτυχθῇ και ἀνεπτύσσετο ἀμίλλα μεταξὺ τῶν ἐργατῶν, ἥτις ἐπέδρα ἐπὶ τῆς βελήσεως και δυνάμεως τοῦ ἐργάτου και επομένως και ἐπὶ τῆς ποσοτικῆς ἀλλὰ και **ποιοτικῆς** ἀποδόσεως τοῦ ἐργάτου.

Σήμερον ὁ ἐργάτης ἐργάζεται ἐν τῇ βιομηχανίᾳ κατευθύνων ἀπλῶς τὴν μηχανὴν πρὸς παραγωγήν, ἡ καταβαλλομένη δὲ παρὰ τῆς μηχανῆς ἐνέργεια εἶναι τὸ κύριον και προέχον ἐν τῇ παραγωγῇ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἐργάτης θεωρεῖ σήμερον τὰ παραγόμενα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ὡς προῖδὸν τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας. ἠπαυσεν επομένως ἔχων τὴν ἀντίληψιν ὅτι εἶναι και αὐτὸς σημαίνων συντελεστῆς τῆς παραγωγῆς.

Τούτο ἐπέδρασε ψυχολογικῶς κυρίως ἐπὶ τῆς ποιοτικῆς ἀποδόσεως τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου και τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἐργατῶν πρὸς ἀλλήλους. ἠνεκα τοῦ λόγου τούτου δὲν ὑπάρχουσι μεγάλαι ποιστικαὶ

διαφοραί μεταξύ των εκτελούντων τὸ ἔργον ἐργάτων, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω.

Ἄφ' ἐτέρου δὲ εἶδομεν ὅτι ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητος ὄρος τῆς οἰκονομικῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν εἶναι ἡ μεγάλη αὐξήσις τῆς παραγωγῆς παρακολουθουμένη καὶ ὑπὸ ἀναλόγου αὐξήσεως τῆς καταναλώσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι διὰ λόγους τεχνικούς καὶ οἰκονομικούς σήμερον ἡ παραγωγή ῥέπει πρὸς τὴν μεγάλην ἐπιχειρήσιν δηλ. ἐπιχειρήσιν, ἣτις ἀπασχολεῖ μεγάλα κεφάλαια, ἔχει εὐρείαν παραγωγὴν καὶ εὐρείαν κατανάλωσιν. Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Πράγματι ἐν μελετήσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ εἰσαγωγή τῶν μηχανῶν ἐγένετο βαθμιαίως εἰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ὅπου εἰσῆχθησαν αὐταὶ ἐκεῖ ἔχομεν καὶ μεταβολὴν τῆς μορφῆς τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπὸ μικρᾶς εἰς μεγάλην. Ἡ μικρὰ ἐπιχειρήσις εἰς τὰς οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμέναις χώραις περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν εἰδῶν διὰ τὰ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος ἡ προσωπικὴ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίως εἰς ἐκεῖνα τὰ εἶδη τῶν ὁποίων ἡ παραγωγή μετέχει καὶ τῆς τέχνης.

Ἡ λοιπὴ παραγωγή εἰς τὴν κατέστη δυνατὴ ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν γίνεται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως. Τοῦτο ὅμως ἐπιφέρει σπουδαίαν ἐπίδρασιν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐλαττήριον τοῦ ἐργάτου πρὸς ἐργασίαν, διότι ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγή γίνεται ὑπὸ τὸν τύπον τῆς χειροτεχνίας καὶ ἐπομένως τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως ἡ διαφορὰ ἣτις ὑφίσταται μεταξύ ἐργάτου καὶ ἐργοδότη εἶναι ἐλάχιστη. Τὸν ἐργάτην δὲν χωρίζει μεγάλη ἀπόστασις ἀπὸ τὸν ἐργοδότην, διότι συνήθως ἀμφότεροι ἐργάζονται εἰς τὴν παραγωγὴν, ἡ μόνη δὲ διαφορὰ εἶναι, ὅτι ὁ ἐργοδότης διαθέτει καὶ μικρὸν κεφάλαιον, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐλάχιστον, δηλ. τόσον ὅσον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν προμήθειαν τῶν στοιχειωδῶν πρώτων ὑλῶν αἰτινες εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἄμεσον παραγωγὴν καὶ τὴν προμήθειαν τῶν εργαλείων. Πολλάκις μάλιστα ὁ ἐργάτης ὁ ἐργαζόμενος εἰς τοιοῦτου εἶδους ἐπιχειρήσεις ἔχει αὐτὸς αὐτὸς τὰ εργαλεῖα του δηλ. μικρὸν τι κεφάλαιον. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει λόγῳ τῆς μικρᾶς διαφορᾶς, ἣτις ὑπάρχει γεταξὺ ἐργοδότη καὶ ἐργάτου, ὁ ἐργάτης δύναται νὰ ἔχη ὡς πρόγραμμα τῆς ἐργασίας του τὴν ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν του καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ ἡμερομισθίου, ἵνα ἀποκτήσῃ καὶ αὐτὸς τὸ μικρὸν τοῦτο κεφάλαιον, ὅπερ ἀπαιτεῖται, ἵνα μεταθέσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν τοῦ ἐργοδότη.

Τοῦναντίον, ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν καὶ ἐπομένως ἀπὸ τῆς

ἐπικρατήσεως τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως, ἢ σχέσις αὕτη μεταξὺ ἐργάτου καὶ ἐργοδότη μεταβάλλεται ῥιζικῶς, διότι ὁ ἐργάτης βλέπει ὅτι ἡ προσωπική του ἐργασία ἐλάχιστα συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ οἴκ. ἀγαθοῦ καὶ ὅτι ὁ κύριος συντελεστής τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ μηχανή, ἣτις ἀποτελεῖ σήμερον τμημα τοῦ κεφαλαίου. Βλέπει ἄρα ὁ ἐργάτης, ὅτι διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἐπιχειρήσις ὑπάρχει ἀνάγκη μεγίστου κεφαλαίου, ἀνευ τοῦ ὁποίου ἡ προμήθεια τῶν μηχανικῶν μέσων τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς παραγωγὴν εἶναι ἀδύνατος, Τοῦ κεφαλαίου ὅμως τούτου ἡ ἀπότησις δὲν δύναται πλέον νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ ἐργάτου καὶ τῆς ἐντάσεως τῆς προσπάθειάς αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ ἐργάτης ἄρχεται ἀποκτῶν τὴν **ἐργατικὴν συνείδησιν**, ἣτοι τὴν συνείδησιν ὅτι ἀνήκει καὶ θὰ ἀνήκει καὶ εἰς τὸ μέλλον εἰς ἰδιαιτέραν κοινωνικὴν τάξιν μειονεκτοῦσαν τῶν λοιπῶν.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μηχανῶν εἰς τὴν παραγωγὴν ἔχει πολλὰς δυσμενεῖς συνεπειάς, αἵτινες κυρίως γίνονται αἰσθηταὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν καὶ παρὰ τῶν ἐργατῶν, οἵτινες ἀντικαθίστανται δι' αὐτῶν.

Τινὲς τῶν συνεπειῶν τούτων ὡς π. χ. ἡ μεταβολὴ τῆς σχέσεως τοῦ ἐργάτου πρὸς τὸ παραγόμενον εἶδος εἶναι συνέπειαι ἀναγκαῖαι. Πάντοτε ὁ ἐργάτης καὶ ὑφ' οἰονδήποτε οἶκον. σύστημα θὰ ἐργάζεται ἐν τῇ παραγωγῇ οὐχὶ ὡς κύριος συντελεστής τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' ὡς ὑποβοηθῶν τὰ μηχανικὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, διότι ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν ἀνωτέραν δύναμιν. Ὅπως οἰαδήποτε μεταβολὴ τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος δὲν δύναται νὰ ἐπιηρέασῃ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, ἣτις θὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων καὶ εἰδῶν τῆς ἐργασίας, οὕτω καὶ οἰαδήποτε οἰκονομικὴ βελτίωσις δὲν δύναται νὰ ἐπιηρέασῃ τὴν τεχνικὴν σχέσιν μεταξὺ ἐργάτου καὶ μηχανῆς, διότι αὕτη δὲν εἶναι ἀντικείμενον κοινωνικῶν μεταβολῶν, ἀλλὰ πηγάζει ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Τούναντιόν ἕτεραι τῶν δυσμενῶν διὰ τὸν ἐργάτην συνεπειῶν τῆς χρήσεως μηχανικῆς ἐνεργείας ἐν τῇ παραγωγῇ δύναται νὰ ἀρῶσι, καὶ πράγματι ἤρθησαν ἤδη, διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ τεχνικῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς. Ἐξετάζοντες τὴν σημερινὴν περίοδον βλέπομεν ὅτι πολλὰ τῶν ἐπιβλαβῶν συνεπειῶν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἰς τὴν παραγωγὴν δὲν ὑφίστανται πλέον. Ὅστω π. χ. ἡ ἐπιβλαβὴς συνέπεια, ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μηχανῶν ἐπιφέρει γενικωτέραν μεταβολὴν τῆς θέσεως τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐργοδότην δὲν ὑφίστανται, διότι ἡ εἰσαγωγὴ τῶν μηχανῶν σήμερον ἔχει ἐπεκταθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε δὲν ὑπάρχει πλέον μέγας κίνδυνος, ὅτι θὰ ἐπέλθῃ ἀνατροπὴ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἐργάτου ἀπὸ ἀπόψεως ἐργασίας εἰς τὸ

μέλλον, καθ' ὅσον ὀλόκληρος ἡ παραγωγή γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μηχανικῆς ἐνεργείας, οὐ συνέπεια εἶναι, ὅτι ἡ πιθανότης ὅτι μέγας ἀριθμὸς ἐργατῶν θὰ εὐρεθῆ ἄνευ ἐργασίας καὶ θὰ δημιουργηθῆ ἐργατικὸν πρόβλημα **ἀνεργίας** λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἠλαττώθη εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Ἐξ ἑτέρου ἀναφέροντες ἀνωτέρω τὰς συνέπειας τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν εἶπομεν ὅτι, ὅτε ἤρχισαν χρησιμοποιοῦμεναι αἱ μηχαναὶ, ὁ ἐργοδότης ἐξεμεταλλεύθη τὴν κατάστασιν καὶ προέβη εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὀρίμου ἐργάτου δι' ἐργατῶν κατωτέρας ποιότητος, καὶ οὕτω συνέτεινεν εἰς τὴν μεγαλύτεραν αὐξήσιν τῆς προφορᾶς τῆς ἐργασίας καὶ ἐπομένως εἰς ἔτι μείζονα μείωσιν τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ μειονέκτημα ὑφίσταται, διότι νῦν τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἀφοῦ πρὸς κίνησιν μιᾶς μηχανῆς δὲν ἔχομεν πλέον ἀνάγκην ἐργατῶν χειρονακτῶν ὀρίμων ἢ μὴ, ἐφ' ὧν δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἡ ἀνωτέρω συνέπεια, τοῦτο δὲ διότι εἶναι μὲν φανερόν, ὅτι λόγῳ τῆς προοῦσης αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς δημιουργεῖται ὀλονὲν μείζων ζήτησις ἐργατικῶν χειρῶν, ἡ ζητούμενη ὅμως ἐργασία δὲν εἶναι ἡ τοῦ ἐκτελοῦντος χειρονοκτικὰ ἔργα, ἀλλ' ἡ ἐργασία τοῦ τεχνικῶς μορφωμένου ἐργάτου, τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς τροποποιήσεως τοῦ συστήματος τῆς μηχανῆς, ἣτις σήμερον δὲν εἶναι τι ἀπλοῦν ἀλλὰ σύνθετον καὶ ἵνα λειτουργήσῃ ἔχει ἀνάγκην ὅχι σωματικῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐπιδεξιότητος τοῦ ἐργάτου καὶ γνώσεως τῶν τεχνικῶν ὄρων, ὑφ' οὗς λειτουργεῖ αὕτη. Τοὺς τεχνίτας τούτους ἐργάτας, δὲν δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ ὁ ἐργοδότης διὰ γυναικῶν κλπ. διότι αὗται δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενην τεχνικὴν μόρφωσιν. Ἐπομένως βλέπομεν ὅτι ἀφοῦ εἰς τὰς μηχανὰς χρησιμοποιοῦνται μόνον ὄριμοι ἐργάται, οἵτινες δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀντικατασταθοῦν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑφίσταται τὸ ὡς ἄνω μειονέκτημα.

Ἐχομεν ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν τὸ πρῶτον εἰσῆχθησαν αἱ μηχαναὶ ὅτι σήμερον ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου ἐν τῇ παραγωγῇ ἔχει βελτιωθῆ, διότι ἐνῶ τότε οἱ ζητούμενοι ἐργάται ἔπρεπε νὰ ἦσαν χειρόνακτες νῦν δέον νὰ εἶναι τεχνικῶς μορφωμένοι, ὅπερ ἐπιφέρει τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τὰς κοπιώδεις ἐργασίας, καὶ ἐπομένως τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως αὐτῶν.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

§ 35.— Φύσις.

Ἐξετάζοντες τὰς γενικὰς συνθήκας αἵτινες ἐπηρεάζουν τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν ἐν γένει εἶδομεν, ὅτι αὗται διακροῦνται εἰς **φυσι-**

κὰς και κοινωνικὰς. Εἰς τὰς φυσικὰς καταλέγονται αἱ συνθήκαι, αἵτινες ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνεργοῦσιν ἐπιηρεάζουσαι τὴν παραγωγὴν, και τοιαῦται εἶναι τὸ **κλίμα, ἡ γεωγραφικὴ θέσις μιᾶς χώρας, ἡ γεωλογικὴ σύστασις αὐτῆς, τὸ μέγεθος τῆς χώρας, ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς, τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ και ἡ σύστασις αὐτοῦ,**

Τὰς φυσικὰς ταύτας συνθήκαι τῆς παραγωγῆς **διακρίνομεν εἰς 2 κατηγορίας.**

1ον) Τὸ **ἔδαφος** και 2ον) Τὰς **λοιπὰς φυσικὰς συνθήκαι τῆς παραγωγῆς.**

Τὴν διάκρισιν ταύτην κάμνομεν διότι αἱ λοιπαὶ συνθήκαι τῆς παραγωγῆς, ἐκτὸς τοῦ ἔδαφους, ἐπιηρεάζουσι μὲν τὴν παραγωγὴν, ἀλλ' ἐπ' αὐτῶν **ἐλάχιστα, ἢ κατ' οὐδέν, δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἡ βούλησις και ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου, τὸναντίον τὸ ἔδαφος ὡς φυσικὸς ὄρος τῆς παραγωγῆς ὑπόκειται εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου.** Ἡ παραγωγικότης τοῦ ἔδαφους, ἡ ἀπόδοσις αὐτοῦ, ἐξαρτᾶται τὰ μάλιστα ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ δὲ ὡς εἶπομεν ἀντικείμενον τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς παραγωγὴν και χρησιμοποίησιν τῶν ὀλικῶν ἀγαθῶν, εἶναι φανερόν ὅτι ἐνδιαφέρει ἡμᾶς κυρίως ἐκεῖνη ἡ φυσικὴ συνθήκαι τῆς παραγωγῆς, ἐφ' ἧς ὁ ἀνθρωπος δύναται διὰ τῆς ἐνεργείας του νὰ ἔχῃ ὀρισμένον ἀποτέλεσμα. **Διὰ τοῦτο διαν ὀμιλοῦμεν περὶ τῆς φύσεως ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς ἔχομεν ὑπ' ὄψιν οὐχὶ πάσαις τὰς φυσικὰς συνθήκαις, αἵτινες ἐπιηρεάζουσιν αὐτήν, ἀλλ' ἐκείνας μόνον, ἐφ' ὧν ὁ ἀνθρωπος δύναται νὰ ἐπιδράσῃ και ὡς τοιαύτας ἐννοοῦμεν τὸ ἔδαφος και τὰς παραγωγικὰς του δυνάμεις.**

Ἐξετάζοντες τὸ ἔδαφος ἐν σχέσει μὲ τὴν παραγωγὴν βλέπομεν, ὅτι μᾶς ἐνδιαφέρει τοῦτο, **διότι ἀποτελεῖ τὴν βάσιν πάσης παραγωγῆς.** Τὸ πρῶτον πρόβλημα ὅπερ τίθεται ἐνώπιον παντός, ὅστις θέλει νὰ ἐπιχειρήσῃ παραγωγικὴν τινὰ πράξιν εἶναι ποῖον μέρος θὰ ἐκλέξῃ ὡς ἔδραν τῆς ἐπιχειρήσεως, ποῦ δηλ. θὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν ἐπιχειρήσιν του. Τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τῆς ἔδρας ἔχει μεγάλην σημασίαν οὐ μόνον ἀπὸ ἀπόψεως Ἑθν. Οἰκονομίας, ἀλλὰ και ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας και δὴ οὐ μόνον διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν, ἤτις ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της εἶναι συνδεδεμένη πρὸς ὀρισμένον ἔδαφος, **ἀλλὰ και διὰ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν.**

Διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἔδρας τῆς ἐπιχειρήσεως 2 συντελεστοὶ δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει: α) αἱ γενικώτεραι συνθήκαι τῆς παραγωγῆς

β) *αί συνθήκαι τῆς καταναλώσεως.* Ἐκαστος θέλων νὰ ἰδρῦσῃ παραγωγικὴν τινα ἐπιχείρησιν ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ τόπου ἔνθα παράγονται αἱ πρώται ὕλαι, ἅς θὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς παραγωγὴν καὶ τοῦ τόπου ἔνθα ὑπάρχει εὐρυτέρα κατανάλωσις τοῦ παραγομένου εἴδους. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει σημασίαν ἰδίᾳ διὰ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν. Ἐὰν ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν κυρίως αἱ δαπάναι τῆς μεταφορᾶς, αἵτινες ἐπηρεάζουσιν ἰδιαιτέρως τὴν ὄλγην δαπάνην τῆς παραγωγῆς, ὁ βιομήχανος θὰ ἔχῃ πολλάκις συμφέρον νὰ ἰδρῦσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του ἐκεῖ ἔνθα παράγονται αἱ πρώται ὕλαι, διότι ἐὰν ἡ ἐπιχείρησις ἰδρυθῇ ἐκεῖ θὰ ἔχει ἀπλῶς νὰ ὑποστῇ τὰ ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς τοῦ παραχθέντος προϊόντος ἀπὸ τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως. Τοῦναντίον ἐὰν ἡ ἐπιχείρησις ἰδρυθῇ εἰς τὸ κέντρον τῆς καταναλώσεως, θὰ ἔχει νὰ ὑποστῇ τὰς δαπάνας τῆς μεταφορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν αἵτινες εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν παραγωγὴν τοῦ προϊόντος, Ἄλλ' εἶναι φανερόν ὅτι αἱ δευτέραι αὗται δαπάναι εἶναι μεγαλύτεραι τῶν πρώτων, διότι καὶ μεγαλύτερον ποσὸν πρόκειται νὰ μεταφερθῇ, ἀλλὰ καὶ εἶδος κατωτέρας ἀξίας, διότι ἡ πρώτη ὕλη πρὸ τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ἔχει μικροτέραν ἀξίαν ἐκαίνης, ἣν ἔχει τὸ ἐμπόρευμα, ἐπομένως ἀναλόγως τῆς ἀξίας τοῦ μεταφερομένου εἴδους, αἱ δαπάναι τῆς μεταφορᾶς θὰ εἶναι μεγαλύτεραι ἀπὸ τῆς μεταφορᾶς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ μικρότεραι τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐτοιμῶν προϊόντων.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν πρόκειται νὰ ἐξετάσωμε τὰς δαπάνας τῆς μεταφορᾶς συμφέρον τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως τοῦ εἴδους. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἔδραν τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἔχει σημασίαν μόνον τὸ γεγονός τῶν μεταφορικῶν δαπανῶν, ἀλλ' ἅπασαι αἱ οικονομικαὶ συνθήκαι ὑφ' ἅς θὰ γίνῃ ἡ ἐπιχείρησις, διὰ τοῦτο ἐνθ' κατ' ἀρχὴν θὰ ἔπρεπε ἡ ἔδρα τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ εἶναι εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς τῆς πρώτης ὕλης, βλέπομεν ὅτι ἡ συνήθης τάσις τῆς βιομηχανίας εἶναι νὰ ἐκλέξῃ τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως τοῦ παραγομένου εἴδους, πλὴν ἂν ἰδιαιτέραι τεχνικαὶ συνθήκαι ἐπιβάλλουσι τὴν ἰδρύσιν εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς τῶν πρώτων ὑλῶν.

Τοῦτο συμβαίνει διότι εἰς τὰ μεγάλα κέντρα τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πληθυσμοῦ οἱ λοιποὶ οικονομικοὶ ὄροι τῆς παραγωγῆς εἶναι εὐμενέστεροι, ἢ εἰς τὰ ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα, ὅπου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκατασταθῇ ἡ ἐπιχείρησις. Εἰς τὰ μεγάλα κέντρα ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ εὕρῃ εὐχερέστερον τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἐργασίαν, ὅχι μόνον κατὰ ποσὸν ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιόν. Ἀφ' ἐτέρου πᾶσαι αἱ λοι-

παί δαπάναι τῆς παραγωγῆς εἶναι μικρότεραι εἰς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Ὅταν ὁμως ὁμιλοῦμεν περὶ τοῦ ἐδάφους ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς κυρίως τὸ ἔδαφος καθ' ὅσον ἀποτελεῖ *τὴν πηγὴν πάσης παραγωγῆς. Τὸ ἔδαφος καὶ ἡ ἐργασία* τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦσι *τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς.*

Τέλος ἐξετάζοντες τὰ τοῦ ἐδάφους παρατηροῦμέν τὰ ἐξῆς: Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ἔδαφος ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς δὲν παρουσιάζεται πάντοτε ὁμοιομόρφως, δὲν ἔχει τούτεστιν πάντοτε τὰ αὐτὰ παραγωγικὰ στοιχεῖα. Οὕτως εἰς χώραν τινα δύναται νὰ παραχθῇ τὸ α προῖόν, εἰς ἄλλην τὸ β προῖόν. Ἔνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐδάφους ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως ὁ λεγόμενος *καταμερισμὸς τῶν ἐργῶν.* Ἐκάστη χώρα δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ὧν ὁ πληθυσμὸς ἔχει ἀνάγκην πρὸς συντήρησίν του, ἐνῶ τοῦναντίον τινὰ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ παράγῃ εἰς ποσότητος ἀνωτέρας τῶν διὰ τὸν ἴδιον πληθυσμὸν ἀπαιτουμένων. Δι' ὅ αἱ ἀνάγκαι τοῦ πληθυσμοῦ συμπληροῦνται διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ πλεονάσματος τῆς παραγωγῆς πρὸς τὸ πλεόνασμα ἄλλων χωρῶν παραγοῦσῶν ἄλλα προΐόντα. Οὕτω δημιουργεῖται ἡ ἐμπορικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων χωρῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον,

§ 36. Περὶ τοῦ Νόμου τῆς ἐλαττουμένης ἢ φθινοῦσης ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους.

Εἶπομεν ἤδη ὅτι τὸ ἔδαφος, ὡς φυσικὸς συντελεστὴς, δὲν δύναται μόνον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παροχὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὧν ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του, ἀνευ τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ, ὅστις διὰ τῆς ἐργασίας του καὶ τοῦ ἐτέρου ἐπιβοηθητικοῦ συντελεστοῦ, τοῦ κεφαλαίου, οὐ μόνον ἀποσπᾷ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὰ ἀγαθὰ, ἅτινα αὐτὸ παρέχει ἔτοιμα, ἀλλὰ ἀφ' ἐνὸς μὲν κατευθύνει τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις τοῦ ἐδάφους πρὸς ὀρισμένον εἶδος παραγωγῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ συντελεῖ καὶ εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῆς παραγωγικῆς δυνάμεως τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀνευ τῆς συμπράξεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐλάχιστα παράγει. Ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἐντείνει τὰς ἐργατικὰς του δυνάμεις ἐπὶ ὀρισμένης ἐκτάσεως ἐδάφους καὶ ὅσον πολλαπλασιάζει καὶ βελτιοῖ τὰ παραγωγικὰ κεφάλαια, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει τὴν παραγωγικὴν δυνάμιν τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐπομένως αὐξάνει τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ. Ἄλλ' ἢ σχέσις αὕτη μεταξὺ τῆς καταβαλλομένης

ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου πρὸς καλλιέργειαν ὠρισμένου ἐδάφους καὶ τῆς ἀποδόσεως αὐτοῦ **δὲν εἶναι σχέσις ἀπλή.**

¹Ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἰσχύει εἰς **οἰκονομικὸς νόμος, ὃν ὀνομάζομεν νόμον τῆς ἐλαττουμένης ἢ φθινοῦσης ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους.**

Εἴπομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐργασίας του καὶ τοῦ κεφαλαίου αὐξάνει τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους. Ἐρωτᾶται ποία σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς καταβαλλομένης ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου ἀφ' ἑνὸς, καὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς παραγωγῆς ἀφ' ἑτέρου, ὑπάρχει τοιαύτη ἀναλογία μαθηματικῆ, ὥστε καθ' ὃν λόγον αὐξάνει ἢ καταβαλλομένη ἐργασία καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα κεφάλαια, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον νὰ αὐξάνῃ καὶ ἡ παραγωγή; Ὁ ἀνωτέρω νόμος διδάσκει ὅτι ἡ αὐξησις τῶν καταβαλλομένων ἐργατικῶν δυνάμεων καὶ τῶν κεφαλαίων ἐπὶ ὠρισμένης ἐκτάσεως ἐδάφους δύναται μὲν νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγικότητος τοῦ ἐδάφους κατὰ λόγον ἀνώτερον τῆς αὐξήσεως τῶν μέσων τῆς καλλιέργειας, ἀλλὰ μέχρις ἑνὸς ὠρισμένου σημείου ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐφεξῆς ἡ αὐξησις τῶν καταβαλλομένων δυνάμεων καὶ τοῦ κεφαλαίου ἔχει μὲν ἀποτέλεσμα τὴν αὐξησιν τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς, ἀλλ' ἡ αὐξησις αὕτη δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἐργασίαν καὶ τὸ διατεθὲν κεφάλαιον ἀλλ' ὑστερεῖ, ἢ σχέσις δ' αὕτη θὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρις ἑνὸς δευτέρου σημείου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οἰαδήποτε νέα αὐξησις τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ καταβαλλομένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα οὐδὲ τὴν ποσοτικὴν καὶ αὐξησιν τῆς παραγωγῆς. Πρακτικῶς ἐξηγουντες τὸν νόμον τῆς ἐλαττουμένης ἢ φθινοῦσης ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους λέγομεν ὅτι εἰς πᾶσαν γεωργικὴν παραγωγὴν ἔχομεν 2 εἰδῶν συντελεστὰς: 1ον) **ἐργασίαν καὶ κεφάλαιον καὶ 2ον) ἔδαφος.** Ἐκ τῶν συντελεστῶν τούτων τὸ ἔδαφος εἶναι **δεδομένον ἐκ τῆς φύσεως** μὴ ἐπιδεχόμενον αὐξησιν, ἀποτελεῖ δὲ τὸν πάγιον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ οἱ λοιποὶ συντελεσταὶ δὲν εἶναι πάγιοι ἀλλὰ κατὰ βούλησιν αὐξητοί. Ἐὰν ἔχωμεν μίαν καλλιέργειαν ἐφ' ὠρισμένου ἐδάφους, ἥτις γίνεται μὲ προτόγονα μέσα, εἴτα δὲ ἐντείνωμεν τὴν ἐργασίαν καὶ αὐξήσωμεν τὰ κεφάλαια, τότε θὰ ἔχωμεν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ αὐξησις αὕτη οὐ μόνον θὰ παρακολουθήσῃ τὴν αὐξησιν τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ θὰ ὑπερβῇ καὶ τὴν ἀναλογίαν ταύτην. Θὰ ἔχωμεν ἐπομένως οὐ μόνον αὐξησιν τῆς παραγωγῆς κατὰ ποσὸν ἀλλὰ καὶ ἐλλάττωσιν τῆς ἀναλόγου δαπάνης. Ἄλλὰ ἡ σχέσις αὕτη μεταξὺ δαπανῶν καὶ παραγωγῆς θὰ φθάσῃ μέχρις ἑνὸς ὠρισμένου σημείου πέραν τοῦ ὁποίου ἡ

αύξησις τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας θὰ ἔχῃ μὲν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς κατὰ ποσὸν ἀλλὰ καὶ συγχρόνως αὐξήσιν τῶν δαπανῶν, διότι ἢ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς κατὰ ποσὸν δὲν θὰ εἶναι ἀνάλογος τῆς αὐξήσεως τῶν δαπανῶν, καὶ ἐπομένως ἢ παραγωγή θὰ γίνῃ μὲ μεγαλυτέρας δαπάνας. Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν αὐξάνοντες τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς θὰ φθάσωμεν εἰς ἕτερον σημεῖον ἀπὸ τοῦ ὁποίου πᾶσα νέα αὐξήσις τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας οὐδὲν θὰ ἔχῃ ἀποτέλεσμα, διότι δὲν θὰ εἶναι ἱκανὴ νὰ αὐξήσῃ τὸ ποσὸν τοῦ παραγομένου προϊόντος καθ' ὅσον ὁ πάσις συντελεστής τῆς παραγωγῆς, τὸ ἔδαφος, ἔχει περιορισμένην παραγωγικὴν δύναμιν φθάνουσαν μέχρις ὀρίου τινός. Ὅταν διὰ τῆς ἐντάσεως τῆς προσπάθειάς φθάσωμεν τὸ ὄριον τοῦτο, πᾶσα νέα προσπάθεια θὰ εἶναι ματαία καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος.

ΤΜΗΜΑ Δ'.

§ 37. Κεφάλαιον.

Ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ἀποδίδομεν εἰς τὸν ὄρον **Κεφάλαιον** δύο διαφόρους ἐννοίας, ἄλλην μὲν ὅταν ἀποβλέπομεν εἰς τὴν παραγωγήν ἐν συνόλῳ δηλ. τὴν **ἐθνικὴν οἰκονομίαν**, καὶ ἄλλην ὅταν ἀποβλέπομεν εἰς τὴν **ιδιωτικὴν οἰκονομίαν**, τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀτόμου. Ἄς ἐξετάσωμεν ἑκατέραν τῶν ἐννοιῶν τούτων.

§ 38. Κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἐξετάζοντες τὴν παραγωγήν ὡς τεχνικὴν καὶ οἰκονομικὴν μέθοδον πρὸς δημιουργίαν χρησιμότητος παρατηροῦμεν, ὅτι ὑφ' οἰονδηποτε σύστημα καὶ ἂν γίνεταί αὕτη, εἴτε τοὔτεστιν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς αὐτάρχους οἰκιακῆς οἰκονομίας, εἴτε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ τῆς συναλλακτικῆς οἰκονομίας, ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρὸς συντέλεσιν τῆς παραγωγῆς εἶναι, πλὴν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὠρισμένα ὕλικά ἀντικείμενα παρηγμένα ἤδη, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγήν, εἴτε διότι δι' αὐτῶν ἐντείνονται αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε διότι ἐνισχύεται ἢ παραγωγικὴ δύναμις τοῦ ἐδάφους. Τὸ σύνολον τῶν ὕλικῶν τούτων στοιχείων ὀνομάζομεν κεφάλαιον. Ἄρα κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς ἐν γένει ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας εἶναι σύνολον παρηγμένων ἤδη

οικονομικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν ἐτέρων.

Ἐἰς τὸν ὅρον κεφάλαιον ἐπομένως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης περιλαμβάνονται τὰ μηχανήματα, τὰ ἐργαλεία, τὰ οἰκήματα καὶ ἀποθήκαι αἱ χρησιμεύουσαι εἰς τὴν παραγωγὴν, τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς, καὶ ἐν γένει πᾶν ὕλικόν ἀντικείμενον, ὅπερ χρησιμεύει πρὸς παραγωγὴν οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπομένως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης βλέπομεν ὅτι τὸ κεφάλαιον προσομοιάζει πρὸς ἕτερον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς τὸ ἔδαφος, διότι καὶ τοῦτο εἶναι ὕλικόν στοιχεῖον τῆς παραγωγῆς. Ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ὀρισμέναι διαφοραὶ καὶ ἀπὸ φυσικῆς καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, αἵτινες ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ πραγματευώμεθα ἰδιαιτέρως περὶ τοῦ ἐδάφους ὡς συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ ἰδιαιτέρως περὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὸν ὅρον κεφάλαιον.

Αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι αἱ ἑξῆς :

1ον) **Τὸ ἔδαφος εἶναι δεδομένον ἐκ τῆς φύσεως, ἐνῶ τὸ κεφάλαιον, τὰ λοιπὰ δηλ. ὕλικά στοιχεία τῆς παραγωγῆς, εἶναι ἀποτελέσμα παραγωγῆς.** Ἐνεκα τῆς διαφορᾶς ταύτης μεταξὺ ἐδάφους καὶ κεφαλαίου εἶπον τινὲς ὅτι τὸ κεφάλαιον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς, διότι αὐτὸ τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα παραγωγῆς. Ἄρα λογικῶς ἀφοῦ τὸ κεφάλαιον εἶναι προῖόν παραγωγῆς ἔπεται ὅτι προϋπῆρξε παραγωγὴ ἄνευ κεφαλαίου, ἵνα δημιουργηθῆ τοῦτο. Λέγουσιν ἐπομένως, ὅτι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ φύσις καὶ ἡ ἐργασία, τὸ δὲ κεφάλαιον εἶναι ἀπλῶς ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς.

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν εἶναι ὀρθή, διότι θεωρητικῶς μὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν παραγωγὴν ἄνευ τῆς ὑπάρξεως κεφαλαίου, ὁ ἄνθρωπος δηλ. διὰ τῶν ἀπλῶν δυνάμεων του καὶ διὰ τῆς βοήθειας τῆς φύσεως θὰ ἠδύνατο στοιχειοθετῶς νὰ παραγάγῃ, ἀλλ' ἡ παραγωγὴ αὕτη θὰ περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπλήν συλλογὴν τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως παρεχομένων ἀγαθῶν. Ἐὰν ὁμως λάθωμεν ὑπ' ὄψει τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς δὲν δυνάμεθα σοβαρῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον ὡς προῖόν τῆς παραγωγῆς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς συντελεστὴς αὐτῆς, διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ κεφάλαιον, ἐφ' ὅσον ὑφίσταται, ἀποτελεῖ συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς. Ἄνευ τῆς ὑπάρξεως κεφαλαίου εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ παραγωγὴ ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας.

2ον) διαφορὰ μεταξὺ ἐδάφους καὶ κεφαλαίου εἶναι, ὅτι τὸ **ἔδαφος** εἶναι **ἐκ τῶν προτέρων περιορισμένον**, ἐνῶ τὸ ποσὸν τοῦ κεφαλαίου εἶναι **ἀπεριόριστον**. Ἐπειδὴ τὸ κεφάλαιον εἶναι ἀποτέλεσμα παραγωγῆς δυνάμεθα γ' αὐξήσωμεν τὸ ποσὸν τοῦ διαθέσιμου κεφαλαίου διὰ τῆς ἐντά-

σεως τῆς παραγωγῆς. Ἐφ' ὅσον αὐξάνει ἡ παραγωγή καὶ ἡ ἀποταμίευσις ἐπὶ τοσοῦτον δυνάμεθα ν' αὐξήσωμεν τὸ κεφάλαιον. Ἡ διαφορὰ αὕτη μεταξὺ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κεφαλαίου ἔχει καὶ σημαντικὸν οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμ. Λέγομεν ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι περιωρισμένον ἐκ τῆς φύσεως, ἐπομένως εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ἔδαφος **δύναται εὐχερέστερον νὰ καταστῆ ἀντικείμενον μονοπωλίου**. Λόγω αἰτίων ἱστορικῶν καὶ νομικῶν μία τάξις ἀνθρώπων δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀναγνωρίζομένην ὑπὸ τῆς ἐνόμου τάξεως. Ἐπειδὴ ἡ ἔκτασις τοῦ ἐδάφους εἶναι, ὡς εἴπομεν περιωρισμένη, οἱ κάτοχοι τοῦ ἐδάφους θὰ ἀποκτήσουν μονοπώλιόν τι φυσικόν, καὶ ἔχουν ἥδη σήμερον ἀποκτήσει, οὐ συνεπεία θὰ εἶναι, ὅτι τρίτος δὲν δύναται ν' ἀποκτήσῃ ἔδαφος ἀνευ τῆς θελήσεως τοῦ κατόχου. Τοῦναντίον τὸ κεφάλαιον ἐπειδὴ εἶναι προϊόν παραγωγῆς καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀπεριόριστον κατὰ ποσὸν δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον μονοπωλίου. Πᾶς ὁ ἔχων οἰκονομικὴν δύναμιν δύναται ν' ἀποκτήσῃ κεφάλαιον, δηλ. τὰ ὑλικά ἐκεῖνα οἰκονομικά ἀγαθὰ, ἅτινα δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς παραγωγὴν ἐτέρου.

3η) διαφορὰ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐδάφους εἶναι ἡ ἐξῆς: Τὸ ἔδαφος εἶναι μὲν περιωρισμένον κατ' ἔκτασιν, ἀλλὰ ἡ **παραγωγικότης του εἶναι ἀνεξάντλητος**. Ἡ αὕτη ἔκτασις γῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι σήμερον δύναται νὰ παραγάγῃ οἰκ. ἀγαθόν. Τοῦτο συμβαίνει διότι τὸ ἔδαφος ἔχει τὴν φυσικὴν δύναμιν ν' ἀναπαράγῃ τὰς ὀργανικὰς ἐκεῖνας οὐσίας, αἰτινες καταναλίσκονται πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν. Εἶναι ἐπομένως τὸ ἔδαφος **ἀνεξάντλητον εἰς παραγωγήν**. Τοῦναντίον τὸ κεφάλαιον (ἐπειδὴ συνίσταται ἐξ ὄρισμένων ὑλικῶν στοιχείων) εἶναι μὲν ἀπεριόριστον ἀλλὰ **φθαρτόν**, φθειρόμενον διὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς χρήσεως. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ἐκάστοτε διὰ τῆς παραγωγῆς ν' ἀντικαθίσταται τὸ φθειρόμενον κεφάλαιον. Τοῦτο δὲ ἔχει μεγάλην σημασίαν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, διότι ὁ ἔχων ὑπὸ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἔδαφους ἔχει ἓνα συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς, ὅστις οὐδέποτε ἐξαντλεῖται, ἐνῶ ὁ χρησιμοποιῶν κεφάλαια εἰς τὴν παραγωγὴν δεόν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι ταῦτα μόνον ἐφ' ὄρισμένον χρόνον δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ. Ἐπομένως ὁ παράγων διὰ τῆς χρησιμοποίησεως κεφαλαίου πρέπει ἐκάστοτε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν δαπάνην τοῦ παραγομένου εἶδους ἓν ὄρισμένον ποσοστὸν, ὅπερ ἀντιπροσωπεύει τὴν φθορὰν τοῦ κεφαλαίου, τοῦναντίον ὁ χρησιμοποιῶν τὸ ἔδαφος πρὸς παραγωγὴν δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ὑπολογίσῃ φθορὰν τοῦ ἐδάφους, διότι τοῦτο εἶναι ἀνεξάντλητον μὴ καταναλισκόμενον διὰ τῆς χρήσεως.

4η) διαφορὰ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐδάφους εἶναι, ὅτι τὸ μὲν ἔδα-
Παπασπυροπούλου Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθ. κ. Κ. Βαρβαρέσου 8

φος είναι ως ἐκ τῆς φύσεώς του ἀκίνητον, ἐνῶ τὸ κεφάλαιον συνίσταται ἐκ κινήτων ἀντικειμένων. Καί ἐκεῖ ὅπου μετατρέπεται τὸ κεφάλαιον εἰς ἀκίνητον λ.χ. εἰς οἰκοδόμημα ἐργοστασίου, τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ παραγωγοῦ. Τοῦτο ἔχει σπουδαιότητα προκειμένου περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς ἔδρας τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ χρησιμοποιοῦν τὸ ἔδαφος ὡς βᾶσιν τῆς παραγωγῆς του ἔχει ἐκ τῶν προτέρων δεδομένην τὴν ἔδραν τῆς ἐπιχειρήσεως, διότι ἡ παραγωγή εἶναι προσηλωμένη πρὸς τὸ ἔδαφος, ἐνῶ ὁ χρησιμοποιοῦν κεφάλαια δύναται νὰ μεταφέρῃ αὐτὰ ὅπου θεωρεῖ σκόπιμον καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὰ ἀκίνητα ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον θέλῃ, ὑπερσημαίνει ὅτι ἔχει μεγαλυτέραν εὐχέρειαν περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἔδρας τῆς ἐπιχειρήσεως.

δγ) Διαφορὰ μεταξὺ ἐδάφους καὶ κεφαλαίου εἶναι, ὅτι ἡ παραγωγή τοῦ ἐδάφους ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν. Πράγματι δύναται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐργασίας του νὰ κατευθύνῃ τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἐντείνῃ αὐτήν. Τὸ εἶδος ὅμως τῆς παραγωγῆς καὶ κυρίως ὁ χρόνος τῆς παραγωγῆς, ἐξαρτᾶται ἐξ ὠρισμένων φυσικῶν συνθηκῶν, διότι δὲν δύναται τις νὰ καλλιεργήσῃ πᾶν ὅτι θέλει, ἀλλ' ἐκεῖνο ὑπερδύναται νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἔδαφος, οὐδὲ δύναται νὰ ὀρίσῃ τὸν χρόνον τῆς παραγωγῆς, καθ' ὅσον ὡς γνωστὸν ἔχομεν ὠρισμένας περιόδους καὶ συνθήκας παραγωγῆς, ἅς ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ διὰ τῆς θελήσεώς του. Τοῦναντίον ὁ χρησιμοποιοῦν κεφάλαιον δύναται, οὐ μόνον αὐτὸς νὰ ὀρίσῃ τὸ εἶδος τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ δύναται καὶ νὰ προσδιορίσῃ καὶ τὸν χρόνον τῆς παραγωγῆς. Ἐπομένως τὸ κεφάλαιον ἔχει μεγαλυτέραν εὐχέρειαν νὰ προσαρμόζῃται ἐκάστοτε πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς καταναλώσεως.

δδ) Διαφορὰ μεταξὺ ἐδάφους καὶ κεφαλαίου εἶνε ὅτι ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους δεσπόζει ἐπὶ πάντων τῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς, διότι εἴπομεν ὅτι τὸ ἔδαφος ἀποτελεῖ τὴν μόνην πηγὴν πάσης παραγωγῆς.

Ἐξετάζοντες τὸ κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως Ἑθν. Οἰκονομίας ἀποβλέπομεν μόνον εἰς τὸ πραγματικὸν γεγονός, ὅτι ὑπάρχουν ὠρισμένα ὑλικά οἰκονομικά ἀγαθὰ, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν ἐτέρων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Εἶναι δὲ ἀδιάφορον ἂν ὑπάρχῃ σχέσις μεταξὺ τῶν οἰκονομικῶν τούτων ἀγαθῶν τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς παραγωγὴν καὶ τοῦ προσώπου τοῦ παραγωγοῦ.

Ἄρα κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας εἶναι τὸ σύνολον τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουσιν ἐργαλεῖα, μηχανήματα κλπ. χρησιμοποιούμενα

πρὸς παραγωγήν, ἀρκεῖ ἵνα δημιουργηθῇ ἡ ἔννοια τοῦ οἰκονομικοῦ κεφαλαίου.

Ἐπομένως ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ κεφαλαίου εἶνε ἀπολύτως οἰκονομικὴ ἔννοια, μὴ ἐξαρτωμένη οὔτε ἐκ τῆς μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως, οὔτε ἐκ τοῦ δικαίου, οὔτε ἐξ ἄλλων συνθηκῶν κειμένων ἐκτὸς τῶν τεχνικῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς. Κεφάλαιον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ὑπῆρξεν, ὑπάρχει, καὶ θὰ ὑπάρχη ἀνεξαρτήτως τῆς μορφῆς, ἣν λαμβάνει ἐκάστοτε ἡ κοινωνικὴ καὶ Οἰκονομικὴ ὀργάνωσις.

§ 37.—Κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.

Κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, εἶναι τὸ τμήμα τῆς περιουσίας δι' οὗ δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ πρόσδοτον. Βεβαίως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οἰκονομία ἀνευ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὑλικῶν μέσων πρὸς παραγωγήν, ἅτινα ὀνομάζομεν κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἔθν. οἰκονομίας. Ἄλλ' ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ ποιοῦμεθα χρῆσιν τοῦ ὄρου «Κεφάλαιον» ἵνα ἐκφράσωμεν καὶ δευτέραν ἔννοιαν, τὴν τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου, ἣτοί τῆς νομικῆς καὶ οἰκονομικῆς σχέσεως, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ ὀρισμένων ἀγαθῶν καὶ προσώπου τινος, φυσικοῦ ἢ νομικοῦ.

Ἴνα κατανοήσωμεν τὴν 2αν ταύτην ἔννοιαν τοῦ κεφαλαίου δεόν νὰ λάθωμεν ὑπ' ὄψει α) τὴν σημερινὴν βᾶσιν τῆς ὀργανώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ β) τὴν ἔννοιαν τῆς περιουσίας.

Καὶ α) ἡ σημερινὴ βᾶσις τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας εἶναι ἀφ' ἑνὸς ὁ καταμετρισμὸς τῶν ἔργων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐκ τούτου ἀπορρέουσα **συναλλακτικὴ οἰκονομία**. Σήμερον ἀποκτήσις καὶ παραγωγή τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἀνευ ἀμέσου παραγωγῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἄρα ὅπως προκειμένου περὶ τῆς παραγωγῆς ἐξετάζομεν ὀρισμένα ὑλικά μέσα διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ παραγάγωμεν οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, οὕτω καὶ ἐπὶ ἀποκτήσεως οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δι' ἀνταλλαγῆς ἐξετάζομεν τίνα εἶναι τὰ μέσα ἐκεῖνα δι' ὧν δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ ὑλικά ἀγαθὰ ἢ ἄλλας οἰκονομικὰς ἀξίας, καὶ τὰ μέσα ταῦτα εἶναι τὰ ὑπὸ τὴν 2αν ἔννοιαν κεφάλαιον. β) Εἴπομεν ὅτι τὸ δίκαιον, ὡς διεμορφώθη διὰ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀναγνωρίζει εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀναγνωρίζει τοῦτέστιν εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα, ὅπως ἐξουσιάζῃ ὀρισμένα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ καὶ χρησιμοποίησιν αὐτὰ κατ' ἐλευθερίαν κρίσιν διὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ τοὺς ἰδίους σκοπούς. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ταύτης ἰδιοκτησίας εἶναι, ὅτι

ἕκαστον ἄτομον δύναται νὰ ἔχη ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ὠρισμένα ἀγαθὰ ἢ ὠρισμένας οἰκονομικὰς ἀξίας, ἅτινα καλοῦμεν γενικῶς περιουσίαν.

Περιουσία ὅθεν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως εἶναι τὸ σύνολον τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς ὠρισμένον πρόσωπον φυσικὸν ἢ νομικόν.

Τὰ δικαιώματα ταῦτα δύναται νὰ εἶναι ἢ δικαιώματα ἐμπράγματα, ἐφ' ὅσον ὠρισμένον πρᾶγμα ἀνήκει εἰς τὴν ἐξουσίαν προσώπου τινος ἀπολύτως ἢ μερικῶς λ.χ. δικαίωμα κυριότητος, χρήσεως ἐπικαρπίας κλπ. ἢ δύναται νὰ συνίστανται ταῦτα εἰς τὰς λεγομένας ἀπαιτήσεις, ὧν ὁ μὴ ἐπίσης ἀπώτερος σκοπὸς εἶναι ἡ ἀπόκτησις ἐξουσίας ἐπὶ πρᾶγματος. Βλέπομεν ὅθεν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παλαιότερον κρατοῦντα, ὅτε ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὅτι τὸ σημερινὸν δίκαιον δὲν ἀναγνωρίζει ἐξουσίαν προσώπου ἐφ' ἑτέρου προσώπου, ἀναγνωρίζει μόνον ἀπαίτησιν ἐναντίον προσώπου τινος, ὅπως παράσχῃ πρᾶγμα τι ἢ ὑπηρεσίαν τινα. Ἐν τούτοις τοῦτο συμβαίνει φαινομενικῶς καὶ οὐχὶ καὶ οὐσιαστικῶς, καθ' ὅσον ὁ διαθέτων περιουσίαν δύναται ν' ἀσκήσῃ ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ προσώπων. Τοῦτο δὲ διότι ὡς εἶπομεν ἡ κυρία μορφή ὑφ' ἣν παρίσταται σήμερον ἡ ἐργατικὴ σχέσις εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν, ἵνα ὁ ἐργάτης συντελέσῃ εἰς τὴν παραγωγὴν δέον νὰ προέλθῃ εἰς σύμβασιν μετὰ τοῦ ἐργοδότη, καὶ νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τούτου, ἔναντι ἀμοιβῆς, τὰς ἐργατικὰς του δυνάμεις, ἵνα ὁ ἐργοδότης χρησιμοποιοῦσῃ ταύτας πρὸς παραγωγὴν. Ἄλλ' ἐργοδότης εἶναι ὁ διαθέτων περιουσίαν, κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας. Ἄρα ὁ ἔχων περιουσίαν, ἔχει ἐξουσίαν οὐ μόνον ἐπὶ πάντων τῶν ὑλικῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ στοιχείου αὐτῆς, τῆς ἐργασίας.

Ὁ κεκτημένος τοιαύτην περιουσίαν, δύναται νὰ χρησιμοποιοῦσῃ μέρος ταύτης ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς κάλυψιν ὠρισμένων του ἀναγκῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου μέρος αὐτῆς νὰ χρησιμοποιοῦσῃ πρὸς ἀπόκτησιν ἄλλων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα μὲ μίαν λέξιν καλοῦμεν **πρόσοδον**.

Κατὰ ταῦτα, λεφάλαϊαν ἀπὸ ἀπόψεως ἔθν. οἰκονομίας ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν συγκεκριμένων ἀγαθῶν, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν, ἐνῶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀτόμου **κεφάλαιον** ὀνομάζομεν τὸ τμήμα τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἐξ ὃῦ δύναται τὸ ἄτομον ν' ἀποκτήσῃ πρόσοδον.

Τρόποι καθ' οὓς τὸ ἄτομον δύναται ν' ἀποκτήσῃ πρόσοδον ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας.

Εἶναι φανερὸν ὅτι δύναται τις ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας ν' ἀποκτήσῃ

πρόσοδον, ἂν χρησιμοποίησῃ ταύτην πρὸς σκοπὸν παραγωγικὸν ὡς ἐπιχειρηματίας.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ τμήμα τῆς περιουσίας συνίσταται ἐξ ὠρισμένων ὕλικῶν πραγμάτων, χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν καὶ ἐκ ταύτης ἀποφέρει πρόσοδον εἰς τὸν κύριον τῆς περιουσίας, ὁπότε τὸ τμήμα τοῦτο τῆς περιουσίας εἶναι κεφάλαιον ἀπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν τοῦ κεφαλαίου, διότι περιέχει τὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαραίτητα, ἵνα ὀνομάσωμεν τοῦτο ἰδιωτικὸν κεφάλαιον ἢ κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἔθνικῆς οἰκονομίας.

Ἄλλ' ἢ πρόσοδος ἐκ τοῦ κεφαλαίου δὲν ἀπορρέει μόνον ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ κεφαλαίου πρὸς σκοπὸν παραγωγικόν. Δύναται τις ν' ἀποκτήσῃ πρόσοδον ἐκ τῆς περιουσίας του, χωρὶς οὗτος νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς πρὸς παραγωγὴν, ἐὰν θέσῃ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰς τὴν διάθεσιν τρίτου, τ. ἔ. ἐὰν τὰ δανείσῃ. Ἐκ τοῦ δανείου τούτου ὁ δανειστής ἀπολαμβάνει τὸν τόκον, ὅστις ἀποτελεῖ τὴν πρόσοδον τῆς τοιαύτης διαθέσεως τοῦ κεφαλαίου. Ὁ τρίτος, ὁ ὀφειλέτης, δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ δανειζόμενον πρὸς σκοπὸν παραγωγικόν, ὁπότε τοῦτο εἶνε κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, καὶ δύναται νὰ τὸ καταναλώσῃ πρὸς θεραπείαν τῶν ἰδίων του ἀναγκῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ κεφάλαιον εἶναι ἀπλῶς προσοδοφόρον διὰ τὸν δανειστήν ἄλλ' οὐχὶ καὶ παραγωγικὸν ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως.

Ἐξετάζοντες τὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου παρατηροῦμεν, ὅτι ἐνῆ ἢ πρώτη ἔννοια τοῦ ἔθνικοῦ κεφαλαίου εἶναι καθαρῶς οἰκονομικὴ ἔννοια προελθούσα ἐκ τῆς ἐξελέξεως τῶν ἔρων τῆς παραγωγῆς καθ' ἑαυτήν, ἢ δευτέρα ἔννοια τοῦ ἰδιωτ. κεφαλαίου εἶναι δημιουργήμα τοῦ Δικαίου, διότι ἵνα ὑπάρξῃ τοιοῦτον κεφάλαιον εἶναι ἀνάγκη ἢ ἔννομος τάξις νὰ ἀναγνωρίζῃ εἰς τὸ ἄτομον τὸ δικαίωμα τῆς κτήσεως ὕλικῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν διὰ τὰς ἰδίας ἀνάγκας αὐτοῦ.

Ἐν τῇ συγχρόνῃ ὀργανώσει τῆς Οἰκονομίας τὸ Κεφάλαιον, ὡς τμήμα τῆς περιουσίας ἔλαθε προέχουσαν θέσιν. Ἡ οἰκονομικὴ δύναμις ἣν ἔχει ὁ κάτοχος περιουσίας εἶναι μεγίστη, διότι διὰ ταύτης δύναται νὰ δεσπόσῃ πάντων τῶν στοιχείων τῆς παραγωγῆς. Ὁ κάτοχος περιουσίας ἢ κεφαλαίου δύναται νὰ ἐξουσιάσῃ οὐ μόνον τὰ ὕλικὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ παραγωγικὸν κεφάλαιον, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύο ἐτέρους συντελεστάς τῆς παραγωγῆς, ἦτοι τὸ ἔδαφος, διότι καὶ τοῦτο κατέστη ἀντικείμενον ἰδιωτικῆς κτήσεως, καὶ τὴν ἐργασίαν λόγῳ τῶν ἔρων ὑφ' οὓς δημιουργεῖται σήμερον ἢ ἐργατικὴ σχέσις. Ἀφ' ἐτέρου ἢ διαθέσει τοῦ κεφαλαίου πρὸς παραγωγὴν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν γίνεται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐν ἣ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι τὸ κέρδος

τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ σημερινή ὀργάνωσις τῆς οἰκονομίας ὀνομάζεται **κεφαλαιοκρατική**.

§ 38. Μορφαὶ ὑφ' ἃς παρίσταται τὸ Κεφάλαιον ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας αὐτοῦ.

1ον) **Τὸ παραγωγικὸν ἢ ἐθνικὸν Κεφάλαιον.** Εἶπομεν ὅτι τὸ παραγωγικὸν κεφάλαιον συνίσταται ἐξ ὠρισμένων ὕλικῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραγωγὴν. Ἡ μορφή ὅμως ὑφ' ἣν παρίσταται ἐκάστοτε τὸ Κεφάλαιον τοῦτο ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ποικίλλει. Κεφάλαιον ὡς συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς εἶναι πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὰς πρώτας ὕλας ἐν τῇ παραγωγῇ. Οὕτω ἐν τῇ γεωργικῇ παραγωγῇ θεωροῦμεν ὡς κεφάλαιον τὴν σποράν, τὰ χημικὰ λιπάσματα κλπ. ἅτινα πάντα εἶναι ὕλικὰ στοιχεῖα χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν. Ἐπίσης στοιχεῖον τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀποτελοῦσι πάντα τὰ τεχνικὰ μέσα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς παραγωγῆς π.χ. τὰ ἐργαλεῖα τὰ μηχανήματα κλπ. Ὡσαύτως τὰ πρὸς ἐγκατάστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως χρησιμοποιούμενα οἰκήματα ὡς καὶ πάντα τὰ μέσα, ἅτινα χρησιμοποιοῦνται πρὸς συντήρησιν τοῦ παραγομένου οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ π.χ. αἱ ἀποθήκαι ἐν αἷς φυλάσσεται τοῦτο. Ἐπίσης στοιχεῖον τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου εἶναι πάντα τ' ἀναγκαῖα μέσα πρὸς μεταφορὰν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν παραγομένων προϊόντων.

Τινὲς ἠθέλησαν νὰ κατατάξωσιν εἰς τὰ στοιχεῖα τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου καὶ τὰ ὕλικα οἶκον. ἀγαθὰ, ἅτινα εἶναι ἀπαραίτητα πρὸς συντήρησιν τοῦ παραγωγοῦ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς παραγωγῆς. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθὸν διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἵνα ὑπάρξῃ παραγωγὴ ὑπάρχει ἀνάγκη, ὅπως οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν παραγωγὴν ἔχωσι διαθέσιμα καὶ χρησιμοποιῶσιν οἰκονομικὰ ἀγαθὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν μέχρι τοῦ πέρατος τῆς παραγωγῆς, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν καὶ τὸ παραγωγικὸν κεφάλαιον καὶ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα. Τὰ παραγόμενα καὶ καταναλισκόμενα προϊόντα δὲν ἀποτελοῦσι στοιχεῖον τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτῆς. Ἄλλως τὸ πλεῖστον τῶν καναναλισκομένων πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθῶν θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς στοιχεῖον τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου, ὅπερ οὕτω θὰ εἶχε τόσον μεγάλην ἔκτασιν, ὥστε θὰ ἦτο ἐννοια ἄχρηστος εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιστήμην.

Τινὲς ἐθεώρησαν καὶ τὸ χρῆμα ὡς στοιχεῖον τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἐσφαλμένον, διότι λέγοντες χρῆμα, περὶ οὗ

θά ὀμιλήσωμεν ἐκτενῶς κατωτέρω, ἐννοοῦμεν ἐν ὀρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἐκλεγέν παρὰ τῆς κοινωνίας καὶ χρησιμεῖον ἄφ' ἐνὸς ὡς μέσον ἀνταλλαγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἄφ' ἑτέρου ὡς μέτρον πρὸς ὃ συγκρίνονται αἱ ἀξίαι τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον ἐπομένως τὸ χρῆμα ὑφίσταται ὡς χρῆμα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς στοιχεῖον τοῦ παραγωγικοῦ κεφαλαίου.

2ον) **Τὸ κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.** Καὶ αἱ μορφαὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου εἶναι ποικιλώταται. Οὕτω τὸ κεφάλαιον διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὁποίου δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν πρόσοδον εἶναι δυνατόν νὰ συνίσταται εἰς ἐνσώματα πράγματα, εἰς ἀπαιτήσεις καὶ τέλος εἰς χρῆμα.

Ἐνταῦθα τὸ χρῆμα ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ κεφαλαίου, διότι ὁ ἔχων περιουσίαν ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γενικοῦ ἀνταλλακτικοῦ μέσου, τοῦ χρήματος, τοῦ νομίσματος, δύναται καὶ οὗτος χρησιμοποιοῦν τὸ χρῆμα ν' ἀποκτήσῃ πρόσοδον. Οὕτως ὁ βιομήχανος ἐπιχειρηματίας ἔχει ἀνάγκην χρηματικοῦ κεφαλαίου, ὅπερ χρησιμοποιοεῖ π.χ. πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν. Τὸ χρῆμα τοῦτο ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου, διότι ὁ ἐπιχειρηματίας καταβάλλων τὸν μισθὸν τοῦ ἐργάτου ἔχει ὡς σκοπὸν ν' ἀποκτήσῃ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἐργάτου κέρδος. Ἐπομένως βλέπομεν ὅτι ἡ περιουσία καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ χρήματος ἀποτελεῖ στοιχεῖον τοῦ κεφ. ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτ. οἰκονομίας. Μάλιστα δὲ ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας, τὴν συναλλακτικὴν, τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐκφράζεται πάντοτε εἰς χρῆμα. Οὕτω λέγομεν π.χ. ὅτι ὁ Α. ἔχει κεφάλαιον 500 χιλιάδων ἐνῶ ὁ Β. ἔχει κεφάλαιον 1.000.000 διὰ τούτου δὲ ἐκφράζομεν τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο κεφαλαιούχων, λέγομεν τούτέστιν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ δύναμις ἣν ἔχει ὁ Β. εἶναι διπλασία τῆς δυνάμεως ἣν ἔχει ὁ Α. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀμφοτέρων συνίσταται εἰς χρῆμα. Δύναται τ' ἀντικείμενα ἐξ ὧν συνίσταται τὸ κεφάλαιον ἑκατέρου νὰ εἶναι διάφορα λ. χ. ὁ εἰς νὰ εἶναι Τραπεζίτης, ὁ δ' ἕτερος νὰ ἔχῃ γεωργικὴν ἐπιχείρησιν, ἐν τούτοις ἀμφοτέρων αἱ περιουσίαι ἐκφράζονται εἰς χρῆμα καὶ καθίσταται οὕτω δυνατό ἡ σύγκρισις τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

§ 39. Πάγια καὶ κυκλοφοροῦντα κεφάλαια.

Ἐτέρα διάκρισις τῶν κεφαλαίων, τῶν τε παραγωγικῶν καὶ τῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ εἰς **πάγια καὶ κυκλοφοροῦντα.**

Πάγιον κεφάλαιον εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ εἶναι προωρισμένον νὰ

χρησιμοποιηθῆ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πρὸς τὸν αὐτὸν παραγωγικὸν σκοπὸν. Τοιοῦτον κεφάλαιον εἶναι π. χ. αἱ μηχαναὶ διότι εἶναι προωρισμένοι νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πρὸς παραγωγὴν τοῦ αὐτοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ,

Κυκλοφοροῦν κεφάλαιον εἶναι ἐκεῖνο οὗ ὁ προορισμὸς ἐγκτεται ἐν τῇ καταναλώσει. Ἐχομεν τοῦτέστι κυκλοφοροῦν κεφάλαιον ὅταν ἕνα παραχθῆ ὠρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν δέον νὰ καταναλωθῆ τὸ κεφάλαιον τοῦτο. Ὄπως, αἱ πρῶται ὕλαι αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἢ καύσιμος ὕλη πρὸς λειτουργίαν τῆς μηχανῆς καὶ ἄλλα εἶναι κυκλοφοροῦντα κεφάλαια, διότι καταναλίσκονται, ἕνα ἐπιτευχθῆ τὸ παραγωγικὸν ἀποτέλεσμα.

Πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ ἄλλη σπουδαία διαφορὰ μεταξύ παγίων καὶ κυκλοφορούντων κεφαλαίων, ἣτις εἶναι, ὅτι τὰ κυκλοφοροῦντα κεφάλαια καταναλίσκονται ἀμέσως ἅμα τῇ παραγωγῇ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, ἐνῶ τὰ πάγια μετὰ πάροδον ἀρκετοῦ χρόνου. Πράγματι ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν σημερινὴν ἐπιχειρήσιν τῆς παραγωγῆς παρατηροῦμεν ὅτι ὁ διαθέτων κεφάλαια πρὸς παραγωγὴν πράττει τοῦτο ἕνα ἀποκτήσῃ κέρδος, πρόσσοδον, ἀνευ ὅμως καταναλώσεως τοῦ κεφαλαίου του. Ἐν τούτοις τὰ κυκλοφοροῦντα κεφάλαια καταναλίσκονται διὰ τῆς χρήσεως δι' ἣν προορίζονται, δι' ἣ ὁ ἐπιχειρηματίας, ὅστις κατηνάλωσε τὸ κεφάλαιόν του δέον νὰ τὸ ἀναλάβῃ ἐν τῆς παραγωγῆς, διότι ἂν δὲν τὸ ἀναλάβῃ ἢ ἐπιχειρήσῃς του δὲν εἶναι οἰκονομική, καθ' ὅσον ὁ σκοπὸς του εἶναι νὰ ἔχῃ πρόσσοδα διατηρῶν τὸ κεφάλαιόν του.

Εἶπομεν ἄφ' ἑτέρου ὅτι τὸ πάγιον κεφάλαιον δὲν καταναλίσκεται ἀμέσως ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ παραγωγῇ. Καὶ τοῦτο ὅμως, συνιστάμενον ἐκ φθαρτῶν στοιχείων, μετὰ ἐπανειλημμένας χρήσεις φθείρεται καίτοι δὲν ἔχει τοιοῦτον προορισμόν.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι μεθ' ἑκάστην χρήσιν τὰ πάγια κεφάλαιον, π. χ. ἡ μηχανή, ἀποβάλλει μέρος τῆς ἀξίας του. Ἐὰν ἐπομένως ὁ παραγωγὸς δὲν ἔχει ὑπ' ὄψει του τὴν φθορὰν ταύτην, μετὰ πάροδον χρονικοῦ διαστήματος θὰ ἴδῃ ὅτι εἶχε μὲν κέρδος, ἀλλ' ὅτι τὸ κέρδος τοῦτο ἦτο φαινομενικὸν διότι τὸ κεφάλαιόν του κατεστράφη. Ἐνεκα τούτου τὸ παραγόμενον ἀγαθὸν δέον νὰ περιλαμβάνῃ ἐν ἑαυτῷ, οὐ μόνον τὴν ἀξίαν τοῦ καταναλισκομένου κυκλοφορούντος κεφαλαίου, ἀλλὰ καὶ τὸ τμήμα τοῦ παγίου κεφαλαίου ὑπερ ἑφθάρη κατὰ τὴν παραγωγὴν. Ἐπομένως ὁ ἐπιχειρηματίας ὀφείλει νὰ ὑπολογίσῃ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ παραγομένου εἴδους ὀλόκληρον τὴν ἀξίαν τοῦ κυκλοφορούντος κεφαλαίου καὶ ποσοστὸν τῆς

αξίας του παγίου κεφαλαίου, τὸ τελευταῖον τοῦτο καλεῖται τεχνικῶς «**Ἀπόσβεσις**».

Ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἔχει μεγάλην σημασίαν τὸ γεγονός ἂν χρησιμοποιοῦνται κυρίως πάγια ἢ κυκλοφοροῦνται κεφάλαια. Ἡ διαφορά καθίσταται ἀντιληπτὴ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν δύο διαφόρους ἐπιχειρήσεις π.χ. μίαν βιομηχανικὴν, ἣς τὰ κεφάλαια εἶναι πάγια καὶ μίαν ἐμπορικὴν, ἣς τὰ κεφάλαια εἶναι κυρίως κυκλοφοροῦντα ἐμπορεύματα κλπ. Ὁ βιομήχανος ἀπασχολῶν πάγια κεφάλαια ἔχει δεσμεύσει τὴν περιουσίαν του ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς ὄρισμένον παραγωγικὸν σκοπὸν, στερεῖται ἐπομένως τῆς ἀπαιτουμένης ἐλαστικότητος ἐν τῇ διαχειρήσει αὐτῆς. Ἄν π.χ. διὰ λόγους τεχνικοὺς ἢ οἰκονομικοὺς ἐπέλθῃ κρίσις εἰς τὴν παραγωγὴν, ἣν ἔχει ἀναλάβει, δὲν δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὸν προορισμὸν τῶν κεφαλαίων του, νὰ διαθέσῃ αὐτὰ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν πλέον προσοδοφόρον, διότι ταῦτα ἔχουσι παγιωθῆ. Τουναντίον ὁ ἔχων κυκλοφοροῦντα κεφάλαια ἔχει τὸ πλεονέκτημα τοῦτο δυνάμενος νὰ χρησιμοποίῃ τὰ κεφάλαιά του ταῦτα εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν πλέον παραγωγικὴν.

Τὸ μειονέκτημα τοῦτο, ὅπερ παρακολουθεῖ τὰς ἐπιχειρήσεις τὰς ἀπασχολούσας μεγάλα πάγια κεφάλαια, αἴρεται διὰ τῆς συστάσεως τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὑπὸ μορφήν Ἐταιρείας, περὶ ἣς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Ἡ ἰδιότης τοῦ παγίου καὶ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ τρόπου τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν ἐν τῇ παραγωγῇ. Ἐν καὶ τὸ αὐτὸ οἰκονομικὸν ἀγαθὸν δυνατὸν νὰ χρησιμοποιεῖται ἄλλοτε ὡς πάγιον καὶ ἄλλοτε ὡς κυκλοφοροῦν κεφάλαιον. Οὕτω π.χ. εἰς τὴν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν τὰ ἀροτριῶντα ζῆα εἶναι κεφάλαια καὶ δὴ πάγια, διότι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν παραγωγὴν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἐφ' ὅσον διατηροῦνται. Ἐὰν ὁμως αὐτὰ ταῦτα τὰ ζῆα μεταπωληθῶσιν εἰς κρεοπώλην, ὅστις λαμβάνει αὐτὰ διὰ τὸς ἀνάγκας τοῦ ἐπαγγέλματός του, τὰ ζῆα ταῦτα ἕνεκα τῆς χρήσεως δι' ἣν προορίζονται μετατρέπονται εἰς κυκλοφοροῦν κεφάλαιον.

Ἡ διάκρισις παγίων καὶ κυκλοφοροῦντων κεφαλαίων δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν διάκρισιν **ἀκινήτων** καὶ **κινητῶν** κεφαλαίων. Τὰ ἀκίνητα κεφάλαια εἶναι συνήθως πάγια, δι' ὃ καὶ πάγια κεφάλαια καλοῦνται κυρίως τὰ κεφάλαια τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐγκατάστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ καὶ τὰ κινητὰ κεφάλαια δύνανται νὰ εἶναι πάγια ὡς π.χ. τὰ ἐργαλεῖα, τὰ μεταφορικὰ μέσα κλπ.

§ 40. *Περί επιχειρήσεως και επιχειρηματίου.*

Είδομεν μέχρι τούδε ὅτι, ἵνα ὑπάρξῃ παραγωγή ἀπό τε τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, δεόν νά συνυπάρξωσι τρία διάφορα στοιχεῖα, ἡ ἐργασία, ἡ φύσις καὶ τὸ κεφάλαιον καὶ νά χρησιμοποιοῦνται συγχρόνως πρὸς ἐπίτευξιν ὠρισμένου παραγωγικοῦ ἀποτελέσματος. Ἀλλὰ τὰ τρία ταῦτα ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς δὲν ἐνοῦνται αὐτομάτως πρὸς ὠρισμένον παραγωγικὸν σκοπὸν, ὑπάρχει ἀνάγκη κεντρικῆς τινος θελήσεως, ἣτις νά συγκεντρώσῃ τὰ στοιχεῖα ταῦτα καὶ νά κατευθύνῃ αὐτὰ πρὸς ὠρισμένην παραγωγήν. Ἐπὶ τῆς αὐτάρκους οἰκικῆς Οἰκονομίας τὴν κεντρικὴν ταύτην θέλησιν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ ἀρχηγῷ τῆς Οἰκογενείας, ὡς οἰκονομικῆς μονάδος, ὅστις συντονίζει τὰ διχθέσιμα παραγωγικὰ κεφάλαια καὶ τὰς διαθέσιμους ἐργατικὰς δυνάμεις πρὸς ὠρισμένην παραγωγήν ἀνάλογον πρὸς τὰ ὕλικὰ στοιχεῖα, ἅτινα παρέχει τὸ ἔδαφος καὶ πρὸς τὰς ἀνάγκας ἃς ἡ παραγωγή μέλλει νά θεραπεύσῃ.

Ἐπὶ τῆς συγχρόνου ἀνταλλακτικῆς οἰκονομίας τῆς βασιζομένης ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων εἶδομεν, ὅτι ὁ ἄμεσος σκοπὸς τοῦ παραγωγοῦ δὲν εἶναι ἡ θεραπεία τῶν ἰδίων ἀναγκῶν ἐκ τοῦ παραγομένου εἶδους, ἀλλ' ἡ μεταπώλησις αὐτοῦ πρὸς ἀπόκτησιν κέρδους. Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς οὕτω ὀργανωμένης παραγωγῆς ἀπαιτεῖται ἡ ὑπαρξίς κεντρικῆς τινος καὶ διευθυνούσης θελήσεως. Ἀπαιτεῖται τ. ἔ. νά ὑπάρξῃ πρόσωπόν τι, ὅπερ νά συγκεντρώσῃ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια (χρηματικά ἢ ἄλλα, κεφάλαια τ. ἔ. ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς Οἰκονομίας) καὶ δι' αὐτῶν νά ἀποκτήσῃ καὶ διαθέσῃ πάντα τὰ ὕλικὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς παραγωγήν (παραγωγικὰ κεφάλαια) καὶ τὰς ἀναγκαῖας ἐργατικὰς δυνάμεις. Τὸ πρόσωπον τοῦτο εἶναι ὁ επιχειρηματίας.

Τὸν επιχειρηματίαν ἐπομένως δυνάμεθα νά ὀρίσωμεν ὡς τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἀναλαμβάνει τὴν ἄσκησιν παραγωγικοῦ τινος ἔργου διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν συντελεστικῶν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μεταπώλησεως τοῦ παραχθέντος οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ πρὸς ἀπόκτησιν κέρδους. Ἐπιχειρήσιν δὲ καλοῦμεν τὸ οὕτω ὀργανωμένον παραγωγικὸν ἔργον.

Ὁ επιχειρηματίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀποτελεῖ νέον παράγοντα ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, ὑπὸ τὴν σημερινὴν αὐτῆς ὀργάνωσιν, δὲν δύναται δὲ νά ταῦτισθῇ πρὸς ἓνα τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων κυρίων συντελεστικῶν τῆς παραγωγῆς.

Καὶ **πρῶτον** ὁ επιχειρηματίας δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην κεφαλαιοῦχος

δὲν ἐκπροσωπεῖ τ. ἔ. κατ' ἀνάγκην τὸ κεφάλαιον ἐν τῇ παραγωγῇ. Δύναται νὰ ἔχῃ ἴδια κεφάλαια καὶ νὰ διαθέσῃ ταῦτα εἰς τὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ δύναται ἐπίσης νὰ μὴ ἔχῃ ἴδια κεφάλαια, ἀλλὰ νὰ διαθέτῃ πρὸς παραγωγικὸν σκοπὸν τῆς ἐπιχειρήσεως κεφάλαια τρίτων. Δύναται τοῦτέστιν χρησιμοποιοῦν τὴν πίστιν του, νὰ ἀποκτήσῃ καὶ διαθέσῃ εἰς τὴν ἴδιαν ἐπιχείρησιν ξένα κεφάλαια δανειζόμενος ταῦτα παρὰ τῶν κυρίων τῶν κεφαλαίων.

Δεύτερον, ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκτελῇ αὐτὸς τὸ ἔργον, δὲν ταυτίζεται ἐπομένως πρὸς τὸν ἐργάτην. Ὁ ἐπιχειρηματίας δύναται διαθέτων κεφάλαια, ἴδια ἢ ξένα, νὰ ἀποκτήσῃ τὰς ἀναγκαίας ἐργατικὰς δυνάμεις διὰ μισθώσεως.

Εἶναι ἐπομένως δυνατόν ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ χρησιμοποιεῖ συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ἀνήκοντας εἰς τρία πρόσωπα.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐρωτᾶται ὁ ἐπιχειρηματίας οὗτος εἶναι στοιχείον χρήσιμον εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἢ μήπως εἶναι παράσιτον οἰκονομικὸν ἐκμεταλλευόμενον τὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς τρεῖς ἄλλους συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς.

Ἵνα ἀντιληφθῶμεν τὴν χρησιμότητα τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκεῖ διὰ τὴν πρόσδοκον τῆς παραγωγῆς δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μορφήν, ὑφ' ἣν εἶναι σήμερον ὀργανωμένη ἡ ἐπιχείρησις τῆς παραγωγῆς. Εἶδομεν ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ μεταπώλησις τοῦ παραγομένου προϊόντος ὑπὸ τοῦ παραγωγοῦ πρὸς ἀπόκτησιν κέρδους. Τὸ κέρδος τοῦτο θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς ἐπὶ πλεόν διαφορᾶς τῆς τιμῆς εἰς ἣν θὰ πωληθῇ τὸ παραχθὲν εἶδος, ἐν σχέσει πρὸς τὰς δαπάνας, αἷτινες ἀπητήθησαν πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ. Ἡ πραγματοποίησις ὁμῶς τοῦ κέρδους τούτου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ καταναλωτοῦ καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ θελήσεως αὐτοῦ νὰ καταβάλλῃ τὴν τιμὴν ἐκείνην, ἣτις θὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κέρδος τοῦ παραγωγοῦ. Εἶναι ὁμῶς ἐνδεχόμενον τὸ παραχθὲν μὲ ὀρισμένης δαπάνης εἶδος νὰ μὴ ζητήται ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἢ νὰ ζητήται εἰς τιμὴν κατωτέραν τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀντὶ κέρδους, θὰ προκύψῃ ζημία τοῦ παραγωγοῦ. Πᾶσα ἐπομένως ἐπιχείρησις, πλὴν τῆς ἐλπίδος τοῦ κέρδους, ἐνέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζημίας.

Εἶδομεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας δανείζεται ἀφ' ἐνός τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια παρὰ τοῦ κεφαλαιούχου, μισθοὶ δὲ ἀφ' ἐτέρου τὰς ἀναγκαίους ἐργατικὰς δυνάμεις, ἀμφοτέρωθεν ἔναντι ἀμοιβῆς, ἣτις εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν καλεῖται **τόκος**, εἰς τὴν δευτέραν **μισθὸς ἐργατικός**. Τὸν τε τόκον καὶ τὸν ἐργατικὸν μισθὸν ἀναλαμβάνει νὰ καταβάλλῃ ὁ ἐπιχειρημα-

τίας ανεξαρτήτως τῆς ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐμφότερα ταῦτα εἶναι δαπάναι τῆς παραγωγῆς καταβαλλόμεναι παρὰ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἄν ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν κατορθώσῃ νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνας ταύτας ἐκ τῆς τιμῆς τοῦ πωλουμένου προϊόντος, ἢ ζημία βαρύνει αὐτὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἄλλ' ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει καὶ ἕτερον μεγαλύτερον κίνδυνον. Εἶναι δυνατόν, λόγῳ κακῆς τεχνικῆς ἢ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ἢ λόγῳ κακῆς προβλέψεως τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς, ἢ ἐπιχειρήσει νὰ ἀποτύχῃ ὀλοσχερῶς καὶ νὰ ἀπολεσθῶσι τὰ εἰς αὐτὴν διατεθέντα κεφάλαια. Τὴν ἐκ τούτου προκύψασαν ζημίαν ἀναλαμβάνει ἐξ ὀλοκλήρου ὁ ἐπιχειρηματίας, διότι δανεισθεὶς ξένα κεφάλαια καὶ χρησιμοποιοῦντας αὐτὰ εἰς ὠρισμένην παραγωγὴν, ἀνέλαθε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιτρέψῃ ταῦτα εἰς τὸν δανειστὴν κατὰ τὴν λήξιν τοῦ δανείου, ἀνεξαρτήτως ἂν σώζωνται ταῦτα ἐν τῇ ἐπιχειρήσει, ἢ ἂν ἐμειώθησαν ἢ ἀπωλέσθησαν.

Ὅθεν ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει ὀλοκλήρον τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερὰ ἢ σημαντικὴ συμβολή, ἣν ὁ ἐπιχειρηματίας παρέχει εἰς τὴν παραγωγὴν ὑπὸ τὴν σύγχρονον ὀργανώσιν αὐτῆς. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀφ' ἐνδὸς μὲν καθιστᾷ παραγωγικὰ τὰ κεφάλαια, ἅτινα ἄλλως θὰ παρέμενον νεκρὰ εἰς χεῖρας τοῦ κεφαλαιούχου, ὅστις δὲν θὰ ἤθελε νὰ διακινδυνεύσῃ αὐτὰ εἰς ἐπιχειρήσιν καὶ ἀφ' ἑτέρου καθιστᾷ δυνατὴν τὴν χρησιμοποίησιν ἐργατικῶν δυνάμεων εἰς τὴν παραγωγὴν, ἃς ἀμοίβει ἀνεξαρτήτως τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἐπιχειρήσεως.

Τὸν κίνδυνον τούτον ἀναλαμβάνει ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι αἱ δαπάναι ἃς καταβάλλει πρὸς χρησιμοποίησιν ξένων κεφαλαίων καὶ ξένων ἐργατικῶν χειρῶν, θὰ εἶναι κατώτεραι τῆς τιμῆς ἣν θὰ πραγματοποιήσῃ παρὰ τοῦ καταναλωτοῦ, καὶ ἐπομένως ὅτι θὰ καρπωθῇ τὸ προκῦψον κέρδος.

Ἡ ἐλπίς αὕτη τοῦ κέρδους καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ζημίας ἀποτελοῦσι διὰ τὸν ἐπιχειρηματιᾶν ἰσχυρώτατα ἐλατήρια, ἵνα καταβάλῃ πᾶσαν προσπάθειαν καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν πρὸς καλὴν ὀργανώσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐπομένως ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ φροντίσῃ, πρῶτον μὲν, ὅπως ἢ ἐπιχειρήσει θεμελιωθῇ ἐπὶ σταθερῶν τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν βάσεων, ἦτοι ὅπως προσδιορισθῶσιν ἐπακριδῶς τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια καὶ εὑρεθῶσιν ὑπὸ τὰς καλύτερας συνθήκας, ὅπως ἢ διέθεσις αὐτῶν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν καὶ λειτουργίαν τῆς ἐπιχειρήσεως γίνῃ κατὰ τὸν σκοπιμότερον τρόπον, ὅπως χρησιμοποιοιθῶσι τὰ κατάλληλα διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν

τεχνικά μέσα και εφαρμοσθή οικονομικῶς ὁ καταμρισμός τῶν ἔργων κλπ. δεύτερον δέ, ὅπως τὸ παραχθησόμενον εἶδος προσαρμοσθῆ, καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν καὶ κατὰ τιμὴν, πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς καταναλώσεως. Ἄνευ τῆς φροντίδος καὶ τῆς προβλέψεως ταύτης ἡ ἐπιχείρησις δύνανται νὰ ἀποτύχη ἢ δὲ ἀποτυχία αὐτῆς θὰ θαρύνη ὡς εἶδομεν, ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἐπιχειρηματικόν.

§ 41. Μορφή ὑφ' ἣν εἶναι οργανωμένη ἡ οικονομικὴ ἐπιχείρησις.

Εἶδομεν ὅτι ἡ ἐπιχείρησις τῆς παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ κέντρον περὶ ὃ στρέφεται σήμερον πᾶσα οικονομικὴ ἐνέργεια. Ἐχομεν δύο θεμελιώδεις μορφάς καθ' ἃς εἶναι δυνατόν νὰ οργανωθῆ ἡ οικονομικὴ αὕτη ἐπιχείρησις.

1) Τὴν μορφήν τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως.

2) Τὴν μορφήν τῆς ὑπὸ γενικωτέραν ἔννοιαν συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἀτομικὴν ἐπιχείρησιν ἔχομεν τότε ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι ἐν φυσικὸν πρόσωπον, ὅπερ ἀσχετὴν τὴν ἐπιχείρησιν, ὅταν τοῦτέστι τὸ ὑποκείμενον τῆς οικονομίας εἶναι ἐν φυσικὸν πρόσωπον. Ἡ μορφή αὕτη τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἐλευθέρας οικονομικῆς ἐπεργείας αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ οὐ μόνον τὸ εἶδος καὶ ἡ κατεύθυνσις τῆς παραγωγῆς, ὁ χρόνος καὶ τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς ἐξαρτῶνται ἀπολύτως ἐκ τῆς θελήσεως ἐνὸς καὶ μόνου ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς οικονομικῆς δυνάμεως τοῦ ἐνὸς τούτου ἀτόμου, τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐπίσης ἡ ἐπιτυχία τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἰκανότητος τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἐπομένως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς, τὸ κέρδος, εἶναι ὀλόκληρον ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀλλὰ καὶ ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρήσεως βαρύνει μόνον αὐτόν. Ἐὰν ὑπάρξῃ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τοῦ παραχθέντος εἶδους, τὴν διαφορὰν ταύτην φέρει ὁ ἐπιχειρηματίας.

Ἡ ἀτομικὴ ἐπιχείρησις εἶναι ἡ πρώτη μορφή ὑφ' ἣν ἐνεφανίσθη ἡ ἐπιχείρησις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τοῦ οικονομικοῦ βίου, ἀλλὰ καὶ σήμερον αὕτη εἶναι ἡ κυριαρχοῦσα ἐν τῇ οικονομικῇ πεδίῳ. Ἰδίᾳ ἐπικρατεῖ σήμερον ἡ ἀτομικὴ ἐπιχείρησις ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ ἐπὶ τῆς μικρᾶς καὶ μέσης βιοτεχνικῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐπικρατεῖ τοῦτέστιν ἐκεῖ ἔνθα

ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀτομικῆς ἐπιμελείας καὶ ἱκανότητος ἑνὸς καὶ μόνου προσώπου.

Ἄλλ' ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ βελτίωσις τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἡ πρόοδος τῆς τέχνης καὶ Ἐπιστήμης, ἐπιβάλλουσι σήμερον ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας ἐν καὶ μόνον ἄτομον εἶναι ἀδύνατον ν' ἀναλάβῃ.

Ἰδίως εἰς τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν ὑπάρχει τῆσι συγκεντρώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπως διὰ τῆς ἀξίησεως τῶν κεφαλαίων καὶ τῆς ἀξίησεως τῆς παραγωγῆς, ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν καὶ ἐκ ταύτης ἐλάττωσις τῆς τιμῆς τοῦ παραγομένου εἴδους πρὸς ἐπίτευξιν μεγαλυτέρας καταναλώσεως.

Εἶδομεν ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων καὶ ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν εἰς τὴν παραγωγὴν ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συγκέντρωσιν τῆς παραγωγῆς, τὴν ἀνάγκην τῆς διαιρέσεως μεγάλων κεφαλαίων πρὸς παραγωγὴν καὶ ἐν γένει τὴν εὐρυσιν τοῦ πεδίου τῆς ἐνεργείας τῆς ἐπιχειρήσεως. Αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις ἵνα ἐπιτύχωσι καὶ ἀπὸ ἰδιωτικῆς καὶ ἐθνικῆς οἰκονομίας ἔχουσι ἀνάγκην συγκεντρώσεως πλειοτέρων ἱκανοτήτων, μεγίστων κεφαλαίων κλπ. εἶναι δὲ φανερόν ὅτι ἐν ἄτομον δὲν συγκεντροῖ πάντοτε πάσας τὰς ἀπαιτουμένας ἰδιότητας, οὔτε δύναται νὰ διαιρέσῃ, εἴτε ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας, εἴτε χρησιμοποιοῦν τὴν πίστην αὐτοῦ, πάντα τ' ἀναγκαῖα κεφάλαια πρὸς καλὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς.

Ἰδιαιτάτα ὅμως ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως δὲν δύναται ἐν φυσικῶν πρόσωπον νὰ δεχθῇ ὀλόκληρον τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Διὰ τοῦτο παρέστη ἀνάγκη, ὅπως οἱ καθ' ἕκαστον ἐπιχειρηματῆται ἐνωθῶσι πρὸς ἐπίτευξιν ἑνὸς κοινου ὀικονομικοῦ σκοποῦ. Διὰ τῆς ἐνώσεως ταύτης συνδυάζονται πλείονες ἱκανότητες καὶ κεφάλαια ἀνήκοντα εἰς διάφορα φυσικὰ πρόσωπα καὶ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ἐπιτυγχάνεται ἡ σύμφωνος πρὸς τὰς συγχρόνους συνθήκας ὀργάνωσις τῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτως ἐκ τῆς τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς προόδου καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς αὐθαιρεσίας τοῦ νομοθέτου προέκυψεν ἡ συνεταιρικὴ ἐπιχείρησις ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην ἔννοιαν τῆς λέξεως.

Ἄλλ' εἶπομεν ἤδη, ὅτι αἱ σχέσεις τῶν προσώπων πρὸς ἄλληλα καὶ ἰδίως αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις αὐτῶν καθίστανται ἀντικείμενον ῥυθμίσεως παρὰ τοῦ Δικαίου. Καὶ τὰς ἐνώσεις ταύτας τῶν προσώπων καὶ κεφαλαίων πρὸς ἐπίδωξιν κοινου ὀικονομικοῦ σκοποῦ ῥυθμίζει τὸ Δίκαιον διὰ διαφόρων κανόνων. Ἄρα ὅταν θέλωμεν νὰ ἴδωμεν ὑπὸ ποίαν νομικὴν μορφήν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑφίστανται αἱ ἐνώσεις αὗται, δεόν νὰ ἀποβλέ-

ψωμεν εἰς τὴν ἐν ἐκάστη χώρᾳ κρατοῦσαν ἔννομον τάξιν, τὸ Δίκαιον, ὅπερ ρυθμίζει ἀφ' ἐνὸς τοὺς ὅρους τῆς συστάσεως τῶν ἐνώσεων τούτων καὶ ἀφ' ἐτέρου τὰς σχέσεις, αἵτινες δημιουργοῦνται μεταξύ τῶν προσώπων τούτων πρὸς ἀλλήλα καὶ πρὸς τρίτους.

§ 42. Νομικὴ ἔννοια τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἀσχολούμενοι ἐν τῇ οἰκονομικῇ ἐπιστήμῃ μὲ τὴν οἰσίαν καὶ οὐχὶ μὲ τὸν τύπον τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, θὰ περιορισθῶμεν ἐνταῦθα ἀπλῶς εἰς τὸ νὰ ἐρευνήσωμεν, θεμελιωδῶς τοὺς γενικωτάτους κανόνες τοῦ Δικαίου, οἵτινες ρυθμίζουν τὰς μορφὰς ταύτας τῆς ἐπιχειρήσεως, ἵνα ἴδωμεν 1ον) τί σκοπεῖ τὸ Δίκαιον διὰ τῶν διαφόρων τούτων κανόνων, οὓς θέτει καὶ οἵτινες ἔχουσιν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ 2ον) εἰάν οἱ κανόνες οὗτοι τοῦ Δ. ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἀξιώσεις καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, ἅτινα ἐπιδιώκουν αἱ συνεταιρικαὶ αὗται ἐπιχειρήσεις. Τὸ Ἑλληνικὸν Δίκαιον ἀναγνωρίζει κυρίως τρεῖς μορφὰς, ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως τὴν Ὁμόρρυθμον, Ἐτερόρρυθμον καὶ Ἀνώνυμον.

§ 43. Θεμελιώδεις κανόνες τῶν Ἑταιρειῶν.

Ὁμόρρυθμος ἑταιρεία εἶναι ἡ ἔνωσις δύο ἢ πλείονων προσώπων διὰ κοινῶν εἰσφορῶν ὑπὸ ἑταιρικὴν ἐπωνυμίαν, ἐν ἣ ἐνώσει πάντες οἱ Ἑταῖροι εὐθύνονται διὰ τὰς ἑταιρικὰς σχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις ἀπεριορίστως καὶ ἀλληλεγγύως ἐναντι τῶν τρίτων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἕκαστος ἑταῖρος ἀνεξαρτήτως τῆς εἰσφορᾶς αὐτοῦ εὐθύνεται ἀπεριορίστως καὶ δι' ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας του διὰ πᾶσαν ἑταιρικὴν ὑποχρέωσιν, εὐθύνεται δὲ καὶ ἀλληλεγγύως, ἡτοι ἕκαστος ἑταῖρος εἶναι ὑπόχρεως ἀπέναντι τοῦ τρίτου ὡς ἂν ἦτο αὐτὸς μόνος ὀφειλέτης, μὴ δικαιούμενος νὰ καταβάλῃ μόνον τὴν ἀναλογίαν του καὶ νὰ παρὰπέμψῃ τὸν δανειστὴν τῆς Ἑταιρείας εἰς τοὺς λοιποὺς ἑταίρους.

Ἐτερόρρυθμος ἑταιρεία εἶναι ἐκείνη ἐν ἣ εἰς τοὐλάχιστον ἡ πλείονες ἑταῖροι εὐθύνονται ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ὁμορρυθμοῦ, δηλ. ἀπεριορίστως καὶ ἀλληλεγγύως διὰ πᾶσαν ἑταιρικὴν ὑποχρέωσιν, πλὴν ὅμως τούτων ὑπάρχουσι καὶ εἰς τοὐλάχιστον ἡ πλείονες ἑταῖροι, οἵτινες εὐθύνονται διὰ τὰς ἑταιρικὰς ὑποχρεώσεις μόνον μέχρι τῆς εἰσφορᾶς των.

Ἡ τρίτη καὶ σπουδαιότερα μορφή τῶν Ἑταιρικῶν ἐνώσεων εἶναι

ἢ Ἀνώνυμος Ἑταιρεία. Αὕτη ἔχει τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά 1) ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς ἀωνόμου ἑταιρείας εἶναι πάντοτε ἐκπεφρασμένον εἰς χρῆμα. Αἱ εἰσφοραὶ τῶν ἑταίρων δύνανται ἐκάστοτε νὰ συνίστανται καὶ εἰς ἄλλας ἀξίας (ἀκίνητα, μηχανήματα κλπ.) ἀλλὰ καὶ ταῦτα πρέπει νὰ ἀποτιμῶνται εἰς χρῆμα, οὕτως ὥστε δλόκληρον τὸ ἑταιρικὸν κεφάλαιον νὰ ἐκφράζεται εἰς χρῆμα. 2) Τὸ κεφάλαιον τῆς Ἄων. Ἑταιρείας διαιρεῖται εἰς πλείονα μερίδια ἰσάξια πρὸς ἀλλήλα, ἕκαστος δὲ τῶν ἐτέρων εἰσφέρει ποσὰ ἀνάλογα πρὸς ἐν ἢ πλείονα τῶν μεριδίων τούτων καὶ ἔναντι τῆς εἰσφορᾶς του ταύτης λαμβάνει ἓνα τίτλον, ὅστις ὀνομάζεται Μετοχή.

Ἡ κατοχὴ τοῦ τίτλου τούτου παρέχει εἰς τὸν Ἑταῖρον ὠρισμένα δικαιώματα ἔναντι τῆς Ἑταιρείας. Καὶ ταῦτα εἶναι κυρίως 1) τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ κέρδη τῆς ἐπιχειρήσεως 2) τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις τῆς Ἑταιρείας καὶ 3) τὸ δικαίωμα συμμετοχῆς εἰς τὸ ὑπάρχον ἑταιρ. κεφάλαιον ἅμα τῇ λύσει τῆς Ἑταιρείας,

Ἐν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἄων. Ἑταιρείας εἶναι ὅτι πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ συνεταῖροι, οἱ Μέτοχοι, εὐθύνονται μόνον μέχρι τῆς εἰσφορᾶς των. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς δύο ἄλλας μορφὰς τῆς Ἑταιρικῆς ἐνώσεως καθ' ἃς πάντες ἢ τινὲς τῶν ἑταίρων εὐθύνονται ἀπεριορίστως, εἰς τὴν Ἀνώνυμον Ἑταιρείαν πάντες οἱ ἑταῖροι εὐθύνονται ἀποπλειστικῶς καὶ μόνον μέχρι τῆς εἰσφορᾶς των. Ἡ μοναδικὴ ὑποχρέωσις τοῦ ἑταίρου εἶναι νὰ καταβάλλῃ τὴν εἰσφορὰν του, ὅτε παύει ἢ ὑποχρέωσις του ἔναντι τῆς Ἑταιρείας. Ἐὰν ἡ ἑταιρικὴ ἐπιχείρησις ἀποτύχῃ καὶ ἀπολεσθῶσι τὰ κεφάλαια καὶ ὁ ἑταῖρος χάνει τὴν εἰσφορὰν του. Ἄν ὅμως αἱ ἑταιρικαὶ ὑποχρεώσεις ὑπερβαίνωσι τὰ ἑταιρικά κεφάλαια δηλ. ἂν ἡ ζημία εἶναι ἀνωτέρα τῶν κεφαλαίων οὐδεὶς τῶν ἐτέρων εὐθύνεται νὰ καλύψῃ τὰς διαφορὰς ταύτας. Πλὴν τῶν μορφῶν τούτων τῶν Ἑταιρειῶν ὑπάρχει ἐπίσης κατ' ἰδικαίτερον νόμον καὶ μία ἄλλη μορφή συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν καλοῦμεν **Συνεταιρισμὸν**, ὑπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως.

Ἡ διαφορὰ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως μεταξὺ Ἑταιρείας καὶ Συνεταιρισμοῦ εἶναι, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς Ἑταιρείας πρόκειται καθαρῶς περὶ οἰκονομικῆς ἐπιχειρήσεως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ἣν ἐδώσαμεν εἰς τὸν βρον τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνωτέρω, σκοπὸς τοῦτέστιν τῆς Ἑταιρείας εἶναι ὅπως ἐκ τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν πραγματοποιηθῇ κέρδος ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐν τῇ Συνεταιρισμῷ τὸναντίον δὲν ὑπάρχει ἢ ὑπὸ τὴν στενὴν σημασίαν ἔννοια τοῦ κέρδους (δηλ. ἡ διαφορὰ

μεταξύ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τοῦ παραγομένου εἵδους) ἀλλὰ ἐπιδιώκεται ἡ γενικὴ παραγωγή τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν ἀπαρτιζόντων τὸν συνεταιρισμὸν μελῶν, ἅτινα, παρὰ τὴν ἔνωσιν εἰς Συνεταιρισμὸν, ἐξακολουθοῦσι τὴν ἀσκησιν τῆς ἰδίας ἀτομικῆς οἰκονομίας ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς τῆς ὁποίας συνιστᾶται ὁ Συνεταιρισμός.

§ 44. Οἰκονομικὴ βᾶσις ἐκάστης μορφῆς Ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ σκοπὸς δὴ ἐκκληροῦ.— Ὁμορρυθμὸς Ἑταιρεία.

Ἐίπομεν ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὁμορ. ἑταιρείας εἶναι, ὅτι πάντες οἱ ἑταῖροι εὐθύνονται ἀπεριορίστως καὶ ἀλληλεγγύως διὰ τὰς ἑταιρικὰς ὑποχρεώσεις.

Ἐξεταστέον ἤδη τίνα οἰκονομικὸν σκοπὸν ἐκκληροῦ ἡ ἑταιρεία αὕτη. Πολλάκις ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ἀπαιτεῖται εἴτε ἡ σύγχρονος ἐνέργεια διαφόρων προσώπων εἰς διάφορα μέρη, εἴτε ἡ συνένωσις διαφόρων ἱκανότητων, π.χ. τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν, αἵτινες δυσχερῶς δύνανται νὰ συμπέσωσι παρὰ τῷ αὐτῷ προσώπῳ. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας δύο ἢ πλείονα πρόσωπα συνδυάζουσι τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ἱκανότητα καὶ τὰ ἀναγκαῖα κεφάλαια καὶ συνιστῶσι Ἑταιρείαν, ἧς ἡ συνήθης μορφή εἶναι ἡ τῆς Ὁμορρυθμῆς. Τοῦτο συμβαίνει λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα παρέχει ἡ Ὁμορρυθμὸς ἑταιρεία προκειμένου περὶ ἐπιχειρήσεων, ὧν ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας καὶ ἱκανότητος τοῦ ἐπιχειρηματίου. Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: Ἐίπομεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως τὸ κέντρον τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἐξ οὗ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὅτι περαιτέρω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου εἰς ὄφελος καὶ εἰς βάρος τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Τὸ γεγονός τοῦτο, ὅτι δηλ. ὁ ἐπιχειρηματίας καρποῦται πάντα τὰ κέρδη ἀλλὰ φέρει καὶ πάσας τὰς ζημίας, ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἐλατήριον τῆς οἰκονομικῆς του ἐνεργείας. Τοῦτ' αὐτὸ ἐπιτυχᾶνεται καὶ ἐν τῇ ὁμορρυθμῇ ἑταιρείᾳ διὰ τοῦ ἀπεριορίστου τῆς εὐθύνης τῶν ἑταίρων. Ἐκαστὸς ἑταῖρος γνωρίζων ὅτι διακινδυνεύει ἐν τῇ ἐπιχειρήσει οὐ μόνον τὴν εἰσφοράν του ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του, ἔχει συμφέρον νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν δυνατὴν ἐπιμέλειαν, δηλ. ἐκείνην ἣν θὰ κατέβαλεν ἂν ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἀτομικὴ. Τοῦτο ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ ἀλληλέγγυον τῆς εὐθύνης τῶν ὁμορρυθμῶν ἑταίρων, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐξασφαλίζει τοὺς τρίτους, οἵτινες συνηλλάγησαν μετὰ τῆς Ἑταιρείας ἀποβλέποντες

Παπασπυροπούλου, Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθ. κ. Κ. Βαβαρέσου 9

τυχόν εις τήν φερεγγυότητα ὄρισμένου ἑταίρου, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀποτελεῖ, ὡς εἴρηται, τὸ ἰσχυρὸν ἑλατήριον, ὅπως πάντες οἱ ἑταῖροι καταβάλλωσι τὴν μεγίστην ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τῶν ἑταιρικῶν ὑποθέσεων.

Ἡ Ἑταιρική αὕτη ἐπιχειρήσεις ὁμοιάζει ἰδιαιτάτα πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἔχουσα τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, διότι καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς προσωπικῆς ἱκανότητος οὐχὶ ἐνὸς ἀτόμου ἀλλὰ τοῦ περὶωρισμένου συνήθως ἀριθμοῦ τῶν ὁμορ. ἑταίρων. Ἐπίσης τὸ ἑλατήριον ὅπερ κινεῖ τοὺς ἑταίρους εἶναι ἀφ' ἐνὸς τὸ κέρδος καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ φόβος τῆς ἀγνώστου ζημίας. Διὰ τοῦτο ἡ μορφή αὕτη τῆς Ἑταιρείας ἐνδείκνυται εἰς ἅς ἐπιχειρήσεις ὑπάρχει ἀνάγκη ὅχι τόσοσιν μεγάλων κεφαλαίων ἀλλὰ προσωπικῆς ἐπιμελείας δύο ἢ πλεονεκτήτων ἀτόμων. Τὰ κεφάλαια ἅτινα εἰσφέρουν οἱ ἑταῖροι εἶναι τόσα ὅσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ὁ συναλλασόμενος μετὰ τῆς Ὅμορ Ἑταιρείας δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ κεφάλαια αὐτῆς ὡς ἀσφάλειαν, ἀλλ' εἰς τὰ πρόσωπα, ἅτινα ἀποτελοῦσιν αὐτήν, διότι ἡ ἐγγύησις ἦν παρέχει ἡ Ὅμορ. Ἑταιρεία δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὰ κεφάλαιά της ἀλλ' εἰς τὴν προσωπικὴν εὐθύνην τῶν μελῶν.

Ἡ διάρκεια τῆς Ὅμορ. Ἑταιρείας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ζωῆς τῶν φυσικῶν προσώπων, ἅτινα ἀποτελοῦσι αὐτήν, καθ' ὅσον ἡ ἑταιρεία αὕτη εἶναι προσωπικὴ μὴ δυναμένων τῶν ἑταίρων νὰ ἐκχωρήσωσι τὴν ἑταιρικὴν αὐτῶν ἰδιότητα εἰς τρίτον.

Ἡ ἐννοια αὕτη τῆς προσωπικότητος τῆς Ὅμορ. Ἑταιρείας εἶναι τόσοσιν ἀπόλυτος, ὥστε τὸ δικαίωμα τοῦ ὁμορ. ἑταίρου δὲν εἶναι κληρονομικόν, δηλ. δὲν ὑπεισέρχονται οἱ κληρονόμοι εἰς τὴν ἑταιρικὴν ἰδιότητα τοῦ ἀποθανόντος ἑταίρου. Μάλιστα δὲ τὸ Ρ. Δ. προέδαινε καὶ πέραν τούτου θεωρῶν ὡς ἄκυρον καὶ πᾶσαν ἐναντίαν συμφωνίαν, ὡς π.χ. τὴν συμφωνίαν ὅτι θανόντος τινος ἑταίρου ἡ Ἑταιρεία θὰ συνεχίζετο μετὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ. Ταιαύτη συμφωνία δὲν ἐδέσμευεν οὔτε τοὺς κληρονόμους, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς λοιποὺς συνεταίρους, οἵτινες εἶχον συνάψει τὴν συμφωνίαν.

Ἡ διάταξις αὕτη ἴσχυεν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐμπορικῷ Δ. μέχρι τοῦ 1923, ὅτε τὸ νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 28 Ἀπριλίου 1923 ὥρισεν, ὅτι εἶναι ἰσχυρὰ ἡ συμφωνία, καθ' ἣν θανόντος τινος τῶν συνεταίρων ἐξακολουθεῖ ἡ Ἑταιρεία μετὰ τῶν κληρονόμων του.

§ 45. Ἑτερόρρυθμος Ἑταιρεία.

Καὶ ἡ ἑτερόρρυθμος Ἑταιρεία εἶναι προσωπικὴ Ἑταιρεία. Ἡ διαφορὰ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὁμορρυθμοῦ εἶναι, ὅτι ὑπάρχουσι δύο εἰδῶν ἑταῖροι καλούμενοι **ὁμόρρυθμοι** καὶ **ἑτερόρρυθμοι**. Ἐκ τούτων μὲν οἱ μὲν ὁμόρρυθμοι ἐξομοιοῦνται πρὸς τοὺς ἑταίρους τῆς ὁμορρυθμοῦ ἑταιρείας.

Ἑτερόρρυθμοι δὲ εἶναι οἱ εἰσφέροντες ὠρισμένον ποσὸν εἰς τὴν Ἑταιρ. περιουσίαν καὶ εὐθυνόμενοι μόνον μέχρι τῆς εἰσφορᾶς των. Συνέπεια τῆς περιωρισμένης ταύτης εὐθύνης τῶν ἑτερορρυθμῶν εἶναι ὅτι, ἐὰν ἡ ἑταιρικὴ περιουσία μειωθῇ, ὁ ἑτερόρρυθμος εὐθύνεται διὰ τὰς ζημίας μέχρι ἐξαντλήσεως τῆς εἰσφορᾶς. Ἐὰν ἡ ζημία τῆς Ἑταιρείας εἶναι ἀνωτέρα τῶν κεφαλαίων τῆς ὁ ἑταῖρος δὲν ὑποχρεοῦται νὰ εἰσφέρει νέαν περιουσίαν πρὸς κάλυψιν τῆς ζημίας, ἀλλ' εὐθύνεται μέχρι τῆς εἰσφορᾶς του. Ὁ λόγος τῆς παρεμβολῆς τῶν ἑταίρων τούτων μὲ περιωρισμένην εὐθύνην εἶναι, ὅτι οὕτω καθίσταται εὐχερεστέρα ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τινὰ ἐπιχειρήσιν κεφαλαίων.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἐὰν κληθῇ τις νὰ μετάσχη ἑταιρικῆς τινος ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ καταβάλῃ ὠρισμένον κεφάλαιον θὰ πράξῃ τοῦτο προθυμότερον, ἐὰν γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ὁ κίνδυνος ὃν ἀναλαμβάνει εἶναι περιωρισμένος μέχρι τοῦ ποσοῦ τοῦ καταβληθέντος κεφαλαίου παρὰ ἂν πρόκειται νὰ διακινδυνεύσῃ ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ καὶ πέραν τοῦ καταβληθέντος ποσοῦ καὶ ἐνδεχομένης ὀλόκληρον τὴν λοιπὴν περιουσίαν του.

Ἄρα ὁ ἑτερόρρυθμος εἶναι ἀπλοῦς **κεφαλαιοδότης** τῆς Ἑταιρείας δὲν ἐξομοιοῦται ὅμως πρὸς τὸν δανειστὴν Ἑταιρείας. Ἡ διαφορὰ εἶναι σαφής. Ὁ ἑτερόρρυθμος μετέχει εἰς τὰ κέρδη τῆς ἑταιρείας ἐὰν ὑπάρχωσι τριακτα, ἐνῶ ὁ δανειστής ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ καταβολῇ τῶν τόκων τοῦ δανεισθέντος κεφαλαίου ἀνεξαρτήτως τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ κερδῶν.

Ἐπίσης ὁ δανειστής τῆς Ἑταιρείας ἔχει πάντοτε ἀξίωσιν κατ' αὐτῆς ἐπὶ ἐπιστροφῇ τοῦ κεφαλαίου τοῦ δανείου ἀνεξαρτήτως ἐὰν ὑφίστανται ἢ ἀπωλέσθησαν τὰ κεφάλαια τῆς Ἑταιρείας, ἐνῶ ὁ ἑτερόρρυθμος ἑταῖρος ἀναλαμβάνει τὸ καταβληθὲν κεφάλαιον κατὰ τὴν λύσιν τῆς Ἑταιρείας μόνον ἐὰν σώζωνται τὰ κεφάλαια αὐτῆς.

Ἐτέρα συνέπεια τῆς περιωρισμένης εὐθύνης τοῦ ἑτερορρυθμοῦ ἑταίρου εἶναι, ὅτι ὁ νόμος ῥητῶς ἀπαγορεύει εἰς τὸν ἑταῖρον τοῦτον ν' ἀναμιχθῇ ὀπωσδήποτε εἰς τὴν ἐκπροσώπησιν καὶ διαχείρησιν τῆς Ἑταιρείας. Τοῦτο εἶναι φυσικόν, διότι ἐφ' ὅσον ἡ εὐθύνη τοῦ ἑτερορρυθμοῦ εἶναι περιωρισμένη δὲν ὑπάρχει ἡ ἐγγύησις, ὅτι θὰ καταβάλῃ πᾶσαν δυνατὴν ἐπιμέλειαν διὰ τὰς ἑταιρικὰς ὑποθέσεις. Ἀφ' ἑτέρου ὁ τρίτος συναλλασ-

σόμενος μετὰ τῆς ἑταιρείας ἀποβλέπει συνήθως εἰς τὴν ἐντιμότητα, φερεγγυότητα καὶ καλὴν πίστιν τοῦ συνεταίρου μεθ' οὗ συναλλάσσεται, ἂν δὲ ὁ ἑτερόρρυθμος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὴν ἑταιρείαν, θὰ ἔδιδε τὴν ψευδῆ ἐντύπωσιν ὅτι αὐτὸς ἐγγυᾶται, διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τῆς ἑταιρείας ἀναλαμβανομένων ὑποθέσεων, ὅπερ φυσικὰ θὰ παρεπλάνα τοὺς τρίτους. Ἐνεκα τούτου ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς ἑτερόρρυθμους συνεταίρους ν' ἀναμιχθῶσιν εἰς Ἑταιρικὰς ὑποθέσεις.

§ 46. Ἐξώνυμος Ἑταιρεία.

Εἶδομεν ἄνωτέρω τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνωνύμου Ἑταιρείας καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς στοιχεῖα. Ἡ Ἑταιρεία αὕτη ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν μορφήν τῆς ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς δημιουργεῖται ἰδία οἰκονομικὴ προσωπικότης ἀνεξάρτητος τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν φυσικῶν προσώπων, ἐνῶ ἡ ὁμόρρυθμος καὶ ἡ ἑτερόρρυθμος Ἑταιρεία δὲν ἀποτελοῦσιν ἴδιον πρόσωπον ἀνεξάρτητον τῶν ἀποτελούντων αὐτὰς προσώπων, ἀλλ' εἶναι ἅπλαϊ συμπράξεις προσώπων πρὸς ὄρισμένον οἰκονομικὸν σκοπὸν. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ δύο αὗται Ἑταιρεῖαι δὲν θεωροῦνται κατὰ τὴν ὀρθωτέραν γνώμην ὡς νομικὰ πρόσωπα ἐν ᾗ ἡ Ἐξώνυμος Ἑταιρεία καὶ κατὰ διέταξιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς φύσεως ἀποτελεῖ πράγματι **νομικὸν πρόσωπον** δηλ. πρόσωπον, ὅπερ ἔχει πλάσει τὸ Δίκ. καὶ ὅπερ εἶνε ἀνεξάρτητον τῶν φυσικῶν προσώπων τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν.

Ἡ ἀν. ἑταιρεία ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἑταιρεία καταρτίζεται **διὰ συμβάσεως**. Ἀπαιτεῖται ἐπομένως καὶ ἐνταῦθα σύμπτωσης βουλήσεων πλειοτέρων προσώπων πρὸς κατάρτισιν τῆς ἑταιρικῆς συμβάσεως, Ἄλλ' ἡ ἰδιορρυθμία τῆς ἀνων. Ἑταιρείας ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ κεφάλαιον τῆς ἀνωνύμου ἑταιρείας εἶναι 1) **χρηματικῶς ἐκπεφρασμένον** καὶ 2) **διαιρεῖται εἰς μερίδια, μικρᾶς συνήθως ἀξίας καὶ ἰσάξια πρὸς ἄλληλα.**

Ὁ θέλων νὰ μετᾶσχῃ τῆς Ἐξων. Ἑταιρείας ὀφείλει νὰ εἰσφέρει εἰς τὰ κεφάλαια τῆς Ἑταιρείας, νὰ καταβάλῃ δηλ. εἰς τὴν Ἑταιρείαν, ποσόν, ὅπερ θ' ἀνταποκρίνεται εἰς ἓνα ὄρισμένον ἀριθμὸν τῶν μεριδίων τούτων.

Ἐναντι τῆς εἰσφορᾶς αὐτῆς ὁ ἑταῖρος λαμβάνει ἓνα ἔγγραφον τὸ λεγόμενον «**τίτλον**», ὅστις ἀναγράφει τὴν ἀξίαν ἐκάστου μεριδίου τῆς ἑταιρικῆς περιουσίας. Τοὺς τίτλους τούτους ὀνομάζομεν **Μετοχὰς** τῆς Ἐξων. Ἑταιρείας, εἶναι δ' οὗτοι **Ὀνομαστικοὶ ἢ Ἐξωνύμοι**. Αἱ μετοχαὶ δ' αὗται συνιστῶσι καὶ ἀποδεικνύουσι τὸ ἑταιρικὸν δικαίωμα. Τὰ

ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῶν μετοχῶν τούτων εἶναι ὅτι εἶναι **μεταβιβάσιμοι** καὶ αὐτὰ θανάτου καὶ διὰ πράξεων ἐν ζωῇ. Οὕτω, ἐὰν ὁ κάτοχος τοῦ τίτλου ἀποθάνῃ μεταβιβάζεται οὗτος εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ. Ἐπίσης ὁ κάτοχος τοῦ τίτλου δύναται διὰ πράξεως ἐν ζωῇ (πωλήσεως, δωρεᾶς) νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν εἰς τρίτον καὶ ἂν μὲν ὁ τίτλος εἶναι **ὀνομαστικὸς** διὰ τὴν μεταβίβασιν ἀπαιτεῖται ἐγγραφή εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἑταιρείας, **ἐὰν δὲ ὁ τίτλος εἶναι ἀνώνυμος, ἡ μεταβίβασις γίνεται διὰ ἀπλῆς παραδόσεως.**

Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς Ἀωνίου Ἑταιρείας εἶναι ἐπίσης, ὡς εἶδομεν, ὅτι ἡ εὐθύνη τῶν Ἑταίρων αὐτῆς εἶναι πάντοτε **περιορισμένη** μέχρι τῆς ἀξίας τῆς εἰσφοράς αὐτῶν· οὐδεὶς ἑταῖρος ὑπάρχει εἰς τὴν Ἄων. Ἑταιρείαν εὐθυνόμενος πέραν τῆς καταβολῆς του.

Ἐφ' ἑτέρου ἡ κατοχὴ τῆς μετοχῆς παρέχει εἰς τὸν ἑταῖρον ὠρισμένα δικαιώματα ἤτοι, ὁ κάτοχος τοῦ τίτλου δύναται νὰ μετέχῃ τῶν Γεν. Συνελεύσεων. Ἐπίσης δύναται νὰ μετέχῃ εἰς τὰ καθαρὰ κέρδη τῆς Ἑταιρείας. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἡ Ἑταιρεία ὑφίσταται ἡ μετοχὴ δὲν παρέχει εἰς τὸν ἑταῖρον τὸ δικαίωμα πρὸς ἀνάληψιν τοῦ κεφαλαίου του παρὰ τῆς Ἑταιρείας, δι' ὃ δὲν ἔχει ἀπαίτησιν κατὰ τῆς Ἑταιρείας πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ κεφαλαίου του, ἀλλὰ λυομένης τῆς Ἑταιρείας δικαιούται νὰ συμμετάσχῃ ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν μετοχῶν του εἰς τὸ ἀπομείναν ἐνεργητικὸν τῆς ἑταιρικῆς περιουσίας.

Ἡ ἀνώνυμος Ἑταιρεία εἶναι ἡ σήμερον ἐπικρατοῦσα μορφή τῆς ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅσον περισσότερον προηγημένη εἶναι μία χώρα ἐπὶ τοσοῦτον ὁ θεσμὸς οὗτος τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπεκτείνεται καὶ τείνει νὰ καταλάβῃ μέγιστον τμῆμα τῆς ὅλης οἰκονομίας. Οὕτω ἐν Ἀμερικῇ πλέον τοῦ 1/2 τοῦ ὅλου ἔθνικοῦ κεφαλαίου, ὅπερ εἶναι διατεθειμένον εἰς ἐργασίας παραγωγικὰς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, διτιθέται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Ἀωνίου Ἑταιρείας. Εἰς ἄλλας χώρας, ὡς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὑπολογίζεται ὅτι τὸ ἐν τρίτον τοῦ ἔθν. κεφαλαίου εἶναι τοποθετημένον εἰς Ἄων. Ἑταιρείας. Ἡ μορφή αὕτη τῆς Ἑταιρείας ἀνεφάνη στοιχειωδῶς πῶς ἤδη ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος, κυρίως ὅμως ἡ Ἀνώνυμος Ἑταιρεία ἤρχισε ἀναπτυσσομένη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ. Ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀν. Ἑταιρείας. βλέπομεν ὅτι αἱ Ἀν. Ἑταιρεῖαι ἐμφανίζονται ἐκεῖ ἔνθα αἱ ἐπιχειρήσεις εἶναι νέαι ἀπαιτοῦσαι κεφάλαια ὅπως δὲ ποτε σημαντικὰ καὶ ἐνέχουσαι μεγάλους κινδύνους. Οὕτω κατὰ τὸν 18 αἰῶνα ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ βλέπομεν ἰδρυομένας Ἀν. Ἑταιρείας πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Τότε λόγῳ τῆς

ἐπικρατήσεως τῆς πειρατείας ἢ θαλασσία ἐπικοινωνία ἦτο δυσχερεστάτη ἐνέχουσα πλείστους κινδύνους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος βλέπο-
 τὴν Ἄνω. Ἐταιρείαν ἐμφανιζομένην ἐκεῖ οὗ ὑπάρχει ἀνάγκη μεγάλου παγίου κεφαλαίου πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις ἢ ἀνακαλύψεις μακρᾶς διαρκείας π.χ. εἰς ἔργα συγκοινωνιακά, εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις μεταλλείων ἀνθρακωρυχίων κλπ. μάλιστα δὲ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ Ἄνω ἔταιρεία εἰσέρχεται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς καθαρῶς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τοῦτο διότι λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν ἐν τῇ παραγωγῇ ὑπάρχει ἀνάγκη μεγάλων παγίων κεφαλαίων.

Τίς ὁ οἰκονομικὸς λόγος δι' ὃν ἡ Ἄνω. Ἐταιρεία ἐπικρατεῖ εἰς ἐπιχειρήσεις μακρᾶς διαρκείας, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀνάγκη μεγάλων ἰδίων παγίων κεφαλαίων καὶ αἵτινες παρακολουθοῦνται ὑπὸ μεγάλων κινδύνων; Τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου εὐρίσκομεν εὐχερῶς ἂν ἀναλογισθῶμεν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς Ἄνω ἔταιρείας καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῆς ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἔταιρικῶν ἐπιχειρήσεων. Εἶπο-
 πομεν ὅτι ἡ Ἄνω. Ἐταιρεία διακρίνεται τῶν λοιπῶν, κυρίως ἐκ τοῦ **περιωρισμένου τῆς εὐθύνης** πάντων τῶν μετοχῶν, ἐκ **τοῦ κεφαλαίου** αὐτῆς ὅπερ ἐκφράζεται εἰς χρήμα καὶ δικαίρεται εἰς ἰσάξια μικρὰ μερίδια καὶ ἐκ τοῦ **μεταβιβαστοῦ** τῆς μετοχῆς.

Φυσικὴ συνέπεια τῶν ἀνωτέρω εἶναι, ὅτι τὸ ἀπαιτούμενον κεφάλαιον ἔστω καὶ μέγα, δύναται εὐχερῶς νὰ ἐξευρεθῇ, ἅψ' ἐνὸς μὲν διότι καὶ τὸ μικρὸν ἀποταμίευμα δύναται νὰ μετάρχη τῆς ἐπιχειρήσεως λόγῳ τῆς μικρᾶς ἀξίας τῶν μεριδίων εἰς ἃς δικαίρεται τὸ κεφάλαιον τῆς Ἐταιρείας, καὶ ἅψ' ἑτέρου, διότι λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἑταίρων καὶ τοῦ περιωρισμένου τῆς εὐθύνης αὐτῶν, ὁ κίνδυνος τῆς ἐπιχειρήσεως κατανέ-
 μετα μεταξὺ πλείονων προσώπων καὶ γίνεται εἰς ἕκαστον ὀλιγώτερον αἰσθητός.

Καὶ ἕτερον ὅμως πλεονέκτημα τῆς Ἄνω. Ἐταιρείας καθιστᾷ τὸν θε-
 σμὸν τοῦτον πρόσφορον διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις μακρᾶς διαρκείας. Εἶ-
 δομεν ἤδη ὅτι ἡ μετοχὴ, εἴτε εἶναι ἀνώνυμος εἴτε ὀνομαστικὴ, μεταβιβά-
 ζεται ἄνευ διατυπώσεων, ἀλλὰ μόνον μὲ ἀπλὴν ἐγγραφήν εἰς τὰ βιβλία
 τῆς Ἐταιρείας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ ἑταίρου Ἄνω. Ἐται-
 ρείας δὲν ἔχει σημασίαν τινὰ διὰ τὴν ἑταιρικὴν ἐπιχείρησιν, δι' ὃ ἡ Ἄνω.
 Ἐταιρεία θεωρεῖται ὡς κατ' ἐξοχὴν **ἀπρόσωπος Ἐταιρεία** Τὰ πρόσωπα
 τῶν ἑταίρων δύνανται νὰ μεταβάλλωνται, καὶ μεταβάλλονται πράγματι,
 ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Τοῦτο εἶναι φυσικὴ συνέπεια τοῦ περιωρισμέ-
 νου τῆς εὐθύνης. Ἡ μόνη ὑποχρέωσις ἣν ἔχει ὁ κάτοχος Ἄνω. Ἐται-
 ρείας εἶναι νὰ καταβάλῃ τὴν εἰσφοράν του, ἔναντι τῆς ὁποίας θὰ λάβῃ

τὴν μετοχὴν, ὅτε μόνον δικαιώματα ἔχει οὐχὶ δὲ καὶ ὑποχρεώσεως ἔναντι τῆς Ἐταιρείας ἢ τῶν τρίτων Ἐπομένως δὲν ἐνδιαφέρει τίς θὰ εἶναι ὁ ἐκάστοτε κάτοχος τῆς μετοχῆς, τοῦτο δὲ ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν καὶ τὴν διάρκειαν αὐτῆς.

Ἐνῷ ἡ ἀτομικὴ ἐπιχειρήσις ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τοῦ προσώπου τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἐνταῦθα τὸ πρόσωπον τοῦ ἑταίρου δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐταιρείας. Καὶ ἐὰν ἀποθάνῃ τις ἢ πλείονες τῶν ἑταίρων, ἡ μετοχὴ ὡς περιουσιακὸν στοιχεῖον μεταδιβάλλεται εἰς τοὺς κληρονόμους αὐτῶν, ἢ δὲ Ἐταιρεία ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη χωρὶς ποσῶς νὰ ἐπηρεάζεται ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης τῶν προσώπων τῶν ἑταίρων. Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἐξασφαλίζει τὴν Ἐταιρείαν ἀπὸ πρόωρον διάλυσιν. Ἡ διάρκεια αὐτῆς, ἀνεξάρτητος τῆς ζωῆς τῶν φυσικῶν προσώπων, ἅτινα συνιστῶσιν αὐτήν, δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐκάστοτε ἀναλόγως τῆς φύσεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Εἶδομεν ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις ἢ διαθέτουσα μεγάλα πάγια κεφάλαια ἔχει τὸ μειονέκτημα ὅτι ταῦτα εἶνε δεσμευμένα ἐπὶ μακρὸν χρόνον διὰ τὸν αὐτὸν οἰκονομικὸν σκοπὸν. Ἐὰν ἡ ἐπιχειρήσις αὕτη εἶνε ἀτομικὴ ἢ ἀσκειται ὑπὸ ἄλλῃν ἑταιρικὴν μορφήν πλὴν τῆς ἀνωνόμου, τὰ κεφάλαια τοῦ ἐπιχειρηματίου μετατρέπονται εἰς πάγια, ἐὰν δὲ μετὰ πάροδον χρονικοῦ δικαστήματος ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει ἀνάγκην χρημάτων ἢ θέλει νὰ διαθέσῃ τὰ κεφάλαια αὐτοῦ εἰς ἄλλῃν ἐπιχείρησιν μᾶλλον προσοδοφόρον, δὲν δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, διότι ἔχει ἤδη δεσμεύσῃ ταῦτα εἰς εἰδικὴν ἐπιχείρησιν ἣν ἀνέλαβε. Τὸ μειονέκτημα τοῦτο τῆς χρησιμοποίησεως μεγάλων παγίων κεφαλαίων ἔχει σκοπὸν νὰ ἄρῃ ἢ Ἀνωνόμος Ἐταιρεία. Ὁ μέτοχος τῆς ἑταιρείας ταύτης λαμβάνει ἔναντι τῆς εἰσφορᾶς τοῦ μετοχῆν, ἣτις εἶναι τίτλος παρέχων ὀρισμένα δικαιώματα καὶ ὅστις ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἶνε μεταδιδοστός. Ὁ τίτλος οὗτος, ἔχει καὶ ὀρισμένην τρέχουσαν τιμὴν ἐκάστοτε, ἣτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πορείας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῶν προβλέψεων περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῆς. Τὴν μετοχὴν τοῦ αὐτῆν δύναται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ πωλήσῃ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ χρῆμα. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι, ἐνῷ τὰ κεφάλαια αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μετετρέπησαν εἰς πάγια, ὅμως διὰ τὸν μέτοχον τῆς Ἐταιρείας δὲν ὑφίστανται τὰ μειονεκτήματα τῆς παγιώσεως ταύτης τοῦ κεφαλαίου, ἀφ' οὗ οὗτος δύναται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ πωλήσῃ τὴν μετοχὴν, ἥτοι νὰ ἀναλάβῃ τὸ κεφάλαιόν του καὶ χρησιμοποίησῃ αὐτὸ ὡς βούλεται.

Μειονεκτήματα τῆς Ἀνων. Ἐταιρείας. Ἡ Ἀνων. Ἐταιρεία ἔχει μειονεκτήματα ἀπορρέοντα ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς ἐξ ἧς καὶ τὰ πλεονεκτήματα. Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα ἐμφανίζονται *καὶ κατὰ τὴν ἰδρυσιν*

καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς. Πλεονέκτημα τῆς Ἄ. Ἔ εἶναι ὡς εἴπομεν ὅτι τὰ κεφάλαια κατανέμονται εἰς **μικρὰ μερίδια** καὶ ὅτι **ἐκαστος δύναται νὰ γίνῃ μέτοχος** ἂν καταβάλλῃ τὴν ἀξίαν ἐνὸς μόνου τίτλου. Τοῦτο καθιστᾷ δυνατὴν τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας καὶ τοῦ μικροῦ ἀποταμιεύματος μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποκτήσεως κέρδους.

Ἄλλ' οἱ μικροκεφαλαιοῦχοι οὗτοι μὴ ἔχοντες τὰς ἀπαιτούμενας οἰκονομικὰς καὶ τεχνικὰς γνώσεις, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμῆσωσιν οὔτε τὴν οἶκον. ἀξίαν τῆς ἐπιχειρήσεως εἰς ἣν μετέχουσιν, οὔτε τὴν ἱκανότητα καὶ εὐλικρίνειαν τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ἑταιρείας. Ὁ ἐκ τούτου δὲ κίνδυνος εἶναι ὅτι τὸ μικρὸν τοῦτο ἀποταμίευμα δύναται εὐκόλως νὰ παρασύρῃται παρ' ἐπιτηδίων κερδοσκοπῶν εἰς ἐπιχειρήσεις πᾶν ἄλλο ἢ ἀσφαλεῖς, ἐξυπηρετούσας ἀπλῶς καὶ μόνον τὰ προσωπικὰ συμφέροντα τῶν ἰδρυτῶν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ἱστορία τῶν Ἄν. Ἑταιρειῶν ἐμφανίζει πλείστα τοιαῦτα παραδείγματα ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἀπειρίας, ἐμπιστοσύνης καὶ ἐλπίδος τοῦ κέρδους τοῦ μικροῦ κεφαλαιούχου παρ' ἐπιτηδίων κερδοσκοπῶν, οὔτινες παρίστων ἐπιχειρήσιν τινα ὡς ἀσφαλῆ, φέρουσαν μέγιστα κέρδη, καὶ οὕτω συνεχέντρον διὰ τῶν μικρῶν αὐτῶν ἀποταμιευμάτων μέγιστα ποσὰ ἄτινα ἐχρησιμοποιοῦν πρὸς σύστασιν ἐπιχειρήσεως ἐστερημένης πάσης οἰκονομικῆς βάσεως καὶ πάσης ἐλπίδος ἐπιτυχίας.

Αἱ καταχρήσεις αὗται εἶναι πάμπολλαι, ποικίλαι δὲ αἱ μέθοδοι ὧν ἐγένετο ἐκάστοτε χρήσις. Οὕτω ἐπιτήδριοι κερδοσκοποὶ ἔχοντες ὡς σκοπὸν ν' ἀποκτήσουν μεγάλας ἀμοιβὰς δι' εἰκονικὰς ὑπηρεσίας τὰς ὁποίας δῆθεν προέφεραν κατὰ τὴν ἔδρυσιν Ἑταιρείας προέβαινον εἰς ἔδρυσιν τοιούτων Ἑταιρειῶν πρὸς τὸν ἀποκλειστικὸν τοῦτον σκοπὸν ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑταιρείας.

Ἐπίσης ἡ σύστασις Ἄνων Ἑταιρείας ἐχρησίμωσεν ὡς μέσον πρὸς ἐξυπρέτησιν ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ δι' ἄλλων μεθόδων. Πολλάκις ἐπιχειρηματῖαι ναυαγήσαντες εἰς ἀτομικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ βλέποντες κινδυνεύοντα τὰ κεφάλαιά των ἔδρυσιν Ἄν. Ἑταιρείαν, εἰς ἣν εἰσέφερον τὴν ἐπιχειρήσιν των ὡς εἰσφορὰν καὶ ἐζήτουν καὶ νέα κεφάλαια, ἵνα εὐρύνωσι τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην. Τὴν ἀξίαν τῆς εἰσφερομένης ἐπιχειρήσεως ὑπελόγιζον εἰς μέγιστη ποσὰ, ἄτινα ἐλάμβανον εἴτε εἰς μετρητὰ ἐκ τῶν νέων κεφαλαίων ἢ εἰς μέγαν ἀρίθμον μετοχῶν, ἃς καὶ πάλιν μετεπώλουν εἰς τοὺς εὐπίστους. Οὕτω αὐτοὶ μὲν ἐξήρχοντο ἐκ τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως εἰς ἣν εἶχον περιέλθει λαμβάνοντες πολλαπλασίως τὴν ἀξίαν τῶν ἐγκαταστάσεών των, ἢ δ' ἐπιχειρήσεως ἐβαρύνετο ἐξ ἀρχῆς διὰ δυσδοξαστάκων βαρῶν ἀποτυγχάνουσα οὕτω ὀλοκληρωτικῶς. Τὰ τρωτὰ

ταῦτα πολλάκις παρατηρήθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐὰν δέ τις ἐξετάσῃ τὰς αἰτίας ἕνεκα τῶν ὁμοίων ἀπέτυχον ἐν Ἑλλάδι αἱ πλείσται ἐπιχειρήσεις, ὧν ὁ προσρισμὸς ἦτο νὰ ἐξυπηρετήσῃσι γενικιώτερας ἀνάγκας, θὰ ἀνεύρη ταύτας εἰς τοῦτο ὅτι κατὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῶν ἐπεδαρύνθησαν, λόγῳ ἐλλείψεως προνοίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, διὰ βαρυτάτων δαπανῶν πρὸς ἀμύθηγν τῶν ἰδρυτῶν ἢ πρὸς ἀπόκτησιν ὑφισταμένων ἀντιοικονομικῶν ἐγκαταστάσεων ἔναντι ὑπερόγκου τιμῆς.

Ἐφ' ἐτέρου τὰ ἐλαττώματα τῆς Ἐνωμ. Ἐταιρείας παρουσιάζονται οὐ μόνον κατὰ τὴν ἰδρυσιν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς.

Εἶπομεν ὅτι ἐν τῶν προσόντων τῆς Ἐνωμ. Ἐταιρείας εἶναι ὅτι αὕτη εἶναι **ἀπρόσωπος** δηλ. δύνανται ἀνά πᾶσαν στιγμὴν νὰ μεταβάλλωνται τὰ πρόσωπα τῶν μετόχων, χωρὶς ἢ Ἐταιρεία νὰ ἐπηρεάζεται ἐκ τούτου, Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ τοῦτο ἐνέχει καὶ μειονεκτήματα, ἅτινα ἐκδηλοῦνται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐνωμ. Ἐταιρείας. Ἡ Ἐταιρεία ἔχει δύο κυρίως ὄργανα, ἅτινα ἐνεργοῦσιν ἐξ ὀνόματος αὐτῆς καὶ διαχειρίζονται τὰς Ἐταιρικὰς ὑποθέσεις, ἦτοι τὴν **Γενικὴν Συνέλευσιν** τῶν μετόχων καὶ τὸ **Διοικητικὸν Συμβούλιον**.

Τὴν **Γενικὴν Συνέλευσιν** ἀποτελοῦσιν οἱ μέτοχοι, οἵτινες συνέρχονται καὶ ἀποφασίζουσι περὶ θεμάτων ἀφορώντων τὴν Ἐταιρείαν, ἐκλέγοντες καὶ ἀριθμὸν τινα προσώπων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸ **Διοικητικὸν Συμβούλιον**, ὅπερ διαχειρίζεται τὰ συμφέροντα τῆς Ἐταιρείας κατ' ἐντολήν τῆς Γεν. Συνελεύσεως. Παρατηρεῖται ὅμως ὅτι εἰς τὰς Γενικὰς Συνελεύσεις ἐλάχιστοι μόνον μέτοχοι παρίστανται, οἵτινες ἀποτελοῦσι μικρὰν μειοψηφίαν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μετόχων. Ἡ μειοψηφία αὕτη συγκεντροῖ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἐρίζει ἐκ τῶν ἐμπόστων αὐτῆς καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον. Οὕτως ἡ διοίκησις τῆς Ἐταιρείας περιέρχεται εἰς μικρὸν ἀριθμὸν μετόχων. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι λόγῳ τῆς διαρκοῦς μεταβολῆς τῶν προσώπων τῶν ἐταίρων, τῆς κατασπορᾶς τοῦ κεφαλαίου εἰς πλείστας χεῖρας, τοῦ περιωρισμένου τῆς εὐθύνης καὶ ἐπομένως καὶ τοῦ κινδύνου καὶ τέλος λόγῳ τῆς ἀπειρίας τῶν πλείστων μετόχων, ἢ πλειοψηφία τῶν μετόχων ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν διαχείρησιν τῶν ἔταιρικῶν ὑποθέσεων καὶ ἐπαφίεται εἰς τοὺς ἰδρυτὰς ἢ τοὺς ἐκ τῶν μετόχων περισσότερο ἐνδιαφερομένους. Οὗτοι ὅμως ἐρίζοντες καὶ τὸ ἕτερον ὄργανον τῆς Ἐταιρείας, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, διαχειρίζονται πολλάκις τὰς ἔταιρικὰς ὑποθέσεις εἰς ἴδιον ὄφελος καὶ εἰς βλάβην τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς Ἐταιρείας.

Ἐφ' ἐτέρου εἶπομεν ὅτι ἡ Ἐνωμ. Ἐταιρεία ἐκδίδει μετοχὰς, αἵτινες κατὰ κανόνα εἶναι ἀνώνημοι δυνάμενοι νὰ μεταβιβασθῶσιν ἀπὸ προσώ-

που εις πρόσωπον δι' άπλής παραδόσεως και έχουσαι εν τή ελευθέρα αγορά τιμήν τινα, ήτις δημιουργείται εν τή ειδική τόπω διαπραγματεύσεως τοιούτων αξιών, εν τή χρηματιστηρίω.

Η ούτω δημιουργουμένη τιμή των μετοχών κανονίζεται ούχι εκ τής νομομαστικής αξίας αυτών, άλλ' εκ τής πορείας τής επιχειρήσεως. Το γεγονός ακριβώς τουτο δίδει λαδήν εις μεγίστην κερδοσκοπίαν παρ' επιτηδείων εις θάρος των μετόχων.

Είναι γνωστόν ότι ή λογιστική έχει διαφόρους μεθόδους, δι' ών εν και το αυτό πράγμα δύναται να παρουσιασθή υπό διάφορον όψιν. Ούτως εν τή ισολογισμώ τής Εταιρείας δυνατόν να φαίνεται, ότι υπάρχουνσι μεγάλα κέρδη και να διανέμονται ταυτα εις τους μετόχους, εάν τις όμως εξετάση πλέον επισταμένως τον ισολογισμόν τουτον βλέπει ότι τα κέρδη ταυτα δέν είναι πραγματικά, άλλ' ότι ελήφθησαν π.χ. εκ του κεφαλαίου, ή εξ άλλης τινος πηγής.

Ετερος επίσης τρόπος είναι εκείνος καθ' όν, ενή ή Άνωνυμος Εταιρεία πολλάκις έχει πάγια κεφάλαια και εργάζεται επί σειράν ετών, δέν προβαίνει εις απόσβεσιν των παγίων της κεφαλαίων, δέν υπολογίζει δηλ. την φθοράν αυτών ως δαπάνην, αλλά το ποσόν τουτο διανέμει ως κέρδος.

Τουτο πράττουσιν αι Εταιρείαι πολλάκις προς εικονικήν παράστασιν των κερδών αυτών και τεχνικήν αύξησιν τής αξίας των μετοχών εν τή χρηματιστηρίω, ήν εκμεταλλεύονται οι επιτήδευσι κερδοσκόποι εις θάρος του κοινού.

Τα μειονεκτήματα ταυτα των Άωνύμων Εταιρειών ανεφάνησαν από των αρχών τής εμφανίσεως του θεσμού τουτου και εξηκολούθησαν επί μακρόν χρόνον υφιστάμενα μέχρις ού ή Πολιτεία ήναγκάσθη να επέμβη και να ασκήση έλεγχον επί των Εταιρειών τούτων. Ο έλεγχος του Κράτους επί τής Άωνύμου Εταιρείας εμφανίζεται υπό δύο μορφάς, υπό δύο συστήματα τα εξής :

1ον) Το σύστημα τής Κυβερνητικής άδειας και

2ον) Το κανονιστικόν σύστημα.

Η διαφορά μεταξύ αυτών είναι ότι κατά το πρώτον σύστημα, όπερ εν μέρει εφαρμόζεται και παρ' ήμιν, προς σύστασιν Άωνύμου Εταιρείας απαιτείται άδεια τής διοικητικής αρχής. Κατά το δεύτερον σύστημα δέν απαιτείται τοιαύτη άδεια, άλλ' ειδικός νόμος όρίζει τάς προϋποθέσεις και τους όρους, ούς εκάστη Άν. Εταιρεία υποχρεούται να τηρήση κατά την ίδρυσιν και την λειτουργίαν αυτης. Είναι αναμφισβήτητον ότι το δεύτερον σύστημα είναι το προτιμότερον και έχει επικρατήσει εις πάντα σχεδόν τα πεπολιτισμένα Κράτη.

Τὸ παρ' ἡμῖν εἰσαχθὲν σύστημα τῆς ἐπεμβάσεως καὶ ἐλέγχου τοῦ Κράτους ἐπὶ τῶν Ἀνωνύμων Ἑταιρειῶν **εἶναι μικτὸν** διότι 1) ὑπάρχει ὀργανικός τις νόμος ὀρίζων τὰς προϋποθέσεις ὑφ' ἧς δύναται νὰ συσταθῇ μία Ἀν. Ἑταιρεία καὶ τὰ θεμελιώδη κεφάλαια, ἅτινα πάντως πρέπει νὰ περιέχῃ τὸ καταστατικὸν αὐτῆς. Ἐπίσης ὀρίζει τὸν τρόπον τῆς διαχειρήσεως τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, ὡς καὶ τὰς ὑποχρεώσεις καὶ εὐθύναις τῶν μελῶν αὐτοῦ. Δὲν ἀρκεῖται ὅμως εἰς τοῦτο τὸ Κράτος ἀλλὰ 2) ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς Ἀνωνύμου Ἑταιρείας **προληπτικὸν ἔλεγχον** κατὰ τε τὴν ἴδρυσιν καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς.

Τὸ Κράτος **κατὰ τὴν ἴδρυσιν** μιᾶς Ἑταιρείας, ἀσκεῖ τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ κατὰ τὴν παροχὴν ἀδείας καὶ κατὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς, ἥτις ἀπαιτεῖται ἵνα συσταθῇ νομίμως Ἀνώνυμος Ἑταιρεία, ἐξετάζων ἂν ἐτηρήθησαν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα πρὸς σύστασιν τῆς ὑπὸ ἔγκρισιν Ἑταιρείας. Τὴν ἀδειαν ὅμως ταύτην δίδει ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία μὴ δυναμένη νὰ ἀρνηθῇ αὐτὴν ἂν ἡ Ἑταιρεία συναμορφώθῃ πρὸς τὸν νόμον. Ἰδίως δὲν δύναται νὰ ἐλέγχῃ τὴν οἰκονομικὴν ὑπόστασιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Καὶ ἐὰν ἔτι ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία φρονεῖ ὅτι ἡ ἐπιχείρησις δὲν εἶναι οἰκονομικῶς ἀρκούντως θεμελιωμένη καὶ ὅτι ἡ ἀποτυχία αὐτῆς εἶναι βεβαία δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν παροχὴν τῆς ἀδείας καὶ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Καταστατικοῦ ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι σύμφωνον μὲ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου. Ὁ περιορισμὸς οὗτος τοῦ ἐλέγχου τοῦ Κράτους εἶναι σκόπιμος, διότι τὸ Κράτος δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον ἔλεγχον καὶ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἰδίαν σκέψιν καὶ πρωτοβουλίαν εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ ἐπιχειρηματίου. Πλὴν τούτου ἂν τὸ Κράτος εἶχε τοιοῦτο δικαίωμα θὰ ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸ κοινὸν ὅτι διὰ τῆς παροχῆς τῆς ἀδείας ἐξήτασε τὴν ἐπιχείρησιν οἰκονομικῶς καὶ εὖρεν ὅτι ἔχει πάσας τὰς βάσεις τῆς ἐπιτυχίας. Τοῦτο θὰ ἀπετέλει οἰονεὶ ἐγγύησιν τοῦ Κράτους περὶ τῆς ἐπιτυχίης τῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν ὅμως τὸ κράτος δὲν δύναται νὰ δώσῃ.

Ἀφ' ἐτέρου εἶπομεν ὅτι ὁ ἔλεγχος τοῦ Κράτους ἀσκεῖται **κατὰ τὴν λειτουργίαν** τῆς Ἑταιρείας. Οὕτω τὸ Κράτος διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἐλέγχει ἂν τὸ Διοικ. Συμβούλιον ἐνεργῇ συμφώνως πρὸς τὸ Καταστατικόν, τὸν νόμον, καὶ τὰς ἀποφάσεις τῆς γενικῆς Συνελεύσεως. Ἀλλὰ κυρίως τὸ Κράτος ἐπεμβαίνει κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως καὶ δημοσιεύσεως τοῦ ἰσολογισμοῦ, καὶ ἀπαιτεῖ ὅπως ὁ ἰσολογισμὸς ἀποτελεῖ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑταιρείας. Ἡ ζήμια δέον ν' ἀναγράφηται εἰλικρινῶς ὡς ζήμια καὶ τὸ κέρδος ὡς κέρδος. Ἐὰν τὸ ἐνεργ-

γητικόν τῆς Ἑταιρείας ἔχει ἀναγραφῇ εἰς τιμὴν μεγαλειτέραν τῆς πραγματικῆς ἀξίας, ἢ ἂν ὁ ἰσολογισμὸς παρουσιάζῃ εἰκονικὰ κέρδη τότε τὸ Κράτος ζητεῖ τὴν διόρθωσιν τοῦ ἰσολογισμοῦ,

Τὴν ἐπέμβασιν ταύτην θεωρεῖ τὸ Κράτος ἀπολύτως ἐπαρκῆ.

Καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἑταιρείας, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ἰδρυσιν τὸ Κράτος δὲν εἰσέρχεται εἰς τὸ οικονομικὸν πρόγραμμα τῆς Ἑταιρείας, διότι φρονεῖ ὅτι ἂν εἰς τὸν μέτοχον παρουσιασθῇ ἡ εἰκὼν τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἑταιρείας πιστῶς καὶ εἰλικρινῶς, οὗτος ἔχει πάντα τὰ στοιχεῖα νὰ μορφώσῃ ἰδίαν κρίσιν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν εἰς τὸ μέλλον θέσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ.

Ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὸ ἐπικρατοῦν σήμερον σύστημα ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους εἰς τὰ τῶν Ἀνωμόμων Ἑταιρειῶν εἶναι τὸ **κανονιστικόν**. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο δὲν ἀπαιτεῖται εἰδικὴ ἄδεια πρὸς σύστασιν Ἀνωμόμου Ἑταιρείας οὐδ' ἐγκρίσις τοῦ καταστατικοῦ αὐτῆς, ἀλλὰ τίθενται ὑπὸ τῆς Πολιτείας γενικοὶ κανόνες δικαίου, οὓς πᾶσα Ἀνώμμος Ἑταιρεία ὀφείλει νὰ τηρῇ κατὰ τὴν σύστασιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς, ἄλλως ἐπέρχεται ἡ κύρωσις τοῦ νόμου, ἣτις εἶναι ποινικὴ καὶ ἀστικὴ εὐθύνη τῶν διαχειριζομένων τὰ συμφέροντα τῆς Ἑταιρείας.

47. Συνεταιρισμοὶ ὑπὸ νομικὴν καὶ οικονομικὴν ἔννοιαν.

Α' Οικονομικὴ ἔννοια τοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Ἰνα ἀντιληφθῶμεν ἀκριβῶς τὴν οικονομικὴν ἔννοιαν τοῦ συνεταιρισμοῦ τὰ πλεονεκτήματά του καὶ τὴν διαφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Ἑταιρειῶν, δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ ἑξῆς :

Εἴπομεν ὅτι ἡ τάσις ἦν δεικνύει σήμερον ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς καὶ ἐν γένει τῆς οικονομικῆς ἐνεργείας πρὸς κτήσιν οικονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι **συγκεντρωτικὴ**. Ἐχομεν τοῦτέστιν τὸ φαινόμενον τῆς προοίσουσης συγκεντρώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐν γένει εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, αἵτινες διαθέτουσι μεγάλα κεφάλαια ἔχουσιν εὐρὸν πεδίον κατανλώσεως, χρησιμοποιοῦσιν εἰς μεγάλην κλίμακα τὴν πίστιν κλπ. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν πράγεται ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ Οἰκονομία ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις κατακτᾷ ἔδαφος καὶ τείνει νὰ θέσῃ ἐκποδῶν τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν.

Ἄλλ' ὅσον ὑφίσταται σήμερον καὶ ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας εἰς πάντα κλάδον παραγωγῆς, εἶναι φανερόν ὅτι θὰ εὐρίσκειται, ὅταν εἶναι μόνος, εἰς μειονεκτικὴν θέσιν ἀπέναντι τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως καὶ συνήθως

υποκύπτει εἰς τὸν συναγωνισμόν. Δι' ὃ ἤδη ἀπὸ τοῦ 18 αἰῶνος οἱ μικροὶ οὗτοι ἐπιχειρηματῖαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς κοινῆς συνεργασίας, τῆς καταβολῆς κοινῶν μέσων καὶ κοινῆς προσπάθειας πρὸς γενικωτέραν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἃς ἐλειτουργεῖ ἡ μικρὰ ἐπιχειρήσις, ἤρχισε δηλ. νὰ ἀναφαίνεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνώσεως τῶν μικρῶν ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ ἐνωσις αὕτη δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ δημιουργήσῃ νέαν ἐπιχείρησιν, ὡς συμβαίνει εἰς τὴν Ἀγώνυμον Ἑταιρείαν δὲν ἀποβλέπει τουτέστιν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν δημιουργίαν νέας αὐτοτελοῦς ἐταιρικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλὰ σκοπεῖ τὴν ἐνωσιν πρὸς κοινήν προσπάθειαν, ἵνα ἐπέλθῃ βελτίωσις τῶν ὄρων καὶ τῶν συνθηκῶν ἐκάστης ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως, αἵτινες καὶ μετὰ τοῦτο παραμένουσι ζῶσαι ἰδιαιτέρως.

Ἄφ' ἑτέρου τὸ ἄτομον δὲν παρίσταται μόνον ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ὡς παραγωγός, ὡς καταβάλλων δηλ. προσπάθειαν πρὸς ἀπόκτησιν οἰκ. ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς καταναλωτὴς αὐτῶν. Ἐκαστος ἔχει τὴν ἰδίαν οἰκιακὴν οἰκονομίαν, ἣτις ἔχει ἀνάγκην ὠρισμένων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν πρὸς συντήρησιν αὐτῆς.

Παρουσιαζόμενος ὅμως ὁ καταναλωτὴς μόνος, ὡς ἄτομον, ἀπέναντι τῶν ὀργανώσεων τῶν παραγωγικῶν τάξεων, εὐρίσκειται εἰς μειονεκτικὴν θέσιν καὶ δύναται νὰ καταστῇ ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως.

Ἄρα καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ταύτης τῆς καταναλώσεως παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνώσεως τῶν καταναλωτῶν, ἣτις θὰ ἔχῃ ὡς σκοπὸν τὴν καταβολὴν κοινῆς προσπάθειας πρὸς εὐχερεστέραν καὶ οἰκονομικωτέραν ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα χρειάζεται ἕκαστος καταναλωτὴς διὰ τὴν οἰκιακὴν του οἰκονομίαν. Καὶ ἐνταῦθα δὲν σκοπεῖται νὰ δημιουργηθῇ νέον οἰκονομικὸν πρόσωπον καθ' ἕνα ἕκαστον μέλος τῆς ἐνώσεως διατηρεῖ τὴν ἰδίαν του οἰκονομίαν, ἀλλὰ ἐπιδιώκεται ὅπως διὰ τῆς κοινῆς προσπάθειας ἐπέλθῃ ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων τῆς προμηθείας τῶν εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐκάστου ἀναγκαίου.

§ 48. Β'. Νομικὴ ἔννοια τοῦ Συναιτηρισμοῦ.

Ἀντικειμενικὰ βάσεις ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ συναιτηρισμὸς διαφέρουν κατὰ χώρας καὶ ἕνεκα ἱστορικῶν λόγων καὶ ἕνεκα τῆς διαφορᾶς τῶν οἰκον. συνθηκῶν. Πάντως ὅμως οἱ συναιτηρισμοὶ ἔχουσι κοινὰ χαρακτηριστικὰ διαφέροντες τῶν ἐταιρειῶν, ἅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς. Ὅτι ἐν τῷ Συναιτηρισμῷ ὑπάρχει **ἐνωσις προσώπων, ὧν ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπεριόριστος.** Τὴν Ἑταιρείαν συνιστῶσι ὠρισμένα πρόσωπα. Καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη

τὴν Ἐταιρείαν ἐπειδὴ αὕτη ἔχει ὄρισμένον κεφάλαιον ὑπερ ἐκπροσωπείται ὑπὸ ὄρισμένου ἀριθμοῦ μετοχῶν οἱ μετέχοντες τῆς Ἐταιρείας εἶναι ὄρισμένοι ἐνῶ ἐν τῷ συνεταιρισμῷ δὲν ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων **περιορισμὸς** εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν προσώπων.

Ἄφ' ἐτέρου προκειμένου περὶ τῶν Ἐταιρειῶν εἴπομεν, ὅτι χαρακτηριστικὸν ἐκάστης μορφῆς τῆς Ἐταιρείας εἶναι καὶ τὸ εἶδος τῆς εὐθύνης τῶν Ἐταίρων. Ἐνταῦθα τὸ στοιχεῖον τῆς εὐθύνης δύναται νὰ εἶναι διάφορον καὶ οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τούτων. Δυνάμεθα τοτέστιν νὰ ἔχωμεν συνεταιρισμοὺς, ὧν τὰ μέλη εὐθύνονται **μέχρι τῆς εἰσφορᾶς τῶν**. Ἐπίσης δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐτέρους συνεταιρισμοὺς, ἐφ' ὧν ἡ εὐθύνη δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ καταβληθὲν ποσόν, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ μέχρι ἐτέρου ποσοῦ ἐκ τῶν προτέρων ὄρισμένου, ὑπερ οἱ σύνεταίροι ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσιν εὐθὺς ὡς κληθῶσι παρὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Πλὴν ὅμως τούτων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ συνεταιρισμοὺς μὲ ἀπερίοριστον εὐθύνην ὅλων τῶν μελῶν. Ἄρα τὸ εἶδος τῆς εὐθύνης δὲν εἶναι ἀσφαλὲς κριτήριον τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Ἐταιρείας.

Ἐξ ἄλλου οὐσιώδη νομικὴ διαφορά μεταξὺ τῶν Ἀγωνύμων Ἐταιρειῶν καὶ τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι ἡ ἑξῆς :

Ὅπως ἐπὶ τῶν Ἀγωνύμων Ἐταιρειῶν οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Συνεταιρισμῶν, ἕκαστος σύνεταῖρος καταβάλλων τὴν εἰσφορὰν τοῦ λαμβάνει ὄρισμένον τίτλον. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ ὁ τίτλος οὗτος εἶναι ἀπολύτως προσωπικὸς μὴ δυνάμενος νὰ μεταβιβάσῃ εἰς τρίτον. Καὶ ἂν ἔτι ἡ εὐθύνη τοῦ Μετόχου εἶναι ἀπολύτως περιορισμένη μέχρι τῆς εἰσφορᾶς του, ἡ μεταβίβασις τοῦ τίτλου δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ συναίνεσεως τοῦ Διοικ. Συμβουλίου. Συνεπῶς ἐπὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐνῶ δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὰ πλεονεκτήματα τῆς Ἀνων. Ἐταιρείας, συγκέντρωσιν τ. ἔ. μεγάλων κεφαλαίων διὰ μικρῶν εἰσφορῶν, ἔχομεν ἄφ' ἐτέρου τὴν προσωπικότητα τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὑπερ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι ἀπρόσωπος ἔνωσις ὡς συμβαίνει ἐπὶ τῆς Ἀνων. Ἐταιρείας ἀλλὰ προσωπικὴ ἔνωσις. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ τίτλοι τοῦ Συνεταιρισμοῦ δὲν γίνονται ἀντικείμενον ἐλευθέρως συναλλαγῆς ὡς οἱ τῶν Ἀγωνύμων Ἐταιρειῶν, ὑπερ ἔχει τὸ προσόν, ὅτι ἀποκλείει ἀπολύτως τὴν κερδοσκοπίαν ἐπὶ τῶν τίτλων τούτων, ἥτις εἶναι ἐν τῶν κυριωτέρων ἐλαττωμάτων τῆς Ἀνων. Ἐταιρείας.

§ 49. Γ'. Οἰκονομικὴ σπουδαιότης τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Πλεονεκτήματα τῶν Συνεταιρισμῶν. Μορφαὶ Συνεταιρισμῶν.

Διὰ τῆς ἐνώσεως εἰς συνεταιρισμὸν ἐπέρχονται οἰκονομικὰ ὠφελή-

ματα εις τὰ συνιστώντα αὐτὸν πρόσωπα, ἅτινα ἀποτελοῦν τὰ πλεονεκτήματα τοῦ συνεταιρισμοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς :

I. Ὡς γνωστὸν ὁ μικροεπιχειρηματίας ἐὰν θέλῃ ν' ἀσκήσῃ τὴν ἐπιχείρησίν του θὰ εὕρῃ διαφόρους οἰκονομικὰς δυσχερείας, ἄστινας ὑπερπηδᾷ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὅλαι αἱ ἀγοραὶ τοῦ μικροεπιχειρηματίου λ. χ. τῶν πρώτων ὕλων, εἶναι ἀγοραὶ μικρῶν ποσῶν, διότι καὶ τὰ μέσα ἅτινα διαθέτει εἶναι περιορισμένα καὶ ἡ παραγωγή του μικρά. Διὰ τοῦτο θὰ ἀναγκασθῇ νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ μεσολαβοῦν ἐμπόριον, τὸ μικρεμπόριον, ἀλλὰ τοῦτο σημαίνει ὅτι θὰ ἐπιβαρυνθῇ δι' ὄλων τῶν μεσολαβησάντων κερδῶν, ὅπως τὸ πρᾶγμα φθάσῃ, ἀπὸ τῆς παραγωγῆς μέχρι τῆς καταναλώσεως. Διὰ τῆς ἐνώσεως εἰς Συναιτερισμὸν οἱ μικροεπιχειρηματίαι καταβάλλουσιν ὀρισμένα ποσά, ὁ δὲ Συνεταιρισμὸς συγκεντρῶν αὐτὰ προβαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν διὰ λογαριασμὸν πάντων τῶν μελῶν αὐτοῦ, δύναται ἐπομένως ν' ἀπευθυνθῇ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν παραγωγὴν, νὰ μεταχειρισθῇ ἴδια μέσα μεταφορᾶς καὶ νὰ ἀποφύγῃ οὕτω πάσας τὰς προσθέτους δαπάνας δι' ὧν θὰ ἐπεβαρύνετο ἕκαστος ἐπιχειρηματίας. Ἄρα διὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ κατωρθοῖ ἡ μικρὰ ἐπιχείρησις νὰ προμηθεύηται τὰς πρώτας ὕλας εἰς τὰς αὐτὰς τιμὰς εἰς ἃς καὶ ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις.

II. Εἶδομεν ὅτι ἡ παραγωγή γίνεται σήμερον διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν **μηχανῶν**. Ἡ χρῆσις ὅμως τῶν μηχανῶν προϋποθέτει διαθέσειν μεγάλων κεφαλαίων καὶ μεγάλην παραγωγὴν.

Ἄρα ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας μόνος ἐνεργῶν, δὲν δύναται νὰ χρησιμοποίησῃ ἐν τῇ παραγωγῇ του τὰ μηχανικὰ ταῦτα μέσα λόγῳ τοῦ περιορισμένου τῶν μέσων, ἅτινα διαθέτει καὶ τῆς σμικρότητος τῆς παραγωγῆς. Δὲν ἔχει ἐπομένως τὰ πλεονεκτήματα τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μηχανῶν καὶ εὐρίσκεται ἐν μειονεκτικῇ θέσει ἔναντι τῆς μεγάλης ἐπιχείρησεως. Διὰ τῆς ἐνώσεως εἰς συνεταιρισμὸν δύναται πλείονες μικροεπιχειρηματίαι νὰ προμηθευθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ τὰ ἀναγκαῖα μηχανικὰ μέσα (π. χ. μηχανάς, ἄροτρα κλπ.) καὶ χρησιμοποιῶσιν αὐτὰ ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν παραγωγὴν.

III. Πλὴν τούτων ὁ παραγωγὸς πρέπει νὰ διαθέσῃ τὴν παραγωγὴν του. Ὁ μικροεπιχειρηματίας, λόγῳ τοῦ μικροῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς, δὲν δύναται νὰ ἀπευθυνθῇ ἀμέσως εἰς τὸν καταναλωτὴν καὶ νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς τιμῆς τῆς καταναλώσεως, ἀλλ' ἀναγκάζεται νὰ πωλήσῃ τὸ προϊόν του εἰς τὸν μεταπράτην, ὅστις ἀπορροφᾷ τὸ μέγιστον τοῦ κέρδους του. Ἡ εἰς συνεταιρισμὸν ἐνωσις εἶναι ἐπομένως σκόπιμος καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς διαθέσεως τῆς παραγωγῆς. Οἱ μικροπαραγωγοὶ συγκεντροῦνται ὑπὸ τὸν

συνεταιρισμόν, ὅστις ἀναλαμβάνει διὰ λ)σμόν τῶν μελῶν του τὴν μεταπώλησιν τῶν παραγομένων εἰδῶν, δυνάμενος ν' ἀπευθυνθῇ κατ' εὐθείαν εἰς τὸν καταναλωτήν.

IV. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως καταναλωτοῦ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπέδωκαν σπουδαϊότατα ἀποτελέσματα. Τούτων ἐγένετο χρήσις ὑπὸ ἐργατικῶν τάξεων καὶ τῆς μεσαίας ἀστικῆς τάξεως. Εἶπομεν ὅτι ἕκαστον ἄτομον ὡς καταναλωτῆς εὐρίσκεται μεμονωμένον ἀπέναντι τῶν διαφόρων ὁμάδων τῶν παραγωγικῶν καὶ ἐμπορικῶν τάξεων, αἵτινες ὄργανωμένοι οὖσαι δύνανται νὰ ἐκμεταλλεύωνται εὐχερῶς τὸν καταναλωτήν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς καταναλώσεως ἔχουσι σκοπὸν τὴν ἀγορὰν τῶν εἰδῶν τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν οἰκονομίαν ἕκαστου μέλους ἀπὸ κοινοῦ. Ὁ Συνεταιρισμὸς προκειμένου νὰ ἀγοράσῃ μεγάλης ποσότητος ἀπαλλάσσεται τῆς μεσολαβήσεως τοῦ ἐμπόρου καὶ ἀγοράζει εὐθυνότερον.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω διακρίνομεν τοὺς Συνεταιρισμοὺς εἰς δύο μεγάλας κατηγορίας.

1) Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συνεταιρισμῶν, ἧτις σκοπεῖ τὴν προαγωγὴν τῶν οἰκ. συμφερόντων τῶν ἀτόμων ὡς ἐπιχειρηματιῶν.

2) Εἰς τὴν κατηγορίαν ἧτις σκοπεῖ τὴν προαγωγὴν τῶν οἰκ. συμφερόντων τῶν ἀτόμων ὡς καταναλωτῶν.

Μορφαὶ τῶν Συνεταιρισμῶν. Ὁ οἰκονομικὸς βίος παρουσιάζεται ὑπὸ τόσον ποικίλλας μορφάς ὥστε καὶ αἱ μορφαὶ ὅψ' ἄς ἐμφανίζονται ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ποικίλλαι. Οὕτω ἔχομεν συνεταιρισμοὺς **προμηθειῶν, συνεταιρισμοὺς διαθέσεως τῶν παραγομένων εἰδῶν, καταναλώσεως, πιστωτικὸς κλπ.** Τῶν τελευταίων τούτων, τῶν πιστωτικῶν Συνεταιρισμῶν, σκοπὸς εἶναι ἡ παροχὴ εὐθυνῶν πιστώσεων εἰς τὰ μέλη αὐτῶν.

Οἱ συνεταιρισμοί, καὶ ἰδίᾳ οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, ἤρχισαν κατὰ τὰ τελευταῖα κυρίως ἔτη νὰ διαδίδωνται καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν πολιτικὴν, ἣν ἤσκησαν αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετηρίδα καὶ εἰς τὴν σπουδαίαν ἐνίσχυσιν, ἣν παρέχει ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος.

§ 50. Δημόσιαι ἐπιχειρήσεις.

“Ὅταν λέγωμεν δημοσίαν ἐπιχείρησιν ἐννοοῦμεν τὴν ἐπιχείρησιν ἐκείνην, ἧτις ἐνεργεῖται παρὰ τοῦ Κράτους ἢ παρ' ἄλλων προσώπων Δημοσίου Δικαίου. Οὕτως ὑπάρχουσιν αἱ κατ' ἐξοχὴν δη-

μόσαι ἐπιχειρήσεις ἐνεργούμεναι ὑπὸ τοῦ Κράτους, αἱ δημοτικαὶ ἐπιχειρήσεις αἰτινες ἐνεργοῦνται παρὰ τῶν Δήμων, αἱ Κοινοτικαὶ αἰτινες ἐνεργοῦνται παρὰ τῆς Κοινότητος. Ἐπίσης ἐκεῖ ἔπου ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ ἴδιον νομικὸν πρόσωπον Δημοσίου Δικαίου δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν δημοσίαν ἐπιχείρησιν ἐνεργουμένην οὐχὶ παρὰ τῆς Πολιτείας ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Νομοῦ.

§ 51. Χαρακτηριστικὰ δημοσίας ἐπιχειρήσεως.

Εἶδομεν ὅτι ὅπως τὸ ἄτομον οὕτω καὶ τὸ Κράτος ἔχει ἴδιαν οἰκονομίαν, τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν, ἡ κυριώτερα δὲ διαφορὰ μεταξὺ Δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς οἰκονομίας εἶναι ὅτι τὸ ἄτομον πορίζεται τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του ἀγαθὰ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀνταλλακτικοῦ συστήματος δηλ. παράγει ὠρισμένα οἰκ. ἀγαθὰ ἢ προσφέρει ὠρισμένας ὑπηρεσίας καὶ λαμβάνει τὸ τίμημα αὐτῶν, ὅπερ ἐκπροσωπεῖ τὸ πραγματικὸν ἀντάλλαγμα τῆς παρεχομένης ὑπηρεσίας ἢ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ.

Τούναντίον ἐν τῇ Δημοσίᾳ Οἰκονομίᾳ δὲν ἰσχύει τὸ ἀνταλλακτικὸν τοῦτο σύστημα. Τὸ Κράτος, ἵνα πορισθῇ τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του μέσα, ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ἐν κυρίως μέσον, ὅπερ δὲν ἔχει ὁ ἰδιώτης, τουτέστιν τὴν ἐπιβολὴν ἀναγκαστικῆς εἰσφορᾶς ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν παντὸς εἶδους φόρων, δασμῶν κλπ. Κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῶν εἰσφορῶν τούτων τὸ Κράτος δὲν ἐφαρμόζει τὸ ἀνταλλ. σύστημα. Ἐκαστος ὑποχρεοῦται νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὸ Κράτος οὐχὶ ἀναλόγως τῆς ὑπηρεσίας, ἣν τὸ Κράτος προσφέρει εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς του δυνάμεως.

Ἐν τούτοις ὅμως πολλάκις καὶ τὸ Κράτος ἐφαρμόζει τὸ ἀνταλλακτικὸν σύστημα ἐν τῇ οἰκονομίᾳ αὐτοῦ, ὅταν διαχειρίζεται τὴν ἴδιαν αὐτοῦ περιουσίαν ἢ ὅταν ἐνεργεῖ ἐπιχειρήσεις οἰκονομικὰς. Καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων τὸ Κράτος ἐφαρμόζει περίπου τὸ αὐτὸ σύστημα, ὅπερ καὶ ὁ ἰδιώτης με ὠρισμένας διαφορὰς περὶ ὧν κατωτέρω. Οὕτω τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει τὴν ἄσκησιν ἐπιχειρήσεων δημοσίας ὠφελείας π. χ. ὑδρεύσεων, ἠλεκτροφωτισμοῦ, ἐπιχειρήσεις συγκοινωνίας, σιδηροδρόμους, τροχιοδρόμους κλπ. κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὁποίων ἐφαρμόζει ὅπως καὶ οἱ ἐπιχειρηματῆται τὸ ἀξίωμα ὅτι τὸ παραγόμενον ἀγαθὸν πρέπει νὰ ἔχῃ μείζονα χρησιμότητα, μείζονα ἀξίαν, τῶν πρὸς παραγωγὴν του καταναλωθεισῶν ἀξιών.

Ἄρα τὸ Κράτος δὲν ἐμφανίζεται μόνον ὡς ἐξουσία ἐπιβάλλουσα ὠρισμένην ἀναγκαστικὴν εἰσφορὰν, ἀλλ' ἐμφανίζεται καὶ ὡς ἐπιχειρηματίας.

§. 52. Διαφοραὶ μεταξὺ Δημοσίας καὶ Ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι πολλαπλαῖαι καὶ ἀνάγονται εἰς τὴν μορφήν τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ εἰς τὴν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν.

Διαφοραὶ ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν. Τὸ κύριον ἐλαττήριον ὅπερ ὀθεῖ τὸν ἰδιωτὴν ἐπιχειρηματίαν πρὸς παραγωγὴν εἶναι ἡ ἀπὸ τοῦ κέρδους καὶ προσπάθεια πρὸς ἀποσόφισιν τῆς τυχόν πιθανῆς ζημίας. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς Ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς Ἄνων. Ἑταιρείας, ἔνθα τὸ κυριώτερον κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας εἶναι τὸ κέρδος τῶν μετόχων. Ὅταν δὲ ἡ Ἑταιρικὴ αὕτη ἐπιχειρήσεις ἀναθέτει τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς εἰς ὑπαλλήλους φροντίζει, ὅπως ἡ ἀμοιβὴ τῶν ὑπαλλήλων τούτων, ἡ θέσις των, ἡ προαγωγή των ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτῆς ὥστε τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ ἀποτελῇ ἐλαττήριον ἐνεργείας τῶν ὑπαλλήλων τῆς.

Εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Κράτους τὸ κέρδος δὲν εἶναι τὸ ἐλαττήριον τῆς καταβολῆς τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας.

Τὸ Κράτος διευθίνει τὰς ἐπιχειρήσεις του διὰ τῶν ὑπαλλήλων του ἀλλ' ἡ σχέσις εἰς ἣν εὐρίσκεται ὁ ὑπάλληλος πρὸς τὸ Κράτος εἶναι διάφορος ἐκείνης εἰς ἣν εὐρίσκεται ὁ ὑπάλληλος Ἄνων. Ἑταιρείας πρὸς τὴν ἐπιχειρηματίαν.

Εἶπομεν ὅτι ἐν τῶν συστημάτων ἐργασίας εἶναι καὶ τὸ λεγόμενον σύστημα ὑπερησιακῆς σχέσεως. Κατὰ τὴν ὑπερησιακὴν ταύτην σχέσιν τὴν δημιουργημένην μεταξὺ Κράτους καὶ ὑπαλλήλου, ὁ ὑπάλληλος δὲν ἐξαρτᾶ τὸ ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς του ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ ὑπάλληλος λαμβάνει ὀρισμένην ἀμοιβὴν ἔναντι τῶν παρ' αὐτοῦ παρεχομένων ὑπηρεσιῶν. Τὸ ἐλαττήριον ὅπερ δύναται νὰ κινήσῃ τὸν ὑπάλληλον πρὸς καταβολὴν ἐπιμελείας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Δημ. ἐπιχειρήσεως δὲν εἶναι τὸ ἄμεσον κέρδος. Ἄφ' ἑτέρου ἡ προαγωγή τῶν Δημ. ὑπαλλήλων δὲν ἐξαρτᾶται συνήθως ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱκανότητος αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς παροχῆς τῶν ὑπηρεσιῶν των ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐκεῖνο ὅπερ ἀπαιτεῖ τὸ Κράτος παρὰ τοῦ Δημ. ὑπαλλήλου εἶναι ἡ καταβολὴ τῆς κοινῆς ἐπιμελείας. Τὰ ἐλαττήρια τὰ κινουῦντα τὸν Δημόσιον ὑπάλληλον πρὸς ἐργασίαν εἶναι ἄλλα, ὡς ἡ συνήδεις τοῦ καθήκοντος, ἡ ἰδιαίτερα θέσις ἣν δύναται νὰ ἔχῃ ἐν τῇ Κοινωνίᾳ καὶ ἣν θέλει νὰ διατηρήσῃ κλπ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἐπομένως ταύτης ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ ἐτέρα οὐσιώδης διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν. Ὁ ἰδιωτὴς ἐπιχειρηματίας ἔχει σκοπὸν νὰ ἐλαττώσῃ τὰς δαπά-

νας ούτως ώστε να υπάρξει διαφορά μεταξύ της τιμής του παραγομένου είδους και των δαπανών. Έχει δε συμφέρον ού μόνον να ελαττώσει τὰς δαπάνας ἀλλὰ καὶ ν' αὐξήσῃ κατὰ τὸ δυνατόν μέγιστον ὄριον, τὴν τιμὴν τοῦ παραγομένου είδους.

Ἐπὶ τῆς Δημ. ἐπιχειρήσεως δὲν συμβαίνει πάντοτε τοῦτο. Καὶ τὸ Κράτος ἐφαρμόζει τὸ οικονομικὸν ἀξίωμα τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως δηλ. ἔχει συμφέρον νὰ ελαττώσῃ τὰς δαπάνας τῆς παραγωγῆς ὥστε νὰ υπάρξῃ διαφορά μεταξύ τῆς ἀξίας τοῦ παραγομένου είδους καὶ τῶν δαπανῶν, ἀλλὰ δὲν ἔχει πάντοτε τὴν πρόθεσιν τὸ Κράτος νὰ πραγματοποιῇ τὸ μέγιστον δυνατόν τίμημα ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν παραγομένων είδῶν ἢ τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς παρέχει.

Τὸ Κράτος ἐνεργοῦν οικονομικὴν τινα ἐπιχείρησιν δύναται νὰ ἐπιδιώκῃ δύο σκοπούς :

1) Ἡ ἐνεργεὶ τὴν δημοσίαν ἐπιχείρησιν *χάριν αὐτῆς ταύτης τῆς ἐπιχειρήσεως*, ἵνα δηλ. παραγάγῃ τὸ είδος καὶ προσφέρει ὑπηρεσίαν εἰς τὸ κοινόν, ὁπότε δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προκύβῃ κέρδος ὑπὲρ τοῦ Κράτους ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως.

2) Ἡ τὸ Κράτος ἐνεργεὶ δημοσίαν ἐπιχείρησιν οὐχὶ χάριν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' *ἵνα πορισθῇ χρηματικὰ μέσα* πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν του. Π. χ. δύναται ν' ἀναλάβῃ τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν οὐχὶ διότι νομίζει, ὅτι ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεώς του δὲν θὰ παρείχετο ἡ ὑπηρεσία αὕτη εἰς τὸ κοινόν, ἀλλὰ διότι νομίζει ὅτι ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως δύναται νὰ ἔχῃ ἔσοδα.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἡ διαφορά μεταξύ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι φανερά. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ὑπάρχει σημαντικωτάτη διαφορά μεταξύ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, διότι ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως τὸ πραγματοποιούμενον κέρδος εἶναι ὀλόκληρον ὑπὲρ τοῦ ιδιώτου, ἐνῶ ἐν τῇ Δημ. ἐπιχειρήσει τὸ κέρδος εἰσπραττόμενον ὑπὸ τοῦ Κράτους διατίθεται ἄλλιν ὑπὲρ τῶν κοινῶν σκοπῶν ὑπὲρ τῆς θεραπείας ἢ δηλ. τῶν γενικωτέρων ἀναγκῶν τῆς χώρας.

Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ὑπάρχει διχογνωμία περὶ τῆς σκοπιμότητος τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων καὶ περὶ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ πλεονεκτημάτων αὐτῶν.

Οὕτως ἡ Ὀρθόδοξος Σχολὴ διδάσκει ὅτι ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς βάσις τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οικονομικωτέραν παραγωγὴν, ἀποκρούει δὲ ἀπολύτως πᾶσαν οὐκ ἀνδῆποτε δημοσίαν ἐπιχείρησιν. Ἡ Σχολὴ αὕτη πρεσβεύει ὅτι ἡ μόνη ἀσφά-

λεια ὅτι θὰ ὑπάρχη οἰκονομικὴ παραγωγὴ εἰς ὄφελος αὐτοῦ τοῦ καταναλωτοῦ εἶναι ν' ἀφεθῆ πλῆρες πεδῖον ἐνεργείας εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ εἰς τὸν οἰκονομικὸν συναγωνισμόν. Μόνον τὸ ἐλαττήριον τοῦ κέρδους καὶ μόνῃ ἢ ὑπαρξίς τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ χαμηλὰς τιμὰς τῶν παραγομένων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' ἀμφότερα ταῦτα ἐλλείπουν ἀπὸ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων λόγῳ τῆς φύσεως αὐτῶν.

Ἡ δημοσία ἐπιχειρήσις λέγουσι τείνει πάντοτε πρὸς τὸ μονοπώλιον, καὶ ἐλέπομεν ὅτι τὸ Κράτος ἀσκεῖ ἐπιχειρήσιν κυρίως μονοπωλιακὴν καὶ τοῦτο διότι τὸ Κράτος δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ τὸν συναγωνισμόν τοῦ ιδιώτου. Ἐὰν δὲ τυχὸν ἐνεργήσῃ ἐπιχειρήσιν μὴ μονοπωλιακὴν θὰ ὑποστῇ τὸν συναγωνισμόν τῆς ἀτομικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ θ' ἀποτύχῃ ἕνεκα τῆς ἰδιαίτερας μορφῆς τῶν Δημοσίων ἐπιχειρήσεων ἔνθα ἐλλείπει τὸ μέγα κίνητρον τοῦ κέρδους.

Αἱ Δημοσῖαι ἐπιχειρήσεις λέγουσιν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, ἔχουσιν σπουδαία ἐλαττώματα, ἅτινα καθιστῶσιν αὐτάς ἀντιοικονομικάς.

Ἐλάττωμα δημοσίας ἐπιχειρήσεως. Πρῶτον ἐλάττωμα εἶναι ὅτι εἰς τὴν Δημοσίαν ἐπιχείρησιν ἐλείπει ἡ συνείδησις τῆς εὐθύνης. Ἡ ζημία δὲν δύναται εὐκόλως νὰ ἐξευρεθῆ καὶ νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸν ὑπαίτιον. Ἄφ' ἐτέρου λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ὠρισμένων προσώπων, ἅτινα θίγονται ἀμέσως ἐκ τῆς κακῆς διεξαγωγῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ἡ Δημοσία ἐπιχειρήσις τείνει πάντοτε εἰς σπατάλην, ἣτις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιορισθῇ καθ' ὅσον τὸν ἔλεγχον ἀσκοῦσιν ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους, οἵτινες δὲν πρόκειται νὰ ζημιωθῶσιν ἐκ τῆς σπατάλης ταύτης.

Ἄφ' ἐτέρου ὡς δεύτερον ἐλάττωμα ἀναφέρουσιν ὅτι ἐπειδὴ σήμερον τὸ Κράτος διευθύνεται παρὰ τῶν κρατούντων κομμμάτων, αἱ δημοσῖαι ὑπηρεσίαι θεωροῦνται ὡς ἐν ἐκ τῶν μέσων πρὸς ἐπικράτησιν αὐτῶν. Οὕτως οἱ διορισμοί, αἱ προαγωγαὶ τῶν ὑπαλλήλων καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν ἐπιχειρήσεων δὲν γίνεται ἐπὶ τῇ θάσει τῶν οἶκον. ἀξιωματῶν ἀλλ' ἐκ λόγων εἴτε καθαρῶς προσωπικῶν εἴτε κομματικῶν. Ἐπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ οἰκονομικῶς ἡ ἐπιχειρήσις καὶ νὰ συναγωνισθῇ τὴν ἀτομικὴν.

Ἡ Σχολὴ αὕτη ἐνόμισεν ὅτι ἀνεῦρε τὴν βεβαίωσιν τῆς θεωρίας τῆς ἐν τῇ ἀναμίξει τοῦ Κράτους εἰς τὸν οἶκον. βίον διαρκούντος τοῦ πολέμου μετὰ τὴν λήξιν τοῦ ὁποίου διεκήρυξεν ὅτι τὸ Κράτος κατεδείχθη ἀνίκανον νὰ διαχειρίζεται τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως.

Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ πρὸ τοῦ πολέμου καὶ μετ' αὐτὸν πολλάκις τὸ Δημοσίον ἀπέτυχεν εἰς τὰς οἶκον. ἐπιχειρήσεις ἕνεκα τῶν λόγων, οὓς ἀναφέρουσιν οἱ ὅπαδοι τῆς ἀνωτέρω Σχολῆς. Ἄλλὰ ἐξ

ἄλλου ἔχομεν παραδείγματα καθ' ἃ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις ἀσκούμεναι παρὰ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὑπαλλήλων του, ἀπέδωκαν ἀποτελέσματα ἅτινα οὐδέποτε αἱ ἰδιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν, ὅπως π.χ. αἱ δημόσιαι ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανικῶν καὶ Αὐστριακῶν σιδηροδρόμων, αἵτινες καὶ ἀπὸ ἀπόψεως παροχῆς ὑπηρεσιῶν εἰς τὸ κοινὸν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἦσαν ὑπέρτεραι πασῶν τῶν τῆς αὐτῆς φύσεως ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Δὲν δυνάμεθα ἐπομένως νὰ καταδικάσωσιν ἀπολύτως τὴν δημοσίαν ἐπιχείρησιν λόγῳ τῶν μεγάλων πλεονεκτημάτων, ἅτινα ἡ ἐπιχείρησις αὕτη παρέχει καὶ ἰδίᾳ λόγῳ τοῦ δυνατοῦ τῆς παροχῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸ κοινὸν ἄνευ κερδοσκοπίας καὶ ἄνευ κινδύνου ἐκμεταλλεύσεως αὐτοῦ ὑπὲρ ἰδιωτικοῦ σκοποῦ. Ἡ δημοσία ἐπιχείρησις προώρισαι ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις νὰ πληρώσῃ μέγα κενὸν ἐν τῇ ὀργανώσει τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ νὰ ἄρῃ ἢ μειώσῃ πολλὰ τῶν ἐλαττωμάτων, ἅτινα εἶναι συνέπειαι τῆς συγχρόνου μορφῆς τῆς ὀργανώσεως αὐτοῦ.

Ἡδη καὶ σήμερον ἐπιβάλλεται πολλάκις ἐπιτακτικῶς εἰς τὸ Κράτος νὰ ἀσκήσῃ δημοσίαν ἐπιχείρησιν, ἐκεῖ ἔνθα πρόκειται περὶ ἐξυπηρετήσεως γενικωτέρων ἀναγκῶν, ἃς τὸ Κράτος δὲν δύναται ἀλλ' οὐδ' ἐπιτρέπεται νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν.

Οὕτω τὸ Κράτος σήμερον ἐκτελεῖ καὶ ἐκμεταλλεῖται ἔργα συγκοινωνίας, σιδηροδρόμους, λιμένας, ὁδοὺς κλπ. ἢ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὕδρευσιν, φωτισμὸν κλπ. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται εἰς χεῖρας τοῦ ἰδιοῦτου, ἢ ἰδιωτικῶν ὀργανώσεων ἀσκούμεναι κατὰ τὰ ἀξιώματα τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀποτελοῦσι κίνδυνον διὰ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ εἶναι ἀσυμβίβασται πρὸς τὴν σύγχρονον ἀντίληψιν.

Ἄλλ' ἢ ὑπο τοῦ Κράτους ἀσκουμένη ἐπιχείρησις δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ λειτουργήσῃ οἰκονομικῶς ἐὰν συντρέχωσιν αἱ ἑξῆς προϋποθέσεις.

1) **Ἡθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ.**

2) **Δημιουργία ὑπαλλήλων,** οἵτινες νὰ προπαιδεύωνται εἰδικῶς πρὸς τοῦτο καὶ οἵτινες καλῶς ἀμοιβόμενοι, νὰ ἐλαύνωνται οὐχὶ ὑπὸ τοῦ πόθου τοῦ κέρδους, ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος.

§ 53. Μεγάλη καὶ μικρὰ ἐπιχειρήσεις.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19 αἰῶνος παρατηρεῖται ὡς εἶπομεν τὸ φαινόμενον τῆς συγκεντρώσεως τῆς παραγωγῆς εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις.

Τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μικρὰν εἶναι τὰ ἑξῆς :

Εἰς τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν τὰ διατιθέμενα κεφάλαια εἶναι ὀλίγα, τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν εὐχέρειαν ἢ δυνατότητα τῆς παραγωγῆς. Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ἀπασχολοῦνται μεγάλα κεφάλαια καὶ τὸ παραγόμενον ποσὸν εἶναι μέγα.

Ἐφ' ἐτέρου ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας παράγει μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἀμέσου ἐπιτοπίου καταναλώσεως, συνηθέστατα δὲ παράγει, ἵνα ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας ὠρισμένων ἐκ τῶν προτέρων καταναλωτῶν δηλ. ὠρισμένης πελατείας. Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ὁ σκοπὸς τῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι ἡ κατανάλωσις τοῦ παραγομένου εἴδους ἐπιτοπίως παρ' ὠρισμένου κύκλου καταναλωτῶν. Ὁ ἐπιχειρηματίας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει παράγει καὶ προσφέρει εἰς τὸ κοινὸν ὑπολογίζων ἀπλῶς ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀνάγκας τῆς ἀγορᾶς.

Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι παρὰ τῇ μικρᾷ ἐπιχειρήσει ἐλλείπει σχεδὸν τελείως τὸ στοιχεῖον τῆς κερδοσκοπίας. Ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας δὲν κερδοσκοπεῖ ἀλλὰ παράγει ἐφ' ὅσον ἔχει ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένην κατανάλωσιν, ἀγοράζει τὰς πρώτας ὕλας ἐφ' ὅσον ἔχει ἐξασφαλίσῃ τὴν κατανάλωσιν τοῦ παραχθισμένου εἴδους.

Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ὁ ἐπιχειρηματίας ἐπειδὴ δὲν δύναται ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὑπολογίσῃ οὔτε τὸ ποσὸν οὔτε τὸν χρόνον τῆς παραγωγῆς, διότι παράγει παρακολουθῶν τὰς ἀνάγκας τῆς καταναλώσεως, ἀγοράζει τὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῶν προτέρων προϋπολογίζων ἀπλῶς τὸ ἀναγκαῖον ποσόν. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ὁ ἐπιχειρηματίας ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κερδοσκοπήσῃ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑλῶν. Οὕτω προβλέπων ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐντείνῃ τὴν παραγωγὴν του εἰς τὸ μέλλον σπεύδει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ στοιχεῖα, ἅτινα θὰ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητα, ἀγαλαμβάνων τὸν κίνδυνον τῆς τυχρὸν πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν πρώτων ὑλῶν, ἐνεργῶν τοιοῦτοτρόπως ἐπ' αὐτῶν κερδοσκοπίαν.

Πλὴν τούτου ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιχειρήσει εἶναι ἀτελέστατος. Ὁ ἐργάτης ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιχειρήσει ἀσχολεῖται συνήθως μὲ τὴν παραγωγὴν ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου, καὶ τοῦτο διότι τὰ τεχνικὰ μέσα τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀτελεῖ. Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ἐφαρμόζεται πλήρως ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων καὶ ὁ ἐργάτης χρησιμοποιεῖται κατὰ τρόπον οἰκονομικώτερον δηλ. ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός του.

Ἐξ ἄλλου ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας σχεδὸν πάντοτε ἐργάζεται προ-

σωπικῶς ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καταβάλλων ἐργατικὰς δυνάμεις, ἡ δὲ διαφορὰ μεταξύ τοῦ μικροῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τῶν ἐργατῶν αὐτοῦ εἶναι μικρὰ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς τεχνικὰς καὶ οἰκονομικὰς γνώσεις, καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν θέσιν.

Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ὑπάρχει μεγίστη διαφορὰ μεταξύ τοῦ κυρίου τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῶν ἐργατῶν. Ἄλλα εἶναι τὰ προσόντα τοῦ μεγάλου ἐπιχειρηματίου καὶ ἄλλη ἡ ἰκανότης τῶν ἐργατῶν, οἵτινες ἀπασχολοῦνται εἰς ταύτην. Κυρίως λόγῳ τῆς ἀνάγκης τῆς συγκεντρώσεως μεγάλων κεφαλαίων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ θέσις τοῦ κυρίου τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι τελείως διάφορος τῆς τοῦ ἐργάτου.

Ἄλλὰ ἡ κυρία διαφορὰ μεταξύ τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς μεγάλης εἶναι, ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιχειρήσει λόγῳ τῆς μικρότητος τῶν κεφαλαίων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς παραγωγῆς καθίσταται ἡ χρησιμοποίησις τῶν τεχνικῶν προόδων τῆς παραγωγῆς, καὶ ἰδίως τῶν μηχανῶν. Τοῦναντίον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ἡ χρησιμοποιοῦνται αἱ μηχαναὶ καὶ πᾶσι ἕτερον τεχνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν μέσον.

Ἡ διαφορὰ μεταξύ μεγάλης καὶ μικρᾶς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἐμφανὴς ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ, διότι ἐν αὐτῇ εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις τῶν μηχανῶν περισσότερο ἢ εἰς οἶόν δηποτε ἄλλον κλάδον παραγωγῆς. Ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν διακρίνομεν τὴν βιοτεχνίαν ἢ χειροτεχνίαν (μικρὰν ἐπιχείρησιν) καὶ τὴν κυρίως βιοτεχνίαν (μεγάλην ἐπιχείρησιν).

Ἄν ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς βιομηχ. ἐπιχειρήσεως, θὰ ἴδωμεν, ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις τείνει νὰ θέσῃ ἐκποδῶν τὴν μικρὰν. Ὅσον περισσότερο εἶναι ἀνεπτυγμένη χώρα τις ἐπὶ τοσοῦτον ἐπικρατεστέρα εἶναι ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις τείνει νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν μικρὰν ὀφείλεται εἰς τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα, ἅτινα παρέχει ἀπὸ οἶκον. ἀπόψεως ἡ μεγάλη ἔναντι τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης ἐπιχειρήσεως εἶναι τὰ ἑξῆς:
Ἡ μεγάλη ἐπιχείρησις δυναμένη διὰ τῶν μεγάλων κεφαλαίων νὰ χρησιμοποίησιν πάντα τὰ μηχανικὰ μέσα καὶ νὰ εὐρύνῃ τὸ πεδίον τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως δύναται νὰ παράγῃ εὐθυνώτερον. Εἶπομεν ὅτι ἀμφότερα ταῦτα συντελοῦσι εἰς τὴν αὐξησιν τῆς ἀποδόσεως ἢ παραγωγικότητος καὶ ὅτι τοῦτο ἔχει σημασίαν οὐ μόνον ἀπὸ ἀπόψεως Ἑθνι-

κής Οικονομίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, διότι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς, Τὸ μέγα τοῦτο πλεονέκτημα τῆς εὐθυνοῦς παραγωγῆς ἔχουσα ἢ μεγάλη παραγωγή δύναται νὰ πωλῇ εἰς εὐθυνοτέρας τιμὰς καὶ νὰ συναγωνίζηται τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν.

Πλὴν τούτου καὶ ἕτεροι λόγοι καθιστῶσι γενικῶς εὐθυνοτέραν τὴν παραγωγὴν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει. Πᾶσα ἐπιχείρησις, ἵνα λειτουργήσῃ ἐκτὸς τῶν δαπανῶν, ἄς ἐκπροσωποῦσιν ὁ τόκος τοῦ κεφαλαίου, αἱ πρῶται ὕλαι, ἢ ἀμοιβὴ τῶν ἐργατῶν, κλπ. ἔχει καὶ ἕνα ἐλάχιστον ὄριον ἄλλων δαπανῶν, αἵτινες γίνονται διὰ τὴν οἶκον. ἢ τεχνικὴν διεύθυνσιν καὶ ἐπιτήρησιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὅσον αὐξάνει ἢ ἔκτασις τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ τοσοῦτον αἱ γενικαὶ αὐταὶ δαπάναι ἐλαττοῦνται ἐν σχέσει πρὸς τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς, οὕτως ὥστε εἰς ἐκάστην μονάδαν παραγομένου εἴδους ἀναλογοῦσιν ἐλάσσονες γενικαὶ δαπάναι. Ἐκτὸς τούτου πᾶσαι αἱ ἀναγκαῖαι προμήθειαι γίνονται κατὰ τρόπον οἰκονομικώτερον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιχειρήσει ἢ ἐν τῇ μικρᾷ.

Ὁ ἐπιχειρηματίας ὅστις ἔχει ἀνάγκην μεγάλων ποσῶν πρώτων ὑλῶν ἀπευθύνεται *κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν παραγωγόν*, ἀποφεύγων πάντα τὰ διάμεσα κέρδη, ἅτινα ἀποκομίζει τὸ ἐμπόριον μεσολαβοῦν μεταξὺ τοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ καταναλωτοῦ. Τούναντίον ὁ μικρὸς ἐπιχειρηματίας, ὅστις ἀγοράζει μικρὰ ποσά, καὶ δὴ τότε μόνον, ὅταν πρόκειται νὰ παραγάγῃ, εἶναι ὑπόχρεως νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ νὰ ἐπιβαρύνῃ ἐπομένως τὴν παραγωγὴν του διὰ τῶν διαμέσων κερδῶν.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουσι περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ μικρὰ ἐπιχείρησις παρουσιάζει πλεονεκτήματα ὑπέρτερα τῆς μεγάλης, δι' ὃ καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῇ παραγωγῇ.

Τοῦτο συμβαίνει ἐκεῖ ἔνθα τὰ παραγόμενα εἶδη δὲν εἶναι τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἀλλ' ἕκαστον αὐτῶν ἔχει ὠρισμένην ἀτομικότητα. Εἰς πάσας τὰς οἰκ. ἐπιχειρήσεις ἐν αἷς ἀπαιτεῖται οὐ μόνον μηχανικὴ ἐνέργεια ἀλλ' ἐπιμέλεια τοῦ ἀνθρώπου ἢ μεγάλη ἐπιχείρησις εἶναι δύσκολον νὰ ἐφαρμοσθῇ, διότι ἔχει τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ἡ ἐποπτεία καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς παραγωγῆς καταμερίζεται. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ἢ μικρὰ ἐπιχειρήσεις διατηρεῖται καὶ εἰς τὰς οἰκονομικῶς προηγμένας ἐτι χώρας ἐκεῖ ἔνθα διὰ τὴν παραγωγὴν ἀπαιτεῖται ὄχι μόνον ἐνστάσις τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἀλλὰ καὶ καταβολὴ ἰδιαίτερας προσωπικῆς ἐπιμελείας ἐκ μέρους τοῦ παραγωγοῦ.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς συγκεντρώσεως τῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι μόνον τεχνικὸν δὲν ἀφορᾷ τοὔτεστιν μόνον εἰς τὴν τροποποίησιν τῶν τεχ-

νικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ὥστε διὰ τῆς χρήσεως τελειοτέρων τεχνικῶν μέσων καὶ τῆς διαθέσεως μεγάλων κεφαλαίων νὰ αὐξάνωμεν τὴν παραγωγὴν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει. Ἡ συγκέντρωσις τῆς παραγωγῆς ἐμφανίζεται σήμερον καὶ ὡς καθαρῶς οἰκονομικὸν φαινόμενον ἔχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν συγκέντρωσιν εἰς χεῖρας ὀλίγων τῆς παραγωγῆς καὶ διαθέσεως οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Σκοπὸς τῶν τοιούτων συγκεντρώσεων εἶναι ὁ ἔλεγχος τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀγορᾶς καταναλώσεως ἢ δὲ μορφή ὑφ' ἣν ἐμφανίζονται δύνανται νὰ ᾖ διάφορος. Οὕτω πλείονες ἀτομικαὶ ἢ εταιρικαὶ ἐπιχειρήσεις δύνανται νὰ ἐνωθῶσιν, εἴτε κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε αἱ καθ' ἑκάστα ἐπιχειρήσεις νὰ παύσουν ὑφιστάμεναι ὡς ἴδιαι ἐπιχειρήσεις ἢ οὕτως ὥστε νὰ δημιουργεῖται σύνδεσμος οἰκονομικὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων προσομοιάζων πρὸς τὸν Συνεταιρισμὸν, διατηρουμένης συγχρόνως τῆς αὐθυπαρξίας ἐκάστης τῶν ἐνουμένων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ πρώτη μορφή τῆς ὡς ἄνω συγκεντρώσεως εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα **συγχώνευσις (τράστ)**. Κατὰ ταύτην πολλαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ αὐτοῦ εἶδους, τῆς αὐτῆς παραγωγῆς, ἐνοῦνται εἰς μίαν μεγίστην ἐπιχείρησιν μὲ τὸν σκόπον, ἄφ' ἑνὸς μὲν, ἵνα καταστήσῃσι τὴν παραγωγὴν **οἰκονομικώτεραν**, διότι ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιχειρήσεων λειτουργοῦσι διὰ κοινὸν λογαριασμὸν μόνον ἐκεῖναι, αἵτινες δύνανται νὰ παραγάγῃσιν οἰκονομικώτερον, ἄφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸν σκοπὸν τῆς **μονοπωλιακῆς** παραγωγῆς.

Ἡ δευτέρα μορφή τῶν βιομηχανικῶν τούτων ἐνώσεων εἶναι οἱ **ἀπλοὶ οἰκονομικοὶ σύνδεσμοι** τῶν ἐπιχειρήσεων ὁ σκοπὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἡ δημιουργία νέας ἐπιχειρήσεως συσσωματώσεως τὰς καθ' ἑκάστον ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ἡ **οἰκονομικὴ συνεργασία αὐτῶν**, οὕτως ὥστε, διατηρουμένης τῆς αὐτοτελείας ἐκάστης ἐπιχειρήσεως ὡς οἰκονομικῆς μονάδος, νὰ **βελτιῶνται** συγχρόνως διὰ τῆς ἐνώσεως **οἱ οἰκονομικοὶ ὄροι** ὑφ' οὓς διενεργοῦνται αἱ ἐπιχειρήσεις αὐταί.

Ἡ δευτέρα αὕτη μορφή συγκεντρώσεως εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα **συνδικάτον (καρτέλ)**.

§ 54. Διάρκεις μεταξὺ κατ' ἑντασιν καὶ κατ' ἑκτασιν ἐπιχειρήσεως.

Ὅταν λέγομεν ὅτι μία ἐπιχείρησις διενεργεῖται **κατ' ἑκτασιν** ἐννοοῦμεν ὅτι ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ χρησιμοποιοῦνται εὐθιυότερα παραγωγικὰ μέσα, ἤτοι μικρὰ κεφάλαια, αἵτινα ἐπιβαρύνουν τὴν ἐπιχείρησιν διὰ μικρῶν τόκων, καὶ μικρὰ (εὐθιυα) ἐργατικὰ δυνάμεις. Τοῦναντίον ἐπιχείρησιν **κατ' ἑντασιν** ἐννοοῦμεν ἐκείνην, ἣτις χρησιμοποιοῖ δαπανηρότερα

παραγωγικά μέσα δηλ. μεγαλύτερα κεφάλαια και έντακτικώτερον έργασίαν, ήτις αμείβεται περισσότερο ή εν τή κατ' έκτασιν έπιχειρήσει.

Η διαφορά μεταξύ τής κατ' έκτασιν και κατ' έντασιν έπιχειρήσεως έμφανίζεται σαφέστερον κυρίως εις τήν γεωργικήν παραγωγήν, εις ήν κατ' έκτασιν καλλιέργειαν έννοοϋμεν τήν καλλιέργειαν ώρισμένης έκτάσεως εδάφους δια μικρών παραγωγικών μέσων, άτινα είναι και ολιγώτερον δαπανηρά, εν ή κατ' έντασιν καλλιέργειαν έννοοϋμεν εκείνην καθ' ήν επί τής αύτης έκτάσεως του εδάφους αυξάνομεν τήν παραγωγήν δια τής χρησιμοποίησεως μεγαλυτέρων κεφαλαίων και μεγαλυτέρων εργατικών δυνάμεων.

Ίνα κατανοήσωμεν τήν διαφοράν μεταξύ των δύο τούτων συστημάτων καλλιεργείας και ίνα αποφανθώμεν ποιον τō ένδεικνυόμενον να χρησιμοποιηθῆ εν τή παραγωγῇ λαμβάνομεν ως βάσιν τήν εξής πραγματικὴν σχέσηιν. Υποθέσωμεν ότι εν τινι χώρῃ υπάρχει ώρισμένος πληθυσμός, οστις έχει ανάγκας θεραπευόμενας εκ τής παραγωγῆς ώρισμένων ειδών επιτυχανομένης δια τής καλλιεργείας δεδομένης έκτάσεως εδάφους. Προϊόντος του χρόνου αυξάνει ο πληθυσμός άλλ' αυξάνουν επίσης και οι ανάγκαι αυτού. Απαιτείται επομένως μεγαλύτερον ποσόν προς ίκανοποίησιν των αναγκών του ηυξημένου πληθυσμοϋ.

Ερωτῶνται. Τὸ νέον τούτο ποσόν θά παραγάγωμεν επεκτείνοντες τήν καλλιέργειαν και επί άλλων έκτάσεων εδάφους, ή έντεινοντες τήν καλλιέργειαν επί τής αύτης έκτάσεως ;

Τὸ ερώτημα τούτο έχει σχέσηιν με τὸν νόμον τής «ελαττωμένης ή φθινούσης αποδόσεως του εδάφους» ὃν είδομεν ανωτέρω. Είπομεν τότε ότι εις τήν καλλιέργειαν του εδάφους υπάρχει εις πάγιος συντελεστής, ή παραγωγικότης του εδάφους. Είπομεν δε επίσης ότι, εαν αυξησωμεν τὰ παραγωγικότης του εδάφους. Είπομεν δε επίσης ότι, εαν αυξησωμεν τὰ κεφάλαια και τὰς εργατικὰς δυνάμεις επί ώρισμένης έκτάσεως εδάφους, έχομεν αυξησιν τής παραγωγῆς. Μάλιστα δε εαν τὰ εδάφη ταῦτα εκαλλιεργοϋντο μέχρι τουδε με άτελή μέσα καλλιεργείας, ὅσον πολλαπλασιάζομεν τὰ κεφάλαια και τὰς εργατικὰς δυνάμεις, ὅσον αυξάνομεν τούτέστιν τὰς δαπάνας, επί τοσοϋτον αυξάνει και ή παραγωγή και δη οϋ μόνον κατὰ τήν αναλογία των δαπανών, αλλά και υπέρ ταύτην, οϋτως ὡστε ή παραγωγή καθίσταται ευθυνοτέρα. Αλλά τούτο δὲν δύναται να εξακολουθήσῃ επ' άπειρον. Θά φθάσωμεν εις σημειον, μεθ' ὃ αυξανομένων των κεφαλαίων και των εργατικών δυνάμεων, ήτοι των δαπανών, θά επέρχεται μεν αυξησις του ποσοϋ τής παραγωγῆς οϋχι ὅμως ανάλογος προς τήν αυξησιν των δαπανών, οϋτω δε ή παραγωγή θά καθίσταται δαπανηρωτέρα.

Ἐπομένως τὸ ἀνωτέρω ἐρώτημα ποῖα ἐκ τῶν δύο παραγωγῶν εἶναι προτιμότερα, ἐξαρτάται ἐκ τῶν *δαπανῶν τῆς παραγωγῆς*. Ἐὰν ἡ παραγωγή διὰ τῆς κατ' ἔκτασιν καλλιιεργείας εἶναι δαπανηρωτέρα ἐκεῖνης ἣν θὰ ἔχωμεν διὰ τῆς κατ' ἔντασιν καλλιιεργείας, προτιμᾶται ἡ δευτέρα. Ὡς εἶναι φανερόν, ὁ πληθυσμὸς, ἵνα ἐξυηρητήσῃ τὰς ἀνάγκας του, θὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα, ἅτινα εἶναι καὶ εὐφορώτερα καὶ πλησιέστερα εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως. Ὅταν αὐξήσῃ ὅμως ὁ πληθυσμὸς καὶ θελήσωμεν ν' αὐξήσωμεν τὴν παραγωγὴν δι' ἐπεκτάσεως τῆς καλλιιεργείας καὶ ἐπὶ νέων ἐδαφῶν θὰ καταφύγωμεν κατ' ἀνάγκην εἰς ἐκτάσεις, αὗτινες εἶναι ὀλιγώτερον εὐφοροὶ καὶ περισσότερον ἀπομεικρυσμένοι τοῦ τόπου τῆς καταναλώσεως. Ἄρα διὰ τὴν νέαν ταύτην παραγωγὴν θὰ ἔχωμεν κατ' ἀνάγκην μεγαλυτέρας δαπάνας καλλιιεργείας καὶ μεταφορᾶς. Θ' ἀναγκασθῶμεν ἐν τούτοις νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ νέα ἐδάφη ταῦτα, ἐὰν αἱ μέχρι τοῦδε καλλιιεργημένοι ἐκτάσεις καλλιιεργοῦνται ἐντατικῶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πᾶσα καταβολὴ νέων κεφαλαίων καὶ ἐργατικῶν δυνάμεων ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐδαφῶν θὰ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὐξήσιν τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς εἰς μεγαλύτερον μέτρον ἐκεῖνου, ὅπερ θὰ ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν κατ' ἔκτασιν καλλιιεργεῖαν πρὸς παραγωγὴν τοῦ αὐτοῦ ποσοῦ.

Ἡ διάκρισις τῆς κατ' ἔντασιν καὶ κατ' ἔκτασιν ἐπιχειρήσεως ἔχει ὡς εἶπομεν ἰδιαιτέραν ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῆς καλλιιεργείας τοῦ ἐδάφους, ἔνθα εἶναι περισσότερον καταφανές. Ἐπεκτείνεται ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας δι' ὃ καὶ γίνεται συχνάκις λόγος περὶ τῆς ἐντατικῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐθνικὴ ἐντατικὴ παραγωγή σημαίνει, *χρησιμοποίησιν πασῶν τῶν ἐθνικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων δηλ. τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας κατὰ τὸν οἰκονομικῶς παραγωγικώτερον καὶ σκοπιμώτερον τρόπον.*

Ὅταν ἡ ἐθνικὴ προσπάθεια ἔχει τὸ μεγαλύτερον δυνατὸν ἀποτέλεσμα ἀναλόγως τῶν οἰκονομικῶν καὶ φυσικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας, τότε λέγομεν ὅτι ὑπάρχει *ἐντατικὴ ἐθνικὴ παραγωγή* (').

(1) Συνήθως εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας μετὰ τὴν μέχρι τοῦδε διδασκαλίαν ἀκολουθεῖ «ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν» καθόσον ταῦτα ποιοῦνται διάκρισιν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν οἰκον. ἀγαθῶν. Ἄλλ' ἡ αὐτηρὰ αὕτη διάκρισις μεταξὺ παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν εἶναι ἀπολύτως ὀρθή, διότι τὸ σύστημα τῆς οἰκονομίας ἐν γένει εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ἡ παραγωγή καὶ κυκλοφορία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἀναποσπαστως συνδεδεμέναι πρὸς ἀλληλας. Σήμερον κύριος σκοπὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι ἡ ἀνταλλαγὴ, ἦτοι ἡ κυκλοφορία τῶν Οἰκον. ἀγαθῶν. Τὸ ἐλαττήριον τῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι αὕτη αὕτη ἡ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΕΜΦΑΝΙΖΟΜΕΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΝ

ΤΜΗΜΑ Α.

§ 55. Γενικαὶ βάσεις.

Εἴπομεν ὅτι τὸ ἐλαττήριον, ὅπερ κινεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς οἰκονομικὴν ἐνέργειαν εἶναι αἱ ἀνάγκαι αὐτοῦ, ἢ δὲ προσπάθειά του, ὅπως ἐξεύρη τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ καὶ καταστήσῃ ταῦτα χρήσιμα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης. Ὡς εἴρηται ἤδη, ἢ προσπάθεια αὕτη τοῦ ἀνθρώπου κατάβάλλεται κατὰ τὸ σύστημα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, βασίζομένου καὶ τούτου ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Συνέπεια τούτου εἶναι, ὅτι ἕκαστος εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, ἅτινα κατέχει καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς οἰονόμηποτε θέλει οἰκονομικὸν σκοπὸν. Δύναται τοῦτέστιν κατ' ἐλευθέραν κρίσιν νὰ ὀρίσῃ τὸ εἶδος, τὸν τρόπον, τὸν χρόνον καὶ τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς χωρὶς κατ' ἀρχὴν νὰ ὑπόκειται εἰς ἐξωτερικοὺς περιορισμούς. Δύναται ἐπίσης νὰ διαθέσῃ κατ' ἰδίαν κρίσιν τὸ προῖόν τῆς παραγωγῆς. Ἡ παραγωγὴ ἐπομένως δὲν γίνεται κατὰ πρόγραμμα ἐκ τῶν προτέρων διαγεγραμμένον. Δὲν ὑπάρχει ἀνωτέρα τις δύναμις ἢ θέλησις, ἐκτὸς τοῦ ἀτόμου κειμένη, ἧτις νὰ ρυθμίζῃ τὴν παραγωγὴν καὶ ἰδίως τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἀναγκῶν τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς παραγωγῆς.

Τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐλευθέρας κρίσεως τοῦ ἀτόμου, τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Ἐὰν λάθωμεν ὑπ' ὅψει τὴν ποικιλίαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες μεταβάλλονται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ θερα-

παραγωγὴ, ἀλλὰ τὸ κέρδος, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς ἀνταλλαγῆς, ἄρα ὅτι εἴπομεν περὶ ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, περὶ τῶν στοιχείων καὶ μεθόδων αὐτῆς κλπ. ἐφαρμόζονται οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθαρῶς παραγ. ἐπιχειρήσεων ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης οἴκον. ἐνεργείας, ἧτις ἔχει σκοπὸν τὴν παραγωγὴν ἢ τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ὑπὸ τὸ κράτος διωκτῆς τῆς συγχρόνου ὀργανώσεως τῆς Οἰκονομίας κατὰ τὸ συνκλακτικὸν σύστημα ἐμφανίζονται ὀρισμένα οἰκονομικὰ φαινόμενα, ἅτινα χρῆζονται ἰδίας ἐρεύνης, ἧτις ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐπομένου κεφαλαίου.

πεία τῶν ἀναγκῶν τούτων ἤρτηται ἐκ τῶν ἐκάστοτε παραγομένων εἰδῶν, θὰ ἡδυνάμεθα λογικῶς νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ σύστημα τοῦτο ὡς **ἀναγκιόν**, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει τις, ὅστις θὰ κατευθύνῃ ἐκάστοτε τὴν παραγωγὴν ἐκάστου ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ. Εἶναι λογικὸν νὰ σκεφθῇ τις, ὅτι ἀφ' οὗ ἕκαστος εἶναι ἐλεύθερος νὰ παραγάγῃ, ὅτι θέλει εἶναι δυνατόν νὰ παραγάγῃ ἀσκόπως, ἢ νὰ παραγάγῃ εἶδη μὲν τινα ὑπὲρ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ, ἄλλα δὲ ἐπίσης ἀναγκαῖα ἑλλειπῶς ἢ οὐδὲν ὁλως.

Ἐν τούτοις ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν βλέπομεν, ὅτι ὑπὸ ὁμαλῆς καὶ κανονικῆς συνθήκας, αἱ ἀνάγκαι τοῦ πληθυσμοῦ ἐξυπηρετοῦνται ἐπαρκῶς καὶ μετὰ σχετικῆς ἀκριβείας, Ὑπάρχει κατὰ κανόνα τοιαύτη **ἰσορροπία** μεταξὺ ἀναγκῶν καταναλώσεως καὶ παραγομένων ἀγαθῶν, ὥστε δύναται τις δικαίως, νὰ ἀπορήσῃ πῶς καθίσταται τοῦτο δυνατόν ἄνευ ἀνωτέρας τινὸς ρυθμιστικῆς δυνάμεως.

Τοῦτο συμβαίνει διότι, ἑλλείπει μὲν ἀνωτέρα δύναμις, ἣτις νὰ ρυθμίζῃ τὴν παραγωγὴν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ καταναλωτοῦ, ὑπάρχει ὁμοῦ κοινόν τι ἐλαττήριον καὶ συμφέρον, ὅπερ ὠθεῖ τὸν τε ἐπιχειρηματίαν κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὸν καταναλωτὴν κατὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀναγκαιῶν εἰδῶν. Καὶ ὁ παραγωγὸς καὶ ὁ καταναλωτὴς ὠθοῦνται ὑπὸ τοῦ οικονομικοῦ ἐλατηρίου, ὥπως ἀποκτήσωσι κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τὸ μέγιστον ἀντάλλαγμα διὰ τῆς ἐλαχίστης δυνατῆς θυσίας. Ὁ παραγωγὸς παράγει ἵνα ἀποκτήσῃ κέρδος, ὅπερ θὰ προκύψῃ ἐκ τῆς τιμῆς, ἣν ὁ καταναλωτὴς εἶναι διατεθειμένος νὰ καταβάλῃ. Δέον ἐπομένως νὰ παραγάγῃ πράγματα χρήσιμα, ἣτοι κατὰλληλα ἐκάστοτε νὰ θεραπεύσωσι τὰς καθ' ὠρισμένην στιγμὴν ὑπαρχούσας ἀνάγκας, διότι μόνον διὰ τοιαῦτα ἀγαθὰ εἶναι πρόθυμος ὁ καταναλωτὴς νὰ καταβάλῃ ἀντάλλαγμα. Ἐνεκα ὁμοῦ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθερίας, ἐφ' οὗ βασιζέται ἡ παραγωγὴ, εὐρίσκεται καὶ ἕτερος παραγωγὸς νὰ ἔχῃ τὴν αὐτὴν μὲ τὸν πρῶτον ἰδέαν, καὶ προσφέρουσιν φυσικὰ ἀμφότεροι εἰς τοὺς καταναλωτὰς τὰ παραχθέντα προϊόντα. Ἄλλ' ἐνθ' τὸ ἐλαττήριον ὅπερ ὠθεῖ τὸν παραγωγὸν εἶναι τὸ κέρδος, τὸ ἐλαττήριον ὅπερ ὠθεῖ τὸν καταναλωτὴν εἶναι ἡ προσπάθεια, ὥπως ἀποκτήσῃ τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ μὲ ὅσον τὸ δυνατόν μικροτέραν θυσίαν. Ὅταν ὁ καταναλωτὴς εὐρεθῇ πρὸ δύο παραγωγῶν, θὰ προτιμήσῃ ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ζητήσῃ τὴν μικροτέραν θυσίαν τοιοῦτος δὲ εἶναι ὁ κατορθώσας νὰ παραγάγῃ μὲ ὀλιγωτέρας δαπάνας. Οὗτος ἔχει συμφέρον νὰ ἐλαττώσῃ τὴν τιμὴν, ἵνα κατορθώσῃ νὰ διαθῆσῃ μὲ κέρδος τὸ παραχθὲν εἶδος καὶ ν' ἀποκλείσῃ τὸν συναγωνιστὴν του, ὅστις θὰ τραπῇ πρὸς ἕτερον εἶδος παραγωγῆς, ἵνα ἐκ ταύτης δυνήθῃ ν' ἀποκτήσῃ κέρδος.

Οὕτω κατανέμεται ἡ προσπάθεια τοῦ ἐπιχειρηματίου εἰς τὰ διάφορα εἶδη παραγωγῆς ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς προθυμίας τοῦ καταναλωτοῦ, ὅπως πληρώσῃ τὴν τιμὴν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο ὑφ' ὃ διενεργεῖται ἡ παραγωγή καὶ κτήσις τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καλοῦμεν «**ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ**».

§ 56. Σημασία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἐν γένει ὑπάρχει σοβαρὰ διαφωνία ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ τῇ οἰκονομικῇ πολιτικῇ ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Τινὲς θεωροῦσιν τὸν ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ὡς τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον οἰκασδῆποτε ὀργανώσεως τῆς πᾶραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως ἔτι ἀνευ αὐτοῦ ἡ παραγωγή καὶ κυκλοφορία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ ἐπιτυχῶς. Ἄλλοι τοῦναντίον ἀρνοῦνται πᾶσαν οἰκασδῆποτε ἀξίαν εἰς τὸν ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὸν πᾶσας τὰς ἀτυχίας καὶ ἀδικίας, ἅς παρουσιάζει ἡ σύγχρονος κοινωνία, δι' ἃ προτείνουσι τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ συστήματος τούτου δι' ἑτέρων συστημάτων ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας, καθ' ἃ, ἀντὶ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, ρυθμιστῆς τῆς παραγωγῆς τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς κατανομῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, εἶναι ἀνωτέρα τῆς θέλῃσις ἐκπροσωποῦσα τὴν ὁλότητα καὶ ὀργανωμένη ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ μορφάς.

Ἄν ἐξετάσωμεν ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως, ἀνευ προκαταλήψεως, τὸν ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, θά ἴδωμεν ὅτι οὗτος παρουσιάζει οὐ μόνον πλεῖστα ὄσα πλεονεκτήματα, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖα μειονεκτήματα.

Πλεονεκτήματα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ. Τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγῆς καὶ ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἅτινα δὲν δύναται τις νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1ον) Διὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ **αὐξάνει σημαντικώτατα ἡ παραγωγή καὶ καθίσταται αὕτη ποικιλλωτάτη ἀναποκρινόμενη πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν καταναλωτῶν.** Ὁ ἐπιχειρηματίας ὁ ἐνεργῶν ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, κινούμενος ἐκ τοῦ ἐλατηρίου τοῦ κέρδους, ἀναπτύσσει πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, χρησιμοποιοῦν πάντα τὰ διαθέσιμα μέσα, ὅπως κατευθύνῃ τὴν παραγωγὴν του ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ζήτησις αὐτῆς. Οὐ μόνον δὲ ἐκανοποιεῖ τὰς φανεράς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ καὶ νέας ἀνάγκας παρ'

αὐτῷ, ἐφευρίσκων νέα μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ὑπαρχούσης παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἀνάγκης τῆς ποικιλίας. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐντάσεως ταύτης τῆς προσπάθειας εἶναι, ὡς εἴρηται, ἄφ' ἑνὸς μὲν ἢ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς κατὰ ποσὸν καὶ ἄφ' ἑτέρου ἢ ποικιλία τῶν μορφῶν αὐτῆς.

2ον) Ἕτερον μέγα πλεονέκτημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ εἶναι, ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συστήματος τούτου **ἐπιτυχάνεται ἰσορροπήσις τῶν τιμῶν τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν**, καθ' ὅσον δι' αὐτοῦ ἕκαστον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν παραγόμενον ἔχει τιμὴν ἀνάλογον πρὸς τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ χρησιμότητα καὶ τὰς ὑφ' ὄρισμένες συνθήκας, ἀπαιτούμενας πράγματι δαπάνας πρὸς παραγωγὴν αὐτοῦ.

Οὕτω ἐὰν εἷς τινα κλάδον τῆς παραγωγῆς, λόγῳ μικρᾶς προσφορᾶς πραγματοποιοῦνται μεγάλαι τιμαί, ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς ἐνεργεῖ οὕτως ὥστε αἱ τιμαὶ κατέρχονται μέχρι τοῦ ὅριου τῆς χρησιμότητος τοῦ παραγομένου εἴδους, διότι ἕτερος ἐπιχειρηματίας βλέπων, ὅτι τὸ ἐν τῇ παραγωγῇ ταύτῃ παραγόμενον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἔχει μεγάλην τιμὴν καὶ ἐπομένως καταλείπει μέγα κέρδος κατευθύνει τὴν προσπάθειάν του πρὸς τὴν παραγωγὴν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἐξ οὗ ὅμως ἐπέρχεται ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου ἀγαθοῦ ἐπομένως καὶ ἡ αὐξήσις τῆς προσφορᾶς, ἧς πάλιν συνέπεια εἶναι ἡ ἐλάττωσις τῶν τιμῶν.

3ον) Πλεονέκτημα ἐπίσης τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ὕπερ εἶναι συνέπεια τῶν ἀνωτέρω, εἶναι ὅτι διὰ τούτου **αὐξάνουσι τὰ κεφάλαια τὰ χρησιμοποιούμενα πρὸς παραγωγὴν καθ' ὅσον, ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ ἐλαττήριον τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους ὠθοῦσι τὸν ἐπιχειρηματίαν εἰς χρησιμοποίησιν τῶν εἰς τὴν διάθεσίν του ὑλικῶν μέσων (κεφαλαίων) πρὸς τὴν νέαν παραγωγὴν.**

4ον) Πλεονέκτημα εἶναι ὅτι εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ **ἐν-τατικὴ χρῆσις πάντων τῶν τεχνικῶν προόδων εἰς τὴν παραγωγὴν.** Ὁ παραγωγὸς ὅπως ἀντεπεξέβη κατὰ τῶν ἄλλων του συναδέλφων τείνει εἰς ἐλάττωσιν δαπανῶν καὶ αὐξήσιν παραγωγῆς χρησιμοποιοῦν πάντας τὰς τεχνικὰς προόδους, διὰ τοῦτο μάλιστα βλέπομεν, ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις εἰς τὰ μεγάλα κράτη ἐκτὸς τῶν συνεργειῶν ἔχουν ἐπιστήμονας ἀσχολομένους εἰς τὴν παραγωγὴν τεχνικῶν ἀνακαλύψεων πρὸς βελτίωσιν τῆς παραγωγῆς (ιδίως ἐν Γερμανίᾳ).

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς δὲν ἔχει μόνον πλεονεκτήματα ἀλλ' ἔχει καὶ μειονεκτήματα.

Μειονεκτήματα ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ. Ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς βασίζεται ὡς εἶπομεν ἐπὶ τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἄλλ' ἐν τῇ ἱστορικῇ

ἐξελίξει τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οἰκονομίας ἐδημιουργήθησαν συνθήκαι τιγές, νομικαί, κοινωνικαί, ἢ οἰκονομικαί, τῶν ὁποίων τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ ἕκαστον ἄτομον δὲν εἶναι ἐφοδιασμένον διὰ τῶν αὐτῶν μέσων, δὲν *παρέχεται τούτέστιν εἰς πάντας ἢ αὐτῇ εὐχέρεια πρὸς συμμετοχὴν* εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἐπιχείρησιν. Ὑπὸ τὸ σύγχρονον κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ὅφ' ἦν ἔννοιαν εἶδομεν τοῦτο ἀνωτέρω, ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ θὰ ἐπικρατήσῃ ὄχι μόνον ὁ ἔχων προσωπικὴν ἱκανότητα, ἀλλ' ὁ διαθέτων καὶ τὰ λοιπὰ ὕλικὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, τὰ κεφάλαια, ὧν ἡ ἀπόκτησις δὲν ἐξαρτῶνται σήμερον ἐκ τῆς ἀτομικῆς προσπάθειας, ἀλλ' εἶναι προῖδον κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν, αὗτινες ἔχουσι δημιουργήσει ὀρισμένην κατάστασιν. Ἄρα μειονέκτημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ περιορίζονται μεταξὺ τῆς τάξεως, ἣτις κατέχει τὰ παραγωγικὰ ταῦτα μέσα.

Ἄφ' ἑτέρου ἐν τῶν κυριωτέρων μειονεκτημάτων τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ εἶναι τὸ ἐξῆς:

Εἶπομεν ὅτι ὁ παραγωγὸς κινεῖται ὑπὸ τοῦ ἐλατηρίου τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους, δὲν ἀποβλέπει ἄρα εἰς τὰς παραγωγικὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πληθυσμοῦ, ὅπως, πληρώσῃ, τὸ παραχθῆσόμενον προϊόν, παράγει ἐπομένως ἐκεῖνα τὰ οἶκον. ἀγαθὰ, ἅτινα ἔχουσι ἀγοραστὰς. Τὸ ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι, *ὅτι τὰ παραγόμενα εἶδη δὲν εἶναι πάντοτε τὰ χρησιμότερα διὰ τὴν θεραπείαν τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν* τοῦ ὄλου πληθυσμοῦ. Τοῦτο δὲ διότι αἱ οἰκονομικῶς ἰσχυρότεραι τάξεις ἔχουσι τὰ μέσα νὰ ἱκανοποιῶσι τὰς ἀνάγκας τῶν καὶ πέραν τοῦ χρησίμου καὶ ὠφελίμου ὠθοῦσι τὸν ἐπιχειρηματίαν, ὅστις ἀποβλέπει πάντοτε εἰς τὸ κέρδος, νὰ παραγάγῃ τὰ πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν τάξεων τούτων ἀπαιτούμενα εἶδη ἀντὶ ἄλλων χρησιμωτέρων εἰς τὸν ὄλον πληθυσμόν, διότι ἐξ αὐτῶν ἀναμένει μείζον κέρδος.

Παρὰ τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ παραγνωρίσωμεν τὴν μεγάλην ἐπιρροήν, ἣν τὸ σύστημα τοῦτο ἤσκησεν καὶ ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς ἐν γένει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς παραγωγῆς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, θὰ ἴδωμεν, ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, καθ' ὃ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμός, ἔχομεν τὴν μεγίστην δυνατὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς. Πλείστα εἶδη ἅτινα σήμερον θεωροῦνται ἀπαράιτητα διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν πτωχοτέρων τάξεων,

ἄλλοτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19 αἰῶνος, πρὶν νὰ χρησιμοποιηθῇ ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς ἐθεωροῦντο μεγίστη πολυτέλεια.

§ 57. Περιορισμοὶ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ *Μονοπώλια.*

Ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ὀργανώσεως τοῦ συγχρόνου οἰκονομικοῦ βίου, ἀλλὰ δὲν εἶναι καὶ τὸ ἀποκλειστικῶς κρατοῦν σύστημα ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. Πᾶσα παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δὲν γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συστήματος τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ. Ὑπάρχουσιν ὠρισμένα ἐμπόδια, ἅτινα τίθενται εἰς τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ, καὶ ἅτινα εἴτε ἀπλῶς περιορίζουσι τοῦτον εἴτε αἰρουσιν ἐντελῶς αὐτόν.

Πράγματι ἐὰν ἐξετάσωμεν τὰς διαφόρους μορφάς, ὑφ' ἧς ἐνεργεῖται ἡ ἐπιχείρησις, θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν δύναμιν εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους, εἰς τὴν γεωργικὴν ἐπιχείρησιν, ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς δὲν λειτουργεῖ τόσον ἐλευθέρως ὅσον εἰς ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους καθ' ὅσον ἐν τῇ γεωργικῇ ἐπιχειρήσει ἡ παραγωγὴ εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐξαρτᾶται τὰ μέγιστα ἐκ δεδομένων φυσικῶν συνθηκῶν. Ἐφ' ἑτέρου τὸ ἔδαφος εἶναι δεδομένον ἐκ τῆς φύσεως καὶ περιορισμένον καθ' ἑκτασιν, δὲν δύναται ἄρα πᾶς τις νὰ κατέχῃ ἔδαφος καὶ νὰ χρησιμοποίησιν τοῦτο πρὸς παραγωγὴν. Συνεπῶς ὁ ἐκάστοτε κάτοχος τοῦ ἐδάφους εὐρίσκεται εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν μὴ ὑποκειμένος ἀπολύτως εἰς τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους κλάδους παραγωγῆς, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς λειτουργεῖ περιορισμένως. Οὕτω εἰς τὴν μικρὰν βιοτεχνικὴν ἐπιχείρησιν ἡ σχέσις μεταξὺ ἐπιχειρηματίου καὶ καταναλωτοῦ πελάτου, βασίζεται πολλάκις ἐπὶ ἐιδικῶν συνθηκῶν π. χ. τῆς παραδόσεως, τῆς συνηθείας κλπ. ὥστε καὶ ἐκεῖ ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς δὲν ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ μορφήν. Ἄλλὰ τὸ κυριώτερον κώλυμα εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ ὕπερ αἶρει ἐντελῶς τοῦτον ἀποτελοῦσι τὰ *μονοπώλια*.

Μονοπώλιον εἶναι τὸ σύστημα ἐκεῖνο τῆς παραγωγῆς καὶ κυκλοφορίας, καθ' ὃ ὁ παράγων καὶ προσφέρων ὠρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ἢ εἶναι εἷς, δηλ. ἐν φυσικὸν ἢ νομικὸν πρόσωπον ἢ εἶναι πλείονες, οἵτινες συνδέονται διὰ τῶν αὐτῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Τὰ *μονοπώλια* ταῦτα διακρίνονται εἰς τρεῖς κατηγορίας.

1) εἰς φυσικὰ μονοπώλια 2) εἰς νομικὰ μονοπώλια καὶ 3) εἰς τὰ κοινωνικὰ ἢ συμβατικὰ μονοπώλια.

1) **Φυσικὸν μονοπώλιον** ὑπάρχει ἐκεῖ ἔνθα τὸ γεγονός, ὅτι ὁ παράγων καὶ προσφέρων ἐν οἰκονομικὸν ἀγαθὸν εἶναι εἰς, ὀφείλεται εἰς ὠρισμένας φυσικὰς συνθήκας π. χ. ἡ κατοχὴ ἱαματικῆς πηγῆς, ἢ ἐδάφους περιέχοντος μεταλλεύματα, ἢ πηγῆς πετρελαίου, δημιουργεῖ μονοπώλιον τοῦ ἐδάφους τούτου ὑπὲρ τοῦ κατόχου, ὅστις μόνος δύναται νὰ προσφέρῃ τὸ σχετικὸν ἀγαθὸν ἢ τὴν ὑπηρεσίαν.

2) **Νομικὸν μονοπώλιον** γεννᾶται, ὅταν ἡ ἐξουσία ἦν ἔχει προσωπὸν τι ὅπως μόνον αὐτὸ παράγει καὶ προσφέρει οἰκονομικὰ ἀγαθὰ κατ' ἀποκλεισμὸν τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, παρέχεται ὑπὸ τοῦ νόμου ἢ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας νομίμως ἐξουσιοδοτηθείσης.

Πολλάκις τὸ Κράτος, ἕνεκα διαφόρων λόγων, παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς φυσικὸν ἢ νομικὸν τι πρόσωπον νὰ παράγῃ μόνον αὐτὸ ἐν οἰκονομικὸν ἀγαθὸν, ἢ νὰ παρέχῃ ὠρισμένας ὑπηρεσίας π. χ. νὰ ἐκμεταλλεῖται ἐφευρέσιν τινα (προνόμιον εὐρεσιτεχνίας), ἢ νὰ ἀσκῇ τὴν ἐπιχείρησιν τῆς διὰ σιδηροδρόμων ἢ τροχιοδρόμων μεταφορᾶς κλπ. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀποκλείεται ἐκ τοῦ νόμου ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς.

3) **Ἡ τρίτη κατηγορία τῶν μονοπωλίων** δὲν ὀφείλεται εἰς φυσικὴν τινα συνθήκην ἢ εἰς τὸν νόμον, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς τὴν **σύμβασιν μεταξὺ πλειόνων παραγωγῶν**. Πολλάκις πλείονες παραγωγοὶ τοῦ αὐτοῦ προϊόντος συνενδύονται καὶ καθορίζουσι διὰ συμβάσεως τοὺς ἔθρους τῆς κοινῆς προσφορᾶς σκοποῦντες τὴν ματαίωσιν τοῦ ἀμοιβαίου συναγωνισμοῦ. Οὕτω πολλάκις ἀτμοπλοῖκαὶ ἐταιρεῖται διὰ συμβάσεως κανονίζουσι κοινούς ἔθρους μεταφορᾶς, κοινούς ναύλους κλπ. διὰ τῆς συμβάσεως δὲ ταύτης ἐπιδιώκεται ἢ μονοπωλήσιν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης τῆς θαλασσίας μεταφορᾶς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἐνώσεως. Τὸ οὕτω δημιουργούμενον μονοπώλιον δὲν εἶναι κατὰ θεωρίαν ἀπόλυτον, διότι τρίτος μὴ δεσμευόμενος ἐκ τῆς συμβάσεως δύναται νὰ συναγωνισθῇ τὴν ἔνωσιν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει αἱ ἐνώσεις αὗται συγκεντροῦσαι τοὺς κυριωτέρους ἐπιχειρηματίας ἀποκτῶσι τοιαύτην δύναμιν, ὥστε κατορθώσιν, νὰ παρεμποδίσωσι πᾶσαν ἀπόπειραν τρίτου πρὸς συναγωνισμὸν. Τοιοῦτον σκοπὸν ἐπιδιώκουσιν αἱ ἐνώσεις ἐπιχειρηματιῶν, ἃς εἶδομεν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ ἔνομα συνδικάτων ἢ Καρτέλ.

Αἱ μονοπωλιακαὶ ἐπιχειρήσεις ἔχουσι ἰδίαν σημασίαν προκειμένου περὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν τιμῶν παραγομένων εἰδῶν, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ περὶ τιμῶν τμήμα.

Περὶ ἀξίας καὶ τιμῆς

§ 58. Ἄξια χρήσεως.

Ἄξιαν ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἔχουσι πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, τὰ ἀντικείμενα συναλλαγῆς. Ὁ ὅρος δὲ «**ἀξία**» ἐκφράζει πάντοτε σχέσιν τινὰ συγκρίσεως. Ὡς εἴπομεν καὶ ἄλλοτε, ἵνα ἔχωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ οἴκον. ἀγαθοῦ ἀπαιτοῦνται δύο στοιχεῖα 1) τ' ἀγαθὸν νὰ εἶναι ἀντικείμενον καθ' ἑαυτὸ χρήσιμον καὶ 2) νὰ μὴ εὑρίσκειται ἐν ἀφθονίᾳ, τοῦτέστι εἰς τόσῃν ποσότητι, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ πλήρως πρὸς θεραπείαν πασῶν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅταν ὁ κάτοχος οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ διὰ τὰς ἰδίας ἀνάγκας ἀποδίδει εἰς αὐτὸ σημασίαν τινα, ἣτις θὰ ἐξαρτηθῆ: α) ἐκ τῆς γενικῆς χρησιμότητος τοῦ ἀντικειμένου καὶ β) ἐκ τῆς ἀνάγκης, ἣν πρόκειται δι' αὐτοῦ νὰ θεραπεύσῃ. Τὴν κρίσιν ταύτην, τὴν ὅποιαν ἐκφράζει τὸ ἄτομον περὶ τῆς καταλληλότητος οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ πρὸς θεραπείαν ἀνάγκης του τινὸς ὀνομάζομεν «**ἀξίαν**». **Ἄρα ἀξία εἶναι ἡ σημασία, ἣν ἀποδίδει τις εἰς ὄρισμένον οἶκον. ἀγαθὸν ἐν σχέσει πρὸς τὴν δι' αὐτοῦ θεραπείαν ὀρισμένην αὐτοῦ ἀνάγκης.**

Τὴν ἀξίαν ταύτην ὀνομάζομεν «**ἀξίαν χρήσεως**», διότι ἐκφράζει τις δι' αὐτῆς τὴν κρίσιν του περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ὅπως χρησιμοποιηθῆ διὰ τὴν θεραπείαν ἀνάγκης τινὸς. Τὴν ἀξίαν χρήσεως ὀνομάζομεν καὶ **ὑποκειμενικὴν ἀξίαν**, διότι τὴν ἀξίαν ταύτην ἵτοι τὴν κρίσιν περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ **ἐκφράζει πάντοτε ὄρισμένον ὑποκείμενον** ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀνάγκας. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπος δὲν ἔχει τὰς αὐτὰς ἀνάγκας οὔτε κατὰ τόπον οὔτε κατὰ χρόνον, ἔπεται ὅτι ἡ κρίσις ἣν ἕκαστος ἐκφράζει περὶ τῆς χρησιμότητος ἀγαθοῦ τινος δὲν εἶναι σταθερά, ἀλλὰ μεταβάλλεται ἀναλόγως τῶν καθ' ἕκαστα ἀτόμων καὶ τῶν ἐκάστοτε συνθηκῶν.

Ἄφ' ἐτέρου ἐξετάζοντες τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ εἶδομεν, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς χρησιμότητος, ἣτις ὑπάρχει εἰς αὐτὰ ἐμφανίζεται διττῶς. Ὅτε μὲν τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἔχουσιν ἄμεσον χρησιμότητα δυνάμενα αὐτὰ ταῦτα νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς θεραπείαν ἀνάγκης τινὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε δὲ ἡ χρησιμότης τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι ἔμμεσος, ὅπερ συμβαίνει ὅταν ὄρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν δὲν εἶναι κατάλληλον αὐτὸ τοῦτο νὰ θεραπεύσῃ ἀμέσως ἀνάγκην τινὰ δυνάμεθα ἕμως νὰ παραγάγωμεν δι' αὐ-

του ἕτερα ἀγαθά, ἅτινα ἔχουν ἄμεσον χρησιμότητα. Εἶναι ἐπομένως φανερόν ὅτι ἡ κρίσις ἦν ἕκαστον ὑποκείμενον ἐκφράζει περὶ τῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἄλλοτε μὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν χρησιμότητα αὐτοῦ τούτου τοῦ οἴκον. ἀγαθοῦ ἄλλοτε δὲ εἰς τὴν χρησιμότητα ἄλλων οἴκον. ἀγαθῶν, ἅτινα δι' αὐτοῦ δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἢ ἀποκτηθῶσιν.

§ 59. Ἀνταλλακτικὴ ἀξία.

Ἐξ αὐτῆς τῆς ἐννοίας τῆς ἐμμέσου χρησιμότητος τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν πηγάζει καὶ ἡ ἔννοια τῆς *ἀνταλλακτικῆς ἀξίας* αὐτῶν.

Εἶπομεν ὅτι ἡ παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς ἀνταλλακτικῆς οἰκονομίας γίνεται διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Ἐκαστος παράγει οὐχὶ ἵνα αὐτὸς χρησιμοποίησῃ τὸ παραγόμενον, ἀλλ' ἵνα ἀνταλλάξῃ τοῦτο πρὸς ἕτερα. Εἰς τὸ οὕτω παραγόμενον ἀγαθὸν ὁ παραγωγὸς ἀποδίδει σημασίαν οὐχὶ διότι εἶναι κατάλληλον αὐτὸ τοῦτο νὰ θεραπεύσῃ ἀνάγκην του τινά, ἀφ' οὗ δὲν πρόκειται νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτὸ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἀλλὰ ἀποδίδει εἰς αὐτὸ σημασίαν διότι δύναται δι' αὐτοῦ νὰ ἀποκτήσῃ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς ἕτερα χρήσιμα ἀγαθά. *Ἡ ἰδιότης ἡ ἢ δύναμις ἀγαθοῦ τινος, ὅπως ἀνταλλάσσεται πρὸς ἕτερον καλεῖται ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ.*

Εἰς τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν βασίζεται σήμερον ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ καὶ κυκλοφορία τῶν οἴκ. ἀγαθῶν. Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἐκδηλουμένη εἰς τὴν τιμὴν αὐτῶν, ἀποτελεῖ διὰ μὲν τὸν ἐπιχειρηματίαν τὸ κίνητρον πρὸς παραγωγὴν, διὰ δὲ τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν τοῦ καταναλωτοῦ τὸ μέτρον τῆς θεραπείας τῶν ἀναγκῶν του. Ἐνεκα τούτου σήμερον ἔταν ὁμιλοῦμεν περὶ ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐννοοῦμεν συνήθως τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν αὐτῶν, διότι αὕτη ἐκφραζομένη διὰ τοῦ χρήματος εἰς τὴν τιμὴν καθίσταται ἐκδηλὸς ἐν τῇ συναλλαγῇ. Τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν ὀνομάζομεν καὶ *ἀντικειμενικὴν* ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν τῆς χρήσεως, διότι ἡ ἀξία αὕτη δημιουργεῖται ἐν τῇ ἐλευθερᾷ ἀγορᾷ ἐκ συνθηκῶν ἀνεξαρτήτων ὄρισμένου ὑποκειμένου καὶ τῆς κρίσεως αὐτοῦ περὶ τῆς χρησιμότητος δεδομένου ἀγαθοῦ. Ὅταν λέγομεν ὅτι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία μιᾶς οἰκίας εἶναι δραχμῶν 100.000, ἐννοοῦμεν, ὅτι πᾶς θέλων νὰ ἀποκτήσῃ τὴν οἰκίαν ταύτην δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο ὑπὸ ὄρισμένης περιπτώσεως ἢ καταβάλλῃ ὡς ἀντάλλαγμα δραχμὰς 100.000 ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποκειμενικῆς κρίσεως αὐτοῦ περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς οἰκίας ταύτης.

Τὸ γεγονός, ὅμως ὅτι ἐν τῇ σημερινῇ συναλλαγῇ τῶν πραγμάτων ἐμ-

φανίζεται ἡ ἄνω ἀξία κατὰ τρόπον ἐκδηλον δὲν σημαίνει, ὅτι ἔπαυσε λειτουργοῦσα καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία τῆς χρήσεως. Τοῦναντίον ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία χρήσεως ἐμφανίζεται εἰς πᾶσαν ἀνταλλακτικὴν πράξιν καὶ ρυθμίζει αὐτήν. Ἴνα συντελεστῇ οἰαδήποτε ἀνταλλακτικὴ πράξις πρέπει νὰ ὑπάρχῃ διάφορος ἀντίληψις περὶ τῆς ἀξίας χρήσεως τοῦ πράγματος παρ' ἑκατέρῳ τῶν συναλλασσομένων. Οὕτω π. χ. Ἴνα πραγματοποιηθῇ ἡ ἀνταλλαγὴ μιᾶς οἰκίας ἀντὶ 100 χιλ. δραχ. ἀπαιτεῖται ὅπως ἡ ἀξία χρήσεως, ἣν ἑκάτερος τῶν συναλλασσομένων ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὸ τίμημα νὰ εἶναι διάφορος, ἥτοι ὁ μὲν πωλητὴς νὰ ἀποδίδῃ μεγαλυτέραν ἀξίαν χρήσεως εἰς τὰς 100 χιλιάδας δραχμῶν ἐκείνης, ἣν ἀποδίδει εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἀντιθέτως ὁ ἀγοραστὴς νὰ ἀποδίδῃ μεγαλυτέραν ἀξίαν χρήσεως εἰς τὴν οἰκίαν, ἐκείνης ἣν ἀποδίδῃ τὸ τίμημα. Ἄνευ τούτου ἀνταλλαγὴ δὲν δύναται νὰ γίνῃ, διότι σκοπὸς τῆς ἀνταλλαγῆς εἶναι ἡ πραγματοποιήσις ὠφελείας τινὸς παρ' ἀμφοτέρων τῶν συναλλασσομένων, ἥτις εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον ἂν ἡ κρίσις περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀνταλλασσομένων πραγμάτων εἶναι διάφορος παρ' ἑκατέρῳ.

§ 60. Ἀξία παραγωγῆς ἢ κόστους.

Εἴπομεν ὅτι διὰ τὴν παραγωγὴν τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἀπαιτοῦνται ὠρισμένοι συντελεσταὶ (φύσις, ἐργασία, κεφάλαιον). Ἄλλ' ἐὰν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸν παραγωγόν, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ χρησιμοποίησις παρ' αὐτοῦ τῶν συντελεστῶν τούτων πρὸς παραγωγὴν ἀποτελεῖ ὠρισμένην θυσίαν, ἣν πρέπει νὰ ὑποστῇ οὗτος, ὅπως κτωρθώσῃ νὰ παραγάγῃ. Πρέπει τοῦτέστι νὰ στερηθῇ ὠρισμένων ὑλικῶν στοιχείων νὰ καταναλώσῃ αὐτά, καὶ νὰ καταβάλλῃ προσπάθειάν τινα, ἐργασίαν, ἵνα ἔχῃ τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα.

Αἱ θυσίαι αὗται, αἵτινες ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν παραγωγὴν οικονομικοῦ ἀγαθοῦ ἀποτελοῦσι τὴν ἀξίαν παραγωγῆς ἢ κόστους αὐτοῦ.

Ἄρα ἀξία παραγωγῆς ἢ κόστους εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἀξιῶν αἵτινες κατηναλώθησαν πρὸς παραγωγὴν τοῦ οικονομικοῦ ἀγαθοῦ. Ἐὰν δ' ἀποβλέψωμεν εἰς σύγχρονον ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ θυσίαι αὗται ἐκφράζονται εἰς δαπάνας, διότι διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦσι συντελεστὰς δαπανῶν. Ἴνα παραγάγῃ δεόν νὰ καταβάλλῃ δαπάνας πρὸς προμήθειαν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν στοιχείων, αἵτινα ἀπαιτοῦνται πρὸς παραγωγὴν (κεφάλαιον, ἐργασίας).

§ 61. Ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας.

Εἶπομεν ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας εἶναι ἐν τῶν σπουδαιωτέρων τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης. Τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς ἀξίας δεόν νὰ ἐξετάσωμεν ἀπὸ δύο ἀπόψεων.

1) Ὅφειλομεν νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν *γενεσιουργὸν αἰτίαν τῆς ἀξίας* τ. ἔ. τὸ σύνολον τῶν συνθηκῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὁποίων ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ δημιουργία κρίσεως παρὰ τῷ ἀτόμῳ περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν.

2) Ὅφειλομεν νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν *ἐπίδρασιν*, ἣν ἡ κρίσις αὕτη περὶ τῆς ἀξίας τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἔχει ἐπὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ τ. ἔ. ἐπὶ τῆς οικονομικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας ἐν γένει.

Εἶπομέν ὅτι ἡ ἀπόκτησις ὀρισμένου οικονομικοῦ ἀγαθοῦ, ἀνεξαρτήτως ἂν αὕτη γίνεται δι' ὀρισμένης παραγωγῆς ἢ δι' ἀνταλλαγῆς ἄλλου οικονομικοῦ ἀγαθοῦ, συνδέεται πρὸς ὀρισμένην θυσίαν. Τὴν θυσίαν ταύτην θὰ εἶναι πρόθυμος νὰ ὑποστῇ τις, ὅταν εἰς τὸ οικονομικὸν ἀγαθόν, ὑπερ πρόκειται ν' ἀποκτήσῃ ἀποδίδει μεγαλύτεραν ἀξίαν ἐκείνης, ἣν ἀποδίδει εἰς τὰ ἀγαθὰ, ὧν πρέπει νὰ στερηθῇ διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἐκείνου.

Ἄρα πάντοτε, εἴτε πρόκειται περὶ ἀμέσου παραγωγῆς εἴτε πρόκειται περὶ ἀνταλλαγῆς γεννᾶται παρὰ τῷ ἐνεργοῦντι παραγωγικῆν ἢ ἀνταλλακτικῆν πράξιν μία σύγκρισις μεταξὺ τῆς ἀξίας τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ μεγέθους τῆς θυσίας. Ἐκ τούτου καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν πάσης ἐν γένει οικονομικῆς ἐνεργείας.

Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς χρῆσιμότητος τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐπηρεάζει τὴν ὅλην παραγωγὴν καὶ ἀνταλλαγὴν, ἐπηρεάζει ἐπίσης τὴν δημιουργίαν τοῦ πλοῦτου, τοῦ εἰσοδήματος, ἐν γένει δὲ ὀλόκληρος ὁ οικονομικὸς βίος διέπεται ὑπὸ τῆς ἔννοιαις τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν.

Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαῖον νὰ ἐρευνήσωμεν τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ μορφὰς καὶ ἐκδηλώσεις, καὶ δὴ νὰ ἐξετάσωμεν τὰς προϋποθέσεις, ὑφ' ἃς δημιουργεῖται ἡ ἀξία κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἐννοίας, ἃς ἀπεδώκαμεν εἰς τὸν ὅρον τοῦτον ἦτοι τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας χρήσεως καὶ τὴν τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας.

I. Ἀξία χρήσεως ἢ ὑποκειμενικὴ ἀξία. Εἶπομεν ὅτι ἀξία χρή-

σεως είναι ή υποκειμενική κρίσις, ήν εκφράζει τις περι της χρησιμότητος ώρισμένου οικονομικού αγαθοῦ.

Ἄλλ' όταν λέγομεν χρησιμότης τοῦ οικονομικοῦ αγαθοῦ δὲν ἐννοοῦμεν τὴν γενικὴν χρησιμότητα ήν ἔχει ἐν οἰονδήποτε οικονομικὸν ἀγαθὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον. Βεβαίως πάντα τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ ἔχουσι ὡρισμένας ιδιότητες ἕνεκα τῶν ὁποίων θεωροῦνται κατάλληλα νὰ θεραπεύσωσιν ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Λέγοντες ὅμως ὅτι ή ἀξία χρήσεως εκφράζει τὴν χρησιμότητα τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν θεραπείαν ἀνάγκης τινος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐννοοῦμεν τὴν γενικὴν ταύτην χρησιμότητα ἀλλὰ τὴν χρησιμότητα, ήν ἔχει δεδομένη ποσότης οικονομικῶν ἀγαθῶν, ήτις εὑρίσκεται εἰς τὴν κατοχὴν ἐνὸς προσώπου, ἐν σχέσει πρὸς ὡρισμένην του ἀνάγκην.

Εἴπομεν ἄλλοτε ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει εἶναι κατ' εἶδος ἀπεριόριστοι καὶ κατατάσσονται ἀναλόγως τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν. Ἰπάρχουσιν ἀνάγκαι, ὧν ή θεραπεία εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ ἄλλης ἀνάγκης ή θεραπεία προξενεῖ ἀπλῶς εὐάρεστον τι συναίσθημα. Καίτοι ὅμως αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπεριόριστοι κατ' εἶδος, ἐν τούτοις ἐκάστη τῶν ἀναγκῶν εἶναι περιωρισμένη κατ' ἔντασιν καὶ ἐπομένως δεκτικὴ ἱκανοποιήσεως. Ἐνεκα τούτου καὶ ή ἀξία ήν ἀποδίδει τις εἰς τὰ ἀγαθὰ εἶναι διάφορος οὐ μόνον καθ' ἕκαστον ἄτομον ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ αὐτῷ ἀτόμῳ κατὰ χρόνον καὶ τόπον. Τὸ αὐτὸ υποκείμενον ἀποδίδει εἰς τὸ αὐτὸ οικονομικὸν ἀγαθὸν διάφορον ἐκάστοτε σημασίαν ἐξαρτημένην α) ἐκ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐντάσεως τῆς ἀνάγκης καὶ β) ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν οικονομικῶν τούτων ἀγαθῶν, ἅτινα ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης.

Τούτο ἀποδεικνύεται σαφῶς ἂν ἐξετάσωμεν δεδομένην πραγματικὴν σχέσιν. Οὕτω π. χ. ή ἀνάγκη τῆς διατροφῆς εἶναι μία τῶν ἀπαραίτητων ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄς ὑποθέσωμεν νῦν ὅτι γεωργὸς τις ἔχει ἀνάγκην 200 χιλιογράμμων σίτου διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του μέχρι τῆς νέας παραγωγῆς. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ποσοῦ τούτου εἶναι πρόθυμος νὰ ὑποστῇ θυσίαν. Ἄν ἀποκτησῇ τὸ ποσὸν τούτο ἀποδίδει εἰς τούτο ὡρισμένην ἀξίαν χρήσεως.

Ἄλλ' ἐὰν ἀποδλέψωμεν οὐχὶ εἰς τὸ σύνολον τοῦ ποσοῦ, ὅπερ κατέχει δηλ. τὰ 200 χιλιογράμματα ἀλλ' εἰς ἐκάστην μονάδα αὐτοῦ τ. ἔ. εἰς ἕκαστον χιλιογράμμον θὰ ἴδωμεν ὅτι ή ἀξία ήν ἀποδίδει εἰς ἐκάστην μονάδα θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ἀποθέματος, ὅπερ ἔχει. Οὕτως ἀντὶ τῶν 200 χιλιογράμμων, ὧν ἔχει ἀνάγκην ἔχει μόνον 100,

εις ἕκαστον νέον χιλιόγραμμον ὕπερ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν, διότι δι' αὐτοῦ πρόκειται νὰ καλύψῃ ἐπιτακτικὴν του ἀνάγκην, εἶναι διατεθειμένος ἐπομένως νὰ καταβάλῃ σημαντικὴν θυσίαν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ. Ἐάντι τῶν 100 χιλιογράμμων ἔχει 190 καὶ ἀπομένουσι μόνον δέκα πρὸς πλήρη ἐπάρκειαν, εἰς ἕκαστην νέαν μονάδα ἦν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ θὰ ἀποδώσῃ μικροτέραν σημασίαν παρ' ὅταν εἶχε μόνον 100 χιλιόγραμματα, διότι ἕκαστη προστιθεμένη μονὰς εἰς τὸ ποσὸν τῶν 190 χιλιογράμμων ὕπερ κατέχει, μικρὰν μόνον ἰκανοποίησιν δύναται νὰ τοῦ παράσχῃ. Ἐάν δὲ ἔχῃ συμπληρώσῃ ὀλόκληρον τὸ ἀναγκαῖον ποσὸν τῶν 200 χιλιογράμμων, θὰ ἀποδώσῃ ἐλαχίστην ἀξίαν εἰς ἕκαστην πρόσθετον μονάδα καὶ ἐπομένως θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ ὑποστῇ μικρὰν μόνον θυσίαν πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς.

Ἄρα βλέπομεν ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἦν ἕκαστος ἀποδίδει εἰς ὀρισμένον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἐν σχέσει πρὸς ἀνάγκην τινα αὐτοῦ ἐξαρτᾶται οὐ μόνον ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ἀνάγκης ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ, εἶναι δὲ μικροτέρα ἢ ἀξία χρήσεως, ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ἀπόθεμα. Αὕτη εἶναι ἡ καλουμένη **θεωρία τοῦ ὄριου τῆς χρησιμότητος** ἣτις διδάσκει ὅτι ἡ ἀξία χρήσεως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐξαρτᾶται ἐκαστοτε ἐκ τοῦ ὄριου χρησιμότητος αὐτῶν. Ἴνα ἀντιληφθῶμεν ἀκριθῶς τί σημαίνει **ὄριον χρησιμότητος** τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ποία εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ κανόνος, ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὄριου χρησιμότητος αὐτῶν, δεόν νὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς γίνεται ἡ ἀπόκτησις τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ νὰ συνδυάσωμεν τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ πρὸς τὴν τιμὴν αὐτῶν, ἣτις ἐκπροσωπεῖ τὴν θυσίαν, ἦν δεόν νὰ καταβάλῃ τις πρὸς ἀπόκτησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Ἄν λάθωμεν ἀντικείμενόν τι χρήσιμον διὰ τὸν ἄνθρωπον π.χ. τὴν ζάχαριν καὶ ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι τιμὴ αὐτῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ εἶναι 100 δρ. κατὰ χιλιόγρ. Θὰ ὑπάρξῃ τις ὅστις θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ ὑποστῇ τὴν θυσίαν ταύτην, ἵνα ἀποκτήσῃ ἐν χιλιόγραμμον ζαχαρέως κατ' ἔτος, διότι ἡ ὠφέλεια ἦν προσδοκᾷ ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ποσοῦ τούτου τῆς ζαχαρέως εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀξίας, ἦν δίδει εἰς τὰς 100 δραχ. Δὲν θὰ εἶναι ὅμως διατεθειμένος νὰ πληρώσῃ καὶ νέας 100 δραχ. πρὸς ἀπόκτησιν καὶ δευτέρου χιλιογράμμου ζαχαρέως, διότι ἡ ἀπόλαυσις ἦν ἀναμένει ἐκ τοῦ προσθέτου τούτου ποσοῦ εἶναι μικροτέρα τῆς σημασίας ἦν ἀποδίδει εἰς τὰς 100 δραχμάς. Ἐάν ὅμως ἡ τιμὴ τῆς ζαχαρέως ἀντι 100 δρ. εἶναι μόνον 10 κατὰ χιλιόγραμμον, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ αὐτὸ ἄτομον θὰ εἶναι διατεθειμένος ν' ἀγοράσῃ καὶ πέντε χιλιόγραμματα π.χ. ἔναντι πενήκοντα δραχμῶν. Δὲν θὰ ἀποφασίσῃ ὅμως ν' ἀγοράσῃ

καὶ ἕκτον χιλιόγραμμον ζακχάρως, διότι ἐκ τῆς νέας ταύτης ποσότητος ἀναμένει μικροτέραν ὠφέλειαν ἐκείνης, ἣν ἀναμένει ἐκ τῆς διαφόρου διαθέσεως τῶν νέων δέκα δραχμῶν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐφ' ὅσον μὲν ἐσπερεῖτο παντελῶς τοῦ εἴδους τούτου ἀπέδιδε μεγάλην ὑποκειμενικὴν ἀξίαν εἰς αὐτὸ καὶ ἦτο πρόθυμον νὰ θυσιάσῃ 100 δραχμάς, ἵνα ἀποκτήσῃ ἐν χιλιόγραμμον, ἐνῶ ὅταν ἔχει ἤδη 5 χιλιόγραμματα δὲν ἀποδίδει εἰς τὸ ἕκτον χιλιόγραμμον οὐδὲ 10 δραχμῶν ἀξίαν. Βλέπομεν ἄρα ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἣν τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἐν ὠρισμένῃ στιγμή ἀποδίδει εἰς τὸ αὐτὸ οικονομικὸν ἀγαθὸν εἶναι διάφορος καὶ ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀγαθῶν τούτων, ἅτινα ἔχει εἰς τὴν κατοχὴν του. Αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τῆς θεωρίας τοῦ ὀρίου τῆς χρησιμότητος.

“Ὅταν διατυποῦμεν τὸν κανόνα ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία ἐνὸς ἀγαθοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὀρίου χρησιμότητος αὐτοῦ καὶ ὅτι τοῦτο ἐλαττοῦται ἐφ' ὅσον αὐξάνει τὸ ποσὸν τῶν ἀγαθῶν, ὅπερ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὅσον μεγαλύτερον ποσὸν οικονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν τόσον μικροτέραν ἀξίαν δίδομεν εἰς τὸ ποσὸν αὐτό, ἀλλ' ἐννοοῦμεν ὅτι εἰς ἐκάστην μονάδα π. χ. χιλιόγραμμον, τοῦ οικονομικοῦ ἀγαθοῦ ἀποδίδομεν μικροτέραν ἀξίαν χρήσεως ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ποσόν, ὅπερ ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν.

Ἡ ὑποκειμενικὴ ὅμως ἀξία χρήσεως, ἣν ἀποδίδει τις εἰς τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα κατέχει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀξίας, ἣν ἀποδίδει εἰς τὸ χρῆμα, ἣτις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ των χρημάτων, ἅτινα ἔχει ἕκαστος. Ἴνα κατανοήσωμεν τοῦτο δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ τὸ χρῆμα εἶναι οικονομικὸν ἀγαθόν, χρησιμεῖον ὡς ἀνταλλακτικὸν μέσον καὶ καὶ νὸν μέτρον πρὸς ὃ συγκρίνομεν τὰς ἀξίας τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν. Ἄρα καὶ τὸ χρῆμα ἔχει χρησιμότητα ὡς ἀνταλλακτικὸν μέσον καθ' ὅσον μάλιστα ὁ κάτοχος αὐτοῦ δύναται δι' αὐτοῦ νὰ προμηθευθῇ πᾶν οἰονδήποτε οικονομικὸν ἀγαθὸν οὐ ἔχει ἀνάγκην.

Τὸ χρῆμα ἐπομένως ὡς οικονομικὸν ἀγαθὸν ἔχει ἀξίαν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ἀξίαν ἀνάλογον τῆς χρησιμότητός του. Ἐφαρμόζεται συνεπῶς καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὁ κανὼν ὁ ἐφαρμοζόμενος καὶ ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν ἄλλων οικονομικῶν ἀγαθῶν, ὅτι ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ποσὸν τοῦ χρήματος, ὅπερ ἔχει τις εἰς τὴν διάθεσίν του τόσον μικρότερα εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἣν ἀποδίδει τις εἰς ἐκάστην μονάδα χρήματος.

Ὁ πτωχὸς π. χ. ὅστις ἔχει ἐν μικρὸν εἰσόδημα διὰ νὰ διαθέσῃ 100 δραχμάς πρέπει εἰς τὸ ἀποκτώμενον οικονομικὸν ἀγαθὸν ν' ἀποδίδει μεγάλην χρησιμότητα, ἐνῶ τοῦναντίον ὁ πλούσιος δύναται νὰ διαθέσῃ τὸ

αὐτὸ ποσὸν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ἔστω καὶ ἂν ἔχη μικροτέραν χρησιμότητα δι' αὐτόν. Ἄρα ὁ κανὼν περὶ ὀρίου χρησιμότητος ἐφαρμόζεται καὶ ἐπὶ τοῦ χρήματος ὡς καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Εἴπομεν ὅτι ἡ ἔρευνα καὶ ἡ γνώσις τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας καὶ τῶν αἰτίων τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς δὲν ἐξαντλεῖ τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας ἐν γένει. Ἐχομεν ἀνάγκην νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ τοὺς ἔρους ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ δημιουργία καὶ ἡ αὐξομείωσις τῆς ἀξίας ταύτης.

II. Προϋποθέσεις τῆς διαμορφώσεως τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας.

Τιμὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἀνταλλακτικὴ ἀξία εἶναι ἔννοια δημιουργημένη κατὰ τὴν κυκλοφορίαν (ἀνταλλαγὴν) τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, σημαίνει δὲ ὡς εἴπομεν τὴν δύναμιν, ἣν ἔχει οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ὅπως ἀνταλλαγῇ πρὸς ἄλλα. Ἡ ἀξία αὕτη καλεῖται καὶ **ἀντικειμενικὴ**, διότι εἶναι ἡ αὐτὴ ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀνεξάρτητος τῆς ὑποκειμενικῆς κρίσεως ἐκάστου ἀτόμου περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἴνα ἀντιληφθῶμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας καὶ τοὺς ἔρους, ὅφ' οὓς γεννᾶται αὕτη, ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσωμεν μίαν ἄλλην οἰκονομικὴν ἔννοιαν τὴν τῆς τιμῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. **Τιμὴ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ** εἶναι τὸ ποσὸν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ὅπερ λαμβάνομεν ἀνταλλάσσοτες τὸ ἀγαθὸν τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ σήμερον ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον τῶν ἀγαθῶν ἔχομεν τὸ χρῆμα, τὸ νόμισμα, **τιμὴν οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ἐννοοῦμεν τὸ ποσὸν τῶν νομισμάτων, ἅτινα λαμβάνομεν ἀνταλλάσσοντες τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθόν.**

Οὕτως ὀριζομένη ἡ ἔννοια τῆς τιμῆς ἰμοιάζει κατὰ πολὺ πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ ὀρίζεται συνήθως ὡς ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία ἢ ἐκφραζομένη ὡς χρῆμα. Ἐν τούτοις ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας καὶ τῆς τιμῆς ὡς ἔννοιῶν.

Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐγκεῖται ἐν τούτῳ: Ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία ἐκφράζει τὴν γενικὴν δύναμιν, ἣν ἔχει οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ὑπὸ ὀρισμένῃς συνθήκαις, νὰ ἀνταλλάσσῃται πρὸς ἄλλα.

Ἐὰν εἰς ὀρισμένῃν ἀνταλλακτικὴν πρᾶξιν ἐκδηλωθῇ πραγματικῶς ἡ δύναμις αὕτη τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκπαινώσεως καὶ τῆς γνώσεως τῶν συναλλασσομένων. Κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ὅμως τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καθ' ἣν ἕκαστος ἐπιδιώκει βεβαίως τὴν πραγματοποίησιν τῆς μεγίστης ὠφελείας, δηλ. ἀπόκτησιν ἕσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρας ἀξίας οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ἀντὶ ἄλλου μικροτέρας ἀξίας, δὲν εἶναι

πάντες και πάντοτε εις θέσιν να προασπίζωσι τὰ συμφέροντα αὐτῶν. Πολ-
λάκις ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν συναλλασσομένων και ἄλλα ἐλατήρια πλὴν τῶν
οἰκονομικῶν, λ. χ. πλάνη, δόλος, βία. Δύναται οὕτω πολλάκις, πλανώ-
μενός τις περὶ τὴν ἀξίαν οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, να δεχθῆ ἀντάλλαγμα μι-
κρότερον τῆς κατὰ τὰς συνθήκας τῆς ἀγορᾶς ἀνταλλακτικῆς του ἀξίας,
ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ πραγματοποιουμένη τιμὴ δύναται να ἦ διάφορος τῆς
ἀνταλλακτικῆς ἀξίας. Ὡς τιμὴν ἄρα θεωροῦμεν τὸ **πραγματικὸν ἀντά-
λλαγμα, ὅπερ δίδεται πρὸς ἀπόκτησιν οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ
εἰς ἐκάστην συντελεσμένην ἀνταλλακτικὴν προᾶξιν,**

Παρὰ τὴν διαφορὰν ταύτην μεταξὺ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας και
τῆς τιμῆς, τὸ συνήθως συμβαῖνον ἐν τῇ συναλλαγῇ εἶναι, ὅτι κατὰ τὰς
διαφόρους ἀνταλλακτικὰς πράξεις ἡ πραγματοποιουμένη τιμὴ εἶναι σύμ-
φωνος πρὸς τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἔχοντες
ὕπ' ὄψιν τὸ συνήθως συμβαῖνον θὰ λάδωμεν ὡς βᾶσιν τῆς κατωτέρω
ἀναπτύξεως τὴν τιμὴν τῶν πραγμάτων ὡς ἔννοϊαν μᾶλλον συγκεκριμέ-
νην και θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ὅρους, οἵτινες ἐκάστοτε προσδιορίζουσι τὰς
τιμὰς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Οἱ ἔροι οὗτοι εἶναι διάφοροι ἀναλόγως τοῦ συστήματος, καθ' ὃ γί-
νεται ἡ παραγωγή και ἀντάλλαγή τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Εἶδομεν
ὅτι τὰ συστήματα ταῦτα εἶναι δύο, ἦτοι : 1) Τὸ σύστημα τῆς μονοπω-
λιακῆς ἐπιχειρήσεως και 2) Τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.
Ὁφείλομεν ἐπομένως να ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως τὴν διαμόρφωσιν
τῶν τιμῶν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐν ἐκατέρῳ τῶν συστημάτων
τούτων.

Α') **Τιμαὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ μονοπωλίου.** Τὸ μονοπώλιον
ἐμφανίζεται κυρίως ὑπὸ τρεῖς μορφὰς ἦτοι : α') Ὁ ἀμφοτέροι οἱ
συναλλασσόμενοι **ἐνεργοῦσι μονοπωλιακῶς,** τοῦτέστιν ἔναντι τοῦ ἐνός
πωλητοῦ ὑπάρχει εἰς και μόνος δυνατὸς ἀγοραστής, β') Ὁ **τὸ μονοπώ-
λιον** δύναται να **ὑφίσταται μόνον πρὸς τὸ μέρος τοῦ πωλητοῦ,**
προσφέροντος ἐν ἀντικείμενον, ὁπότε ἔναντι τοῦ ἐνός πωλητοῦ ὑπάρχουσι
πλείονες ἀγορασταὶ και γ') Ὁ **τὸ μονοπώλιον** ὑφίσταται **πρὸς τὸ μέ-
ρος τοῦ πωλητοῦ,** προσφέροντος ὅμως **πολλὰ ἀντικείμενα,** ὁπότε και
πάλιν ἔναντι τοῦ ἐνός πωλητοῦ ὑπάρχουσι πλείονες ἀγορασταὶ.

α') Ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν πρώτην περίπτωσιν. Ἐν προκειμένῳ
ὑπάρχει ὡς εἴρηται **εἰς και μόνος πωλητὴς** και ἔναντι αὐτοῦ εἰς και
μόνος ἀγοραστής. **Ἐνταῦθα ἀποκλείεται ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς**
και πρὸς τὸ μέρος τοῦ πωλητοῦ και πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀγοραστοῦ. Ὅτι ἡ
περίπτωσις αὕτη εἶναι δυνατὴ φαίνεται ἐκ τοῦ ἑξῆς παραδείγματος :

Υποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι δύο κληρονόμοι ἀδελφοί, ὧν ὁ εἷς ἔχει εἰς τὴν κυριότητά του ἓν οἰκογενειακὸν κειμήλιον. Ἐὰν πρόκειται τοῦτο νὰ πωληθῆ εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ τιμῆ του βεβαίως θὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν γενικὴν ἀνταλλακτικὴν του ἀξίαν, διὰ τὰ δύο ὅμως ταῦτα ἄτομα τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ἔχει ἰδιαίτεραν ἀξίαν λόγῳ τῆς εἰδικῆς ἰδιότητός του. Ἐφ' ὅσον πρόκειται νὰ πωληθῆ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο ὡς οἰκογενειακὸν κειμήλιον εἶναι φανερόν, ὅτι εἰς μόνον πωλητῆς δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ὁ κάτοχος, καὶ εἰς μόνον ἀγοραστῆς ὁ ἕτερος τῶν ἀδελφῶν, ὅστις ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ἐπίσης ἰδιαίτεραν ἀξίαν χρήσεως ἀνεξάρτητον τῆς ἀνταλλακτικῆς του ἀξίας. Εἶναι φανερόν ὅτι ἐν τῇ ἀνταλλακτικῇ ταύτῃ πράξει σημασίαν διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἔχει μόνον ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἣν ἐκάτερος ἀποδίδει εἰς τὸ ἀντικείμενον.

Ἐὰν πραγματοποιηθῆ ἡ ἀνταλλαγὴ πρέπει ἐκεῖνος ὅστις θέλει ν' ἀγοράσῃ τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθὸν ν' ἀποδίδῃ μεγαλύτεραν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν ἐκεῖνου ὅστις κατέχει αὐτό, τοῦτο δὲ θὰ ἐξαρτηθῆ ἐκ τῆς διαφοράς τοῦ ὀρίου τῆς χρησιμότητος, ἣν ἔχει τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθὸν δι' ἐκάτερον τῶν συμβαλλομένων. Ἐὰν ὁ κάτοχος τοῦ ἀντικειμένου εἶναι πλούσιος καὶ ὁ ἀγοραστῆς πτωχότερος, ἡ ἀνταλλακτικὴ αὐτῆ πράξις εἶναι πιθανὸν νὰ μὴ συντελεσθῆ, διότι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγοραστοῦ προσφερόμενον ἀντάλλαγμα θὰ ἔχῃ πιθανῶς μικρὰν ἀξίαν διὰ τὸν κάτοχον τοῦ ἀντικειμένου ἔναντι τῆς ἀξίας, ἣν ἀποδίδει εἰς τὸ ἀντικείμενον. Ἐὰν ὅμως ὁ κάτοχος ἀπωλέσῃ τὴν περιουσίαν του, ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ στερηθῆ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ἀντὶ μικροτέρου ἀνταλλάγματος, διότι ἐκ τούτου θὰ ἐξαρτηθῆ ἡ ἱκανοποίησις σπουδαιωτάτων ἀναγκῶν του.

Ἄρα ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ μονοπωλιακῆς πωλήσεως ἐνεργουμένης κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἔναντι τοῦ ἐνὸς πωλητοῦ νὰ ὑπάρχῃ εἰς καὶ μόνος ἀγοραστῆς, ἡ τιμὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπολύτως ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας, ἣν ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὸ χρήμα ἐκάτερος τῶν συναλλασομένων.

β') Ἐτέρα μορφή ὑφ' ἣν ἐμφανίζεται τὸ μονοπωλίον εἶναι ἐκείνη καθ' ἣν ὑπάρχει μὲν εἰς πωλητῆς προσφέρων μονοπωλιακῶς ἐν μόνον ἀντικείμενον ἀλλ' ἔναντι αὐτοῦ ὑπάρχουσι πλείονες ἀγορασταί. Τότε πρὸς τὸ μέρος μὲν τοῦ πωλητοῦ δὲν ὑπάρχει συναγωνισμὸς, ὑπάρχει ὅμως πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀγοραστοῦ.

Ἐποθέσωμεν ὅτι τὸ προσφερόμενον πρᾶγμα εἶναι ἐν καὶ μόνον. λ. χ. ἔχει τις εἰς τὴν κατοχὴν του εἰκόνα περιωνύμου ζωγράφου, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι πλείονες ἐπιθυμοῦντες ν' ἀγοράσωσιν αὐτήν, τότε θὰ συμβῆ τι ἀνά-

λογον εκείνου, ὅπερ συμβαίνει όταν ὑπάρχει εἰς πωλητῆς καὶ εἰς ἀγοραστῆς μὲ τὴν ἐξῆς ὅμως διαφορὰν. Ἐπειδὴ ὑπάρχουσι πλείονες ἀγορασταί, ἢ τιμὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ θὰ προσδιορισθῇ ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας, ἣν ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ὁ οἰκονομικῶς ἰσχυρότερος μεταξὺ τῶν πλειόνων ἀγοραστῶν καὶ τοιοῦτος εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἀποδίδει εἰς τὸ χρῆμα τὴν μικρότεραν ἀξίαν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἐννοεῖται ὅτι πάντες οἱ ἀγορασταὶ ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην τῆς κτήσεως τοῦ πράγματος κατὰ τὸ αὐτὸ μέτρον. Ἐπομένως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἐφαρμόζονται τὰ αὐτά, ἅτινα ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀμφιμεροῦς μονοπωλίου.

γ') Τρίτη περίπτωσις εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ὑπάρχει εἰς πωλητῆς πλείονες ἀγορασταὶ ἀλλὰ καὶ πλείονα πράγματα. Ἡ παρὰ τοῦ μονοπωλιακοῦ πωλητοῦ προσφορὰ τῶν πραγμάτων τούτων δύναται νὰ γίνῃ κατὰ δύο τρόπους, ἢ νὰ προσφέρῃ ταῦτα χωριστὰ ἀνὰ ἓν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἢ νὰ προσφέρῃ αὐτὰ συγχρόνως. Ἄς ὑποθέσωμεν διὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ὅτι ἔχει τις 4 ἀντικείμενα καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ ὑπάρχουσι 10 ἀγορασταὶ καὶ προσφέρει κατ' ἀρχὰς τὸ ἓν ἀντικείμενον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ συμβῇ τὸ αὐτὸ ὅπερ συνέβη εἰς τὴν 2αν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ προσφερόμενον πρᾶγμα ἦτο ἓν, θ' ἀγοραστῆθῇ δηλ. παρ' ἐκείνου τῶν δυνατῶν ἀγοραστῶν, ὅστις ἔχει τὴν μεγαλύτεραν οἰκονομικὴν δύναμιν. οὗτος δὲ θὰ εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἀποδίδει τὴν μικρότεραν ἀξίαν εἰς τὸ χρῆμα. Ὁ ἀγοραστῆς οὗτος ἐκανοποιηθεὶς ἀποσύρεται τῆς ἀγορᾶς, ὅτε ὁ πωλητῆς προσφέρει τὸ δεύτερον ἀντικείμενον. Τοῦτο θὰ ἀγορασθῇ πάλιν ὁ οἰκονομικῶς ἰσχυρότερος μεταξὺ τῶν ὑπολειφθέντων, τὸ τίμημα ὅμως θὰ εἶναι μικρότερον ἐκείνου, ὃ ἔδωκεν ὁ πρῶτος ἀγοραστῆς, διότι οἱ ὑπολειφθέντες ἔχουσι μικρότεραν ἀγοραστικὴν δύναμιν ἐκείνου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ πωλητῆς θὰ διαθέσῃ πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἀλλὰ μὲ διαφόρους τιμὰς καὶ ἕκαστον μὲ κατωτέραν τιμὴν τοῦ προηγουμένου.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίπτωσιν ὑπάρχει εἰς πωλητῆς, πλείονες ἀγορασταὶ καὶ πλείονα ἀντικείμενα, ἅτινα πάντα προσφέρονται συγχρόνως πρὸς πώλησιν. Οἱ πλείονες ἀγορασταὶ ἀποδίδουσι εἰς τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθὸν διάφορον ἀξίαν χρήσεως ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀναλόγως τῆς ἀξίας ἣν δίδουσι εἰς τὸ χρῆμα. Ἄς ἐκφράσωμεν τὴν διαφορὰν ταύτην τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν δέκα ἀγοραστῶν διὰ τῶν ἐπομένων ἀριθμῶν 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1. Ἔστω δὲ ὅτι τὰ προσφερόμενα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ εἶναι 6 καὶ προφέρονται ὡς εἴρηται ὅλα ὁμοῦ πρὸς πώλησιν. Ὁ πωλητῆς ἀποδίδει βεβαίως καὶ αὐτὸς ἀξίαν τινα εἰς ἕκαστον τούτων καὶ ἔστω ὅτι ἀποδίδει ἀξίαν 1 δραχμῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ πωλήσῃ τὰ

ἀντικείμενα ταῦτα ἐὰν τὸ τίμημα εἶναι ἀνώτερον τῆς 1 δραχμῆς, διότι θὰ ἔχῃ ὠφέλειαν. Ἐὰν ὁ πωλητὴς ζητήσῃ $1 \frac{1}{2}$ δραχμὴν, τότε πάντες οἱ ἀγορασταὶ πλὴν τοῦ τελευταίου, ὅστις ἀποδίδει ἀξίαν μόνον μιᾶς δραχμῆς, θὰ εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀγοράσωσι τὸ προσφερόμενον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀγορασταὶ οὗτοι εἶναι 10 τὰ δὲ πράγματα 6, δὲν δύνανται νὰ ἱκανοποιηθῶσι πάντες. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ἀποδίδοντες εἰς τὸ ἀντικείμενον μείζονα ἀξίαν θὰ ἔχωσι συμφέρον νὰ αὐξήσωσι τὸ τίμημα, ἵνα ἀποκλείσωσι τοὺς ἀσθενεστέρους. Ἄν νῦν τὸ προσφερόμενον τίμημα εἶναι ἀνώτερον τῶν δραχμῶν 5 θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀγοράσωσι τὸ πρᾶγμα μόνον οἱ πέντε πρῶτοι ἐκ τῶν ἀγοραστῶν, οἵτινες ἀποδίδουσι εἰς αὐτὸ ἀξίαν μεγαλύτεραν τῶν δραχμῶν. 5. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πράγματα εἶναι 6 ὁ πωλητὴς θὰ ἔχῃ συμφέρον νὰ ἐλαττώσῃ κατὰ τι τὴν τιμὴν, ἵνα προσελκύσῃ καὶ τὸν ἕκτον ἀγοραστήν. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ὅτι ἡ τιμὴ θὰ ὀρισθῇ κατωτέρα τῶν 5, ἀλλ' ἀνωτέρα τῶν 4 δραχμῶν, οὕτω δὲ θὰ ἀγοράσωσι τόσοι ἀγορασταὶ ὅσα καὶ τὰ προσφερόμενα πράγματα.

Ἡ οὕτως ὀριζομένη τιμὴ θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ διὰ πάντας τοὺς ἀγοραστάς, διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἀποδίδουσι μείζονα ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἔχωσι λόγον νὰ αὐξήσωσι τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἐφ' ὅσον τοῦτο δύνανται νὰ πωληθῇ καὶ εἰς κατωτέραν τιμὴν. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τοῦ κανόνος ὅτι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν πραγμάτων εἶναι ἀντικειμενικὴ τοῦτέστιν ἡ αὐτὴ διὰ τοὺς συναλλασσομένους ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξιάς, ἣν ἕκαστος ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν νῦν ὅτι ἀντὶ 6 ἔχομεν 8 οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, τότε ἡ τιμὴ θὰ ὀρισθῇ μεταξὺ δύο καὶ τριῶν δραχμῶν, διότι οὕτω μόνον ὁ πωλητὴς θὰ δύναντο νὰ προσελκύσῃ καὶ τὸν ὄγδοον ἀγοραστήν, ὅστις ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα ἀξίαν μικροτέραν τῶν 3 δραχμῶν. **Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν τὸν κανόνα, ὅτι ὑπὸ ὄρισμένης συνθήκας, ὅσον αὐξάνει ἡ ποσότης τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν τόσον ἐλλαττοῦται ἡ τιμὴ αὐτῶν.**

Εἶδομεν ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος, ὅτι ὅσον αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἐλαττοῦται ἡ τιμὴ αὐτῶν. Τοῦτο συμβαίνει μόνον ὅταν, ὡς ἐν τῇ παραδείγματι, οἱ μέχρι τοῦδε μὴ ἱκανοποιούμενοι ἐκ τῆς παραγωγῆς καταναλωταὶ εἶναι οἰκονομικῶς ἀσθενέστεροι. Ἄν ὅμως πλὴν τῶν πραγματοποιησάντων τὴν ἀνταλλαγὴν ὑπάρχωσι καὶ ἄλλοι, οἵτινες εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀγοράσωσι τὸ οἰκονομικὸν ἀγαθὸν μὲ τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, παρὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ ποσοῦ, τ. ἔ. τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, ἡ τιμὴ δύνανται νὰ παραμείνῃ ἡ αὐτὴ.

Τούτο ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν μονοπωλιακὸν πωλητὴν, διότι θὰ δυναθῆῃ πολλάκις, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ συναγωνισμοῦ, νὰ αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν χρησιμοποιῶν τελειότερα παραγωγικὰ μέσα, καί, ἐνῶ θὰ ἔχῃ πιθανῶς ἐλάττωσιν τῶν δαπανῶν, λόγῳ τῆς τελειοποιήσεως τῶν παραγωγικῶν μέσων, θὰ πωλήσῃ εἰς τὰς αὐτὰς τιμὰς ὡς καὶ πρότερον.

Β') Συνθῆκαι ὑφ' ἃς διαμορφοῦται ἡ τιμὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σύστημα τῆς μονοπωλιακῆς προσφορᾶς ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἔχομεν **πλείονας παράγοντας** (προσφέροντας) **ἐν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ πλείονας ἐπιζητοῦντας** νὰ ἀγοράσωσιν αὐτό. Ἵνα κατανοήσωμεν τὸν τρόπον καθ' ὃν προσδιορίζονται αἱ τιμαὶ κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο δέον νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει δύο ἐλατήρια, ἅτινα ἐνεργοῦσιν ἐν ταῖς συναλλαγαῖς. 1) Ὁ προσφέρων οἶκ. ἀγαθὸν εἰς τὴν ἀγορὰν ἔχει τὴν τάσιν ν' ἀποκτήσῃ μεγαλύτερον ἀντάλλαγμα καὶ ἂν ἀκόμη ἀποδίδῃ εἰς τὸ προσφερόμενον οἶκ. ἀγαθὸν μικρὰν ἀξίαν. 2) Τοῦναντίον ὁ καταναλωτὴς κινεῖται ἀπὸ τὸ ἀντίθετον ἐλατήριο, νὰ δώσῃ τὸ δυνατῶς μικρότερον ἀντάλλαγμα ἔστω καὶ ἂν λάθωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ ἰσχυρότερος ἀγοραστὴς εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἀποδίδει μεγαλύτεραν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν εἰς τὸ οἶκον. ἀγαθὸν καὶ μικροτέραν ὑποκ. ἀξίαν εἰς τὸ χρῆμα. Τοῦναντίον ἰσχυρότερος πωλητὴς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἀποδίδει εἰς τὸ προσφερόμενον οἶκ. ἀγαθὸν τὴν μικροτέραν ἀξίαν. Οὗτος δὲ εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἔχει παραγάγει αὐτὸ μὲ τὰς μικροτέρας δαπάνας. Ὁ τρόπος καθ' ὃν θὰ προσδιορισθῇ ἡ τιμὴ οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ γίνεται καταφανὴς ἂν λάθωμεν ὡς βᾶσιν τὴν ἀκόλουθον παράστασιν. Ἐὰς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουσι δέκα παραγωγοὶ προσφέροντες ἕκαστος ἀνὰ ἓν οἰκονομικὸν ἀγαθὸν τοῦ αὐτοῦ εἴδους καὶ ἄφ' ἑτέρου δέκα ἀγορασταὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀγοράσωσιν ἕκαστος ἀνὰ ἓν τῶν εἰδῶν τούτων. Ἡ ἀξία ἣν ἀποδίδει ἕκαστος πωλητὴς καὶ ἕκαστος ἀγοραστὴς εἰς τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο ἀγαθὸν θὰ εἶναι διάφορος καὶ θὰ ἐξαρτᾶται διὰ τοὺς πωλητὰς μὲν ἐκ τῶν δαπανῶν τῶν τῆς παραγωγῆς διὰ τοὺς ἀγοραστὰς δὲ ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας, ἣν ἕκαστος τούτων ἀποδίδει εἰς τε τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὸ χρῆμα. Ἐὰς παραστήσωμεν ἤδη τὴν διαφορὰν ταύτην τῆς ἀξίας παρ' ἑκατέρῳ τῶν ὁμάδων διὰ τῶν ἐξῆς ἀριθμῶν:

Παρὰ τοῖς ἀγορασταῖς 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.

Παρὰ τοῖς πωληταῖς 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Ὁ ἰσχυρότερος τῶν ἀγοραστῶν εἶναι ὁ πρῶτος ὡς ἀποδίδων μεγαλύτεραν ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα καὶ δυνάμενος νὰ συναγωνισθῇ πάντας τοὺς λοιπούς.

Ἰσχυρότερος μεταξύ τῶν πωλητῶν εἶναι ἐπίσης ὁ πρῶτος ἀποδίδων τὴν μικροτέραν ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα (ὁ παραγαγὼν δηλ. αὐτὸ μὲ τὰς μικροτέρας δαπάνας). Ὁ πρῶτος οὗτος πωλητὴς δύναται νὰ πωλήσῃ μὲ κέρδος ἂν λάβῃ τίμημα κατὰ τι ἀνώτερον τῆς 1 δραχμῆς. Ἐν ὑποθέσωμεν νῦν ὅτι ζητεῖ τιμὴν δραχμῶν $2\frac{1}{2}$, ἵνα ἔχῃ ἰκανὸν κέρδος, θὰ ἔχωμεν τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι εἰς τὴν τιμὴν ταύτην θὰ δύνανται μετ' ὠφελείας νὰ ἀγοράσωσιν οἱ ὀκτῶ πρῶτοι ἀγορασταί, διότι καὶ ὁ τελευταῖος ἐξ αὐτῶν ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα ἀξίαν δρ. 3. ἦτοι ἀνωτέραν τοῦ ζητουμένου τιμήματος. Τὸυναντίον ἐκ τῶν πωλητῶν μόνον οἱ δύο πρῶτοι θὰ δυνηθῶσι νὰ πωλήσωσι μετὰ κέρδους διότι ὁ τρίτος καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀποδίδουσι εἰς τὸ πρᾶγμα ἀξίαν ἀνωτέραν τοῦ τιμήματος, ἄρα δὲν θὰ εἶναι διατεθειμένοι νὰ πωλήσωσιν εἰς τιμὴν κατωτέραν τῶν ἐξόδων. Ἐνῶ ἐπομένως ἐπὶ τῇ τιμῇ αὐτῇ δύο μόνον δύνανται νὰ πωλήσωσιν, οἱ ἐπιθυμοῦντες καὶ δυνάμενοι νὰ ἀγοράσωσιν εἶναι ὀκτῶ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἀγοραστῶν τούτων, οἵτινες ἀποδίδουσι μείζονα ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα, θὰ ἔχωσι συμφέρον νὰ ἀυξήσωσι τὴν τιμὴν, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τοῦτο ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀποκλείοντες τοὺς ἄλλους. Ἐν ἡ προσφερομένη τιμῇ εἶναι π.χ. $7\frac{1}{2}$ τότε μὲ τὴν τιμὴν ταύτην θὰ δύνανται νὰ ἀγοράσωσι μόνον οἱ τρεῖς πρῶτοι ἐκ τῶν ἀγοραστῶν, ἐν ᾧ ἐκ τῶν πωλητῶν θὰ δύνανται νὰ πωλήσωσι μετὰ κέρδους οἱ ἑπτὰ πρῶτοι. Ἐκ τούτων πάλιν οἱ οἰκονομικῶς ἰσχυρότεροι, τ. ἔ. οἱ ἔχοντες μικροτέρας δαπάνας θὰ ἔχωσι συμφέρον νὰ ἐλαττώσωσι τὴν τιμὴν, ἵνα ἐξασφαλίσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς ἀγοραστὰς καὶ ἀποκλείωσι τοὺς λοιποὺς πωλητάς. Οὕτω θὰ διακυμανθῶσιν αἱ τιμαὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον μέχρις οὗ προσδιορισθῇ τοιαύτη τιμὴ εἰς ἣν θὰ δύνανται νὰ πωλήσωσι μετὰ κέρδους τόσοι πωληταί, ὅσοι καὶ ἀγορασταί δύνανται νὰ ἀγοράσωσι μετ' ὠφελείας. Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἡ τιμὴ θὰ ὀρισθῇ μικροτέρα τῶν ἑξ δραχμῶν καὶ ἀνωτέρα τῶν πέντε. Πράγματι εἰς τὴν τιμὴν ταύτην θὰ δύνανται νὰ ἀγοράσωσιν οἱ πρῶτοι πέντε ἐκ τῶν ἀγοραστῶν καὶ νὰ πωλήσωσιν οἱ πρῶτοι ἐπίσης πέντε ἐκ τῶν πωλητῶν. Ἡ τιμὴ αὕτη θὰ εἶναι ἡ αὐτὴ διὰ πάντας τοὺς πραγματοποιήσαντας τὴν ἀνταλλακτικὴν ταύτην πράξιν ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας, ἣν ἕκαστος τούτων ἀποδίδει εἰς τὸ πρᾶγμα.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἐλάβομεν ὡς προϋπόθεσιν ὅτι ἕκαστος τῶν πωλητῶν διαθέτει ἐν μόνον ἀντικείμενον καὶ ἕκαστος τῶν ἀγοραστῶν θέλει ν' ἀποκτήσῃ ἐν μόνον ἀντικείμενον. Ἐν ὁμοίως ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πρῶτος πωλητὴς, ὁ ἰσχυρότερος διαθέτει τόσα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς κάλυψιν τῆς ζητήσεως πάντων τῶν ἀγοραστῶν τότε, ἵνα δια-

θέση αὐτὸς πάντα τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα κατέχει καὶ ἵνα ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς ἄλλους πωλητὰς δεόν νὰ ὀρίσῃ τὴν τιμὴν κατωτέραν τῶν δύο δραχμῶν οὕτως ὥστε οὐδεὶς τῶν ἐπομένων πωλητῶν νὰ δύναται ἄνευ ζημίας νὰ πωλήσῃ. Τοῦναντίον ἂν ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀγοραστῶν ὁ ἀποδίδων τὴν μεγίστην ἀξίαν εἰς τὸ πρᾶγμα ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποκτησῇ τόσα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ὅσα προσφέρονται ἐν συνόλῳ παρὰ πάντων τῶν πωλητῶν πρέπει νὰ προσφέρῃ τιμὴν ἀνωτέραν τῶν ἐννέα δραχμῶν, ἵνα ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς ἐπομένους ἀγοραστὰς.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ θὰ ἐξαρτηθῇ ὄχι μόνον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγοραστῶν καὶ τῶν πωλητῶν καὶ ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἢν ἕκαστος τούτων ἀποδίδῃ εἰς τὸ πρᾶγμα ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ποσοῦ, ἕπερ ἕκαστος τῶν ἀποδιδόντων διάφορον ὑποκειμενικὴν ἀξίαν εἰς τὸ ἀντικείμενον, δύναται νὰ προσφέρῃ ἢ νὰ ἀγοράσῃ. Τέλος σημασία ἐπίσης ἔχει διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς τιμῆς καὶ ἡ ἀξία, ἢν οἱ πωλητὰι καὶ ἀγορασταὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸ χρῆμα.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία, ἢ ἡ τιμὴ, τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς συνδρομῆς πλειοτέρων συνθηκῶν ἐνεργουσῶν πρὸς τὴν αὐτὴν ἢ τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Ἐφ' ὅσον αἱ συνθήκαι αὗται ἐμφανίζονται παρὰ τοῖς πωληταῖς ἀποτελοῦσι τὴν «προσφορὰν», ἐφ' ὅσον δὲ ἐμφανίζονται παρὰ τοῖς ἀγοραστοῖς ἀποτελοῦσιν τὴν «ζήτησιν».

Ὅθεν ἡ προσφορὰ καὶ ἡ ζήτησις οἰκονομικοῦ τινοῦ ἀγαθοῦ προσδιορίζει τὴν τιμὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ. Ὁ προσδιορισμὸς δὲ τῆς τιμῆς γίνεται καθ' ὄρισμένον κανόνα. Ὅσον αὐξάνει ἡ προσφορὰ, ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ζήτησεως, τόσον αἱ τιμαὶ ἔχουσι τὴν τάσιν νὰ κατέρχωνται, τοῦναντίον ὅσον αὐξάνει ἡ ζήτησις ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας προσφορᾶς, τόσον αἱ τιμαὶ αὐξάνουσι. Τὸν κανόνα τούτον ὀνομάζομεν συνήθως «νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζήτησεως».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων διδασκόμεθα καὶ τοῦτο: Ὅτι ἐνῶ ἡ πραγματοποιουμένη ἐκάστοτε τιμὴ οἰκονομικοῦ τινοῦ ἀγαθοῦ εἶναι μία καὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν συναλλαγόντων, ἐν τούτοις ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία χρήσεως, ἢν οἱ συναλλασσόμενοι ἀποδίδουσιν εἰς τὸ πρᾶγμα ἀποτελεῖ σπουδαῖον συντελεστὴν τῆς διαιμορφέσεως τῆς τιμῆς αὐτοῦ, ὡς φαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία, ἢν οἱ καταναλωταὶ ἀποδίδουσιν εἰς τε τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τὸ χρῆμα, δὲν εἶναι μὲν ἡ αὐτὴ διὰ πάντας τοὺς συναλλασσομένους, ἐντὸς ἕως τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων, αἵτινες βιοῦσιν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας, ἐκδηλοῦται σχεδὸν ὁμοιομόρφως, ἀποτελεῖ αὕτη τὴν κυρίαν βάσιν ἐφ' ἣς στηρίζεται ὁ ἐπιχειρηματίας πρὸς ὑπολογισμὸν τῶν ἀναγκῶν τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς δυνάμεως τῶν καταναλωτῶν, ὅπως πληρώσῃ τὸ τίμημα, ἕπερ θὰ ἐξαφάλλῃ ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου τὸ ἐπιδιωκόμενον κέρδος.

§ 62. Σχέσις μεταξὺ τῆς τιμῆς τῶν οἰκ. ἀγαθῶν ὡς αὕτη διαμορφοῦται ἐν τῇ ἐλευθέρῃ ἀγορᾷ καὶ τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς. Τίς ἡ ἐπίδρασις τῶν δαπανῶν ἐπὶ τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως.

Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ τιμὴ τῶν οἰκον. ἀγαθῶν ὀρίζεται κατὰ τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ ἐκ διαφόρων συνθηκῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν προσφορὰν καὶ τὴν ζήτησιν.

ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς σημερινῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐπιχειρήσεως οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς παρίστανται ὡς δαπᾶναι διὰ τὸν παραγωγόν, οὗ ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ παραγάγῃ οἰκον. ἀγαθὰ, νὰ μεταπωλήσῃ αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ τιμήματος ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνας τῆς παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἀνάλογον κέρδος. Ἴνα καταστῇ ἐπομένως δυνατὴ ἡ παραγωγή ὡς ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις πρέπει νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ἤτοι ἡ τιμὴ νὰ καλύπτῃ τὰς δαπάνας καὶ τὸ κέρδος, διότι ἄλλως δὲν ὑπάρχει συμφέρον πρὸς παραγωγήν. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι ἀγαθὸν τι παραχθὲν ὑπὸ τινος ἐπιχειρηματίου ἀντιπροσωπεύει ἀξίαν τινὰ καλουμένην ἀξίαν κόστους, ἀντιπροσωπεύει τοῦτέστι δαπάνας τινάς, προέρχεται ἡ ἐρώτησις ποῖαν ἢ ἀξία κόστους ἔχει ἐπίδρασιν ἐν τῇ ἀγορᾷ ὡς πρὸς τὸν κανονισμὸν τῆς τιμῆς του;

Σχετικῶς μὲ τὸ ἐρώτημα τοῦτο διετυπώθη θεωρία καθ' ἣν ὅτι προκειμένου περὶ ὠρισμένης κατηγορίας οἰκον. ἀγαθῶν, τῶν λεγομένων **κατὰ βούλησιν αὐξήτων**, καλουμένων οὕτω διότι ἡ παραγωγή αὐτῶν δὲν εἶναι περιωρισμένη ἐκ φυσικῶν ἢ οἰκον. συνθηκῶν, ἀλλὰ δύναται ν' αὐξηθῇ κατὰ βούλησιν τοῦ παραγωγοῦ, ὁ κανονισμὸς τῆς τιμῆς τούτων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως, ἀλλ' ὀρίζεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων, δηλ. ἡ τιμὴ αὐτῶν θὰ εἶναι ἡ αὕτη πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς ἢ ἄλλως πρὸς τὴν ἀξίαν κόστους μὲ μικρὰς ἴσως παραλλαγάς. Διότι ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τιμὴ εἶναι κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων λ. χ. ὅτι ἐνῶ διὰ τὴν παραγωγήν αὐτοῦ ἐδαπανήθησαν δραχ. 10 ἡ τιμὴ αὐτοῦ προσδιορίζεται εἰς 20, ὅπερ σημαίνει ὅτι πραγματοποιεῖται μέγιστον κέρδος ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἡ τιμὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ καιρὸν εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον, διότι ἕτεροι ἐπιχειρηματῆαι δυνάμενοι νὰ παραγάγῃσι τὰ εἶδη ταῦτα θὰ σπεύσωσι νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὸ μέγα τοῦτο κέρδος. Θὰ αὐξήσωσιν ἐπομένως τὴν παραγωγήν καὶ τὴν προσφορὰν καὶ θὰ ἔχωμεν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς τοῦ εἶδους τούτου. Ἄν δὲ πάλιν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῆς τιμῆς εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ κατέλθῃ κάτω τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων, τότε ἀριθμὸς τις παραγωγῶν, ὅστινες παράγουσι μὲ ἀνωτέρας δαπάνας θ' ἀναστειλῶσι τὴν παραγωγήν, ὡς ἀσύμφορον, ὁπότε ἐλαττωμένης τῆς προσφορᾶς θὰ αὐξήσῃ καὶ πάλιν ἡ τιμὴ. Κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς λοιπὸν τῆς θεωρίας ταύτης ἡ τιμὴ τῶν οἰκο-

νομικῶν ἀγαθῶν, ὧν ἡ παραγωγή ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου δυνατὸν νὰ κυμαίνεται ὑπὲρ ἢ ὑπὸ τὰ παραγόμενα ἐξόδα, ἀλλ' ἔχει πάντοτε τὴν τάσιν νὰ ἰσορροπήσῃ εἰς τὸ σημεῖον τῶν παραγομένων ἐξόδων σὺν τῷ κέρδει, παρομοιάζουσι δὲ τὴν διακόμενισιν ταύτην πρὸς τὴν κίνησιν ἐκκρεμοῦς.

Εἶναι ὁμῶς φανερὸν ὅτι αἱ δαπάναι παραγωγῆς δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ διὰ πάντα ἐπιχειρηματίαν. Ἐκαστος ἀναλόγως τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν ἰδιαιτέρων φυσικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν κλπ. παράγει ὑπὸ διαφόρους ὄρους καὶ μὲ διαφόρους δαπάνας. **Ἐρωτᾶται ἐπὶ τῇ βάσει τίνων ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων δαπανῶν θὰ ὀρισθῶσιν αἱ τιμαί;**

Ἡ ἀνωτέρω θεωρία πρεσβεύει ὅτι ἐφ' ὅσον πάντοτε πρόκειται περὶ ἀγαθῶν κατὰ βούλησιν αὐξητῶν, ἡ τιμὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν τείνει πάντοτε νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὰς ἐλαχίστας δαπάνας τὰς ἀπαιτουμένας πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν. Τοῦτο εἶναι φυσικὸν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην καὶ ἐξηγεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων: Ἐφ' ὅσον, ὡς εἶπομεν, τὸ προῖον εἶναι κατὰ βούλησιν αὐξητὸν ὁ παραγωγός, ὅστις ἔχει τὰς μικροτέρας δαπάνας ἔχει πάντοτε συμφέρον ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν του, νὰ ἐλαττώσῃ τὸ τίμημα οὗτος ὥστε ν' ἀποκλείσῃ πάντας τοὺς λοιποὺς παραγωγούς, ὁπότε τὴν τιμὴν τῶν παραγομένων πασιδόντων του θὰ κανονίσῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατωτάτων ἐξόδων του. Κατὰ τὴν θεωρίαν λοιπὸν ταύτην ἡ τιμὴ κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραγομένων ἐξόδων καὶ δὴ ἐκ τῶν κατωτάτων παραγωγικῶν ἐξόδων, ἅτινα ὑπὸ δεδομένας συνθήκας ἀπετοῦνται πρᾶγματι πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ θεωρία αὕτη ἐφ' ὅσον περιορίζεται εἰς τὰ κατὰ βούλησιν αὐξητὰ ἀγαθὰ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπαρκὴς διὰ τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπὸ ὀρισμένας ἐπιφυλάξεις τὰς ἐξῆς:

1) Λέγουσιν οἱ ὀπαδοί της ὅτι ἡ τιμὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὀρίζεται ἐκ τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν. Τοῦτο δὲν εἶναι ὀρθὸν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ταύτην διατύπωσιν, διότι ὑπάρχει ἐκάστοτε ἐν ἀτώτατον ὄριον, ἕπερ ἢ τιμὴ τῶν πραγμάτων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ. Ὁ πληθυσμὸς ἐν δεδομένη στιγμῇ ἀποδίδει εἰς οἰκονομικόν τι ἀγαθὸν ὀρισμένην ὑποκειμενικὴν ἀξίαν, ἐὰν αἱ δαπάναι παραγωγῆς τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ὑπερβῶσι τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς ἐκτιμήσεως τοῦ πληθυσμοῦ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, ἡ τιμὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ καίτοι εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰς παραγωγικὰς δαπάνας. Τούτου ἕνεκεν ὁ παραγωγός θ' ἀναγκασθῇ νὰ πωλήσῃ τὸ οἰκονομικὸν ἀγαθὸν εἰς τιμὴν κατωτέραν τοῦ κόστους, διότι τὸ κόστος εἶναι ἀνώτερον τῆς ἀξίας, ἣν ἀποδίδει ὁ πληθυσμὸς εἰς τὸ παραχθὲν ἀγαθόν.

2) Ἡ ἀνωτέρω θεωρία ἔχει ἀξίαν καὶ ἀποδεικνύεται ἀληθῆς μόνον ἐφ' ὅσον ἔχομεν ὑπ' ὄψει μὲς μακρὰς χρονικὰς περιόδους. Ἐὰν παρακολουθῶμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς τιμῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον θὰ ἴδωμεν ὅτι ἡ τιμὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ἔχει πρᾶγματι τὴν τάσιν νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὰς δαπάνας τῆς παραγωγῆς. Τοῦτο ὁμῶς δὲν συμβαίνει

δταν ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας ὀρισμέναις οικονομικὰς συνθήκας καθ' ὄρ-
σμένην στιγμὴν, διότι ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἀγαθόν τι πωλεῖται εἰς μεγάλην
τιμὴν, θὰ σπεύσουν μὲν πολλοὶ νὰ παραγάγωσιν αὐτό, προσπαθοῦντες νὰ
ἐλαττώσωσι τὰς δαπάνας των, αὐξάνοντες οὕτω τὴν παραγωγὴν κατὰ τὴν
προσφορὰν. Ἄλλ' ἡ αὐξήσις αὕτη ἀπαιτοῦσα δημιουργίαν νέων παραγω-
γικῶν ἐπιχειρήσεων δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἐτέ-
ραν, ἀλλ' ἀπαιτεῖ σχετικῶς μακρότερον χρόνον, διότι ἵνα ὑπάρξῃ ἡ νέα
ἐπιχείρησις ἀπαιτεῖται νὰ ἐξευρεθῶσι νέα κεφάλαια νὰ ὑπάρχῃ ἀσφάλεια
ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη θὰ διατηρηθῇ κλπ. Κατὰ τὸν μεταξὺ χρόνον δύ-
νανται αἱ τιμαὶ νὰ ἀπέχωσι σημαντικῶς τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν καὶ
νὰ καταλείπωσι μέγα κέρδος ὑπὲρ τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Ταῦτα περὶ τῶν κατὰ βούλησιν αὐξητῶν ἀντικειμένων.

Ἐπάρχουσι ὅμως καὶ οικονομικὰ ἀγαθὰ, ὧν ἡ παραγωγή εἶναι **πε-
ριωρισμένη ἐκ φυσικῶν συνθηκῶν**, π. χ. ἡ παραγωγή τῶν προϊόν-
των τοῦ ἐδάφους, ἡ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς τῶν ὁποίων παρακολουθεῖ-
ται καὶ ὑπὸ αὐξήσεως τῶν δαπανῶν τῆς παραγωγῆς.

Εἴπομεν ὅτι ἐπὶ τῆς καλλιέργειας τοῦ ἐδάφους ἰσχύει ὁ νόμος τῆς
φθινοῦσης ἀποδόσεως τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν ὑπερβῶμεν δεδομένον τι ὄριον
ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδάφους, θὰ ἔχωμεν ἀνάγκην μεγαλυτέρων παραγω-
γικῶν δαπανῶν, ἵνα αὐξήσωμεν τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς. Ἄν ἡ αὐξή-
σις αὕτη τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἀναγκῶν τοῦ
πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἀναλόγου ζήτησεως, ὁ πληθυσμὸς θὰ ἀναγκασθῇ νὰ
πληρώσῃ τὰς νέας ταύτας αὐξανόμενας δαπάνας, ἡ δὲ τιμὴ τοῦ προϊόν-
τος θὰ προσδιορισθῇ ἡ αὐτὴ διὰ πάντας τοὺς παραγωγούς, λόγῳ τῆς
ἐνιαιίας ποσότητος τοῦ προϊόντος, θὰ εἶναι δὲ ἀνάλογος πρὸς τὰς **μεγα-
λυτέρας δαπάνας** καὶ οὐχὶ πρὸς τὰς μικροτέρας ὡς εἶδομεν ἐπὶ τῶν
κατὰ βούλησιν αὐξητῶν ἀγαθῶν. Τὸ κέρδος ἄρα ἐκάστου παραγωγοῦ θὰ
εἶναι διάφορον ἀναλόγως τῶν ἀτομικῶν ἐκάστου παραγωγικῶν δαπανῶν.
Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου πηγάζει ἡ ἔγγειος **πρόσοδος**, ἥτοι ἡ ἰδιαιτέρα
πρόσοδος ἣν ἀποκερδαίνει ὁ κάτοχος τῶν ἐφορωτέρων ἐκτάσεων παραγω-
γός, λόγῳ τῶν μικροτέρων δαπανῶν, ἃς ἔχει πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους.
Τὴν ἔγγειον πρόσοδον θὰ ἐξετάσωμεν εἰς τὸ περὶ Διανομῆς Κεφάλαιων.

ΤΜΗΜΑ Γ.

Περὶ χρήματος.

§ 63. Ἐννοια τοῦ χρήματος.

Ἴνα ἀντιληφθῶμεν ποῖα εἶναι ἡ οικονομικὴ ἔννοια τοῦ χρήματος καὶ
ποῖαι αἱ λειτουργαίαι αὐτοῦ, δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν σύγχρονον βέ-
σιν τῆς οικονομίας ἥτοι τὴν κυκλοφορίαν τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν. Κατὰ
τὸ πρωτόγονον σύστημα τῆς παραγωγῆς τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἡ
ἀνάγκη καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀνταλλαγῆς ἐλλεῖπει ὀλοσχερῶς. Ἡ ἀπόκτησις

των οικονομικῶν ἀγαθῶν ἐγένετο μόνον διὰ τῆς ἀμέσου παραγωγῆς αὐ-
των. Σὺν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν μικροτέρων
ὁμίλων καὶ τῇ ἐφαρμογῇ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, ὁ ἄνθρωπος ἤρ-
χισε νὰ ἐπιδίδεται εἰς ὄρισμένον παραγωγικὸν ἔργον καὶ νὰ παράγῃ μὲ
τὸν σκοπὸν ὄχι νὰ θεραπεύσῃ ἀμέσως τὰς ἀνάγκας τοῦ διὰ τοῦ παραγο-
μένου, ἀλλ' ἵνα ἀνταλλάξῃ τοῦτο πρὸς ἄλλα χρήσιμα εἰς αὐτὸν ἀγαθὰ.
Ἐδημιουργήθη ἐπομένως, ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην τῆς παραγωγῆς, ἡ
ἀνάγκη τῆς ἀνταλλαγῆς, τῆς κυκλοφορίας τῶν οἰκ. ἀγαθῶν ἀπὸ χειρὸς
εἰς χεῖρα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ταύτην τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν
μεταξὺ τῶν διαφόρων παραγωγῶν ἐνεφανίζοντο ὄρισμένα κωλύματα, ἅτινα
ἔδυσχεραίνον τὴν κυκλοφορίαν. Ἡ ἀμέσως ἀνταλλαγὴ οικονομικοῦ ἀγα-
θοῦ πρὸς ἕτερον δὲν ἦτο πάντοτε οὔτε δυνατὴ οὔτε εὐχερῆς. Ἐκείνος
ὅστις παρήγει οικονομικὸν τι ἀγαθὸν καὶ ἤθελεν δι' αὐτοῦ ν' ἀποκτήσῃ
ἕτερον δι' ἀνταλλαγῆς, θὰ ὤφειλε νὰ εὕρῃ ἕνα ἄλλον παραγωγόν, ὅστις
πρῶτον θὰ εἶχε ἀνάγκην τοῦ προϊόντος τούτου καὶ δευτέρον θὰ ἠδύνατο
πράγματι νὰ διαθέσῃ ἀκριβῶς τὸ οικονομικὸν ἀγαθόν, οὗτινος ὁ ἕτερος
εἶχε ἀνάγκην. Ἀλλοτε πάλιν ἡ ἀνταλλαγὴ καθίσταται ἀδύνατος λόγῳ
τοῦ μὴ δικριετοῦ οικονομικῶν τιμῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς
ἄξιας τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἀνταλλάσσει τις καὶ τῆς ἄξιας ἐκείνου, ὅπερ θέ-
λει ν' ἀποκτήσῃ.

Ἔνεκα τῶν δυσχεριῶν τούτων οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνθησαν ἀνέκαθεν τὴν
ἀνάγκην νὰ ὀρίζωσιν ἐκάστοτε ἐν ἑκ τῶν διαφόρων οικονομικῶν ἀγαθῶν,
ὅπερ νὰ χρησιμοποιῶσιν ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον. Ἐκαστος ἔχων
εἰς τὴν διάθεσίν του ὄρισμένα οικονομικὰ ἀγαθὰ ἐδέχετο ν' ἀνταλλάξῃ
ταῦτα πρὸς τὸ εἰδικὸν οικονομικὸν ἀγαθόν, ὅπερ εἶχε ὡς ἀνταλλακτικὸν
μέσον, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε ἀνάγκην αὐτοῦ τούτου, διότι ἦτο βέβαιος,
ὅτι καὶ πᾶς ἄλλος θὰ ἐδέχετο τὸ οικονομικὸν τούτο ἀγαθὸν ὡς ἀντάλλα-
γμα, καὶ ἐπομένως διὰ τῆς ἀποκτήσεως τοῦ ἀνταλλακτικοῦ τούτου μέσου
θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ οἰονδήποτε οικονομικὸν ἀγαθὸν ἤθελε.

Τὸ ἀγαθὸν ἄρα τοῦτο ἐγένετο ἀποδεκτὸν παρὰ διαφόρων συναλλασσο-
μένων ὡς ἀντάλλαγμα οὐχὶ ἔνεκα τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων, ὅπως
θεραπεύσῃ ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ διότι διὰ τῆς κτήσεως αὐτοῦ
ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος ν' ἀποκτήσῃ οἰονδήποτε ἄλλο οικονομικὸν ἀγαθὸν
διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς. Ἔχομεν οὕτω τὴν πρώτην ἀπλήν ἔννοιαν τοῦ χρή-
ματος, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ὡς **οικονομικὸν τι ἀγαθόν, ὅπερ
χρησιμεῖει ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον.**

Οὕτω διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ χρήματος ἀντὶ νὰ ἔχωμεν ἐκάστοτε
μῖαν ἀνταλλακτικὴν πράξιν ἔχομεν δύο.

- 1) **Τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ πράγματος, ὅπερ διαθέτουμεν πρὸς τὸ
χρῆμα καὶ**
- 2) **τὴν ἀνταλλαγὴν τοῦ χρήματος πρὸς τὸ ἀγαθόν, οὗτινος ἔχο-
μεν ἀνάγκην.**

Ἡ λειτουργία ὁμοῦς αὕτη τοῦ χρήματος δὲν εἶναι ἡ μόνη.

Εἶδομεν ὅτι πάντα τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ ἀνταλλάσσονται πρὸς τὸ

χρήμα. Ἐνεκα τούτου συνηθίζομεν νὰ συγκρίνωμεν πάντα τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ χρήμα καὶ νὰ ἐκφράζωμεν τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων διὰ τοῦ ποσοῦ τοῦ χρήματος, ὅπερ πρέπει νὰ δώσωμεν ὡς ἀντάλλαγμα πρὸς ἀπόκτησιν ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκφράζομεν πάσας τὰς ἀξίας εἰς χρήμα, ἦτοι εἰς ὁμοειδῆ πράγματα ἀποκτῶμεν συγκεκριμένῃ ἐννοίᾳ τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν. **Ἡ δευτέρα ἄρα λειτουργία τοῦ χρήματος εἶναι, ὅτι χρησιμεύει ὡς κοινὸν μέτρον συγκρίσεως τῆς ἀξίας πάντων τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν.**

Τὸ χρήμα ὅπερ ἔχει τὰς δύο ταύτας ιδιότητας τοῦ κοινοῦ ἀνταλλακτικοῦ μέσου καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀξιῶν ὀνομάζομεν **οικονομικὸν χρήμα** διότι τὸ χρήμα τοῦτο εἶναι δημιούργημα καθαρῶς οικονομικῶν συνθηκῶν καὶ ἐξαρτάται ἐκ τῆς κατὰ συνθήκην ἀποδοχῆς τῶν συναλλασσομένων.

Τὸ χρήμα ὅμως ἔχει ἐν τῇ συγχρόνῳ ὀργανώσει τῆς οἰκονομίας καὶ ἑτέραν λειτουργίαν, ἣτις προσδίδεται αὐτῷ ὑπὸ τῆς Πολιτείας. Εἴπομεν ὅτι ἡ Πολιτεία ἀσκει καὶ ἰδίαν οἰκονομίαν. Πρὸς πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων μέσων πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῆς, ἡ Πολιτεία ἐπιβάλλει εἰς τὰ ἄτομα ἀναγκαστικὰ εἰσφορὰς. Γεννᾶται οὕτως ἡ ὑποχρέωσις τοῦ ἀτόμου πρὸς καταβολὴν ὀρισμένης ἀξίας. Ἡ Πολιτεία ἐπιβάλλουσα τὴν εἰσφορὰν ὀρίζει συγχρόνως καὶ τὸν τρόπον τῆς καταβολῆς αὐτῆς, τοῦτέστι τὸ οικονομικὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνο, ὅπερ τὸ ἄτομον δεόν νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν Πολιτείαν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσαν ὑποχρέωσιν. Ἡ Πολιτεία ὀρίζει συνήθως ἐκεῖνο τὸ οικονομικὸν ἀγαθόν, ὅπερ ἔχει γίνεαι δεκτὸν παρὰ τῶν συναλλασσομένων ὡς ἀνταλλακτικὸν μέσον ἦτοι τὸ ἀποτελοῦν τὸ οικονομικὸν χρήμα. Οὕτως διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Πολιτείας τὸ χρήμα αποκτᾷ τὴν νέαν ιδιότητα νὰ **χρησιμεύῃ ὡς μέσον καταβολῆς καὶ ἐξοφλήσεως ὑποχρεώσεως.** Δὲν περιορίζει δὲ ἡ Πολιτεία τὴν δύναμιν ταύτην τοῦ χρήματος ὡς μέσον πληρωμῆς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐναντι αὐτῆς, ἀλλ' ἐπεκτείνει ταύτην καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἰδιωτῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεις, οὕτω δὲ ἀποδίδει εἰς τὸ χρήμα τὴν ιδιότητα νὰ χρησιμοποιοῖται ὡς μέσον ἐκτελέσεως πάσης παροχῆς, ὡς ὑποχρεωτικῶν μέσον ἐξοφλήσεως πάσης ὑποχρεώσεως. Τὸ χρήμα καθίσταται ὑπὸ τῆς Πολιτείας ὑποχρεωτικὸν μέσον ἐξοφλήσεως ὑποχρεώσεως ἑκαστοῦ μόνον ἔταν ἡ ὑποχρέωσις αὕτη συνίσταται εἰς χρηματικὴν τινα παροχὴν, ἀλλὰ καὶ ἔταν τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνοχῆς εἶναι ἡ παροχὴ ἑτέρου πράγματος, ἡ δὲ παροχὴ αὕτη καθίσταται ἀδύνατος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ νόμος ὀρίζει ὅτι εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὁ ὀφειλέτης δεόν νὰ καταβάλῃ τὴν εἰς χρήμα ἀποτίμησιν τῆς ἀδυνάτου παροχῆς. **Διὰ τῆς παρεμβολῆς ἄρα τοῦ χρήματος καθίσταται νομικῶς καὶ οικονομικῶς ἐκτελεστή καὶ ἡ φυσικῶς ἀδύνατος παροχὴ.** Ἡ ιδιότης αὕτη τοῦ χρήματος ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν διότι παρέχει τὴν ἀναγκαίαν ἀσφάλειαν εἰς τὰς συναλλασσάσας.

Ἐἶδόμεν ἀνωτέρω ὅτι αἱ δύο πρῶται ιδιότητες τοῦ χρήματος δὲν ἐπιβάλλονται παρὰ τῆς Πολιτείας, ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς συναινεσεως τῶν συναλλασσομένων. Ἐπειδὴ αἱ ιδιότητες αὗται χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν

ἀνταλλαγὴν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἥτις σήμερον γίνεται δι' ἐλευθέρως συμδάσεως, ἵνα τὸ χρήμα χρησιμεύσῃ ὡς ἀντάλλαγμα ἐπὶ ὠρισμένην ἀξίαν πρέπει νὰ στέργῃ ὁ συναλλασσόμενος νὰ λάβῃ τὸ ἀντάλλαγμα τοῦτο μὲ ὠρισμένην ἀξίαν ἀντὶ τοῦ διδομένου εἰς τὸν ἀντισυμβαλλόμενον πράγματος. Οὐδεμία ἀνωτέρα δύναμις, οὐδ' αὐτὸς ὁ νόμος, δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ τοῦτον νὰ δεχθῇ ἀντάλλαγμα, ἕπερ ἀποστέρει. Ἐπομένως ἡ λειτουργία τοῦ χρήματος ὡς ἀνταλλακτικοῦ μέσου δὲν πηγάζει ἐξ ἐπιταγῆς τῆς Πολιτείας, ἀλλ' ἐκ τῆς συναινέσεως τῶν συναλλασσομένων. Τοῦναντίον τὸ χρήμα ὡς μέσον ἐξοφλήσεως ἀντλεῖ τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ταύτην ἐκ τοῦ νόμου, διότι ἐν προκειμένῳ δὲν πρόκειται περὶ ἐλευθέρως συμβάσεως, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως ἀνειλημένης ὑποχρέωσως εἰς ἣν δύναται νὰ ἐξαναγκασθῇ ὁ ὑπόχρεως παρὰ τῆς ἐννόμου τάξεως.

§ 64. Ἀκριβῆς ἔννοια τοῦ χρήματος. Μεταλλικὸν χρῆμα.

Ἄν λάθωμεν ὡς βᾶσιν τὴν λειτουργίαν τοῦ χρήματος ὡς κοινῶν ἀνταλλακτικοῦ μέσου, παρατηροῦμεν, ὅτι βῆσι καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, δέχεται τις τὸ χρήμα ὡς ἀντάλλαγμα οἰκονομικοῦ τινος ἀγαθοῦ, ἕπερ δίδει, διότι ἔχει τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὸ χρήμα εἶνα δεκτὸν παρὰ πάντων ὡς ἀντάλλαγμα οἰουδήποτε ἄλλου οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ. Δέχεται τις ἄρα τὸ χρήμα οὐχὶ διότι ἀποδίδει ἀξίαν χρήσεως εἰς τὸ ἀντικείμενον ἐξ οὗ τὸ χρήμα συνίσταται ὡς ἐκ τῶν φυσικῶν του ιδιοτήτων, ἀλλὰ διότι ἔχει τὴν πεποιθήσιν ὅτι διὰ τοῦ χρήματος δύναται ν' ἀποκτήσῃ οἰουδήποτε ἄλλο οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ἢ νὰ ἐξοφλήσῃ ὑποχρέωσίν τινα.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ κύριον συστατικὸν τοῦ χρήματος, ἕπερ κανόνιζει καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, δὲν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ἕπερ εἶναι χρῆμα ἔχει καθ' ἑαυτὸ ὠρισμένην ἀξίαν ὡς ἐκ τῆς χρησιμότητος του ἀλλ' ἡ πεποιθήσις ὅτι δι' αὐτοῦ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τις διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς οἰουδήποτε ἄλλο οἰκονομικὸν ἀγαθόν.

Ἐπομένως δύναται νὰ ὑπάρξῃ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀξίας τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ὡς τοιοῦτου καὶ τῆς ἀξίας, ἣν ἔχει τὸ οἰκονομικὸν ἀγαθόν ὅταν γίνῃ χρῆμα. Πάντως ὅμως, τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ἀγαθόν, ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ χρήμα, ἔχει καθ' ἑαυτὸ ἀξίαν, καὶ χρησιμότητα, συντελεῖ κατὰ πολὺ εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πεποιθήσεως, ὅτι θὰ γίνῃται δεκτὸν εἰς τὰς συναλλαγὰς ὡς ἀντάλλαγμα παντὸς οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ.

Προβάλλει νῦν τὸ ἐρώτημα : τίνας ιδιότητας πρέπει νὰ ἔχῃ οἰκονομικὸν τι ἀγαθόν, ἵνα δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὰς λειτουργίας τοῦ χρήματος ; Εἶπομεν ὅτι τὸ χρήμα, χρησιμοποιεῖται καὶ ὡς μέτρον τῶν ἀξιών. Ἄφ' ἐτέρου εἶδομεν ὅτι δέχεται τις τὸ χρήμα, διότι ἔχει τὴν πεποιθήσιν, ὅτι δύναται νὰ χρησιμοποιοῦσιν αὐτὸ περαιτέρω ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἄλλων ἀγαθῶν. Ἄλλ' ὁ δεχόμενος τὸ χρήμα πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τοῦτο οὐ μόνον θὰ γίνῃ δεκτὸν περαιτέρω εἰς τὴν συναλλαγὴν, ἀλλ' ὅτι θὰ γίνῃ δεκτὸν παρὰ τοῦ τρίτου μὲ τὴν αὐτὴν ἀνταλλα-

κτικὴν ἀξίαν τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὅταν ἐκτίθη. Ἡ πεποιθήσις αὕτη θὰ ὑπάρξῃ ἂν τὸ χρῆμα ἔχει **σταθερὰν ἀξίαν**. Ἡ σταθερότης αὕτη τῆς ἀξίας, ἣτις ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν συνθηκῶν, ἄς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὅταν ὁμιλήσωμεν εἰδικώτερον περὶ τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, ἐνισχύεται κατὰ πολὺ, ἂν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ ὠρίσθη ὡς χρῆμα, **ἔχει καθ' ἑαυτὸ σταθερὰν ἀξίαν**. Δέον ὅθεν τὸ ἀγαθόν, ὅπερ θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς χρῆμα νὰ ἔχῃ σταθερὰν ἀξίαν, προϋπόθεσις ἣτις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν ἰδιότητα οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ, ὅπως χρησιμοποιηθῇ ὡς χρῆμα.

Παρακολουθοῦντες πράγματι τὴν μορφήν, ἣν ἐκάστοτε ἔλαβε τὸ χρῆμα βλέπομεν ὅτι πλεῖστα ὅσα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἐχρησιμοποιήθησαν ἐκάστοτε ὡς χρῆμα. Εἰς τοὺς πρωτογόνους λαοὺς ἀπεδίδετο συνήθως ἡ ἰδιότης τοῦ χρήματος εἰς ἐκείνο τὸ οἰκονομικὸν ἀγαθόν, ὅπερ ἦτο συνηθέστερας χρήσεως. Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων ἡμῶς χρόνων ἡ Κοινωνία ἔδωκε προτίμησιν **εἰς τὰ πολύτιμα μέταλλα, τὸν ἄργυρον καὶ ἰδιαίτατα τὸν χρυσόν**.

Ὁ λόγος τῆς προτιμήσεως ταύτης ἐγκρατεῖται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ χρυσὸς (εἰς μικρότερον βυθμὸν καὶ ὁ ἄργυρος) ἔχει ὠρισμένας φυσικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἰδιότητας, αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὸν κατάλληλον νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς χρῆμα.

1) Ὁ χρυσὸς εἶναι οἰκονομικῶς εὐμετακόμιστος, ἔχει τὴν ἰδιότητα, ὅπως εἰς μικρὸν ὄγκον καὶ εἰς μικρὸν βᾶρος συγκεντρῶνῃ μείστην ἀξίαν. Ἐνεκα τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν δύναται τις νὰ μεταφέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ μεγάλην ἀξίαν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς τοῦ χρυσοῦ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον εἶναι ἐλάχιστα ἀπέναντι τῆς ἀξίας του. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κατὰ τόπους ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἐλάχιστα διαφέρει, λόγῳ τῆς ἐλαχίστης διαφορᾶς τῶν δαπανῶν τῆς μεταφορᾶς. Βλέπομεν ἄρα ὅτι πράγματι ὁ χρυσὸς ἔχει κατὰ τόπους τοῦλάχιστον σχετικῶς σταθερὰν ἀξίαν.

2) Ὁ χρυσὸς ἔνεκα τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ **εἶναι ἀφθαρτος**, δὲν ὑφίσταται οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων· οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἢ ὀξείδωσιν ἐπιφέρει εἰς τὸν χρυσὸν ἡ πάροδος τοῦ χρόνου, ἢ ἡ ἐπενέργεια τῶν στοιχείων τῆς φύσεως (θερμότητος, φύχους, ὑγρασίας κλπ.).

Τὸ πλεονέκτημα τοῦτο τοῦ χρυσοῦ ἔχει τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν, ὅτι ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς εἶναι ἀφθαρτος, ἐκάστη ἐτησίᾳ παραγωγὴ χρυσοῦ προστίθεται εἰς τὴν τῶν προηγουμένων ἐτῶν καὶ οὕτως ἔχει σχηματισθῆ μείστην ἀποθήμα χρυσοῦ, ὅπερ εἶναι διαθέσιμον διὰ τὰς παντοίας ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ. Συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι ἡ αὐξομειώσεις τῆς ἐτησίας παραγωγῆς τοῦ χρυσοῦ δὲν ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ ὅλου διαθέσιμου ποσοῦ, διότι, λόγῳ τοῦ σχηματισθέντος μείστην ἀποθέματος, αἱ διακυμάνσεις τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦσιν ἀσήμαντον μόνον ποσοστὸν ἐπὶ τοῦ ὅλου διαθέσιμου ποσοῦ τοῦ χρυσοῦ.

Τὴν ἀξίαν τοῦ πλεονεκτήματος τούτου ἐννοοῦμεν ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντὶ τοῦ χρυσοῦ ἔχομεν ἄλλο τι ἀγαθόν λ.χ. τὸν σίτον. Ὁ σίτος ὡς γνωστὸν δὲν διατηρεῖται ἐπὶ μικρὸν, ἂν δὲ δὲν καταναλωθῇ, ἀλλοιοῦται καὶ

κακωστρέφεται. Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι ἡ παραγωγή τοῦ σίτου διπλασιάζεται κατ' ἔτος τότε, θά ἔχωμεν ἀπότομον ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας του λόγῳ τῆς μεγάλης προσφοράς, τούναντίον ἂν τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐλαττωθῇ ἡ παραγωγή αὐτοῦ θά ἔχωμεν αὐξησιν τῆς τιμῆς αὐτοῦ. Οἰκονομικὸν ὅμως ἀγαθὸν τοῦ ὅποιου ἡ ἀξία δυνατὸν νὰ ὑφίσταται τιαύτας διακυμάνσεις δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς μέτρον συγκρίσεως τῶν ἀξιών τῶν ἄλλων πραγμάτων.

3) Ἐτέρα ἰδιότης τοῦ χρυσοῦ εἶναι ὅτι οὗτος εἶναι **ἀπλοῦν σῶμα**, στοιχεῖον. Δὲν δύναμεθα τ. ἔ. νὰ ἀναλύσωμεν τὸν χρυσὸν εἰς ἄλλο στοιχεῖον, ὅπως συμβαίνει τοῦτο μὲ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα. Ἡ ἰδιότης αὕτη ἔχει συνέπειαν, ὅτι ἔχομεν μίαν ἐνιαίαν ποιότητα χρυσοῦ, ἀνεξαρτήτως τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς του. Ἐπομένως κατὰ τὴν διαπραγματεύσειν τοῦ χρυσοῦ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη δειγματισμοῦ. Καὶ τοῦτο συντείνει εἰς τὴν σταθερότητα τῆς ἀξίας του.

4) Ἐτέρα ἰδιότης τοῦ χρυσοῦ εἶναι, ὅτι ὁ χρυσὸς **εἶναι μέταλλον οὗ ἡ παραποίησις ἢ ἡ κιβδηλεία εἶναι καταφανής**. Ἐχει δὲ τοῦτο σημασίαν εἰς τὸ ὅτι ἐνισχύει τὴν πεποιθήσειν τοῦ λαμβάνοντος αὐτόν, ὅτι ἔχει σταθερὰν ἀξίαν.

5) Ἐτέρα ἰδιότης εἶναι ὅτι **εἶναι μέταλλον, τὰ δὲ μέταλλα, εἶναι σῶματα διαιρετὰ ὄχι μόνον φυσικῶς ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς**. Ἐάν τεμαχίσωμεν μίαν ράβδον χρυσοῦ εἰς τεμάχια, τὰ τεμάχια ταύτης (θὰ ἔχωμεν ἕλα ὅμοια τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἀξίαν, ἣν εἶχεν ὁλόκληρος ἡ ράβδος, ἐνῷ ἄλλα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ λ. χ. οἱ πολύτιμοι λίθοι δὲν δύναται νὰ διαιρηθῶσιν οἰκονομικῶς.

§ 65. Περὶ Νομίσματος.

Ἐφ' ὅσον τὸ πολύτιμον μέταλλον (χρυσὸς ἢ ἄργυρος) κυκλοφορεῖ ὡς ἀπλοῦν ἐμπόρευμα θὰ ἔπρεπε ὁ συναλλασσόμενος καθ' ἑκάστην πράξιν συναλλαγῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ζητήσῃ τὸ μέταλλον τοῦτο καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ μετάλλου, καθ' ὅσον ὅταν ὑπάρχει μικρά τις νοθεία δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀνακαλυφθῇ ἄνευ ἐιδικῆς ἐξετάσεως. Λόγῳ τῶν δυσχερειῶν τούτων παρέστη ἀνάγκη νέας ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος δὲν περιορίζεται μόνον νὰ ὀρίσῃ ποῖον εἶναι τὸ νόμιμον χρῆμα, ἀλλὰ ὀρίζει περαιτέρω καὶ τὴν μορφήν τοῦ χρήματος. Ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως ταύτης τοῦ Κράτους καὶ ἐκ τοῦ παρ' αὐτοῦ ὀρισμοῦ τῆς μορφῆς τοῦ χρήματος ἔχομεν τὴν ἔνοιαν τοῦ **νομίσματος**.

Λέγοντες νόμισμα ἐννοοῦμεν τεμάχιον πολυτίμου μετάλλου, ἐφ' οὗ τὸ Κράτος θέτει τὴν σφραγίδα αὐτοῦ καὶ πιστοποιεῖ τὸ βάρος καὶ τὴν γνησιότητα τοῦ μετάλλου.

Διὰ τῆς πιστοποιήσεως αὐτῆς τοῦ Κράτους ἔχομεν σπουδαιοτάτην διευκόλυσιν τῶν συναλλαγῶν, διότι ὁ θέλων ἐφεξῆς νὰ πωλήσῃ οἰκονομικόν τι ἀγαθὸν ἄρκει νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς γνησιότητος τῆς σφραγίδος

τοῦ Κράτους, ἵνα εἶναι βέβαιος καὶ περὶ τοῦ βάρους καὶ τῆς γνησιότητος τοῦ μετάλλου, ἐξ οὗ εἶναι κατασκευασμένον τὸ νόμισμα.

Ἐκάστον νόμισμα, πλὴν τῆς σφραγιδος τοῦ Κράτους, φέρει ἀναγεγραμμένην ἐπὶ τῆς ἐτέρας αὐτοῦ ὀψευς καὶ μίαν ἀξίαν, ἣν ὡς ὀνομαζομένην παρὰ τοῦ Κράτους, καλοῦμεν *ὀνομαστικὴν ἀξίαν* τοῦ νομίσματος. Ἐρωτᾶται ποῖον μέτρον λαμβάνει ἐκάστοτε τὸ Κράτος, ἵνα κανονίσῃ τὴν ὀνομαστικὴν ταύτην ἀξίαν τοῦ νομίσματος; Ὅπως εἰς πᾶσαν σχέσιν συγκρίσεως ἔχομεν ἀνάγκη μίαν βάσεως, ἣν ὀνομαζόμεν *μετρικὴν μονάδα* (π. χ. μονάδα βάρους μήκους, ὄγκου), τὰ δὲ λοιπὰ μέτρα ἀποτελοῦσι πολλαπλάσια καὶ ὑποπολλαπλάσια τῆς μονάδος ταύτης, οὕτω καὶ διὰ τὸ νόμισμα, ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸ μέτρον ἀξιών ἔχομεν ἀνάγκη βάσεως τινος ἣν καλοῦμεν *νομισματικὴν μονάδα*. Τὸ μέγεθος, τὴν ἀξίαν, τῆς νομισματικῆς ταύτης μονάδος καθορίζει τὸ Κράτος ἀναλόγως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἥδη συνηθείας. Ἐὰν τὸ Κράτος εὖρῃ κυκλοφοροῦν εἰς τὴν ἀγορὰν ἓν οικονομικὸν ἀγαθόν, λ. χ. τὸν σίτον, ὡς χρῆμα, θὰ εὖρῃ συγχρόνως, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ἔχει ὡς βᾶσιν τῶν συναλλαγῶν του μίαν ὄρισμένην ποσότητα σίτου, ἧς ἡ ἀξία ἀποτελεῖ τὴν μονάδα τῆς συγκρίσεως τῶν ἄλλων ἀξιών. Ὅταν τὸ Κράτος εἰσαγάγῃ τὸ νέον μεταλλικὸν νόμισμα, προσαρμόζεται πρὸς τὴν μονάδα, ἣν ἔχει καθιερώσῃ ἢ ἀντλήψῃ τῶν συναλλασσομένων, καὶ ὀρίζει τὸ ποσὸν τοῦ μετάλλου, ἐξ οὗ θὰ κατασκευασθῇ ἡ νομισματικὴ μονάς, τόσον, ὥστε ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀξία αὐτοῦ νὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς μονάδος, ἧς ἐπιτεῖτο χρῆσιν μέχρι τοῦδε ὁ πληθυσμὸς. Ἐν Ἑλλάδι τὸ Κράτος ὥρισε τὴν νομισματικὴν μονάδα κατὰ τὸ σύστημα τῆς Γαλλίας, Ἰταλίας, Βελγίου καὶ Ἑβρετίας. Εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶχε καθορισθῇ ὡς νομισματικὴ μονάς τὸ *Γαλλικὸν ἢ Βελγικὸν κλπ. φράγκον*, ἧτοι *νόμισμα κατασκευασμένον ἐκ τεμαχίου ἀργύρου βάρους 5 γραμμαρίων*. Τὸ ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου τοῦ ἀργύρου κατασκευασμένον νόμισμα ἡ Ἑλλάς ὠνόμασε *δραχμὴν*. Πάντα τὰ λοιπὰ νομίσματα εἶναι πολλαπλάσια τῆς οὕτω ὀρισθείσης νομισματικῆς μονάδος.

Ἐν προκειμένῳ ἕμῳς γεννᾶται δυσκολία τις. Ἐχομεν δεδομένον ὅτι ὅτι τὸ Κράτος ἔχει ἐκλέξει ὡς μέταλλον τὸν ἀργυρον καὶ ἔχει ὀρίσει ὡς νομισματικὴν μονάδα τὴν δραχμὴν, περιέχουσαν ἢ γραμμάρια ἀργύρου. Ἐπειδὴ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν συναλλαγῶν ἀπαιτοῦνται καὶ νομίσματα μείζονος ἀξίας, τὸ Κράτος θὰ κατασκευάσῃ νομίσματα ἀποτελοῦντα πολλαπλάσιον τῆς νομισματικῆς μονάδος. Ἐὰν τὸ Κράτος θελήσῃ νὰ κόψῃ νόμισμα ἴσον πρὸς 20 νομισματικὰς μονάδας, τὸ βάρος τοῦ ἀργύρου ἐξ οὗ θὰ κατασκευασθῇ τὸ νόμισμα τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἦ εἰκοσαπλάσιον τῶν ἢ γραμμαρίων ἧτοι 100 γραμμάρια. Οὕτω ἕμῳς θὰ κατασκευάζε νόμισμα ὀγκωδέστατον καὶ δύσχρηστον εἰς τὰς συναλλαγὰς. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ἐλήφθη παρὰ τῶν Κρατῶν ἡ ἀπόφασις, ὅπως τὰ ἀνωτέρας ἀξίας νομίσματα κόπτωσιν οὐχὶ ἐξ ἀργύρου ἀλλὰ ἐκ χρυσοῦ, ὅποτε τὰ νομίσματα ταῦτα εἰς πολλὸ μικρότερον ὄγκον θὰ εἶχον μεγαλύτεραν ἀξίαν. Κατὰ τὴν κατασκευὴν ἕμῳς τῶν νομισμάτων τούτων εἶναι νὰ τηρηθῇ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν νομισματικὴν μονάδα. Πρὸς τοῦτο ἤρκει νὰ ἐξευρεθῇ ἡ ἐν

τητα τοῦ νομίμου χρήματος καὶ εἰς τὸ χρυσοῦν καὶ εἰς τὸ ἀργυροῦν νόμισμα. Τὸ πρῶτον σύστημα καλεῖται **μονομεταλλικόν**, τὸ δεύτερον **διμεταλλικόν**.

§ 66. Λειτουργία τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος.

Ἐφ' ὅσον ἐν τινι χώρᾳ λειτουργεῖ τὸ μονομεταλλικόν σύστημα, αἱ συναλλαγαὶ βαίνουσιν ὁμαλῶς. Ἐπάρχει ἐν νόμιμον χρήμα, ὅπερ γίνεται δεκτὸν κατὰ μὲν τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἀγαθῶν, ἀναλόγως τῆς κτητικῆς δυνάμεως αὐτοῦ ὡς μέσον δὲ καταβολῆς καὶ λύσεως ἐνοχῆς λόγῳ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Κράτους.

Ἄλλως ὅμως ἔχουσι τὰ πράγματα προκειμένου περὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων αἵτινες ἐδέχθησαν τὸ διμεταλλικόν σύστημα. Εἴπομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ συστήματος τούτου ἀμφότερα τὰ νομίσματα τὰ κατασκευασμένα ἐκ τῶν πολυτίμων μετάλλων, χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, ἔχουσι νόμιμον κυκλοφορίαν, ἦτοι ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ Κράτους ὡς νόμιμα χρήματα. Κατὰ τὴν κοπὴν αὐτῶν ἐτηρήθη ἡ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ σχέσις τῆς ἀξίας αὐτῶν, οὕτως ὥστε ἐν χρυσοῦν εἰκοσάδραχμιον περιέχει χρυσοῦν τόσης ἀξίας, ὅση εἶναι ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰς εἴκοσι δραχμὰς ἀργυρᾶς. Ἄλλ' ἡ σχέσις αὕτη τῆς ἀξίας τῶν δύο μετάλλων, ἣτις ὑφίστατο κατὰ τὸν χρόνον τῆς κοπῆς τῶν νομισμάτων, δὲν παραμένει ἀμετάβλητος. Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρὸς εἶναι ἀγαθὰ, ὧν ἡ ἀξία ὀρίζεται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ, κατὰ τοὺς κανόνας τοὺς προσδιορίζοντας τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων. Ἄν ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐξ ὠρισμένων λόγων π. χ. μεγάλης ἀύξεσεως τῆς ζήτησεως τοῦ ἀργύρου καὶ συγχρόνου μειώσεως τῆς προσφορᾶς αὐτοῦ ἀύξηθῆ ἡ ἀξία του ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ, ἐν ᾧ τουναντίον λόγῳ ἀθροῦς προσφορᾶς χρυσοῦ ἐλαττώθῃ ἡ ἀξία τοῦ μετάλλου τούτου, θὰ συμβῆ, ὥστε ἓνα χρυσοῦν εἰκοσάδραχμιον θὰ ἐξακολουθῆ μὲν ἔχον τὴν αὐτὴν ὀνομαστικὴν ἀξίαν ἰσοδυναμοῦν πρὸς εἴκοσι ἀργυρᾶς δραχμ., ἀλλ' ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἐξ οὗ ἀποτελεῖται τὸ εἰκοσάδραχμιον θὰ εἶναι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ μικροτέρα τῆς ἀξίας τοῦ ἀργύρου ἐξ οὗ ἀποτελοῦνται αἱ εἴκοσιν ἀργυραὶ δραχμαί. Τουναντίον θὰ συμβῆ ἂν ἀύξηθῃ ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ὡς μετάλλου καὶ ἐλαττώθῃ ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου. Πράγματι δὲ ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος εἰς τὰς ἀνωτέρω χώρας ἡ ἀξία ἀμφοτέρων τῶν μετάλλων ὑπέστη διακυμάνσεις, οὕτως ὥστε ἡ μεταξὺ αὐτῶν σχέσις ἦτο ἐκάστοτε διάφορος ἐκείνης, ἣτις εἶχε τεθῆ ὡς βᾶσις κατὰ τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων. Οὕτω κατ' ἀρχὰς μὲν ἐλαττώθεισος τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ ἠδύνατό τις νὰ προμηθευθῆ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ δι' ἑνὸς χιλιογράμμου χρυσοῦ 15 μόνον χιλιόγραμμα ἀργύρου καὶ οὐχὶ 15,5 ἔπειτα δὲ ἐκπεσοῦσης τῆς ἀξίας τοῦ ἀργύρου, ἠδύνατό τις νὰ ἀγοράσῃ 20 χιλιόγραμμα ἀργύρου δι' ἑνὸς χιλιογράμμου χρυσοῦ ἀντὶ τῶν 15,5.

Ἄς εἶδωμεν ποίαν ἀνωμαλίαν δημιουργεῖ ἐν ταῖς συναλλαγαῖς ἡ διαρκὴς αὕτη μεταβολὴ τῆς σχέσεως τῆς ἀξίας τῶν δύο μετάλλων. Πρὸς

τοῦτο δέον νὰ λάθωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἔπου τὸ νομισματικὸν σύστημα βασίζεται ἐπὶ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος, τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος κανονίζεται παρὰ τῶν συναλλασσομένων ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐλευθέρως κοπῆς τοῦ νομίσματος. Τὸ νόμισμα κόπτεται μὲν εἰς Δημόσιον κατάστημα, τὸ Νομισματοκοπεῖον, εἰς ὃ ἕκαστος ἕμως δικαιούται νὰ προσαγάγῃ ποσότητα πολυτίμου μετάλλου καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν δι' ἴδιον λογαριασμὸν κοπὴν ἀναλόγου ποσότητος νομισμάτων κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους ὁρισθείσαν βάσιν.

Ἐχόντες ταῦτα ὑπ' ὄψιν, ἄς ἐξετάσωμεν ποίαν ἐπίδρασιν ἔχει ἐπὶ τῆς κυκλοφορίας τῶν δύο νομίμων νομισμάτων ἢ μεταβολὴ τῆς σχέσεως τῆς ἀξίας αὐτῶν. Ἐὰν παρακολουθήσωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁσάκις ἡ ἀρχικὴ σχέσις μεταξύ τῶν δύο μετάλλων τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου μετεβάλλετο, παρέμενεν ἐν κυκλοφορίᾳ ἐν τῇ ἴσχυει τὸ διμεταλλικὸν σύστημα, ἐν μόνον νόμισμα καὶ δὴ ἐκεῖνο ἔπερ ἐκάστοτε συνίστατο ἐκ τοῦ ἐκπεσμένης ἀξίας μετάλλου, τὸ δὲ ἕτερον νόμισμα, τὸ συγκεκριμένον ἐκ τοῦ μεγαλύτερας ἀξίας μετάλλου, ἐξηφανίζετο ἐκ τῶν συναλλαγῶν καὶ ἐκ τῆς χώρας.

Πράγματι, ὅταν ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ εἶχεν ἐκπέσει ἔναντι τῆς ἀξίας τοῦ ἀργύρου, ἐν Γαλλίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς διμεταλλικαῖς χώραις ἤρξαντο κυκλοφοροῦντα ἐν τῇ ἀγορᾷ μόνον τὰ χρυσὰ νομίσματα, τὰ δὲ ἀργυρὰ ἐξηφανίζοντο, τοῦναντίον δὲ συνέβη ὅταν ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου εἶχεν ἐκπέσει βραδύτερον σημαντικῶς ἔναντι τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ.

Ἡ ἐξηγήσις τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι εὐχερής. Ἄς λάθωμεν τὴν δευτέραν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀξία τοῦ ἀργύρου εἶχεν ἐκπέσει καὶ δι' ἐνὸς χιλιογρ. χρυσοῦ ἠδύνατό τις νὰ ἀγοράσῃ 20 χιλιογραμμὰ ἀργύρου καὶ οὐχὶ 15,5. Ὁ κάτοχος ἐνὸς χιλιογράμμου χρυσοῦ ἐν Γαλλίᾳ εἰάν ἔδιδε τοῦτο εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον θὰ ἐλάμβανε 15,5 χρυσὰ εἰκοσόφραγκα ὀνομαστικῆς ἀξίας 3.100 φράγκων, δι' ὧν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς διαφόρους ὑποχρεώσεις του. Ἄντι ἕμως νὰ πράξῃ τοῦτο ἀπέστειλε τὸ χιλιογράμμον χρυσοῦ εἰς Λονδίνον, ἐνθα ἡ κεντρικὴ ἀγορὰ πολυτίμων μετάλλων καὶ ἀντὶ τούτου ἠγγόραζεν 20 χιλιογραμμὰ ἀργύρου, ἅτινα εἰσήγεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ παρέδιδεν εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον πρὸς κοπὴν νομισμάτων ἀργυρῶν. Τὸ νομισματοκοπεῖον εἶχεν ὑποχρεώσιν, ὡς ἐλέχθη, νὰ κόψῃ ἀργυρὰ νομίσματα ἐπὶ τῇ νομίμῳ βάσει, ἥτοι περιεκτικότητος πέντε γραμμαρίου ἀργύρου ἕκαστον. Ἐκ τῶν 20 ἑπομένως χιλιογράμμων ἀργύρου ὤφειλε νὰ κατασκευάσῃ καὶ παραδώσῃ 4.000 ἀργυρὰ φράγκα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ φράγκα ταῦτα ἴσχυον ὡς νόμιμα χρήματα ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἀξίᾳ, ὁ κάτοχος τοῦ ἐνὸς χιλιογράμμου χρυσοῦ ἠδύνατο διὰ τῆς μεθόδου ταύτης νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ὑποχρεώσιν του τῶν 3.100 φράγκων καὶ νὰ ἔχῃ καὶ κέρδος 900 φράγκων ἢ σημαντικὸν μέρος τοῦ χρέους αὐτοῦ μετὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐξόδων τῆς μεταφορᾶς κλπ.

Ὅτω εἰς τὰς διμεταλλικὰς χώρας, ἐν ᾗ ἐξηκολούθουν νὰ ἔχωσι κατὰ νόμον δύο νομίσματα ὡς νόμιμα χρήματα, πράγματι ἕμως ἐκυκλοφόρουν ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ὡς νόμιμον χρῆμα μόνον τὸ ἕτερον τῶν νομισμάτων

καὶ δὴ ἐκεῖνο οὐ ἢ μεταλλικὴ ἀξία εἶχεν ἐκπέσει ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἕτερον.

Ὁ κανὼν οὗτος, ὅστις ἐφαρμόζεται ἐπὶ πάσης χώρας ἐν ἣ κυκλοφοροῦσι νομίμως δύο νομίσματα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἔχει ὑποτιμηθῆ καλεῖται **νόμος τοῦ Gresham** ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἰγγλοῦ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῆς Βασιλείσσης Ἐλισάβετ, ὅστις πρῶτος παρετήρησε τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Πρὸς ἄρσιν τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων τὰ ἀποδεχθέντα τὸ διμεταλλικὸν σύστημα Κράτη κατέφυγον εἰς διάφορα μέσα, ὧν τὸ τελικὸν ὑπῆρξεν ἢ κατόπιν κοινῆς συμφωνίας ἀπαγόρευσις τῆς ἐλευθέρας κοπῆς τῶν ἀργυρῶν ὑποτετιμημένων, νομισμάτων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται, ὅτι τὸ μονομεταλλικὸν σύστημα εἶναι προτιμητέον, ὡς ἐξασφαλίζον ὀμωλύτην τὴν λειτουργίαν τοῦ νομίσματος καὶ παρέχον ἀσφαλεστέραν βᾶσιν εἰς τὰς συναλλαγὰς.

Ἐν τούτοις οἱ ὀπαδοὶ τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος φρονοῦσιν, ὅτι, ἂν πάντα τὰ Κράτη ἀπεφάσιζον νὰ ἀποδεχθῶσι τὸ διμεταλλικὸν σύστημα ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ Κράτη θὰ ἀπετέλουν τοὺς μεγίστους καταναλωτὰς τῶν πολυτίμων τούτων μετάλλων καὶ θὰ ἠδύνατο διὰ διεθνoῦς συμφωνίας νὰ καθορίσῃσι παρίαν τὴν σχέσιν τῆς ἀξίας αὐτῶν. Οἱ λοιποὶ καταναλωταὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου δι' ἄλλας ἀνάγκας θὰ ἀπετέλουν μικρὸν ποσοστὸν τοῦ συνόλου τῶν καταναλωτῶν καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐπηρεάζωσιν ἐκάστοτε τὴν σχέσιν τῆς ἀξίας αὐτῶν.

Τὸ πλεονέκτημα τοῦ συστήματος τούτου θὰ ἦτο, ὅτι θὰ ἔχωμεν δύο πηγὰς πρὸς προμήθειαν τοῦ ἀναγκαίου μετάλλου τὴν τοῦ χρυσοῦ καὶ τὴν τοῦ ἀργύρου, διὰ τὴν κατασκευὴν νομισμάτων καὶ δὲν θὰ ἐξηγρῶμεθα ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς τοῦ ἐτέρου μόνον ἐξ αὐτῶν ὡς συμβαίνει ἐπὶ τοῦ μονομεταλλικοῦ συστήματος. Φαίνεται ὅμως ὅτι τοιαύτη τις συμφωνία πάντων, ἢ τοῦλάχιστον τῶν κυριωτέρων κρατῶν, εἶναι ἀπραγματοποίητος, λόγῳ τῆς ἐμμονῆς τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ μονομεταλλικὸν σύστημα.

§ 67. Χαρτονομίσματα.

Πλὴν τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων κυκλοφοροῦσιν ὡς τοιαῦτα καὶ τεμάχια χάρτου ὀρισμένου τύπου, ἐφ' ὧν εἶναι ἀναγεγραμμένη εἴτε ἢ νομισματικὴ μονὰς εἴτε πολλαπλάσια ἢ ὑποπολλαπλάσια ταύτης. Τὰ χάρτινα ταῦτα νομίσματα, ὑπὸ τὴν γενικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἐκδίδονται εἴτε ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἴτε ὑπὸ μιᾶς ἢ πλείονων Τραπεζῶν εἰς ἃς τὸ Κράτος παρέσχεν τὸ δικαίωμα τῆς τοιαύτης ἐκδόσεως. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει τὰ ἐκδιδόμενα χαρτονομίσματα καλοῦνται τραπεζογραμμάτια. Τὰ γραμμάτια ταῦτα φέροντα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ δεσμοῦτος τοῦ Κράτους ἢ τὴν Τρέπεζαν ὑπαλλήλου περιέχουσιν ὑπόσχεσιν τοῦ ἐκδότου, ὅτι θὰ καταβάλῃ εἰς τὸν ἐκάστοτε κομιστὴν αὐτῶν, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τὸ ἐν τοῖς γραμματίοις ἀναγραφόμενον ποσὸν εἰς νομίμως κυκλοφοροῦν μεταλλικὸν νόμισμα.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἔννοια τοῦ Τραπεζογραμματίου εἶναι ὅτι ὁ κάτοχος αὐτοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσαγάγη τοῦτο εἰς τὸ Ταμεῖον τῆς Τραπεζῆς καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξόφλησιν αὐτοῦ εἰς νόμιμον μεταλλικὸν χρῆμα. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο τοῦ χάρτου **δὲν εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ νόμισμα**, ἀλλ' εἶναι **ἀπλὴ ἀπαίτησις** τοῦ κομιστοῦ αὐτοῦ ἔναντι τοῦ ἐκδότου, ὅστις εἶναι συγχρόνως καὶ πληρωτῆς. Προθεσμία προσαγωγῆς τοῦ γραμματίου πρὸς πληρωμὴν δὲν τάσσεται. Ὁ ἐκδότης ὑποχρεοῦται νὰ ἐξοφλῇ αὐτό, καταβάλλον εἰς μεταλλικὸν νόμισμα τὴν εἰς αὐτὸ ἀναγεγραμμένην ἀξίαν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν.

§ 68. Διάφοροι τρόποι κυκλοφορίας τῶν τραπεζογραμματίων

Τὸ τραπεζογραμμάτιον δύναται νὰ κυκλοφορῇ εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ 3 διαφόρους τρόπους ἦτοι:

- 1) Ἀπλῶς. 2) Νομίμως. 3) Ἀναγκαστικῶς.

Ἀπλὴν κυκλοφορίαν ἔχομεν ὅταν δὲν ὑπάρχει ὑποχρέωσις ἐκ τοῦ νόμου πρὸς ἀποδοχὴν τῶν τραπεζογραμματίων τούτων πρὸς ἐξόφλησιν ἀπαιτήσεως. Ἐὰν ὀφείλω εἰς τὸν Α 1000 δραχμὰς καὶ προσφέρω εἰς ἐξόφλησιν τραπεζογραμμάτια ἀξίας 1000 δραχμῶν, οὗτος ὅταν ὑπάρχει ἀπλὴ κυκλοφορία δὲν ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ δεχθῇ ταῦτα, ἀλλὰ δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ τὴν καταβολὴν μεταλλικοῦ νομίσματος. Ἐν ἄλλαις λέξεσι τὸ οὕτω κυκλοφοροῦν τραπεζογραμμάτιον δὲν ἔχει τὴν ιδιότητα τοῦ νομίου χρήματος.

Τὰ τραπεζογραμμάτια ταῦτα γίνονται δεκτὰ καὶ κυκλοφοροῦσιν ἐν ταῖς συναλλαγáς ἀντὶ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος μόνον **λόγω τῆς ἐμπιστοσύνης**, ἣν οἱ συναλασσόμενοι ἔχουσι πρὸς τὴν ἐκδότριαν Τράπεζαν καὶ **λόγω τῶν εὐκολιῶν**, ἃς παρέχουσιν εἰς τοὺς συναλασσομένους.

Ἐφ' ὅσον δὲ διατηρεῖται ἡ ἐμπιστοσύνη αὕτη, δεχόμενός τις τὸ Τραπεζογραμμάτιον δὲν σπεύδει νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὸ παρά τῇ Τραπεζῇ διὰ μεταλλικοῦ, διότι εἶναι βέβαιος ὅτι καὶ πᾶς ἄλλος θὰ δεχθῇ τὸ τραπεζογραμμάτιον τοῦτο ἀντὶ μεταλλικοῦ νομίσματος.

Ἐκτὸς ὁμοῦ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν κυριωτάτην βάσιν τῆς κυκλοφορίας τῶν τραπεζογραμματίων, ταῦτα κυκλοφοροῦσιν εὐρέως λόγῳ τοῦ πλεονεκτήματος, ὅπερ ἔχουν νὰ εἶναι πολὺ εὐχρηστότερα τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων, διότι διὰ τοῦ τραπεζογραμματίου δυνάμεθα νὰ φέρωμεν μεθ' ἡμῶν διὰ τὰς συναλλακτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας πολὺ μεγαλύτερα ποσὰ καὶ εὐχερέστερον, ἢ διὰ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων. Τὰ πλεονακτῆματα ταῦτα τῶν τραπεζογραμματίων ἔχουσιν ὡς ἀποτέλεσμα, ὅτι ταῦτα γίνονται δεκτὰ παρά τῶν συναλασσομένων οὐχὶ ὡς ἀπαιτήσεις, ἀλλ' ὡς χρῆμα.

Συχνάκις ὁμοῦ ὁ νόμος ἀποδίδει εἰς τὸ τραπεζογραμμάτιον τὴν ιδιότητα τοῦ νομίου χρήματος, ἐπιβάλλει τοῦτέστιν ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀποδοχὴν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ μεταλλικοῦ εἰς ἐξόφλησιν ὑποχρέωσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει **ἔχομεν τὴν νόμιμον κυκλοφορίαν** τοῦ Τραπεζογραμματίου.

Ἐφ' ὅσον, σὺν τῇ ὑποχρῶσει τοῦ δανειστοῦ, ὅπως δεχθῆ τὸ τραπεζο-
γραμμάτιον ἀντὶ μεταλλικοῦ νομίσματος, ὑφίσταται παραλλήλως καὶ ἡ
ὑποχρέωσις τῆς Τραπεζῆς νὰ ἐξαργυρώσῃ τοῦτο, δὲν μεταβάλλεται οὐ-
σιωδῶς ἢ κυκλοφορία τοῦ τραπεζογραμματίου. Τοῦναντίον διὰ τῆς ἀπο-
καταστάσεως αὐτοῦ εἰ νόμιμον χρήμα παρέχεται εὐρύτατον στάδιον εἰς
τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ, καθ' ὅσον ὁ λαμβάνων τοῦτο πλὴν τῆς πεποι-
θήσεως, ἣν ἔχει ὅτι τὸ τραπεζογραμμάτιον θὰ γίνῃ καὶ περαιτέρω ἐκου-
σίως δεκτὸν εἰς τὰς συναλλαγὰς λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα παρέ-
χει, ἔχει καὶ τὴν ἐγγύησιν τοῦ νόμου, ὅτι τοῦτο δύναται κατὰ νόμον νὰ
χρησιμοποιηθῆ πρὸς ἐξόφλησιν οἰασδὴποτε ὑποχρεώσεως.

Πολλάκις ὅμως τὸ Κράτος ἀναγκάζεται διὰ νόμου νὰ ἄρῃ τὴν ὑπο-
χρέωσιν τῆς Τραπεζῆς ὅπως ἐξοφλῆ εἰς μεταλλικὸν τὰ προσκομιζόμενα
τραπεζογραμμάτια, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου καθιστᾷ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν ὑπο-
χρεωτικὴν εἰς ἐξόφλησιν ὑποχρεώσεως. Ἐν ταιαύτῃ περιπτώσει ὁμιλοῦμεν
περὶ *ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας* τοῦ τραπεζογραμματίου. Κατὰ ταῦτα τὸ
κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἀπλῆς καὶ νομίμου κυκλοφορίας εἶναι, ὅτι ἡ
ἐκδότρια Τράπεζα ἐξακολουθεῖ ἔχουσα τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξοφλῆ τὰ
τραπεζογραμμάτια ἅμα τῇ προσαγωγῇ τῶν καταβάλλουσα μεταλλικὸν νό-
μισμα. Εἰδικώτερον ἐπὶ τῆς νομίμου κυκλοφορίας τὰ τραπεζογραμμάτια
εἶναι δεκτὰ ὑποχρεωτικῶς παρὰ τε τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἰδιωτῶν εἰς
ἐξόφλησιν ὑποχρεώσεως.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας εἶναι, ὅτι
ἐνῷ τὰ τραπεζογραμμάτια κυκλοφοροῦσιν ὑποχρεωτικῶς, ὡς μέσα κατα-
βολῆς καὶ ἐξοφλήσεως, ἡ Τράπεζα ἀπαλλάσσεται τῆς ὑποχρεώσεως νὰ
ἀνταλλάσῃ αὐτὰ πρὸς μεταλλικὸν νόμισμα.

§ 69. Μηχανισμὸς τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπλῶς ἢ νομίμως κυκλο- φορούντων τραπεζογραμματίων καὶ ὑψηροεἰς, ἀς παρέχουσι ταῦτα.

Εἴπομεν ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμματίων παρέχε-
ται ὑπὸ τοῦ νόμου εἰς μίαν ἢ πλείονας Τραπεζάς. Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη
τις ὁ μηχανισμὸς καὶ τις ἡ οἰκονομικὴ βᾶσις τῆς ἐκδόσεως τῶν τραπεζο-
γραμματίων τούτων.

Αἱ Τράπεζαι ἔχουσι δύο κυρίως πηγὰς πρὸς ἀπόκτησιν διαθέσιμων
κεφαλαίων εἰς χρήμα α) τὰς *εἰσφορὰς τῶν μετόχων* ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται
τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον τῆς Ἀνωνόμου Τραπεζητικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ
β') τὰς *καταθέσεις τῶν πελατῶν* τῆς Τραπεζῆς, ἧτοι ποσὰ χρηματικὰ
ἅτινα οἱ ἰδιῶται δανείζουσι τὴν Τράπεζαν ἐπὶ τόκῳ. Μὴ ὑπορχόντων
εἰσέτι τραπεζογραμματίων αἱ εἰσφοραὶ αὗται καὶ αἱ καταθέσεις γίνονται
εἰς νομίμως κυκλοφοροῦν μεταλλικὸν νόμισμα. Τὸ κύριον ἔργον τῆς Τρα-
πέζης εἶναι, ὅπως ἐκ τῶν διαθέσιμων τούτων ποσῶν, παρέχει δάνεια εἰς
τοὺς παραγωγούς, ἐπιχειρηματίας κλπ. ἐπὶ μείζονι τόκῳ πραγματοποιοῦσα
οὕτω κέρδος. Ἐστω ὅτι τὸ διαθέσιμον ποσὸν παρὰ τῇ Τραπεζῇ εἰς με-

ταλλικά νομίσματα είναι 1.000.000.000. Ἡ ἔχουσα τὸ προνόμιον ἐκδόσεως Τράπεζα ἀντὶ νὰ δανείσῃ αὐτὰ ταῦτα τὰ νομίσματα ἐκδίδει τραπεζογραμμᾶτια ἴσου ποσοῦ καὶ δίδει αὐτὰ ὡς δάνειον. Ὁ ὀφειλέτης δέχεται ταῦτα διότι ὑπάρχει ἀναγεγραμμένη ἢ υποχρέωσις τῆς Τραπεζῆς ὅτι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν θὰ τὰ ἀνταλλάξῃ διὰ μεταλλικῶν. Χρησιμοποιοῦν δὲ ὁ λαβὼν τὰ τραπεζογραμμᾶτια ταῦτα ἕπως καὶ τὸ μεταλλικὸν χρήμα λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων των καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν Τράπεζαν. Ἴνα ὅμως ἡ ἀπολύτως βεβαία ἢ Τράπεζα ὅτι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν θὰ δύναται τὰ προσαχόμενα Τραπεζογραμμᾶτια νὰ ἐξοφλῇ εἰς μεταλλικόν, θὰ ἔπρεπε νὰ κρατῇ ἐλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ 1.000.000.000 ἀκίνητον εἰς τὰ ταμεία τῆς, ὥστε ἂν ἐμφανισθῶσιν ἔλοι συγγρόνως οἱ κάτοχοι τῶν τραπεζογραμμᾶτιῶν νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξοφλήσῃ αὐτά. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν παρατηρήθη, ὅτι τὰ τραπεζογραμμᾶτια ταῦτα λόγῳ τῶν πλεονεκτημάτων των καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης ἧς ἀπολαύουν αἱ ἐκδότρια Τράπεζαι, παραμένουν ἐπὶ μακρότατον χρόνον ἐν κυκλοφορίᾳ κυκλοφοροῦντα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ παραμένουν σχεδὸν ὡς τὸ κύριον κυκλοφοροῦν νόμισμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὰ δάνεια, ἅτινα εἵπομεν, ὅτι ἡ Τράπεζα δίδει διὰ τραπεζογραμμᾶτιῶν εἶναι βραχυπρόθεσμα π. χ. 3μηνα δίδονται δὲ συνήθως ὑπὸ τύπον προεξοφλήσεων λ. χ. ὁ α ὀφείλει εἰς τὸν β 1000 δρχ. καὶ δίδει εἰς αὐτὸν συναλλαγματικὴν. Ὁ β προσάχει ταύτην εἰς τὴν Τράπεζαν, πρὸ τῆς λήξεώς τῆς ἢ δὲ Τράπεζα προεξοφλεῖ αὐτὴν ἀφαιροῦσα τοὺς τόκους. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δάνεια ταῦτα εἶναι βραχυπρόθεσμα, ἐκάστοτε ἅμα τῇ λήξει τοῦ δανείου ὁ ὀφειλέτης προσέρχεται εἰς τὴν Τράπεζαν καὶ δίδει τὰ τραπεζογραμμᾶτια ταῦτα ἐξοφλῶν τὸ χρέος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἢ ὑπόσχεσις τῆς Τραπεζῆς νὰ ἀνταλλάξῃ ταῦτα εἰς μεταλλικὸν νόμισμα αἴρεται διότι τὰ ἐκδοθέντα τραπεζογραμμᾶτια ἐπιστρέφονται εἰς αὐτὴν, εἰς τὸν ἐκδότην. Ἐνεκα λοιπῶν τῶν λόγων τούτων, τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν συναλλασσομένων πρὸς τὴν Τράπεζαν καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ τραπεζογραμμᾶτια ταῦτα ἐπιστρέφονται εἰς τὴν Τράπεζαν παρατηρήθη ὅτι σπανιώτατα ἢ Τράπεζα εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξοφλήσῃ πραγματικῶς αὐτά.

Ἐκ τούτου ἐγένετο δεκτὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἢ Τράπεζα νὰ κρατῇ ἀκίνητον εἰς τὰ Ταμεία τῆς ἐλόκληρον τὸ ποσὸν τοῦ μεταλλικοῦ τὸ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ ἐκδιδόμενα τραπεζογραμμᾶτια. Τοῦτο θὰ ἦτο ἀντιοικονομικὸν διὰ τὸν λόγον ὅτι θὰ παρέμενεν ἀκίνητος καὶ ἄχρηστος εἰς τὰς συναλλαγὰς μεγάλη ἀξία χρημάτων εἰς μεταλλικόν. Δι' ὃ ἢ Τράπεζα δύναται νὰ κρατήσῃ μόνον ποσοστὸν ἀπέναντι τοῦ ἔλου ποσοῦ συνήθως δὲ κρατᾷ τὸ 1)3. Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἄρα περιπτώσει περίπου 330,000,000. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι τὸ ὑπόλοιπον ἐκ τοῦ ἔλου ποσοῦ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων δηλ. τὰ 670,000,000 χρησιμοποιοῦν ἢ Τράπεζα παραγωγικῶς τοποθετοῦσα αὐτὰ εἰς ἀσφαλῆ δάνεια ἢ ἀγοράζουσα ἄλλας ἀξίας ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τὰ δάνεια καὶ αἱ ἀξίαι αὐταὶ πλὴν τῆς ἀσφαλείας ἦν δέον νὰ ἔχουν ὅσον ἀφορᾷ τὸν κίνδυνον τῆς ζημίας πρέπει νὰ

έχωσι και την ιδιότητα να ρευστοποιούνται, δηλ. να μετατρέπονται εις χρήμα, ανά πάσαν στιγμήν, ίνα ή Τράπεζα δύναται να αντιμετώπιση και αυτήν την άπίθανον περίπτωσιν της άθρόας προσαγωγής τραπεζογραμμάτων προς έξόφλησιν. Τό άποτέλεσμα είναι ότι ενώ είχομεν μεταλλικόν νόμισμα κυκλοφορούν άξίας 1,000,000,000 δραχ. μετά την έκδοσιν των τραπεζογραμμάτων είχομεν κυκλοφορούντα νομίσματα 1,670,000,000.

Τούτο έχει μεγάλην σημασίαν διά τόν λόγον ότι δυνάμεθα να έχωμεν σπουδαίον πιστωτικόν όργανον προς έξυπηρέτησιν των εις χρήμα άναγκών των συναλλαστομένων χωρίς έκάστοτε να αυξάνωμεν και την πραγματικήν άξίαν ήτις θά χρησιμοποιείται προς τόν σκοπόν τούτον.

Όσον άφορᾷ την Τράπεζαν παρατηρούμεν ότι εν ώ αυτή έχει υποχρέωσιν να χρησιμοποιήσῃ κεφάλαιον 1,000,000,000 άπαρτιζόμενον εκ των μετοχικών της κεφαλαίων και των παρ' αυτή καταθέσεων, δύναται να χρησιμοποιή παραγωγικώς ού μόνον όλόκληρον τό ποσόν των τραπεζογραμμάτων των έναντι του ως άνω μεταλλικού γρηματικού ποσού εκ διδομένων αλλά και επί προσθέτως τά 2)3 του μεταλλικού της αποθέματος, ήτοι εν ώ έχει 1,000,000,000. χρησιμοποιεί παραγωγικώς 1,670,000,000. Είναι φανερόν ότι τό προνόμιον της έκδόσεως είναι λίαν επικερδές και ένεκα του λόγου τούτου τό Κράτος κατά την χορήγησιν αυτού επιβάλλει ώρισμένας υποχρεώσεις εις την Τράπεζαν προς όφελος της Έθνικης οικονομίας και εξασφαλίζει υπέρ έαυτου τμήμα των υπό της Τραπεζής πραγματοποιούμενων κερδών.

Και μέχρι μὲν του σημείου τούτου ή λειτουργία των τραπεζογραμμάτων βαίνει όμαλώς.

Πολλάκις όμως τό Κράτος επεμβαίνον επιφέρει σπουδαίαν άνωμαλίαν εις την κυκλοφορίαν ταύτην. Είδομεν ότι, όπως ο ιδιώτης, ούτω και τό Κράτος έχει ιδίαν οικονομίαν. "Αν ή διαχείρησις της οικονομίας ταύτης είναι κακή, αν ή αξήσις των φόρων δέν έπαρκεί να καλύψῃ τάς άνάγκας, ή δέ πίστις του Κράτους συμδῆ να έχῃ μειωθῆ τόσοσιν ώστε να μή δύναται να συνάψῃ δάνειον, καταφεύγει τό Κράτος εις άλλο μέσον προς πορισμόν χρημάτων διά την κάλυψιν των άναγκών του. Είτε αφαιρεί άπό της Τραπεζής υπό τύπον δανείου τό ποσόν του μεταλλικού νομίσματος όπερ κρατεί ή Τράπεζα εις τά ταμεία της, ή προβαίνει εις έκδοσιν νέου ποσού τραπεζογραμμάτων, ήτινα δέν στηρίζονται πλέον ούτε εις μεταλλικόν νόμισμα ούτε εις άλλας άξίας. Εις όμφοτέρας τάς περιπτώσεις αίρεται μία των σημαντικωτέρων δάσεων της κυκλοφορίας του τραπεζογραμμάτιου ως χρήματος, τούτέστιν ή πεποίθησις των συναλλασσομένων ότι ή Τράπεζα θά είναι εις θέσιν να αντικαταστήσῃ τούτο ανά πάσαν στιγμήν με μεταλλικόν. "Ενεκα του λόγου τούτου τό Κράτος αφαιρούν τό μεταλλικόν άπόθεμα της Τραπεζής ή προβαίνον εις έκδοσιν νέου άκαλύπτου ποσού τραπεζογραμμάτων, αίρει συγχρόνως την υποχρέωσιν της έκδοτριας Τραπεζής προς αντικατάστασιν των τραπεζογραμμάτων ενω επιβάλλει την άποδοχήν αυτών ως μέσων έξοφλήσεως συνήθως επί τη όνομαστική των αξία.

Τὰ ἀναγκαστικῶς κυκλοφοροῦντα τραπεζογραμμάτια, εἴτε ἐκδίδονται ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἴτε διὰ μέσου τῶν ἐκδοτικῶν Τραπεζῶν, ἐπιφέρουσι σοβαρωτάτην ἀνωμαλίαν εἰς τὴν κανονικὴν κυκλοφορίαν τῶν τραπεζογραμμάτων, ἣν εἶδομεν ἀνωτέρω, ὡς καὶ εἰς τὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ ποσοῦ τοῦ κυκλοφοροῦντος τραπεζογραμμάτιου καὶ τῶν εἰς χρῆμα ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς.

Ἐἴπομεν ὅτι ἡ Τράπεζα ἐκδίδουσα τραπεζογραμμάτια διαθέτει ταῦτα εἰς τὸ Κοινὸν ὑπὸ τύπον δανείου καὶ ἐπομένως εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἐπιστραφῶσιν ταῦτα εἰς τὴν Τράπεζαν ἀποδιδόμενου τοῦ δανείου. Ἐὰν ἡ Τράπεζα παρατηρήσῃ ὅτι τὰ κυκλοφοροῦντα τραπεζογραμμάτια εἶναι κατὰ ποσὸν ὑπέρτερα τῶν εἰς νόμισμα ἀναγκῶν τῶν συναλλαγῶν δύναται νὰ περιορίσῃ τὰ χορηγούμενα δάνεια καὶ νὰ ἀποσύρῃ ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἀνάλογον τμήμα τῶν οὕτω ἐπιστρεφόμενων τραπεζογραμμάτων.

Οὕτω δύναται ἐκάστοτε ἡ Τράπεζα νὰ κανονίξῃ τὸ ποσὸν τῶν κυκλοφοροῦντων τραπεζογραμμάτων συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἀναγκαστικῶς κυκλοφοροῦντων τραπεζογραμμάτων τῶν ἐκδιδόμενων διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους, καθ' ὅσον τὸ Κράτος ἐκδίδει τοιαῦτα τραπεζογραμμάτια, ἵνα καλύψῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ τοῦτέστι ἵνα ἐκτελέσῃ πληρωμὰς, ἅτινα ὅμως θὰ ἐπιστραφῶσι μόνον ὅταν οἱ ἰδιῶται ἔχωσι νὰ ἐκτελέσωσι ὑποχρεώσεις πρὸς τὸ Κράτος (π. χ. φόρους). Ἄλλ' ἂν ὑπὸ θέσωμεν ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἔχει ἰσοζύγιον δαπανῶν καὶ ἐσόδων, ἂν τοῦτέστιν ὁ προϋπολογισμὸς παρουσιάζῃ ἑλλείματα, τότε τὰ γραμμάτια ταῦτα θὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Δημ. Ταμεῖον μέχρι τοῦ ποσοῦ ἐκείνου εἰς ὃ συνίστανται αἱ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ ὑπόλοιπον ποσὸν θὰ βαρύνῃ τὴν ἀγοράν. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ κυκλοφοροῦν ποσὸν εἶναι δυσανάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν τοῦ πληθυσμοῦ τότε ἔχομεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀξίας τοῦ κυκλοφοροῦντος τραπεζογραμμάτιου ἔναντι τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος καὶ τῶν ἀλλοδαπῶν νομισμάτων. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀναπτύξεως προέκυψεν ὅτι τὰ διάφορα ταῦτα γραμμάτια (εἴτε τοῦ Κράτους εἴτε τῶν Τραπεζῶν) χρησιμοποιοῦνται ἀντὶ τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος. Ἐὰν τὰ γραμμάτια ταῦτα κυκλοφορῶσι μόνον νομίμως (δηλ. ὑποχρεοῦνται οἱ συναλλασσόμενοι νὰ δέχωνται ταῦτα εἰς ἐξόφλησιν χρέους ἀλλὰ συγχρόνως ὑποχρεοῦνται καὶ ἡ Τράπεζα νὰ ἀνταλλάξῃ αὐτὰ διὰ μεταλλικῶν) δὲν δημιουργεῖται νέον εἶδος νομίσματος, ἀλλὰ τὰ τραπεζογραμμάτια ἀντιπροσωπεύουσιν ἀπλῶς τὸ μεταλλικὸν νόμισμα. Ἄν ὅμως ἡ Τράπεζα ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρέωσός της νὰ ἐξαργυρώσῃ τὰ κυκλοφοροῦντα γραμμάτια, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, τότε ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἴδιον νόμισμα ἀνεξάρτητον τοῦ μεταλλικοῦ.

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν κυριολεκτικῶς περὶ χαρτονομίσματος.

Ἐφ' ὅσον τὸ τραπεζογραμμάτιον κυκλοφορεῖ νομίμως ἔχει ἀξίαν ἴσην

πρὸς τὴν τοῦ μεταλλικοῦ, ἄρα οἱ λόγοι οἱ ἐπηρεάζοντες τὴν ἀξίαν τοῦ μεταλλικοῦ ἐπιηρεάζουν καὶ τὴν τοῦ τραπεζογραμματίου, διότι τοῦτο ἐκπροσωπεῖ μόνον τὸ μεταλλικὸν νόμισμα. Ὅταν ὅμως ἡ Τράπεζα δὲν ἔχη τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐξαργυρῇ τὸ τραπεζογράμματιον, τοῦτο παύει ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὸ μεταλλικὸν καὶ γίνεται ἴδιον νόμισμα. Εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπέσῃ ἢ ν' αὐξηθῇ ἡ ἀξία τοῦ τραπεζογραμματίου χωρὶς νὰ ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν αὐξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος. Διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι **πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ δρου «χαρτονόμισμα» κυρίως μόνον προκειμένου περὶ γραμματίων, ἅτινα κυκλοφοροῦσιν ἀναγκαστικῶς.**

Εὐθὺς ὡς εἰσαχθῇ ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν τραπεζογραμματίων εἰς τὸ Κράτος εἰσάγεται συγχρόνως ἰδιαίτερον νομισματικὸν σύστημα βασιζόμενον ἐπὶ τοῦ χαρτονομίσματος δημιουργεῖται δηλ. νέον νόμισμα, οὗτινος ἡ ἀξία ὀρίζεται ἐξ ἄλλων συντελεστῶν διαφόρων ἐκείνων, οἵτινες καθορίζουν τὴν ἀξίαν τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος.

Συνήθως τὰ ἀναγκαστικῶς κυκλοφοροῦντα τραπεζογράμματα κυκλοφοροῦσιν ὡς νόμιμα μέσα πληρωμῆς μετὰ τὴν ὀνομαστικὴν τῶν ἀξίαν, διότι τὸ Κράτος ἐπιβάλλει εἰς τοὺς ἰδιώτας δανειστάς νὰ δέχωνται τὰ νέα τραπεζογράμματα μετὰ τὴν ὀνομαστικὴν τῶν ἀξίαν, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἀξία αὐτῶν ἔναντι τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος ἔχει ἐκπέσει.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως διὰ λογαριασμὸν τοῦ Κράτους τραπεζογραμματίων μὴ ἐκπροσωποῦντων μεταλλικὸν καὶ διὰ τῆς ἄρσεως τῆς ὑποχρέωσεως τῆς Τραπέζης νὰ ἐξαργυρῶνῃ αὐτά, ἡ ἀξία τῶν τραπεζογραμματίων αὐτομάτως ἐκπίπτει, διότι αἰρεται ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν συναλλασσομένων περὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ χαρτονομίσματος νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς χρήμα λόγῳ τῆς πιθανότητος, ὅτι καὶ ἐν τῇ μέλλοντι τὸ Κράτος δύναται ν' αὐξάνῃ, τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος ἄνευ ἀντικρίσεως χαρτονομίσματος.

Καθ' ὃ ποσὸν ἄρα ἐλαττοῦται ἡ ἀξία τοῦ κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος κατὰ τὸ αὐτὸ ποσὸν θεωρεῖται καὶ τὸ Κράτος ὀφειλέτης τῶν τοιούτων χαρτονομισμάτων.

Ἄν ἐξετάσωμεν τὴν οὐσίαν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας θὰ ἴδωμεν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ **κεκαλυμμένον ἀναγκαστικὸν δάνειον τοῦ Κράτους** εἶναι ὅμως πολὺ περισσότερον ἐπικίνδυνος καὶ διαφέρει τῆς ἀμέσου ἐπιβολῆς ἀναγκαστικοῦ δανείου. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει βεβαιότης ὅτι τὸ Κράτος θὰ εὐρεθῇ ποτὲ εἰς οἰκονομικὴν θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐκπεσόντος τραπεζογραμματίου, διὰ τῆς ἄρσεως τῶν διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων ἐν τῆς κυκλοφορίας. Ἀφ' ἑτέρου τὸ δάνειον ἐπιβάλλεται ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς θέσεως ἐκάστου, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας ἐπιβάλλεται ἀναγκαστικὴ εἰσφορά ἀναλόγως τοῦ τυχαίου γεγονότος ποῖος θὰ εἶναι κατὰ τὴν στιγμήν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας κάτοχος τῶν τραπεζογραμματίων, διότι εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ θὰ ὑποστῇ ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας του τὸ τραπεζογράμματιον. Ὑπὸ τὰς σημερινὰς μάλιστα συν-

θήκης τῆς κυκλοφορίας ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ ἔχη εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ τραπεζογραμμᾶτια, διότι δύναται διὰ πολλῶν ἄλλων τρόπων νὰ κάμῃ τὰς πληρωμὰς του.

§ 70. Πιστωτικὰ ὄργανα ἀντικαθιστῶντα τὸ χρῆμα

Πλὴν τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι καὶ ἄλλα ὄργανα κυκλοφορίας καὶ τοιαῦτα εἶναι ὡς εἶδομεν τὰ τραπεζογραμμᾶτια.

Ἄλλ' αἱ ἀνάγκαι τῶν συναλλαγῶν δύνανται νὰ ἐξυπηρετηθῶσι καὶ δι' ἄλλων ὀργάνων, ἅτινα εἶναι ὀρισμένα ἔγγραφα ἐκπροσωποῦντα πίστιν ἤτοι πιστωτικὰ ἔγγραφα. Τοιαῦτα πιστωτικὰ ἔγγραφα εἶναι ἡ συναλλαγματικὴ τὸ γραμμᾶτιον εἰς διαταγὴν καὶ ἰδίως ἡ Τραπεζικὴ ἐπιταγὴ (τὸ chèque).

Λέγοντες συναλλαγματικὴν ἐννοοῦμεν ἔγγραφον, ὃπερ εἶναι κατηγορηστέον ὑπὸ ὀρισμένους τύπους, οὓς διαγράφει ὁ νόμος (E. N.) καὶ ἐν ᾧ παραγγέλλει τις ἕτερον πρόσωπον νὰ καταβάλλῃ ὀρισμένον χρηματικὸν ποσὸν ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ εἰς τρίτον πρόσωπον ἢ εἰς διαταγὴν αὐτοῦ.

Παραπλήσιον πρὸς τὴν συναλλαγματικὴν εἶναι καὶ τὸ γραμμᾶτιον εἰς διαταγὴν, δι' οὗ ὑπόσχεται τις νὰ καταβάλλῃ εἰς τρίτον πρόσωπον ἢ εἰς τὴν διαταγὴν του ἐν ὀρισμένῳ χρηματικῷ ποσῷ καθ' ὀρισμένον χρόνον. Τὰ γραμμᾶτια ἢ αἱ συναλλαγματικαὶ δὲν εἶναι τι ἄλλο ἢ ἔγγραφα, ἅτινα συνιστῶσι καὶ ἀποδεικνύουσι μίαν ὑποχρέωσιν. Καὶ ἂν ὁ κατέχων τὴν συναλλαγματικὴν ἢ τὸ γραμμᾶτιον εἰς διαταγὴν ἐμφανισθῇ κατὰ τὸν ὀρισμένον χρόνον τῆς λήξεώς του εἰς τὸν ἐκδότην ἢ τὸν πληρωτὴν, ἂν οὗτος εἶναι διάφορος τοῦ ἐκδότη, καὶ λάθῃ τὸ ὀφειλόμενον ποσὸν εἰς χρῆμα, τότε τὸ γραμμᾶτιον τοῦτο ἢ ἡ συναλλαγματικὴ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς χρῆμα, διότι εἶναι πιστωτικὸν ἔγγραφον, ὃπερ ἐξωφλήθη εἰς τὸν δέοντα χρόνον τῆ μεσολαβῆσει τοῦ χρόματος.

Δυνατὸν ὅμως ὁ κάτοχος τοιοῦτου γραμματίου νὰ ὀφείλῃ νὰ καταβάλλῃ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ γραμματίου του εἰς τρίτον χρηματικὸν τι ποσόν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἂν οὗτος δέχηται, δύναται νὰ μεταβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸ γραμμᾶτιον ἀντὶ νὰ ἐξωφλήσῃ τὸ χρέος του εἰς μετρητὰ. Ἐὰν συμβῇ τοῦτο ὁ κάτοχος τοῦ γραμματίου ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ ὑποχρέωσίν του οὐχὶ διὰ χρημάτων, ἀλλὰ διὰ τοῦ πιστωτικοῦ τοῦ ἔγγραφου ὃπερ σημαίνει ὅτι ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸ ἀντὶ χρήματος. Καὶ ὁ βῶς δύναται νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ δηλ. νὰ μεταβιβάσῃ τὸ γραμμᾶτιον εἰς 4ον ἐὰν ὀφείλῃ εἰς τοῦτον καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἐκ τούτου βλέπομεν ὅτι τὸ γραμμᾶτιον ἢ ἡ συναλλαγματικὴ δύναται νὰ ἐκτελῇ μίαν τῶν λειτουργειῶν τοῦ χρήματος ἤτοι νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον πληρωμῆς.

Τοῦτο συμβαίνει λόγῳ τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣς ἀπολαβεῖ, ἐφ' ὅσον ὅμως ἀπολαβεῖ τοιαύτης ὁ ἐκδότης καὶ πληρωτὴς τῆς συναλλαγματικῆς κλπ.

και επιπροσθέτως διότι ο νόμος έχει περιβάλλει τὰ πιστωτικά αὐτὰ ἔγγραφα διὰ πολλῶν πλεονεκτημάτων. Οὕτω

1) Διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς μνείας «πληρώσατε εἰς διαταγὴν» παρέχεται τὸ δικαίωμα εἰς τὸν δικαιούχον νὰ μεταβιβάσῃ τὸ ἔγγραφο τοῦτο εἰς τρίτον πρόσωπον διὰ τῆς ἀπλῆς ὑπογραφῆς ἐπ' αὐτοῦ, διὰ τῆς λεγομένης ὀπισθογραφῆσεως, χωρὶς νὰ ἀπαιτεῖται νὰ λάβῃ γνῶσιν ὁ ὀφειλέτης περὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ προσώπου.

2) Ἐὰν ὁ ἀποδεχθεὶς νὰ πληρώσῃ τὴν συναλλαγματικὴν ἢ ὁ ἐκδότης δὲν ἐξοφλήσῃ αὐτήν, τότε ἢ τε διαδικασίᾳ δι' ἧς θὰ βεβαιωθῇ ἢ ὑπαρξίς τῆς ὑποχρεώσεώς του ὡς καὶ ἢ τῆς ἐκτελέσεως, εἶναι συνοπτικὴ, μὴ ἐπιτρεπομένου εἰς τὸν ὀφειλέτην νὰ παρελκύσῃ τὴν δίκην διὰ τῆς ὑποβολῆς ἀνεκκαθαρίστων ἐνοστάσεων.

Τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα καθιστῶσι τὴν συναλλαγματικὴν καὶ τὸ εἰς διαταγὴν γραμμάτιον τόσον σπουδαῖα, ὥστε ταῦτα δύνανται νὰ κυκλοφορῶσιν ἀντικινησθῶντα τὸ χρεῖμα ἐν τῇ ιδιότητι των ὡς μέσου πληρωμῆς. Τὴν ιδιότητα ταύτην ἔχει ἰδίᾳ ἡ *τραπεζητικὴ ἐπιταγὴ* τὸ *Cheque*.

Αὕτη εἶναι ἐν ἔγγραφον παραπλήσιον πρὸς τὸ γραμμάτιον εἰς διαταγὴν, προϋποθέτει δὲ κατάθεσιν ἐν ὄψει παρὰ τινι Τραπεζῇ ὅ ἔχων ταύτην κατάθεσιν καὶ δυνάμενος νὰ ἀναζητήσῃ αὐτήν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν (ἐν ὄψει), δύναται ἐὰν θέλῃ νὰ ἐξοφλήσῃ ὑποχρεώσιν του τινά, νὰ παραγγείλῃ εἰς τὴν Τράπεζαν ταύτην νὰ πληρώσῃ αὐτὴ ἀντ' αὐτοῦ τὸν ὀφειλέτην. Τὴν παραγγίαν ταύτην δίδει ἐπὶ ὠρισμένου τύπου ἔγγραφου χορηγουμένου ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς, ἐφ' οὗ συμπληροῖ ὁ παραγγέλλων, τὸ ποσὸν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πρὸς ὃν ἢ πληρωμῆ. Μέχρι τοῦδε ὁμοῦ βλέπομεν ὅτι ἡ ἐπιταγὴ δὲν χρησιμοποιεῖται ὡς χρεῖμα. Ἀλλὰ δυνατόν ὁ λαμβάνων τὴν ἐπιταγὴν ταύτην νὰ ἔχῃ, καὶ αὐτὸς κατάθεσιν παρὰ τῇ Τραπεζῇ ὅποτε δύναται νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῆς ὅπως, ἀντὶ νὰ τῷ καταβάλῃ τὸ ὀφειλόμενον εἰς αὐτὸν ποσὸν τῆς ἐπιταγῆς, φέρῃ αὐτὸ εἰς πίστωσιν τῆς παρὰ τῇ Τραπεζῇ καταθέσεως αὐτοῦ. Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ μεταφορᾶς ἐγένετο οὕτω ἡ πληρωμὴ πρὸς τὸν τρίτον δανειστὴν ἀνευ μεσολαβήσεως χρεματός τινος. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἂν ὁ δικαιούχος δὲν ἔχῃ κατάθεσιν παρὰ τῇ αὐτῇ Τραπεζῇ ἀλλὰ παρ' ἄλλῃ καθ' ὅσον δύναται νὰ προσαγάγῃ τὴν ἐπιταγὴν ταύτην εἰς τὴν τράπεζάν του καὶ νὰ ζητήσῃ ὅπως εἰσπράξῃ αὕτη τὸ ποσὸν παρὰ τῆς ἄλλης τραπεζῆς καὶ νὰ φέρῃ τοῦτο εἰς πίστωσιν του. Ἀλλ' αἱ Τράπεζαι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας πολλοὺς τοιοῦτους λισμοὺς δι' ὃ ἀντὶ ἐκάστη Τράπεζα νὰ εἰσπράττῃ τὰς ἐπιταγὰς καὶ εἶτα νὰ πληρώσῃ τὰς εἰς βάρος τῆς ἐπιταγᾶς ἔρχεται εἰς συνηγόσιν μετὰ τῶν λοιπῶν Τραπεζῶν, ὅπως συμφηφίσωσι τὰς ἐπιταγὰς ταύτας. Ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι δύνανται οὕτω νὰ γίνωνται πληρωμαὶ εἰς μέγιστα χρευματικά ποσὰ χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ ποσῶς αὐτοῦσιον χρεῖμα. Ὁ τρόπος δὲ οὗτος τῆς πληρωμῆς εἶναι τόσῳ μᾶλλον διαδεδομένος ὅσον περισσότερο εἶναι προηγμένη οἰκονομικῶς μία χώρα καὶ ὅσον περισσότερο βασιζέται αὕτη ἐπὶ τῆς πίστεως.

Ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς οἰκονομικῶς προηγμέναις χώραις ὑπάρ-

χρυσιν ιδιαίτερα ιδρύματα καλούμενα *συμφημιστικά* ἔνθα καθ' ἑκάστην συναθροίζονται οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Τραπεζῶν καὶ προβαίνουσιν εἰς τὸν συμφημισμὸν τῶν διαφόρων τοιούτων ἐπιταγῶν.

Βλέπομεν ὅθεν ὅτι αἱ Τράπεζαι δύνανται νὰ ἐκτελῶσι διὰ τοῦ τοιούτου συμφημισμοῦ μεγάλας πληρωμὰς ἄνευ μεταλλικοῦ νομίσματος ἢ τραπεζογραμματίου. Ἀποτέλεσμα τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ὅτι ἐλόκληρον τὸ ποσὸν τὸ κατατεθειμένον παρὰ ταῖς Τραπεζαῖς εἰς μεταλλικὰ νομίσματα καὶ τραπεζογραμμάτια ἢ τοὐλάχιστον τὸ μέγιστον μέρος αὐτοῦ, ὅπερ θὰ ἦτο ἐπάναγκες νὰ εἶναι εἰς χεῖρας τῶν ἰδιωτῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς συναλλαγῆς, παραμένει εἰς τὴν Τράπεζαν ἣτις *δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς καταθέσεις αὐτὰς παραγωγικῶς* διὰ τῆς χορηγήσεως δανείων εἰς ἐπιχειρηματίας κλπ. Ἐπίσης διὰ τοῦ συστήματος τούτου τὸ κυκλοφορῶν χρήμα *ἀποκτᾷ τὴν ἀναγκαίαν ἐλαστικότητα* καὶ προσακρμόζεται πρὸς τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν.

Ἐπάρχουσιν ὄρισμένοι περίοδοι, καθ' ἃς αἱ ἀνάγκαι εἰς χρήμα εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι, λ. χ. ἡ περίοδος καθ' ἣν αἱ Ἀνόνομοι Ἐταιρεῖαι πληρῶνουν τὰ μερίσματα τῶν μετόχων. Ἐπίσης αἱ ἀνάγκαι τῶν παραγωγῶν πρὸς ἀγορὰν τῶν πρώτων ὕλων γεννῶσι τοιαύτην ζήτησιν χρήματος κλπ. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀνάγκαι πρὸς χρήμα κυμαίνονται ἀπὸ ἐποχῆς εἰς ἐποχὴν χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν πότε θὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη ζήτησις αὐτοῦ, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκάστοτε διαθέσιμον ποσὸν χρήματος πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἀγορᾶς καὶ νὰ ἔχῃ τὴν δέουσαν ἐλαστικότητα, ἣτις ἐπιτυγχάνεται.

1) Διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν τραπεζογραμματίων.

2) Διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν πιστωτικῶν ὀργάνων καὶ ἰδίως τῶν τραπεζιτικῶν ἐπιταγῶν.

§ 71. Περὶ ἀξίας τοῦ χρήματος.

Λέγοντες «*ἀξία*» τοῦ χρήματος δυνάμεθα διὰ τοῦ ὄρου τούτου νὰ ἐννοήσωμεν 3 ἐννοίας.

1ον) Νοοῦμεν τὴν λεγομένην *ὀνομαστικὴν ἀξίαν* τοῦ χρήματος ἢ τοῦ νομίσματος.

2ον) Νοοῦμεν τὴν *σχέσιν* ἐνδονομίσματος πρὸς ἄλλα νομίσματα κυκλοφοροῦντα εἴτε ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ εἴτε ἐν ἄλλῃ. Τὴν ἀξίαν δὲ ταύτην ὀνομάζομεν «*τιμὴν*» τοῦ χρήματος ὡς ἐκφραζομένην δι' ἑτέρου χρήματος.

3ον) Νοοῦμεν τὴν *κινητικὴν ἢ ἀγοραστικὴν* ἀξίαν τοῦ νομίσματος. Διὰ ταύτης δ' ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν δύναμιν, ἣν ἔχει τὸ νόμισμα, ὅπως ἀνταλλαγῇ πρὸς ἄλλα οἰκονομικὰ ἀγαθά.

1ον) *Ὀνομαστικὴ ἀξία.* Ὀνομαστικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος εἶναι ἐκείνη ἣν ὀνομάζει τὸ Κράτος ἐπὶ τοῦ νομίσματος, σημαίνει δὲ ὅτι ἐν ὀρισμένον νόμισμα εἶναι πολλαπλάσιον ἢ ὑποπολλαπλάσιον τῆς νομισματικῆς μονάδος. π. χ. τὸ Κράτος ἀναγράφει ἐπὶ τινος τεμαχίου χρυ-

σου μετά τῆς σφραγίδος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν τῶν δραχμῶν 20. Τοῦτο σημαίνει ὅτι νόμισμα τοῦτο εἶναι τὸ εἰκοσαπλάσιον τῆς νομισματικῆς μονάδας, τῆς δραχμῆς. Ἄρα μόνον τὸ Κράτος δίδει τὴν ὀνομαστικὴν ἀξίαν εἰς τὸ νόμισμα.

Ἡ ὀνομαστικὴ αὕτη ἀξία τοῦ νομίσματος ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν εἰς ἓν τμήμα τῶν ἔλων συναλλαγῶν, ἐκεῖ ἐνθα πρόκειται τις νὰ ἐκτελέσῃ ὑποχρέωσιν τινα. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὡς ἀξία τοῦ νομίσματος λαμβάνεται ἡ ὀνομαστικὴ ἀξία, δι' ἧς ὁ δανειστὴς ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῇ τὰ νομίσματα εἰς ἐξόφλησιν τῶν ὑποχρεώσεων του μετὰ τὴν ὀνομαστικὴν τῶν ἀξίαν.

2ον. Τιμὴ τοῦ χρήματος. Ἐν ταύτῃ δηλοῦμεν σχέσιν ὠρισμένου νομίσματος πρὸς ἄλλο. Πολλάκις εἰς τὰς οικονομικὰς συναλλαγὰς, ὑπάρχει περίπτωσις ἀγορᾶς νομισμάτων δι' ἄλλων τοιούτων ὡς εἶπομεν παρ' ἡμῖν κυκλοφοροῦσι χάρτινα νομίσματα καὶ χρυσᾶ. Ἐὰν θέλῃ τις νὰ κἀμῃ πληρωμὴν τινα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν θ' ἀναγκασθῇ νὰ εὕρῃ νόμισμα ἔχον καὶ ἐσωτερικὴν ἀξίαν, θ' ἀγοράσῃ ἐπομένως διὰ χαρτίων νομισμάτων χρυσᾶ, ὁπότε δημιουργεῖται μία σύγκρισις τοῦ μεταλλικοῦ καὶ τοῦ χαρτίου νομίσματος. Τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας ἐκάστου ὀνομαζόμενον τιμὴν αὐτοῦ. Κυρίως ὁμοῦς ἡ σύγκρισις μεταξὺ τῆς ἀξίας διαφόρων νομισμάτων ἐμφανίζεται ἐπὶ διαφόρων χωρῶν. Ἐν τῇ διεθνείᾳ συναλλαγῇ ἔχομεν ἀνάγκην τῆς προμηθείας ἀλλοδαπῶν νομισμάτων πρὸς ἐκτέλεσιν πληρωμῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ὡς π. χ. διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς ἀξίας εἰσαγομένων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορευμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλλοδαπὴ ἔχει ἀνάγκην προμηθείας ἡμεδαπῶν νομισμάτων ἵνα διὰ τούτων ἐκτελέσῃ πληρωμὰς ἐν τῇ ἡμεδαπῇ ὁπότε γίνεται ἡ ἐν λόγω σύγκρισις. Ἀλλ' αἱ πληρωμαὶ αὗται δὲν γίνονται πάντοτε τοῖς μετροητοῖς οὔτε πάντοτε δι' αὐτοουσίῳ νομισμάτων. Οὕτω π.χ. ὁ Α ἔμπορος ὅστις ἔχει πωλήσει εἰς Ἀγγλίαν ἐμπορεύματα, λαμβάνει παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ ἀντὶ νομισμάτων μίαν συναλλαγματικὴν πληρωτέαν ἐν Λονδίῳ, ἢ Τραπεζιτικὴν ἐπιταγήν. Ἴνα εἰσπράξῃ τὴν ἀξίαν αὐτῶν δέον νὰ τὰ ἀποστείλῃ εἰς Λονδίνον καὶ νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖθεν τὰ εἰσπραχθισόμενα νομίσματα. Ἐπειδὴ τοῦτο συνεπάγεται δαπάνασιν ὁ Α ἔμπορος εὕρισκει τὸν ἔμπορον Β, ὅστις ἔχει νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀνάλογον ποσὸν καὶ πωλεῖ εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιταγήν ἢ τὴν συναλλαγματικὴν λαμβάνων ἐγχώριζ νομίσματα. Ἡ τιμὴ αὕτη εἰς ἡμεδαπὰ νομίσματα τῆς εἰς ἔξενον νόμισμα συναλλαγματικῆς ἀποτελεῖ τὴν **τιμὴν τοῦ συναλλάγματος.**

Ἐὰν τὸ ποσὸν ὅπερ ἔχομεν νὰ λάβωμεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς εἶναι μεγαλύτερον ἐκείνου ὅπερ ἔχομεν νὰ πληρώσωμεν, ὑπάρχει μεγάλη προσφορὰ τοιούτων συναλλαγματικῶν ἀνωτέρα τῆς ζητήσεως, τοῦναντίον συμβαίνει ἂν τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ πληρώσωμεν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν εἶναι μεγαλύτερον ἐκείνου, ὅπερ ἔχομεν νὰ λάβωμεν. Τοῦτο ἐπηρεάζει τὴν τιμὴν τοῦ συναλλάγματος, ἥτις ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι καὶ εἰς τὰς δύο χώρας κυκλοφοροῦν νομίσματα βασισόμενα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πολυτίμου μετάλλου, στρέφεται περὶ ὄριόν τι, ὅπερ ὀνομάζεται **gold point** ἤτοι

βριον του χρυσου προσδιοριζόμενον εκ των δαπανων, αιτινες απαιτουνται δια την αποστολην αυτοουσιων νομισματων εις την αλλοδαπήν. Ουτω δε συμβαινει ωστε καίτοι τα νομισματα δυο χωρων εχουσι σταθεραν αξιαν προς αλληλα εν τούτοις το συνάλλαγμα, υπερ αναφέρεται εις τοιαυτα νομισματα εχει ανωτέραν η κατωτέραν τιμήν εκείνης. ην ωφειλε να εχη ως εκ της σχέσεως των νομισματων των χωρων τούτων, ήτις δέν δύναται να υπερβή ουδέ να είναι κατωτέρα των δαπανων της μεταφορας αυτοουσιων νομισματων, διότι εν εναντία περιπτώσει ο κάτοχος της συναλλαγματικής ο εχων ανάγκην αλλοδαπων νομισματων εχει συμφέρον να εισπράξη την συναλλαγματικήν η να αποστείλη αυτοουσια νομισματα εις την αλλοδαπήν.

Η σχέση αυτη μεταξυ των πληρωμων ως εχει να εκτελεση μία χώρα προς την αλλοδαπήν και των απέναντι της αλλοδαπής αξιώσεων της χώρας ταύτης καλείται **ισοζύγιον των πληρωμων, η οικονομικόν ισοζύγιον**. Το οικονομικόν ισοζύγιον εξαρτάται εκ διαφόρων συντελεστων οτινες είναι οι εξής.

1ον) **Το εμπορικόν ισοζύγιον** τ. ε. η σχέση μεταξυ της εξαγωγής και της εισαγωγής εμπορευματων εν χώρα τινι. Όταν μία χώρα εξάγει προϊόντα μεγαλυτέρας αξίας εκείνων, ατινα εισάγει τότε λέγομεν οτι το εμπορικόν ισοζύγιον είναι ευμενές. Επιδρά δε τουτο εις τον καθορισμόν καθ' όσον ως είπομεν όσον αι προς το εξωτερικόν πληρωμαι είναι μικρότερα των πληρωμων του εξωτερικού προς το έσωτερικόν επί τοσουτον η τιμή του συναλλάγματος κατέρχεται.

Επί μακρόν χρόνον ενομιζετο οτι το οικονομικόν ισοζύγιον είναι το αυτό με το εμπορικόν ισοζύγιον. Τουτο όμως δέν είναι ακριβές, διότι το οικονομικόν ισοζύγιον δέν εξαρτάται μόνον εκ της θέσεως του εξωτερικού εμπορίου, αλλά και εξ άλλων αιτίων. Ουτως εξαρτάται **εκ της επικοινωνίας των κεφαλαίων και εκ της υποχρεώσεως προς καταβολήν των τόκων των εξωτερικών δανείων**.

Τα κράτη ατινα εχουν συνάψει τοιαυτα δάνεια υποχρεουνται να εξαγάγουν κεφάλαια, ίνα πληρώσουν τους ξένους δανειστάς έπομένως αυξάνουσι κατά τουτο τάς προς την αλλοδαπήν πληρωμάς. Αλλά και η τοποθέτησις κεφαλαίων εις αλλοδαπάς επιχειρήσεις επηρεάζει το οικονομικόν ισοζύγιον. Επίσης **η επικοινωνία των ξένων**, οτινες δαπανώσιν εν τη χώρα, ως και **η μετανάστευσις**, ήτις εν Ελλάδι υπήρξεν η πηγή της εισαγωγής κεφαλαίων εκ της αλλοδαπής και επέφερεν ισοζύγιον ευμενές, αποτελοῦσιν συνθήμας, αιτινες επιδρῶσιν επί του οικονομικού ισοζυγίου και

2ον). **Η ελάττωσις της πραγματικής αξίας του νομισματος**. Εϊδομεν ανωτέρω πώς ορίζεται η τιμή του συναλλάγματος υπό την προϋπόθεσιν οτι και αι δυο συναλλασόμεναι χωραι εχουσι νομισματικόν σύστημα βασιζόμενον επί του αυτού πολυτίμου μετάλλου. Ας υποθέσωμεν όμως προς ευκολοτέραν κατανόησιν της δευτέρας ταύτης περιπτώσεως,

ἔτι εἰς τὴν μίαν χώραν κυκλοφορεῖ ὁ χρυσοῦς εἰς τὴν ἄλλην δὲ ὁ ἄργυρος, θὰ ἴδωμεν ὅτι πολλὰκις ἢ ἐλάττωσις τῆς πραγματικῆς ἀξίας ἐνδὸς νομίσματος ἐπέφερε τὴν διατάραξιν τοῦ συναλλάγματος, τοῦ οἰκονομοῦ ἰσοζυγίου τοῦτέστιν. Τοῦτο παρατηρήθη καὶ εἰς παρελθούσας ἐποχάς. Πράγματι, ὡς γνωστὸν ἡ ἀξία τοῦ χρυσοῦ ἦτο ἐν δεδομένῃ στιγμῇ 155 φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ἀξίας τοῦ ἀργύρου. Ἄλλ' ἢ σχέσις αὕτη μεταξὺ τῶν μετάλλω δὲν παρέμεινε σταθερά, εἰς ἐποχὴν τινα ἡ τιμὴ τοῦ ἀργύρου ἐξέπεσε, καὶ οὕτω 1 χιλιόγραμμον χρυσοῦ ἰσοῦτο πρὸς 18 χιλιόγραμμα ἀργύρου. Τὰ κυκλοφοροῦντα ὅμως νομίσματα παρέμενον μὲ τὴν αὐτὴν ὀνομαστικὴν ἀξίαν καὶ ἔχομεν ἐν χρυσοῦν εἰκοσὶδραχμῶν ἴσον πρὸς 20 ἀργυρᾶς δραχμᾶς ἐνῶ πράγματι ἰσοῦτο πρὸς 23 περίπου ἀργυρᾶς δραχμᾶς. Ἐὰν ὅμως ἐπρόκειτο ν' ἀγοράσῃ τις χρυσᾶ νομίσματα διὰ ἀργυρῶν τοιούτων τότε ἡ κάτοχος τῶν χρυσῶν νομισμάτων ἔδει νὰ λάβῃ τίμημα ἀνώτερον τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας. Ἡ σχέσις αὕτη μεταξὺ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῶν νομισμάτων εἶχε τὸν ἀντίκτυπὸν τῆς καὶ ἐπὶ τοῦ συναλλάγματος καθ' ἕσπον ἐὰν ἤθελέ τις ν' ἀγοράσῃ συνάλλαγμα 1000 λίρας χρυσοῦς θὰ ἔπρεπε νὰ δώσῃ 25.000 φράγκα χρυσᾶ νομίσματα ἐὰν ὅμως ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐν τῇ διαμένει ὁ ἀγοραστὴς ἐκυκλοφορεῖ ὁ ἄργυρος θὰ ἔπρεπε νὰ δώσῃ 29.000 ἀργυρᾶ φράγκα. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θὰ ἠρῶσαν ἢ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος. Παρατηροῦμεν ὅθεν ἔτι ὑπάρχουσι δύο λόγοι ἐπιτρεάζοντες τὴν τιμὴν τοῦ συναλλάγματος δι' ὃ ἐπομένως ἔταν ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἀξάνει ἢ ἐλάττωται δὲον νὰ ἐξετάσωμεν ποῖον ποσοστὸν ὀφείλεται εἰς τὴν διατάραξιν τῆς σχέσεως προσφοράς καὶ ζητήσεως, ἐπομένως τοῦ ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν, καὶ ποῖον ποσοστὸν ὀφείλεται εἰς ἄλλα αἷτια δηλ. εἰς τὴν αὐξησιν ἢ ἐλάττωσιν τῆς πραγματικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς δημιουργεῖται ἢ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος προκειμένου περὶ δύο χωρῶν ὅταν εἰς μὲν τὴν μίαν κυκλοφορεῖ μεταλλικὸν νόμισμα εἰς δὲ τὴν ἑτέραν χαρτονόμισμα κυκλοφοροῦν ἀναγκαστικῶς. Εἶδομεν ἤδη ὅτι συνήθης συνέπεια τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τῶν χαρτονομισμάτων τῶν ἐκδιδομένων διὰ λογαριασμοῦ τοῦ Κράτους εἶναι ἢ ἐκπτώσις τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ μεταλλικά. Ὁ θέλων ν' ἀγοράσῃ χρυσᾶ νομίσματα θὰ καταβάλῃ περισσότερας δραχ. χαρτίνας ἀναλόγως τῆς ἐκπτώσεως τῆς χαρτίνης δραχμῆς. Ἡ σχέσις αὕτη θὰ ἔχῃ ἀμέσως τὸν ἀντίκτυπὸν τῆς εἰς τὴν τιμὴν τοῦ συναλλάγματος. Ἐὰν θέλῃ τις ν' ἀγοράσῃ συνάλλαγμα 1 λίρας θὰ δώσῃ ποσὸν εἰς χαρτίνας δραχμᾶς ἀνάλογον τῆς σχέσεως μεταξὺ τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ, ἢν ἐκπροσωπεῖ τὸ εἰς λίρας συνάλλαγμα καὶ τῆς χαρτίνης δραχμῆς. Ἐὰν ἢ 1 χρυσῆ δρ. εἶναι ἴση πρὸς 2 χαρτ. διὰ 1 λίραν δὲν θὰ δώσῃ 25 χαρτίνης δραχμᾶς ἀλλὰ 50 δραχμᾶς.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως ἢ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος θὰ ἐξαρτηθῇ καὶ ἐκ τῆς σχέσεως μεταξὺ προσφοράς καὶ ζητήσεως αὐτοῦ, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω δύο περιπτώσεις. Ἡ σημαντικωτάτη διαφορά, ἣτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν πρώτων δύο περιπτώσεων καὶ τῆς τελευταίας ἐνθα πρόκειται περὶ

χώρας ἐν ἣ κυκλοφορεῖ ἀναγκαστικῶς τὸ χαρτονόμισμα εἶναι, ὅτι ἡ προσφορά καὶ ζήτησις συναλλάγματος δὲν εἶναι μόνον συνέπεια τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν πρὸς ἐκτέλεσιν πληρωμῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τἀνάπαλιν, ἀλλ' ἐπηρεάζεται σημαντικῶς ἐκ ψυχολογικῶν αἰτίων, ἅτινα ἐπενεργοῦσι λόγῳ τοῦ κλονισμοῦ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν συναλλασσομένων ἐπὶ τῆς σταθερότητος τῆς ἀξίας τοῦ ἐγχωρίου νομίσματος καὶ λόγῳ τῆς ἀβεβαιότητος περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι θέσεως τῶν οικονομικῶν τοῦ Κράτους. Ἐν ὑπάρχει πρόβλεψις ὅτι τὸ Κράτος θὰ καταφύγῃ ἐκ νέου εἰς ἐκδόσιν χαρτονομίσματος, ἵνα καλύψῃ τὰ ἔλλειμματα τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἢ ζήτησις τοῦ συναλλάγματος αὐξάνει, διότι ἕκαστος σπεύδει νὰ προαγοράσῃ συνάλλαγμα διὰ τὰς μελλούσας ἀνάγκας του, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἐκ τοῦ κινδύνου νέας ἐκπτώσεως τοῦ ἐγχωρίου νομίσματος. Εἰς τὴν ζήτησιν ταύτην τῶν ἐχόντων πραγματικὰς ἀνάγκας πρὸς ἐκτέλεσιν πληρωμῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν προστίθεται καὶ ἡ ζήτησις τῶν ἐπιδιωκόντων ἀπλῶς νὰ μετατρέψωσιν εἰς συνάλλαγμα τὴν εἰς χαρτονόμισμα περιουσίαν αὐτῶν, ἵνα ἀσφαλισῶσιν αὐτήν. Ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος καθ' ἑαυτὴν αὐξάνει ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει, διότι ὁ κάτοχος συναλλάγματος ἵνα ἀποξενωθῇ αὐτοῦ καὶ λάβῃ ἐγχώριον νόμισμα, ζητεῖ τιμὴν ἀνωτέραν ἐκείνης, ἣτις θὰ ᾖτο σύμφωνος πρὸς τὴν πραγματικὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς ἀξίας τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος καὶ τοῦ χαρτονομίσματος, ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἔναντι νέας ἐκπτώσεως τῆς ἀξίας τοῦ χαρτονομίσματος.

Τὸ δυσμενέστερον διὰ τὴν οἰκονομίαν χώρας τινὸς ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τῶν ψυχολογικῶν τούτων αἰτίων εἶναι, ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος καθίσταται εἰς ἄκρον ἀσταθῆς καὶ εὐπαθῆς. Οἰονόμησατε γεγενοῦς, ἀληθῆς ἢ προκαλούμενον ὑπὸ τῆς κερδοσκοπίας, δυνάμειο, νὰ ἔχῃ σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας καὶ ἰδίως διὰ τὴν θέσιν τῶν δημοσίων οικονομικῶν, ἔχει τὸν ἀντίκτυπον αὐτοῦ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ συναλλάγματος καὶ ἐπιφέρει τὴν ἀπότομον ὕψωσιν ἢ τὴν πτώσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀντιστρόφως ἀνάλογον κίνησιν τῆς τιμῆς τοῦ ἐγχωρίου νομίσματος. Ὑπὸ τοιοῦτους ἄρους τὸ νόμισμα τῆς χώρας ἀπόλλυσι τὴν κυριωτέραν ἰδιότητα τοῦ καλοῦ χρήματος, τὴν σταθερότητα τῆς ἀξίας, καὶ δυσκόλως δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ τὰς φυσικὰς λειτουργίας τοῦ χρήματος.

Αἱ δικυμάνσεις αὗται τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος ἔχουσι σοβαρὰ συνεπείας διὰ τὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας αἱ κυριώτεραι τῶν ὁμοίων εἶναι: 1) Ἡ αὐξήσις τῶν τιμῶν τῶν πραγμάτων λόγῳ τῆς πτώσεως τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος καὶ λόγῳ τῆς ἐνεργείας τῆς κερδοσκοπίας ἣτις ἀπαντᾷ πρόσφορον πεδίον ἐνεργείας: 2) Ἡ αὐξήσις τοῦ τόκου λόγῳ τοῦ ἀσφαλέστρου, ὅπερ ζητεῖ ὁ δανείζων ἔναντι τοῦ κινδύνου τῆς ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλυτέρας ἐκπτώσεως τοῦ ἐγχωρίου νομίσματος. 3) Ἡ διατάραξις τῆς κατανομῆς τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ εἰσοδήματος.

3ον. Κτητικὴ ἀξία τοῦ χρήματος. Αὕτη εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ ἀξία τοῦ χρήματος, διότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ. Εἶπομεν ὅτι χρῆμα εἶναι οἰκονομικόν τι ἀγαθὸν ἢ ἄλλο

ἀντικείμενον, ὅπερ χρησιμοποιεῖται: ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον. Ἄρα ὁ κάτοχος αὐτοῦ ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀποκτήσῃ δι' αὐτοῦ ἄλλα οικονομικὰ ἀγαθὰ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς, δι' ὃ καὶ ἀποδίδει εἰς αὐτὸ συμβασιάν ἀναλόγως τῆς δυνάμεως ταύτης. **Τὴν δύναμιν ταύτην τοῦ χρήματος ν' ἀνταλλάσσεται πρὸς ἄλλα οικονομικὰ ἀγαθὰ ὀνομάζομεν κτητικὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος.** Ἡ ἀξία αὕτη ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν.

Τὴν κτητικὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν παρακολουθοῦντες τὰς τιμὰς τῶν διαφόρων οικονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐὰν μὲν ἴδωμεν, ὅτι ἡ τιμὴ-πάντων τῶν πραγμάτων ἐν δεδομένῃ στιγμή αὐξάνει, δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ κτητικὴ ἀξία τοῦ χρήματος ἠλαττώθη, διότι ἔχομεν ἀνάγκην πλειοτέρων νομισμάτων, ἵνα προμηθευθῶμεν τὰ αὐτὰ πράγματα. Τοῦναντίον ἂν ἡ τιμὴ ἐλαττώται, θὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡξήσεν ἡ κτητικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται ἡ αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων δὲν ὀφείλεται εἰς αἰτίας ἐγκειμένης εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ οὐχί εἰς τὸ χρήμα. Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ εἰπωμεν κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐννοια τῆς κτητικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος εἶναι ἐννοια ἀπλή. Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλά, ὅσον φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως. Ἴνα ἀντιληφθῶμεν τὴν κτητικὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος δέον νὰ κάμωμεν τὴν διάκρισιν μεταξὺ τῆς ὑποκειμενικῆς καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἀξίας τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἐννοίαν κάπως διάφορον καθ' ὅσον λέγοντες ὑποκειμενικὴν ἀξίαν ἢ ἀξίαν χρήσεως τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἐννοοῦμεν τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν περὶ τῆς καταλληλότητος ἀγαθοῦ τινος, ὅπως θεραπεία ἀνάγκην τινὰ τοῦ ὑποκειμένου. Ἰπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην ὑποκειμενικὴ ἀξία τοῦ χρήματος δὲν ὑπάρχει. διότι εἰς τὸ χρήμα ἀποδίδομεν ἀξίαν οὐχί λόγῳ τῆς σημασίας, ἣν ἀποδίδομεν εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐξ οὗ τὸ χρήμα συνίσταται, ἀλλὰ διότι διὰ τοῦ χρήματος δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ἄλλα οικονομικὰ ἀγαθὰ, ὧν ἔχομεν ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο μόνον ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν δύναται νὰ ἔχῃ τὸ χρήμα, αὐτὴ δὲ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ χρήματος διακρίνεται εἰς ὑποκειμενικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν.

Ἐννοια τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Ὅπως ἐν οικονομικῶν ἀγαθῶν ἔχει ὑποκειμενικὴν ἀξίαν οὐ μόνον ἀναλόγως τῶν ἰδιοτήτων του, ἀλλὰ καὶ ἀναλόγως τοῦ ἐκάστοτε διαθέσιμου ποσοῦ, ὅπερ καθορίζει τὸ ὄριον τῆς χρησιμότητός του, οὕτω καὶ προκειμένου περὶ τοῦ χρήματος ἡ ἀξία ἦν ἕκαστον ὑποκειμενικὸν ἀποδίδει εἰς αὐτὸ ἐπιπλεονεχθεῖται ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ εἰς τὴν διάθεσίν του εὑρισκομένου ποσοῦ. Ἐκαστος ἀναλόγως τοῦ εἰσδήματος καὶ τῆς περιουσίας του ἀποδίδει διάφορον ἀξίαν εἰς τὸ χρήμα. Πράγματι ὅσον αὐξάνει τὸ εἰσδήματι τινός, τοῦτέστι τὸ διαθέσιμον ποσόν, ἐπὶ τοσούτον ἐλαττοῦται ἡ ὑποκειμενικὴ ἀξία τοῦ χρήματος δι' αὐτόν, ἐλαττοῦμένου τοῦ ὀρίου χρησιμότητος αὐτοῦ. Διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ αὐτοῦ οικονομικοῦ ἀγαθοῦ εἰναι διατεθειμένος τις, νὰ διαθέσῃ μεγαλύτερον χρηματικὸν ποσόν ἢ πρὶν ὅτε τὸ εἰσδήματά του ἦτο μικρότερον καὶ ἐπο-

μένως ἢ υποκειμενικῇ ἀξίᾳ ἐκάστης χρηματικῆς μονάδος μεγαλυτέρα. Ἐπομένως **υποκειμενικῇ ἀξίᾳ τοῦ χρήματος εἶναι ἡ σημασία, ἣν ἀποδίδει τις εἰς ὄρισμένον ποσὸν χρημάτων, καὶ ἣτις εἶναι ἀποτελεσματῶν ἀναγκῶν του καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ εἰσοδήματός του.** Τοῦναντίον ἀντικειμενικῇ ἀξίᾳ τοῦ χρήματος εἶναι ἡ δύναμις, ἣν ἔχει τὸ χρῆμα, ὅπως ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἀνταλλάσσεται πρὸς ποσὸν τι οἰκονομικῶν ἀγαθῶν : Διαφέρουν δὲ αὐταὶ καθ' ὅσον ἡ υποκειμενικῇ ἀξία δύναται ν' αὐξήσῃ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ ἐκ λόγων, ὅτινες ἐπηρεάζουσι **μόνον τὸ πρόσωπον**, ἐνῶ τοῦναντίον αἱ λόγοι ὅτινες ἐπηρεάζουσι τὴν ἀντικειμενικὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος εἶναι διάφοροι, ἔχοντες τὴν αἰτίαν των οὐχὶ εἰς τὸ πρόσωπον, ἀλλ' εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἀγορᾶς.

Ἄλλ' ὅπως ἡ ἀνταλλακτικῇ ἀξία τῶν πραγμάτων ἐπηρεάζει τὴν υποκειμενικὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ τανάπαλιν οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος ἡ ἀντικειμενικῇ ἀξία ἐπηρεάζει τὴν υποκειμενικὴν καὶ τανάπαλιν. Οὕτω ἂν ἔχη τις εἰσόδημα 1.000 δρχ. ἀποδίδει εἰς ἐκάστην μονάδα υποκειμενικὴν ἀξίαν, ἣτις ἐξαρτῆται ἐκ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος τούτου, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐὰν λόγῳ μεγάλης αὐξήσεως τῶν εἰσοδημάτων ἢ υποκειμενικῇ ἀξία τοῦ χρήματος ἐλαττωθῇ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἕκαστος ἔχων μέγα εἰσόδημα θὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ πληρώσῃ περισσότερον διὰ ν' ἀποκτήσῃ οἰκονομικόν τι ἀγαθόν, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ἀντικειμενικῇ ἀξία τοῦ χρήματος ἐκ τῆς ἐλαττώσεως τῆς υποκειμενικῆς ἐπηρεάσθη καὶ ἠῤῥξῃσεν.

Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι αἱ ἔννοιαι τῆς υποκειμενικῆς καὶ ἀντικειμενικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος εἶναι μὲν ἔννοιαι διάφοροι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξάρτητοι ἀλλήλων, καθ' ὅσον πᾶσα μεταβολὴ τῆς μιᾶς ἐπιφέρει ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς ἄλλης.

Ἀντικειμενικῇ ἀξίᾳ τοῦ χρήματος. Ἡ ἐξακριβωσις τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, εἶναι εὐχερῆς, διότι ταῦτα συγκρίνονται πρὸς κοινὸν μέτρον τὸ χρῆμα. Προκειμένου ὅμως περὶ ἀντικειμενικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος ἡς τὸν ὄρισμὸν ἐδώσαμεν ἀνωτέρω ἔλλειπει κοινόν τι μέτρον πρὸς ἐξακριβωσιν αὐτῆς. Ἡ σύγκρισις τοῦ χρήματος γίνεται πρὸς πάντα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, ἅτινα ἀνταλλάσσονται πρὸς αὐτό. Ἡ αὐξομειώσεις ὅμως τῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ ὀφείληται εἰς αἰτία ἀναγόμενα εἴτε εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ πράγματα (αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις, παραγωγικῶν δαπανῶν ἢ μεταφορικῶν ἐξόδων κλπ.) εἴτε καὶ εἰς αἰτία ἔχοντα τὴν πηγὴν αὐτῶν εἰς τὸ χρῆμα. Δὲν ἀρκεῖ ἐπομένως νὰ ἐξακριβώσωμεν ὅτι αἱ τιμαὶ οἰκονομικῶν τινῶν ἀγαθῶν ἠῤῥξῆθησαν καὶ ἠλαττώθησαν, ἵνα συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ κτητικῇ ἀξία τοῦ χρήματος ἠλαττώθη ἢ ἠῤῥξῃσεν, διότι ἡ μεταβολὴ τῆς ἀξίας τῶν οἰκονομικῶν τούτων ἀγαθῶν δυνατὸν νὰ ὀφείληται εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ οὐχὶ πάντοτε εἰς τὸ χρῆμα. Πρὸς παρακολούθησιν ἄρα τῶν διακυμάνσεων τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος πρέπει α') νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς τιμὰς πάντων ἢ τοῦλάχιστον τῶν κυριωτέρων οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, οὕτως ὥστε διὰ τῆς ἐξαγωγῆς μέσων ὕρων νὰ ἐξουδεταίρωμεν τὰς εἰδικὰς αἰτίας, αἵτινες ἐπιδρῶσι τυ-

χόν ἐπί τινων ἐξ αὐτῶν β') νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μεγαλυτέρας χρονικᾶς περιόδου, γ') νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψει τὴν σημασίαν τὴν ὅποιαν ἕκαστον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν ἔχει ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ καὶ δ') νὰ ἐξακριβώμεν μὴ τυχόν ἢ παρατηρουμένη γενικὴ αὐξήσις ἢ μείωσις τῆς τιμῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καθ' ὠρισμένην περίοδον, ὀφείλεται εἰς γενικὰ αἷτια ἐπηρεάζοντα τὴν παραγωγὴν ἢ τὰς δαπάνας πάντων τῶν ἀγαθῶν π.χ. αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τῶν μεταφορικῶν δαπανῶν ἢ τῶν ἡμερομισθίων.

Νῦν ἐρωτᾶται τίνα εἶναι τὰ αἷτια, ἅτινα ἐπηρεάζουσι τὴν κτητικὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος ταύτου ἀνεπτύχθησαν πλείονες θεωρίαι. Κατὰ τινὰς ἡ ἀξία τοῦ χρήματος ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ οἰκονομικοῦ ἀγαθοῦ ἐξ οὗ τοῦτο σύγκειται. Ἐπομένως ἡ ἀξία τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος καὶ τοῦ τραπεζογραμματίου τοῦ ἐκπροσωποῦντος τοιοῦτον νόμισμα ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ τὸ νόμισμα σύγκειται. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν λύει τὸ πρόβλημα, διότι καὶ τὸ μεταλλικὸν χρῆμα ἔχει καὶ ὡς χρῆμα ἰδίαν ἀξίαν ἐπηρεάζουσαν καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ μετάλλου ἐξ οὗ σύγκειται. Ἀπόδειξις τὸ γεγονός ὅτι ὅταν ἐν μέταλλον παύσει νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς χρῆμα ἀπόλλυσι μέγα μέρος τῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Ἐτέρα θεωρία διατυπωθεῖσα ἐπιστημονικώτερον παρὰ τοῦ ἀγγλοῦ οἰκονομολόγου Ricardo εἶναι ἡ λεγομένη *ποσοτικὴ θεωρία*. Κατὰ ταύτην ἡ ἀξία τοῦ χρήματος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος ἐν σχέσει πρὸς τὰς εἰς χρῆμα ἀνάγκας τῆς κυκλοφορίας. Τὸ χρῆμα χρησιμεύει ὡς μέσον τῆς ἀνταλλαγῆς, τῆς κυκλοφορίας, τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἐν ἐκάστη χώρᾳ καὶ χρονικῇ περιόδῳ ὑπάρχει δεδομένον τι ποσὸν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα δεόν νὰ κυκλοφορήσωσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Ἐπειδὴ τὸ χρῆμα χρησιμοποιεῖται ὡς μεσάζον κατὰ τὴν κυκλοφορίαν ταύτην τῶν ἀγαθῶν, εἶναι φυσικὸν ὅτι πρέπει ἐκάστοτε νὰ ὑπάρχῃ διαθέσιμον τόσον χρῆμα ἄπαιτεῖται διὰ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ δεδομένου τούτου ποσοῦ τῶν ἀγαθῶν. Ἐὰν δι' οἰονδήποτε λόγον τὸ ποσὸν τοῦ νομίσματος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ποσοῦ τοῦ προσδιοριζομένου εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς κυκλοφορίας ἀξάνει ἢ προσφορὰ τοῦ χρήματος καὶ ἐπομένως, κατὰ τὸν γενικὸν νόμον, τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, μειῶται ἡ ἀξία αὐτοῦ. Τοῦναντίον ἂν ὑπάρχῃ ἔλλειψις χρήματος ἀξάνει ἢ ζήτησις τοῦ χρήματος καὶ ἐπομένως κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον ἀξάνει καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ. Ἀφ' ἐτέρου, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην, ἐφ' ὅσον εἰς ὠρισμένην Οἰκονομίαν κρατεῖ ἀπόλυτος ἐλευθερία συναλλαγῆς (ἀποκλείεται τ. ἔ. ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους) ὑπάρχουσιν οἰκονομικοὶ λόγοι ἕνεκα τῶν ὁποίων τὸ ἐκάστοτε κυκλοφοροῦν ποσὸν τοῦ χρήματος ἐν τῇ Οἰκονομίᾳ ταύτῃ εἶναι πάντοτε ἀνάλογον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν. Διότι ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τινὰ χώραν ἀξάνει τὸ ποσὸν τοῦ διαθέσιμου χρήματος, θὰ ἔχωμεν τότε ἀνάλογον ἔκπτωσιν τῆς ἀξίας του, τὴν ἔκπτωσιν δὲ ταύτην θὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς τιμῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Ἐνεκα τῆς αὐξήσεως ταύτης τῶν τιμῶν θὰ καταστῇ δυσχερὴς ἡ ἐξαγωγή προϊόντων, ἐν ᾧ τοῦναντίον θὰ ἐνισχυθῇ ἡ εἰσαγωγή ἐκ τοῦ ἔξω-

τερικου διότι ἡ παραγωγή τῆς ἀλλοδαπῆς θὰ ἔχῃ σήμερον νὰ εἰσαγάγῃ τὰ ἔμπορεύματά της εἰς τὴν ἡμεδαπὴν, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὰς ὑψηλὰς τιμὰς.

Ἄρα αὐξανομένης τῆς εἰσαγωγῆς ἔμπορευμάτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐξάνει καὶ ἡ ἐξαγωγή χρήματος πρὸς πληρωμὴν τῶν ἔμπορευμάτων τούτων. Ἀποτέλεσμα τούτου θὰ εἶναι ὅτι αὐτομάτως τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος ἐλαττούμενον λόγῳ τῆς ἐξαγωγῆς του εἰς τὸ ἐξωτερικὸν θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸ πρῶην καθεστῶς δηλ. θὰ εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ ποσὸν ὃ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἄρκει ἐπομένως ὅπως τὸ Κράτος νὰ μὴ ἐπιβάλλῃ περιορισμὸν τινα εἰς τὴν ἐξαγωγήν ἢ εἰσαγωγήν, ἵνα ἔχωμεν ἀναλογίαν τοῦ ποσοῦ τοῦ χρήματος πρὸς τὴν κυκλοφορίαν τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπομένως σταθερότητα τῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Ἡ ποσοτικὴ αὕτη θεωρία οὕτως ἀπολύτως διατυπωμένη περιέχει πλεῖστα σφάλματα. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ θεωρία παρορᾷ ἔντελῶς τὴν μεγίστην σημασίαν, ἣν ἔχουσι διὰ τὴν κυκλοφορίαν τὰ ὄργανα τῆς πίστεως ἅτινα ἀντικαθιστῶσι τὸ χρῆμα. Εἶπομεν ἤδη ἀνωτέρῳ ὅτι πλεῖσται συναλλαγμιατικῶν, τῶν γραμματικῶν εἰς διαταγὴν, τῶν τραπεζιτικῶν ἐπιταγῶν κλπ.). Ἄρα εἶναι δυνατόν ἐν τινι χώρᾳ νὰ ἐλαττωθῇ τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος χωρὶς ἢ ἐλάττωσις αὕτη νὰ φέρῃ ἀνωμαλίαν εἰς τὰς συναλλαγὰς καθ' ὅσον ἐπειδὴ ὡς εἶπομεν ἡ πιστωτικὴ κυκλοφορία ἔχει τὸ ποσὸν ὅτι εἶναι ἐλαστικὴ ἐὰν μὲν ὑπάρχῃ στενότης χρήματος δύναται νὰ ἄρθῃ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀργάνων τούτων ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ πληθωρικὴ κυκλοφορία δύναται νὰ περισταλῇ διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτῶν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀποχῆς τοῦ Κράτους ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως ἐπὶ τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος καὶ ἡ ἀξία αὐτοῦ ἐπανέρχεται αὐτομάτως εἰς τὴν ὀμαλίην κατὰστασιν τὴν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κυκλοφορίας, διότι εἶναι δυνατόν νὰ αὐξηθῇ ἢ μειωθῇ ἡ συναλλαγή μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς χωρὶς τὰ αὐξηθῇ ἢ μειωθῇ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἢ ἐξαγωγήν χρήματος εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν.

Παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις ταύτας, αἵτινες διατυποῦνται κατὰ τῆς ποσοτικῆς θεωρίας ἐν ταῖς λεπτομερίαις καὶ τῇ ἀπολύτῳ διατυπώσει αὐτῆς, ἡ θεωρία αὕτη εἶναι κατὰ βᾶσιν ὀρθή. Εἶναι ἀληθές ὅτι αἱ ἀνάγκαι εἰς χρῆμα ἐν τινι χώρᾳ εὐρισκομένην ὑπὸ ὀρισμένῃς συνθήκας εἶναι δεδομένα καὶ ἐξαρτῶνται ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς συναλλαγῆς. Τὸ χρῆμα χρησιμεύει ὡς ἀνταλλακτικῶν μέσων διὰ τὰς καταναλωτικὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ εἰς παραγωγικὸν καὶ κτητικὸν κεφάλαιον, ἐπίσης χρησιμεύει ὡς μέσων καταβολῆς, ἐκπληρώσεως ὑποχρεώσεων. Τὸ ποσὸν ἄρα τοῦ χρήματος οὐ ἔχει ἀνάγκην οἰκονομία τις ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀναγκῶν τούτων, Ἄν τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος ὑπερβαίῃ τὰς ἀνάγκας ταύτας, ἡ κτητικὴ αὐτοῦ ἀξία ἐλαττοῦται. Εἶναι δυνατόν ἢ ἐλάττωσις αὕτη νὰ μὴ εἶναι μαθηματικῶς ἀνάλογος πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ ποσοῦ, εἶναι ἁμῶς-φυσικὴ συνέπεια τῆς

λειτουργίας οικονομικῶν νόμων ἐπηρεαζόντων τὴν ἀξίαν τοῦ χρήματος. Τοῦτο ἀντιλαμβάνομεθα ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰς περιπτώσεις τῆς ἀποτόμου αὐξήσεως τοῦ ποσοῦ τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος ἀνευ ἀναλόγου αὐξήσεως τῶν κυκλοφοριακῶν ἀναγκῶν. Τοῦτο συμβαίνει π. χ. εἰς τὰς χώρας τῆς παραγωγῆς τῶν πολυτίμων μετάλλων ἐξ ὧν κατασκευάζεται τὸ νόμισμα ὡς καὶ εἰς τὰς χώρας ἐνθα ἐκδίδονται τραπεζογραμμῆται διὰ λογαριασμόν τοῦ Κράτους περιβαλλόμενα μὲ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος ἐπηρεάζει σημαντικῶς τὴν ἀξίαν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου ἔχομεν καὶ ἄλλην συνέπειαν ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ ποσοῦ τοῦ χρήματος καθ' ὅσον εἰς τὴν περίπτωσιν π. χ. τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τὸ ὑπὲρ τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν ἐκδοθὲν τραπεζογραμμῆτιον κυκλοφορεῖ μεταξὺ τῶν συναλλασσομένων καὶ αὐξάνει τὸ διαθέσιμον ποσὸν νομισμάτων. Θὰ ὑπάρξωσιν ἐπομένως τάξεις ὧν τὸ εἰσόδημα ἢ ἡ περιουσία εἰς τοιαῦτα νομίσματα θὰ αὐξηθῇ σημαντικῶς. Αἱ τάξεις αὗται θὰ ἀποδίδουσιν ἤδη μικροτέραν ὑποκειμενικὴν ἀξίαν εἰς τὸ νόμισμα καὶ θὰ εἶναι δικτεθειμένα κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ δαπανήσωσι πλεονα εἰς νόμισμα ἕνα προμηθεύθωσι τὰ αὐτὰ πράγματα, ἅτινα ἐπρομηθεύοντο πρότερον διὰ μικροτέρου ποσοῦ νομισμάτων λόγῳ τῆς μεγαλυτέρας ὑποκειμενικῆς ἀξίας ἣν ἀπέδιδον εἰς αὐτά. **Συνέπεια τούτου εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς τιμῆς τῶν λοιπῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν** ἄρα ἡ ἐλάττωσις καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς κτητικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος.

Εἶναι ἐπομένως φανερόν ὅτι τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς συναλλαγῆς ἐπηρεάζει τὴν κτητικὴν τοῦ ἀξίαν.

Ἡ **κνῆρα δμως βάσις** τῆς κτητικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος εἶναι ἡ **ἐμπιστοσύνη τῶν συναλλασσομένων** ὅτι τὸ κυκλοφοροῦν νόμισμα θὰ δύναται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν λειτουργίαν τοῦ νομίσματος ὅτι θὰ γίνεταί δεκτὸν παρὰ τῶν συναλλασσομένων ὡς κοινὸν ἀνταλλακτικὸν μέσον μὲ ὀρισμένην κτητικὴν ἀξίαν. Ἄν κλονισθῇ ἢ πεποιθήσις αὕτη τότε τὸ χρήμα ἀπόλλυσιν μέρος τῆς ἀξίας αὐτοῦ ἀνάλογον πρὸς τὸν βαθμὸν τοῦ κλονισμοῦ, διότι ἕκαστος σπεύδει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ νόμισμα δι' ἄλλων σταθερωτέρων ἀξιῶν, ἢ δεχόμενος αὐτὸ ὡς ἀντάλλαγμα ἄλλου οικονομικοῦ ἀγαθοῦ ζητεῖ μείζονα ποσότητα, ἕνα ἀσφαλισθῆναι ἐναντι τῆς μελλούσης ὑποτιμήσεως αὐτοῦ.

Ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου ἡ ἐκπτώσις τῆς τιμῆς τοῦ νομίσματος δὲν εἶναι μαθηματικῶς ἀνάλογος τῆς αὐξήσεως τοῦ ὑπὲρ τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν κυκλοφοροῦντος ποσοῦ. Δυνατὸν ἢ αὐξήσις τοῦ ποσοῦ νὰ εἶναι μικρὰ καὶ ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀξίας αὐτοῦ μεγάλη. Οὕτω τὸ γεγονός τῆς ἐκδόσεως νομισμάτων (χαρτονομίσματος) αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, λόγῳ π.χ. τῶν κακῶν οικονομικῶν τοῦ Κράτους καὶ τῆς πιθανότητος μελλούσης αὐξήσεως τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, κλονίζει ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συναλλασσομένων ἐπὶ τὸ νόμισμα, ὥστε νὰ θεωρεῖται τοῦ λοιποῦ ὡς ἀσταθῆς ἀξία, ἣν πάντες ἔχουσι τὴν τάσιν νὰ ἀντικαταστήσωσι δι' ἄλλης σταθερωτέρας.

§ 72.— *Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πιστωτικοῦ συστήματος.*

Μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέτασιν τοῦ κεφαλαίου περὶ χρήματος ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ μορφάς, εἶναι ἀπαραίτητον περιληπτικῶς, νὰ εἰπωμεν τινὰ καὶ περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν νομισματικοῦ καὶ πιστωτικοῦ συστήματος, τοῦτέστι περὶ τοῦ τρόπου τῆς κυκλοφορίας τῶν τραπεζογραμμάτων, ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι σήμερον.

Ἐφ' ὅτου ὁ ἑλληνισμὸς ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἐθεωρήθη σκόπιμον ὑπὸ τῶν πρώτων κυβερνητῶν του νὰ εἰσαχθῆ ἴδιον νομισματικὸν σύστημα.

Οὕτω πρῶτος ὁ Καποδίστριας εἰσήγαγεν ἄπλοῦν τοιοῦτον νομισματικὸν σύστημα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἦτο ἐπαρκές διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀγοράς, ἐξηκολούθουν νὰ κυκλοφοροῦν καὶ τὰ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας κυκλοφοροῦντα Τουρκικὰ νομίσματα. Κυρίως ὁμοῦ περὶ ἑλληνικοῦ νομίσματος δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὄθωνος, ἧτοι ἀπὸ τοῦ 1833, ὅτε ἐκόπησαν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς ἀγοράς μετ' ὀλίγον, διότι ἐξηκολούθουν νὰ ἰσχύουν καὶ τὰ Ὄθωμανικὰ τοιαῦτα, ἅτινα ὁμοῦ ἐπειδὴ εἶχον ὑποτετιμημένην ἀξίαν, ἐγιναν ἀφορμὴ νὰ ἐφαρμοσθῆ καὶ ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης ὁ νόμος τοῦ Gresham καὶ νὰ παραμείνουν ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ τὰ ὑποτετιμημένα Ὄθωμανικὰ νομίσματα, καθ' ὅσον τὰ Ἑλληνικὰ τοιαῦτα ἢ ἀπεταμιεύοντο ἢ ἐφυγαδεύοντο εἰς τὸ ἐξωτερικόν, πρὸς σκοπὸν ἀγοράς διαφόρων ἐμπορευμάτων ἢ πρὸς σκοπὸν κερδοσκοπικόν.

Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ νομισματικοῦ συστήματος καὶ αὐξήσεως τῶν μέσων κυκλοφορίας, τὸ Κράτος ἐχορήγησεν εἰς τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1841 συσταθεῖσαν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, τὸ προνόμιον τῆς ἐκδόσεως τραπεζογραμμάτων. Οὕτω τῷ 1842 ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα τραπεζογραμμάτια ἔχοντα νόμιμον κυκλοφορίαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔχομεν τραπεζογραμμάτια κυκλοφοροῦντα νομίμως καὶ ἔχοντα ἀντίκρουσμα εἰς χρυσόν. Ἡ τοιαύτη κυκλοφορία ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1848. Τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνεφανίσθη εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν οἰκονομικὴ τις κρίσις, λόγῳ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν. Οὕτω παρετρηεῖτο κυρίως τὰς τῶν λαῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἐλευθεριῶν καὶ περιορισμὸν τῆς δυνάμεως τοῦ μονάρχου. Τὸν ἀντίκτυπον τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων ὑπέστη καὶ ἡ Ἑλλὰς καθ' ὅσον, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὑπῆρχε ζήτησις χρυσοῦ καὶ ἐπομένως ἡ ἀξία του εἶχεν αὐ-

ξηθῆ οἱ διάφοροι κοιμισταὶ τῶν Ἑλληνικῶν Τραπεζογραμμάτων ἐξήτουν τὴν ἐξόφλησιν αὐτῶν δι' ἰσοπόσου μεταλλικοῦ νομίσματος, ὑπερ ἀπέστελον ἐν τῷ Ἐξωτερικῷ πρὸς σκοπὸν κερδοσκοπικόν. Πρὸς περιορισμὸν λοιπὸν τῆς ταιούτης ἀθρόας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ φυγαδεύσεως τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος τὸ Κράτος ἠναγκάσθη νὰ ἄρῃ διὰ πρώτην φοράν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Τραπεζῆς νὰ ἐξοφλῇ τὰ τραπεζογραμμάτια διὰ μεταλλικοῦ νομίσματος, νὰ ἐφαρμόσῃ τοὔτεστιν τὴν **ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν**. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας, δὲν ἦτο πολὺ ἐπιβλαβές, διότι ὁ λόγος τῆς ἐπιβολῆς τῆς, δὲν ἦτο **λόγος ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς φύσεως**, ἀλλὰ γενικῆς ταιούτης προερχόμενος ἐκ τῆς ἀναφερθείσης ἀνωμαλίας. Οὕτω ἐνῶ ὡς γνωστὸν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας ἐπέρχεται ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἡ αὐξήσις τῶν τιμῶν, ἡ ὑποτίμησις τοῦ χρήματος καὶ ἡ αὐξήσις τῆς τιμῆς τῶν ξένων νομισμάτων ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῆς λεχθείσης ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας ἐπῆλθεν μόνον μικρά τις σχεδὸν μηδαμινή, ὑποτίμησις τοῦ νομίσματος, ἀναλογοῦσα πρὸς $3\frac{1}{2}$ τοῖς $\%$, τοὔτεστι πρὸς ἀγορὰν 100 χρυσῶν νομισμάτων ἔδει νὰ δώσωμεν 103 $\frac{1}{2}$ χαρτίνας.

Ἡ ὡς ἄνω ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία μετὰ πάροδον ὀκτῶ μηνῶν, ἦτο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1848 ἤρθη καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ νόμιμος ταιούτης.

Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1868 ἡ κυκλοφορία τῶν τραπεζογραμμάτων ἦτο ὀμαλή. Ἀλλὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868, τὸ Κράτος ἐπέβαλε πάλιν τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, οὐχὶ ὅμως πάλιν διὰ λόγους ἐξωτερικῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ λόγους οἰκονομικοῦς ἐσωτερικῆς ταιούτης. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1866 τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχεν εὐρεθῆ εἰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, καὶ εὐρίσκετο ἐν οἰκονομικῇ καχεξίᾳ, καθ' ὅσον ἀνέλαθεν μεγίστας ὀλικὰς ὑποχρεώσεις ἐναντι τῶν ὑπολειπομένων αὐτρώτων Ἑλλήνων, αἱ ὅποια ἐβάρυνον τὸν προϋπολογισμὸν του. Ἐπίσης ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης ἐπέφερεν μεγάλας δαπάνας διὰ τὰς στρατιωτικὰς προπαρασκευὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Τὴν οἰκονομικὴν ταύτην κρίσιν τὸ Κράτος ἔδει ν' ἀντιμετωπίσῃ. Ἀλλὰ πῶς; Νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους; Τοὔτο ἦτο ἀδύνατον διότι ὁ πληθυσμὸς εὐρίσκετο ἐν δυσχερῇ οἰκονομικῇ καταστάσει, ἡ δ' ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ σπάργανα αὐτῆς. Νὰ συνάψῃ ἴσως δάνειον; Ἀλλὰ καὶ τοὔτο δὲν ἦτο δυνατόν, διότι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος τότε ἦτο μικρὸν καὶ δὲν ἐνέπνεε τὴν πίστιν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς δανειστάς, κεφαλαιούχους. Δι' ὃ ἡ μόνη διέξοδος ἦτο νὰ συνάψῃ ἐσωτερικὸν ἀναγκαστικὸν δάνειον, διὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας. Τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλλῃ κατὰ δύο τρόπους. Ἡ νὰ ἐκ-

ἄδωξη νέα τραπεζογραμμᾶτια ἢ ἡ ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ τὴν τότε συσταθεῖσαν Ἰονικὴν, ποσὸν τι ἐκ τοῦ μεταλλικοῦ αὐτῶν ἀποθέματος. Τὸ δευτέρον συνέβη. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ὡς καὶ ἡ Ἰονικὴ τοιαύτη (ἣτις ἀπελάμβανε τότε καὶ αὕτη τοῦ προνομίου ἐκδόσεως τραπεζογραμμᾶτιων) ἐδάνεισαν ἐκ τοῦ παλαιοῦ των ἀποθέματος ἢ μὲν πρώτη ἑπτὰ ἑκατομύρια, ἢ δὲ δευτέρα τρία. Ἀλλὰ διὰ τοῦ δανείου τούτου αἱ τράπεζαι αὐταὶ θὰ εὐρίσκοντο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἐξοφλήσωσι διὰ μεταλλικοῦ χρήματος, ὅλα τὰ κυκλοφοροῦντα τραπεζογραμμᾶτια των, δι' ὃ τὸ Κράτος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβάλῃ καὶ πάλιν τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ἀλλὰ καὶ αὕτη μετὰ δέκα τέσσαρας μῆνας, τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1870 ἤρθη διότι τὸ Κράτος κατάρθρωσε διὰ συνεισφοράς κυβερνήσεώς του νὰ ἰσοσκελίσῃ τὸν προϋπολογισμὸν του. Ἡ νόμιμος κυκλοφορία διήρκεσεν μέχρι τοῦ 1877, ὅτε καὶ πάλιν τὸ Κράτος κατέφυγεν εἰς τὰς Τράπεζας, λαθὼν οὐχὶ μέρος μόνον τοῦ ἀποθέματος αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἰδιαίτερα χρηματικὰ ποσὰ κατόπιν συνάψεως ἰδιαίτερον δανείων, δι' ὃ ἐπέβαλεν ἐκ νέου τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν, ἣτις ἴσχυεν καὶ ἴσχύει μέχρι σήμερον καίτοι ἐγένετο μικρά τις διακοπὴ αὐτῆς τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1885. Ἡ διακοπὴ αὕτη ἐγένετο λόγῳ συνάψεως νέου ἐξωτερικοῦ δανείου 170 ἑκατομμυρίων, ἐκτὸς τῶν δύο τοιοῦτων πρότερον συναφθέντων. Διὰ τούτου τὸ Κράτος ἐξεπλήρωσε τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ ἔφερε καὶ πάλιν τὴν νόμιμον κυκλοφορίαν, ὅπως ἔμωσ ἀκαίρως, ἀναγκασθὲν μετ' ὀλίγους μῆνας νὰ ἐπιβάλῃ καὶ πάλιν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν διὰ τοῦ νόμου τοῦ 1885.

Κατὰ τὸν νόμον τούτον εἰσάγεται ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία καὶ ἐπιβάλλεται ὡς νόμιμον μέσον πληρωμῆς τὸ τραπεζογραμμᾶτιον, ἐν τῇ ὀνομαστικῇ του ἀξίᾳ. Αἱ Τράπεζαι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν ἐξοφλήσεως αὐτῶν. Ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν τραπεζῶν τῶν ἔχουσῶν προνόμιον ἐκδόσεως τραπεζογραμμᾶτιων, ἠϋξήθη καθ' ὅσον εἰς τὰ ὡς ἄνω ἀναφερθεῖσας προσετέθη ἡ Τράπεζα Ἡπειροθεσσαλίας πολὺ βραδύτερον δὲ καὶ ἡ Τράπεζα Κρήτης. Νῦν ὅμως μόνον ἡ Ἐθνικὴ ἔχει τοιοῦτον προνόμιον.

Ἀπὸ τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας τὸ Κράτος ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ δι' ἴδιον λογαριασμὸν τραπεζογραμμᾶτια, καὶ οὕτω τὸ ποσὸν αὐτῶν ἠϋξανεν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ, δι' ὃ καὶ ἐπήλθον ὅλαι αἱ συνέπειαι, αἵτινες ἐπέρχονται ἐκ τῆς ἀυξήσεως τῶν τραπεζογραμμᾶτιων, κατέληξε διὰ μία χρυσὴ δραχμὴ ἡ ἀναιστοιχὴ πρὸς 1 καὶ 90/100 τῆς χαρτίνης. Ἐκεῖνος ὅμως ὅπερ ἐπέφερον ἀνωμαλίαν εἰς τὰς συναλλαγὰς δὲν ἦτο τόσον ἢ ἐλάττωσις τῆς κτητικῆς ἀξίας τῶν τραπεζογραμμᾶτιων, ὅσον ἢ ἀστάθειά τῆς τιμῆς αὐτῶν, ἣτις ὡς γνωστὸν εἶναι τὸ κυριώτερον

ελάττωμα τῆς ἀνγκαστικῆς κυκλοφορίας. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1893, ὅποτε μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 οἱ διάφοροι δανεισταὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπωφελοῦμενοι τῆς ἐπεμβάσεως τῶν συμμάχων πρὸς ἐξασφάλησιν τῆς εἰρήνης, ἐπέβαλλον εἰς τὴν Ἑλλάδα **νὰ δεχθῆ κατόπιν συμβάσεως οἰκονομικὸν ἔλεγχον**. Δι' αὐτοῦ παρεχωρήθη εἰς διεθνῆ ἐπιτροπήν, ἧς δὲν συμμετέχει ἡ Ἑλλάς τὸ δικαίωμα νὰ παρακρατῆ ποσὸν τῶν ἐσόδων αὐτῆς πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ δανειστῶν τῆς. Ἐπίσης ἀνελήφθη ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑποχρέωσις νὰ μὴ προβῆ εἰς ἐκδοσιν νέων τραπεζογραμμάτων, τὸ ποσὸν τῶν ὁποίων τότε ἀνήρχετο εἰς 74 ἑκατομμύρια, ἀν δὲν ἔχη μεταλλικὸν κάλυμα αὐτῶν. Τέλος δὲ τὸ κράτος ἀνέλαβεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταστρέψῃ κατ' ἔτος δύο ἑκατομμύρια τραπεζογραμμάτων ἐκ τῶν κυκλοφορούντων ἐν τῇ ἀγορᾷ, μέχρις ὅτου τὸ ποσὸν αὐτῶν περιορισθῆ εἰς 40 ἑκατομμύρια. Εἰς τὴν Ἐθνικὴν ὅμως Τράπεζαν ἐπετράπη νὰ ἐκδίδῃ τραπεζογραμμάτια, οὐχὶ ὅμως διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ διὰ τὰς τοῦ ἐμπορίου, ἐφ' ὅσον εἶχεν ἀνάλογον κάλυμμα, συμφώνως μὲ τὰς διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ τῆς. Ἀποτέλεσμα τοῦ οἰκονομικοῦ τούτου ἐλέγχου, ἦτο, ὅτι πλεόν τὸ Κράτος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκδώσῃ τραπεζογραμμάτια δυνάμενον πλεόν μόνον νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἢ νὰ συνάπτῃ δάνεια.

Διὰ τοῦ περιορισμοῦ δὲ τῶν τραπεζογραμμάτων καὶ λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς πίστεως τῶν συναλλασσομένων πρὸς αὐτὰ κατέληξεν ὥστε ἀπὸ τοῦ 1908 περίπου νὰ ἔχωμεν τὴν ἀξίαν τῆς χαρτίνης δραχμῆς ἴσην πρὸς τὴν τῆς μεταλλικῆς τοιαύτης, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι τὰ κυκλοφοροῦντα γραμμάτια δὲν εἶχον ἀνάλογον ἀντίκρουσμα μεταλλικόν. Ἐν τούτοις ὅμως, ἐπῆρχετο ἀνωμαλία εἰς τὰς συναλλαγὰς καθ' ὅσον ἡ ἐξίσωσις τῆς ἀξίας τῆς μεταλλικῆς καὶ χαρτίνης δραχμῆς δὲν ἦτο ὁμαλή, ἀλλὰ παρουσίαζεν διακυμάνσεις, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τοῦ ἔτους, ἧτις ὠφείλετο εἰς τὴν ἀνώμαλον κατανομὴν τῆς προσφορᾶς τοῦ ἐσωτερικοῦ συναλλάγματος. Οὕτω τὴν ἐποχὴν τῆς πωλῆσεως τῶν προϊόντων μας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, παρατηρεῖτο πτώσις τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος, λόγῳ ἀθρόας προσφορᾶς αὐτοῦ, τούναντίον δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν προμηθείας τῶν ἐμπορευμάτων ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ παρατηρεῖτο αὐξήσις τῆς τιμῆς αὐτοῦ λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῆς ζήτησεως.

Πρὸς ἄρσιν τῶν δυσχερειῶν τούτων ἐξεδόθη τῷ 1910 ὁ νόμος ΓΧΜΒ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τότε διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Βαλαωρίτου.

Διὰ τοῦ 8ου ἄρθρου τοῦ νόμου τούτου ἐπιτρέπεται εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν νὰ ἐκίδῃ τραπεζογραμμάτια, μὲ τὸν σκοπὸν **νὰ ἀγοράξῃ εἰς**

τὴν τιμὴν τοῦ ἀρτίου συναλλάγματος μετὴν ὑποχρέωσιν ὁμῶς νὰ μεταπωλῆ τοῦτο εἰς τὴν αὐτὴν τιμὴν τοῦ ἀρτίου, μετ' ἐλαχίστην προμήθειαν. Οὕτω τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ παραγωγοὶ ἐπώλουν τὰ προϊόντα των εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ οὕτω εἰσήγετο συναλλάγμα ἐν Ἑλλάδι οὐ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο ἡ πτώσις τῆς ἀξίας του, ἡ Τράπεζα ἠγόραζεν μετ' ἐπιπλέον τοῦ ἀρτίου τὸ πλεόνασμα αὐτοῦ, οὕτως ὥστε νὰ μὲνη τὸ κυκλοφοροῦν ποσὸν τοῦ συναλλάγματος εἰς τὴν πρώτην του κανονικὴν ποσότητα καὶ ἀξίαν. Ὅταν δὲ οἱ ἔμποροι ἐπρομηθεύοντο ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἔμπορεύματα καὶ ἐπομένως ἐπήρχετο ζήτησις τοῦ συναλλάγματος καὶ αὐξήσις τῆς ἀξίας αὐτοῦ τότε ἡ Τράπεζα ἐπώλει τόσον ποσὸν ἐκ τοῦ ἀγορασθέντος συναλλάγματος μετ' ἐπιπλέον τοῦ ἀρτίου, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ μὴ διαταραχθῆ τὸ ἰσοζύγιον τῆς τιμῆς τοῦ συναλλάγματος, ἥτις ἐμνεῖ πάντοτε παρὰ.

Ὁ νόμος οὗτος ἴσχυσε μέχρι τοῦ 1919. Ἐκτοτε λόγῳ γενικῶν οικονομικῶν κρίσεων προελθουσῶν ἐκ τοῦ πολέμου καὶ ἄφ' ἑτέρου λόγῳ τῶν πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν ἀνωμαλιῶν, ἐπῆλθε διατάραξις οἰκονομική, ἣς ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ αὐξήσις τῶν κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κάλυμμα αὐτῶν καὶ οὕτω ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν περιπέσαμεν εἰς πραγματικὴν καὶ μεγάλην διαφορὰν μεταξὺ τῆς τιμῆς τοῦ μεταλλικοῦ χρήματος καὶ τοῦ τραπεζογραμματίου.

Περὶ τῆς ἐξελέξεως τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος ἐν Ἑλλάδι.

Ἄς ἴδωμεν νῦν ποῖται ὑπῆρξαν αἱ συνέπειαι τῆς τοιαύτης κυκλοφορίας τῶν τραπεζογραμματίων εἰς τὴν ἀγοράν.

Ὡς γνωστὸν τὸ χρῆμα, ἐκτὸς τῆς λειτουργίας του ὡς ἀνταλλακτικοῦ μέσου καὶ κοινοῦ μέτρου ἀξιών, ἔχει καὶ τρίτην λειτουργίαν, ὡς ὑποχρεωτικὸν μέσον πληρωμῶν.

Κατὰ τὸν νόμον τοῦ 1885, δι' οὗ ἐπεβάλλετο ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, διὰ ρητῆς διατάξεως τὸ τοιοῦτον ἀναγκαστικὸν τραπεζογραμμάτιον ἔδει νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς νόμιμον χρῆμα ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ του ἀξίᾳ, δηλ. δι' αὐτῆς τῆς διατάξεως ὁ νόμος ὠρίζεν ὅτι πᾶσαι αἱ μέχρι τοῦδε ὑποχρεώσεις τῶν συναλλασσόμενων, αἱ γενόμεναι εἴτε εἰς μεταλλικὸν χρῆμα, εἴτε εἰς χαρτονόμισμα, ἔδει νὰ ἐξοφλῶνται διὰ τοῦ τοιοῦτου ἀναγκαστικοῦ χαρτονομίσματος. Εἰς ἐποχὴν δηλ. καθ' ἣν ἡ ἀξία τῆς χαρτίνης δραχμῆς εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἡμισυ τῆς μεταλλικῆς ἐπεβλήθη ἡ διὰ χαρτονομίσματος ἐξόφλησις καὶ τῶν εἰς μεταλλικὸν νόμισμα ὑποχρεώσεων.

Ἐξ ἄλλου ἐπειδὴ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν ἀναγκαστικῶν τραπεζο-

γραμματίων είχαν εκπέσει, ηῦξανεν ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ πράγματα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἤρχισαν νὰ ὑπερτιμῶνται.

Ἐν ἄλλαις λέξεσι βλέπομεν ὅτι ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς εἰς τὰς πληρωμὰς τῶν υποχρεώσεων τὸ ἀναγκαστικὸν χαρτονομίσμα εἶναι ὑποχρεωτικὸν ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ του ἀξίᾳ, ἀφ' ἐτέρου ἡ ἀνταλλακτικὴ του ἀξία ὡς πρὸς τὰ ἐν τῇ ἀγορᾷ πράγματα ὀρίζεται συμβατικῶς, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄφει τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας αὐτοῦ.

Παρὰ τὸ γεγονός ἕως τῆς τοιαύτης κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος, διὰ τῆς περαιτέρω πολιτικῆς τοῦ κράτους κατορθώθη ἡ ἰσοτιμία τῆς χαρτίνης δραχμῆς πρὸς τὴν μεταλλικὴν ἀπὸ τοῦ 1908 μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1920.

Ὁ νόμος ΓΧΜΒ' ἐν τῷ ἐδαφίῳ 2 τῆς παραγράφου 8 ὠρίζεν ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναδέχεται ὑποχρεώσεις εἰς χρυσόν. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἐπῆλθε τροποποίησις εἰς τὸν νόμον τοῦ 1885, ὅστις ὠρίζεν ὡς ὑποχρεωτικὸν μέσον πληρωμῶν τὸ ἀναγκαστικὸν τραπεζογραμματίον ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ του ἀξίᾳ. Κατὰ τὸ ἐδάφιον 2 τῆς παραγράφου 8 τοῦ νόμου ΓΧΜΒ', ἐάν τις ἐδάνειζε χρυσὸν ἐδικαιούτο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ποσοῦ τούτου εἰς χρυσόν. Ὅμοίως καὶ ἂν εἰς ἰδιώτης κατέθεσε εἰς τὴν τράπεζαν χρυσόν, ἡ τράπεζα ὄφειλε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς χρυσόν.

Ὁ νόμος ΓΧΜΒ' ἴσχυσε μέχρι τοῦ 1917, ὅποτε ἐξεδόθη ὁ νόμος 987, καθ' ὃν ἀνεστῆλθε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἐδαφίου 2 παραγρ. 8 τοῦ νόμου ΓΧΜΒ' καὶ ὠρίσθη ὅτι πᾶσαι αἱ εἰς χρυσόν ὑποχρεώσεις ἐξοφλοῦνται διὰ τραπεζογραμματίων εἰς τὸ ἄριστον.

Ἡ συνέπεια τοῦ νόμου 987 δὲν ἦτο σπουδαία, διότι παρ' ὅλην τὴν ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν τοῦ χαρτονομίσματος, εἶχε τοῦτο τὴν αὐτὴν κτήτικὴν ἀξίαν πρὸς τὸ μεταλλικὸν νόμισμα. Ἐπομένως οὐδεμίαν ἀνωμαλία ἐπῆλθεν εἰς τὰς συναλλαγὰς.

Ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου 987 ἦτο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ χρυσοῦ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν πράγμα τὸ ὅποιον καὶ τὰ ἄλλα κράτη ἐπραξαν.

Ὁ νόμος οὗτος κατέστη περιφνημὸς ὅχι ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς του ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ ἡ τιμὴ τῆς δραχμῆς, δηλ. ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν.

Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἐκπτώσεως ἦσαν διττοί :

Ὁ πρῶτος λόγος ἦτο πολιτικός. Ἡ κατὰ τὸ 1920 ἐπελθοῦσα πολιτικὴ μεταβολὴ ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων μετὰ τῶν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον συμμάχων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξεδόθη ἀνακοίνωσις τῶν συμμάχων καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἠδύνατο, πλέον

νά βασίζεται ἐπὶ οἰκονομικῆς τινος ἔνισχύσεως ἐκ μέρους τῶν συμμάχων.

Πρὸ τοῦ 1920 ἡ Ἀμερική, Γαλλία καὶ Ἀγγλία εἶχον δώσει πιστώσεις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς ὑγιᾶς νόμισμα, τοῦτο δὲ ἐν συννενοήσει μετὰ τῶν συμμάχων εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐκδώσῃ χαρτονόμισμα διὰ τὰς ἰδίας ἀνάγκας ἔναντι τῶν τοιούτων πιστώσεων. Ἐπὶ τῇ βάσει λυσιπὼν αὐτῶν τῶν πιστώσεων εἶχεν ἐκδοθῆ σημαντικὸν ποσὸν χαρτονομίσματος.

Ἄλλὰ κατὰ τὸ 1920, λόγῳ τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς, οἱ σύμμαχοι ἀπέσυραν τὰς πιστώσεις καὶ οὕτω τὸ ἐκδοθὲν ποσὸν τοῦ χαρτονομίσματος ἔμεινεν ἄνευ βάσεως, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς ἐκπτώσεως τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς ἔναντι τοῦ μεταλλικοῦ νομίσματος. Τὸ ποσὸν δὲ τοῦ χαρτονομίσματος τούτου μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, λόγῳ τῶν στρατιωτικῶν βαρῶν ἠναγκάζετο ν' αὐξήσῃ, διότι τὸ Κράτος ἐξέδιδε χαρτονόμισμα καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ διεθνοῦς οἰκονομικοῦ ἐλέγχου. Ἐκτὸς δὲ τοῦ μειονεκτήματος τῆς ἐκπτώσεως τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς ἤρχισε νὰ ἀναφαίνεται καὶ τὸ εἰς τοιαύτας περιστάσεις παρομαρτοῦν ἕτερον μειονέκτημα τὸ τῆς λειτουργίας τοῦ ψυχολογικοῦ ἐλατηρίου παρὰ τῷ λαῷ, περὶ οὗ ὠμιλήσαμεν ἐν τοῖς προηγούμενοις, καὶ ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν δεῦτερον λόγον τῆς πτώσεως τῆς δραχμῆς.

Ὅλοεν ἡ ἀξία τῆς δραχμῆς ἔβαινεν ἐλαττωμένη, κατὰ δὲ τὸ 1925 ἡ Ἀγγλικὴ λίρα, ἦτις πρότερον ἐτιμᾶτο ἀντὶ 25 μεταλλικῶν δραχμῶν, ἔφθασεν εἰς 250 δραχμάς, δηλ. ἡ τιμὴ τῆς δραχμῆς ὑπεδιβάσθη εἰς τὸ 1/10 τῆς μεταλλικῆς.

Οὕτω εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1923 ἐξεδόθη νομοθετικὸν διάταγμα, καθ' ὃ αἱ εἰς χρυσὸν ὑφιστάμεναι ὑποχρεώσεις ἔδει νὰ ἐξοφλῶνται διὰ τραπεζογραμματίων εἰς τὸ ἄρτιον, ἡ δὲ διαφορά μετὰξὺ τῆς διὰ τραπεζογραμματίων εἰς τὸ ἄρτιον ἐκτιμήσεως τοῦ χρυσοῦ καὶ τῆς πραγματικῆς τρεχούσης τιμῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ νὰ δίδηται εἰς τὸ Κράτος. Εὐνόητον τυγχάνει ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀφεῶρα καὶ τὰ μετὰξὺ ἰδιωτῶν καὶ Τραπεζῆς ὑποχρεώσεις.

Κατὰ τὸ Ν. τοῦτο Διάταγμα αἱ πληρωμαὶ ἐγίνοντο ὡς ἑξῆς: Ἐστω ὅτι ὁ Α ὀφείλει εἰς τὸν Β 1,000 εἰκοσόφραγμα εἰς χρυσὸν καὶ ἔστω ὅτι τὸ εἰκοσόφραγμα ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐτιμᾶτο ἀντὶ 200 δραχμῶν. Ὁ Α ὀφείλει νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ Β 20,000 δραχμῶν χαρτίνων, τὰς δὲ λοιπὰς 180,000 χαρ. δραχμῶν ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς τὸ δημόσιον.

Τὸ ἄτοπον καὶ ἄδικον τοῦ Νομοθετικοῦ τούτου Διατάγματος ἦτο μέγα: ὅπερ ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ ἑξῆς παραδείγματος. Ἐστω ὅτι ὁ Α κατὰ τὸ 1914 ἐδάνευσθη 1,000 εἰκοσόφραγμα εἰς χρυσὸν ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐδάνεισε 1,000 ἐπίσης εἰκοσόφραγμα. Κατὰ τὸ Ν.

λοιπόν τοῦτο διάταγμα παρά μὲν τοῦ ὀφειλέτου θὰ λάβῃ 20,000 δραχμὰς χαρτίνας, εἰς δὲ τὸν δανειστὴν καὶ τὸ Κράτος θὰ πληρώσῃ 200,000 δραχμῶν.

Μετὰ πάροδον δύο μηνῶν ἀνεγνωρίσθη τὸ ἄτοπον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐτροποποιήθη τὸ διάταγμα τοῦτο ὡς ἐξῆς :

Ὡς γνωστὸν κατὰ τὸν νόμον 987 τοῦ 1917 αἱ Τράπεζαι τὰς εἰς χρυσὸν καταθέσεις ἐπλήρωνον διὰ τραπεζογραμματίων, ὑποχρεοῦντο δὲ τὸ ποσὸν τοῦ χρυσοῦ νὰ τὸ κρατήσουν, νὰ τὸ δώσουν δὲ εἰς τὸ Κράτος ὅταν παραστῇ ἀνάγκη. Ὡστε οἱ περισσότεροι ὀφειλέται εἰς χρυσὸν ἦσαν αἱ Τράπεζαι.

Διὰ τῆς τροποποιήσεως λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ Διατάγματος αἱ Τράπεζαι ὥρισθη νὰ πληρώσουν τὰς εἰς χρυσὸν καταθέσεις διὰ χαρτονομισμάτων ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ αὐτῶν ἄξιᾳ, τὴν δὲ διαφορὰν μεταξὺ τῆς τιμῆς αὐτῆς καὶ τῆς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀγορᾷ τρεχούσης νὰ λαμβάνῃ τὸ Κράτος.

Τέλος ἀπὸ τοῦ 1923 ἐδόθη ἡ ἄδεια ὅπως συνάπτονται δάνεια εἰς χρυσὸν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐξοφλῶνται εἰς χρυσόν.

73. Θεωρία τοῦ Cassel.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ἓν κράτος, π.χ. τὸ Ἑλληνικόν, ὅπερ βάσιν ἔχει ὀρισιμένην μεταλλικὴν νομισματικὴν μονάδα ὀρισμένου βάρους μετάλλου, τὴν δραχμὴν (ἄργυρᾶν, βάρους 5 γραμμ.) καὶ ὅτι ἀκολούθως εἰς τὸ Κράτος τοῦτο ἐπιβάλλεται ἡ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία, κατόπιν ἔνεκα διαφόρων λόγων ἔχομεν πληθωρικὴν κυκλοφορίαν, μέχρις οὗ καταλήξωμεν εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῆς νομισματικῆς μονάδος, τόσον ὥστε μία χαρτίνη δραχμὴ νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὸ $\frac{1}{10}$ λ. χ. τῆς μεταλλικῆς.

Ἐν τῷ προκειμένῳ ποίαν πολιτικὴν πρῆπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ Κράτος πρὸς διόρθωσιν τῶν οικονομικῶν του ; ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο διεμορφώθη ἡ θεωρία τοῦ Cassel. Ἡ θεωρία τοῦ Cassel λέγει ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Κράτους εὐρίσκεται ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρὸ δύο κατευθύνσεων.

1) ἢ πρῆπει τὸ Κράτος νὰ θεωρήσῃ τὴν κατάστασιν ταύτην ὡς παροδικὴν καὶ διὰ δραστηρίου πολιτικῆς νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἄρῃ τὴν κατάστασιν ταύτην, ὅπερ ὅμως κατὰ τὸν Cassel εἶναι ματαιοπονία, διότι λόγῳ τῆς μεγάλῃς ὑποτιμήσεως τῆς νομισματικῆς μονάδος ἡ προσπάθεια πρὸς ἐπαναφορὰν αὐτῆς εἰς τὴν προτέραν τιμὴν εἶναι ἐκτὸς τοῦ κύκλου τοῦ κατορθωτοῦ.

2) ἢ πρῆπει τὸ Κράτος ἐν καταλλήλῳ περιστάσει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν τοιαύτην ὑποτίμησιν τῆς νομισματικῆς μονάδος καὶ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἐνῶ

προηγουμένως είχε νομισματικήν μονάδα βάρους 5 γραμμαρίων καθ' ἑσόν πρὸ τοῦ πολέμου λέγοντες δραχμὴν ἔννοοῦσαμεν τεμάχιον ἀργύρου πέντε γραμμαρίων. ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔχει νομισματικήν μονάδα βάρους $1\frac{1}{2}$ γραμμαρίου λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ τιμὴ τῆς σημερινῆς δραχμῆς εἶναι τὸ $1\frac{1}{10}$ τῆς παλαιᾶς.

Οὕτω τὸ Κράτος θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸ μεταλλικὸν σύστημα μὲ τὴν ἀνωτέρω διαφοράν. Ἐὰν λ.χ. ἡ Ἑλλάς ἐφαρμόσῃ τὸ σύστημα τοῦτο ἀντὶ $5\frac{1}{2}$ δισεκατομμυρίων χαρτίνων δραχμῶν, θὰ ἔχῃ 550 ἑκατομμύρια μεταλλικῶν δραχμῶν. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι ὀρθὸν δι' ὃ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς ἐφηρμόσθη.

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου δύναται νὰ ἐπαναφερθῇ εἰς ὑγιᾶ κατάστασιν τὸ μεταλλικὸν γόμισμα, ἀλλὰ ὑπὸ τὰς ἐξῆς προϋποθέσεις:

1) Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πλήρης ἐπάνοδος τῆς χώρας εἰς τὴν ὑγιᾶ οικονομικὴν πολιτικὴν καὶ

2) Νὰ ὑπάρξῃ ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ Κράτος οὐδέποτε εἰς τὸ μέλλον θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἔκδοσιν νέου χαρτονομίσματος. Μόνον ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τῆς θεωρίας τοῦ Cassel.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ διανομῆς τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

§ 74.—Γενικά.

Μέχρι τοῦδε ἐν τῷ α'. τεύχει ἐξητάσαμεν τοὺς ἔρους καθ' οὓς γίνεται ἡ παραγωγή τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, τὰ διάφορα συστήματα αὐτῆς, καὶ τέλος κατελήξαμεν εἰς τὸ σήμερον κρατοῦν σύστημα, τὸ στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων, τῆς ἀνταλλαγῆς, τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας κλπ. Εἶδομεν ἐπίσης ὅτι συνέπεια τούτων καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως προσέτι τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τοῦ δικαιώματος τῆς κληρονομίας, ἀνεφάνθησαν φαινόμενα, ἅτινα δὲν θ' ἀνεφαίνοντο ἂν ἄλλη ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς οικονομίας. Καὶ τέλος εἶδομεν ὅτι πρὸς διευκλύνωσιν τῶν συναλλαγῶν ἐπενοήθη τὸ χρῆμα δι' οὗ ἀποκτῶμεν γνὼν πάντα τὰ οικονομικὰ ἀγαθὰ.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὡς εἶπομεν, ἐξετάζοντες τὸ ἀντικείμενον τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, βλέπομεν ὅτι ἡ οἰκονομία βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐρεύνης τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου πρὸς ἀπόκτησιν καὶ χρῆσιν τῶν οικονομικῶν ἀγαθῶν, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν του.

Ἐπομένως πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ὅψ' οἰονδήποτε οικονομικὸν σύστημα, ὅψ' οἰονδήποτε οικονομικὴν ἢ νομικὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, τὸν ἄνω τελικὸν σκοπὸν ἔχει, τὴν κατανάλωσιν, ἣτις γίνεται διὰ τοῦ εἰσοδήματος καὶ ὅπερ σήμερον ἐκφράζεται εἰς χρῆμα.

Γενᾶται λοιπὸν τὸ ζήτημα. Τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ εἰσοδήματος, τῶν παραγομένων τούτέστιν ἀγαθῶν ὑπὸ τίνα τύπον θὰ χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τοῦ πληθυσμοῦ, ποίαν τούτέστιν μερίδα θὰ λάβῃ ἕκαστος καὶ πῶς θὰ χρησιμοποιήσῃ ταύτην. Γενᾶται δηλ. τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τῶν παραγομένων ἀγαθῶν μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἰδίως σήμερον εἶναι δυσχερές. Εἰς τὴν πρωτόγονον παραγωγὴν τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀπλοῦν, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύ-

την ἢ παραγωγή ἐνγεργέιτο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τῆς μόνον. Ἡ οἰκογένεια ἦτο σύνολον οἰκονομικῶν συγκεντροῦν ἰδίας οἰκονομικὰς δυνάμεις, ἐργαλεῖα καὶ ἔδαφος δι' ὃ καὶ τὸ παραγόμενον διενέμετο μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀναλόγως τῆς ἐργασίας ἐκάστου.

Καὶ σήμερον δὲν θὰ ἐνεφανίζετο τοιοῦτον ζήτημα ἐὰν ὑπῆρχε κεντρικὴ τις δύναμις ἐκπροσωποῦσα τὸ σύνολον, ἣτις νὰ ὠρίζε τὰ τῆς παραγωγῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν καὶ τὰ τῆς συμμετοχῆς ἐκάστου εἰς τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ, ἀναλόγως τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν παραγωγήν. Ἐὰν π.χ. φαντασθῶμεν τὴν ὑπαρξίν συστήματος κομμουνιστικοῦ καθ' ὃ κεντρικὴ τις θέλῃσις, θὰ ὠρίζε τὴν διανομὴν καὶ τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς ἀξίας ἐκάστου, δὲν θὰ ἐγεννατο τοιοῦτον ζήτημα. Ὑπὸ τὸ κρατοῦν ὅμως σύστημα, τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος κλπ. γενναται ἀκριβῶς τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τοῦ εισοδήματος.

Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ἡ κεντρικὴ θέλῃσις, ἢ συγκεντροῦσα τοὺς διαφόρους συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς ἀνήκει εἰς ἓν πρόσωπον εἰς τὸν **ἐπιχειρηματιάν**. Οὗτος ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του ποσότητα χρηματικοῦ κεφαλαίου, δύναται προβαίνων εἰς τὴν σύναψιν συμβάσεως μετὰ τῶν δυναμένων νὰ προσφέρουν πνευματικὴν ἢ σωματικὴν ἐργασίαν, νὰ ρυθμίξῃ μόνος τὴν παραγωγήν καὶ νὰ ὀρίξῃ τὸν χρόνον, τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν αὐτῆς. Εἶδομεν δὲ ποίαν σημασίαν ἔχει ὁ ἐπιχειρηματίας διὰ τὴν οἰκονομίαν. Ὅτι οὗτος διὰ τοῦ συστήματος τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, ὠθούμενος ἐκ τοῦ ἐλατηρίου, ὅπως ἀποκτήσῃ κέρδος, παράγει χρήσιμα καὶ ζητούμενα ἀγαθὰ. Εἶδομεν ὅμως προσέτι καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς υπάρξεως αὐτοῦ, ὅτι πολλάκις παράγει οὗτος ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ κέρδους εἶδη μὴ χρήσιμα εἰς ὅλας τὰς οἰκονομικὰς τάξεις, ἀλλὰ χρήσιμα μόνον εἰς τὴν τῶν πλουσίων, καὶ οὕτω παρατηρεῖται ἔλλειψις χρησίμων πραγμάτων, καὶ παραγωγή μὴ χρησίμων εἰς ὅλους. Ἐν πάσῃ ὅμως περιπτώσει διὰ τῆς ἐντάσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐπιχειρηματίου ἔχομεν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς οἰκονομικῶς. Ἐρωτᾶται λοιπόν: Ἐφ' ὅσον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς παραγωγῆς ἔχει ὁ ἐπιχειρηματίας πῶς θὰ συμμετάσχουν εἰς τὸ παραχθὲν εισόδημα οἱ διάφοροι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς, καὶ πῶς δι' αὐτοῦ θὰ θεραπεύσουν οὗτοι τὰς ἀνάγκας τῶν; Ἐν ἄλλαις λέξεσι **ποιοὶ οἱ κανόνες τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εισοδήματος**; Πρὶν ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα, ἄς ἐξηγήσωμεν τί σημαίνει ὁ ὅρος Ἐθνικὸν εισόδημα.

§ 75. — *Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ εισοδήματος.*

Ἐθνικὸν εισόδημα ἐννοοῦμεν τὸ σύνολον τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα παρήχθησαν ἐν δεδομένη στιγμῇ μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν καταναλωθέντων ὑλικῶν ἀγαθῶν πρὸς παραγωγὴν αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως σήμερον ἔχομεν ὅλα τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἐκπεφρασμένα εἰς χρήμα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι Ἐθνικὸν εισόδημα εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἰδιωτικῶν εισοδημάτων ἐκπεφρασμένον εἰς χρήμα.

Καὶ νῦν ἂς εἶδωμεν πῶς τὸ τοιοῦτον ἐθνικὸν εισόδημα, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μας χάριν ευκολίας τὸ ὑπὸ τὴν δευτέραν ἐννοίαν ἐθνικὸν εισόδημα, κατανέμεται μεταξὺ τῶν παραγωγικῶν τάξεων.

§ 76. — *Ποταὶ αἱ παραγωγικαὶ τάξεις, αἱ δικαιούμεναι συμμετοχῆς εἰς τὸ εισόδημα.*

Αὗται εἶναι : ὁ ἐπιχειρηματίας, ἡ ἐργασία, τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ φύσις. Μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τούτων δεόν νὰ κάμωμεν μίαν διέκρισιν ἀποχωρίζοντες ἀπ' αὐτῶν τὸν ἐπιχειρηματίαν, καθ' ὅσον οὗτος συμμετέχει εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Ἐθνικοῦ εισοδήματος, διαφοροτρόπως τῶν ἄλλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Εἶπομεν ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας, εἰς ὃν ἀνήκει ἡ πρωτοβουλία τῆς παραγωγῆς, φροντίζει καὶ εὐρίσκει κεφάλαιον καὶ ἐργασίαν πρὸς παραγωγὴν ὀρίζει ὁμοῦς τὴν ἀμοιβὴν τῶν συντελεστῶν τούτων συμβατικῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων. Οὕτω εἰς τὸν κεφαλαιούχον δίδεται ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου τόκος ὀριζόμενος συμβατικῶς, ἐντὸς τῶν νομίμων περιορισμῶν. Ἐπίσης συμβατικῶς ὀρίζεται καὶ ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου. Καὶ ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους, ὅστις ὡς θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπη τις σήμερον, δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ κεφαλαιούχος, δεόν καὶ αὐτὸς νὰ συμμετάσχη εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα καὶ συμμετέχει, ὅπως καὶ ὁ κεφαλαιούχος λαμβάνων τὸ αὐτὸ ποσὸν συμβατικῶς.

Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ὀρθόν, διότι ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους δεόν νὰ λάβῃ καὶ τι πλεόν τοῦ κεφαλαιούχου λόγῳ τῆς μονοπωλικῆς φύσεως αὐτοῦ.

Βλέπομεν ἐκ τούτου ὅτι μεταξὺ τῶν δικαιουμένων νὰ συμμετάσχουν εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα εἶναι μία ὁμάς, ἡ τῶν κεφαλαιούχων, τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ κατόχου τοῦ ἐδάφους ἀφ' ἑνός, ἧς ἡ ἀμοιβὴ ὀρίζεται συμβατικῶς, καὶ τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀφ' ἑτέρου, οὗτινος ὅμως ἡ ἀμοιβὴ εἶναι ἀκαθόριστος, βασιζομένη ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς παραγωγῆς. Καὶ

νῶν ἄς ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημα. Ποιοὶ οἱ κανόνες τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

Ἐπίσης ἢ ἀκριβῆς γνώσις τῆς φύσεως τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν ἐπομένων κεφαλαίων, θὰ προτάξωμεν τὴν ἐξέτασιν ταύτης.

§ 78. Περὶ ἀμοιβῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου.

Εἶπομεν ὅτι σκοπὸς τοῦ ἐπιχειρηματίου εἶναι νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς νὰ ἀμοίψῃ αὐτοὺς νὰ παραγάγῃ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ μεταπωλήσῃ ταῦτα ἀποκτῶν οὕτω κέρδος. Εἶπομεν δὲ συνάμα ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχῃ μόνος του ὄλους τοὺς συντελεστὰς τῆς παραγωγῆς, νὰ εἰσφέρει ἁπλῶς μόνος του κεφάλαιον, ἐργασίαν καὶ ἔδαφος ἢ νὰ μὴ ἔχῃ τοιούτους καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ συντελεστὰς τρίτων.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου, τὴν ἀμοιβὴν τῶν ἐργατῶν, τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κυρίου τοῦ ἐδάφους ὡς καὶ τὴν ἀξίαν τῶν καταναλωθέντων ὑλικῶν ἀγαθῶν τὸ ὑπολοιπόμενον ποσὸν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν παραχθέντων ἀγαθῶν εἶναι ἢ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἣτις ὅμως εἶναι ποσὸν μὴ ἐκ τῶν προτέρων ὀρισμένον, ποσὸν ἀόριστον, καθ' ὅσον εἶναι δυνατὸν ἐνῶ ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει καταβάλλῃ ποσὸν τι δαπανῶν πρὸς παραγωγὴν, ἢ τιμὴ τοῦ παραχθέντος ἀγαθοῦ νὰ εἶναι μικροτέρα τούτων, ὁπότε ὄχι μόνον τὸ κέρδος εἶναι ἀβέβαιον, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ θυσία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς λοιποὺς συντελεστὰς ὧν ἡ ἀμοιβὴ εἶναι ὀρισμένη καὶ βεβαία. **Ἐπάρχει λοιπὸν ἐν τῇ ἀμοιβῇ τοῦ ἐπιχειρηματίου στοιχεῖον κερδοσκοπικόν, ἀβέβαιον,** καθ' ὅσον ἡ ἀμοιβὴ του ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων οἰκονομικῶν γεγονότων. Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἡ πρώτη ὡς ἄνω περίπτωσις καθ' ἣν ὁ ἐπιχειρηματίας προσφέρει μόνος του κεφάλαιον, καὶ ἐργασίαν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ ἀμοιβὴ του εἶναι σύνθετος ἀποτελουμένη :

1) **ἐκ τῆς ἀμοιβῆς του ὡς κεφαλαιούχου.** Ἡ ἀμοιβὴ δὲ αὕτη δὲν εἶναι ὁμοία μὲ τὴν τοῦ ἀπλοῦ κεφαλαιούχου, διότι ἐνῶ ὁ κεφαλαιούχος δανείζει τὰ κεφάλαιά του καὶ τὰ ἔχει ἐξησφαλισμένα, ὁ ἐπιχειρηματίας ἐκθέτει εἰς κίνδυνον τὰ κεφάλαιά του, δι' ὃ ἐκτὸς τοῦ ἀπλοῦ τόκου, ὅν λαμβάνει ὁ κεφαλαιούχος, ὁ ἐπιχειρηματίας θέον νὰ λάβῃ καὶ ποσὸν τι ὡς ἀσφάλιστρον τῶν κεφαλαίων του.

2) **ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου ὡς ἐργάτου καὶ**

3) *ἡ ἀμοιβή του, ἡ προκύπτουσα ἐκ τοῦ καθαρῶς κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως.* Ἐπομένως ὁ ἐπιχειρηματίας δυνατόν νὰ ἔχῃ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεώς του :

1) ζημίας 2) ἀμοιβὴν ἴσην πρὸς τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας, του 3) ἀμοιβὴν ἴσην μὲ τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου του ἠδὲξημένους κατὰ τι (διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν ἀσφαλιστρῶν) καὶ 4) εἶναι δυνατόν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν, ὑπερ καὶ σύνθητες, νὰ ἔχῃ ὠρισμένον τι περίσσευμα, ὑπερ λαμβάνει οὗτος δλόκληρον, ἔχων ὡς δικαιολογητικὸν λόγον τοῦτου, μόνον τὸ ὅτι ἡ κοινωνία δέον νὰ ἀμοίψῃ τὸν ἐπιχειρηματίαν διότι φροντίζει ὅπως τὸ παραγόμενον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν παράγεται κατὰ σκοπιμώτερον τρόπον καὶ διότι οὗτος ἀναλαμβάνει καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας τὸ σύνολον τοῦ πληθυσμοῦ δέον νὰ πληρῶνῃ εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν λόγῳ τῆς φροντίδος του ἀμοιβὴν τινα, διότι ἡ ἀμοιβὴ αὕτη εἶναι *ἀμοιβὴ οἰκονομική*, ἣν δέον πάντοτε ὁ πολίτης νὰ πληρῶνῃ ὑφ' οἰονόηποτε οἰκονομικὸν σύστημα. Τὸ ποσὸν ὅμως ταύτης, ὑπερ πολλάκις εἶναι δυσανάλογον πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἐργασίαν ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου, δύναται νὰ περιορισθῇ καὶ νὰ μὴ αὐξάνῃ εἰς βᾶρος τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου, καθ' ὅσον ὡς συνήθως συμβαίνει γίνεται ἐλάττωσις τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου πρὸς αὐξῆσιν τοῦ κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου ὑπὸ τὴν μορφήν τὴν ἐκτεθεῖσαν ἀνωτέρω, εἶναι ἀπλή.

Εὐνόητον εἶναι ὅτι ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς εἶναι δίκαιον νὰ λάβῃ οὗτος ποσὸν τι διὰ τὴν καταβαλλομένην ὑπ' αὐτοῦ ἐργασίαν.

Συνήθως ὅμως ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν ἐμφανίζεται ὡς ἴδιον πρόσωπον, ἀλλὰ ἐμφανίζεται παρέχων ἐργατικὰς δυνάμεις καὶ κεφάλαια ὡς μέλος ὁμορρύθμου ἢ ἑτερορρύθμου ἐταιρείας ἢ ὡς μέλος ἀνώνυμου ἐταιρείας.

Ἐξετάζοντες δὲ τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς ἐπιχειρήσεως βλέπομεν πράγματι ὅτι λόγῳ τῆς τάσεως αὐτῆς πρὸς συγκέντρωσιν τῆς παραγωγῆς εἰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις, *ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς γίνεται κυρίως ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀνώνυμου ἐταιρείας.*

Ἐξετάζοντες τὴν ἀνώνυμον ἐταιρείαν βλέπομεν ὅτι οἱ μέτοχοι κατ' ἐλάχιστον ἢ μᾶλλον οὐδὲως, συντελοῦν εἰς τὴν αὐξῆσιν τῆς παραγωγῆς καθ' ὅσον συνήθως αὐταὶ διοικοῦνται ὑπὸ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, ὑπερ ἀναθέτει τὴν γενικὴν διεύθυνσιν τῆς ἐταιρείας εἰς ἕτερον πρόσωπον, τὸν Γενικὸν Διευθυντήν, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰ μὴ ὑπάλληλος αὐτῆς. Ἐρωτᾶται λοιπόν: Ποῖος εἶναι ἐν τῇ συνθέτῳ ταύτῃ τῆς ἐπιχειρήσεως

μορφῇ, ὁ ἐπιχειρηματίας, καὶ ἐπομένως τις δικαιούται νὰ λάβῃ τὴν ἀμοιβήν, τὸ κέρδος; Ὁ μέτοχος; Φυσικὰ ὄχι. Διότι ναὶ μὲν οὗτος προσφέρει ποσότητά τινα κεφαλαίου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν μέρει ἐπιχειρηματίας καθ' ὅσον συμμετέχει εἰς τὸν κίνδυνον, πράγματι ὅμως δὲν εἶναι τοιοῦτος, διότι ὡς προαναφέραμεν δὲν συμμετέχει οὐδὲν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐταιρείας καὶ οὐδεμίαν καταβάλλει φροντίδα πέραν τῆς μετοχῆς του, διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἐταιρείας. **Ἐπιχειρηματίας ἐν τῇ ἀνωμόμφῃ Ἐταιρείᾳ ἀπὸ ἀπόψεως μὲν νομικῆς εἶναι τὸ νομικὸν πρόσωπον αὐτῆς, ἀπὸ οἰκονομικῆς δὲ τοιαύτης ἐπιχειρηματίας, συνηθέστατα εἶναι μέλος τοῦ Διοικητικοῦ συμβουλίου, ἢ ξένον τι πρόσωπον, ὁ Διευθυντής,** εἰς ὃν ἀνατίθεται ἡ διοίκησις τῆς Ἐταιρείας. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν πρόκειται περὶ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ταῦτα ὡς ἐπιχειρηματίας τῆς Ἐταιρείας, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅμως τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Διευθυντοῦ, ὅστις εἶναι ξένον πρόσωπον, ἄσχετον πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, ἀμοιβόμενον συμβατικῶς ὑπ' αὐτῆς, διὰ τὰς παρεχομένας υπηρεσίας του. Πράγματι ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐπιχειρήσις τις ἐπιτυγχάνει περισσευμά τι μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν ὅλων τῶν δαπανῶν, θὰ λάβουν τοῦτο οἱ μέτοχοι καὶ οὐχὶ ὁ Διευθυντής αὐτῆς, ὅστις λαμβάνει ποσόν τι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένον συμβατικῶς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φανερόν τυγχάνει ὅτι σήμερον ἐκεῖνος ποῦ λαμβάνει τὴν διαφοράν μεταξὺ κόστους καὶ τιμῆς τῶν ὑπὸ τῆς ἐταιρείας πραγματοποιουμένων ἀγαθῶν, δὲν εἶναι ὁ ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἐπιχειρηματίας, ἀλλ' ὁ κεφαλαιούχος δι' ὃ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι σήμερον ὁ θεωρούμενος ὡς ἐπιχειρηματίας εἶναι ὁ κεφαλαιούχος, ὁ εἰσφέρων τὸ κεφάλαιον καὶ ἀναλαμβάνων τὸν κίνδυνον αὐτοῦ. Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη τοῦ ἐπιχειρηματίου, εἶναι ἀμοιβὴ μὴ ἐξαρτωμένη ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς μορφῆς τῆς ἐπιχειρήσεως καθ' ὅσον πάντοτε ὑπ' οἰονομικῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς σύστημ. θὰ ὑπάρχῃ ἐπιχειρηματίας ἀμοιβόμενος. Πράγματι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κομμουνιστικὸν σύστημ ὑφίσταται ἐπιχειρηματίας, ἢ ἀμοιβὴ του ὅμως δὲν εἶναι ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω μορφήν ἀλλὰ δίδεται ὡς ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας του, κἀπως τροποποιημένης καθ' ὅσον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει κατὰ τὸ σύστημ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἀμοιβὴ διὰ τὸ κατατεθὲν κεφάλαιον, διότι τὸ κεφάλαιον ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον καὶ ἡ ἀμοιβὴ διανέμεται μεταξὺ τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν παραγωγὴν (μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας) ἀναλόγως τῆς ἐνεργείας των πρὸς παραγωγὴν.

Ἐκ τῆς ἀνω ἀναπτύξεως τῆς φύσεως τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, προκύπτει τέλος καὶ τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ

τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἑταιρείας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ *ὀρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων συμβαιτικῶς* ὡς συμβαίνει εἰς τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου ἢ τοῦ κεφαλαίου. Δὲν ὑπάρχει δηλ. ἐκ τῶν προτέρων ὀρισμένη χρηματικὴ ποσότης, ἣτις νὰ δίδεται εἰς τὸν ἐπιχειρηματιάν, διότι ἡ ἀμοιβὴ του εἶναι *ὑποκειμενικὴ* ἔξαρτάται τοὔτέστιν ἐκ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ.

§ 78.—*Συμμετοχὴ τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ παραγόμενον ἔθνικόν εισόδημα.*

Ἐἴπομεν ὅτι καὶ τὸ κεφάλαιον εἶναι συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς, δι' ὃ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν δεόν καὶ τοῦτο νὰ συμμετέχη εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα. Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν ὁμῶς τὴν ἔννοιαν τῆς συμμετοχῆς τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα δεόν καὶ πάλιν νὰ κάμωμεν τὴν διάκρισιν αὐτοῦ εἰς ἰδιωτικόν καὶ ἔθνικόν κεφάλαιον. Ὡς εἴπωμεν εἰς τὰ περὶ κεφαλαίου, ἰδιωτικόν κεφάλαιον εἶναι τὸ τμήμα τῆς περιουσίας, τὸ χρησιμοποιοῦμενον πρὸς ἀπόκτησιν προσόδου, ἕπερ εἶναι προϊὸν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὑπὸ τῆς ἐγγόμου τάξεως. Ἐνῶ ἔθνικόν κεφάλαιον εἶναι τὸ σύνολον τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν τῶν χρησιμοποιοῦμένων πρὸς σκοπὸν παραγωγικόν.

Καὶ πρῶτον ἄς λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἔθνικόν κεφάλαιον.

I. *Τις ἡ συμμετοχὴ του εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα;*

Πρὸ τούτου ὁμῶς ἄς εἴδωμεν τί σημαίνει συμμετοχὴ τοῦ ἔθνικοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εισοδήματος. *Συμμετοχὴ τοῦ ἔθνικοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εισοδήματος, σημαίνει τὸν βαθμὸν τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα* Πρὸς ὑπολογισμὸν τοῦ βαθμοῦ τῆς συμμετοχῆς τοῦ κεφαλαίου τούτου εἰς τὸ παραγόμενον εισόδημα, δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι διὰ νὰ παραχθῇ τοῦτο κατηναλώθησαν ἐργατικαὶ δυνάμεις, καὶ ὑλικά ἀγαθά. Πρέπει δηλ. νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι προὑπήρξεν περίοδος παραγωγικῆ, καθ' ἣν κατηναλώθησαν ἐργατικαὶ δυνάμεις κεφάλαια κλπ., ἣτις δὲν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ὑλικῶν ἀγαθῶν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ πρὸς παραγωγὴν τῶν ὑλικῶν στοιχείων, τοῦ κεφαλαίου, ἕπερ θὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν μέλλουσαν παραγωγὴν. Πρέπει λοιπὸν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν προκειμένου νὰ καθορισθῇ ὁ βαθμὸς τῆς συμμετοχῆς τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ εισόδημα, ὅλαι αἱ προεισαγωγικαὶ οὕτως εἶπειν δαπάναι τῆς παραγωγῆς του.

Θὰ εἴπωμεν δὲ ὅτι τὸ οὕτω παραγόμενον κεφάλαιον εἶναι παραγωγικόν, τότε ἔστιν αἱ χρησιμοποιοῦνται ἐργατικαὶ δυνάμεις καὶ τὰ ὕλικά ἀγαθὰ ἔχουν μικροτέραν χρησιμότητα ἐκείνων, ἅτινα θὰ παραγάγωμεν εἰς τὸ μέλλον διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ παραχθέντος κεφαλαίου.

Βλέπομεν ὅθεν ἔστι τὸ τοιοῦτον παραγωγικὸν κεφάλαιον συμμετέχει εἰς τὴν παραγωγὴν ἐφ' ὅσον κατορθοῦται διὰ τούτου ἢ αὐξήσεις τῆς παραγωγῆς, ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ συμμετοχῆς του εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα, περὶ ἀμοιβῆς του, καθ' ὅσον τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς οἰκονομίας. Τοιαύτη συμμετοχὴ μόνον διὰ τὸ ἰδιωτικὸν κεφάλαιον δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

II. Συμμετοχὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα,

Ὡς συνέπειαν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἔχομεν ὡς δεδομένον, ὅτι τὸ ἄτομον δύναται νὰ ἔχῃ ὕλικά ἀγαθὰ, ἅτινα σήμερον ἐκφράζονται εἰς χρήμα, δι' ὧν νὰ δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας του καὶ νὰ παράγῃ ἄλλα τοιαῦτα χρησιμοποιῶν τὰ εἰς τὴν διάθεσίν του ἀγαθὰ πρὸς παραγωγικὸν σκοπὸν ἢ τέλος ἀποκτῶν κέρδος δανείζων ταῦτα. Τὸ σύνολον τῶν ὕλικῶν τούτων ἀγαθῶν ἀποτελεῖ τὸ καλούμενον ἰδιωτικὸν κεφάλαιον. Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀτομικὴν ἐπιχείρησιν θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον τοῦτο χρησιμοποιεῖται πρὸς ἀπόκτησιν ἐδάφους, ἐργασίας, καὶ ἐργαλείων, καὶ ἐπομένως διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τούτου ἐπέρχεται αὐξήσεις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς χρησιμότητος τῶν παραγόμενων ἀγαθῶν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ κεφάλαιον χρησιμοποιεῖται πρὸς ὠρισμένον παραγωγικὸν σκοπὸν, θὰ γεννηθῇ τὸ ζήτημα εἰς ποῖον θὰ ἀνήκῃ τὸ προϊόν τὸ παραγόμενον διὰ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτοῦ, τὸ κέρδος τοῦτέστι τῆς ἐπιχειρήσεως τὸ ὅποσον ἀπομένει μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν, τοῦτέστι τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν τῶν καταναλωθέντων πρὸς παραγωγὴν, τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, τῶν ἐργαλείων, τοῦ λοιποῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου ὡς καὶ τοῦ καταναλωθέντος τμήματος τοῦ παγίου κεφαλαίου.

Τὸ κεφάλαιον εἶναι φυσικὸν ὅτι δεόν νὰ λάβῃ ἀμοιβήν, νὰ συμμετάσχη τοῦτέστι τοῦ εἰσοδήματος, ἔχων ὡς δικαιολογητικὸν λόγον τὸ γεγονός, ὅτι διὰ τούτου αὐξάνεται ἡ παραγωγή καὶ τὸ ὅτι τὸ δίκαιον ἀναγνωρίζει εἰς τὸ ἄτομον νὰ ἔχῃ ὑπὸ τὴν κατοχήν του κεφάλαιον πρὸς ἐκμετάλλευσιν.

Ἐρωτᾶται ὅμως ὀλόκληρον τὸ κέρδος ὀφείλεται εἰς τὸ κεφάλαιον ;
Παπασπυροπούλου Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθ. κ. Βαρθασίου 15

Βεβαίως όχι, διότι ως είπομεν και ὁ ἐπιχειρηματίας λόγω τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτὸς ὀργανώνει τὴν ἐπιχείρησιν ἔχει δικαίωμα νὰ συμμετάσχη εἰς τὸ εἰσόδημα λαμβάνων ἀμοιβήν.

Καὶ ταῦτα προκειμένου περὶ τῆς περιπτώσεως ἐκείνης καθ' ἣν ὁ ἐπιχειρηματίας ὁ ἴδιος προσφέρει ἐν τῇ ἐπιχείρησει τὰ κεφάλαιά του. Ἄλλ' ὡς είπομεν δυνατὸν ὁ κεφαλαιούχος νὰ διαθέσῃ εἰς τρίτον τὰ κεφάλαιά του ἢ διὰ νὰ ἐνεργήσῃ οὗτος ἐπιχείρησιν, ἢ διὰ νὰ λάβῃ ταῦτα ὡς δάνειον. Ποία ἢ φύσις καὶ ἡ δικαιολογία τῆς ἀμοιβῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ;

Ὡς είπομεν ὁ λαμβάνων χρήματα παρὰ κεφαλαιούχου ἢ θὰ διαθέσῃ ταῦτα εἰς ἐπιχείρησιν ἢ θὰ λάβῃ ταῦτα ὡς δάνειον διὰ τὰς ἀμέσους αὐτοῦ ἀνάγκας. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει: θὰ θελήσῃ νὰ δώσῃ εἰς τὸν κεφαλαιούχον ἀμοιβήν καὶ νὰ λάβῃ τὰ κεφάλαιά του, ἐφ' ὅσον προβλέπει ὅτι ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως, ἣν διὰ τῶν κεφαλαίων τούτων θὰ ἐνεργήσῃ θὰ ἀποκτήσῃ σημαντικὸν κέρδος. Ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ περιπτώσει ἡ ἀμοιβὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ λαμβάνοντος καὶ τῆς ἀξίας, ἣν σήμερον λαμβάνει ἔναντι τῆς ἀξίας, ἣν θὰ ἀποδώσῃ μετὰ πάροδον τοῦ ἐκ τοῦ δανείου ὠρισμένου χρόνου. Ἡ ἀμοιβὴ δηλ. ἣν θὰ δώσῃ ὁ δανειστής ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὅριου τῆς χρησιμότητος τοῦ χρήματος καὶ τῆς ἀξίας, ἣν θὰ ἀποδώσῃ οὗτος εἰς αὐτὸ μετὰ πάροδον τοῦ χρόνου τοῦ ὠρισμένου ἐκ τοῦ δανείου.

Αὕτη εἶναι ἡ ὀρθότερα δικαιολογία τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κεφαλαίου. Ἐπάρχουσι πλεῖσται ἄλλαι θεωρίαι σχετικῶς μὲ τὴν δικαιολογίαν ταύτην. Οὕτω θεωρεῖ τις ὡς βάσιν τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κεφαλαίου θέτει τὴν παραγωγικότητα αὐτοῦ, ἄλλη στηρίζει τὴν ἀμοιβήν εἰς τὸ γεγονὸς τῆς στερήσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἄλλαι πολλαὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων προεξέχει ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ, ἣτις δὲν ἀναγνωρίζει κατ' ἀρχὴν τὴν ἀμοιβήν τοῦ κεφαλαίου, καθ' ὅσον θεωρεῖ ταύτην ὡς ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας, ἣν μόνην θεωρεῖ συντελεστήν τῆς παραγωγῆς. Ἡ θεωρία αὕτη δὲν ἦτο συνεπής, δι' ὃ καὶ μετεβλήθη κατόπιν ὑπ' αὐτῶν τῶν Μαρξικῶν, καταληξάντων εἰς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ ἐκμετάλλευσιν τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας.

Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη ὀρίζεται εἰς ποσοστὰ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ἀπὸ τῆς εἰσγωγῆς δὲ τοῦ χρήματος δι' οὗ κατέστη δυνατὴ ἡ κυκλοφορία τῶν κεφαλαίων ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, ἡ ἀμοιβὴ αὕτη ὀρίζεται συμβατικῶς καὶ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη, δυναμένη νὰ προσδιορισθῇ ἐκάστοτε ὑφ' ὠρισμένης οἰκονομικῆς συνθήκας. Ἐν τούτοις ἡ ἀμοιβὴ αὕτη, τόκος καλούμενος, δὲν εἶναι πάντοτε δι' ὅλα τὰ δάνεια ἢ αὐτῇ, ἀλλὰ διαφέρει

ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν τοῦ δανείου. Οὕτω π. χ. εἶναι μικροτέρα ὅταν τὸ δάνειον εἶναι βραχυπρόθεσμον ἢ ἐξησφαλισμένον δι' ὑποθήκης ἢ ἐνεχύρου, καὶ μεγαλυτέρα ὅταν τοῦτο εἶναι μακροπρόθεσμον ἢ ἄνευ πραγματικῆς ἀσφαλείας.

Ἐπίσης τὴν ἀμοιβὴν τοῦ κεφαλαίου, τὸ μέγεθος δηλ. τοῦ τόκου, κανονίζουν οἱ αὐτοὶ ὄροι οἱ κανονίζοντες τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἀγορᾷ, διότι καὶ ὁ τόκος εἶναι τίμημα τοῦ κεφαλαίου. Ἐπομένως τὸ ποσὸν αὐτοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ νόμου τῆς προσφοράς καὶ ζητήσεως, ὅπως ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀγαθῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ. "Ὅπως ἔχουμεν πωλητὴν καὶ ἀγοραστὴν οὕτω ἔχομεν καὶ ἐνταῦθα κεφαλαιοῦχον ἀφ' ἑνὸς καὶ παραγωγὸς ἢ καταναλωτὰς ἀφ' ἑτέρου. "Ἄν λάθωμιον ὑπ' ὄψιν μας τὸν κεφαλαιοῦχον θὰ ἴδωμεν ὅτι ὁ τόκος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσφερομένων κεφαλαίων καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτῶν. Ἐπίσης ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς χρησιμότητος, ἣν ἀποδίδει εἰς αὐτὰ ὁ κεφαλαιοῦχος καὶ ἐκ τῶν ἀσφαλειῶν τοῦ κεφαλαίου, "Ἄν ὑπάρχωσι συνθήκαι ἐξασφαλίζουσαι τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ κεφαλαίου καὶ τὸν τόκον τότε οὗτος θὰ εἶναι μικρότερος. Λαμβάνοντες δὲ ὑπ' ὄψιν τὸν δανειζόμενον θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὑπάρχουσι καὶ δι' αὐτὸν συνθήκαι, αἵτινες αὐξάνουν ἢ ἐλαττώνουν τὸν διδόμενον ὑπ' αὐτοῦ τόκον. Καὶ ἐνταῦθα τὸ μέγεθος τοῦ τόκου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ζητουμένων ποσῶν ὑπὸ τῶν δανειζομένων ὡς δάνειον. Τὸ ποσὸν ὅμως τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως μιᾶς χώρας καὶ ἐκ τῶν προβλέψεων τῶν δανειζομένων περὶ τῆς τύχης τῶν ἐπιχειρήσεων ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Ἐφ' ὅσον ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωσι πολλοὶ ἐπιχειρήσεις τότε ὁ τόκος ὁ διδόμενος ὑπὸ τῶν δανειστῶν εἶναι μεγάλος.

Τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἐπηρεάζουν καὶ αὐξάνουν τὸν τόκον προκειμένου περὶ ζητήσεως παραγωγικοῦ κεφαλαίου ἢ ζήτησις καταναλωτικοῦ τοιοῦτου οὐδεμίαν ἐπιφέρει αὐξήσιν τῶν τόκων εἰ μὴ μόνον ὅταν τὸ Κράτος ζητεῖ τοῦτο διὰ δανείων, διότι τὰ ποσὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ζητούμενα εἶναι μεγάλα καὶ κατ' ἀνάγκην ἐπηρεάζουσι τὴν ἀγοράν.

Ἐπίσης τὸ μέγεθος τοῦ τόκου ἐπηρεάζει καὶ ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ νομίσματος. Ὁ δανειζόμενος χρηματικὸν ποσὸν ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς δανειστὰς αὐτοῦ τὰς αὐτὰς νομισματικὰς μονάδας, ἃς ἔλαβεν ἀνεξαρτήτως τῆς τακτικῆς δυνάμεως, ἣν εἶχον ὅταν τὰς ἔλαβεν καὶ ἐκείνης, ἣν θὰ ἔχουν ὅταν θὰ τὰς ἐπιστρέψῃ. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑπάρχει ἀστάθεια τοῦ νομίσματος ὁ δανειζὼν κεφάλαιον δὲν γνωρίζει ἂν ἡ ἀξία τοῦ νομίσματος θὰ εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τὴν ἀξίαν τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνάπτει τὸ δάνειον, ἢ ἂν θὰ εἶναι κατωτέρα λόγῳ διαφόρων οικονομι-

κῶν γεγονότων ὡς π. χ. λόγω τῆς ἐκδόσεως νέων χαρτονομισμάτων. Δι' ὃ ζητεῖ τόκον μεγαλύτερον, ἵνα καλύψῃ δι' αὐτοῦ τὸν ἐνδεχόμενον κίνδυνον τῆς ἐλαττώσεως τῆς κτητικῆς ἀξίας τῶν δανειζομένων ὑπ' αὐτοῦ χρημάτων.

Πράγματι διὰ τὸν λόγον τοῦτον παρατηρήθη ὅτι εἰς τὰ Κράτη, ἅτινα εἶχον ἐκπεσμένον νόμισμα, ἰδίως κατὰ τὸν μέγαν πόλεμον, ὁ τόκος ἔφθασε εἰς 30% καὶ 40%.

Ἐπίσης ὁ τόκος ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῆς ὀργανώσεως τῆς πίστεως τῆς Τραπεζιτικῆς. Ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε τοιαύτη πίστις οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐξεμεταλλεύοντο τοὺς ἰδιώτας ἀφ' ὅτου ὅμως ὠργανώθη ἡ τραπεζιτικὴ πίστις ἐπῆλθεν πτώσις τῶν τόκων.

§ 79.— Διαφοραὶ μεταξὺ ἀμοιβῆς ἐπιχειρηματίου καὶ κεφαλαιούχου.

Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ τοῦ κεφαλαιούχου διαφέρει κατὰ τὰ ἑξῆς :

1) τοῦ μὲν κεφαλαιούχου ἡ ἀμοιβὴ εἶναι βεβαία (νομικῶς τοῦλάχιστον) ὅτι θὰ ὑπάρξῃ, ὅπως ἐπίσης εἶναι βέβαιον καὶ τὸ ποσὸν αὐτῆς ἐνῶ ἀντιθέτως τοῦ ἐπιχειρηματίου ἡ ἀμοιβὴ δὲν εἶναι βεβαία, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεως.

2) Τοῦ ἐπιχειρηματίου τὸ κεφάλαιον δὲν ἐξασφαλίζεται οὔτε εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἀναληφθῇ καθ' ὅσον θὰ ἀπωλέσῃ τοῦτο ἂν ἀποτύχη ἢ ἐπιχειρήσῃ, δι' ὃ ἀκριβῶς λέγομεν, ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἀναλαμβάνει καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ἐπιχειρήσεως. Τοῦναντίον ὁ κεφαλαιούχος δανείζων τὸ κεφάλαιόν του, ἔχει τὴν ἀξίωσιν ἐπιστροφῆς αὐτοῦ καὶ ἂν ἡ ἐπιχείρησις ἀπέτυχεν καὶ τὰ κεφάλαια αὐτῆς κατεστράφησαν. Βεβαίως διατρέχει τὸν κίνδυνον καὶ οὗτος νὰ τὰ χάσῃ, ὅταν ὁ ἐπιχειρηματίας ὁ λαμβάνων τὰ κεφάλαιά του ἀπωλέσῃ ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του καὶ ἐπομένως εὑρεθῇ ἐν ἀδυναμίᾳ πληρωμῆς τοῦ χρέους του, πάντως ὅμως διατηρεῖ τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν χρημάτων του.

3) Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ δανειζόντος κεφάλαια εἶναι ὠρισμένη εἰς 8% π. χ. ἐνῶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν ἐπιχειρηματιῶν δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ. Ἐν τούτοις ἂν ἐξετάσωμεν τὸ σύνολον τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπιχειρήσεως καὶ οὐχὶ μεμονωμένας περιπτώσεις καὶ ἂν ἐπεκτείνωμεν τὴν ἐπιχείρησιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ ἡ ἀμοιβὴ αὐτῆς εἶναι βεβαία καὶ τὸ ποσὸν αὐτῆς, ἐπίσης δὲ καὶ ὅτι αἱ διαφοραὶ τῆς ἀμοιβῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων δὲν εἶναι μεγάλαι. Πράγματι, ὡς εἶπομεν, ἂν μία ἐπιχείρησις ἀποφέρῃ μέγα κέρδος εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην θὰ σπεύ-

σουν καὶ ἄλλοι ἐπιχειρηματίαι, λόγῳ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, ἕως ἔτου ἀπομείνουν τινές, οἵτινες νὰ παράγουν καὶ νὰ πωλοῦν μὲ τιμὴν πέριξ τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων, ἣτις ἐπομένως θὰ εἶναι ὠρισμένη καὶ ὁμοιόμορφως δι' ὅλας τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας.

§ 80.— Συμμετοχὴ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ Ἐθνικὸν εἰσόδημα

Εἶπομεν ὅτι καὶ τὸ ἔδαφος εἶναι συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς ἄνευ τοῦ ὁποίου αὕτη εἶναι ἀδύνατος. Εἶπωμεν δὲ ἐπίσης ὅτι ἔχει ὠρισμένας ιδιότητας μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅτι εἶναι ἀνεξάντλητον, ἢ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν τὴν πρωτόγονον παραγωγὴν καθ' ἣν τὸ ἔδαφος ἦτο ἐλεύθερον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν δι' ὃ ἕκαστος ἦτο ἐλεύθερος νὰ παραγάγῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἀναγκαῖα του ἀγαθά. Ἐπὶ τῆς μορφῆς ταύτης δὲν δυνάμεθα νὰ ἐμιλήσωμεν περὶ συμμετοχῆς τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ εἰσόδημα ἂν καὶ τοῦτο συντελεῖ εἰς τὴν παραγωγὴν καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἐλεύθερον οἰκονομικὸν ἀγαθὸν καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἐκ τοῦ παραγομένου εἰσοδήματος δεόν νὰ κρατήσωμεν μερίδα, ἣν νὰ διαθέσωμεν διὰ τὸ ἔδαφος ἀφοῦ τοῦτο ἀποκτᾶται ἄνευ δαπάνης καὶ αἱ δυνάμεις του ἀνακτῶνται αὐτομάτως λόγῳ τῆς ιδιότητος τοῦ νὰ εἶναι ἀνεξάντλητον.

Προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ ἔδαφος ἀρχίζει νὰ μὴ εἶναι ἐπαρκὲς δι' ὅλους λόγῳ τῆς ἀυξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκαστος καταλαμβάνει τοῦτο χρησιμοποιοῦν δι' ἑαυτόν. Τοῦτέστι τὸ ἔδαφος ἀπὸ ἐλεύθερον ἀγαθὸν γίνεταί οἰκονομικὸν τοιοῦτον. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει τὸ ἀνταλλακτικὸν σύστημα εἰσέτι εἰς χρῆσιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐμιλήσωμεν περὶ ἀμοιβῆς τοῦ ἐδάφους, καθ' ὅσον τοῦτο χρησιμοποιεῖται μόνον ὑπὸ τῆς κατεχούσης οἰκογενείας, καὶ δὲν ἀποκτᾶται διὰ καταβολῆς δαπανῶν, αἵτινες θὰ δικαιολογοῦν μερίδα του εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα. Εὐθὺς ὁμως ὅτι εἰσῆχθη τὸ ἀνταλλακτικὸν σύστημα καὶ διὰ τοῦ χρήματος τὸ ἔδαφος ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ ἀξίαν, διότι ὁ ἕκαστος τε θέλων νὰ ἀποκτήσῃ τοῦτο δεόν νὰ δώσῃ ὠρισμένον χρηματικὸν ποσόν, ἀρχίζει νὰ δικαιῶται καὶ τὸ ἔδαφος μερίδος εἰς τὸ εἰσόδημα, ἵνα δύναται δι' αὐτοῦ ὁ κάτοχος νὰ καλύψῃ τὰς δαπάνης, ἃς κατέβαλε πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐδάφους καθ' ὅσον ὁ κύριος τοῦ ἐδάφους ἠδύνατο ἀντὶ νὰ ἀγοράσῃ ἔδαφος νὰ διαθέσῃ τὸ χρηματικὸν ποσόν, τὸ τίμημα τοῦ ἐδάφους, εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν, εἰς δάνειον π.χ. ἐξ ἧς θὰ εἶχεν φυσικὰ ἐν κέρδος. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν συμμετέχον εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα δίδει μίαν πρόσσοδον, ἣν καλοῦμεν *ἔγγειον πρόσσοδον*.

§ 81.— *Ἀνάπτυξις τῆς ἐννοίας τῆς ἔγγειου πρὸσοδου*

Ἡ ἐννοια αὕτη λαμβάνει ποιάν τινα ἰδιαίτεραν μορφήν ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κεφαλαίου. Ἵνα ἀντιληφθῶμεν τὴν ἐννοίαν αὐτήν, ἅς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν ἀστικὸν κέντρον ἀπομεμονωμένον ἀπὸ πάσης εἰσαγωγῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ πέραξ αὐτοῦ ἐκτάσεις πρὸς καλλιέργειαν. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ καλλιεργήσουν ταύτας. Κατ' ἀρχὰς θὰ στραφοῦν πρὸς τὰς εὐφορωτέρας καὶ πλησιεστέρας, ὅτε θὰ δαπανήσουν ὠρισμένον μικρὸν χρηματικὸν ποσὸν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ κανονισθῇ ἡ τιμὴ τῶν παραχθησομένων ἀγαθῶν. Ὑποθέσωμεν νῦν ὅτι ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει. Οἱ κάτοικοι τοῦ κέντρου τούτου θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ αὐξήσουν τὴν παραγωγὴν ἢ ἐντείνοντες τὴν παραγωγὴν ἐπὶ τῶν ἰδίων ἐκτάσεων ἢ ἐπεκτείνοντες ταύτην πρὸς ἄλλας μακρότερον εὐρισκομένας, ὁπότεν ὅμως λόγῳ τῶν μεταφορικῶν δαπανῶν κλπ. θὰ ἔχωμεν περισσότερας δαπάνας, δι' ὃ καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἀγαθῶν θὰ αὐξάνῃ κανονιζομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τούτων ἐξόδων. Οἱ παράγοντες ὅμως εἰς τὰς πλησιέστερον ἐκτάσεις θὰ ἔχουν διαφορὰν τινα δαπανῶν. Τοιοῦτοτρόπως λόγῳ τῆς ἀνάγκης τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς παρακολουθουμένης ὑπὸ αὐξήσεως ἐξόδων καὶ ὁμοιομόρφου τιμῆς τῶν ἀγαθῶν θὰ ἔχωμεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ γεγονός, ὅτι αἱ διάφοροι ἐκτάσεις ἀποδίδουν διάφορα κέρδη, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν καὶ θέσιν αὐτῶν.

Ἡ διαφορὰ αὕτη μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων καὶ τῶν κατωτάτων δαπανῶν τῆς καλλιεργείας διαφόρων ἐκτάσεων καλεῖται ἔγγειος πρὸσοδος. Ἡ ἔγγειος αὕτη πρὸσοδος δημιουργεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἀστικῶν κτημάτων, καὶ οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν τοιοῦτων. Πράγματι ἄλλην ἀξίαν ἀποδίδομεν εἰς κατὰστημικ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως εὐρισκόμενον καὶ ἄλλην εἰς τοιοῦτον εὐρισκόμενον εἰς συνοικίαν αὐτῆς, καθ' ὅσον διὰ τοῦ πρώτου ἔχομεν πλείστας ὄσας ὠφελείας.

Βλέπομεν ὅθεν ὅτι ἡ ἔγγειος πρὸσοδος ὑπάρχει εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ὑπὸ τὰς δύο ἰδιότητας αὐτοῦ. Πράγματι ὡς εἴπωμεν τὸ ἔδαφος ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἀπὸ ἀπόψεως οικονομικῆς, διότι εἶναι 1) ἡ πηγὴ τῆς παραγωγῆς καὶ 2) διότι χρησιμεύει ὡς ἔδρα τῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ταύτας τὸ ἔδαφος ἀποδίδει ὠρισμένην πρὸσοδον εἰς τὸν κάτοχον, ἣτις εἶναι οικονομικὴ τις ἀξία ἀποδιδιομένη εἰς τὸν κάτοχον λόγῳ οικονομικῶν καὶ φυσικῶν λόγων ὅφ' οὓς εὐρίσκειται ὠρισμένη ἔκτασις ἐδάφους. Ἡ ἔγγειος πρὸσοδος ἔχει σημασίαν ἀπὸ ἀπόψεως δημοσίας οικονομίας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς τοιαύτης.

1) *Ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτικῆς οἰκονομίας.*—Εἴπομεν ὅτι ὁ κάτοχος ἐδάφους ἔχει ὠρισμένην ἔγγειον πρόσδοον ἐξ αὐτοῦ λόγῳ τῶν φυσικῶν ἢ οἰκονομικῶν ἰδιοτήτων του, ἀνεξαρτήτως ἂν τὸ ἔδαφος εἶναι ἀγροτική ἢ ἀστική κτήσις. Ἐπὶ τῆς τελευταίας μάλιστα ἐμφανίζεται ἐμφανέστερον ἢ ἔγγειος πρόσδοος καθ' ὅσον αὕτη ὑπάρχει καὶ ἂν τὸ ἔδαφος δὲν χρησιμοποιεῖται πρὸς σκοπὸν παραγωγικόν, ἀφοῦ καὶ ὁ κάτοχος οἰκοπέδου χωρὶς νὰ οἰκοδομήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἢ νὰ ἐνοικιάσῃ τοῦτο ἔχει πρόσδοον παρουσιαζομένην εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς τιμῆς αὐτοῦ, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς ζητήσεως ἐδαφῶν λόγῳ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ἔννοιαν τῆς ἐγγείου προσόδου δεόν νὰ ἐξετάσωμεν τίς ἀπολαμβάνει ταύτην, καθ' ὅσον προβάλλει τὸ ἐρώτημα πᾶς τις κατέχων ἔδαφος ἔχει καὶ τοιαύτην πρόσδοον :

Ἴνα ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἄς ὑποθέσωμεν, ὅτι δύο ἀγοράζουσι συγχρόνως γῆν, ὁ μὲν εἰς ἀγοράζει οἰκίαν εἰς κεντρικὴν θέσιν, ὁ δὲ ἕτερος εἰς ἀπόκεντρον, καὶ ἄς ὑποθέσωμεν καὶ πάλιν ὅτι καὶ αἱ δύο οἰκίαι παρέχουν τὴν αὐτὴν χρῆσιν, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ὁ εἰς θὰ καταβάλλῃ περισσότερον τίμημα τοῦ ἑτέρου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ οὗτοι ἔχουσιν ἔγγειον πρόσδοον; Ἀμφότεροι ὄχι. Διότι ὁ μὲν ἀγοράσας οἰκίαν εἰς ἀπόκεντρον μέρος δὲν ἔχῃ τοιαύτην λόγῳ τῆς θέσεως αὐτῆς, ὁ δ' ἀγοράσας εἰς κεντρικὴν θέσιν δὲν θὰ ἔχῃ διότι ταύτην θὰ ἔχῃ ὁ πρῶτον κύριος αὐτῆς προσθέτων ταύτην εἰς τὸ τίμημα κεφαλαιοποιῶν τούτεστιν αὐτήν.

Συγκρίνοντες τὴν ἔγγειον πρόσδοον πρὸς τὴν ἐκ τοῦ κεφαλαίου τοιαύτην, βλέπομεν ὅτι ἔχουν σπουδαίας διαφοράς. Ὡς εἴπωμεν ἔχοντες κεφάλαιον δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν προσόδους δανείζοντες π. χ. τοῦτο, ὁπότε ὁμοῦς μένει τὸ αὐτό. Καὶ δύναται μὲν τὸ κεφάλαιον νὰ αὐξήσῃ χρησιμοποιούμενον εἰς ἐπιχειρήσιν τινα, ἀλλ' αὕτη συνδέεται μὲ ἀνωτέρους καὶ διαφόρους κινδύνους. Ἡ πρόσδοος τούτεστι τοῦ κεφαλαίου εἶναι τοιαύτη ὥστε ἐφ' ὅσον θέλωμεν νὰ ἔχωμεν ἀσφάλειαν αὐτοῦ, θὰ ἔχωμεν παγίαν τινα πρόσδοον (τὸν τόκον) καὶ τὸ κεφάλαιον πάντοτε τὸ αὐτὸ ἐφ' ὅσον δὲ θελήσωμεν νὰ ἔχωμεν αὐξήσιν τοῦ κεφαλαίου πρέπει νὰ ἀναλάβωμεν καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἄν ὁμοῦς καταβάλλῃ τις τίμημα καὶ ἀποκτήσῃ ἔδαφος ἐκ τῆς πείρας εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἔγγειος πρόσδοος αὐξάνει, ὅσον ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει καὶ συγκεντροῦται εἰς τὰς πόλεις.

Δύναται δὲ ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους τούτου νὰ τὸ μεταπωλήσῃ καὶ νὰ

εισπράξει τὴν ἔγγειον πρόσδοον ἀφοῦ κεφαλαιοποιήσῃ ταύτην χω-
ρίς νὰ ἔχῃ ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους κίνδυνον ἀπωλείας τῶν κεφα-
λαίων του.

2) Ἡ ἔγγειος πρόσδοος ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡ
ἔγγειος πρόσδοος ἔχει σημασίαν καὶ ἀπὸ ἀπόψεως Ἑθνικῆς Οἰκονομίας
ἀνεξαρτήτως τοῦτέστι τοῦ κυρίου τοῦ ἐδάφους.

Οὕτω π. χ. ἔγγειος πρόσδοος ὑπάρχει καὶ εἰς αὐτὸ ἀκόμη τὸ κοι-
νωνικὸν σύστημα, διότι ὁ ἐκπροσωπῶν τὸ σύνολον δὲν χρησιμοποιοεῖ τὰ
ἐδάφη παραγωγικῶς κατὰ βούλησιν, ἀλλὰ ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος αὐ-
τῶν πρὸς παραγωγὴν, συμμετέχουν δὲ τὰ ἐδάφη εἰς τὸ παραγόμενον
εἰσόδημα ἀναλόγως τῆς ἰκανότητός των ταύτης, ὅποτε τὰ καλύτερα
ἐδάφη, λαμβάνουν περισσοτέραν μερίδα ἐγγείου προσόδου λόγῳ τῆς ἰκα-
νότητός των.

Γεννᾶται τὸ ζήτημα: Τὴν ἔγγειον ταύτην πρόσδοον εἶναι δίκαιον νὰ
τὴν ἀποκτᾷ μόνον ὁ κύριος τοῦ ἐδάφους; Ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου
ὑπάρχει μεγίστη συζήτησις ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν δύο σχολῶν τοῦ ση-
μερινοῦ καθεστώτος ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ ἀφ' ἑτέρου, ἀλλὰ
καὶ μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ πρώτου συστήματος μόνον. **Καὶ πρῶτον**
προκειμένου περὶ ἀγροτικῆς κτήσεως ὑπάρχει περίπου συμφωνία, ὅτι
ἐφ' ὅσον δεχόμεθα ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐργασία δεόν νὰ βασίζεται ἐπὶ τῆς
ιδιωτικῆς οἰκονομίας, δεόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἔγγειος πρόσδοος πρέπει
νὰ μὲνῃ εἰς χεῖρας τοῦ ἰδιώτου τοῦ κατόχου τοῦ ἐδάφους, διότι ἵνα τοῦτο
μᾶς δώσῃ ἔγγειον πρόσδοον δεόν προηγουμένως νὰ καλλιεργηθῇ, ἢ καλ-
λιέργεια τοῦ ὁποίου γίνεται μόνον ὑπὸ τῆς ιδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπι-
μελεστέρα.

Προκειμένου ὁμως περὶ τῆς **ἀστικῆς κτήσεως** τὰ πράγματα διαφέ-
ρουν. Μία μεγίστη σχολὴ λέγει, ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀποκτᾷ τὴν
πρόσοδον τοῦ ἀστικοῦ ἐδάφους ὁ ἰδιοκτῆτης αὐτοῦ, ἀφοῦ εἶναι βέβαιον
καὶ γνωστὸν ὅτι ἡ πρόσδοος αὕτη, δὲν ἐξαρτᾶται οὐδόπως ἐκ τῆς ἐνερ-
γείας αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνόλου δι' ὃ καὶ προτείνει ἡ σχολὴ αὕτη, ὅτι
ὅλαι αἱ ἀστικαὶ κτήσεις δεόν νὰ περιέλθουν κατόπιν ἐπεμβάσεως τοῦ
Κράτους εἰς τοὺς δήμους, ἵνα οὗτοι ὠφελῶνται ἐκ τῆς ἐγγείου προσόδου
νὰ ἐφαρμοσθῇ δηλ. ἡ καλουμένη **δημοτικὴ πολιτικὴ**, ἣτις ἐφηρμόσθη
εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Γερμανίας, ὧν αἱ ἀστικαὶ ἐκτάσεις ἀνήκον καὶ μέ-
χρι τῶν 90% εἰς τινὰς Δήμους. Ἄλλὰ καὶ οἱ διαφωνοῦντες πρὸς τὴν
σχολὴν ταύτην λέγουν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιέλθῃ ὁλόκληρος ἡ ἔγγειος
πρόσοδος εἰς τὸν ἰδιώτην, διότι αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ σύνολον δι' ὃ, προ-

τείνουν ὅπως διὰ τῆς φορολογίας ἐπιτυγχάνηται ἡ μείωσις τῶν προσόδων ταύτης καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς ταύτην τοῦ συνόλου. Οὕτω βλέπομεν πολλοὺς νόμους φορολογούντας εἴτε τὴν πραγματοποιημένην κεφαλαιοκρατοποίησιν τῆς προσόδου ταύτης (φορολογίας αὐτομάτου ὑπερτιμήματος) εἴτε φορολογούντας τὴν ἔγγειον πρόσδοον ὑπὸ μορφὴν μισθώματος.

§ 82. Συμμετοχὴ τοῦ ἐργάτου εἰς τὸ παραγόμενον ἔθνικὸν εἰσόδημα.

Ὡς εἶπομεν ἡ ἐργασία εἶναι εἰς τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὐδεμία θεωρία ἢ γνώμη, ἀνεφάνη ἀρνούμενη εἰς αὐτὴν τὴν ιδιότητα τοῦ παραγωγικοῦ συντελεστοῦ ὡς συνέδη προκειμένου περὶ τῶν δύο ἐτέρων συντελεστῶν τῆς φύσεως καὶ τοῦ κεφαλαίου. Εἶναι φανερόν ἄλλως ὅτι ἄνευ τῆς ἐργασίας οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα θὰ παρήγε τὸ ἔδαφος, τὸ δὲ κεφάλαιον δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῆ ὀικονομικῶς.

Ἐποὶ λοιπὸν ἡ ἐργασία συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν παραγωγὴν, ἐνδιαφέρει ἡμᾶς νὰ ἐξετάσωμεν ποῖον ποσὸν δικαιούται νὰ λάβῃ αὕτη ἐκ τοῦ παραγωγικοῦ εἰσοδήματος. Πρὸς ποῖον δέον νὰ ἀποδελφώμεν εἰς τὰς δύο μορφὰς τῆς παραγωγῆς. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρωτόγονον ἀρχικὴν παραγωγὴν καθὲς παρήγε διὰ τῆς ἀνάγκης του οἰκονομικὰ ἀγαθὰ χρησιμοποιῶν ἰδίᾳς δυνάμεις κεφάλαιον καὶ ἔδαφος, δὲν δυνάμεθα νὰ εἶπωμεν περὶ ποσοῦ ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, καθ' ὅσον οἱ τρεῖς οὗτοι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς συμπλέκονται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνωμεν τὸ ποσόν, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὴν ἐργασίαν. Εἰς τὰς κατόπιν ὅμως ἐποχὰς τὰ πράγματα μεταβάλλονται καὶ δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας καὶ διάκρισις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Ἄλλ' ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ, δέον καὶ πάλιν νὰ ὑποδιακρίνωμεν ταύτην εἰς τὴν ἐργασίαν **ποῦ γίνεταὶ αὐτοτελῶς (αὐτοτελεῆς ἐργασία)** καὶ εἰς **ἐκείνην ποῦ γίνεταὶ μέσῳ ἐπιχειρήσεως**. Μορφαὶ ἐργασίας αὐτοτελοῦς εἶναι αἱ διάφοροι μικροεπαγγελματικαὶ ἐπιχειρήσεις ὡς ἐπίσης καὶ τῶν ἀσκούντων ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα (ιατρῶν, δικηγόρων κλπ.) Περὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ἀμοιβῆς ὅμως τῶν ἐπαγγελλμάτων τούτων τῆς αὐτοτελοῦς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος καθ' ὅσον δὲν ὑπάγεται αὕτη ὑπὸ ὄρισμένους κανόνας, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐξ ἐνός ἐκάστου ἀτόμου καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ. Ἀπομένει ὅθεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐργασίαν τὴν προσφερομένην

μέσῳ ἐπιχειρήσεως κατόπιν συμβάσεως. Ὡς εἴπομεν ὁ ἐργάτης ὑπὸ τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνίας διὰ συμβάσεως θέτει τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπιχειρηματίου, κανονίζων ἐν τῇ συμβάσει τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας τοῦτέστι τὸν χρόνον τῆς ἐργασίας, τὴν ἀμοιβὴν κλπ.

Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη δύναται νὰ δοθῇ ὑπὸ δύο μορφᾶς *εἴτε εἰς χρήμα εἴτε εἰς εἶδος*. Πράγματι ἐξετάζοντες ἱστορικῶς τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας θὰ ἴδωμεν ὅτι τὰ δύο ταῦτα συστήματα ἐπεκράτησαν.

Σύστημα τῆς εἰς εἶδος ἀμοιβῆς εἶναι ἐκεῖνο, καθ' ὃ ὁ ἐργάτης λαμβάνει μέρος τοῦ παραγομένου ἀγαθοῦ. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐπεκράτησεν ἰδίως ἐπὶ τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως εἰς παρελθούσας ἐποχάς, ὅτε ὁ ἐργάτης μὴ ἔχων τὰ μέσα νὰ ταξειδεύσῃ ἀλλαχοῦ ἀφ' ἑνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῶν περιορισμῶν τῆς μεταναστεύσεως, ἦτο ἀναποσπάστως συνδεδεμένος μετὰ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀπετέλει στοιχεῖον τῆς παραγωγῆς λαμβάνων τμήμα τῶν παραγομένων ἀγαθῶν σὺν τῇ δικαίῳματι τῆς συνεισφοράς μετὰ τοῦ ἐνεργουῦντος τὴν παραγωγὴν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία καὶ εἰσῆχθη τὸ σύστημα τῆς εἰς χρήμα ἀμοιβῆς, τὸ ζήτημα τῆς ἐργατικῆς ἀμοιβῆς ἔλαβε διάφορον μορφήν.

Ἡ οἰκονομικὴ διαφορὰ τῶν δύο τούτων συστημάτων εἶναι, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ὁ τρόπος τῆς διαδιώσεως, τὸ ποσὸν τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ εἶδος τῶν θεραπευομένων ἀναγκῶν ἐκανονίζετο ὑπὸ τοῦ ἐργοδότη κατὰ τὴν κρατοῦσαν παράδοσιν, χωρὶς νὰ ἔχη ἐλευθερίαν ὁ ἐργάτης πρὸς κανονισμόν τῶν ζητημάτων τούτων. Τὸ σύστημα ὅμως τῆς εἰς χρήμα ἀμοιβῆς δίδει ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἐργάτην νὰ κανονίζῃ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ὡς βούλεται, ἀναγνωρίζομένης τοῦτέστι τῆς ὑποκειμενικότητός του συνάμα δὲ διὰ τῆς εἰς χρήμα ἀμοιβῆς καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐξοικονόμησις χρηματικοῦ ποσοῦ πρὸς ἀπόκτησιν κεφαλαίου.

Ἡ ἀμοιβὴ ὅμως τοῦ ἐργάτου δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν χρημάτων, ὅπερ λαμβάνει οὗτος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως αὐτῶν, δι' ὃ προκειμένου νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς εἰς χρήμα ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου δεόν νὰ διακρίνωμεν προηγουμένως μεταξὺ τῆς ὀνομαστικῆς καὶ τῆς πραγματικῆς τοιαύτης.

Ἐξετάζοντες δηλ. τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου εἰς δύο ἐποχάς δὲν θὰ ἀποβλέψωμεν μόνον εἰς τὸ ποσὸν αὐτῆς καὶ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν ἦτο 50 δρχ. π. χ. ἡμερησίως τὴν δὲ δευτέραν 100, ἡ ἀμοιβὴ κατὰ τὴν δευτέραν ἐποχὴν εἶναι μεγαλύτερα τῆς πρώτης, ἀλλὰ δεόν νὰ εἴπωμεν τοῦτο συνδυάζοντες τὸ ποσὸν τοῦ χρήματος μετὰ τὴν κτητικὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ὅποτε ἂν ὁ ἐργάτης λαμβάνων 100 δρχ.

ἀγοράζῃ ὀλιγώτερα οἰκονομικά, ἀγαθὰ τῶν ὅσων ἠγόραζε τὴν ἐποχὴν ποῦ ἐλάμβανε 50 δραχμὰς δέον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου ἦτο μεγαλύτερα κατὰ τὴν πρώτην ἐποχὴν.

Σπουδαίαν σημεσίαν διὰ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας ἔχει καὶ τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀμοιβῆς, ποῖον δηλ. τὸ κριτήριον τοῦ μεγέθους τῆς ἀμοιβῆς, πόθεν θὰ κανονισθῇ τὸ μέγεθος αὐτῆς.

Τοιαῦτα κριτήρια εἶναι κυρίως δύο. Ὁ χρόνος τῆς ἐργασίας καὶ τὸ ποσὸν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔχομεν τὸ σύστημα τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου δι' ἡμερομισθίου, ὅποτε αὕτη εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν παραγομένων εἰδῶν, τὸναντίον κατὰ τὸ δεύτερον ὁ ἐργάτης λαμβάνει ἀμοιβὴν ἀνά μονάδα παραγωγῆς εἶδους τινός. Τὰ συστήματα ταῦτα ὑπάρχουν καὶ ὑπῆρχον ἀνέκαθεν ἐν χρήσει. Τροποποιήσις τοῦ δευτέρου συστήματος εἶνε τὸ **σύστημα τῆς κατ' ἀποκοπὴν** ἐργασίας, ἣτις ἀνατίθεται εἴτε εἰς ἓν εἴτε εἰς πολλὰ πρόσωπα. Οὕτω ἀνατίθεται εἰς ἐργολάβον ἢ ὁμάδα ἐργατῶν, οἵτινες ἀναλαμβάνουν ἐπὶ ὠρισμένη ἀμοιβῇ τὴν ἐκτέλεσιν ἐργασίας τινός ἀνεξαρτήτως τοῦ χρόνου αὐτῆς.

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς οἰκονομικῆς τῶν συστημάτων τούτων ὑπάρχει διαφωνία. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν τὸ πρῶτον σύστημα καὶ ἄλλοι τὸ δεύτερον.

Οἱ ὑποστηρίζοντες τὸ πρῶτον ἰσχυρίζονται ὅτι τοῦτο ἔχει τὰ ἕξῃς πλεονεκτήματα. Ὅτι ὁ ἐργάτης γνωρίζων ὅτι ἔχει ἀμοιβὴν ὠρισμένην δὲν ἔχει συμφέρον νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν παραγωγὴν εἰς ἄραρος τῆς ποιότητος, δι' ὃ θὰ ἔχωμεν δι' αὐτοῦ καλυτέραν παραγωγὴν ἀπὸ ποιοτικῆς ἀπόψεως.

Ἐφ' ἐτέρου πλεονέκτημα τοῦ δευτέρου προβάλλουν οἱ τ' ἀντίθετα φρονούντες τὸ ὅτι δι' αὐτοῦ αὐξάνεται ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἐργάτου καθ' ὅσον οὗτος ἐργάζεται ἐντατικώτερον, δι' ὃ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πρώτου συστήματος ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἔχει δυσμενεῖς συνεπείας, καθ' ὅσον ὁ ἐργάτης καταβάλλει δυνάμεις ὅσον δύναται περισσοτέρας ἐργαζόμενος περισσοτέρας ὥρας, ὅπερ ὅμως ἐπιφέρει τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ καὶ καθιστᾷ αὐτὸν μὴ παραγωγικὸν πρὸς βλάβην τῆς κοινωνίας ἐν γένει.

Ἄλλὰ οὔτε ἡ μία γνώμη οὔτε ἡ ἄλλη ἔχει ἀπολύτως δίκαιον. Ὡς γνωστὸν ἡ παραγωγὴ δὲν εἶναι ἀπλοῦν τι. Ὑπάρχουν ἐπιχειρήσεις, ὧν τὸ ἀντικείμενον εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἀπαιτεῖται κυρίως ποσοτικὴ ἐργασία, καταβολὴ ἀπλῶν σωματικῶν δυνάμεων παρὰ τοῦ ἐργάτου. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἰκονομικῶς προτιμώτερον εἶναι τὸ σύστημα τῆς κατὰ μονάδα παραγωγῆς ἀμοιβῆς.

Τοὐναντίον ὑπάρχουσι ἐπιχειρήσεις, ὧν τὸ ἀντικείμενον εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ ἀπαιτῆται ἐπιμέλεια προσωπικῆ τοῦ ἐργάτου, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐνδεδειγμένον σύστημα εἶναι τὸ τῆς ἀμοιβῆς κατὰ χρόνον.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὸ ἀναφερθὲν μειονέκτημα ὅτι τοιοιουτρόπως ἐπέρχεται πρόωρος ἐξάντλησις τῶν ἐργατῶν, τοῦτο αἴρεται καὶ ἤρθη ἤδη ἢ διὰ τῆς ἐπεμδάσεως τοῦ Κράτους καὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργατῶν ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἐργοδότη κανονίζοντος τὰς ὥρας τῆς ἐργασίας. Κατόπιν τούτων ἄς ἐξετάσωμεν ποῖον ποσὸν ἐκ τῶν παραγομένων ἀγαθῶν δεόν νὰ λάβῃ ὁ ἐργάτης, καὶ ποῖα ἢ σχέσις αὐτοῦ τοῦ ποσοῦ πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Ὡς εἴπομεν ἡ ἐργατικὴ τάξις εἶναι σύνολον ἀκτημόνων, οἵτινες ἐξαρτῶσι τὴν ἀπόκτησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐκ τῆς ἀμοιβῆς των διὰ τὰς καταβαλλομένας ὑπ' αὐτῶν δυνάμεις, δι' ὃ ἔχομεν καθήκον, ὅπως ἴδωμεν ἂν ἡ ἀμοιβὴ αὕτη παρέχῃ εἰς τοὺς ἐργάτας τὰ μέσα νὰ θεραπεύσωσιν τὰς ἀνάγκας των.

Πρὸς τοῦτο δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν τρόπον καθ' ὃν γίνεται σήμερον ἡ παραγωγή. Εἴπομεν δ' ὅτι σήμερον γίνεται διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως ἡ δὲ ἐργατικὴ τάξις θέτει τὰς δυνάμεις τῆς εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπιχειρηματίου ἔναντι ἀμοιβῆς πληρωνομένης ὑπ' αὐτοῦ, καθ' ὅσον ἐλπίζει οὗτος νὰ εἰσπράξῃ ταύτην ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ τιμήματος τῶν παραγομένων προϊόντων. Ἐκ τούτου φανερόν εἶναι ὅτι ὁ ἐργάτης, δὲν μετέχει εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπομένως εἰς τὸ εἰσόδημα ὡς ἐπιχειρηματίας, ὡς συνεταιρὸς, ἀλλὰ ἔχει μόνον δικαίωμα ἐπὶ τῆς καταβαλλομένης ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀμοιβῆς.

Καὶ ἐν τῇ κεφαλαίῳ περὶ ἐπιχειρηματίου εἴπομεν, ὅτι ἐν τῶν κυριωτέρων χαρακτηριστικῶν αὐτοῦ εἶναι ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας καταβάλλει ἀμοιβὴν τῶν ἐργατῶν κλπ. διότι ἔχει τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔχῃ κέρδος ἐπὶ πλέον τῶν δαπανῶν τούτων, ἢ περ θὰ λάβῃ αὐτὸς μόνος. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ ἐργάτης κατὰ κανόνα δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ ὀλόκληρον τὸ ποσὸν καθ' ὅσον συμβάλλει εἰς τὴν παραγωγὴν, διότι τότε ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου ἀφοῦ θὰ γνωρίζῃ ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει νὰ κερδίσῃ. Δεόν λοιπὸν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς σημερινῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, ὅτι ὁ ἐργάτης δὲν δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τόσον ὅσον ἡ καταβαλλομένη ὑπ' αὐτοῦ ἐργασία ἀλλὰ ὀλιγώτερον. **Ἐρωτᾶται ὁμοῦς ποῖον τὸ ἀνώτατον ἢ κατώτατον ὄριον τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου;**

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πολλαὶ θεωρίαι ἀνεπτύχθησαν. Οὕτω :

Α'. Ὑπάρχει θεωρία ἀναφανείσα τὸν 17ον αἰῶνα ἐν Ἀγγλίᾳ, ἣς

ίδρυτής ήτο ο Ρικάρδος, καλουμένη θεωρία του **κατωτάτου όριου συντηρήσεως**. Η θεωρία αυτή λέγει, ότι ή άμοιβή του εργάτου δεν δύναται να είναι επί μακρόν χρόνον άνωτέρα ή κατωτέρα του ποσού εκείνου ου ό εργάτης έχει ανάγκην προς θεραπείαν των στοιχειωδών αναγκών του. Τήν θεωρίαν ταύτην οι όπαδοί της την δικαιολογούν ως έξής, στηριζόμενοι επί της θεωρίας του Μάλλθου, ως και αυτή τανάπαλιν βασίζεται επί της προκειμένου θεωρίας.

Λέγουν ούτοι ότι αν υποθέσωμεν ότι εν τινι χώρα υπάρχει ζητησις εργασίας θα αύξήση το ήμερομισθιον του εργάτου, όποτε όμως ούτος θα έχη χρηματικόν ποσόν διαθέσιμον όχι μόνον δια να συντηρηθή αλλά και δια να ενεργή άλλας δαπάνας, ως και δια να συνάψη γάμον.

Δια της συνάψεως όμως τοιούτων γάμων θα επέλθη αύξησις των εργατικών χειρών πέραν της ζητήσεως, ου φυσική συνέπεια θα είναι ή πτώσις του ήμερομισθίου κάτω του ελάχιστου όριου της συντηρήσεως όποτε 1ον) λόγω του μικρού ήμερομισθίου οι επιχειρηματίαι σπεύδουν να εκμεταλλευθουν την πτώσιν του ήμερομισθίου δημιουργούντες νέας επιχειρήσεις. 2ον) Οι δε εργάται εύρισκόμενοι εις οικτράν οικονομικήν κατάστασην ελαττώνουν εκ παραλλήλου τους γάμους και τας γεννήσεις ου συνέπεια είναι ή έλλειψις εργατικών χειρών και έπομένως αύξησις της ζητήσεως των εργατών, υπερ θα επιφέρη αύξησιν του ήμερομισθίου. Τοιουτοτρόπως δια τιαύτης πτώσεως ή αύξήσεως του ήμερομισθίου κανονίζεται τοϋτο, ώστε να επιστρέφεται περι το ελάχιστον όριον της συντηρήσεως του εργάτου.

Τήν θεωρίαν ταύτην παρεδέχθησαν και οι σοσιαλισται όνομάσαντες ταύτην **σιδηροϋν και άπεχθή νόμον του ήμερομισθίου**. Η θεωρία αυτή δεν επικρατεί σήμεραν ουτε καν μεταξύ των σοσιαλιστών διότι έχει τας έξής πλάνας. 1) Δέν είναι άληθές το λεγόμενον, ότι ή άμοιβή του εργάτου περιστρέφεται πάντοτε περι το ελάχιστον όριον της συντηρήσεως αυτών, διότι ναί μέν, ως είπομεν εν τή περι της εργατικής τάξεως κεφαλαίω, εν εκ των κυριωτέρων γνωρισμάτων της είναι ότι παρουσιάζει όμοιομορφίαν εν τη καταβαλλομένη υπ' αυτής εργασία, δι' ό δυνάμεθα να δώσωμεν γενικόν κανόνα της άμοιβής του εργάτου, αλλά δεν δυνάμεθα και να είπωμεν γενικώς, ότι ή άμοιβή του εργάτου περιστρέφεται περι το ελάχιστον όριον της συντηρήσεως, διότι υπάρχουν πλείοσαι διαφοραι ποιότητος της εργασίας, δι' ό έπομένως θα ύπάρχη και διαφορά της άμοιβής των εργατών των εκτελούντων ταύτας εντός της αυτής εργατικής τάξεως, δι' ό πολλάκις ή άμοιβή των ειδικών τούτων τάξεων να είναι κατά πολύ άνωτέρα του κατωτάτου όριου της συντηρήσεως αυτών,

ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι ἡ λεχθεῖσα θεωρία δὲν εἶναι ἀπολύτως δορυή. Αὕτη ἴσως νὰ ἰσχύῃ διὰ τὴν τάξιν μόνον, ἣτις λαμβάνει πάντοτε τὸ κατώτατον ὄριον τῆς συντηρήσεώς της ὡς ἀμοιβήν, ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὅμως τάξεων, αἵτινες λαμβάνουν ἀμοιβὴν ἀνωτέραν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἰσχύῃ ἢ λεχθεῖσα θεωρία. 2) Ἐφ' ἑτέρου ὅμως γεννᾶται τὸ ζήτημα ποῖον τὸ κατώτατον ὄριον τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐργάτου, ὅπερ ἀναφέρει ἡ λεχθεῖσα θεωρία; Εἶναι τοῦτο ὀρισμένον ἀριθμητικῶς; Ἐν παρατηρήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου θὰ ἴδωμεν ὅτι τοῦτο ὑπέστη σπουδαίαν ἐξέλιξιν τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα. Πρὸ 50 ἐτῶν τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου ἐπέτρεπε εἰς αὐτὸν νὰ θεραπεύσῃ ὀρισμένας ἀπαραιτήτους ἀνάγκας του, σὺν τῇ παρόδῳ ὅμως τοῦ χρόνου ὁ ἐργάτης διὰ τοῦ ἡμερομισθίου του κατορθώνει νὰ θεραπεύῃ καὶ ἄλλας νέας ἀνάγκας, αἵτινες πρότερον ἐθεωροῦντο δι' αὐτὸν πολυτέλεια. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι τὸ ὄριον τῶν ἀναγκῶν τῆς συντηρήσεως τοῦ ἐργάτου δὲν εἶναι τι ὀρισμένον, ἵνα δυνηθῶμεν, νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου περιστρέφεται περὶ τὸ α'. χρηματικὸν ποσόν, ἀφοῦ τοῦτο αὐξάνει σὺν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἐργατῶν, ὅπως καὶ σὺν τῇ ὀργανώσει τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Δὲν δυνάμεθα ὅθεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπάρχει κανὼν, ὅστις πιέζει τὸ ἡμερομίσθιον πέραξ τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῶν ἐργατῶν, παρὰ μόνον διὰ τὴν τάξιν ἐκείνην, τὴν κατωτάτην ἐργατικὴν ὁμάδα, ἣτις ἔχει πάντοτε ὡς ἀμοιβὴν τὸ μικρὸν ἡμερομίσθιον, ὅπερ ἐπιτρέπει ἱκανοποίησιν τῶν στοιχειωδῶν μόνον ἀναγκῶν, αἵτινες ὅμως καὶ αὐταὶ ἐν τινὶ μέτρῳ δὲν μένουν αἱ αὐταὶ ἀλλ' αὐξάνουν βαθμηδόν.

Καὶ αὐτὸς ὁ Κάρλος Μάρξ οὐδέποτε φαίνεται παραδεχθεὶς τὴν θεωρίαν ταύτην καθ' ὅσον καὶ οὗτος τονίζει, ὅτι αἱ ἀνάγκαι τῶν ἐργατῶν δὲν εἶναι ὀρισμέναι κατὰ ποσότητα ἀλλ' ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ.

Β) Ἄλλη θεωρία εἶναι ἡ διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Καρόλου Μάρξ ἔχουσα σχέσιν μὲ τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν τῶν πραγμάτων.

Εἴπομεν ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ, ὅτι ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων ἐξαρτάται ἐκ τῆς ἀξίας τῶν καταναλωθέντων ἀξιών πρὸς παραγωγὴν των. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου ἐξαρτᾶται, ἐκ τῶν καταναλωθεισῶν ἀξιών πρὸς παραγωγὴν. Ἡ θεωρία αὕτη φαίνεται ὁμοιάζουσι μὲ τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀνωτέρω, ἀλλὰ διαφέρει. Τὴν θεωρίαν ταύτην δυνάμεθα κάλλιστα νὰ παραδεχθῶμεν, διότι δὲν ἀντίκειται πρὸς τὰ πράγματα. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι μέγα μέρος τῆς παραγωγῆς ὀφείλεται εἰς τὴν ἐργασίαν οὐδέποτε ὅμως αὕτη θὰ λάβῃ ὡς

ἀμοιβὴν ποσὸν ἴσον πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἐργασίαν, ἀλλὰ κατὰ τι ὀλιγώτερον. Τὸ μέγεθος δὲ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐξ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, ὅπερ ἐπικρατεῖ καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἐργοδότη, ὅτι δέον ὁ ἐργάτης νὰ ἀμοιβῆται ἰκανοποιητικῶς.

Ἡ θεωρία αὕτη εἶναι ἐλλιπὴς καθ' ὅσον δὲν ἐξηγεῖ πόθεν ἐξαρτᾶται τὸ μέγεθος τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου, τίνες τοῦτέστιν οἱ συντελεσταὶ οἱ ἐπενεργούντες ὥστε νὰ αὐξάνηται ἢ νὰ ἐλαττωταί τὸ ἡμερομίσθιον σχετικῶς μὲ τὴν συμβολὴν τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν ἐπιχείρησιν.

Γ') Ἡ θεωρία αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς.

Ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου εἶναι φανερόν ὅτι ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐπιχειρήσεων. Αἱ ἐπιχειρήσεις ὅμως αὐταὶ διὰ νὰ ὑπάρξουν ἀπαιτεῖται νὰ ὑπάρχουν κεφάλαια παραγωγικά, ἅτινα νὰ διαθέτουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καθ' ὅσον δέον διὰ τῶν κεφαλαίων νὰ πληρωθῇ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν, ὁ κάτοχος τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ πληρωθῇ τὸ ἀντίτιμον τῶν ἀπαραιτήτων ὑλῶν. Ὁ ἀριθμὸς λοιπὸν τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀμοιβῆς τοῦ ἐργάτου, ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν διαθέσιμων κεφαλαίων τὸ ποσὸν τῶν ὁποίων κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην εἶναι δεδομένον ἐν ὁρισμένῳ χρόνῳ ἐν ἐκάστη χώρᾳ: Τὰ κεφάλαια ταῦτα ἐφ' ὅσον θὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς σκοπὸν παραγωγικὸν διαιμοιράζονται εἰς τρεῖς ὁρισμένας μερίδας 1) εἰς μίαν πρὸς προμήθειαν πρῶτων ὑλῶν 2) εἰς ἑτέραν πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ κατόχου τοῦ ἐδάφους καὶ 3) εἰς τὴν τελευταίαν πρὸς πληρωμὴν τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, αἵτινες μερίδες εἶναι ὁρισμέναι καὶ τὸ μέγεθός τιν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν διαθέσιμων κεφαλαίων πρὸς παραγωγὴν, καθ' ὅσον ἂν τὰ κεφάλαια ταῦτα εἶναι μεγάλα καὶ ἡ μερὶς πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ συνόλου τῶν ἐργατῶν εἶναι μεγαλύτερα. Ἐκ τῶν λεχθέντων καταφαίνεται καὶ τοῦτο. Ὅτι ἡ ἀμοιβὴ ἐκάστης παραγωγικῆς τάξεως εἶναι ὁρισμένη ἐκ τῶν προτέρων, δι' ὃ ἂν μία ἐξ αὐτῶν κατορθώσῃ νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ λάβῃ μεγαλύτεραν ἀμοιβὴν θὰ ἐπέλθῃ ἐλάττωσις τῆς ἀμοιβῆς τῶν λοιπῶν εἰς βῆρος τῶν ὁποίων γεννῆσεται ἢ αὐξησις αὕτη.

Καὶ ἡ θεωρία αὕτη ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ γενομένη κατὰ τὸν δεκτὴ καὶ εἰς ἄλλας χώρας.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἀντίπαλοι τῆς θεωρίας ταύτης ἀποδεικνύοντες διὰ τῶν ἐξῆς ἐπιχειρημάτων, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι κατὰ βῆσιν ὀρθή καὶ 1) λέγουν ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς θεωρίας ταύτης, ὅτι ὑπάρχει πάντοτε μερὶς κεφαλαίου ἐκ τῶν προτέρων

ώρισμένη πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου, διότι τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἀυξηθῇ εἰς βάρος τοῦ καταναλωτοῦ ἂν ἀυξηθῇ ἡ τιμὴ τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. 2) Ἐπίσης τὸ ποσὸν τῶν κεφαλαίων τῶν διατεθειμένων πρὸς παραγωγὴν ἐν μιᾷ χώρᾳ δὲν εἶναι ὠρισμένον ἀλλὰ κυμαίνεται καὶ μεταβάλλεται λόγῳ τῆς βελτιώσεως τῆς παραγωγῆς διὰ τῶν μηχανῶν κλπ. καθ' ὅσον βελτιοῦται ἡ παραγωγὴ, τὸ παραγωγικὸν κεφάλαιον ἀυξάνει ἀφοῦ διὰ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων θὰ ἔχωμεν μεγαλυτέραν παραγωγὴν καὶ 3) ἐπιχείρημα ὅπερ καὶ τὸ κυριώτερον εἶναι, ὅτι ἡ θεωρία αὕτη **μεταχειρίζεται σχῆμα προωθύστερον.**

Πράγματι ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὑπάρχει ἐκ τῶν προτέρων κεφάλαιον δεδομένον πρὸς ἐπιχείρησιν ἐξ οὗ κανονίζεται ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου. Ἐνῶ δὲν συμβαίνει τοῦτο ἐν τῇ πραγματικότητι, καθ' ὅσον βλέπομεν ἀντιστρόφως, ὅτι ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ χρησιμοποιουμένου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐργατῶν κανονίζεται τὸ ποσὸν τῶν κεφαλαίων.

Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ θεωρία αὕτη ἔχει πυρῆνα ἀληθείας ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅχι τὸ χρηματικὸν κεφάλαιον, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐργάτης λαμβάνων χρηματικὸν τι ποσόν, τὸ λαμβάνει ἵνα ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας του. Ἴνα ὅμως κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραγωγῆς ὁ ἐργάτης ἱκανοποιῇ τὰς ἀνάγκας του δέον νὰ ὑπάρχωσι ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένα ἀγαθὰ, ἅτινα νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀγαθῶν, ἅτινα εἶναι **παρηγμένα ἤδη.** Ἀναλόγως λοιπὸν τῶν ἀγαθῶν τῶν παρηγμένων καὶ ἀναλόγως τῆς κατανομῆς αὐτῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων κανονίζεται τὸ ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Πάντως ὅλοι αἱ λεχθεῖσαι θεωρίαι προσπαθοῦν νὰ ἀποδείξουν τοῦτο, ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις δύναται νὰ δικαιῶται νὰ λαμβάνῃ ἀμοιβὴν ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Δὲν ἐξηγοῦν ὅμως αἱ θεωρίαι αὗται **ποῖοι οἱ ὄροι, οἵτινες κανονίζουν τὸν μισθὸν τῆς ἐργατικῆς τάξεως** καθ' ὅσον δὲν ἐνδιαφέρει ἡμᾶς τόσον, ποῖον θὰ εἶναι τὸ γενικὸν ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς ὁλοκλήρου τῆς ἐργατικῆς τάξεως.

§ 83. Ὅροι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κανονίζεται τὸ μέγεθος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ.

Ἐλπόμεν ὅτι ὁ ἐργάτης ἀποτελεῖ δαπάνην διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν καὶ ὅτι οὗτος καταβάλλει τὰς δαπάνας ταύτας διὰ συμβάσεως πρὸς αὐτόν. Ἐν τῇ συμβάσει αὕτη εἶναι φανερόν, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐπιχειρηματίας ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἐλαττώσῃ ὅσον τὸ δυνατόν τὴν ἀμοιβὴν τοῦ ἐργάτου,

ζητηῶν νὰ ἀμείψῃ αὐτὸν ὀλιγώτερον διὰ τὸ αὐτὸ ποιοῦν καὶ ποσὸν τῆς ἐργασίας του, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ ἐργάτης ἔχει τὴν ἀντίθετον τάσιν νὰ λάβῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτεραν ἀμοιβήν.

Ἐν τῇ σχέσει ὅμως ταύτῃ συμβαίνει τὸ ἐξῆς: Ὁ ἐπιχειρηματίας καταβάλλει τὸν ἐργατικὸν μισθόν, διότι εἶναι βέβαιος ὅτι ἡ ἀξία, ἣν θὰ προσφέρῃ οὗτος εἰς τὸ παραγόμενον εἶδος (διὰ τῆς ἐργασίας του) θὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀξίας τοῦ μισθοῦ του. Ἄλλ' ὁ ἐργοδότης δὲν ἔχει πάντοτε ὀρισμένον ἀριθμὸν ἐργατῶν, ἀλλὰ τὸ ποσὸν αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ συμφέροντος αὐτοῦ.

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἐργοδότης τις πρὸς ἐκτέλεσιν ἐνὸς ἔργου χρησιμοποιοεῖ 10 ἐργάτας ἀμείδιων ἕκαστον αὐτῶν ἡμερησίως μὲ δρχ. πεντήκοντα, καὶ ὅτι τοῦ προσφέρουν τὰς δυνάμεις των καὶ ἕτεροι δύο ἐργάται. Διὰ νὰ προσλάβῃ καὶ τούτους δέον ν' αὐξήσῃ τὴν δαπάνην του κατὰ 100 δραχμάς. Δὲν τοὺς προσλαμβάνει ὅμως καθ' ὅσον οἱ δύο οὗτοι ἐργάται δὲν θὰ προσφέρουν ὠφέλειαν σπουδαίαν εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀφοῦ τὸ ἔργον ἐκτελεῖται καὶ διὰ τῶν πρώτων δέκα ἐργατῶν, εἰ μὴ μόνον διὰ τῶν δύο τούτων ἐργατῶν θὰ κατορθωθῇ τὸ ἔργον νὰ ἐκτελεῖται μὲ περισσοτέραν ἀνεσιν χωρὶς ὅμως νὰ αὐξάνηται ἡ ἀξία τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἄν ὅμως ἡ ἀμοιβὴ αὐτῶν εἶναι μικροτέρα τῶν 100 δρχ. ἴσως ὁ ἐργοδότης νὰ προσλάβῃ αὐτούς, διότι τότε θὰ σκεφθῇ ὅτι ἀξίζει νὰ πληρώσῃ κάτι τι ἐπὶ πλεόν διὰ νὰ γίνῃ τὸ ἔργον του καλύτερον, ὅποτε ὅμως οἱ πρώτοι δέκα ἐργάται δέον νὰ δεχθῶν νὰ ἐλαττώσων τὸ ἡμερομίσθιον αὐτῶν ἀναλόγως ἢ ἂν δὲν γίνῃ τοῦτο οἱ δύο νέοι ἐργάται θὰ συναγωνισθῶν τοὺς πρώτους ὥστε νὰ ἐπιφέρουν ἐλάττωσιν τοῦ ἡμερομισθίου.

Βλέπομεν ὅθεν καὶ ἐνταῦθα ὅπως καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν, ὅτι ἰσχύει ὁ νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καθ' ὅσον ἡ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σχέσεως μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας μὲ τὴν ἐξῆς διαφορὰν, ὅτι ὡς εἶπομεν καὶ εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἡ ἐργασία δὲν θεωρεῖται ὡς οἰκονομικὸν ἀγαθὸν (εἰ μὴ μόνον ἐπὶ δουλείας) δι' ὃ καὶ ὁ νόμος οὗτος δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἀξίαν ἀφοῦ ἡ καταβολὴ ἐργασίας ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς βουλήσεως τῶν ἐργατῶν, δὲν εἶναι δὲ μόνον βροὶ οἰκονομικοί, οἵτινες κανονίζουν τὴν ἐργατικὴν σχέσιν ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι σχέσεις ψυχολογικαὶ κλπ. Οὕτω δυνατὸν ἐν τινὶ χώρᾳ νὰ ὑπάρχουν ἐργάται ἐργαζόμενοι ἐν αὐτῇ λόγῳ τῆς παραδόσεως καὶ λοιπῶν ψυχολογικῶν λόγων μὲ μικρὸν μισθόν, ἐνῶ ἄλλαχοῦ ἠδύναντο νὰ λάβωῦν μεγαλύτερον μισθόν.

Ἐκτὸς τούτου ὅμως λέγοντες νόμον προσφορᾶς καὶ ζητήσεως δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι οὗτος κανονίζει παρὰ τὴν ἀμοιβὴν ἕλων τῶν ἐργατῶν,
Παπασπυροπούλου Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθῆγ. κ. Κ. Βαρβαρέσου 16

ἀλλὰ ἐννοοῦμεν ὅτι κανονίζει ταύτην ἀναλόγως τῆς ἐργατικῆς τάξεως διότι πιθανόν νὰ ὑπάρχη ζήτησις τεχνιτῶν ἐργατῶν ὅτε τὸ ἡμερομίσθιον αὐτῶν θὰ εἶναι μέγα ἐνῶ ἀντιθέτως τῶν χειρονακτῶν θὰ εἶναι μικρόν. Ὁ νόμος λοιπὸν οὗτος εἶναι κανὼν ἔχων περιορισμοὺς καὶ δὴ τὸν κυριώτερον σήμερον, ὅτι ἡ σχέσις προσφορᾶς ἐργασίας δὲν εἶναι σχέσις κανονικομένη κατὰ τρόπον τινα μηχανικόν, ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐργατῶν, ἀλλὰ ἐκ λόγων ψυχολογικῶν καθ' ὅσον προκειμένου περὶ τῆς ἐργασίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἂν αὐξήσῃ ἢ προσφορὰ ἐργασίας καὶ ἐλαττωθῶν αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ ἐλαττωθῇ καὶ τὸ ἡμερομίσθιον, ἀφοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανισθῶσιν ἄλλαι συνθήκαι ἐμποδίζουσαι τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως καὶ ἐπομένως τὴν πτώσιν τοῦ ἡμερομισθίου. Οὕτω π.χ. διὰ τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐργατῶν δύναται νὰ διατηρηθῇ τὸ ἡμερομίσθιον τὸ αὐτό. Μάλιστα δὲ αἱ τοιαῦται ὀργανώσεις αὐτὸν κυρίως τὸν σκοπὸν ἔχουσι 1) νὰ ἐμφανίζωνται οἱ ἐργάται ἰσχυροὶ ἐνώπιον τοῦ ἐργοδότη καὶ 2) νὰ ἐμποδίζωσι τὸν συναγωνισμόν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ νόμου τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως. Πράγματι σήμερον αἱ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις διαθέτουσαι οἰκονομικὸν ἀποταμίευμα, κανονίζουν τὸ ἡμερομίσθιον ἀναλόγως μὲ τὴν ἐργασίαν, ἐνισχύουσαι οἰκονομικῶς τοὺς ἐργάτας, ἵνα μὴ προσφέρουν τὰς δυνάμεις τῶν μὲ μικρὰν ἀμοιβήν.

Σήμερον ὑπάρχει τάσις τῆς ὀργανωμένης ἐργατικῆς τάξεως πρὸς αὐξήσιν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀντίληψιν, ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας τῶν παραγομένων ἀγαθῶν ὀφείλεται εἰς τὴν ἐργασίαν, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἂν ἐξετάσωμεν διαφόρους στατιστικὰς εἰς ἃς βλέπομεν, ὅτι ὁ πραγματικὸς μισθὸς τῶν ἐργατῶν ἠϋξήσε, καὶ ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς διάφορα γεγονότα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὅτι οἱ ἐργοδῶται ἀνεγνώρισαν πλέον, ὅτι δὲν συμφέρει νὰ ἐλαττωθῇ ἢ ἀμοιβὴ τοῦ ἐργάτου, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐργάτου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει ἐσφαλμένας τὰς περὶ ἐργατικοῦ μισθοῦ θεωρίας καὶ δὴ τὸν σιδηροῦν καὶ ἀπεχθὴ νόμον, διότι οὗτος φαίνεται πλέον ἐσφαλμένος ἀφοῦ βλέπομεν ὅτι πολλάκις ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν δὲν περιστρέφεται περίξ τοῦ ὀρίου τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τοῦ ἐργάτου. Ὡς ἐπίσης καὶ ἡ θεωρία περὶ τῶν διαθεσίμων παγίων κεφαλαίων πρὸς ἐπιχείρησιν, διότι τὸ διαθέσιμον ποσὸν πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἐργατῶν δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς προδιαθέσεως τοῦ ἐπιχειρηματίου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐργάτου, διότι διὰ τῆς ὀργανώσεώς του δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀμοιβήν του εἰς βᾶρος ἄλλης τάξεως π.χ. τῶν κεφαλαιούχων ἢ τῶν κατόχων τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐπίσης εἶναι δυνατόν

νά αυξηθῆ τὸ ἡμερομίσθιον ἐπωφελουμένων τῶν ἐργατῶν τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τῶν προϊόντων λόγῳ τῆς ζητήσεως αὐτῶν, ὡς ἐπίσης δύναται νὰ ἐκμεταλευθῆ ὁ ἐργάτης τὰς τεχνικὰς προόδους πρὸς αὐξήσιν τῆς ἀμοιβῆς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς Οἰκονομίας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ὡς αὐτοτελοῦς ἐπιστήμης μέχρι σήμερον. Ἀναφαινόμενα νέα τάσεις τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

§ 84 Γενικά.

Μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχεν κἂν ἡ ἔννοια τῆς οἰκονομίας οὐ μόνον ὡς ἐπιστήμης αὐτοτελοῦς, ἀλλὰ οὐδὲ ὡς ἀπόπειρα ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὅμως καὶ ἐντεῦθεν ἀρχίζει νὰ ἀναπτύσσεται ἡ ἀντίληψις, ὅτι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ρυθμίζουσιν οἰκονομικοὶ κανόνες, οἵτινες δύναται νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως. Οἱ κανόνες οὗτοι διὰ τῆς ἐρεύνης σὺν τῷ χρόνῳ κατέληξαν εἰς τὸ νὰ δημιουργηθῆ βᾶσις μιᾶς ἐπιστήμης τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

§ 85. Περίοδοι ἀναπτύξεως Πολιτικῆς Οἰκονομίας.

Αἱ περίοδοι αὗται διήγυσεν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς ἡ ἐπιστήμῃ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἶναι τέσσαρες, ἀντιπροσωπευομένη [ἐκάστη περίοδος ὑπὸ μιᾶς οἰκονομικῆς σχολῆς.

Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, καλουμένη ἐποχὴ τῶν ἐμποροκρατῶν. Δευτέρα εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν φυσιοκρατῶν, τρίτη ἡ κλασικὴ ἐποχὴ τοῦ Σμιθ καὶ τέλος ἡ σύγχρονος ἐποχὴ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἣτις δύναται νὰ ὑποδιαιρεθῆ εἰς τρεῖς ἄλλας σχολὰς, εἰς τὴν τοῦ σοσιαλισμοῦ, εἰς τὴν ἱστορικὴν σχολὴν καὶ εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν σχολὴν.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

§ 86. Σχολή τῶν ἐμποροκρατῶν.

Μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος, ὡς εἶδομεν ἢ οἰκονομία ἤσκειτο ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς κληρονομικῆς ὑποτελείας, καθ' ὃ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ βούλησιν, ἀλλ' ὑφ' ὠρισμένους κανόνας, οἵτινες ἐπεβάλλοντο εἰς αὐτὸν ὑπὸ ὠρισμένων κυριάρχων προσώπων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ ἐθνικῆς οἰκονομίας καθ' ὅσον τοιαύτη δὲν ὑπῆρχεν, ὑπῆρχον μόνον αὐτοτελεῖς κοινότητες ἀσκούσαι ἰδίαν οἰκονομίαν. Τότε ἀνεφάνη ἡ Σχολὴ τῶν **ἐμποροκρατῶν**, ἣτις ἠθέλησε νὰ θέσῃ οἰκονομικοὺς κανόνας οὐχὶ θεωρητικοὺς, ἀλλὰ πρακτικοὺς σκοποῦντας τὴν ἔρευναν τοῦ τρόπου τῆς εὐημερίας τοῦ Κράτους. Ἡ σχολὴ ἐκλήθη οὕτω διὰ τὸν ἐξῆς λόγον. Βάσις τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι τὸ ὅτι πρέπει νὰ εὑρεθῶσι ὑπὸ τοῦ Κράτους πάντα εἶναι τὰ μέσα, ἅτινα θὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ πλοῦτου. Ἐκ τῆς ἐρεῦνης τοῦ ζητήματος τούτου κατέληξεν ἡ σχολὴ αὕτη νὰ θέσῃ τὴν ἀρχήν, ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν πολυτίμων μετάλλων τὸ ὅποιον ἔχει ἐν ἑαυτῇ. Δέον ἔθεν ἢ πολιτεία νὰ φροντίσῃ νὰ ἀποκτᾷ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα πολυτίμα μέταλλα, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς **συναλλαγῆς**, δι' ἃ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς σχολῆς ταύτης ὡς κυριώτερος παράγων τῆς αὐξήσεως τοῦ πλοῦτου ἢ συναλλαγῆς ἐνεργουμένη ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἐξ οὗ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα **σχολὴ τῶν ἐμποροκρατῶν**.

Τελικὸν συμπέρασμα τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι, ὅτι ἡ Πολιτεία δέον νὰ λαμβάνῃ μέτρα ἐνισχύσεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀνεξαρτήτως τῆς υπάρξεως τῶν φυσικῶν ὄρων πρὸς ὑπαρξιν καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς βιομηχανικῆς ἐπιχειρήσεως.

Συμπέρασμα ἐπίσης τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι, ὅτι ἐπειδὴ ἡ αὐξήσις τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς παραγωγῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, δέον νὰ μεριμνᾷ τὸ κράτος περὶ τῆς αὐξήσεως αὐτοῦ. Πράγματι βλέπομεν ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τὸ κράτος ἐπεμβαίνων εἰς τὰς οἰκογενειακὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων, ἐνισχύον τοὺς γάμους ἢ παρέχων ἀμοιβὴν εἰς τὴν οἰκογένειαν, ἣτις ἔχει τέκνα ἄνω τῶν τεσσάρων καὶ δι' ἄλλων διαφόρων τρόπων.

Καὶ μετὰ τὴν θεωρίαν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὑπάρχει σύστημα οἰκονομικὸν ἢ ἀπαρχὴ ἐρεῦνης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἰμὴ

μόνον ὅτι πρόκειται περὶ κανόνων τινῶν οικονομικῶν, οὗς τὰ Κράτη δεόν νὰ τηροῦν ἐν τῇ διοικήσει τῶν οικονομικῶν των.

§ 87. Σχολή τῶν φυσιοκρατῶν.

Μετὰ τὴν σχολὴν ταύτην ἀνεπτύχθη ἐν Γαλλίᾳ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ **σχολὴ τῶν φυσιοκρατῶν**. Ἀρχηγὸς ταύτης εἶναι ὁ Guesnay, οὗ αἱ ἀντιλήψεις ἤσκησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τῶν οικονομολόγων τῆς Γαλλίας καὶ ἐπὶ τῆς σχολῆς ἀκόμη τοῦ Σμιθ.

Ἡ σχολὴ τῶν φυσιοκρατῶν ἀφείλει τὸ ὄνομά της εἰς τὸ γεγονός, ὅτι **ἀπέδωκεν τὴν εὐήμεριαν μιᾶς χώρας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν συνθηκῶν αὐτῆς**, τοῦτέστι τῆς Γεωργίας κλπ. Εἶπον δηλαδὴ οἱ ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης, ὅτι μόνον διὰ τῆς φύσεως δύναται νὰ παραχθῶσι πράγματα χρήσιμα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων, δι' ὅ καὶ ἡ πρόσδος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς φύσεως.

Ἀκολουθοῦσα δὲ ἡ σχολὴ αὕτη τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν θεωρίαν ὅτι ἡ κοινωνία καὶ ἡ πολιτεία ρυθμίζεται ὑπὸ φυσικῶν νόμων ὁμοίων πρὸς ἐκείνους, οἵτινες κρατοῦν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἔλεγεν ὅτι ὡς ὁ φυσικὸς κόσμος διέπεται ὑπὸ φυσικῶν νόμων, ἐφ' ὧν δὲν δύναται νὰ ἐπιδράσωσιν αἱ ἀνθρώπιναι βουλήσεις, οὕτω καὶ ὁ οικονομικὸς βίος ἐξαρτᾶται ἐκ φυσικῶν νόμων ἀπαραβάτων καὶ ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως κειμένων. Ἐν τῇ ἐρεύγῃ της ἡ σχολὴ αὕτη πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν φυσικῶν τούτων νόμων ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ὁ οικονομικὸς βίος κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοιοῦτος νόμος εἶναι ὁ **φυσικὸς νόμος καθ' ὃν ἕκαστος ἀνθρώπος ἔχει τὴν τάσιν νὰ ἀσκήῃ ἐλευθέρως τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ ἀποκτᾷ ἐλευθέρως τὰ ἐκ ταύτης παραγόμενα ἀγαθὰ**. Ἐπομένως ἀποστολὴ τοῦ Κράτους εἶναι νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ νὰ ρυθμίζῃ τὴν ἄσκησιν αὐτῆς τοιουτοτρόπως, ὥστε ἡ ἄσκησις τῆς ἐλευθερίας ἐνὸς ἀτόμου νὰ μὴ ἀποτελῇ κώλυμα διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐτέρου.

Συνέπειαι τῆς βάσεως τῆς θεωρίας τῶν φυσιοκρατῶν εἶνε, ὅτι ἡ εὐημερία μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς, ὅτι πάντα τὰ οικονομικὰ φαινόμενα π.χ. τὸ τῆς παραγωγῆς τὸ τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κλπ. ἐξηγοῦνται ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης. Οὕτω προκειμένου περὶ τοῦ ζητήματος τῆς διακρίσεως τῶν διαφόρων ἐργατικῶν τάξεων ἐν μιᾷ χώρᾳ ἡ θεωρία αὕτη διακρίνει ταύτας εἰς τέσσαρας τάξεις :

Εἰς τὴν πρώτην τάξιν τῶν **παραγωγῶν**, εἰς τὴν τάξιν τοῦτέστιν τῶν

ἀνθρώπων ποῦ κατεργάζονται τὴν γῆν, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω μορφήν εἴτε ὡς ἐργάται εἴτε ὡς ἐπιχειρηματίαι. Ἡ τάξις αὕτη παράγει διάφορα προϊόντα, ἅτινα χρησιμοποιεῖ πρὸς συντήρησιν τῶν παραγωγικῶν τούτων τάξεων τοῦ ὑπολοίπου θεωρουμένου ὡς καθαρὰς προσόδου τῆς ἄλλης παραγωγῆς. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο λαμβάνει ἡ δευτέρα τάξις, οἱ **τῶν ἰδιοκτητῶν τῆς γῆς**.

Τρίτη τάξις εἶναι ἡ τῶν **ἐμπορέων** καὶ τῶν **βιομηχάνων**, οἵτινες δὲν θεωροῦνται, ὅτι παράγουν οἰκονομικῶς, διότι ἡ μὲν βιομηχανία κατεργαζομένη τὰ διάφορα προϊόντα δὲν παράγει τι, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ἐμπόριον, διότι τοῦτο συντελεῖ μόνον πρὸς χρήσιμον μεταφορὰν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπάρχει ἀνάγκη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας δικαιούνται ἀμοιβῆς διὰ τὴν ἐργασίαν των ταύτην. Πρὸς τὴν τάξιν ταύτην ἐξομοιοῦται καὶ ἡ τάξις τῶν χρησιμοποιουμένων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαφόρων πολιτικῶν λειτουργιῶν. Καὶ ἡ τάξις αὕτη δὲν εἶναι παραγωγική, ἀλλὰ λαμβάνει ἀμοιβὴν διὰ τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσφέρει γενικῶς. ὅθεν ἡ τάξις αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῇ τάξις τῶν **μισθωτῶν** καὶ τέλος εἶναι ἡ τετάρτη τάξις τῶν **ἀκτημόνων ἐργατῶν**, ἧτις ἔχει μεγάλην σημασίαν ἀφοῦ ἀποτελεῖ μέγα μέρος τῶν καταναλωτῶν. Ἡ τάξις αὕτη ἔχει δικαίωμα νὰ λάβῃ τόσον μόνον ὅσον χρειάζεται διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν στοιχειωδῶν τῆς ἀναγκῶν.

Ἐπαναλαμβάνοντες τὸ λεχθὲν ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ θεωρεῖται ὡς παραγωγή εἶναι τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν πρὸς διατροφήν τῆς παραγωγικῆς τάξεως ἀναγκαίων, λέγομεν ὅτι συνέπεια τούτου κατὰ τὴν ἀναφερθεῖσαν σχολὴν εἶναι, ὅτι ἐν Κράτῳ προκειμένου νὰ ἐπιβάλῃ φόρους διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, δεόν νὰ ἐξετάσῃ πρῶτον ποῖον τὸ διαθέσιμον τοῦτο ποσὸν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ ἐπ' αὐτοῦ φόρον καθ' ὅσον ἂν φορολογῆσῃ ἄλλο τι π. χ. τὸ ἐμπόριον δὲν πράττει ἄλλο τι εἰ μὴ φορολογεῖ ἐμμέσως τὸ εἰσόδημα τοῦτο, καθ' ὅσον ἡ ἐπιβληθεῖσα φορολογία ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου θὰ ἐπιπέσῃ κατ' ἀνάγκην ἐπ' αὐτοῦ.

Προτείνει λοιπὸν ἡ σχολὴ αὕτη ὡς σύστημα φορολογικὸν τὴν κατάργησιν ὅλων τῶν φόρων καὶ τὴν **φορολογίαν μόνον τοῦ εἰσοδήματος**. Ἡ θεωρία αὕτη ἔχει τὴν ἐξῆς κυρίως σημασίαν, ὅτι πρώτη, ἔκαμεν τὴν ἀπόπειραν τῆς συστηματικῆς ἐρεύνης τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Ἡ θεωρία αὕτη ὑπέστη σπουδαίαν ἀλλοίωσιν ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1776 ὁπότε ἐξεδόθη τὸ βιβλίον τοῦ Adam Smith ἐπιγραφόμενον «**περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν Ἑθνῶν**». Τὸ βιβλίον τοῦτο ἤσκησε μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀνθρωπίνης σκέψεως καὶ ἐθεωρήθη ὡς εὐαγγέλιον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης μέχρι τῶν μέσων

τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου τούτου ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ οἰκονομικὸς βίος ἐμελετήθη μὲ παρατηρητικὴν ἀκριβοῦν. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μελέτης συνωψίσθη εἰς συστηματικὸν σύνολον, ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἐγένεν οὕτω αὐτοτελὴς τοιαύτη.

Καὶ ὁ Smith ἔχει ὡς ἀξίωμα τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας πλὴν τούτου ὅμως ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς κατωτέρω θεωρίας, ἣτις ἀποτελεῖ μεγίστην πρόδοον.

§ 88.^ο Κλασικὴ σχολή.

Ἡ βάση τῆς θεωρίας τοῦ Adam Smith εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τὴν μόνην πηγὴν πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ. Εἶπε τοῦτέστιν ὅτι ἐκ τοῦ συνόλου τῆς καταβαλλομένης ἐργασίας ἐξαρτᾶται ὁ βαθμὸς τῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ, δι' ὃ ἐπομένως ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς εἶναι ποία ἢ διαθέσιμος ἐργασία πρὸς παραγωγὴν. Ἐκ παραλλήλου ὁ Σμιθ ἀνέπτυξε καὶ τὸν κανόνα τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων εἰπὼν, ὅτι ἡ καταβολὴ τῆς διαθέσιμου ἐργασίας δεόν νὰ γίνεται οἰκονομικῶς, διότι τότε αὐξάνει ὁ οἰκονομικὸς πλοῦτος.

Διετύπωσεν λοιπὸν τὸν κανόνα ὅτι ἐκ τῆς σκοπίμου χρησιμοποίησεως τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων ἐν τῇ παραγωγῇ θὰ ἔχωμεν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐργασία μόνη πρὸς παραγωγὴν εἰς τὸ 2ον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ Σμιθ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνάπτωσιν τοῦ κεφαλαίου, ὅπερ θεωρεῖται βοηθὸς τῆς ἐργασίας.

Ἡ θεωρία τοῦ Σμιθ εἶχε τοιαύτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς οἰκονομίας, ὥστε τὸ βιβλίον τοῦ ἐθεωρεῖτο ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ὡς ἡ τελευταία λέξις τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης.

Οὕτω ἔχομεν εἰς πάσας τὰς χώρας ἐκπροσώπους τῆς θεωρίας ταύτης, ἣτις κατέληξεν νὰ ὀνομασθῇ «Κλασικὴ ἢ ὀρθόδοξος σχολή» τῆς Οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἐκεῖνος ὅμως ὅστις ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν ταύτην συστηματικῶς εἶναι ὁ Δαυῖδ Ρικάρδος, ὅστις ἐξέδωκε τῇ 1817 τὰς «Γενικὰς ἀρχὰς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας». Προτερήματα τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἡ αὐστηρὰ λογικὴ καὶ ἡ παράστασις διὰ μαθηματικῶν τύπων τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ δὴ τῶν προβλημάτων περὶ ἀξίας καὶ τιμῆς.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

§ 89. Σχολή τοῦ Σοσιαλισμοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 19ου αἰῶνος ἤρχισεν ἀναφαινομένη νέα σχολή, ἣτις ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ βάσις τῆς κλασικῆς σχολῆς δὲν εἶναι ὀρθή ἢ τοῦλάχιστον τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς εἶναι ἐσφαλμένα.

Ἡ κριτικὴ τῆς σχολῆς ταύτης ἔναντι τῆς κλασικῆς εἶναι 1) ὅτι δὲν πρέπει ἕκαστον ἄτομον νὰ ἐξετέζῃται, ὡς ἡ κλασικὴ σχολὴ πρεσβεύει, ὡς αὐτοτελὴς οἰκονομικὴ μονάς (ἐξ οὗ μάλιστα κλασικὴ σχολὴ καὶ ατομικὴ σχολὴ καλεῖται). Ἐκαστος ἄνθρωπος δέον νὰ θεωρῆται ὡς μέλος ἀναπόσπαστον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ οργανισμοῦ, ὅστις δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἄθροισμα ἀτόμων, ἀλλὰ νέον αὐτοτελὲς δημιούργημα.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν θέλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἐνδιαφέροντα τὸν ἄνθρωπον οἰκονομικὰ προβλήματα, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξετάσωμεν ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν εἰς ἣν οὗτος ὡς ἀναπόσπαστον μέλος ἀνήκει καὶ οὐχὶ ἕκαστον ἄτομον χωριστά.

2) Κριτικὴ κατὰ τῆς κλασικῆς σχολῆς εἶναι, ὅτι αὕτη ἐρευνᾷ τὰ φαινόμενα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ὡς φαινόμενα μόνον προκειμένου περὶ τῆς παραγωγῆς καὶ οὐδὲν πέραν τούτου, ἐνῶ ἡ νέα θεωρία πρεσβεύει, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα δὲν λύεται διὰ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τῆς παραγωγῆς ἀλλὰ δέον νὰ ἐξετασθοῦν συγχρόνως τὰ προβλήματα τῆς διαμονῆς καὶ καταναλώσεως τῶν προϊόντων τῆς παραγωγῆς.

Δὲν πρέπει λέγει ἡ ἐν λόγῳ θεωρία νὰ σταματήσωμεν τὴν ἔρευναν ἡμῶν μέχρι τῆς ἐξετάσεως τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ νὰ ἐπεκτείνωμεν ταύτην καὶ ἐπὶ τῆς διανομῆς τῶν ἀγαθῶν, ἐξετάζοντες ἂν ἡ παραγωγὴ εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἐπιτρέπη τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν συντελούντων εἰς τὴν παραγωγὴν, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς αὐτῆς, ἡ ἀπόκτησις τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν μας.

Ἡ σχολὴ αὕτη ἀνεφάνη ὑπὸ τὸ ὄνομα σχολὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀκριβῶς διότι θεωρεῖ τὸ ἄτομον ὡς ἑμάδα καὶ οὐχὶ ὡς ἄτομον.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου ἀνεφάνησαν πλείστοι οἰκονομολόγοι ὑποστηρίζοντες τὴν θεωρίαν ταύτην. Πρῶτος ἕμως εἶναι ὁ γάλλος οἰκονομολόγος Simon de Sismondi.

Ἐπίσης ἐν Ἀγγλίᾳ πρῶτος ἦτο ὁ Γκόντουϊν μετὰ τὸν ὁποῖον ὑπῆρξαν πολλοὶ οἰκονομολόγοι ὑποστηρικταὶ τῆς θεωρίας τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ θεωρία ἕμως αὕτη τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν θεωρη-

τικὴν κριτικὴν τῆς βάσεως τῆς κλασικῆς σχολῆς, ἀλλὰ κυρίως διεφώνει πρὸς αὐτὴν ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀποτελέσματα τῆς **βάσεως τῆς θεωρίας ταύτης**. Οὕτω π. χ. τὴν γνώμην τῆς κλασικῆς σχολῆς, ὅτι βάσις τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας δὲν ἀποκρούει οὐδ' ἀρνεῖται, ἀλλ' ἐνῶ ἐνόμιζεν ἡ κλασικὴ σχολή, ὅτι τοῦτο ὀφείλεται εἰς φυσικοὺς νόμους καὶ ὅτι τὸ σύστημα. τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ εἶναι τὸ μόνον τέλειον οἰκονομικὸν σύστημα ὁ σοσιαλισμὸς ἀποδίδει εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀκριδῶς τὰ πλεῖστα κακὰ τῆς κοινωνίας μας.

Ἡ σχολὴ αὕτη κυρίως ἔλαβεν μοφὴν ἐπιστημονικὴν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνεφάνησαν οἱ οἰκονομολόγοι Κάρολος Ῥομπέρτους, Κάρολος Μάρξ, Φρειδερίκος Ἐγγελς καὶ Φερδινάνδρος Λασάλ, ἰδίως δὲ οἱ δύο ἐξ αὐτῶν ὁ Κάρολος Μάρξ καὶ ὁ Φρ. Ἐγγελς. Ὁ Μάρξ διὰ τοῦ ἔργου του «**τὸ κεφάλαιον**» ἔθεσε τὴν βᾶσιν τῆς νέας ταύτης ἐπιστημονικῆς σχολῆς καὶ ἤσκησεν αὐστηρὰν κριτικὴν τῶν δογμάτων τῆς κλασικῆς σχολῆς, ἥτις κριτικὴ του εἰς τὰ πλεῖστα μέρη ἔγινεν ἀποδεκτὴ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν μὴ σοσιαλιστῶν.

Βάσις ἐφ' ἣς ἐστηρίχθη ἡ θεωρία τοῦ Μάρξ καὶ τῶν ὁπαδῶν του εἶναι ἡ νέα ὕλικὴ **ἀντίληψις τῆς ἐξέλιξεως τῆς ἱστορίας**. Ἄν παρατηρήσωμεν δὴλ. ἱστορικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνίας θὰ ἴδωμεν λέγει ἡ θεωρία αὕτη, ὅτι πᾶσα μεταβολὴ εἴτε εἰς ἐπαναστάσεις ὀφειλομένη, εἴτε εἰς ἁμαλὴν ἐξέλιξιν, ἀφορμὴν ἔχει οἰκονομικοὺς λόγους καὶ οἰκονομικὰ ἐλαττήρια.

Κυρίως δὲ ἀντιλαμβάνομεθα, ὅτι ἐκάστη ἐποχὴ εἶχεν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ὑπαρχόντων μέσων ἐπὶ τῇ βᾶσει δὲ ταύτης διαμορφοῦνται καὶ αἱ διάφοροι οἰκονομικαὶ κατευθύνσεις, τὰ δὲ ἰδανικὰ τῶν ἀτόμων ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀναπτυσσόμενα σὺν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω παρατηροῦντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς παραγωγῆς θὰ ἴδωμεν, ὅτι κάθε νέον οἰκονομικὸν σύστημα ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν νέων ἀντιλήψεων καὶ ἀντιθέσεων, αἵτινες ἀντικαθιστοῦν τὰς ἐκάστοτε ἰσχυούσας. Πράγματι ἀνατρέχοντες εἰς τὸ ἀρχικὸν σύστημα τῆς παραγωγῆς βλέπομεν ὅτι τότε εἶχομεν κομμουνιστικὸν σύστημα καθ' ὅσον τὸ ἔδαφος ἦτο κοινὸν κτήμα ἕκαστος δὲ ἦτο μόνος ἐλεύθερος νὰ παραγάγῃ τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ, ἅτινα ἔχοντα δι' αὐτὸν μόνον ἀξίαν χρήσεως, ἦτο κύριος νὰ τὰ ἀποκτήσῃ καὶ νὰ τὰ ἔχῃ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του.

Σὺν τῇ χρόνῳ ὅμως ὅτε τὸ ἔδαφος ἤρχισεν νὰ μὴ εἶναι κοινόν, μεταβληθὲν ἀπὸ ἐλεύθερον ἀγαθὸν εἰς οἰκονομικὸν τοιοῦτον, ἕκαστος ἤθελε νὰ ἐξασφαλίσῃ δι' ἑαυτὸν τεμάχιον ἐδάφους καταλαμβάνων τοῦτο. Ἀκολού-

ὡς τὸ δίκαιον ἀνεγνώρισε τὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ τῶν ἑδαφῶν τούτων εἰς τοὺς κατέχοντας. Ἐκτοτε ἀρχίζει ἀναφαινομένη νέα μορφή τῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας, καθ' ὅσον συγχρόνως ἤρχισε νὰ ὑπάρχῃ διάκρισις τῶν διαφόρων τάξεων, ἣτις εἶχεν ὡς βάσιν τὴν ὑπαρξίν ἀφ' ἑνὸς τάξεως δεσποζόντων καὶ ἐκμεταλλευτῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τάξεως ἀκτινιζόντων καὶ ὑποτελῶν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐκμεταλλεύσεως ταύτης ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐκάστοτε μορφῆς τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς αὐξανόμενος ἢ ἐλαττούμενος ἀναλόγως τῆς ὀργανώσεως ταύτης. Οὕτω ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχεν ἐν τῇ παραγωγῇ ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἢ ἐκμετάλλευσις αὕτη δὲν εἶναι αἰσθητή, διότι ἕκαστος εἶχεν ἴδιον ἑδαφος καὶ κεφάλαιον καὶ διέθετεν ἰδίαις ἐργατικαῖς δυνάμεις, ἀποκτᾶ μόνος τοῦ τὰ παραγόμενα οἰκονομικὰ ἀγαθὰ, σπανίως προσλαμβάνων βόηθον ἐργάτην, καθ' ὅσον κάθε οἰκογένεια ἀπετέλει στενὸν οἰκονομικὸν κύκλον. Ἀπὸ τοῦ συστήματος ὅμως τούτου μεταβαίνομεν εἰς τὸ σύστημα τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων. Ἄλλὰ καὶ ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων ἐν ἀρχῇ μικρὸν παίζει ρόλον, καθ' ὅσον ἡ παραγωγή τότε γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει μικρῶν ἐπιχειρήσεων (βιοτεχνίας καὶ χειροτεχνίας) ἐφ' ὧν ἐμφανίζεται ὁ καταμερισμὸς χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃ ἀξίαν οὐδὲ νὰ ἐπιφέρῃ διάκρισιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Ὁ καταβάλλων τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι ταύταις ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι κύριος τῶν παραγομένων διὰ ταύτης προϊόντων. Βεβαίως ἐν αὐταῖς χρησιμοποιεῖται καὶ ξένη ἐργασία τοῦ βοήθου (κάλφα) ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ἀντίληψις, ὅτι οὗτος ἀποτελεῖ ἰδίαν τάξιν καθ' ὅσον θεωρεῖ αὐτὴν τὴν κατάστασιν μεταδοτικὴν, δι' ἧς καὶ ἐργάζεται, ἵνα μανθάνων τὴν τέχνην μεταπέσῃ εἰς τὴν θέσιν τοῦ αὐτοτελοῦς ἐργάτου.

Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἀφ' ἑνὸς ἐβελτιώθησαν τὰ παραγωγικὰ μέσα λόγῳ τελειοποιήσεως τῶν ἐργαλείων καὶ λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν, ἀφ' ἑτέρου ἀνεπτύχθη καὶ τὸ ἐμπόριον οὐ συνεπεία εἶναι καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν μικρῶν ἐμπορικῶν κέντρων. Τότε ἤρχισεν ἐφαρμοζόμενος ἐντατικῶς ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ παραγωγή ἤρχισεν ἀπὸ σύστημα ἀτομικτικὸν νὰ μεταπίπτῃ εἰς συλλογικόν, καὶ κοινωνικὸν τοιοῦτον, ἐξ οὗ ὑπῆρξεν ἀνάγκη συγχρόνου ἐργασίας πλειόνων ἀτόμων εἰσῆχθη δηλ. τὸ σύστημα τῆς συνεργασίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς παραγωγὴν ἑνὸς ἀγαθοῦ. Ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐργασίας λόγῳ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν καὶ τῆς ἐπέκτασεως τοῦ ἐμπορίου ἢ προμήθεια τῶν μηχανῶν καὶ τῶν πρώτων ὑλῶν τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς παραγωγὴν εἶναι πλέον δυσχερὴς καθ' ὅσον χρειάζονται με-

γάλα ποσά πρὸς ἀγορὰν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἀρχίζει νὰ τροποποιεῖται ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαθέτῃ πᾶς τις τὸ ἀναγκαῖον μέγα κεφάλαιον, τὸ ἀπαραίτητον πρὸς παραγωγὴν καὶ ἀρχίζει νὰ ἀναφαίνηται ὁ ἐπιχειρηματίας, ὁ κεφαλαιούχος, ὅστις ἐπρομηθεύετο τὰ ἐργαλεῖα κλπ. καὶ διὰ τοῦ συστήματος τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως ἀπέκτα ἐργατικὰς δυνάμεις τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τῶν ὁποίων ἀποκτᾷ αὐτός. Ἐχομεν ὅθεν πλέον τὴν ἀντίθεσιν ὅτι ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ παραγωγὴ ἐγένετο ὑπὸ ἐνὸς ἀτόμου ἔχοντος ἰδίαν παραγωγὴν καὶ ἴδιον κέρδος, σήμερον παρὰ τὴν κοινωνιστικὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς τὸ κέρδος ἐκ μιᾶς ἐπιχειρήσεως ἀνήκει εἰς ἓν καὶ ὄχι εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐργασθέντων πρὸς ἀπόκτησιν τούτου.

Ἐφ' ἐτέρου τὸ παραγόμενον πρᾶγμα τότε ἦτο ἀντικείμενον ἔχον μόνον ἀξίαν χρήσεως διὰ τὸν παραγωγόν, ἐνῶ σήμερον τοῦτο μεταβάλλεται εἰς ἐμπόρευμα ἀνταλλασσόμενον πρὸς ἀπόκτησιν κέρδους.

Ἡ τροποποίησις τῶν ὄρων τούτων τῆς παραγωγῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑλικῆς θεωρίας τῆς ἱστορίας εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μεταβολὴν τῆς θέσεως τῶν διαφόρων τάξεων. Ἦρχισε νὰ γεννᾶται ἕρις μεταξὺ τῶν δύο τάξεων τῶν διαθετότων τὴν ἐργασία των, τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι πλέον οἱ ἐργᾶται δὲν θεωροῦν τὴν θέσιν των ὡς κατάστασιν μεταδατικὴν, διότι ὡς εἶπομεν καὶ ἀλλαχοῦ ἡ διαφορὰ πλέον τῶν δύο τάξεων εἶναι μεγάλη, τόσον ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ ὁ ἐργάτης τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ γίνῃ ποτὲ ἐπιχειρηματίας, ἀφοῦ χρειάζονται πρὸς τοῦτο κολοσιᾶ κεφάλαια, ἃ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτήσῃ οὗτος διὰ ὀσηδῆποτε ἐκτάσεως τῆς ἐργασίας του. Βλέπομεν ὅθεν ὅτι ἡ ἀλλοίωσις τῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς εἶχεν ἀντίκτυπον καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως.

Ἀλλὰ ἡ κριτικὴ τῆς σημερινῆς ὀργανώσεως ἐξακολουθεῖ ὑπὸ τῶν σοσιαλιστῶν καὶ ἐρωτᾶται ὑπ' αὐτῶν. Ποῖον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ συστήματος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος; Τοῦτο, ὅτι ἀποκτᾷ κέρδος ὁ ἐπιχειρηματίας, ὅστις τούτου ἔνεκεν ὦν ἐλεύθερος, σπεύδει νὰ παραγάγῃ ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς παραγωγῆς, ἔπερ νομίζει ὅτι θὰ δώσῃ μεγαλύτερον κέρδος. Δυνατὸν ἕμως νὰ εὑρεθῇ πρὸ ἄλλου ἐπιχειρηματίου παράγοντος τὸ αὐτὸ εἶδος εὐθυνώτερον ἔτε εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παύσῃ τὴν παραγωγὴν, ἔπερ ἔχει τὴν γενικὴν συνέπειαν **τῆς χαλαρώσεως τῆς ὅλης παραγωγῆς.**

Καταφαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ ἀναρχικὸν τοῦτο σύστημα εἶναι λίαν ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν παραγωγὴν, ἔχει δὲ ὡς ἀποτέλεσμα τὰς ἐκάστοτε ἀναφαινομένης οικονομικᾶς κρίσεις προερχομένης ἐκ τοῦ ὅτι ὑπάρχουσι πολλαί

ἐπιχειρήσεις ὑποκύπτουσαι εἰς τὸν **παράφορον καλούμενον δρόμον** τῆς παραγωγῆς καὶ ἢ πίπτουν πρὶν φθάσουν εἰς τὸ τέρμα αὐτοῦ ἢ φθάνουσαι ἐκεῖ, φθάνουν ἀσθενεῖς ἔχουσαι ἀνάγκην μακρᾶς ἀναπαύσεως πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δυνάμεων των. Αἱ βιομηχανικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ κρίσεις ἔχουν ὡς ἀποτελέσματῃν δημιουργίαν ἐργατικῶν κρίσεων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ὅτι πολλάκις συμβαίνει, ὥστε ἡ ἐργατικὴ τάξις νὰ στερεῖται ἐργασίας, ὄχι διότι δὲν ὑπάρχει παραγωγή ἀλλὰ διότι ὑπῆρξε προηγουμένως ἐντατικὴ τοιαύτη ἀποδεικνύει τὴν κακὴν ὀργάνωσιν τοῦ κρατοῦντος συστήματος. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ θέσις τοῦ ἐργάτου δὲν εἶναι ἐξησφαλισμένη ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καθ' ὅσον δύναται νὰ παύσῃ αὐτὴ νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τούτων διὰ τῆς ἐφαρμογῆς μιᾶς νέας προόδου τεχνικῆς.

Φυσικὰ καὶ ἄλλοτε ὑπῆρξαν ἐργάται, οὗτοι ὅμως εἶχον ἐξησφαλισμένα τὰ μέσα πρὸς διατροφήν των, ἐνῶ σήμερον τοῦτο δὲν ὑπάρχει λόγῳ ἀκριβοῦς τῆς ἐλευθέρως ὀργανώσεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ἄφ' ἐτέρου λέγουσι οἱ σοσιαλισταὶ ὅτι σήμερον ὑπάρχει ἡ δυνατὴ ἐκμετάλλευσις τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὑπὸ τῆς τῶν κεφαλαιούχων, διότι μέχρι τοῦδε ὑπῆρχον τοιαῦτα ὅρια περιορίζοντα ταύτην ἐνῶ σήμερον οὐδὲν ὅριον ὑπάρχει. Διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν δὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως ταύτης δεόν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν περὶ ἀξίας θεωρίαν τῶν σοσιαλιστῶν.

Οὗτοι καὶ δὴ ὁ Μάρξ εἶπον σχετικῶς μὲ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν ὅτι ἡ παραγωγή αὐτῶν **ἔχει ἀξίαν ἂν περιέχουν ἐν ἑαυτοῖς ἀξίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν καταβαλλομένην ἀξίαν τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου.** Πρὸς κατανόησιν τούτου λέγομεν τὰ ἑξῆς: Ἐν τῇ ἀγορᾷ κάμνομεν πάντοτε σύγκρισιν δύο ἀξιῶν πραγμάτων ἀνομοίων, σίτου π. χ. καὶ σιδήρου, ἣτις ὅμως διὰ νὰ γίνῃ δεόν νὰ ὑπάρχῃ κοινόν τι στοιχεῖον ὅπερ νὰ συγκρίνωμεν. Τοῦτο ἀκριβοῦς εἶναι ἡ καταβαλλομένη ἐργασία, ἣτις καὶ λαμβάνεται ὡς βᾶσις μετρήσεως τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν. Ἐκαστον λοιπὸν ἀγαθὸν περικλείει ἐν ἑαυτῷ ἐργασίαν.

Λέγουσιν ὅμως οἱ σοσιαλισταὶ ὅτι τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ εἶναι ἀντικείμενα συναλλαγῆς δι' ὧν δυνάμεθα νὰ προμηθευθῶμεν ἕτερα. Τοῦτο πράττει καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας. Προμηθεύεται διὰ νὰ χρησιμοποίησῃ τοιαῦτα ἀγαθὰ ἐν τῇ παραγωγῇ του, ἀφ' ἐτέρου δὲ δι' ἐργατικῆς συμβάσεως προμηθεύεται καὶ ἐργασίαν δίδων ἀμοιβήν. Ποία ὅμως ἡ ἀμοιβὴ αὐτῆς; Ἡ ἀμοιβὴ εἶναι τόση ὅση ἀπαιτεῖται πρὸς προμήθειαν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων τῶν ἀπαραιτητῶν πρὸς διατροφήν τοῦ ἐργάτου καὶ τῆς οἰκογενείας του κατὰ τὸν χρόνον τῆς παραγωγῆς, ἣτις ἀμοιβὴ λογίζεται ὡς δαπάνη τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἀμοιβὴ αὕτη τοῦ ἐργάτου δὲν εἶναι ὅση ἀκριβοῦς ἡ κα-

ταβαλλομένη ὑπ' αὐτοῦ ἐργασία, ἀλλὰ μεσολαβεῖ ἐκμετάλλευσίς εἰς βάρος τοῦ ἐργάτου. Πρὸς κατανόησιν τούτου ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἐργάτης τις, διὰ νὰ λάβῃ τόσα ἀκριβῶς ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκῶν του δέον νὰ ἐργασθῇ ἐν τινι ἐπιχειρήσει ἐπὶ 6 ὥρας. Τότε τὸ παραγόμενον οὕτω προϊόν δὲν ἔχει διὰ τὸν ἐπιχειρηματίαν οὐδεμίαν ἀξίαν καὶ κέρδος ἀφοῦ περιέχει ἀκριβῶς τὴν ἀξίαν τῶν πρώτων ὑλῶν τὴν ἀξίαν τῶν κεφαλαίων καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας ἴσην πρὸς τὴν καταβαλλομένην ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ἐνέργειαν. Δι' ὃ ὁ ἐργάτης ἀναγκάζεται ὑπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως νὰ ἐργασθῇ δέκα π. χ. ὥρας ἵνα ἀποδώσῃ περισσοτέραν ἐργασίαν καὶ ἐπομένως αὐξήσῃ τῆς ἀξίας τῶν παραγομένων προϊόντων, ἣν ὅμως ἐκμεταλλεύεται μόνος ὁ ἐργοδότης ὑπὲρ αὐτοῦ. Μόνον δὲ ὁ ἐργάτης δύναται νὰ αὐξήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγαθοῦ, διότι μόνον τοῦτον δύναται ὁ ἐργοδότης νὰ ἀμοίψῃ ὀλιγότερον τῆς ἀξίας τῆς καταβαλλομένης ὑπ' αὐτοῦ ἐργασίας ἀφοῦ τὰ ἄλλα ὑλικά ἀγαθὰ τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν παραγωγὴν θὰ πληρώσῃ μὲ τὴν ὠρισμένην των τιμὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ, οὐ συνέπεια εἶναι ὅτι μόνον ὁ ἐργάτης δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τῶν ἐργοδοτῶν. Καὶ γεννᾶται φυσικῶς τὸ ἐρώτημα διὰ τοὺς σοσιαλιστάς. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀρθῶσιν αἱ δυσμενεῖς αὗται συνέπειαι; Δυνάμεθα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἰδίου συστήματος νὰ διωρθώσωμεν τὰ τρωτὰ ταῦτα; *Οχι ἀπαντοῦν διότι τοῦτο θὰ ἦτο ματαιοπονία, διότι ἐπιμένοντες εἰς τὸ σύστημα τὸ κρατοῦν ἢ πρέπει νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν ἐργασίαν ἢ νὰ αὐξήσωμεν τὴν ἀμοιβὴν αὐτῆς ὁπότε δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν παραγωγὴν, ἀφοῦ ὁ ἐπιχειρηματίας δὲν θὰ ἔχῃ κέρδος, ἵνα ἐνεργήσῃ ταιούτην.

Τούτου ἕνεκεν προτείνουν νὰ γίνῃ τροποποίησις τῶν βάσεων τῆς οἰκονομίας, πρὸς νέαν μορφήν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ὁποίας, τὸν ὁδηγὸν χορηγεῖ ἡμῖν αὐτὸ τὸ κρατοῦν σήμερον σύστημα. Κατὰ τὸ σημερινὸν σύστημα ὑπάρχει παραγωγὴ ἐνεργουμένη ὑπὸ μεγάλων ἐπιχειρήσεων. Γίνεται ἄρα ἡ παραγωγὴ κατὰ σύστημα συλλογικὸν κοινωνιστικὸν μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας ὅλων ἀποκτᾷ εἰς, ὁ κεφαλαιούχος. *Ἄν λοιπὸν λέγουν οἱ σοσιαλισταὶ ὑποκαταστήσωμεν εἰς τὴν θέσιν τοῦ κεφαλαιούχου τὸ σύνολον ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ὀργανωμένου Κράτους ἢ ὑπὸ τὴν μορφήν κοινῆς τινος ὀργανώσεως ἕκαστος θὰ ἀμοίβεται ἀναλόγως τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καταργουμένης οὕτω τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κεφαλαιούχων. Δέον ὅμως τότε νὰ ἀντικατασταθῇ καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας καθ' ὅσον οὗτος ἐλλείψει κέρδους δὲν θὰ φροντίξῃ νὰ ὁδηγῇ οἰκονομικῶς μίαν ἐπιχείρησιν προτείνουν δὲ εἰς ἀντικατάστασιν τούτων τὴν ὑπαρξῆν ὀργανωτικῆς ἐπιτροπῆς, ἣτις νὰ κανονίξῃ

τὴν παραγωγὴν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ δίδῃ εἰς τοὺς συμμετέχοντας εἰς ταύτην τὴν ἀνάλογον ἀμοιβὴν των. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπικράτησις τῆς σοσιαλιστικῆς Σχολῆς ἔναντι τῆς κλασικῆς τοιαύτης κατὰ τὸ μέρος αὐτῆς δι' οὗ ἀσκεῖται κριτικὴ κατὰ τῆς κρατοῦσης οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως ἀναγνωρίζεται κατὰ βάσιν καὶ ὑπὸ μεγίστου μέρους τῶν μὴ σοσιαλιστῶν οἰνομολόγων.

Ἄλλὰ προκύπτει τὸ ἐρώτημα: Ἡ θεωρία τῶν σοσιαλιστῶν εἶναι δυνατὸν ἐφαρμοζομένη νὰ ἐπιφέρῃ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἢ μόνον θεωρητικὴν ἔχει ἀξίαν;

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐκφεύγει τῆς λογικῆς σκέψεως καθ' ὅσον εἶναι μᾶλλον ζήτημα πίστεως ἐκάστου.

Ὁμολογητέον ὅτι ἡ δημιουργία τοιαύτης πίστεως εἶναι δυσχερὴς καθ' ὅσον εἶναι δυσχερὲς νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη ὀργάνωσις, ἣτις νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ σημερινὸν σύστημα ἐν ᾧ κυριαρχεῖ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον διὰ ἀψύχου ὀργανισμοῦ, ὅστις νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν διανομὴν τῶν προϊόντων αὐτῆς.

§ 90 Περὶ Ἱστορικῆς Σχολῆς.

Οἱ πολέμοι τῆς Σχολῆς τοῦ Σμίθ δὲν ἀνευρίσκονται μόνον μεταξὺ τῶν σοσιαλιστῶν, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ τοιοῦτοι ὀπαδοὶ τῆς **Ἀστικῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας**, τοῦτέστι τῆς ἀναγνωρίζουσας τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν. Πράγματι ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρω ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀναφαινόμεναι διάφοροι σχολαὶ ἀρνούμεναι τὴν θεωρίαν τοῦ Σμίθ μία τῶν ὁποίων, καὶ ἡ σπουδαιότερα, εἶναι ἡ **Ἱστορικὴ Σχολή**. Αὕτη πατρίδα ἔχει τὴν Γερμανίαν· αἱ δὲ βάσεις τῆς εἶναι αἱ ἑξῆς:

1) Λέγει ὅτι τὸ κύριον τρωτὸν σημεῖον τῆς θεωρίας τοῦ Σμίθ εἶναι ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν θεωρεῖ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ὡς αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητα ἄλλων κοινωνικῶν φαινομένων ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξάγουσα ἐκ τῆς ἐξετάσεως φαινομένων οἰκονομικῶν ὄρισμένους κανόνας ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς ἰσχὺν ἀπόλυτον, ὅμοιον μὲ τὴν ἀπόλυτον ἰσχὺν τῶν φυσικῶν νόμων, Ἐκτὸς δὲ εἶναι ὀρθά, καθ' ὅσον ὁ οἰκονομικὸς βίος δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ διακλάδωσις τοῦ κοινωνικοῦ βίου διὰ τοῦτο τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα δεόν νὰ λαμβάνωμεν καὶ ἐξετάζωμεν ἐν συνδυασμῷ μὲ ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κοινωνικοῦ βίου διὰ τοῦτο τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα δεόν νὰ λαμβάνωμεν καὶ ἐξετάζωμεν ἐν συνδυασμῷ μὲ ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ κοινωνι-

κου βίου και να παρακολουθουμε την εξέλιξιν αυτών, είναι δε τουτο αναγκαϊον, καθ' ὅσον ή παρατήρησις ἐνὸς οικονομικοῦ φαινομένου σήμερον, παρουσιάζει τουτο ὑπὸ μίαν ὀρισμένην κατάστασιν, ήτις ὅμως δὲν είναι δημιούργημα αὐθαίρετον ἀλλὰ προῖον μακρὰς ἐξελίξεως. Ἐκαστον φαινόμενον ἐν τῇ ἐξελίξει παρουσιάζεται μὲν ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ἀλλὰ αὐται διατελοῦν συνδεδεμένοι μεταξὺ των, δι' ὃ ἐξετάζοντες φαινόμενον οικονομικὸν ὑπὸ τὴν σημερινήν του μορφήν δέον νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τὰς συνθήκας γεννέσεώς του και τοὺς λόγους τῆς μεταβολῆς τῶν διαφόρων μορφῶν του. Είναι λοιπὸν ἀπαραίτητον νὰ μελετῶμεν τὰ οικονομικὰ φαινόμενα *ἱστορικῶς* και νὰ βλέπωμεν πῶς ταῦτα ἐγεννήθησαν και νὰ παρακολουθῶμεν τὰ διάφορα συναφῆ γεγονότα και ἐπίδρασιν αὐτῶν.

2) Ἐπίσης ὀρθή είναι ή ἀρνήσις τῆς ἱστορικῆς σχολῆς τῆς δευτέρας γνώμης τῆς θεωρίας τοῦ Σμιθ, ὅτι οἱ οικονομικοὶ κανόνες ἔχουν ἀπόλυτον ἰσχὺν διότι οὔτοι δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ μὴ κανόνες ἐξαχθέντες ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης τῶν φαινομένων. Αὕτη ὅμως ή ἱστορικὴ ἐξέλιξις μᾶς παρουσιάζει ὅτι τὰ οικονομικὰ φαινόμενα ἔχουσιν ἐκάστοτε μεταβολάς. Δὲν είναι λοιπὸν λογικὸν νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ κανόνες, οὓς ἐξαγομεν στηριζόμενοι ἐπὶ μεταβλητῶν οικονομικῶν φαινομένων ἔχουν ἀπόλυτον ἰσχὺν, καθ' ὅσον πᾶσα μεταβολὴ τούτων, θὰ ἐπιφέρῃ μοιραίως και τὴν μεταβολὴν τῶν κανόνων.

3) Ἐπίσης ή ἱστορικὴ σχολὴ δὲν παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Σμιθ ήτις θετεῖ ὡς βάσιν τὸν ἄνθρωπον ὡς οικονομικὸν ὄν κινούμενον μόνον ἀπὸ τὸ ἐλαττήριον τῆς *ὀφελείας* καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐνεργεῖ κατὰ διαφόρους μὲν τρόπους δὲν παρουσιάζεται ὅμως ὡς αὐτοτελὲς οικονομικὸν ἄτομον, ἀλλὰ παρουσιάζεται συγχρόνως και ὡς θρησκευτικὸν τοιοῦτον και ὡς πολιτικὸν κλπ. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν, ὡς ή σχολὴ τοῦ Σμιθ διδάσκει, νὰ ἀποχωρήσωμεν τὸν ἄνθρωπον ὡς οικονομικὸν μόνον ὄν και νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ πρὸς ἀπόκτησιν οικονομικῆς ὀφελείας.

4) Ἡ σχολὴ τοῦ Σμιθ ἀποβλέπει μόνον εἰς τὴν παραγωγὴν οικονομικῶν ἀγαθῶν και διέχθειν αὐτῶν μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸν σκοπὸν τουτον ή ἱστορικὴ σχολὴ θεωρεῖ ὑπεράγαν *ὀλιστικόν*. Ἐξετάζοντες τὴν πολιτικὴν οικονομίαν δὲν ἐνδιαφερόμεθα τόσο δια τὰ παραγόμενα ἀντικείμενα, ἀλλὰ δια τὴν ὅλην παράστασιν και ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Δια τουτο ἂν ὁ Α οικονομικὸς ὀργανισμὸς ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς κοινωνικοῦ ὄντος, οὗτος δέον νὰ προτιμηθῇ ἄλλου τινὸς ὅστις ἐφαρμοζόμενος θὰ εἶχεν ἀποτέλεσμα μεγαλυτέραν παραγωγὴν. Ἡ

οικονομία εθην σκοπόν ἔχει κατὰ τὴν ἱστορικὴν σχολὴν νὰ βελτιώσῃ τὰς συνθήκας καὶ τὴν στάθμην τῆς ζωῆς.

Ἀσχολούμενοι ὁμῶς οἱ ὁπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης εἰς τὴν ἱστορικὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἐν τῇ σπουδῇ των, ὅπως καταρρίψωσιν ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῆς σχολῆς τοῦ Σμιθ κατέληξαν εἰς ὑπερβολάς, θεωρήσαντες ὡς σκοπὸν τὰς οἰκονομίας, τὴν ἱστορικὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ οὐχὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν οἰκονομικῶν θεσμῶν περὶ ὧν ἐπερίσθησαν δὲ εἰς μονογραφίας λεπτομερεῖς ἐκάστου οἰκονομικοῦ φαινομένου.

Εἶναι πάντως ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἱστορικὴ σχολή, ἰδίως κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Γερμανικοῦ Γουσταύου Σμόλερ, ἀποτελεῖ ἀξίαν θεωρίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, διότι τὰ ἐκτεθέντα ἐπιχειρήματα αὐτῆς ὅτι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα εὐρίσκονται ἐν ἐξαρτήσῃ πρὸς τὰ φαινόμενα τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου καὶ ὅτι οἱ κανόνες οἰκονομικοὶ δὲν ἔχουσι ἀπόλυτον ἰσχύν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω εἶναι ὀρθά. Ἡ σχολὴ αὕτη ἔχει ὁμοιότητα μὲ τὴν περὶ τοῦ δικαίου ἱστορικὴν σχολὴν τοῦ Savigny. Ὡς ἡ σχολὴ αὕτη κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δεόν νὰ παρακολουθῶμεν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ δικαίου, οὕτω καὶ ἡ ἱστορικὴ σχολὴ τὸ αὐτὸ ἐπρέσβευεν.

§ 91. Σχολὴ τοῦ ἀπὸ καθέδρας Σοσιαλισμοῦ.

Εἰς ἀντίδρασιν τῆς σχολῆς ταύτης ἀνεφάνησαν αἱ νεώτεροι ἐπιστημονικαὶ σχολαὶ ἀποτελοῦσαι συνδασυμὸν τῆς σχολῆς ταύτης καὶ τῆς κλασσικῆς. Μία τῶν σχολῶν τούτων ἀναφανείσα μεταγενεστέρως καὶ θεωρήσασα πολλὰς γνώμας τῆς ἱστορικῆς σχολῆς κατὰ βάσιν ὀρθάς, εἶναι ἡ σχολὴ τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ.

Ἀρχηγὸς τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι ὁ Ἀδόλφος Βάγγνερ, φέρει δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ὅχι διότι εἶναι οἱ ὁπαδοὶ τῆς σοσιαλισταί, ἀλλὰ διότι πρῶτοι οὗτοι ἀνέπτυξαν τὴν θεωρίαν τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ συνήρμησαν ταύτην πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ διότι ἐνέκριναν τὰς πλείστας σοσιαλιστικὰς γνώμας. Λέγεται δὲ σχολὴ τοῦ ἀπὸ καθέδρας σοσιαλισμοῦ, διότι οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐδίδασκον ἀπὸ τὰς διαφόρους Πανεπιστημιακὰς ἑδρας, ὄντες καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὡς εἶπομεν λοιπὸν ἡ θεωρία αὕτη ἐνέκρινε πλείστας ἀντιλήψεις τῆς θεωρίας τῶν σοσιαλιστῶν. Διαφέρει δὲ ταύτης καθ' ἕσπον εἰς τὴν πολι-

τείαν αποδίδει μεγάλην σπουδαιότητα, ως ρυθμιστοῦ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, καὶ δέχεται μὲν καὶ ἡ σχολὴ αὕτη, ὅτι εἰς τὴν σημερινὴν ὀργάνωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου ὑπάρχουν πολλὰ τρωτὰ τὰ ὅποια δεόν νὰ ἀρθῶσι, δὲν συμφωνεῖ ὅμως μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν σοσιαλιστῶν ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς ἄρσεως αὐτῶν, καθ' ὅσον θεωρεῖ τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν ὡς ἀπαραίτητον θεσμὸν τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, δι' ἣν προτείνει ὅπως ἡ πολιτεία, ἣτις ἔχει μεγίστην δυναμὴν βασιζομένη ἐπὶ τοῦ δικαίου, ἐπεμβαίνει πρὸς ρύθμισιν τῶν τρωτῶν τοῦ σημερινοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ μειώνει ταῦτα, μεριμνῶσα περὶ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ περὶ τῆς ἴσης διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος, διὰ τοῦ μέσου τῆς φορολογίας, φορολογοῦσα τοὔτεστι βαρέως τὰ μεγάλα εἰσοδήματα. Πρὸς μετριασμόν ἢ καὶ πρὸς ἄρσιν τῆς ἀντιθέσεως κατὰ τὴν κατανομήν τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ εἰσοδήματος. Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ σχολὴ αὕτη δέχεται τὸ ἀρνητικὸν μέρος τῆς σχολῆς τῶν σοσιαλιστῶν κατὰ τοῦ σημερινοῦ συστήματος δὲν δέχεται ὅμως τὴν θέσιν αὐτῆς τοὔτεστι τὴν προτεινομένην λύσιν, προτιμῶσα τὴν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας πρὸς ρύθμισιν τῶν τρωτῶν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου.

Ποία ἐκ τῶν ἀναφερθέντων σχολῶν ἔχει μὲ τὸ μέρος τῆς τὴν ἀλήθειαν δὲν εἶναι εὐκόλον ν' ἀπαντήσωμεν. Σήμερον ἡ θέσις τῆς θεωρίας τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, εἶναι κάπως δύσκολος. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ μέγας πόλεμος, ὅστις ἐτροποίησεν τὰς ἀντιλήψεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἔσχεν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς κρατούσης θεωρίας τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ποία ἡ κατεύθυνσις αὐτῆς. Ἡ θεωρία τῆς Πολ. Οἰκονομίας σήμερον φαίνεται, ὅτι βαδίζει ψηλαφητῶς. ἵνα καταλήξῃ ὀριστικῶς εἰς τὸ νὰ δημιουργήσῃ νέας ἀντιλήψεις τοῦ οἰκονομικοῦ βίου καὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Πρὸς τὸ παρὸν ἐκεῖνο ὕπερ δεόν νὰ ἔχωμεν ὡς βᾶσιν εἶναι ὅτι, δεόν νὰ ὑπάρξῃ σύνδεσμος τῶν δύο σχολῶν τῆς κλασικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς σχολῆς οὕτως ὥστε τὰ φαινόμενα νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀφ' ἑνὸς τῆς πείρας καὶ τῆς ἐξελέξεως καὶ ἀφ' ἑτέρου προϊόντα τῆς λογικῆς σκέψεως. Οὐτε τὴν γνώμην τῆς πρώτης ὅτι ὁ οἰκονομικὸς βίος εἶναι δεδομένον τι καὶ ἀμετάβλητον δεόν νὰ παραδεχθῶμεν, οὐτε τὴν τῆς δευτέρας ὅτι ὁ οἰκονομικὸς βίος ῥέει καὶ διὰ τοῦτο δεόν νὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐκάστοτε μορφῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐξετάσωμεν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἱστορικῶς εἶτα διὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀναλύσεως νὰ ἐξαγάγωμεν τοὺς οἰκονομικοὺς κανόνας. Τελευτῶντες ἐπαναλαμβάνομεν τοῦτο, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὰς τάσεις τῆς ὀργανώσεως τοῦ οἰκονομικοῦ βίου, ὅτι τὸ μόνον ὕπερ δύ-

Παπασπυροπούλου Πολ. Οἰκονομία παραδ. καθηγ. κ- Κ. Βαρθαρέσου 17

ναται να λεχθῆ εἶναι, ὅτι οὐδὲν δύναται να θεωρηθῆ a priori ἀμετάβλητον, καθ' ὅσον ὅπως τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα εἶναι **προϊόντα** ἐξελιξεως οὕτω εἶναι καὶ **ἐπιδεκτικὰ** ἐξελιξεως. Οὔτε δυνάμεθα να εἴπωμεν ἂν διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ σημερινοῦ συστήματος καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἑτέρου μὲ διαφοροὺς βάσεις θὰ ἔχωμεν κέρδος τι, καθ' ὅσον οὐδεὶς ἐν τῇ οἰκ. ἐπιστήμῃ δύναται να ὑπάρξῃ προφήτης, δι' ὃ ἀρκούμεθα μόνον να εἴπωμεν, ὅτι ἐν τῷ οἰκονομικῷ βίῳ τὰ «πάντα ρεῖ» καὶ ἐπομένως πάντα τὰ φαινόμενα αὐτοῦ εἶναι ἐπιδεκτικὰ μεταβολῆς.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	Σελ.	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	»	5

Προκαταρκτικαί ἔννοιαι

§ 1.	Ἐντικείμενον, ἔννοιαι καὶ σπουδαιότης τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης	»	18
§ 2.	Τρόπος πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀγαθῶν	§	18
§ 3.	Πῶς ὁ οἰκονομικὸς βίος ἀποχωρίζεται τοῦ λοιποῦ κοινωνικοῦ βίου	»	20
§ 4.	Μέθοδος ἐρεύνης τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων	»	21
§ 5.	Ποία ἐκ τῶν δύο μεθόδων ἢ κατάλληλος πρὸς μελέτην τοῦ οἰκονομικοῦ βίου	»	23
§ 6.	Ποία ἡ ἀξία τῶν κανόνων	»	23
§ 7.	Τὰ καθ' ἕκαστον τμήματα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας	»	26
§ 8.	Περὶ κοινοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἔργων	»	27
§ 9.	Στοιχειώδης οἰκονομικαὶ ἔννοιαι	»	29
§ 10.	α'.) Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου	»	29
§ 11.	β'.) Τὰ μέσα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου (οἰκονομικὰ ἀγαθὰ)	«	33
§ 12.	γ'.) Τὸ κεφάλαιον	»	36
§ 13.	δ'.) Θεμελιώδης ἔννοιαι τῶν ὄρων ἀξία, τιμὴ, χρῆμα καὶ πίστις	»	37
§ 14.	Διαίρεσις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας	»	41

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

*Ἐξέτασις τῶν θεμελιωδῶν ἠροῦποθέσεων τῆς ἀναπτύξεως τῆς
παραγωγῆς καὶ τῆς οἰκονομίας ἐν γένει.*

ΤΜΗΜΑ Α΄.

	Σελίς	
§ 15.	Φυσικαὶ προϋποθέσεις	» 42
§ 16.	Α΄. Προϋποθέσεις ἀναγόμεναι εἰς τὸν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώ- που φυσικὸν κόσμον	» 42
§ 17.	Β΄. Φυσικαὶ προϋποθέσεις συμφυῆ μετὰ τὸν ἄνθρωπον	» 44
§ 18.	Ἡ θεωρία τοῦ Μάλθου	» 46

ΤΜΗΜΑ Β΄.

§ 19	Κοινωνικαὶ συνθήκαι τῆς ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς οἰκονομίας	» 52
§ 20.	1) Περὶ Πολιτείας	» 52
§ 21.	2) Περὶ ἰδιοκτησίας	» 60
§ 22.	3) Περὶ κληρονομικοῦ δικαιώματος	» 69
§ 23.	4) Περὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀνγγνωρίσεως τῆς προ- σωπικῆς ἐλευθερίας	» 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Παραγωγή καὶ κτήσις τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

§ 24.	Διάκρισις ὄρων παραγωγῆς καὶ κτήσεως τῶν οἰκονομι- κῶν ἀγαθῶν	» 76
§ 25.	Στοιχειώδεις ὄροι τῆς παραγωγῆς	» 80
§ 26.	Ἐξέτασις ἐνὸς ἐκάστου τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς	» 82

ΤΜΗΜΑ Β΄.

§ 27.	Ἔργασια	» 82
§ 28.	Σύστημα ἐργασίας	» 84
§ 29.	Παραγωγικότης ἢ ἀπόδοσις ἐργασίας	» 89
§ 30.	Ὅροι ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας	» 91

	Σελ.
§ 31. 1) Ἡ δύναμις τοῦ ἐργάτου	» 91
§ 32. 2) Ἡ βούλησις τοῦ ἐργάτου	» 93
§ 33. 3) Ὁργάνωσις τῆς ἐργασίας ἐν τῇ ἐπιχειρήσει. Τεχνικὸς καταμετρισμὸς τῶν ἔργων	» 94
§ 34. 4) Χρησιμοποίησις εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν προόδων τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης	» 97

ΤΜΗΜΑ Γ'.

§ 35. Φύσις	» 106
§ 36. Περὶ τοῦ Νόμου τῆς ἐλαττουμένης ἢ φθινοῦσης ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους	» 109

ΤΜΗΜΑ Δ'.

§ 37. Κεφάλαιον	» 111
§ 38. Κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς οἰκονομίας	» 111
§ 37α. Κεφάλαιον ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιωτ. οἰκονομίας	» 115
§ 38α. Μορφαὶ ὑφ' ἃς παρίσταται τὸ Κεφάλαιον ὑπ' ἀμφότερας τὰς ἐννοίας αὐτοῦ	» 118
§ 39. Πάγια καὶ κυκλοφοροῦντα κεφάλαια	» 119

ΤΜΗΜΑ Ε'.

§ 40. Περὶ ἐπιχειρήσεως καὶ ἐπιχειρηματίου	» 122
§ 41. Μορφή ὑφ' ἣν εἶναι ὀργανωμένη ἡ οἰκονομικὴ ἐπιχειρήσις	» 125
§ 42. Νομικὴ ἔννοια τῆς συνεταιρικῆς ἐπιχειρήσεως.	» 127
§ 43. Θεμελιώδεις κανόνες τῶν Ἑταιρειῶν	» 127
§ 44. Οἰκονομικὴ βᾶσις ἐκάστης μορφῆς Ἑταιρικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ σκοπός, ὃν ἐκπληροῦσι. — Ὁμόρρυθμος Ἑταιρεία	» 129
§ 45. Ἐτερόρρυθμος Ἑταιρεία	» 131
§ 46. Ἀνόνημος Ἑταιρεία	» 132
§ 47. Συνεταιρισμὸς ὑπὸ νομικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἔννοιαν. ' Α'. Οἰκονομικὴ ἔννοια τοῦ συνεταιρισμοῦ	» 140
§ 48. Β'. Νομικὴ ἔννοια τοῦ Συνεταιρισμοῦ	» 141

§ 49.	Γ'. Οικονομική σπουδαιότης τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Πλεονεκτήματα τῶν Συνεταιρισμῶν. Μορφαὶ Συνεταιρισμῶν	»	142
§ 50.	Δημόσιαι ἐπιχειρήσεις	»	144
§ 51.	Χαρακτηριστικὰ δημοσίας ἐπιχειρήσεως	»	145
§ 52.	Διαφοραὶ μεταξύ δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ἐπιχειρήσεως	»	146
§ 53.	Μεγάλη καὶ μικρὰ ἐπιχειρήσεις	»	149
§ 54.	Διάρκεις μεταξύ κατ' ἔντασιν καὶ κατ' ἔκτασιν ἐπιχειρήσεως	»	153

ΕΞΕΦΑΛΛΑΙΟΝ Γ'.

Φαινόμενα ἐμφανιζόμενα κατὰ τὴν συναλλαγὴν

ΤΜΗΜΑ Α'.

§ 55.	Γενικαὶ βάσεις	»	156
§ 56.	Σημασία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ	»	158
§ 57.	Περιορισμὸς ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συναγωνισμῷ. Μονοπώλια	»	161

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ ἀξίας καὶ τιμῆς.

§ 58.	Ἄξια χρήσεως	»	163
§ 59.	Ἀνταλλακτικὴ ἀξία	»	164
§ 60.	Ἄξια παραγωγῆς ἢ κόστους	»	165
§ 61.	Ἀνάλυσις τοῦ προβλήματος τῆς ἀξίας	»	166
§ 62.	Σχέσις μεταξύ τῆς τιμῆς τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν κλπ.	»	178

ΤΜΗΜΑ Γ'

§ 63.	Περὶ χρήματος	»	180
§ 64.	Ἀκριβὴς ἔννοια τοῦ χρήματος	»	183
§ 65.	Περὶ νομίσματος	»	185
§ 66.	Λειτουργία τοῦ διμεταλλικοῦ συστήματος	»	188
§ 67.	Χαρτονομίσματα	»	190

	Σελ.
§ 68. Διάφοροι τρόποι κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων . . .	» 191
§ 69. Μηχανισμός τῆς ἐκδόσεως τῶν ἀπλῶς ἢ νομίμως κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων κλπ.	» 192
§ 70. Πιστωτικὰ ὄργανα ἀντικαθιστῶντα τὸ χρῆμα	» 197
§ 71. Περὶ ἀξίας τοῦ χρήματος	» 199
§ 72. Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ Ἑλληνικοῦ πιστωτικοῦ συστήματος	209
Περὶ τῆς ἐξελιξέως τοῦ χρήματος ἐν Ἑλλάδι	213
§ 73. Θεωρία τοῦ Cassel	216

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ διανομῆς τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος.

§ 74. Γενικά	218
§ 75. Περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος	220
§ 76. Ποῖαι αἱ παραγωγικαὶ τάξεις αἱ δικαιούμεναι συμμετοχῆς εἰς τὸ εἰσόδημα	220
§ 77. Περὶ ἀμοιβῆς τοῦ ἐπιχειρηματίου	221
§ 78. Συμμετοχὴ τοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ παραγόμενον ἔθνικόν εἰσόδημα	224
I.—Τίς ἢ συμμετοχὴ του εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα ;	224
II.—Συμμετοχὴ τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου εἰς τὸ παραγόμενον εἰσόδημα	225
§ 79. Διαφοραὶ μεταξὺ ἀμοιβῆς ἐπιχειρηματίου καὶ κεφαλαιούχου	228
§ 80. Συμμετοχὴ τοῦ ἐδάφους εἰς τὸ ἔθνικόν εἰσόδημα	229
§ 81. Ἀνάπτυξις τῆς ἐννοίας τῆς ἐγγείου προσόδου	230
§ 82. Συμμετοχὴ τοῦ ἐργάτου εἰς τὸ παραγόμενον ἔθνικόν εἰσόδημα	233
§ 83. Ὅροι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων κανονίζεται τὸ μέγεθος τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ	240

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ, Ε΄.

Ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ὡς αὐτοτελοῦς ἐπιστήμης μέχρι σήμερον. Ἀναφαινόμεναι γεναί τάσεις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας.

Σελ.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

§ 84. Γενικά	243
§ 85. Περίοδοι ἀναπτύξεως τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας	243

ΤΜΗΜΑ Β΄.

§ 86. Σχολή τῶν ἐμποροκρατῶν	244
§ 87. Σχολή τῶν φυσιοκρατῶν	245
§ 88. Κλασσική σχολή	247

ΤΜΗΜΑ Γ΄.

§ 89. Σχολή τοῦ Σοσιαλισμοῦ	248
§ 90. Περὶ Ἱστορικῆς Σχολῆς	254
§ 91. Σχολή τοῦ ἀπὸ καθέδρας Σοσιαλισμοῦ	256

